Notitie Strategisch POHO; wolvenzaken

Vertrouwelijk

Hieronder de bespreekpunten voor het strategisch POHO over wolven in Drenthe.

1. Reactie op aanbevelingen van het ronde tafel overleg

- **Wolfwerende rasters;** Het gegeven advies komt overeen met de landelijke richtlijnen voor wolf-werende hekwerken en kan de provincie omarmen. Vraag; Willen we het stuk van de werkgroep (preventie schapen en geiten) delen op de website?

- **Starten met aanleg wolfwerende rasters**; **Provinciale bijdrage en hoogte van de kosten**; De provincie gaat zo spoedig mogelijk een budget beschikbaar stellen van 100.000 euro. Wel moet er nog nagedacht worden over hoe dit budget ingevuld gaat worden. Op 26 maart is er gesprek met Peter Drenth over hoe zij dit in Gelderland invullen.

  In Gelderland is er nu in de gebiedscommissie een subsidieregeling aangenomen die vergoed met een vast bedrag voor materiaal (schrikdraadklok, en draadwindsysteem) en een flexibele toelage per meter raster of per schaap voor het plaatsen van extra draden, duurdere netten etc). De notitie is in de bijlage toegevoegd.

- **Instellen Gebiedscommissie en Contact met de praktijk**; Het is op dit moment nog onduidelijk óf er een gebiedscommissie komt, en zo ja waar (voor meer informatie zie agendapunt 2. Ecologische situatie). Het advies is om, naast de aanbevolen partijen door de ronde tafel, ook gemeenten aan te haken. De gebiedscommissie in het wolvenplan heeft niet alleen een functie met betrekking tot schadepreventie in de dierhouderij, maar is ook verantwoordelijk voor veiligheid en voorlichting. Er wordt de komende tijd gewerkt aan de opdracht voor de gebiedsgroep en de voorzitter.

- **Indirecte schade;** Zoals ook besproken tijdens de ronde tafel zullen we volgen wat de uitkomst is van het beroep van [redacted].

- **Kosten onderhoud**; Deze kosten zullen meegenomen worden in de overweging van de subsidieregeling, ook hier is het goed om op 26 maart ervaring uit te wisselen met Gelderland.

- **Attenderen**; In het persbericht is toegezegd dat er in gesprek getreden zal worden met Bij12 over afhandelen van persbericht.

  Vraag; is het bestuurlijk contact dat al geweest is met Bij12 daar voldoende voor geweest, of moet er een apart moment voor gepland worden?

- **Ecologische betekenis van de wolf in Drents natuur**; De vraag voor het doen van onderzoek kan de provincie omarmen, het kan namelijk ook nuttige informatie opleveren voor ons. Advies is wel hier nog even mee te wachten of op de pakken in een breder verband,

- **Wolven zenderen of chippen**; Eerder al aangegeven dat dit meegenomen gaat worden in het gesprek met Peter Drenth.

- **Gebiedsbijeenkomst;** Tijdens de ronde tafel is er een toezegging gedaan voor het organiseren van een gebiedsbijeenkomst.
  Vraag; Wat zijn de verwachtingen van (de timing van) die bijeenkomst?

Algemene vraag; Op wat voor niveau gaan we reactie geven op het advies? Met een persbericht? Of via een GS-standpunt?

2. Ecologische situatie

- Sinds 6 februari is er geen faunaschade meer gemeld in Drenthe. Staatsbosbeheer laat weten dat het dier sinds 9 februari niet meer op camera waargenomen is en dat ze sindsdien geen sporen van het dier in het gebied gevonden hebben.

- De concept-resultaten van de soortbepaling en individu bepaling van WEnR zijn inmiddels binnen, maar worden nog nagelopen in de Europese database. DNA wijst uit dat de faunaschade van november, december en januari veroorzaakt is door een mannelijk dier dat nog niet eerder in Nederland is waargenomen.

  Als de DNA-profielen in de Europese database gecheckt zijn, wordt er vanuit bij12 een persbericht geschreven over de resultaten. De verwachting is dat dit bericht op 10 maart gepubliceerd gaat worden.

- ROEG is de afgelopen weken bezig geweest met het opnemen van een uitzending over wolven in Drenthe. Het uitzenden van deze aflevering staat op 14 maart in de planning. Op 11 maart worden er opnames gemaakt bij Staatsbosbeheer.

Staatsbosbeheer heeft voor deze uitzending de beelden van de wildcamera's in het gebied gedeeld.

3. Toezeggingen en afspraken

- Op 10 maart staat er een bezoek gepland aan [redacted], hij heeft een noodset van de provincie in gebruikt.

- 26 maart staat het overleg met Peter Drenth en [redacted] van de provincie Gelderland om ervaring uit te wisselen met betrekking tot wolven.

- [redacted] heeft begin februari het verzoek gedaan voor een afspraak over wolven in Drenthe. Op dat moment is geantwoord even af te wachten tot de ronde-tafel bijeenkomst is geweest.

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Op 10 december 2020

Agenda

Vergaderdatum en -tijd	10 december 2020, 13:30 tot 15:30 uur
Locatie	Teamsoverleg
Deelnemers	– Wim Brenkman, voorzitter; [redacted] (IPO), [redacted] – [redacted] (Gr); [redacted] (Fr), Jordan Jumelet (Dr), [redacted] (Ov), [redacted] (Gld), [redacted] (Fl), [redacted] (Utr), [redacted] (NH), [redacted] (ZH), [redacted] (Zld), [redacted] (NB), [redacted] Li) – [redacted] (IPO) Jolinda van der Endt (BIJ12)
Verhinderd	

buiten reikwijdte

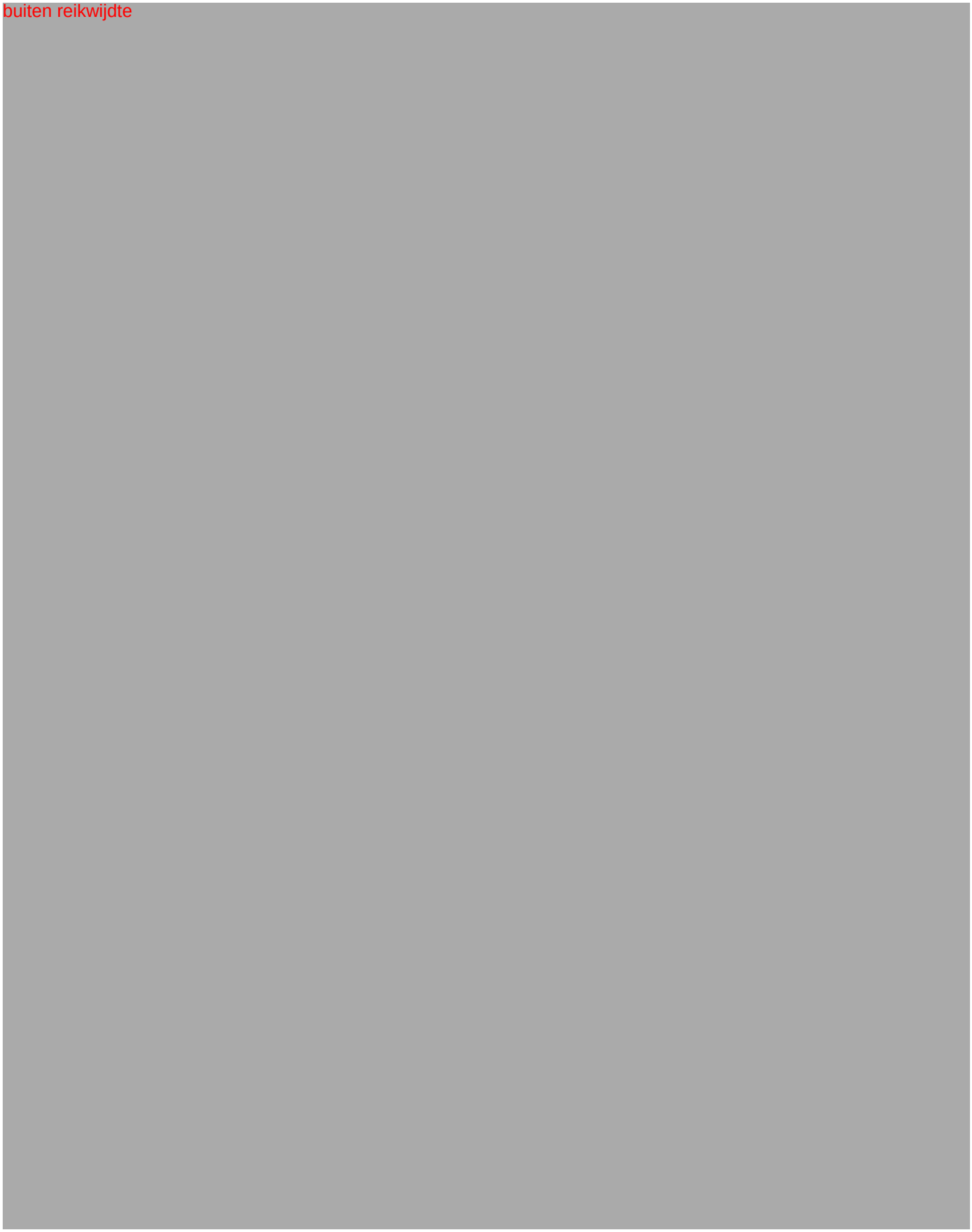
Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 10 december 2020, 13:30 tot 15:30 uur
Locatie: Teamsoverleg

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 10 december 2020, 13:30 tot 15:30 uur
Locatie: Teamsoverleg

buiten reikwijdte

4. Hamerstukken

a. Vervolgproces wolvendossier Buiten reikwijdte

Kern van het onderwerp

Ter aanvulling en actualisatie van het Interprovinciaal wolvenplan: handelingsperspectief voor zwervende wolf die bovenmatige schade veroorzaakt (zoals de wolf in Heusden) en uitwerking actualisatie (inclusief begroting), voor te leggen aan Landelijk Overleg Wolf. buiten reikwijdte .

NB: deze oplegger plus bijlagen wordt ivm door BAC VP gewenste voortgang en advies AAC VP-leden van wolvenprovincies (Drenthe, Gelderland en Noord-Brabant) tegelijkertijd aan BAC VP (17 december 2020) en AAC VP verstuurd. Uitkomsten uit AAC VP zullen indien nodig mondeling in BAC VP worden ingebracht door IPO-bureau. Bespreking in AAC VP wordt gebruikt om bestuurlijke kernvragen te formuleren voor BAC VP.

Voorstel/gevraagd besluit:

1. Kennis nemen van notitie Handelingsperspectief voor zwervende wolf die bovenmatige schade veroorzaakt (zoals de wolf in Heusden), bijlage 1 alsmede van notitie uitwerking actualisering wolvenplan, inclusief daartoe benodigde begroting, bijlage 2);
2. Instemmen met advies aan BAC VP om beide notities voor te leggen aan het Landelijk Overleg Wolf, waarna beide notities definitief vastgesteld zullen worden in een volgende BAC VP;

Buiten reikwijdte .

buiten reikwijdte

Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 10 december 2020, 13:30 tot 15:30 uur
Locatie: Teamsoverleg

buiten reikwijdte

Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 10 december 2020, 13:30 tot 15:30 uur
Locatie: Teamsoverleg

buiten reikwijdte

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Op 11 maart 2021

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Agenda

Betreft	Vul in
Vergaderdatum en -tijd	11 maart 2021 van 12:30 tot 14:30
Locatie	Digitaal via Teams
Deelnemers	– Peter Drenth (Gld), voorzitter – Henk Staghouwer (Gr), Douwe Hoogland (Fr), Gert Harm ten Bolscher (Ov), Henk Jumelet (Dr), Harold Hofstra (Fl), Hanke Bruins Slot (Utr), Esther Rommel (NH), Berend Potjer (ZH), Anita Pijpelink (Zld), Ellies Lemkes-Straver (NBr), Hubert Mackus (Li) – Wim Brenkman, voorzitter AAC VP – [redacted] (IPO) - Jolinda van der Endt (BIJ12)
Verhinderd	Vul in

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 11 maart 2021 van 12:30 tot 14:30
Locatie: Digitaal via Teams

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 11 maart 2021 van 12:30 tot 14:30
Locatie: Digitaal via Teams

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 11 maart 2021 van 12:30 tot 14:30
Locatie: Digitaal via Teams

buiten reikwijdte

b. Vaststellen notities t.b.v. actualisatie Interprovinciaal Wolvenplan

Kern van het onderwerp

Ter aanvulling en actualisatie van het Interprovinciaal wolvenplan zijn de notities handelingsperspectief voor zwervende wolf die bovenmatige schade veroorzaakt (zoals de wolf in Heusden) en uitwerking actualisatie (inclusief begroting), voorgelegd aan het Landelijk Overleg Wolf. Nu daaruit geen wezenlijke opmerkingen gekomen zijn, kunnen beide notities definitief vastgesteld worden.

Voorstel/gevraagd besluit:

1. Vaststellen van notitie Handelingsperspectief voor zwervende wolf die bovenmatige schade veroorzaakt (zoals de wolf in Heusden), bijlage 1 alsmede van notitie uitwerking actualisering wolvenplan, inclusief daartoe benodigde begroting, bijlage

buiten reikwijdte

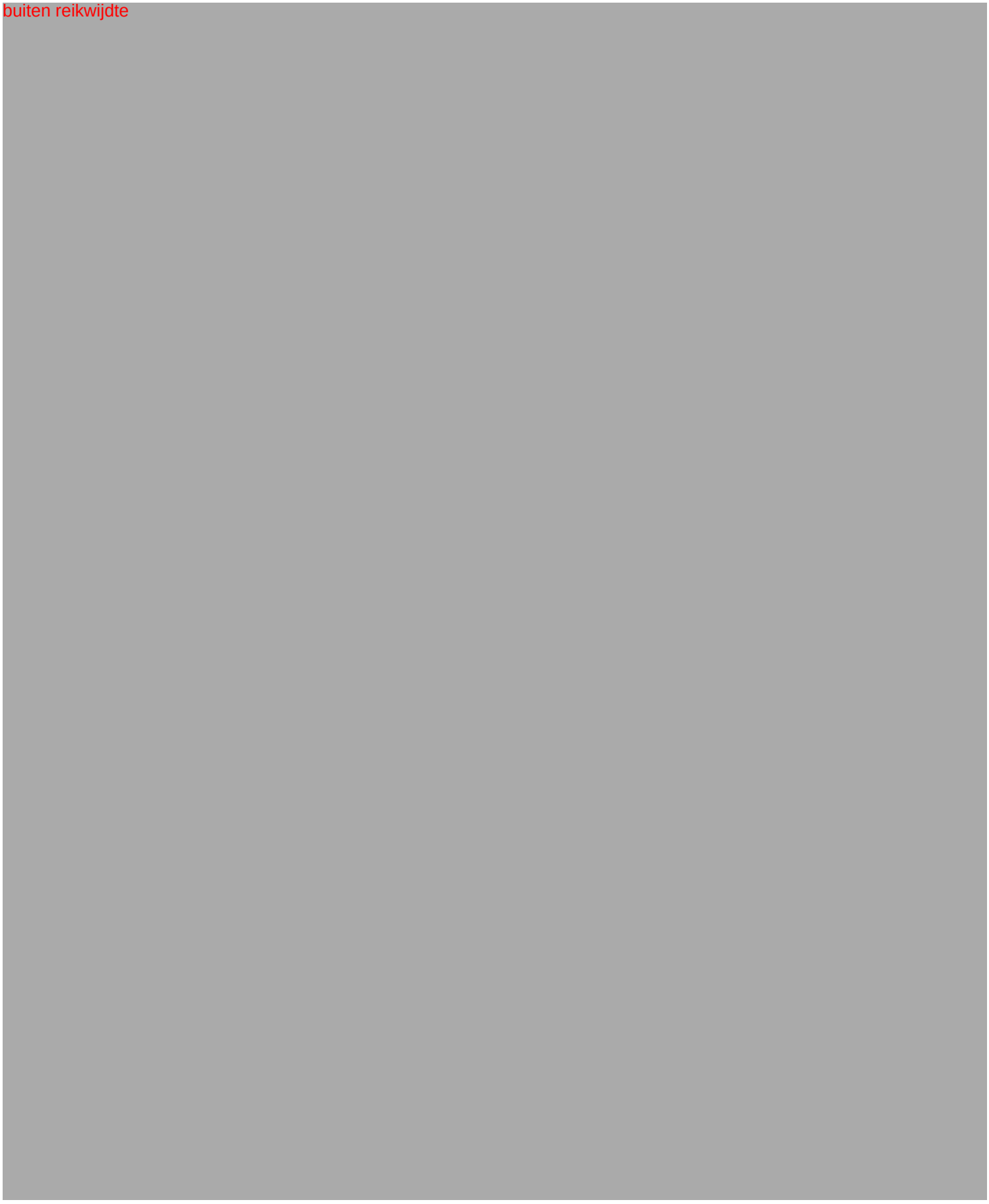
Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 11 maart 2021 van 12:30 tot 14:30
Locatie: Digitaal via Teams

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 11 maart 2021 van 12:30 tot 14:30
Locatie: Digitaal via Teams

buiten reikwijdte

Interprovinciaal Overleg

conceptagenda

Betreft	AAC Vitaal Platteland
Vergaderdatum en -tijd	14 maart van 10.00 tot 13.00 uur (met lunch)
Locatie	Domstad, Koningsbergerstraat 9 Utrecht
Deelnemers	– Wim Brenkman, voorzitter; [redacted] (IPO), [redacted] – [redacted] (Gr); [redacted] (Fr), Jordan Jumelet (Dr), [redacted] (Ov), [redacted] (Gld), [redacted] (Fl), [redacted] (Utr), [redacted] (NH), [redacted] (ZH), [redacted] (Zld), [redacted] (NB), [redacted] (Li) – [redacted] (IPO) – Jolinda van der Endt (BIJ12)
Verhinderd	–

buiten reikwijdte

[redacted]

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

3. **Stand van zaken wolf**

Kern van het onderwerp
Met de vaststelling van het Interprovinciale Wolvenplan ligt de uitwerking van het wolvenbeleid nu in belangrijke mate bij de individuele provincies. Voor een aantal acties blijft een gezamenlijke aanpak echter noodzakelijk. Wat staat provincies (de IPO-werkgroep Natuurwetgeving) en BIJ12 nog (in samenhang) nog te doen na vaststelling Interprovinciaal Wolvenplan in IPO Bestuur 24 januari 2019?

Voorstel/gevraagd besluit
Kennis nemen van onderstaande zaken, die zullen leiden tot een concreet voorstel tot opdrachtverlening in de hiernavolgende AAC VP (11 april 2019).

buiten reikwijdte

AAC Vitaal Platteland

Op 25 juni 2020

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Agenda

Betreft	
Vergaderdatum en -tijd	25 juni 2020, 12.30 – 14.30
Locatie	Teams vergadering
Deelnemers	– Wim Brenkman, voorzitter; [redacted] (IPO), [redacted] – [redacted] (Gr); [redacted] (Fr), Jordan Jumelet (Dr), [redacted] (Ov), [redacted] (Gld), [redacted] (Fl), [redacted] (Utr), [redacted] (NH), [redacted] (ZH), [redacted] (Zld), [redacted] (NB), – [redacted] (IPO) Jolinda van der Endt (BIJ12)
Verhinderd	[redacted] (Li)

buiten reikwijdte [redacted]

2. Strategische agenda/bespreekpunten

a. Wolven: voorstel bespreekpunten BAC VP 9 juli 2020

Kern van het onderwerp

Op verzoek van vorige BAC VP worden enkele actuele vraagstukken ten aanzien van de wolf voorgelegd. Aan de hand hiervan kan verkend worden hoe provincies hier in zitten, langs welke lijnen een en ander door de IPO-werkgroep verder uitgewerkt kan worden en langs welke lijnen overleg met LNV gevoerd kan worden. Speciale aandacht gaat daarbij uit naar het advies van de 'Gebiedscommissie preventie wolvenschade Gelderland' *dat verder reikt dan alleen Gelderland.*

Voorstel/gevraagd besluit

De AAC VP wordt gevraagd:

1. Standpunten te vormen over belangrijkste vraagstukken:
   - Wel of niet aanwijzen leefgebied? Zitten haken en ogen met precedentwerking;
   - Hoe staan AAC en BAC VP tegenover overleg met LNV over de vraag of huidige instrumentarium nog wel toereikend is en of aanvullende strategie nodig is?[1]
   - Hoe staan AAC en BAC VP tegenover een landelijke commissie voor preventie wolvenschade, zoals door LTO gewenst?
2. In te stemmen met de discussie-notitie wolf voor BAC VP 9 juli 2020
3. Kennis te nemen van de input op procedurele hoofdlijnen t.b.v. afstemming Kamervragen

[1] Uit concept-Kamerbrief aanbieding draagvlakmeting wolf -*op moment van verzending aan AAC VP nog niet verzonden*- volgt dat minister LNV hierover wil spreken met provincies

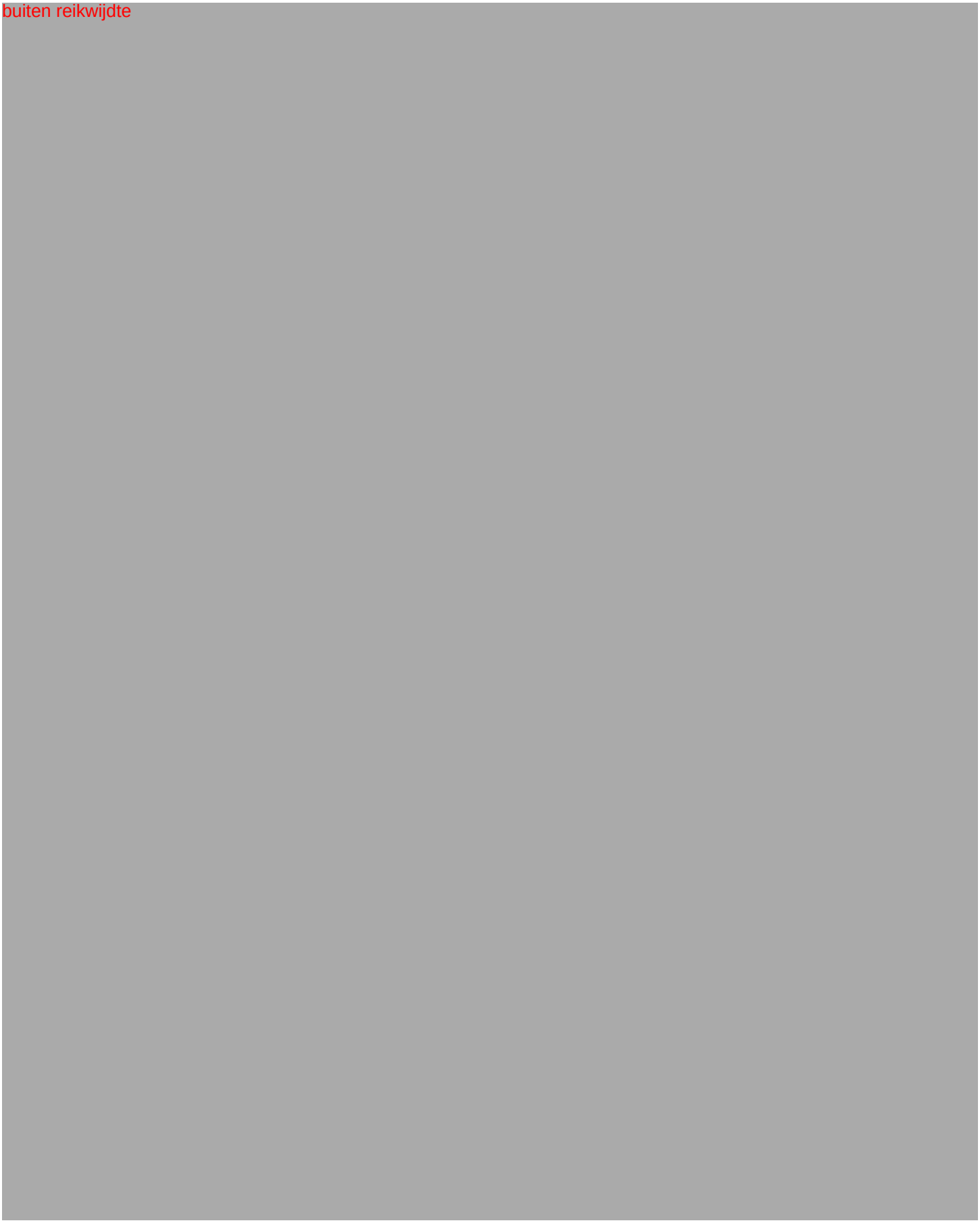
Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 25 juni 2020, 12.30 – 14.30
Locatie: Teams vergadering

buiten reikwijdte

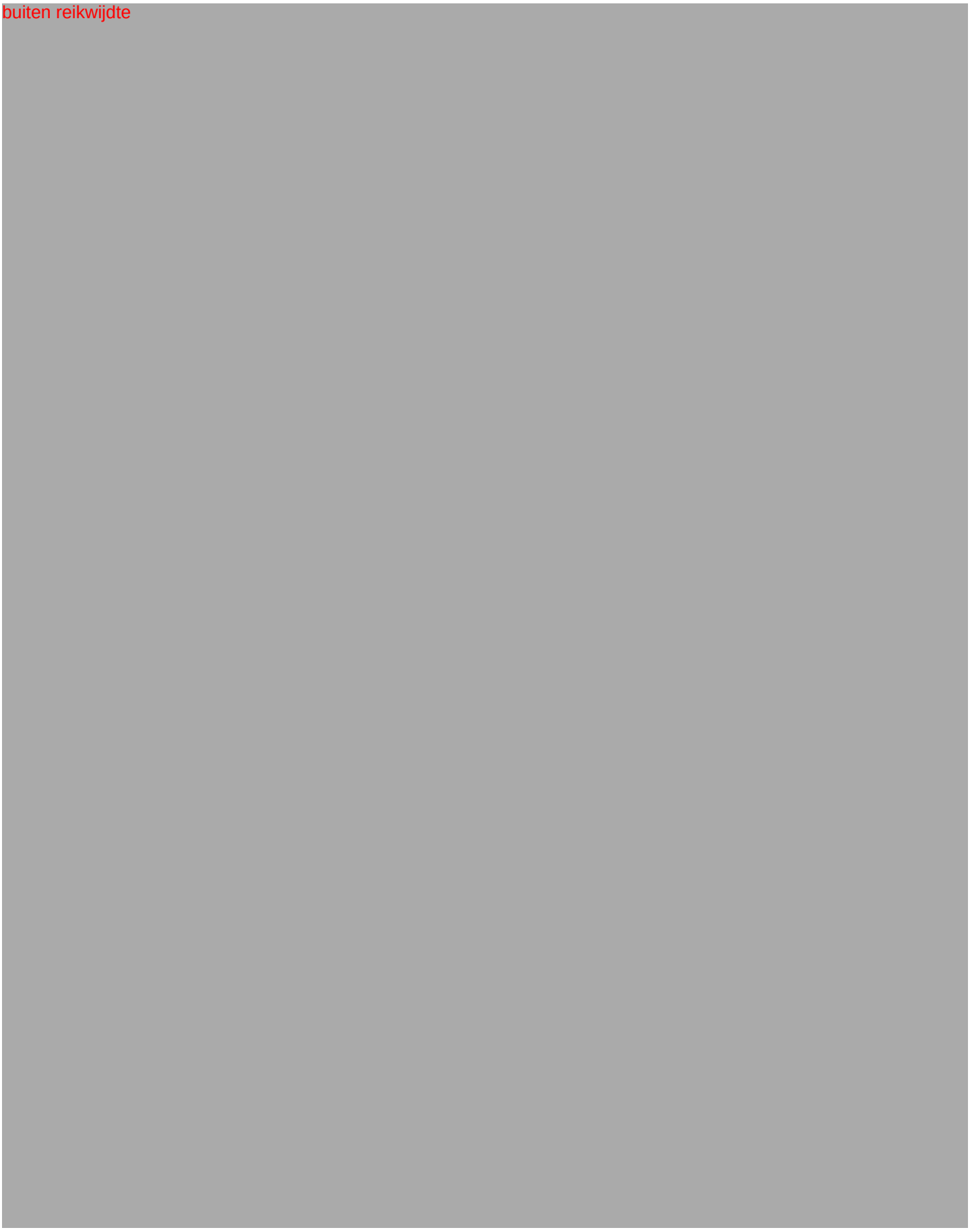
Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 25 juni 2020, 12.30 – 14.30
Locatie: Teams vergadering

buiten reikwijdte

Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 25 juni 2020, 12.30 – 14.30
Locatie: Teams vergadering

buiten reikwijdte

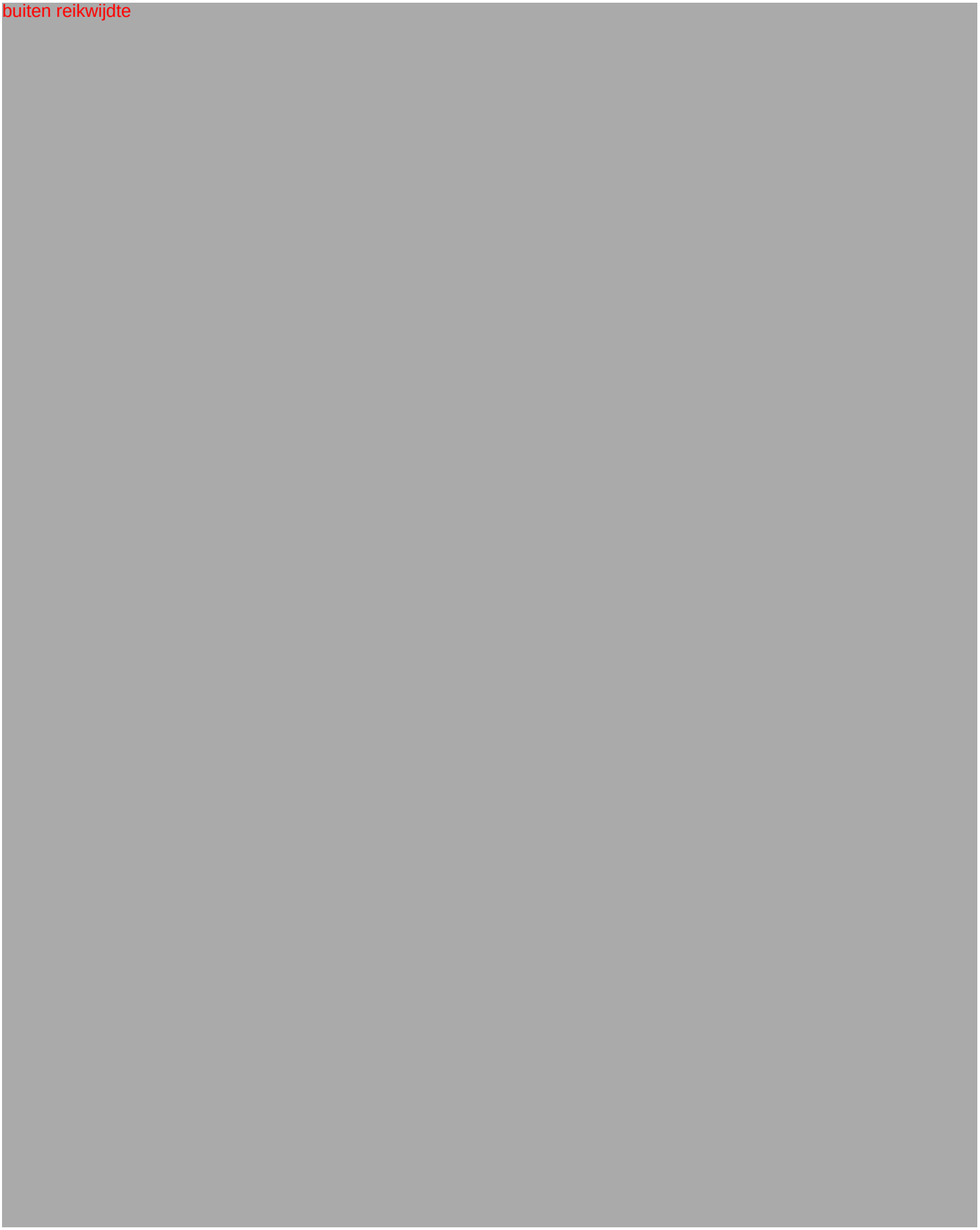
Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 25 juni 2020, 12.30 – 14.30
Locatie: Teams vergadering

buiten reikwijdte

Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 25 juni 2020, 12.30 – 14.30
Locatie: Teams vergadering

buiten reikwijdte

AAC Vitaal Platteland

op 11 april 2019

Interprovinciaal Overleg
van en voor provincies

conceptagenda

Vergaderdatum en -tijd	11 april 2019 van 15.00 – 17.00 uur
Locatie	CROW (zaal Metro), Jaarbeursplein 22 Utrecht
Deelnemers	– Wim Brenkman, voorzitter; [redacted] (IPO), [redacted] – [redacted] (Gr); [redacted] (Fr), Jordan Jumelet (Dr), [redacted] (Ov), [redacted] (Gld), [redacted] (Fl), [redacted] (Utr), [redacted] (NH), [redacted] (ZH), [redacted] (Zld), [redacted] (NB), [redacted] (Li) – [redacted] (IPO) – Jolinda van der Endt (BIJ12)
Verhinderd	

buiten reikwijdte

[redacted]

conceptagenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van en voor provincies

Vergaderdatum en -tijd: 11 april 2019 van 15.00 – 17.00 uur
Locatie: CROW (zaal Metro), Jaarbeursplein 22 Utrecht

buiten reikwijdte

conceptagenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van en voor provincies

Vergaderdatum en -tijd: 11 april 2019 van 15.00 – 17.00 uur
Locatie: CROW (zaal Metro), Jaarbeursplein 22 Utrecht

buiten reikwijdte

a. Verkenning vervolgacties Wolvenplan

Kern van het onderwerp

De IPO-werkgroep Natuurwetgeving heeft geconstateerd dat na goedkeuring van het Wolvenplan vervolgacties resteren die om een (vervolg)opdracht vragen. Na vaststelling vervolgacties door AACVP zal voor volgende AAC VP een plan van aanpak opgesteld worden.

Voorstel/gevraagd besluit:

1. Vaststellen of onderstaande vervolgacties Wolvenplan compleet zijn.
2. De IPO-werkgroep Natuurwetgeving verzoeken deze acties uit te werken in een concreet plan van aanpak.

buiten reikwijdte

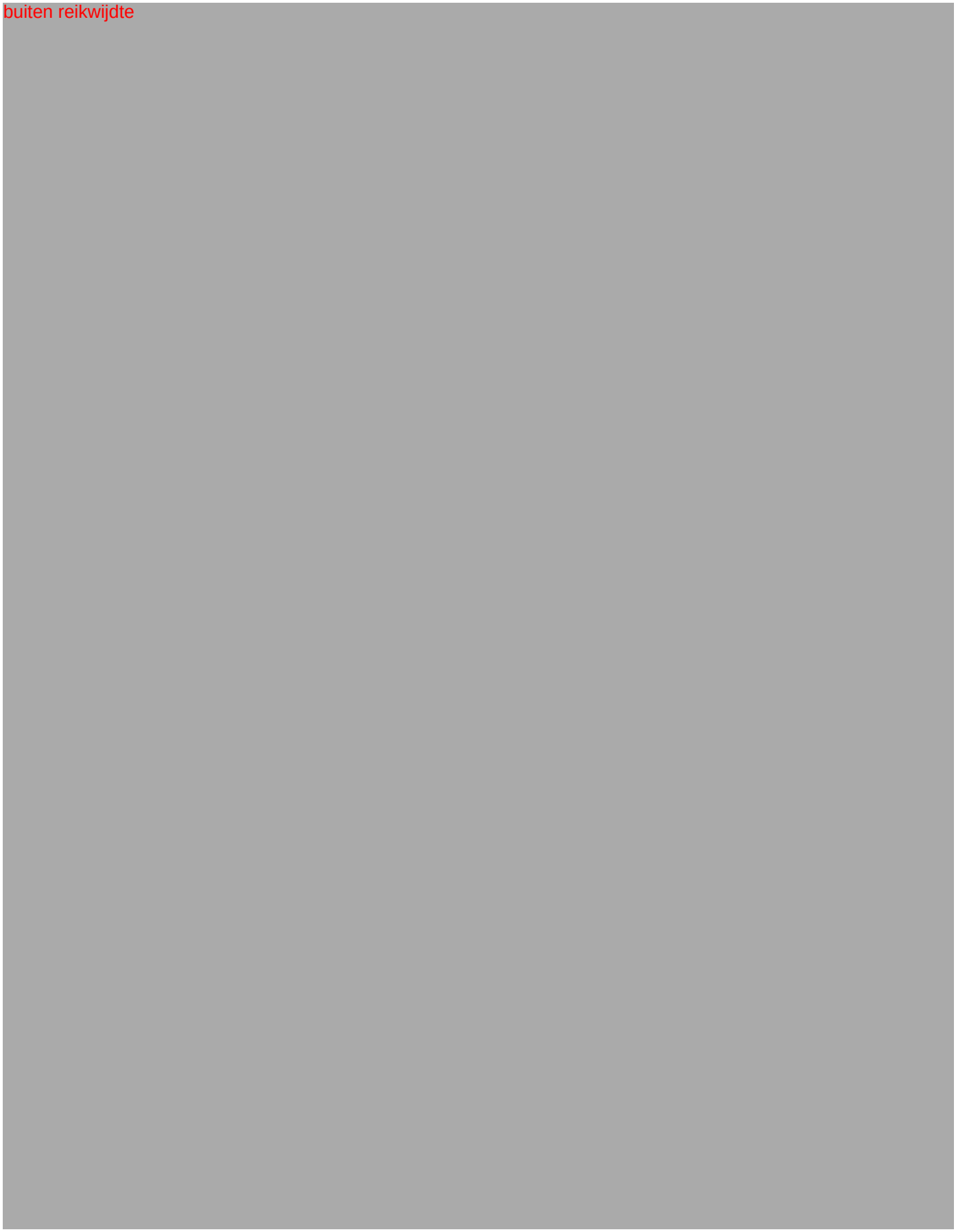
conceptagenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van en voor provincies

Vergaderdatum en -tijd: 11 april 2019 van 15.00 – 17.00 uur
Locatie: CROW (zaal Metro), Jaarbeursplein 22 Utrecht

buiten reikwijdte

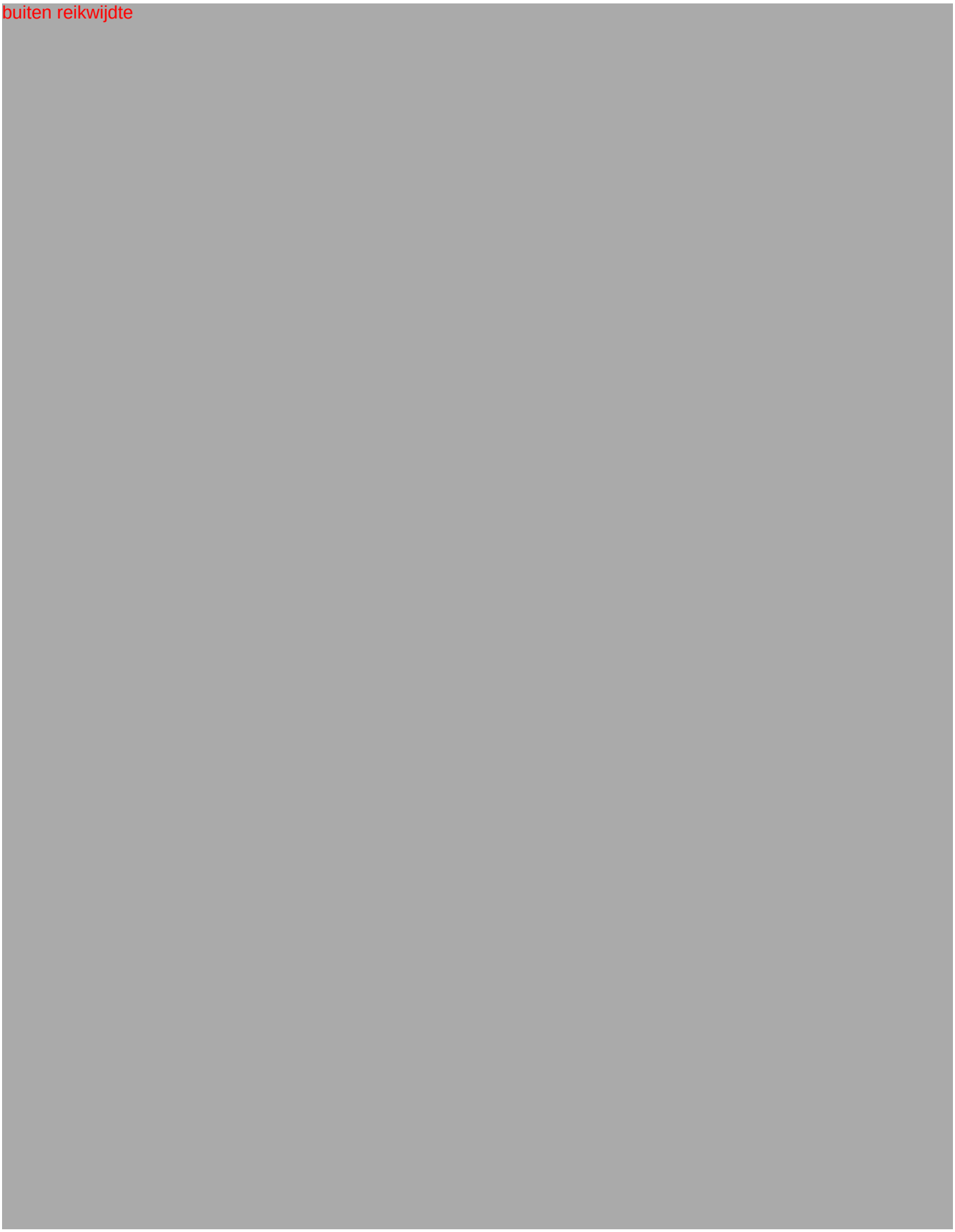

conceptagenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van en voor provincies

Vergaderdatum en -tijd: 11 april 2019 van 15.00 – 17.00 uur
Locatie: CROW (zaal Metro), Jaarbeursplein 22 Utrecht

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Op 30 september 2020

Agenda

Vergaderdatum en -tijd	Woensdag 30 september 2020, 10:00 tot 12:00 uur
Locatie	Teamsoverleg
Deelnemers	– Wim Brenkman, voorzitter; [redacted] (IPO), [redacted] – [redacted] (Gr); [redacted] (Fr), Jordan Jumelet (Dr), [redacted] (Ov), [redacted] (Gld), [redacted] (Fl), [redacted] (Utr), [redacted] (NH), [redacted] (ZH), [redacted] (Zld), [redacted] (NB), [redacted] Li) – [redacted] (IPO) Jolinda van der Endt (BIJ12)
Verhinderd	

buiten reikwijdte

[redacted]

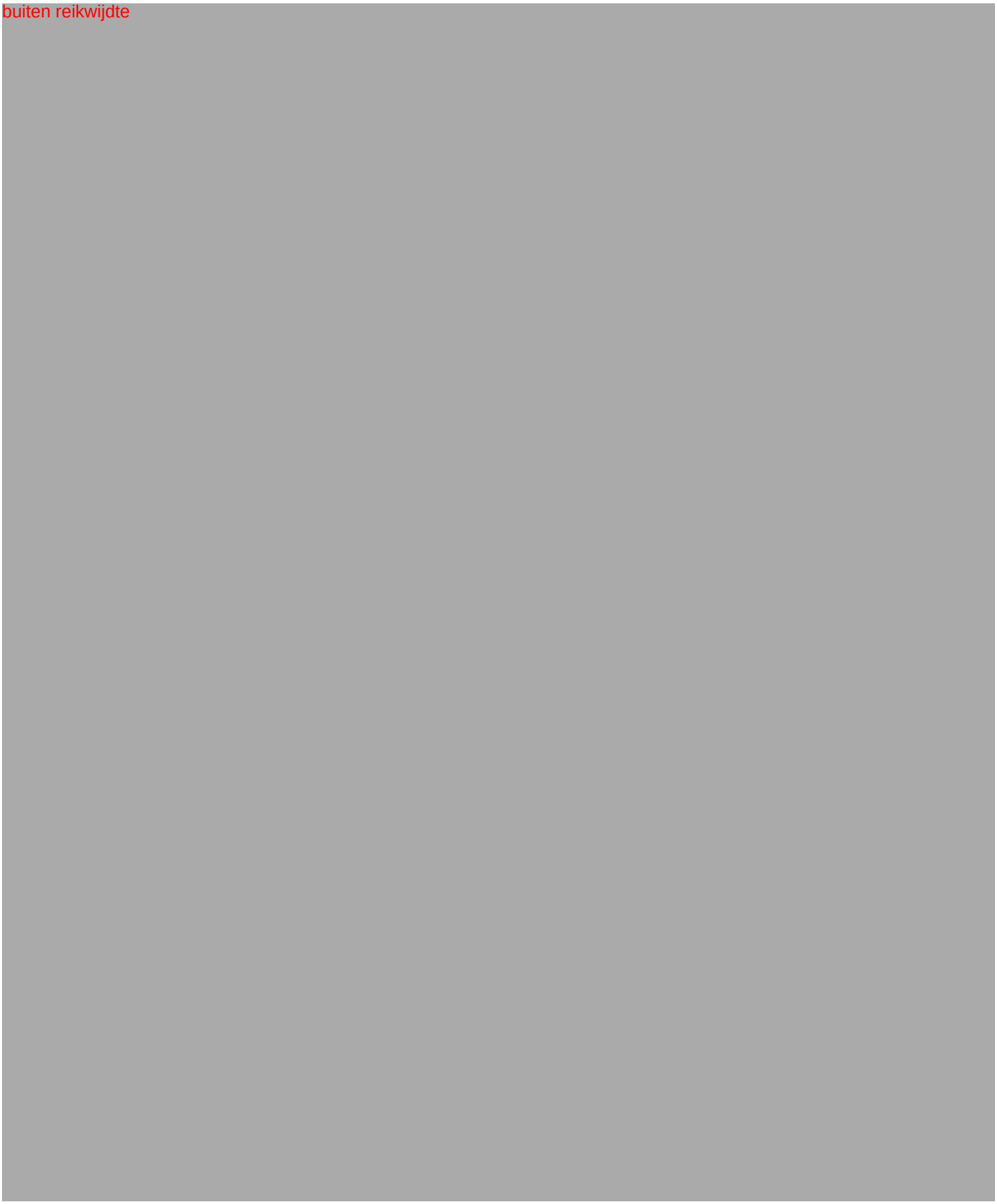
Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: Woensdag 30 september 2020, 10:00 tot
Locatie: Teamsoverleg

buiten reikwijdte

3. Hamerstukken

a. Vervolgproces Wolvendossier

Kern van het onderwerp

Op verzoek van de BAC VP 9 juli 2020 worden voorstellen gedaan tot actualisatie (doorontwikkeling) van het Interprovinciaal wolvenplan. Daarnaast worden voorstellen gedaan ter implementatie van het Communicatie-framework Wolf door BIJ12, waaronder de tijdelijke aanstelling van een 'dedicated' communicatieadviseur wolf.

Voorstel/gevraagd besluit:

De AAC VP wordt gevraagd:

1. In te stemmen met advies aan de BAC VP, zoals verwoord in bijlage 3, om nu nog niet over te gaan tot actualisatie Interprovinciaal wolvenplan, en eind 2020 met een voorstel te komen voor actualisatie, op basis van een actualisering van de 'fact finding-studie wolf';
2. In te stemmen met voorstellen m.b.t. het Communicatie wolvendossier door BIJ12 (oa aanstellen tijdelijke communicatieadviseur wolf (0,5 fte voor 1 jaar).

buiten reikwijdte

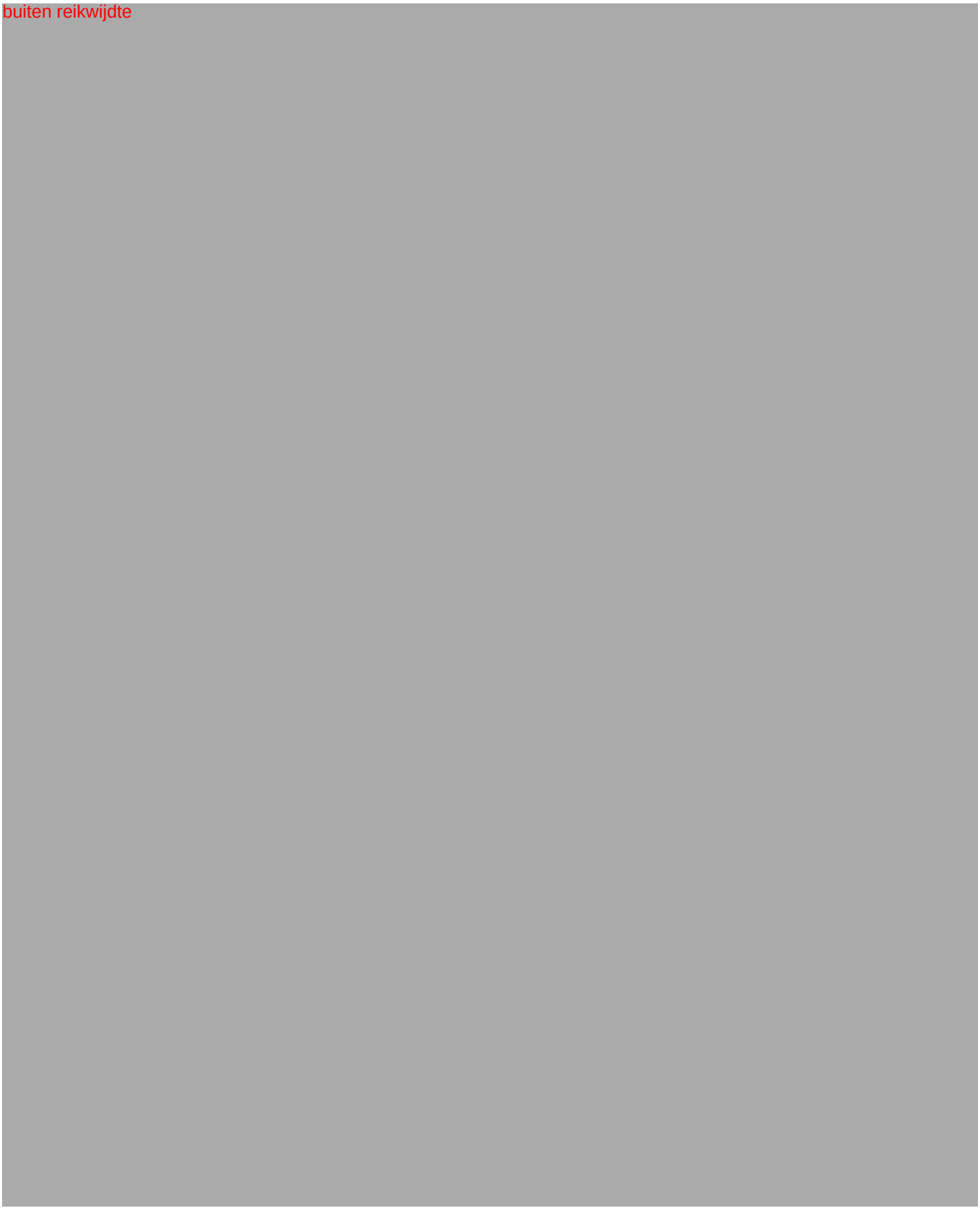
Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: Woensdag 30 september 2020, 10:00 tot
Locatie: Teamsoverleg

buiten reikwijdte

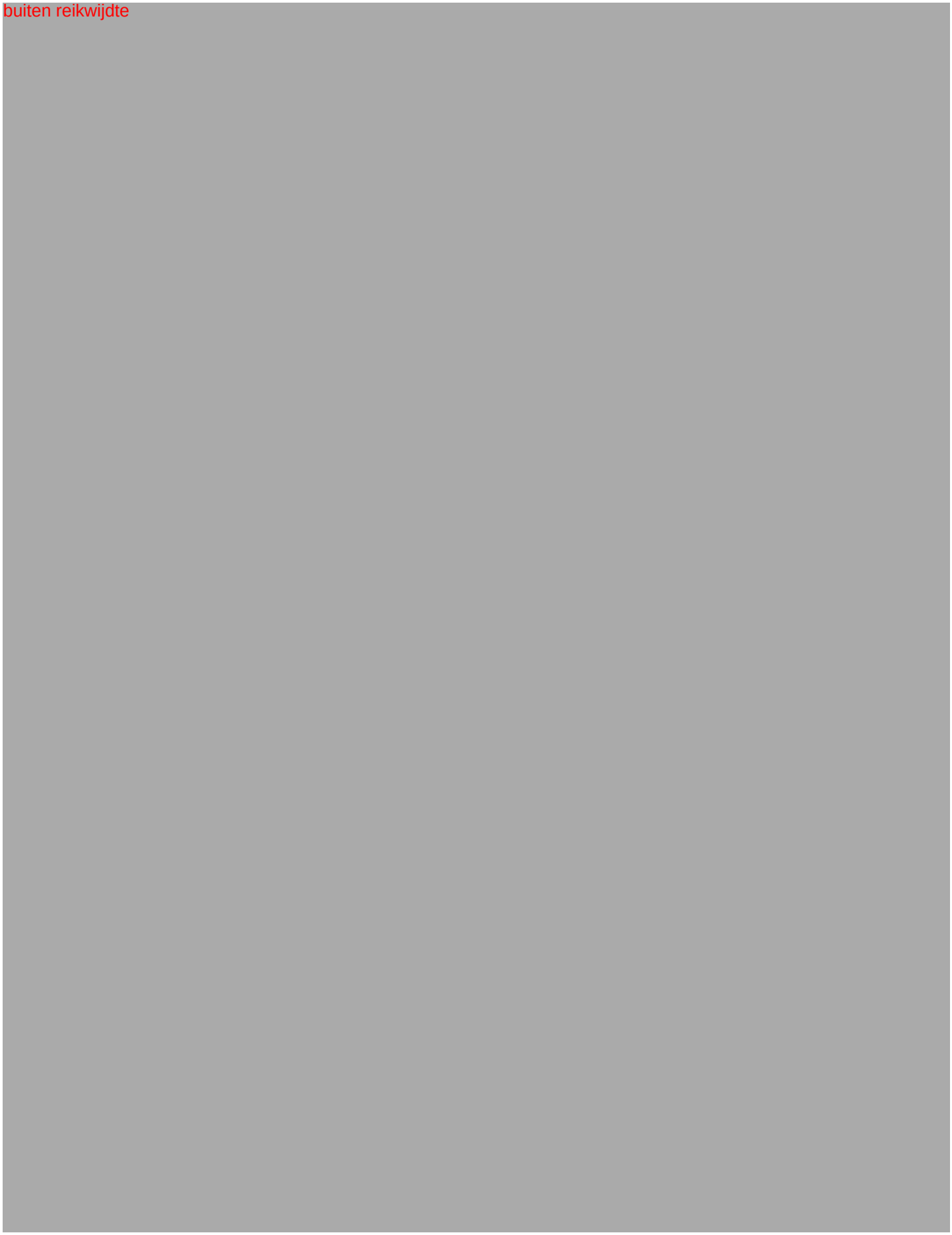
Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: Woensdag 30 september 2020, 10:00 tot
Locatie: Teamsoverleg

buiten reikwijdte

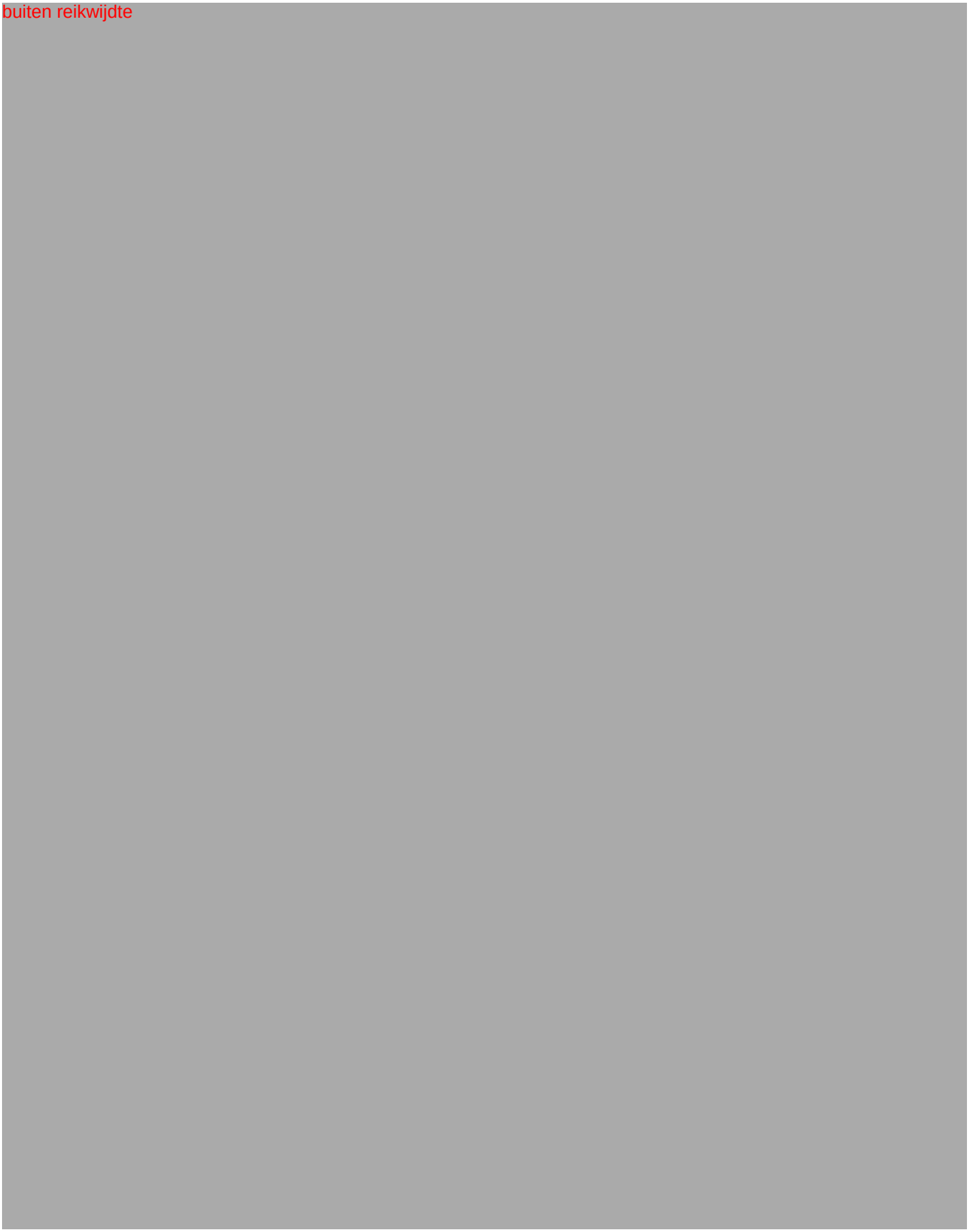
Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: Woensdag 30 september 2020, 10:00 tot
Locatie: Teamsoverleg

buiten reikwijdte

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Op 17 december 2020

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Agenda

Vergaderdatum en -tijd	17 december 2020, 13:30 – 15:30 uur
Locatie	Teams
Deelnemers	– Peter Drenth (Gld), voorzitter – Henk Staghouwer (Gr), Douwe Hoogland (Fr), Gert Harm ten Bolscher (Ov), Henk Jumelet (Dr), Harold Hofstra (Fl), Hanke Bruins Slot (Utr), Esther Rommel (NH), Berend Potjer (ZH), Anita Pijpelink (Zld), Ellies Lemkes-Straver (NBr), Hubert Mackus (Li) – Wim Brenkman, voorzitter AAC VP – [redacted] (IPO) – Jolinda van der Endt (BIJ12)

buiten reikwijdte

[redacted]

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 17 december 2020, 13:30 – 15:30 uur
Locatie: Teams

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 17 december 2020, 13:30 – 15:30 uur
Locatie: Teams

buiten reikwijdte

3. Hamerstukken

a. Vervolgproces Wolvendossier

Kern van het onderwerp

Ter aanvulling en actualisatie van het Interprovinciaal wolvenplan: handelingsperspectief voor zwervende wolf die bovenmatige schade veroorzaakt (zoals de wolf in Heusden) en uitwerking actualisatie (inclusief begroting), voor te leggen aan Landelijk Overleg Wolf.
BR

Voorstel/gevraagd besluit:

1. Kennis nemen van notitie Handelingsperspectief voor zwervende wolf die bovenmatige schade veroorzaakt (zoals de wolf in Heusden), bijlage 1 alsmede van notitie uitwerking actualisering wolvenplan, inclusief daartoe benodigde begroting, bijlage 2);
2. Instemmen met het voorleggen van beide notities aan het Landelijk Overleg Wolf, waarna beide notities definitief vastgesteld zullen worden in een volgende BAC VP.

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 17 december 2020, 13:30 – 15:30 uur
Locatie: Teams

buiten reikwijdte

Interprovinciaal Overleg

MEMO

Aan : werkgroep natuurwetgeving
Van : [redacted] en [redacted]
Doorkiesnummer : 06 [redacted] en 06 [redacted]
Datum : 26 februari 2019 : -

Onderwerp : vervolgstappen Interprovinciaal Wolvenplan

Inleiding
Op 24 januari 2019 heeft het IPO Bestuur het Interprovinciaal Wolvenplan vastgesteld. Voor- en nadien is aandacht besteed aan de communicatie hieromtrent. Vastgesteld kan worden dat de communicatie goed verlopen is. Evenwel zijn er nog enkele vervolgstappen te agenderen waarover afspraken omtrent de uitvoering ervan gemaakt dienen te worden.

Daarnaast voorziet het wolvenplan in een uitbreiding van de taken voor de BIJ12-teams Faunazaken en Natuurmonitoring. Daarnaast levert het toenemend aantal wolven in Nederland een verzwaring op van de huidige BIJ12-taken.
Momenteel wordt een onderzoek uitgevoerd om de advies- en voorlichtingstaken van BIJ12 op het gebied van faunazaken te (her)formuleren, hierin wordt een verkenning meegenomen naar de randvoorwaarden die BIJ12 nodig heeft om een eventuele verzwaring en uitbreiding van de taken in relatie tot de wolf uit te kunnen (blijven) voeren.

Voorgesteld wordt onderstaande vervolgstappen in de IPO-werkgroep Natuurwetgeving compleet te maken, vast te stellen en vervolgens aan de AAC VP te adviseren om de IPO-werkgroep Natuurwetgeving opdracht te geven tot uitvoering ervan.

1. Vervolgacties rechtstreeks voortvloeiend uit (opstellen) Wolvenplan;
2. Vaststellen toekomst werkvorm werkgroep Lupus;
3. Informeren werkgroep en IPO over besluitvorming in PS en aanverwanten;

Ad 1. Vervolgacties rechtstreeks voortvloeiend uit (opstellen) Wolvenplan;
a) Uitwerken communicatielijn voor mogelijk incidenten
b) Uitwerken mogelijkheden beheer(plan), mede in relatie tot ;
c) Internationale Samenwerking;
d) Vervolgactie Goud~~h~~jakhals;
e) Opvanglocatie gewonde wolf (+ ontheffing)
f) Informeren politie en dierenambulances
g) Contacten met Centrale Commissie Dierproeven en Stichting Wildaanrijding Nederland ed.
h) Aanpassing provinciale beleidsregels faunaschade mbt wolf
~~g~~i) Actualisatie/verbetering protocollen

Ad a: Bij de evaluatie over communicatie door BIJ12 en IPO is vastgesteld dat zich de komende periode incidenten voor kunnen doen die we weliswaar niet verwachten maar die ook niet uit te sluiten. Te denken valt daarbij oa aan:
- grootschalige schade aan gehouden dieren door een gevestigde wolf;
- een wolf (zwervend of gevestigd) die een huisdier (hond) aanvalt;
- een wolf (zwervend of gevestigd) die een mens aanvalt;

BIJ12 en IPO hebben vastgesteld dat het goed is om voor gevallen als deze een centrale woordvoeringslijn vast te stellen en de AAC VP opdracht te laten geven aan de werkgroep (cq de onder 1 aangehaald werkvorm) deze voor te bereiden. De onder 1 genoemde werkvorm dient derhalve over communicatie-expertise te beschikken.

Ad b: in het IPO Bestuur is het wolvenplan vastgesteld *met de afspraak dat proefondervindelijk gaandeweg het traject wordt bezien of een beheerplan noodzakelijk is en wat daar dan in moet komen. Daar is nu nog geen beeld bij. Afgesproken wordt dat dit via de BAC VP zal lopen*.
Hieraan zal invulling gegeven moeten worden. Daarbij is internationale samenwerking onontbeerlijk: zowel om reden van populatie-omvang (criterium bij afweging of beheersactiviteiten toegestaan kunnen worden) als daartoe benodigde knowhow uit buurland Duitsland (bijvoorbeeld Sleeswijk-Holstein en in Nedersaksen).

Met opmerkingen [redacted] Ik zie 2 acties: 1e verduidelijking van criteria wanneer er (nu al) sprake kan zijn van ingrijpen. 2e internationale afstemming/samenwerking. Vooral dat laatste is erg tijdrovend (ga uit van 1 dag per week) en vraagt een heldere opdracht/mandaat van de BACVP. Als daarvoor niet expliciet mandaat (en formatieruimte) komt gaat dit niet lukken.

Ad c:
- gerelateerd aan/zie ook onder b
- Potentiële effecten grensroedels Duitsland en België op Nederland;
- Verkennen/voorbereiden contacten provincies (en gemeenten) grensgebied;
- Relevante Databases Midden-Europees vs Zuid-Europees;

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

Ad e: Is daartoe Dierenpark Hoenderdaell (Anna Paulowna, NH) geschikt (kwalitatief en gerelateerd aan Kwaliteitsprotocol Opvang) en wie is bevoegd gezag voor vereiste ontheffingen?

Ad f: gerelateerd aan e
Ad g: oa nav mailwisseling met CCD

Ad 2. Vaststellen gewenste werkvorm werkgroep Lupus

Met opmerkingen [redacted]: Het dilemma is dat de buitenwereld behoefte heeft aan 1 aanspreekpunt, dat onze bestuurders geen wolvenbureau willen, dat afzonderlijke provincies naar BIJ12 of IPO willen verwijzen en dat BIJ12 of IPO in veel gevallen weer terugverwijzen naar de afzonderlijke provincies.

Vooropgesteld zij dat de BAC VP op 3 oktober 2018 de werkgroep Lupus heeft gecomplimenteerd met het opstellen van het conceptwolvenplan. Overigens heeft de minister van LNV in het AO Natuur 12 februari 2019 een vergelijkbaar compliment gemaakt aan provincies.
Evenwel dient ook vastgesteld worden dat:
a) De opdracht opstellen Wolvenplan als zodanig is afgerond (afgezien van de acties hieronder onder 2);
b) In de beeldvorming de werkgroep Lupus af en toe uit *leek* te groeien tot een entiteit die op bestuurlijke besluitvorming vooruit *leek* te lopen, met een eigen externe opinie en standpunten;

Met opmerkingen [redacted]: Dit blijft voor mij wat ongrijpbaar, uit welke hoek komt deze beeldvorming? Vanuit de werkgroep Lupus is door niemand als zodanig met bijvoorbeeld de pers gecommuniceerd. Wat kunnen we hiervan leren?

Voorgesteld wordt daarom om te komen tot een andere werkvorm (met een andere werktitel), gebaseerd op de IPO-werkgroep Natuurwetgeving, om invulling te geven aan de onder 2 genoemde acties. Uiteraard is het zaak daarbij zoveel mogelijk gebruik te blijven maken van relevante kennis en ervaring in de werkgroep. Met het oog op de vervolgactie mbt communicatie dient ook de werkvorm aangevuld te worden met communicatie-expertise.

Ad 3. Informeren werkgroep en IPO over besluitvorming in PS
Het wolvenplan geeft aanwijzingen over de taakverdeling inzake communicatie, hoofdzakelijk tussen provincies en BIJ12. Bij de evaluatie is vastgesteld dat er ook zaken zijn waarbij het in rede ligt dat provincies *zowel elkaar als IPO* informeren over relevante ontwikkelingen. Daarbij valt in eerste plaats te denken aan *wanneer* inzake de provinciale

implementatie (waar aan de orde) door GS *welke keuzes/beslissingen* aan PS worden voorgelegd en uiteraard wat daarop besloten wordt.

MEMO

Aan	: IPO werkgroep natuurwetgeving
Afschrift	:
Van	: [redacted] (toestelnummer: 0592 [redacted])
Datum	: 15 maart 2018
Onderwerp	: werkafspraken communicatie wolf

Collega's,

In de Lupus werkgroep is de communicatie en routing van onderzoek en informatieuitwisseling rondom de wolf besproken. Dit op basis van de ervaringen met recente wolven in Overijssel, Noord-Brabant en Limburg.

Het aantal gevallen van wolven neemt zodanig toe dat aparte communicatie, en de afstemming daarover van geval tot geval relatief veel tijd en energie kost en praktischer kan worden vormgegeven.

Voorgesteld wordt om in gevallen van meldingen van mogelijk door een wolf aangevallen vee de aanpak van Niedersachsen te gaan volgen. Daarbij komt elke melding in een database op de website van BIJ12/Faunafonds en is daarmee voor iedereen toegankelijk. Vanuit privacy zijn de meldingen niet tot op exacte locatie/persoon te herleiden maar kan wel worden gezien uit welke omgeving deze afkomstig zijn.

Elke melding die binnenkomt, ongeacht welke oorzaak van sterfte of verwonding later blijkt wordt op deze wijze vastgelegd en openbaar. Het is vanuit de provincies een passief communicatiekanaal dat zo via BIJ12/Faunafonds wordt gestroomlijnd.

Er gaan dus geen persberichten uit over DNA of sectieuitslagen. Als provincies zelf actief willen communiceren over specifieke gevallen dan staat dit uiteraard vrij om te doen.

In bijgaande excel is het huidige stroomschema voor dit onderdeel aangevuld met de nieuwe voorstellen (in rood). De laatste regel uit het huidige stroomschema vervalt.

BIJ12/Faunafonds zorgt alleen voor registratie van huisdieren, niet voor registratie en publicatie van waarnemingen van wolven of vondsten van wilde prooidieren. Dat is een klus voor Wolven in Nederland. Voor het publiceren van waarnemingen weegt de bescherming van de wolf zwaar mee. Het is vaak niet nodig om waarnemingen geheim te houden, maar ook niet wenselijk dat 'wolvenliefhebbers' meteen op zoek gaan naar zo'n dier. Publicatie met een vertraging van 1 of 2 dagen biedt meestal voldoende waarborg (zwervende wolven zijn dan vrijwel zeker al tientallen kilometers verderop). Afstemming WIN en provincies blijft van kracht.

Werkgroep Natuurwetgeving

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

op 23 mei 2019
agendapunt

Datum	23 mei 2019
Portefeuillehouder	
Inlichtingen bij	(BIJ12, Faunazaken & ACSG)
Telefoon	06-
Onderwerp	Taken wolf BIJ12

Kern van het onderwerp

Het Interprovinciaal wolvenplan voorziet in een uitbreiding van de taken voor BIJ12. Daarnaast levert het toenemend aantal wolven in Nederland een verzwaring op van een aantal reeds bij BIJ12 ondergebrachte taken. Voor de juiste uitvoering zijn een aantal randvoorwaarden nodig.

Voorstel/gevraagd besluit:

1. De AAC VP te adviseren de in bijlage 1 genoemde werkzaamheden in relatie tot de wolf door BIJ12 uit te laten voeren.

Aanleiding/context

Het door het IPO Bestuur op 24 januari 2019 goedgekeurde Interprovinciaal wolvenplan voorziet in een uitbreiding van de taken voor BIJ12. Daarnaast levert het toenemend aantal wolven in Nederland een verzwaring op van een aantal reeds bij BIJ12 ondergebrachte taken.

Een adviesbureau heeft onderzoek (zie bijlage bij schriftelijke mededelingen BIJ12) uitgevoerd om de advies- en voorlichtingstaken van BIJ12 op het gebied van faunazaken te (her)formuleren, hierin is een verkenning meegenomen naar de randvoorwaarden die BIJ12 nodig heeft om een eventuele verzwaring en uitbreiding van de taken in relatie tot de wolf uit te kunnen (blijven) voeren. Dit advies dient samen met het Interprovinciaal Wolvenplan en het AAC VP besluit van 11 april over "Instelling taakgroep vervolgacties Wolvenplan en vaststellen opdracht taakgroep" als basis voor dit voorstel.

Consequenties

De taken in relatie tot de wolf sluiten aan bij een aantal taken die reeds door BIJ12 worden uitgevoerd en zijn te herleiden tot:

- Wolvenmeldpunt
- Monitoring
- Schade aan landbouwhuisdieren
- Communicatie en woordvoering

In bijlage 1 staan bovenstaande werkzaamheden verder uitgewerkt.

De taken in relatie tot de wolf sluiten aan bij een aantal taken die reeds door bepaalde teams binnen BIJ12 wordt uitgevoerd. Hierdoor is het voor BIJ12 mogelijk de werkzaamheden efficiënt uit te voeren.

Vervolgstappen

Nadat de door BIJ12 uit te voeren werkzaamheden met betrekking tot de wolf zijn afgestemd met de Werkgroep Natuurwetgeving, zal BIJ12 richting de AAC VP dit voorstel uitbreiden met de voor BIJ12 benodigde randvoorwaarden (in de vorm van eventuele formatieve en financiële consequenties).

Deze opdrachten worden na akkoord van de AACVP en BACVP opgenomen in het voorstel voor het IPO-bestuur over het jaarplan en begroting BIJ12 2020. Op basis daarvan vindt een verdere vertaling plaats in het werkplan BIJ12 2020. De uitvoering start per 1-1-2020 uitgevoerd. Het jaarplan en begroting BIJ12 2020 wordt na advisering door de AAC en BAC en vaststelling van de conceptversie door het IPO-bestuur ter goedkeuring voorgelegd aan de Algemene Vergadering van het IPO. Na akkoord van de BACVP worden in 2019 alvast de nodige voorbereidingen getroffen om op 1-1-2020 te kunnen starten.

Bijlagen

1. Taken BIJ12 in relatie tot de wolf

Bijlage 1: Taken BIJ12 in relatie tot de wolf

Monitoring

BIJ12 zorgt voor een samenhangende aanpak voor de monitoring van wolven. De volgende taken zijn daar onderdeel van:

- Opstellen van een (model) monitoringsplan voor passieve en actieve monitoring.
- Actualiseren van wolvenprotocollen behorende bij wolvenplan (zie ook Interprovinciaal Wolvenplan 2019, bijlage 1).
- Kwaliteit van passieve en actieve monitoring bevorderen door technisch en inhoudelijke begeleiding.
- Informatie over monitoring beschikbaar stellen.

BIJ12 draagt zorg voor validatie, beheer en duiding van gegevens uit passieve en actieve monitoring. De volgende taken zijn daar onderdeel van:

- Opnemen van gevalideerde gegevens in de Nationale Database Flora en Fauna (NDFF)
- Gevalideerde gegevens duiden en verwerken in informatieproducten
- Gegevens beschikbaar stellen aan onderzoeksinstituten op basis van GegevensLeveringsOvereenkomsten.
- Schadegegevens monitoren, combineren met meldingen en monitoringsgegevens. Op basis daarvan provincies en FBE's adviseren.
- Laten uitvoeren van DNA-analyse landbouwhuisdieren op individu-niveau en DNA-analyse wilde prooidieren, haren en keutels op verzoek desbetreffende provincie. Een DNA-analyse wordt alleen uitgevoerd wanneer dat tot relevante aanvullende informatie kan leiden.

Actieve monitoring van territoriale wolven valt buiten het basispakket van taken van BIJ12. Waar mogelijk houdt BIJ12 in haar voorzieningen en in haar opdrachten aan derden rekening met mogelijke inzet voor de actieve monitoring. De betrokken provincie(s) maken over de inzet daarvan per situatie nadere afspraken met BIJ12 over inzet en kosten. Deze werkwijze zorgt ervoor dat de monitoring snel kan worden opgeschaald wanneer dat nodig is, terwijl de verdeling van kosten over provincies gerelateerd blijft aan de gebieden waar actieve monitoring plaats vindt.

Wolvenmeldpunt

- De helpdesk/wolvenmeldpunt bemensen. De helpdesk heeft de taken:
    - Meldingen van vermoedelijke wolvenwaarnemingen, wolvensporen, door wolven gedode landbouwhuisdieren en/of wilde dieren aannemen per mail, telefoon en klantportaal. Telefonisch dagelijks bereikbaar van 9:00-20:00.
        - Meldingen vooral beoordelen op afstand (via bijvoorbeeld foto/film), waarna vervolgens een eventueel veldbezoek plaats kan vinden.
        - Bij landbouwhuisdier DNA-monstername en taxeren waarde schaap doorzetten naar (consulent faunazaken of) taxateur.
        - Bij niet-landbouwhuisdieren doorzetten naar de partij die passieve of actieve monitoring uitvoert.
    - Valideren en verwerken meldingen.
    - Beantwoorden vragen grondgebruikers/schapenhouders. Zo nodig doorverwijzen naar communicatiemedewerker of inhoudelijk adviseur binnen BIJ12 of externe partijen.

- De huidige helpdesk van BIJ12 professionaliseren.

Schade aan landbouwhuisdieren

- Faunaschades aan landbouwhuisdieren door (vermoedelijke) wolf beoordelen en afhandelen.
  - DNA-monstername en taxeren landbouwhuisdier
  - DNA-analyse landbouwhuisdieren tot soortniveau
  - Actueel houden taxatierichtlijnen en vaststellen prijzen
- Op de hoogte blijven van actuele (internationale) kennis over de Nederlandse ontwikkeling van wolven, preventieve maatregelen, harmonisatie internationaal onderzoek) en dit doorvertalen naar advies en voorlichting. Deze kennis wordt proactief aangeboden bij provincies, faunabeheereenheden en grondgebruikers (schapenhouders).
- Voorlichting aan grondgebruikers (schapenhouders)
- Advisering provincies en FBE's over faunaschade
- Eventueel in de Onderzoeksagenda BIJ12-faunazaken opgenomen onderzoeken over wolven uitvoeren.
- Communicatiemedewerkers voeden met informatie uit het veld.

Woordvoering en communicatie

- Woordvoering richting pers (conform communicatielijn faunazaken, zie bijlage 3). Hiervoor wordt de communicatieadviseur een speciaal voor de wolf geïnstrueerde en opgeleide communicatiemedewerker.
- 1 a 2 maal per jaar een woordvoerdvoerdersbijeenkomst voor provincies, IPO en BIJ12 organiseren
- Berichtgeving in (social) media monitoren.
- Communicatiemateriaal over de wolf ontwikkelen.
- Opstellen nieuws- en persberichten.
- Onderdeel wolf op website BIJ12 uitbreiden van enkel faunaschade wolf naar objectieve publieksinformatie. De website actueel houden.
- Publieksvoorlichting enkel via de website van BIJ12.

Wat BIJ12 niet doet

- Zelf organiseren van (algemene publieks) wolvenexcursies of lezingen over de wolf. Algemene kennisdeling beschouwen we niet als een uitvoerende verantwoordelijkheid van BIJ12. Dit kan prima door bestaande organisaties worden gedaan. BIJ12 kan wel in relatie tot specifieke kennisdeling worden ingezet, bijvoorbeeld over preventieve maatregelen bij landbouwhuisdieren.
- Door het wolvenmeldpunt/helpdesk worden geen publieksvragen beantwoord.
- Opleiden/ondersteunen van vrijwilligers. BIJ12 is niet verantwoordelijk voor het opleiden van vrijwilligers die bijvoorbeeld wolven willen monitoren. De provincies financieren ook geen opleiding van vrijwilligers voor andere soorten planten of dieren. Ook vrijwilligers die zich op een andere wijze voor de wolf willen inzetten, bijvoorbeeld met hulp bij het plaatsen van rasters, worden niet door BIJ12 opgeleid of ondersteund. Door deze vrijwilligers kan wellicht aansluiting worden gezocht bij de provinciale organisaties voor landschapsbeheer of agrarische natuurverenigingen.
- Optreden in discussieprogramma's / talkshows op radio of televisie. Om BIJ12 als waardenvrije uitvoeringsorganisatie te kunnen laten opereren is het onwenselijk om in enigerlei vorm in debat te moeten treden over wolven.

- In de AAC VP van 11 april jl. zijn de volgende vervolgacties benoemd. BIJ12 heeft geen opdracht gekregen de volgende onderdelen uit te voeren:
    - Opvanglocatie gewonde wolf (+ ontheffing)
    - Informeren politie en dierenambulances
    - Contacten met Centrale Commissie Dierproeven en Stichting Wildaanrijding Nederland ed.
    - Uitwerken mogelijkheden beheer(plan), mede in relatie tot;
    - Internationale samenwerking;
    - BR .

Aanvullend

- Leveren van een projectleider voor het opstellen van een plan van aanpak voor het uitvoeren van de vervolgacties wolf (zie AAC VP-besluit over "Verkenning vervolgacties wolf" van 11-04-2019) in samenwerking met de Werkgroep Natuurwetgeving.

MEMO BIJLAGE 2.6

Aan : gedeputeerde Munniksma
Afschrift :
Van : de heer [redacted] (toestelnummer: [redacted]
Datum : 11 september 2013
Onderwerp : komst Wolf

In de Noordoostpolder is bij Luttelgeest op 4 juli 2013 een doodgereden wolf gevonden. De eerste zekere wolf in Nederland sinds circa 150 jaar. De komst van de wolf in ons land is geen verrassing maar werd al verwacht, de enige vraag was waar en binnen hoeveel tijd dit dier zou opduiken.

Als voorbereiding op de komst van de wolf in Nederland kreeg Alterra al eerder de opdracht van het Rijk om een wolvenplan op te stellen http://www.wageningenur.nl/nl/project/Wolvenbeschermingsplan.htm . Inhoudelijke bijdragen aan dit wolvenplan zijn geleverd door en bediscussieerd met tal van betrokken organisaties, waaronder de provincie Drenthe, op een wolvensymposium (19 juni 2013). De vondst van de wolf bij Luttelgeest kort daarop heeft de planning van het wolvenplan versneld (van december naar oktober). De inhoud van het wolvenplan kan uiteindelijk worden geïmplementeerd in nationaal en provinciaal beleid (zoals ons nieuwe flora- en faunabeleidsplan).

Ook Drenthe kan in de nabije toekomst wolven verwachten. Aanvankelijk rondzwervende individuen maar uiteindelijk ook enkele permanent gevestigde roedels (van 4-8 dieren).

Om burgers, boeren en buitenlui te informeren over de komst van een nieuw roofdier dat wij volledig zijn ontwend worden in oktober 2013 in Drenthe verschillende lezingen georganiseerd. Deze lezingen worden gehouden door [redacted] van bureau EcoNatura in opdracht van Stichting Ark (en indirect het Rijk). Al ruim voor de zomer heeft een gesprek plaatsgevonden met [redacted] en de provincie om over en weer op de hoogte te blijven van ontwikkelingen rondom de wolf en deze lezingen.
De provincie is niet betrokken bij de inhoud en organisatie van deze lezingen, maar wij hebben aangegeven positief te staan tegenover voorlichting over wolven in dit stadium.
De lezingen zijn gepland op:
15 oktober: Zorgvlied
16 oktober: Borger
18 oktober: Assen
22 oktober: Alteveer
De eerste 3 lezingen worden georganiseerd door EcoNatura i.s.m. Milieufederatie, IVN, SBB, NM en HDL, de laatste door EcoNatura i.s.m. NOJG.

Verder relevant:

- Wolf valt onder de hoogst denkbare Europese bescherming (afschot, wegvangen en dergelijke is niet aan de orde).
- Eventuele landbouwschade in Nederland (bijvoorbeeld schaap) wordt voor 100% door het faunafonds vergoed.
- Er zijn geen aanvallen van wolven op mensen te verwachten.

IPO werkgroep Natuurwetgeving 29 maart 2018 bijlage 2.a.5

Wolf: instructie/opleiding DNA monstername en beoordeling sporen/kadavers.

Advies: kennisnemen van onderstaande en inventariseren vanuit welke provincies belangstelling is voor scholing en inzet van provinciale medewerkers.

In de Lupus werkgroep is nagedacht over de DNA monstername en beoordeling van sporen/kadavers bij mogelijk door wolven aangevallen vee. De ervaringen uit de afgelopen winter laten zien dat het voor BIJ12/Faunafonds soms moeilijk is om snel te kunnen reageren op meldingen, vooral in de weekenden.
Waar wij vanuit het draaiboek stellen dat DNA altijd binnen 24 uur bemonsterd moet worden komt het voor boeren en LTO vreemd over als dat later gebeurt. Ook als er technisch goede argumenten voor zijn (bijvoorbeeld bij erg koud weer/vorst blijft DNA veel langer goed).

Met een zeker toenemend aantal wolven in de komende jaren is het duidelijk dat de capaciteit van BIJ12/Faunafonds (4 consulenten) onvoldoende zal zijn om conform het draaiboek altijd snel te reageren, dan wel dat consulenten grote afstanden moeten reizen om ter plaatse te kijken.

De werkgroep Lupus zal (via opdrachtverlening door BIJ12) de zoogdiervereniging gaan inschakelen om op korte termijn al extra capaciteit te kunnen inschakelen voor het bemonsteren/beoordelen van aangevallen vee. Aangezien het gaat om handelingen met rechtsgevolgen willen we zo voorkomen dat vrijwilligers van Wolven in Nederland of anderen (boeren, dierenartsen) zelf van alles gaan doen. De medewerkers van de zoogdiervereniging zijn conform het draaiboek al opgeleid en handelen in alle voorkomende gevallen in opdracht en onder verantwoordelijkheid van BIJ12/faunafonds (consulent).

Voor de wat langere termijn ligt de optie voor om ook provinciale medewerkers voor dit doel een scholing aan te bieden (bijvoorbeeld groene boa’s). De werkgroep Lupus onderzoekt momenteel of er door WEnR in Wageningen een 1-daagse cursus DNA monstername en kadaverbeoordeling kan worden georganiseerd voor deze provinciale medewerkers. Daarnaast wordt aanbevolen dat deze medewerkers ook de LUPUS cursus in de Lausitz volgen om sporen te kunnen herkennen.
Als provinciale medewerkers geschoold zijn kunnen zij ook in opdracht van BIJ12/Faunafonds worden ingezet. Het voordeel op termijn is dat de ureninzet in beginsel al is geregeld en niet apart hoeft te worden betaald, dat groene boa’s ook in het weekend oproepbaar zijn, en tevens dat de reisafstanden in het algemeen klein zullen zijn.

Werkt voor provincies

Adviesmemo

Van	[redacted]
Afgestemd met	[redacted]
Aan	Werkgroep Natuurwetgeving
C.c.	-
Datum	21 maart 2018
Onderwerp	Budget uitvoering wolvendraaiboek
Bijlage(n)	-

Advies

1. De AAC VP adviseren in te stemmen met vrijmaken van de benodigde middelen van max. € 77.500,= voor de uitvoering van het operationeel wolvendraaiboek door herprioritering binnen de begroting 2018 van BIJ12-Faunafonds. Mocht bij de uitwerking blijken dat dit onmogelijk is, dan worden deze kosten alsnog opgenomen in de gewijzigde begroting 2018 BIJ12 en verdeeld conform het gewogen percentage voor de uitvoeringskosten natuurtaken, zoals opgenomen in de huidige begroting 2018 BIJ12-Faunafonds.

Inleiding

Op 24 maart 2016 heeft de BAC VP ingestemd met het operationeel wolvendraaiboek fase 1. De volgende hieruit volgende activisten lopen via BIJ12:

1. Taxeren schade (incl. DNA-analyse) aan landbouwhuisdieren;
2. Verlenen tegemoetkoming schade aan landbouwhuisdieren door wolven;
3. Onderzoek preventie wolvenschade;
4. Opdrachtverlening Wolven in Nederland en WenR (Alterra).

De uitvoering van de onderdelen 1 en 2 worden gedekt door het BIJ12-budget (BIJ12-begroting / onderdeel unit Faunafonds - open-eind-regeling afhandelen faunaschades)

Onderdeel 3 wordt gedekt door het BIJ12-budget (BIJ12-begroting / onderdeel unit Faunafonds – onderzoeksbudget)

De kosten voor de uitvoering van onderdeel 4 werden in 2016 geraamd op €15.000,- / jaar. In 2017 heeft dit onderdeel circa €40.000,- gekost. Dit is betaald uit het budget van unit Faunafonds. Het budget voor onderdeel 4 is vanaf 2018 ontoereikend.

Beoogd resultaat

Extra budget beschikbaar stellen aan BIJ12 voor de uitvoering van het operationeel wolvendraaiboek fase 1 en de voorbereiding van het operationeel draaiboek voor de vervolgfasen.

Datum 21 maart 2018
Onderwerp Budget uitvoering wolvendraaiboek

Argumenten

1.1. *Kosten WiN en WenR nemen toe door toenemend aantal wolvenmeldingen.*
Door het toenemend aantal wolvenmeldingen gaan de kosten voor onderdeel 4 / opdrachtvelening aan WiN en WenR in 2018 hoger uitvallen dan in 2017. De jaarlijkse kosten worden geraamd op circa €70.000,-.

1.2. *Voor een stakeholdersbijeenkomst is geen budget beschikbaar*
De IPO-werkgroep Lupus is voornemens een bijeenkomst voor alle stakeholders te organiseren ter voorbereiding op het operationeel wolvendraaiboek voor de vervolgfasen. De kosten worden geraamd op €7.500,-.

Financiën

Bij de vaststelling van de begroting 2018 van BIJ12 is geen rekening gehouden met een budget van €70.000,- voor de opdrachtverlening aan WiN en WenR én een budget van €7.500 voor een stakeholdersbijeenkomst.

BIJ12-Faunafonds zal in eerste instantie d.m.v. herprioritering van de taken uit het werkplan 2018, in overleg met haar portefeuillehouder, de benodigde middelen beschikbaar te stellen. Mocht bij de uitwerking blijken dat dit onmogelijk is, dan worden deze kosten alsnog opgenomen in de gewijzigde begroting 2018 BIJ12 en verdeeld conform het gewogen percentage voor de uitvoeringskosten natuurtaken, zoals opgenomen in de huidige begroting 2018 BIJ12-Faunafonds. Bij het opstellen van begroting 2019 zal rekening gehouden worden met de kosten voor de uitvoering van het wolvendraaiboek.

Overzicht van situaties waarvoor een handelingsprotocol dient te worden opgesteld

14-09-2021

Ten behoeve van de ontwikkeling van de handelingsprotocollen zijn scenario's met betrekking tot de wolf in Nederland benoemd. Gezien het groot aantal mogelijke scenario's is er een clustering aangebracht in de volgende vier thema's: wolf en mens, wolf en hond, wolf en vee en overige situaties. Per thema zijn (conflict)situaties vermeld die actie/interventie vereisen.

Het doel is dat per thema een handelingsprotocol wordt uitgewerkt. Een dergelijk protocol omvat meerdere scenario´s die zich met de wolf kunnen voordoen. In onderstaande tabellen zijn de scenario's geformuleerd die uitwerking behoeven in het handelingsprotocol.

Als input voor het handelingsprotocol is een uitgewerkt schema per thema waarin de situaties verder zijn uitgewerkt. Het thema 'Wolf en mens' is als voorbeeld bijgevoegd (zie concept document: 3.2 - Thema 1 – Wolf en mens). Deze informatie dient als input t.b.v. uitwerking van het handelingsprotocol.

Gevraagde beslispunten

T.b.v. de uitwerking van de handelingsprotocollen is het wenselijk dat de IPO-wolvenwerkgroep zich uitspreekt over de volgende beslispunten.

1. *Zijn dit de juiste thema's die we moeten gaan uitwerken in handelingsprotocollen?*
2. *Wie is bereid om een bijdrage te leveren aan de uitwerking van de handelingsprotocollen?*

Thema 1: Wolf en mens

	Wolf en mens	Acties / interventies	Context interventies	In juridische analyse
a	Wolf bezoekt 's nachts bebouwd gebied	*beoordelen/ documenteren** (aantrekkende prikkels verwijderen)	nvt	belang van *beoordelen en documenteren (en voorlichten)* Deel A paragraaf 1.2.2, deel C par 1 C en D, 8A
b	Wolf bezoekt overdag bebouwd gebied	beoordelen, documenteren (aantrekkende prikkels verwijderen)	nvt	idem
c	Wolf vlucht niet meteen maar observeert mensen	beoordelen, documenteren (aantrekkende prikkels verwijderen)	nvt	idem
d	Wolf verblijft langdurig in of nabij bebouwd gebied	beoordelen, documenteren, voorlichten, ***zenderen, verjagen**** betekent ook→ ***opsporen, vangen, loslaten*** (of uitzetten), monitoren	opsporen/ vangen/ loslaten tbv zenderen en afschrikken om escalatie te voorkomen	deel C, paragraaf 1, 2 en 7
e	Wolf benadert meermaals mensen	idem + ***doden***	idem en doden als uiterste maatregel	deel C, paragraaf 8
F	Wolf reageert agressief op mensen zonder aanleiding	doden → betekent ook *beoordelen, documenteren*, opsporen, evt. vangen, ***vervoeren*** (afvoeren), opslag/sectie	ingrijpen bij dreigend/acuut gevaar	deel C, paragraaf 8 en 9

* Met beoordelen/ documenteren wordt in deze tabellen bedoeld: het proces van signaleren – verzamelen (veld)gegevens- analyse - expert judgement - dossiervorming. Van belang ter onderbouwing van toestemming voor afwijking /derogatie, vooral irt alternatievenonderzoek, maar ook voor kennisopbouw en -uitwisseling. Zie ook specifiek *Deel C* paragraaf 1 onderdeel C en D (p. 73 en 74), paragraaf 8A (p.88)

** Verjagen in deze tabellen: actief verjagen/ afschrikken / **negatief conditioneren**. Vergelijk: Vergrämung/ deterrence.

Handelingen die in principe gezien kunnen worden als vergunningsplichtige flora- en fauna-activiteiten:

1 opsporen (indien bijv. met drones (?)
2 vangen (en/of verdoven)
3 zenderen (na verdoven)
4 verjagen
5 loslaten / uitzetten
6 doden
7 vervoeren

Relevante verbodsbepalingen: opzettelijke verstoring, vangen/doden, vervoeren/onder zich hebben**.** Verdoven is diergeneeskundige handeling uit Wet dieren.
Wettelijk belang: Volksgezondheid/veiligheid (Zie deel A zaak Roemeense wolf, deel B voorbeelden Brandenburg en Niedersachsen)
Afhankelijk van het (uiteindelijke) doel van betreffende handeling zal vergunning ook toestemming voor daaraan gerelateerde handeling(en) moeten omvatten. (Geldt bijv. niet voor loslaten na zenderen).

Thema 2: Wolf en hond

	Wolf en hond	Acties / interventies	Context interventies	In juridische analyse*
a	Wolf benadert meermaals mensen met honden (verschillende mensen en verschillende honden, maar niet agressief)	*beoordelen, documenteren,* voorlichten, ***zenderen, verjagen*** betekent ook → ***opsporen, vangen, loslaten***/uitzetten, monitoren	opsporen/ vangen/ loslaten tbv zenderen en afschrikken om escalatie te voorkomen	deel C par 1,2,7 belang beoordelen /dossiervorming: deel A par 1.1.2, deel C par 1 C en D, par 8 A
b	Wolf benadert meermaals mensen met honden en is agressief naar honden	***Doden*** → betekent ook beoordelen, documenteren, opsporen, evt vangen, ***vervoeren*** (afvoeren), opslag/sectie	doden om escalatie te voorkomen. Enige effectieve maatregel.	deel C par. 8 en 9
c	Wolf verblijft langdurig in of nabij bebouwd gebied (zie ook 1d)	beoordelen, documenteren, voorlichten, *zenderen, verjagen* betekent ook → *opsporen, vangen, loslaten* (of uitzetten), monitoren	opsporen/ vangen/ loslaten tbv zenderen en afschrikken om escalatie te voorkomen	zie 2a
d	Wolf doodt honden bij bebouwing (op erf of in tuinen)	beoordelen, documenteren, voorlichting, *doden* betekent ook → *opsporen, evt vangen, afvoeren*, opslag/sectie	doden om escalatie te voorkomen. Enige effectieve maatregel.	zie 2b
e	Wolf doodt honden die niet zijn aangelijnd en niet in de directe nabijheid van mensen verblijven	***beoordelen, documenteren, voorlichten***	nvt	

Met beoordelen/ documenteren wordt in deze tabellen bedoeld: het proces van signaleren – verzamelen (veld)gegevens – analyse – expert judgement – dossiervorming. Van belang ter onderbouwing van toestemming voor afwijking, vooral irt alternatievenonderzoek, maar ook voor kennisopbouw en -uitwisseling. Zie ook specifiek Deel C paragraaf 1 onderdeel C en D (p. 73 en 74) en par 8A (p.88).
Verjagen in deze tabellen: actief verjagen/ afschrikken / negatief conditioneren. Vergelijk: Vergrämung/ deterrence.

Handelingen die in principe gezien kunnen worden als vergunningsplichtige flora- en fauna-activiteiten:
1 opsporen (indien bijv. met drones (?)
2 vangen (en/of verdoven)
3 zenderen (na verdoven)
4 verjagen
5 loslaten / uitzetten
6 doden
7 vervoeren

Relevante verbodsbepalingen: opzettelijke verstoring, vangen/doden, vervoeren/onder zich hebben, Verdoven is diergeneeskundige handeling uit Wet dieren.
Wettelijk belang: * Wettelijke belangen voor ingrijpen bij wolf-hondsituaties worden in de juridische analyse niet expliciet besproken. **Na te gaan**: Volksgezondheid-veiligheid (ivm risico escalatie, letsel mensen?) Bescherming Flora- en fauna: waar risico hybridisatie bestaat (bijv 2c)**Aanvulling 25 augustus 2021:** Belang van bescherming Flora- en fauna vanwege risico grote acceptatieschade is volgens Boerema cs te ver gezocht. Bij geval waarin hond verwond of gedood wordt kan mogelijk ook belangrijke schade aan eigendommen ingebracht worden.

Thema 3: Wolf en vee

	Wolf en vee	Acties / interventies	Context interventies	In juridische analyse
a	Wolf doodt onbeschermd of slecht beschermd vee.	*beoordelen, documenteren, voorlichten* (toepassen preventieve maatregelen)	nvt	
b	Wolf doodt herhaaldelijk goed beschermd vee en vindt steeds manieren om preventieve maatregelen te overwinnen.	beoordelen, documenteren, voorlichten, *verbeteren preventieve maatregelen*, ***(negatieve conditionering/ afschrikking)**** ***doden*** betekent ook→ ***opsporen, evt vangen, afvoeren***, sectie	ingrijpen om verdere escalatie te voorkomen doden als uiterste maatregel	Deel A 1.2.2 a deel C par. 1, 2, 8 en 9

Met beoordelen/ documenteren wordt in deze tabellen bedoeld: het proces van signaleren – verzamelen (veld)gegevens- analyse - expert judgement - dossiervorming.
Van belang ter onderbouwing van toestemming voor afwijking, vooral irt alternatievenonderzoek, maar ook voor kennisopbouw en -uitwisseling.
Specifiek wettelijk belang van dreigende schade- vs alternatieven: zie A1.2.2 a (p19). Deel C par. 1 C en D en par 8 A (p.88)
Verjagen in deze tabellen: actief verjagen/ afschrikken / negatief conditioneren. Vergelijk: Vergrämung/ deterrence.

Handelingen die in principe gezien kunnen worden als vergunningsplichtige flora- en fauna-activiteiten:
1 opsporen (indien bijv. met drones (?)
2 afschrikken* (negatief conditioneren hier zonder eerst te zenderen) **NB** zo staat het in IPO 2019 → te handhaven?
3 vangen (en/of verdoven) om te kunnen doden (niet om te zenderen/afschrikken)
4 doden
5 vervoeren

Relevante verbodsbepalingen: opzettelijke verstoring, vangen/doden, vervoeren/onder zich hebben. Verdoven is diergeneeskundige handeling uit Wet dieren.
Wettelijk belang: Bescherming van eigendommen/vee: zie ook deel A, paragraaf .1.12a deel B voorbeelden Frankrijk en Duitsland- Brandenburg.
Aanvulling 25 augustus 2021: Belang van bescherming Flora- en fauna vanwege risico grote acceptatieschade is volgens [redacted] te ver gezocht.

Afhankelijk van het (uiteindelijke) doel van betreffende handeling zal vergunning ook toestemming voor daaraan gerelateerde handeling(en) moeten omvatten.

Thema 4: Overige situaties

	Wolf in overige situaties	Acties / interventies	Context interventies	In juridische analyse
	Wolf als (verkeers-)slachtoffer			
a	Wolf dood aangetroffen	veldvalidatie ivm vaststellen (on)natuurlijke dood, ***vervoeren***, sectie, opslag, documenteren.		Deel C par. 6
b	Wolf gewond aangetroffen - gewond bij aanrijding - gewond / ziek anderszins	beoordelen*, ***behandelen, doden*** betekent ook→ ***opsporen/ nazoek, vangen, vervoer levend, opvang, zenderen, loslaten/uitzetten***, monitoren evt. ***vervoer*** **dode** wolf, opslag, rapportage	Diergeneeskundige handelingen, nazoek tbv hulp aan dier zelf (behandeling of doden), onderzoek (genetica/ veldvalidate/ dierziekten Evt. zenderen tbv onderzoek Doden als uiterste maatregel tbv onnodig lijden	Deel C par. 3, 4, 5 (8, 9)
	Wolf 'zelfstandig' overig			
c	Wolf gevangen (opvang)	Betekent ook → *opvang (bezit), evt. behandelen*	Opvang na aantreffen gewonde wolf (of volledig verweesde welpen**)	Deel C par. 3 b,c,d, e, 6
d	Wolf loslaten/uitzetten	Betekent ook→ *evt. zenderen, vervoer*, monitoren	Niet los te zien van vangen/zenderen of behandelen/opvang	Deel C par. 3f, 4, 5,7
e	Monitoring (probleem)wolf	Onderzoek*: opsporen vangen, zenderen (chippen?), loslaten*, uitzetten. Probleemwolf: *opsporen, vangen* mogelijk ook *verjagen/ doden evt. vervoer*	Opsporen/ vangen/ loslaten tbv zenderen Zenderen / verjagen om escalatie te voorkomen. Doden als uiterste maatregel.	Deel C par. 2, 7 Deel C par. 1, 2 (8, 9)

Handelingen die in principe gezien kunnen worden als vergunningsplichtige flora- en fauna-activiteiten:

1 opsporen / nazoek (al dan niet met inzet honden / andere hulpmiddelen)
2 vangen (en/of verdoven)
3 zenderen (na verdoven)
4 verjagen (bij 4e probleemwolf)
5 loslaten / uitzetten (na behandeling/opvang en na zenderen)
6 doden
7 vervoeren (levend/dood)
8 diergeneeskundige behandeling
9 opvangen

* beoordelen: diagnose / expert judgement mbt kansen (spontaan) herstel, aanwezigheid (besmettelijke) dierziekte, noodzaak en effectiviteit behandeling en/of kortdurende opvang dan wel nooddoding

** tav welpen: terughoudendheid hierin van belang, ook na situatie 4a → dit wel /niet opnemen?

Thema 1		Gedrag wolf	Oorzaak	Inschatting	Maatregel IPO-2019	PS-PW *	Risico (aanvullende inschatting)	Benodigde acties	Gerelateerde acties	Te beantwoorden vragen
1. Wolf en mens	a	Wolf bezoek 's nachts bebouwd gebied	Normaal gedrag, wolf is niet geïnteresseerd in mensen maar mijdt geen bebouwing	Ongevaarlijk. Maar opletten, probleem kan ontstaan als wolven regelmatig voedsel(resten) vinden bij bebouwing	Geen / eventueel voedselbronnen (vuilnis!) verwijderen. Geval observeren en documenteren	-	(inschatting cf **4**)	Observeren-monitoren, documenteren Evt. communicatie publiek		inhoudelijke vragen gericht op inzicht in situatie
	b	Wolf bezoekt overdag bebouwd gebied	Normaal gedrag, wolf is niet geïnteresseerd in mensen maar mijdt geen bebouwing	Ongevaarlijk. Maar opletten, probleem kan ontstaan als wolven regelmatig voedsel(resten) vinden bij bebouwing	Geen / eventueel voedselbronnen (vuilnis!) verwijderen. Geval observeren en documenteren	-	(inschatting cf **4**)	Observeren-monitoren, documenteren Evt. communicatie publiek	Dossiervorming/advisering **(1c)**	inhoudelijke vragen gericht op inzicht in situatie
	c	Wolf vlucht niet meteen (*bij het zien van mensen en voortuigen **(1)***), maar observeert mensen	Normaal gedrag, wolf heeft nog geen slechte ervaring meegemaakt. Vooral jonge wolven zijn vaak nieuwsgierig	Ongevaarlijk. Oppassen voor lokken en voeren	Geen/ Oppassen voor gewenning. Geval observeren en documenteren	-	(inschatting cf **4**)	Observeren-monitoren, documenteren Evt. communicatie publiek/ voorlichting inzake voeren	Dossiervorming/advisering/ monitoring **(1c)**	inhoudelijke vragen gericht op inzicht in situatie Wie, welke expertise Advies aan wie
	d	Wolf verblijft langdurig (*minimaal 2 weken **(2)***) in of nabij bebouwd gebied *Wolf wordt gedurende meerdere dagen gezien op < 30 meter van bewoonde huizen, meerdere incidenten, gedurende langere periode **(1a)***	Divers: 1e paartijd, zoekt partner of ziet honden als concurrent 2e voedselbronnen 3e sociale verhouding met hond	Monitoren, mogelijk conditionerings- en gewenningsprobleem, risico op hybridisatie of letsel hond	Oorzaak opsporen en wegnemen, wolf zenderen, en verjagen, honden afschermen van mogelijke contacten met wolf. Publiek voorlichten	probleemsituatie	Waakzaamheid geboden! Mogelijk probleem agv sterke gewenning of positieve conditionering. **(1 en 4)**	1e (veld)onderzoek, analyse situatie, documentatie 2e Oorzaak wegnemen 3e honden afschermen van contact met wolf 4e Publiek voorlichten 5e Zenderen (nb zie **1b**) 6e Verjagen **	Dossiervorming, beoordelen, expert judgement informeren/adviseren **(1c)** (opsporen) vangen, loslaten/uitzetten, monitoren (Rapportage)	inhoudelijke vragen gericht op inzicht in situatie, gedrag wolf (mate van habituatie en /of conditionering) wie, welke expertise? hoe en door wie? **(1c)** Verantwoordelijkheden/ bevoegdheden? **1d – 4a**
	e	Wolf benadert (*actief **(2)** en bewust **(3)***) meermaals mensen *(niet gezeten in auto, op fiets of paard (?) binnen 30 meter* **(1 en 3)** *en lijkt geïnteresseerd in mensen **(3))*** *Wolf tolereert bij herhaling dat mensen hem naderen tot minder dan 30 meter.. **(1)*** ***(aparte categorie!)***	Mogelijk sterke voerconditionering en gewenning. *(hond kan een trigger zijn* **(1)**) *Wolf is in toenemende mate gewend geraakt aan aanwezigheid van mensen **(1)***	Kritisch, kans op gewenning en uiteindelijk agressief gedrag en letsel mens *Waakzaamheid geboden, indicatie voor sterke habituatie, mogelijk positieve conditionering **(1)***	Zenderen en verjagen, publiek waarschuwen niet te voeren, indien geen resultaat wolf doden. *Analyseren situatie, zenderen en negatieve conditionering zo vroeg mogelijk. Als niet succesvol: doden **(1)***	probleemsituatie	Waakzaamheid geboden/ kritieke situatie! Sterke gewenning en positieve (voedsel) conditionering kan leiden tot toenemend problematisch gedrag. Letsel mensen niet uitgesloten **(1 en 4)**	1e (veld)onderzoek, analyse situatie, documentatie 2e Publiek voorlichten *Maatregelen afhankelijk van situatie, te overwegen: **(1)*** *3e Zo snel mogelijk* zenderen en negatieve conditionering, *4e Bij geen resultaat of niet mogelijk*, wolf doden	Dossiervorming, beoordelen, expert judgement informeren/adviseren **(1c)** (opsporen) vangen, loslaten/uitzetten, monitoren (opsporen/ vangen, afvoeren, opslag/sectie Rapportage	inhoudelijke vragen: gericht op inzicht in situatie, gedrag wolf (mate van habituatie en /of conditionering) wie, welke expertise? hoe en door wie? **(1c)** Welke methode? **(1c)** Verantwoordelijkheden/ bevoegdheden? **1d – 4a**
	f	Wolf reageert agressief op mensen zonder aanleiding *Extra categorieën: zie **(3 a)***	Extreme gewenning, hondsdolheid	Gevaarlijk	Wolf doden	Probleem-wolf	Gevaarlijk	Wolf doden	Beoordeling melding/ informeren opsporen, vangen, afvoeren, opslag/sectie Rapportage	wie beoordeelt, welke expertise Doden: hoe en door wie? Mandaat? (politie/burgemeester) Proces in noodsituatie?

VEILIGHEID VAN MENSEN STAAT IN ALLE GEVALLEN VOOROP

Toelichting:

De tabel is opgesteld tbv uitwerking van de handelingsprotocollen, niet om opgenomen te worden in het Wolvenplan of anderszins naar buiten te worden gebracht.

Linker deel van de tabel bevat de teksten van tabel 1a uit IWP 2019. Cursieve tekstdelen zijn aanvullingen zoals gevonden in de tabellen in de Duitse en Vlaamse documenten. Hier opgenomen als voorbeeld hoe situaties en begrippen daar worden geduid. De gekleurde middenbalk is opgenomen ter verduidelijking van de interventieladder. Rechter deel van de tabel bevat nadere duiding risico's en mogelijkheden voor interventies, de daaraan gerelateerde acties en te beantwoorden vragen. Opgenomen in dit overzicht tbv uitwerking in de handelingsprotocollen en met het oog op ontheffingen/vergunningentraject.

Cruciaal punt: bij opname van tabellen en stroomschema's in het (nieuwe) wolvenplan goed nadenken over mate van detaillering → te specifieke uitwerking wekt de suggestie van volledigheid en terwijl dat nooit zo kan zijn. Beter in begeleidende teksten de nuances aangeven.

Dit soort tabellen dienen als algemeen overzicht en oriëntatie, maar kunnen niet in de plaats komen van de noodzakelijke analyse per geval en het daarop gebaseerde advies voor vervolgactie en/of ontheffingverlening.

Voor stroomschema proces hoe te handelen bij wolf die problematisch gedrag vertoont: **zie Bold Wolves p. 24**

* Analyse probleemsituaties 2020, overgenomen in Protocol Vlaanderen 2021.

** Maatregel/actie **zenderen en verjagen:** hier wordt ingrijpen in de zin van negatief conditioneren mee bedoeld. Kans op succes is groter als dit gebeurt op het moment dat wolf ontwaakt uit verdoving van zenderactie. Zenderen en verjagen wordt dan ook vaak in een adem genoemd. Zie **1** hfd 6.3.

1 Bold Wolves, 2020. **1a** - de 30 meter is bepalend voor interpretatie van gedrag wolf, nl. binnen vluchtafstand. **1b** in Bold Wolves wordt deze stap niet zozeer apart aangegeven. Overweeg negatieve conditionering! Maar zie opmerking bij ** . **1c** zie hfd 6.4 en 7. **1d** voorbeeld in hfd 6.5

2 Operationeel draaiboek 2016. **3** Protocol Vlaanderen, 2021. **3a** hierin onderverdeling in 3 cat.: wolf reageert agressief maar valt niet aan bij verstoring tijdens eten (dan niet doden maar verjagen), idem maar valt wel aan, en agressief zonder aanleiding (beide gevallen → doden).

4 Wolfskonzept Niedersachsen, 2017. **4a** zie voorbeeld Handlungskette auffälliger Wolf in hfd 6.4.1

? PM zoek bron!

Evaluatie ervaringen provincies met toepassing Interprovinciaal wolvenplan

TA 2e concept, september 2021, ter bespreking 14 september

Aanleiding:

Bij vaststelling van het huidige interprovinciale wolvenplan (wolvenplan) door het IPO bestuur in januari 2019 is een termijn van 3 jaar genomen om in Nederland gewend te raken aan de terugkeer van de wolf. Dat betekent dat begin 2022 de balans opgemaakt moet worden hoe verder, daartoe wordt het wolvenplan herzien. Eén van de interne acties in dat kader is het opmaken van de (tussen)balans van eerste ervaringen met gevestigde wolven.

Uitwerking:

Aan deze evaluatie is een bijdrage geleverd door de provincies Friesland, Drenthe, Gelderland, Limburg en Noord-Brabant. De evaluatie richt zich op praktische ervaringen die zoveel mogelijk zijn onderverdeeld naar de thema's uit het wolvenplan. Vanuit de ervaringen worden aanbevelingen gedaan. De uitwerkingen per provincie zijn als bijlagen bijgevoegd.
Na bespreking in de ambtelijke IPO werkgroep wolf en eventuele bijstelling kan de evaluatie worden aangeboden aan het LOW waarin de stakeholders deelnemen. De evaluatie en de reflectie daarop vanuit het LOW vormen vervolgens een bouwsteen voor het te herziene wolvenplan.

Samenvatting van de ervaringen per thema:

Samenwerking:

Nederland:

In Drenthe, Gelderland en Noord-Brabant is een gebiedscommissies actief als bedoeld in het wolvenplan. In Limburg is een projectgroep ingesteld. Vanwege provinciegrens overschrijdende territoria vindt tussen Drenthe en Friesland maar ook tussen Limburg en Noord-Brabant extra afstemming en samenwerking plaats. Aanbeveling is om daarover handreikingen op te nemen in het nieuwe wolvenplan. Uit de provinciale gebiedscommissies is inmiddels ook een landelijk overleg wolf (LOW) ontstaan. De ambtelijk betrokkenen uit de "wolvenprovincies" hebben elkaar gevonden in een interprovinciale werkgroep om vanuit daar de ontwikkeling van het beleid te ondersteunen. De betrokkenen bij de monitoring werken onder begeleiding van BIJ12 samen aan de kwartaalrapportages en komen daartoe ieder kwartaal bijeen. Daarnaast is sprake van samenwerkingsverbanden zoals Wolven in Nederland waarin geen directe betrokkenheid is vanuit de provincies. Meer dan voorheen is ook het ministerie van LNV nu betrokken bij de onderlinge afstemming.

Europa:

Er is sprake van enige internationale afstemming waarbij de nadruk in eerste instantie vooral lag op de Duitse deelstaten maar inmiddels ook op België, Luxemburg en Frankrijk vanwege de opkomst van de Alpiene wolf. Op 29 september 2020 vond een grensoverschrijdend overleg plaats tussen Nordrhein Westfalen en de provincies Overijssel, Gelderland, Limburg en Noord-Brabant. Over informatieuitwisseling tussen overheden zijn bovendien intenties uitgesproken tijdens de "transboundary wolfmeetings" tussen de wolvenprovincies, het minsterie van LNV, de Duitse deelstaten NiederSachsen, Nordrhein Westfalen en Rheinland Pfalz, evenals Luxemburg, Vlaanderen, Wallonië en Frankrijk.

Er zijn nog geen concrete stappen gezet om te komen tot een internationaal wolvenmanagementplan.

Communicatie:
Zonder enige twijfel mag gesteld worden dat het onderwerp wolf veel media-aandacht krijgt en er een grote behoefte is bij alle betrokkenen om goed te communiceren. De periodieke (kwartaal) rapportage door BIJ12 is daarvan een voorbeeld. Inmiddels is een communicatieplan ontwikkeld op basis van de leidende principes en inhoudelijke vertrekpunten in het wolvenplan.

Soortenbescherming:
Er hebben zich geen situaties voorgedaan waarin werd ingegrepen om wolven actief te verjagen. Wel bleek er behoefte om in het nieuwe wolvenplan nog meer duidelijkheid te gaan geven over escalatie van maatregelen bij conflicten met wolven. In Noord-Brabant is ervaring opgedaan met het treffen van gerichte beschermingsmaatregelen bij een wolf in ongeschikt leefgebied. Dit heeft geleid tot het met voorrang vaststellen van een handelingsprotocol. De inmiddels uitgevoerde factfindingstudy alsook een juridische verkenning geven verder duidelijkheid over het beschermingsregime en de consequenties daarvan voor wolven in Nederland.

Schade en preventie:
Alle wolvenprovincies hebben inmiddels ervaring opgedaan met schade en preventie. Er zijn noodsets aangeschaft om snel te kunnen reageren en gebiedsgericht te ondersteunen. De wolvenprovincies hebben inmiddels een werkbudget of subsidie opengesteld voor schapen- en geitenhouders om zo bij te dragen in de kosten voor preventieve maatregelen. Het ontwikkelen van een technische norm heeft een versnelling doorgemaakt bij het opstellen van het eerste gebiedsgerichte wolvenplan in Gelderland in nauw overleg met BIJ12. Een aanbeveling voor het te herziene wolvenplan is te werken aan deelnamebereidheid voor beschermende maatregelen maar ook om te bezien of in meer gevallen een bijdrage in preventie mogelijk is. Bijvoorbeeld in Drenthe leert de ervaring dat ook een zwervende wolf soms een voorspelbaar schadepatroon kan laten zien.

Monitoring:
Gedurende de looptijd van het huidige wolvenplan heeft de monitoring van de aanwezigheid en gevolgen van de aanwezigheid van wolven een verdere ontwikkeling doorgemaakt. De registratie en communicatie daarover via het wolvenmeldpunt is ondergebracht bij BIJ12. Op 13 november 2019 is het monitoringsplan wolf vastgesteld. Het monitoringplan wolf beschrijft de werkwijze voor wolvenmonitoring in Nederland en uitwisselbaarheid van gegevens. De gegevens over de wolf worden eenduidig gedocumenteerd en er wordt gewerkt met standaarden voor het valideren van de informatie.

Financiën:
In het wolvenplan richt dit hoofdstuk zich vooral op de apparaatskosten van BIJ12. Nu ook meer inzicht is ontstaan in de benodigde werkbudgetten en subsidies om schade te voorkomen verdient het aanbeveling de voorwaarden in beeld te brengen voor de mogelijkheden om hiervoor een beroep te doen op Brussel, Limburg werkt aan een voorstel.

Werkt voor provincies

Memo

Van	[redacted]
Afgestemd met	[redacted]
Aan	Provincies
Datum	14 juni 2021
Onderwerp	Openbaarheid wolvendata (uit de monitoring)
Bijlage(n)	-

1.1 Kern

De aanwezigheid van de wolf in Nederland wordt op verschillende manieren gedocumenteerd. Enerzijds worden (vermoedelijke) wolvenwaarnemingen gemeld bij het Wolvenmeldpunt dat in beheer is bij de Zoogdiervereniging en anderzijds worden bij BIJ12 (vermoedelijke) wolvenaanvallen geregistreerd en afgehandeld. Mede door de maatschappelijke beroering die de wolf met zich meebrengt binnen de landbouwsector, worden de (vermoedelijke) wolvenaanvallen en het bijbehorende proces gemeld op de website van BIJ12. De wolvenwaarnemingen (anders dan de schademeldingen) die binnenkomen via het Wolvenmeldpunt worden echter (nog) niet frequent op de website van BIJ12 geplaatst. Deze waarnemingen worden in de huidige situatie openbaar gemaakt middels de Tussenrapportage die eens in het kwartaal wordt gepubliceerd en via de NDFF. Nu is de wens om naast de schademeldingen, ook de waarnemingen vanuit het Wolvenmeldpunt periodiek op de website van BIJ12 te plaatsen. Om hier invulling aan te geven en afspraken over te maken, ligt deze notitie voor.

Gevraagd wordt aan de provincies om:

1. In te stemmen met het voorstel dat BIJ12 op korte termijn de beschikbare monitoringsdata op haar website deelt.
2. Daarbij in te stemmen met de volgende belangrijkste punten:
   a) Het moment van het voor het eerst 'live' gaan (eind juni/begin juli);
   b) Het moment van updaten van deze monitoringsgegevens (eens per maand en kort nadat de provincies zelf op de hoogte zijn gebracht);
   c) Het opnemen van een select aantal kenmerken en data (zoals de SCALP waarnemingen (niet alle solitaire 'outliers' C2-waarnemingen) en de aanduiding van de locatie, met name als het binnen een door GS aangewezen leefgebied plaatsvond).

1.2 Doel

Het voornaamste doel van het delen van deze data is transparantie te vergroten over de landelijk geïnventariseerde wolvendata die het gebied van verspreiding aanduiden, met daarbij in acht name de beschermde status van de wolf en de tijd die nodig is om de data op echtheid te kunnen

valideren. Dit in aanvulling op de huidige werkwijze waarbij informatie via de Tussenrapportage (eens per kwartaal) en de NDFF (eens per jaar) wordt bekend gemaakt.

1.3 Toelichting voorstel

Beoogd is om op de website van BIJ12, naast de schadedata, ook de (monitorings)data uit het Wolvenmeldpunt (WMP) inzichtelijk te maken. In paragraaf 1.4 is toegelicht om welke data het precies gaat. In paragraaf 1.5 is aangegeven welke eventuele risico's een rol kunnen spelen bij het openbaren van ook de monitoringsgegevens.

Het voorstel dat nu voorligt, is als volgt:

- **De monitoringsdata wordt medio juli op de Wolf-website van BIJ12 geplaatst.** Afhankelijk van de verdere afstemming is beoogd om in deze periode, voor het eerst, de monitoringsdata naast de schadedata op de website van BIJ12 te plaatsen. Deze plaatsing kan gepaard gaan met berichtgeving en vragen (van externen).
- **De monitoringsdata wordt in een separate tabel inzichtelijk gemaakt**. De monitoringsdata zal op de website separaat weergegeven worden van de schadedata. De voornaamste reden hiervoor is dat dit momenteel tijdtechnisch gezien en gezien de uiteenlopende eigenschappen van de databases van de schademeldingen en de overige WMP-meldingen, de meest snelle oplossing is. Na verloop van tijd is het nadrukkelijk wel de bedoelding dat er één database komt met zowel de schade- als de (overige) monitoringsdata. Zodoende kunnen deze data op dat moment gezamenlijk op de site gepresenteerd worden.
- **Enkel gevalideerde wolvenmeldingen worden in de monitoringsdata tabel opgenomen**. Om het overzicht te behouden van waar daadwerkelijk wolvenwaarnemingen zijn gedaan en om ruis te voorkomen, worden enkel waarnemingen gepubliceerd die daadwerkelijk (volgens de SCALP-methode) zijn aangeduid als 'zeker wolf' (C1 en C2). Daarbij geldt dat niet vanzelfsprekend alle C2-waarnemingen (gebaseerd op indirecte bewijzen) worden opgenomen in de te publiceren tabel. Het doel van de tabel is namelijk om inzicht te geven in de verspreiding van de wolf in Nederland en om dit daadwerkelijk in een gebied aan te kunnen duiden, moet er minimaal één C1 waarneming of minimaal drie onafhankelijk[1] gedocumenteerde C2-waarnemingen in dat gebied beschikbaar zijn. Hierbij wordt de lijn van het Monitoringsplan (2019) gevolgd. Dit plan, dat de wetenschappelijke richtlijnen hierin volgt, geeft aan dat enkel C2-waarnemingen worden opgenomen in de tabel als deze binnen het betreffende gebied (binnen ca. 10x10km) ook andere zekere waarnemingen zijn gedaan (één C1 of twee andere onafhankelijke C2-waarnemingen).
  De afgelopen jaren is gebleken dat tot nu toe tussen de 10% (2018) en 27% (2020) van alle gemelde vermoedelijke wolvenwaarnemingen ook daadwerkelijke wolf betrof.
- **De monitoringsdata worden aan het eind van elke maand geüpdatet**. De monitoringsdata op de website zal in de derde tot laatste week van de maand aangevuld worden met de waarnemingen van de maand ervoor (bijvoorbeeld: eind juni worden de data aangevuld met alle gevalideerde data tot en met maand mei). De voornaamste reden voor deze 'vertraging' komt door de tijd die nodig is om de binnengekomen meldingen van die maand door deskundigen te valideren op echtheid. Daarnaast worden de gevalideerde monitoringsdata door BIJ12 eerst met de provincies gedeeld (begin derde week van de maand), alvorens deze voor iedereen openbaar worden gemaakt op de website. Zodoende hebben de provincies de tijd om zich voor te bereiden op eventuele vragen. Hierbij kan het

[1] *Onafhankelijk betekent zowel in tijd als de aard van het spoor. Dus op verschillende dagen en niet enkel loopsporen maar minimaal ook een ander gedocumenteerd spoor (drol, prooidier en dergelijke) (Monitoringsplan, 2019).*

relevant zijn om eventueel een achtervang (duo-systeem) in te regelen voor bijvoorbeeld verlofperiodes. Opvallende waarnemingen van bijvoorbeeld zwervende wolven worden onverminderd direct met de provincies gedeeld (en niet pas in de derde week van de maand). De data die elke maand geüpdatet worden, betreffen waarnemingen die op basis van direct beschikbare kenmerken gevalideerd zijn op echtheid (zoals camerabeelden, kenmerken wolvenspoor etc.). De wolvenwaarnemingen die ingestuurd zijn voor DNA-analyse worden niet maandelijks meegenomen in de update, omdat de kwartaalanalyse eerst uitsluitsel moet geven of het daadwerkelijk een wolf betrof. Zie ook het volgende punt:

- **De monitoringsdata worden eens per kwartaal geüpdatet met gegevens uit de DNA-analyses.** Eens per kwartaal voert WENR een genetische analyse uit op de monitoringssamples die in die afgelopen drie maanden bij hen zijn ingeleverd. Bij deze monitoringssamples wordt bepaald of het daadwerkelijk wolf betrof en, waar mogelijk, welk wolvenindividu het betrof. Deze soort- en individu-uitslagen worden, tijdens de reguliere update, toegevoegd aan de monitoringsdata op de website van BIJ12. Doorgaans zal er dan een maand zitten tussen het bekend worden van de DNA-analyses en het publiceren op de website van BIJ12. De update van deze gegevens (met name de koppeling van de data aan de individuen) vindt plaats na de publicatie van de Tussenrapportage die deze specifieke informatie toelicht.
- **De monitoringsdata wordt aangeduid met een select aantal kenmerken.** De monitoringsdata zal bestaan uit de volgende gegevens:
    - Datum waarneming;
    - Locatie. Dit zal een groot gebied betreffen, zoals de gemeentenaam of – indien de waarneming plaatsvond in de regio dat officieel door GS is aangewezen als leefgebied of risicogebied en waar een subsidieregeling geldt– dan wordt die term gebruikt. Dit betekent dat voor waarnemingen die plaatsvonden in die gebieden, de volgende termen gehanteerd worden: Hart van Drenthe (provincie Drenthe), Noord-Veluwe, Midden-Veluwe of Zuidwest Veluwe (provincie Gelderland) of Groote Heide (provincie Noord-Brabant en Limburg);
    - Provincie;
    - Type waarneming. Er is onderscheid te maken in de volgende 5 typen waarnemingen: zichtwaarneming, wolvenkeutel, wolvenspoor, kadaver van wild dier en overig. De schade data (kadaver van een landbouw(huis)dier) wordt bewust niet meegenomen in dit overzicht. Deze staat in de 'schadetabel';
    - Individu. De wolvenwaarnemingen worden – indien mogelijk – gekoppeld aan de individucodes zoals deze door Senckenberg (als curator van de individucodes binnen CE) zijn afgegeven.

1.4 Toelichting op welke data het betreft

BIJ12 heeft verschillende data in beheer als het gaat om wolvenwaarnemingen. Er kan onderscheid gemaakt worden tussen:

1. Wolvenwaarnemingen die bij het Wolvenmeldpunt worden gemeld (de uitvoering hiervan is belegd bij de Zoogdiervereniging). Maandelijks worden deze doorgegeven aan BIJ12 en,
2. (Vermoedelijke) wolven schademeldingen (die direct bij BIJ12 gemeld worden).

In deze memo gaat het specifiek om het publiceren van de wolvenmeldpunt-waarnemingen (punt 1).

Wolvenmeldpunt data
Waarnemingen van wolven die bij toeval worden gedaan en waarnemingen van wolven na bewuste inzet van mensen (actieve monitoring) worden direct gedocumenteerd in het Wolvenmeldpunt. Indirect komen daar nog de schadedata bij, die BIJ12 doorgeeft aan het Wolvenmeldpunt. Door de verwerkingsslag en noodzakelijke bevestiging via DNA-analyse, worden deze schadedata met enige vertraging in het databestand van het Wolvenmeldpunt verwerkt. Op de website zal deze schadedata echter niet bij de monitorings(WMP-)data worden opgenomen.

Naast de schademeldingen zijn er in het Wolvenmeldpunt nog 5 andere categorieën: zichtwaarneming, wolvenkeutel, wolvenspoor, kadaver van wild dier en overig. Sinds 2015 zitten er tot en met eind april 2021, 1148 wolvenwaarnemingen in de database van het Wolvenmeldpunt.

Schadedata
Vermoedelijke schade aangericht door wolven wordt direct bij BIJ12 gemeld en in de BIJ12-database opgenomen. Alle bijbehorende kenmerken van een dergelijke (vermoedelijke) wolvenaanval worden genoteerd en het proces van behandelen en afhandelen wordt gestart. Indien na de eerste beoordeling niet uitgesloten kan worden of het inderdaad een wolf betreft, wordt deze melding in de lijst opgenomen die op de Website van BIJ12 staat. Op de website is direct de tabel met schademeldingen in te zien en is de bijhehorende Excel lijst te downloaden.

De monitoringstabel die naast deze schadetabel op de website van BIJ12 geplaats kan worden, zal een vergelijkbaar uiterlijk hebben en een vergelijkbare indeling in kolommen.

Figuur 1. Indruk van weergave op de website (huidige situatie):

Wolvendata (schademeldingen en cijfers)

Hieronder ziet u een in een tabel het overzicht van de bij BIJ12 gemelde aanvallen op landbouwhuisdieren en de daarbijhorende veelgestelde vragen. U ziet een overzicht van DNA-uitslagen (of op basis van ander bewijsmateriaal) met de uitkomst 'wolf'. Daarnaast zijn ook de meldingen te zien die momenteel in behandeling zijn en waarvoor DNA-onderzoek loopt. Bij een deel van de meldingen is de wolf al op voorhand uit te sluiten aan de hand van bijvoorbeeld sporenonderzoek of fotomateriaal. Ook deze meldingen staan in de lijst. Hier vindt u de hele lijst van het bronbestand in Excel . *De laatste update is van 21 mei 2021.*

Tabel met de gemelde aanvallen op landbouwhuisdieren

Datum melding	Locatie aanval	Provincie	Prooidier	Aantal dode dieren	Diersoort*
19-5-2021	Sterksel	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	nog niet bekend
18-5-2021	Tongeren (Epe)	Gelderland	Scha(a)p(en)	2	nog niet bekend

1.5 Risico's

Bij het openbaar maken van monitoringsdata kunnen risico's aan de orde zijn. Hieronder zijn een aantal risico's benoemd:

1. Wolventoerisme

Risico: Indien Maandelijks per vastgesteld leef- of risicogebied een lijst openbaar wordt gemaakt met de aantallen van de gevalideerde monitoringswaarnemingen, dan kan dit mogelijk leiden tot 'wolventoerisme'. De aantallen in de tabel kunnen meer mensen aantrekken tot de territoria, omdat nu visueel inzichtelijk wordt dat er maandelijks (veel) wolvenactiviteit is. Wanneer deze situatie zich daadwerkelijk voordoet en het aantal mensen in een gebied toeneemt, dan kan ook de mate van verstoring toenemen.
Oplossingsrichting: Het is moeilijk te voorspellen of deze situatie zich straks gaat voordoen. Tegenargumenten kunnen zijn dat wolventoerisme niet in die mate zal ontstaan omdat 1) deze wolventerritoria momenteel ook al bekend zijn, 2) de waarnemingen onder de noemer van het leefgebied in de tabel komen te staan (de leefgebieden zijn vaak grote gebieden van duizenden hectaren) en de exacte locaties (van bijv. het hol) niet bekend worden gemaakt en 3) de aantallen van waarnemingen worden ook per kwartaal, in de Tussenrapportages, inzichtelijk.

2. Minder meldingen of vertraagde meldingen.

Risico: Indien de direct betrokkenen van de actieve wolvenmonitoring (zoals veldmedewerkers, validatoren, terreinbeheerders e.d.) een toename aan verstoring aannemelijk achten, dan kunnen zij terughoudend omgaan met de door hen verzamelde wolvendata. Zij kunnen de data dan met bijvoorbeeld enkele weken of maanden vertraging aanleveren. Op deze manier is pas verlaat in beeld wat er daadwerkelijk in het veld speelt en waar de wolvenactiviteiten plaatsvinden. De actieve monitoring kan dan niet meer snel op de meest recente data inspelen.
Oplossingsrichting: er is niet te voorzien wat voor effect dit op de meldingen zal hebben. Wat kan helpen is om aan de 'voorkant', bij het invoeren van de data in het Wolvenmeldpunt, duidelijk te communiceren wat er met de ingevoerde data kan gebeuren. Bijvoorbeeld dat deze data gebruikt kan worden voor de Tussenrapportage, voor de website van BIJ12 en voor NDFF. Ook nu is het zo dat waarnemers geen invloed hebben op de wijze waarop BIJ12 of de provincies de data naar buiten brengen, maar hier wel bekend mee zijn (bijv. Tussenrapportage, NDFF) .

3. Onjuiste interpretatie van de data

Risico: De data komt in een tabel te staan. Een burger of agrariër die enkel naar de tabel kijkt, kan denken dat iedere melding betekent dat daar op dat moment een wolf voorkomt. Echter kan die wolf inmiddels 50 km per nacht hebben afgelegd en meerdere sporen hebben achtergelaten, wat niet allemaal individuele wolven zijn.
Oplossingsrichting**:** Dit risico kan grotendeels afgedekt worden om bij de tabel (zowel bij de schade- als de monitoringsdata) een duidelijke toelichting te geven hoe de data gelezen moet worden. Daarbij kan ook nadrukkelijk het zwerfgedrag van wolven toegelicht worden (dat deze wolven soms op één nacht vele kilometers kunnen afleggen). Desondanks blijft de kans bestaan dat men de toelichting niet leest en de data op zijn eigen manier gebruikt. Dit risico is echter ook aan de orde bij de schadedata die ook op de website is geplaatst.

1.6 Doorkijk

Naast deze actie op korte termijn, zijn er ook andere thema's die de 'openbaarheid van data' raken. Dit zijn bijvoorbeeld:

- **Digitalisering Wolvenmeldpunt.** Het Wolvenmeldpunt wordt het komende jaar ondergebracht binnen de technische omgeving van BIJ12. Dit betekent dat men via de website van BIJ12 – naast vermoedelijke schademeldingen – óók melding kan doen van andere wolvenwaarnemingen (zoals sporen of zichtwaarneming). Vervolgens worden deze waarnemingen gebundeld met de schadedata in één gezamenlijke database. In deze database zitten dan alle wolvenwaarnemingen die reeds gedocumenteerd zijn (vanaf 2015) en die nog binnen gaan komen.
  Beoogd is om deze data tevens geautomatiseerd visueel (middels grafieken en kaarten) te ontsluiten op de website van BIJ12. Wanneer dit geautomatiseerd wordt, wordt het ook mogelijk om de data via een kaart en/of tabel overzichtelijk te filteren op bijvoorbeeld provincie, jaar, type etc..
- **Data van een gezenderde wolf.** Wanneer bijvoorbeeld een wolf in het kader van het Interprovinciale wolvenplan gezenderd wordt, of het geval doet zich voor dat een gezenderde wolf Nederland binnen loopt (en hier blijft), dan is het verstandig om intern (op ambtelijk niveau) duidelijk te hebben wat er met deze data moet gebeuren. Deze data kunnen bijvoorbeeld opgenomen worden in de interne wolvendatabase waarop deze database evt. aangepast moet worden. Over de omgang met data vanuit een gezenderde wolf (of de regelingen daaromtrent) en het openbaar maken hiervan, zijn op dit moment nog geen concrete afspraken gemaakt. Indien data beschikbaar komt vanuit een gezenderde wolf betekent dit dus niet automatisch dat deze direct openbaar gemaakt worden, alvorens hier duidelijke afspraken over gemaakt zijn.

Ervaringen wolven in Drenthe

Aanleiding
De werkgroep wolven is vanwege de actualisatie van de het Interprovinciaal wolvenplan benieuwd naar de ervaringen met territoriale/gevestigde wolven. Daar wordt vervolgens bepaald hoe de gebiedscommissies en het landelijk overleg wolven (LOW) worden betrokken.

Ervaring Drenthe
In Drenthe is tot dusverre geen wolventerritorium, wel zijn er de afgelopen jaren veel verschillende zwervende wolven geweest die de provincie aangedaan hebben. Er zijn momenten geweest dat deze individuen langer in de provincie zijn blijven hangen en het leek op een vestiging. In die zin biedt de ervaring met het wolvendraaiboek in Drenthe een ander beeld dan waarin het wolvendraaiboek is voorzien; een statisch verschil tussen zwervende en gevestigde wolven.

<u>De genomen stappen in vogelvlucht</u>

- In 2015 heeft de eerste zwervende wolf Drenthe aangedaan.
- In 2018 is, naar aanleiding van een debat van Dagblad van het Noorden, een ronde tafel overleg opgericht tussen de provincies en een aantal belangrijke provinciale stakeholders om ervaringen en zorgen over de wolf uit te wisselen en de sector mee te nemen in alle ontwikkelingen. Ook zijn de eerste noodsets (bestaande uit pakketten voor 1 hectare flexnet) aangeschaft en zijn er wildcamera's aangeschaft om herhaal aanvallen te voorkomen en dierhouders de gelegenheid te bieden hun dieren beter in de gaten te kunnen houden.
- In 2018 lijkt er een zwervende wolf langer in het Hart van Drenthe te blijven hangen, even lijkt het op een vestiging maar het vrouwtje vertrekt na 3 maanden en vestigt zich uiteindelijk op de Veluwe.
- Vanaf november 2019 verblijft een tweede wolf (GW1261m) langer in het Hart van Drenthe.
- Voorjaar 2020; het pakket aan noodrasters wordt uitgebreid, het aantal sets wordt verdubbeld en er wordt een aantal stroomklokken en toebehoren aangeschaft zodat dierhouders die stroomvoorziening niet kunnen regelen daar alsnog gebruik van kunnen maken.
- Zomer 2020; de wolf in het Hart van Drenthe is nog steeds aanwezig en lijkt zich daarmee te vestigen. De uiteindelijke uitsluitsels op basis van DNA-resultaten zal hier pas na de zomer een definitief antwoord bieden. Het is dan al wel duidelijk dat een dier zich langer dan 6 maanden in Drenthe ophoudt. Daarom wordt al voor de zomer een gebiedscommissie opgericht en advies gevraagd aan WEnR om de beïnvloedingszone van deze wolf en de voorspelbaarheid van schade door zwervende wolven in kaart te brengen. Voor de gebiedscommissie wordt, naar model van Gelderland, 50.000 euro gereserveerd om op projectbasis dierhouders te helpen die dringend behoefte hebben aan preventieve maatregelen om de termijn tot een subsidieregeling te overbruggen.
- Najaar 2020; De wolf uit het Hart van Drenthe wordt weer in Duitsland waargenomen, en leek zich toch niet gevestigd te hebben. Gelijk aan de situatie in 2018 is er geen sprake van een gevestigde wolf maar wordt er in eenzelfde gebied een langere periode schade veroorzaakt. Er wordt besloten het gebiedsproces wel voort te zetten.
- December 2020; Op basis van het gebied waar de wolf tussen november 2019 en juli 2020 heeft gezeten wordt een subsidieregeling opengesteld voor het nemen van preventieve maatregelen met een subsidieplafon van 200.000 euro.
- Januari 2021; Op basis van dringend advies van de gebiedscommissie worden ook de andere gebieden in Drenthe met aantoonbaar risico op schade door zwervende wolven opengesteld voor het nemen van preventieve maatregelen.

<u>Aandachtspunten (nav) directe ervaring van Drenthe</u>

1. Redenatie op basis van voorspelbaarheid van schade
Het behouden van draagvlak voor de wolf is essentieel voor het vervullen van de beschermingsplicht die de provincies dragen. Het voorkomen van schade en promoten van preventieve maatregelen vervult daarbij een belangrijke rol. De redenatielijn in het huidige wolvendraaiboek ten aanzien van het treffen van preventieve maatregelen is dat het pas zin heeft wanneer schade “te voorzien” is. Dat wordt opgehangen aan de levensfasen van een wolf, als een wolf langer van 6 maanden aanwezig is in een gebied (en daarmee formeel een territorium vormt) is de schade in dat gebied voorspelbaar en loont het voor de provincie om preventieve maatregelen te vergoeden en promoten. Ervaring in Drenthe leert dat zwervende wolven in een gebied ook voorzienbare schade kunnen veroorzaken, bijvoorbeeld omdat meerdere dieren zich enige tijd in hetzelfde gebied ophouden. Het is moeilijk uit te leggen dat de teller na ieder vertrek van een wolf weer op 0 maanden wolvenaanwezigheid in het gebied gaat, voordat er in een gebied stappen worden ondernomen. Daarom is in Drenthe de keuze gemaakt om in dat gebied al in te zetten op preventieve maatregelen.

2. Kwetsbaarheid statische levensfasen wolf/ gebrek aan afspraken over afronden van gebiedsprocessen
In het wolvendraaiboek staat vastgelegd welke levensfasen een wolf doorloopt en zijn er afspraken gemaakt over wanneer er gevonden wordt dat een wolf in een specifieke fase zit. Dit biedt duidelijkheid en rust op een hectisch dossier, het advies is niet om hiervan af te wijken maar het is wel goed om te constateren dat deze afspraken niet altijd recht doen aan de ecologische situatie. Ervaring in Drenthe leert dat een wolf die langer dan 6 maanden in een gebied zit nog steeds kan zwerven en ook bij vestiging in een territorium kan een wolf weer vertrekken of slachtoffer worden van een verkeerssituatie. Hoe er omgegaan wordt met “leegstaande” territoria en wanneer een gebiedsproces afgerond wordt staat nog niet in het draaiboek omschreven.

3. Grensoverschrijdende territoria.
De politieke en maatschappelijke discussie rond de wolf loopt uiteen. In sommige provincies gaat het debat over of de wolf wenselijk is, in andere provincies is deze fase al gepasseerd en gaat het debat over het opzetten van preventie en het steunen van de dierhouders. Toch is de kans aanwezig dat één wolventerritorium delen van deze beide provincies kan bestrijken. Dan staat er in het wolvendraaiboek vastgelegd dat de provincies zoveel mogelijk gelijk handelen. Maar de praktijk lijkt weerbarstiger. Het uitwerken van afspraken bij een grensoverschrijdend proces verdient in het uitwerken van het draaiboek aandacht.

4. Behoefte aan antwoorden tav beheer en gunstige staat van instandhouding
De discussie rond de escalatieladders die omschreven staan in het wolvendraaiboek laait snel op. Met name dat er beschreven staat dat er mogelijkheid is tot ingrijpen wanneer bovenmatige schade wordt veroorzaakt (mits andere middelen zijn uitgeput) maar niet wat er dan verstaan wordt onder bovenmatige schade laat veel ruimte over voor discussie. Het is goed dat het verhelderen van dit discussiepunt in de actualisatie duidelijk wordt meegenomen.

5. Ook met een openstaande subsidieregeling lijkt de stap tot het opzetten van preventieve maatregelen niet altijd genomen te worden.
De verwachting van de hoeveelheid deelname aan de subsidieregeling lijkt tegen te vallen, ook met inzet van de gebiedscommissie en een informatiebijeenkomst. Van de 250.000 euro die door de provincie is vrijgemaakt (50.000 euro als werkbudget en 200.000 euro opengesteld in een subsidieregeling) is er tot op heden ongeveer 50.000 euro geclaimd.

6. Er lijkt nog geen passende oplossing gevonden te zijn voor het nemen van preventieve maatregelen bij grote schapenhouderijen en begrazingsbedrijven.
De inzet van flexnetten en vaste omheiningen wordt voor grote begrazingsbedrijven niet een passende oplossing gevonden om schade door wolven te voorkomen.

Eerste ervaringen met een territoriale wolf

Datum: 9-12-2020

Auteurs: [redacted] en [redacted]

Aanleiding
De werkgroep wolven is vanwege de actualisatie van de het Interprovinciaal wolvenplan benieuwd naar de ervaringen met territoriale/gevestigde wolven. In Fryslân is momenteel geen sprake van een gevestigde wolf, maar is wel ervaring opgedaan met wolf GW1261m die in Drenthe gevestigd was. Dit heeft op een aantal punten geleid tot vragen bij het Interprovinciaal wolvenplan.

Grensoverschrijdende schade
In Fryslân is in de periode december 2019 tot/met juli 2020 een individu geweest, dat schade veroorzaakte. Volgens het Interprovinciaal wolvenplan was er, theoretisch, sprake van een gevestigde wolf. Echter, er was een onderbreking in de schademeldingen in Fryslân gedurende het voorjaar, waardoor dit individu buiten beeld is gebleven. De dader bleek de wolf te zijn waarvan een definitieve vestiging in Drenthe werd vastgesteld (genoemd GW1261m). Het Interprovinciaal wolvenplan stelt dat het beïnvloedingsgebied rond een wolventerritorium via een aanwijzingsbesluit bekend wordt gemaakt door GS. Provincie Drenthe liet WENR uitzoeken wat het territorium was van dit individu om een inschatting te kunnen maken van het beïnvloedingsgebied van het wolventerritorium. Vanwege eenduidigheid staat in het Interprovinciaal wolvenplan dat dit gebied in principe op gemeentegrenzen wordt afgebakend. Het Interprovinciaal wolvenplan gaat niet uit van grensoverschrijdende gevallen, provinciaal en laat staan ook bij een overschrijding van landsgrenzen. Het zou helpen als het interprovinciaal wolvenplan duidelijkheid zou geven over bijvoorbeeld: welke provincie is de trekker bij het opstellen van een gebiedsplan, afspraken over financiering en personele inzet.

Het statische begrip gevestigde wolf
Het begrip gevestigde wolf is niet passend voor de betreffende individu nu ook blijkt dat de wolf ook een tijd is vertrokken uit Drenthe. Ecologisch viel te onderbouwen dat de betreffende wolf zich niet definitief in Fryslân had gevestigd. Voor Drenthe was dit lastiger doordat hij daar regelmatig werd gezien. Het ging hier om een mannelijk individu dat opzoek was naar een partner. Het gebied waar de wolf af en toe kwam (midden- en zuid-Drenthe en in mindere mate het zuidoosten van Fryslân) kan daarmee meer worden gezien als een gebied met verhoogde kans op wolvenschade. Niet alleen vanwege dit individu, maar ook omdat dit een gebied is met een influx van Duitsland. Een voorbeeld hiervan was de wolvin die eerst in Noord-Nederland rond zwierf, schapen doodde en vervolgens vestigde op de Veluwe (genaamd GW998f). Het Interprovinciaal wolvenplan geeft het volgende aan: "*Binnen het aangewezen gebied worden dierhouders geacht preventieve maatregelen te treffen overeenkomstig de faunaschadepreventiekit van BIJ12*." Dit geldt alleen voor een gevestigde wolf. Gezien de recentelijke situatie van de 'Drentse' wolf, blijken er ook gebieden te zijn waar een verhoogde kans op schade kan worden verwacht zonder dat er sprake is van een gevestigde wolf. Gezien de geografische ligging van deze gebieden (bijvoorbeeld het zuidoosten van Fryslân) valt daarmee te verwachten dat er op korte termijn een soortgelijke situatie kan ontstaan. Dit vraagt om een koppeling tussen zwervende- en gevestigde wolvenbeleid. Let op: in de werkgroep is eerder gesproken over het aanwijzen van gewenste leefgebieden, het wijkt hiervan af omdat het nu niet gaat over het aanwijzen van beschermde gebieden, maar gebieden waar logischerwijs een verhoogde kans op

schade bestaat. Dit zou dan ook gevolgen kunnen hebben voor de eis voor het treffen van preventieve maatregelen.

Ervaringen gevestigde wolf Noord-Brabant en Limburg (6 juli 2021)
Noord-Brabant: [redacted] – Limburg [redacted]

Mogelijke discussiepunten t.b.v. actualisatie wolvenplan

1. *Samenwerking in geval van grensoverschrijdend territorium*

Vanwege het grensoverschrijdende territorium van de wolf op de Groote Heide is er intensieve afstemming tussen Noord-Brabant en Limburg. In het Interprovinciaal Wolvenplan (IW) is echter niets beschreven over de wijze van samenwerking tussen provincies in geval van een grensoverschrijdend territorium en de formele besluitvorming daarover door de betrokken provincies. Gelet op de boodschap van provincies in het IW dat wolven zich niet aan grenzen houden, verdient het aanbeveling het proces in het geval van een grensoverschrijdend (provincie- en landsgrensoverschrijdend) territorium op hoofdlijnen in het IW te beschrijven.

2. *Mogelijke uitvoering van escalatieladder in Noord-Brabant in relatie tot de actualisatie van het Interprovinciaal Wolvenplan*

De huidige escalatieladder bij diverse mogelijke probleemsituaties met wolven in het IW mist concreetheid om stappen te kunnen zetten. Ten behoeve van de actualisatie van het IW worden daarom diverse handelingsprotocollen uitgewerkt, o.a. ten aanzien van een melding dat een wolf goed beschermd vee heeft aangevallen. Ten behoeve van deze handelingsprotocollen worden, als onderdeel van de Juridische analyse die ten behoeve van de actualisatie van het IW wordt uitgevoerd, ook juridische bouwstenen aangeleverd. De aanpak van probleemsituatie in Noord-Brabant en Limburg (zie hierna de op p. 3 beschreven stap 4) kan niet wachten op de volledige uitwerking van deze IPO-sporen. Wel worden de relevante IPO-sporen versneld en zoveel mogelijk parallel uitgewerkt. Voor situaties waarin het huidig IW geen uitgewerkt kader biedt kunnen de provincies maatwerk leveren of een voorlopige oplossing kiezen.

3. *Toepassing preventieve maatregelen zo gebiedsdekkend mogelijk*

Dierhouders zijn o.g.v. het Besluit gehouden dieren verplicht hun dieren te beschermen tegen predatoren, zoals de wolf. In het IW is echter ook beschreven dat schade door zwervende wolven niet voorzienbaar is en het nemen van preventieve maatregelen daardoor niet goed mogelijk is. Schade door een gevestigde wolf is wel voorzienbaar en te voorkomen door de inzet van preventieve maatregelen conform de FPK[1]. Voor de periode *tot* vestiging van een wolf, is de boodschap minder duidelijk. Zeker bij een lage acceptatie van de aanwezigheid van een wolf, vergroot dit de kans dat er geen of onvoldoende preventieve maatregelen worden genomen. Dit vergroot vervolgens de kans op vestiging van een wolf die zich in de periode tot formele vestiging heeft gespecialiseerd in het doden van onbeschermd vee, en zich op termijn mogelijk specialiseert in het doden van goed beschermd vee. Subsidieverlening kan een positieve prikkel zijn voor het nemen van preventieve maatregelen, maar is o.b.v. het huidig IW pas aan de orde na vestiging van een wolf. Zelfs in geval een subsidieregeling eerder opengesteld zou worden (zoals het geval was in Limburg), is het de vraag of enkel positieve prikkels volstaan of dat er aanvullend ook negatieve prikkels wenselijk en mogelijk zijn en in welk stadium (voorafgaand aan vestiging wolf of daarna). Het gaat daarbij bijvoorbeeld om het vereisen van goede bescherming als voorwaarde bij tegemoetkoming in de schade. Aanbeveling is om deze vraag t.b.v. de actualisatie van het IW verder uit te werken.

4. *Reikwijdte gebiedsgericht schadepreventieplan*

In Noord-Brabant is aanvankelijk, door sommige partijen met veel onbegrip gereageerd op de uitvoering van het IW. Gelderland liep voorop en in Noord-Brabant zou het preventieplan wolvenschade van de gebiedscommissie in Gelderland één-op-één overgenomen kunnen worden. Hierbij lijkt uit beeld te zijn geraakt dat het met name gaat om een *gebiedsproces* waar in een maatwerkaanpak *per locatie en bedrijf* aangegeven wordt welke preventieve maatregelen daar

[1] Hoewel tot in elk geval 2022 geen vereiste om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming in faunaschade.

redelijkerwijs nodig en/of mogelijk zijn[2]. Als we dit willen continueren verdient het aanbeveling dit uitgebreider toe te lichten in het geactualiseerd IW.

Ervaringen gevestigde wolf Groote Heide (GW1625m)

Inleiding
De aanwezigheid van wolf GW1625m is o.b.v. DNA op dode schapen en uit keutels vastgesteld in de regio Noord-Limburg en Oost-Brabant. Nadat deze wolf schapen in de regio Noord-Limburg en Oost-Brabant heeft aangevallen, is de wolf doorgelopen in de richting van het zuidoosten van Noord-Brabant naar het (Natura 2000-)gebied de Groote Heide. In dit gebied is de wolf sinds eind maart 2020 aanwezig. Ook in Limburg is zijn aanwezigheid meerdere keren vastgesteld. Eind september 2020 was wolf GW1625m aantoonbaar minstens 6 maanden aanwezig in het provinciegrensoverschrijdende gebied, waarmee officieel sprake is van vestiging. Het betreft de eerste gevestigde wolf in Nederland die afkomstig is uit de Frans-Alpiene populatie.

Chronologisch

<u>Stap 1 Overleg gebiedspartijen (juni 2020)</u>

- Gebiedsoverleg Groote Heide:
  Na drie maanden aanwezigheid van de wolf op de Groote Heide, is regionaal overleg opgestart met gebiedspartijen[3] om feitelijke informatie over de aanwezigheid van GW1625m uit te wisselen en om de voorbereiding op een mogelijke vestiging te bespreken. Bij de startbijeenkomst namen ook het Agentschap Natuur en Bos (vanwege eerdere waarnemingen van dezelfde wolf in België) en het Duitse Wolvenbureau (Sachsen Anhalt) deel. I.v.m. de vastgestelde aanwezigheid in Limburg en de destijds waarschijnlijk geachte vestiging in een grensoverschrijdend leefgebied, is ook Limburg intensief betrokken. Enerzijds t.b.v. afstemming over het gebiedsproces en anderzijds t.b.v. de voorbereiding van formele besluitvorming (aanwijzing leefgebied en instelling van gebiedscommissie).

- Platform wolven Noord-Brabant:
  Parallel aan het regionaal overleg heeft de provincie samen met de betrokken partners[4] onder voorzitterschap van het Platform Wolven Noord-Brabant geïnitieerd. Dit platform heeft zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de ervaringen met GW1554m/'Billy' in mei 2020 in de regio Heusden (zwervende wolf) en van de ervaringen en aanbevelingen vanuit de provincie Gelderland (gevestigde wolven Noord en Midden Veluwe). Doel: in de toekomst beter voorbereid zijn op zwervende wolven die veel problemen veroorzaken én voorbereid zijn op de gevolgen van een mogelijke vestiging van de wolf in Brabant.

<u>Stap 2 Start actieve monitoring (oktober 2020)</u>
Monitoring is in 2020 informeel gestart met vrijwilligers. Nadat de aanwezigheid van de wolf gedurende een periode van 6 maanden was vastgesteld, is intensievere monitoring (actieve monitoring) opgestart. Doel: conform het Interprovinciaal Wolvenplan het leefgebied van de wolf in beeld brengen. Het zoekgebied omvatte mede Limburgs grondgebied omdat actieve monitoring plaatsvindt per territorium dat, in het geval van GW1625m, naar verwachting een provincie-grensoverschrijdend territorium zou betreffen. Actieve monitoring is uitgevoerd conform de met

[2] Interprovinciaal Wolvenplan, Bijlage 4 Procesoverzicht Pilot gebiedsgericht schadepreventieplan

[3] Gemeenten, ZLTO, TBO's uit Brabant en Limburg, Wolvenmeldpunt, provincie Brabant en lokale schapenhouders.

[4] ZLTO, LTO-Vakgroep Schapenhouderij, Vereniging Gescheperde Schaapskuddes
Nederland, Platform kleinschalige schapen- en geitenhouders, Terreinbeherende organisaties (Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Brabants Landschap), Brabants Particulier Grondbezit, Zoogdiervereniging, Faunabeheereenheid, Gemeente, Provincie.

instemming van Noord-Brabant en Limburg door BIJ12 verstrekte offerte, waaronder monitoring met behulp van wildcamera's en het actief zoeken naar sporen waaronder markeringen. De coördinatie van de inzet van vrijwilligers is een aandachtspunt, er is qua monitoring nog weinig samenwerking over de provinciegrens.

Stap 3 Oprichting projectgroep schadepreventie wolf Limburg (november 2020)
In Limburg is door de organisatie Instandhouding Kleine Landschapselementen (IKL) met subsidie van de provincie een project gestart om voorbeeldlocaties voor preventieve maatregelen in de schapenhouderij te organiseren door de betreffende schapenhouders te helpen met het nemen van maatregelen. Het gaat daarbij om de inzet van wolfwerende rasters en kuddebewakingshonden, waarbij vrijwilligers, onder andere van de organisatie Wolf fencing de schapenhouders ondersteunen. Ook Ark Natuurontwikkeling is met subsidie van de provincie een schadepreventie-project gestart. Voor de begeleiding van beide projecten én voor algemene afstemming over het beleid ten aanzien van de wolf in Limburg is een overlegplatform ingesteld waar natuurorganisaties, organisaties van schapenhouders, en deskundigen aan deelnemen.

Stap 4 Instelling Adviescommissie preventie wolvenschade Noord-Brabant (december 2020)
In december 2020 hebben GS van Noord-Brabant besloten een formele wolvenadviescommissie in te stellen. Deze adviescommissie bestaat uit vertegenwoordigers van landbouw- en natuurorganisaties, gemeenten, professionele en kleinschalige schapenhouderij, terreineigenaren, de Faunabeheereenheid en de Zoogdiervereniging onder voorzitterschap van Pieter van Geel. De Adviescommissie wordt ondersteund door de provincie die het secretariaat voert.

De adviescommissie heeft tot taak:
- Het opstellen van een schadepreventieplan en te nemen beschermingsmaatregelen voor gehouden dieren waaronder schapen en geiten;
- Het adviseren over de financiering van de in het schadepreventieplan opgenomen beschermingsmaatregelen;
- Het adviseren over een goede voorbereiding op de komst van zwervende wolven.

Met de instelling van de adviescommissie is het Platform Wolven Noord-Brabant, bedoeld ter overbrugging naar de instelling van een formele adviescommissie, beëindigd. Het Gebiedsoverleg Groote Heide is wel blijven bestaan, mede ter advisering van de commissie.

Omdat het zwaartepunt van het territorium in de provincie Noord-Brabant ligt heeft de adviescommissie in deze provincie de lead bij het opstellen van het schadepreventieplan voor het provinciegrensoverschrijdende territorium. Om hiervoor input van Limburgse belanghebbenden te krijgen zijn deze aangesloten bij het Gebiedsoverleg Groote Heide.

Stap 5 Onderzoek naar wijze waarop de wolf goed beschermd vee aanvalt
GW1625m heeft diverse malen schapen gedood[5]. In beide provincies zijn hierop preventieve maatregelen genomen conform de Faunaschade Preventie Kit. In veel schadegevallen waren de schapen echter niet beschermd.
In sommige gevallen is de wolf er, ondanks genomen preventieve maatregelen, in geslaagd binnen de afrastering te komen, waarbij er in aantal gevallen aanwijzingen zijn dat dat de stroomnetten niet juist stonden opgesteld. Hierop is door al bestaande samenwerking tussen schapenhouders en vrijwilligers, die ondersteunen bij het plaatsen van wolfwerende rasters, geïntensiveerd. In de andere gevallen waarin preventieve maatregelen waren genomen, is er geen enkele aanwijzing hoe de wolf binnen het stroomraster is gekomen. Door meerdere betrokkenen is gespeculeerd dat de wolf heeft geleerd om over de stroomrasters te springen, iets dat ongebruikelijk is bij wolven. Omdat we dit niet

[5] In 2020: ca. 40 meldingen van wolvenschade (35 Noord-Brabant, 5 Limburg) met in totaal ca. 60 gedode dieren (57 schapen, 1 Schotse Hooglander, 2 kalveren).

kunnen uitsluiten of bevestigen, is nog niet duidelijk of er al sprake is van een probleemsituatie zoals beschreven in het Interprovinciaal Wolvenplan: *"Wolf doodt herhaaldelijk goed beschermd vee en vindt steeds manieren om preventieve maatregelen te overwinnen".* Ongeacht of hier sprake van is, is het van belang om vast te stellen hoe de wolf erin slaagt om binnen de afrastering te komen. Daarom wordt ingezet op onderzoek hiernaar. Dit onderzoek is tevens van belang om de eerste stap in de escalatieladder te kunnen uitvoeren: *"preventieve maatregelen zo mogelijk verbeteren"*. In dit verband is in opdracht van de provincie Noord-Brabant ook een pilot gestart voor de inzet van kuddebewakingshonden en toepassen van extra maatregelen zoals o.a. Turbo-fladry en een andere opstelling van de rasters.
Parallel aan het onderzoek naar hoe de wolf erin slaagt preventieve maatregelen te overwinnen, worden de mogelijkheden onderzocht om een eventuele volgende stap in de escalatieladder te zetten: *"proberen de wolf negatief te conditioneren"*. Of inzet hiervan kansrijk is, staat niet op voorhand vast. Het doden van de wolf, waar door een aantal betrokkenen om wordt gevraagd, is vooralsnog geen optie vanwege de eis dat er een geen afbreuk gedaan mag worden aan het streven de populatie van de wolf in een gunstige staat van instandhouding te brengen en het feit dat de wolvenpopulatie in Nederland nog niet in een gunstige staat van instandhouding verkeert.

<u>Stap 6 Opstellen schadepreventieplan door Adviescommissie</u>
De adviescommissie beoogt haar advies voor 4e kwartaal van 2021 uit te brengen. De haalbaarheid hiervan is niet zeker.

<u>Stap 7 Begrenzing leefgebied en besluit over subsidieregeling</u>
Noord-Brabant heeft op basis van de monitoringsgegevens een concept-begrenzing van het leefgebied van de wolf opgesteld. Deze is afgestemd met de partijen in het gebiedsoverleg Groote Heide, de Adviescommissie en de provincie Limburg. De wijze van vaststelling wordt nog bezien: een aanwijzingsbesluit zoals bedoeld in het Interprovinciaal Wolvenplan dan wel anderszins. Ook het moment van vaststelling wordt nog bezien: vooruitlopend op vaststelling van de subsidieregeling door Noord-Brabant dan wel gelijktijdig daarmee.
In Limburg konden schapenhouders in 2020 gebruik maken van de toen reeds bestaande subsidieregeling Inrichting Landelijk Gebied, op basis waarvan subsidie kan worden verleend voor duurzame preventieve maatregelen ter voorkoming van schade aan o.a. vee, veroorzaakt door in het wild levende beschermde diersoorten zoals de wolf. Met deze regeling zijn bij een tiental schapenhouders preventieve maatregelen genomen. De regeling wordt in 2021 herzien. Omdat de begrenzing van het leefgebied van de wolf op korte termijn met name dienst doet als basis voor subsidieverlening, zal Limburg het leefgebied van de wolf op Limburg pas formeel vaststellen wanneer er besluitvorming over de subsidieregeling heeft plaatsgevonden. Door de bestuurlijke situatie in de provincie Limburg (het college van GS is afgetreden) zal de besluitvorming waarschijnlijk pas in het najaar van 2021 plaatsvinden.

Eerste ervaringen met vestiging van wolven in Gelderland
Startdocument tussenbalans uitvoering Interprovinciaal wolvenplan
Versie TA 0.2, 14/09/2021

Inleiding:
Van de 10 verschillende wolven die Nederland in 2018 aantoonbaar hebben aangedaan zijn er 2 gebleven, deze vrouwtjeswolven vonden uiteindelijk een plek op de Veluwe. In januari 2019 was wolvin GW998f minstens een half jaar op de Noord Veluwe en daarbij had zich ondertussen bovendien een mannetje GW893M gevoegd. In februari 2019 was wolvin GW960f aantoonbaar minstens een half jaar op de Midden Veluwe. Vestiging van wolven in Nederland was daarmee een feit.

Chronologisch, preventie:
Stap 1: Conform het interprovinciaal wolvenplan hebben GS van Gelderland op 19 maart 2019 een leefgebied voor beide territoria gelijktijdig aangewezen. Doel daarvan is kenbaar te maken waar de gevestigde wolf redelijkerwijs kan worden verwacht (voorzienbaarheid). Het kaartje doet op de korte termijn vooral dienst als basis voor subsidieverlening. Bij de bepaling van het gebied hebben GS zich gebaseerd op het in haar opdracht opgestelde advies “Beïnvloedingsregio gevestigde wolf Veluwe” door Wageningen Environmental Research. WEnR schetste meerdere scenario’s en concludeerde dat een straal van 13 kilometer rondom het kerngebied waar veel waarnemingen zijn gedaan een reële maat is voor de eerste dieren die zich hier vestigen. Rekening houdend met de specifieke omstandigheden op en rond de Veluwe zoals rasters, faunapassages, autosnelwegen en gemeentegrenzen heeft Gelderland vervolgens het gebied concreet begrensd. Stedelijk gebied zoals de kern van Apeldoorn wordt door de wolf gemeden maar de provincie volgde WEnR in haar advies dat het nog ontbreekt aan kennis en ervaring om dit onderscheid nu al op kaart te maken. Mogelijk is dat gebied wat te ruim aangewezen, de wolven blijven vooralsnog in het bos en de directe omgeving, de territoria zijn met samen 674 km² ook ruim groter dan de 250 km² wat ook wel als voldoende wordt gezien. In 2021 heeft de eerste uitbreiding van territoria op de Veluwe plaatsgevonden, naar verwachting zal dit ook in 2022 aan de orde zijn.

Stap 2: Ingaan op het initiatief uit de sector om tot een gebiedscommissie preventie wolvenschade te komen. Op 21 mei 2019 besloten GS zelf een formele wolvencommissie in te stellen. De commissie bestaat uit vertegenwoordigers van de professionele en kleinschalige schapen- en geitenhouderij, de schaapsherders en terreineigenaren onder voorzitterschap van Pieter van Geel. De commissie bepaalt zelf haar werkwijze en wordt ondersteund door een secretaris.

Stap 3: Opstellen preventieplan door de wolvencommissie: Nadat bij RVO de adressen van alle schapen- en geitenhouders met een huisadres binnen het gebied waren verkregen zijn deze uitgenodigd voor een informerende bijeenkomst in het gebied in juni 2019. De circa 500 uitnodigingen (professioneel en particulier met UBN) hebben geleid tot een deelname van circa 100. De wolvencommissie concludeerde dat veel hobbyhouders de discussie domineren. Een gebrek aan kennis voedt de grondhouding van weerstand. Acceptatie dat de wolven er zijn is er nog niet, dat staat de focus op het nemen van maatregelen in de weg.

Stap 4: Beginnen met preventie, eerst op zoek naar ambassadeurs. De commissie besloot koplopers te betrekken en voor deze groep snel een eenvoudige pilotregeling te maken. GS hebben daartoe een werkbudget van 50.000 euro voor de commissie vrijgemaakt, daaruit zijn vervolgens circa 10 verschillende koplopers van materialen voorzien (schaapskuddes, weidebedrijven en particulieren). De commissie ontwikkelde een norm en investeerde in het ontwikkelen van een autowinder om het werk te verlichten.

Stap 5: Het gebiedsgericht preventieplan. Na consultatie van haar achterban rondde de wolvencommissie in mei 2020 haar preventieplan af met daarin een beschrijving van technisch haalbare maatregelen (met voldoende draagvlak) gekoppeld aan normbedragen voor deze voorzieningen. De commissie werd daarbij ondersteund bij het schrijfwerk en de communicatie. Het plan werd toegelicht aan GS en aan PS in een interactieve sessie, er bleek veel draagvlak voor bij de provincie. Het preventieplan ging verder dan preventie alleen en bevatte ook een flink aantal aanbevelingen, waaronder een escalatieladder, die nadere uitwerking en bespreking vergden.

Stap 6: Subsidie: De technische en financiële uitwerking van het preventieplan werd door GS op 23 juni overgenomen in haar provinciale subsidiekader, Regels ruimte voor Gelderland. Deze trad op 2 augustus in werking met een subsidieplafond van 500.000 euro in 2020 en 600.000 euro in 2021, gebaseerd op een deelnamebereidheid van 100%. Op basis van de eerste aanvragen is de regeling eind november 2020 verduidelijkt. Aan de overige aanbevelingen in het plan, zoals overige landbouwhuisdieren of de factor arbeid wordt nog gewerkt.

Stap 6: Deelnamebereidheid preventie. De eerste ervaringen leren dat de deelnamebereidheid ver achterblijft bij de verwachtingen. Naast de circa 10 deelnemers aan de pilot zijn er na 4 maanden subsidie slechts ongeveer 10 aanvragers voor de regeling. Zelfs een herhaalde wolvenaanval in het gebied leidde nog niet tot een merkbare toename. De wolvencommissie intensiveert haar communicatie (nieuwsbrieven, helpdesk, demonstratieopstellingen). In september 2021 is een wolvenconsulent gestart om hobbyhouders en veehouders van praktisch advies te voorzien en te helpen bij het doen van aanvragen. Dit zou de drempel om maatregelen te treffen en daarvoor subsidie aan te vragen moeten verlagen.

Monitoring:
Om vestiging van wolven te kunnen vaststellen zijn goede waarnemingen nodig. De basis daarvoor was gelegd door het wolvenmeldpunt van de Zoogdiervereniging binnen samenwerkingsplatform Wolven in Nederland. Er is gelukkig veel belangstelling en de deskundigheid ontwikkeld zich snel, mede door georganiseerde praktijktrainingen in Duitsland. De provincie Gelderland startte medio 2017, op verzoek van WIN, met het samenbrengen van de terreinbeheerders op de Noord-Veluwe om afspraken te maken over monitoring. Doel was afspraken te maken over camera's, elkaar informeren, en wat te doen bij het vinden van sporen en het stroomlijnen van DNA materiaal richting lab. Per gebied stond een coördinator op. Conclusie in deze tussenbalans mag zijn dat de kwaliteit van de waarnemingen nooit ter discussie heeft gestaan zodat de keuzes op basis van goed feitenmateriaal konden worden gemaakt.

Discussienotitie t.b.v. uitwerking Handelingsprotocol 'Melding van een wolf die goed beschermd vee aanvalt'
14 juni 2021 -

1. Aanleiding

De escalatieladder in het huidige Interprovinciaal Wolvenplan (IW) mist bij diverse mogelijke probleemsituaties met wolven concreetheid om stappen te kunnen zetten. T.b.v. de actualisatie van het IW worden daarom diverse handelingsprotocollen uitgewerkt, o.a. ten aanzien van een melding dat een wolf goed beschermd vee heeft aangevallen. Ten behoeve van de handelingsprotocollen worden, als onderdeel van de Juridische Analyse die ten behoeve van de actualisatie van het IW wordt uitgevoerd, ook juridische bouwstenen aangeleverd. Deze relevante IPO-sporen worden, gelet op de huidige probleemsituatie in Noord-Brabant en Limburg (zie agendapunt 6), versneld uitgewerkt. Het doel van uitwerking van handelingsprotocollen is 2-ledig:

1. Snel en effectief kunnen handelen in geval van probleemsituaties;
2. Voorspelbaarheid richting stakeholders vergroten (zodat men ook weet waar men aan toe is).

T.b.v. de uitwerking van het handelingsprotocol is het wenselijk dat de IPO-wolvenwerkgroep zich uitspreekt over onderstaande discussiepunten (zie par. 2), zodat de uitkomst daarvan kan worden meegenomen in het handelingsprotocol.

Relevante context:

Huidig Interprovinciaal Wolvenplan	
Thema	Wolf en vee
Gedrag	Wolf doodt herhaaldelijk goed beschermd vee en vindt steeds manieren om preventieve maatregelen te overwinnen
Oorzaak	wolf heeft geleerd dat vee makkelijke prooi is
Inschatting	Kritisch, hoge financiële, emotionele en acceptatieschade
Maatregel	Preventieve maatregelen zo mogelijk verbeteren Proberen de wolf negatief te conditioneren Indien geen resultaat: de betrokken wolf doden afhankelijk van populatiestatus

2 Dicussiepunten t.a.v. vaststellen situatie óf sprake is van een wolf die herhaaldelijk goed beschermd vee aanvalt

2.1 Documentatie

Vaststellen of sprake is van een wolf die herhaaldelijk goed beschermd vee aanvalt, veronderstelt dat wij situaties waarin sprake is van gedood vee ook op zo'n manier vastleggen dat we dat kunnen vaststellen. Dat gebeurt nu nog niet. Het belang van documentatie is 2-ledig:

- De situatie kunnen duiden en in de context kunnen plaatsen (was het een wolf[1], is sprake van "herhaaldelijk", is/was sprake van "goed beschermd" vee, etc). Ook in het Wolfskonzept van

[1] Vastgesteld volgens SCALP (C1 t/m C3) methode.

Niedersaksen (2017) waar het IW voor een belangrijk deel op gebaseerd is, wordt benadrukt dat een nauwkeurige analyse van de situatie en een uitvoerige documentatie daarvan essentieel is (d.w.z.: een nauwkeurige analyse van de genomen preventieve maatregelen, de mate van specialisatie van de wolf op landbouwhuisdieren als prooi, de sociale status van de wolf etc etc). Deze analyse is slechts mogelijk als voorafgaande probleemsituaties bekend zijn én goed gedocumenteerd zijn. Bij het ontbreken van documentatie bestaat het risico dat er geen goede analyse gemaakt wordt en het probleem – als gevolg daarvan – niet wordt opgelost of zelfs groter wordt.
- Als onderbouwing voor verdergaande maatregelen (conform escalatieladder) waarvoor een ontheffing o.g.v. de Wnb vereist is.

Discussiepunten:
- Waar moet de documentatie aan voldoen? Zie ook de discussiepunten hierna.
- Leggen we de verantwoordelijkheid voor documentatie bij BIJ12?

2.2 Wat verstaan we onder *"goed beschermd"*

In het IW is niet beschreven wat we onder "goed beschermd" verstaan. Een beschrijving hiervan is relevant omdat we, bij het ontbreken daarvan, niet kunnen constateren wanneer sprake is van een "wolf die herhaalde **goed beschermd** vee doodt". Ook voor stakeholders wordt daardoor onvoorspelbaar wanneer "goed" ook genoeg is. M.a.w.: wanneer zijn de genomen preventieve maatregelen voldoende en wanneer is nog verbetering mogelijk.

In het algemeen wordt voor de mogelijkheden om vee te beschermen verwezen naar de Faunaschade Preventie Kit, module wolf. In het algemeen volstaat dit omdat de in de FPK o.b.v. ervaringen en onderzoek in het buitenland bewezen effectief zijn op schade te voorkomen dan wel het risico daarop aanzienlijk te verlagen. In bijzondere probleemsituaties (zie hierna) is het belangrijk om de preventieve maatregelen z.s.m. te verbeteren (dit betreft ook de eerste stap in de escalatieladder). Doel: herhaling op dezelfde locatie voorkomen (= m.n. het belang van de betrokken dierhouder) en het voorkomen van specialisatie van de wolf (= een belang dat het belang van de individuele dierhouder overstijgt). Verbetering van preventieve maatregelen kan een aanpassing van de reeds ingezette preventieve maatregel (bijv. een andere opstelling van het elektrisch raster), een andere maatregel en/of een mix aan maatregelen conform de FPK betreffen. Onder bijzondere situatie wordt verstaan:
- situaties waarin is vastgesteld dat de preventieve maatregel voldoet aan de normen in de FPK én desondanks schapen zijn aangevallen én wolf o.b.v. de taxatie ter plaatse niet uitgesloten kan worden;
- situaties als hierboven waarin niet bevestigd is dat preventieve maatregelen voldoen aan de normen, maar dit ook niet is uitgesloten.

Discussiepunt:
- hoe om te gaan met het begrip "goed beschermd"?

2.3 Rol taxateur en/of wolvendeskundige

De taxateur is in de meeste gevallen als eerste ter plaatse voor het afnemen van DNA. Van een structurele en goed geprotocolleerde beoordeling van de situatie (d.w.z. de al dan niet ter plaatse aanwezige preventieve maatregelen, evt. sporen van een wolf etc) is op dit moment geen sprake. Dit maakt het snel en effectief kunnen handelen in geval een probleemsituatie niet (goed) mogelijk.

Het huidig taxatieformulier, en in het verlengde daarvan: de taxatierichtlijn, wordt daarom herzien. Aanbeveling is om deze herziening plaatst te laten vinden in overleg met een vertegenwoordiger vanuit de schapenhouderij en een wolvendeskundige.

Vastleggen van de aanwezigheid van de preventieve maatregelen heeft (vooralsnog) geen relatie met verlenen tegemoetkoming (en mogelijk ook nog niet na 2022), maar is wel beleidsmatig relevant en bovendien vereist bij inzet bevoegdheden o.g.v. Wnb (t.b.v. onderbouwing ontheffing). Aanbeveling is daarom ook om - als daartoe aanleiding bestaat - een wolvendeskundige een beoordeling te laten maken van de situatie om vervolgens o.b.v. een risico-inschatting de provincie te adviseren. Ook hier is het doel om specialisatie van de wolf in een vroeg stadium te voorkomen en – rekening houdend met de primaire verantwoordelijkheid van de dierhouder om zijn dieren te beschermen – te bespreken hoe de provincie daarin kan ondersteunen (zie ook de onlangs in de BAC VP vastgestelde notitie Handelingsperspectief zwervende wolf). Bovendien kan de beoordeling van een wolvendeskundige ook leiden tot een advies een volgende stap in de escalatieladder te zetten, waarvoor de provincies bevoegd zijn een besluit te nemen. In het Wolfskonzept Niedersaksen heeft een extern expert (wolvendeskundige) een belangrijke rol in het duiden van (potentiële) probleemsituaties en het bevoegd gezag, o.b.v. die duiding, te adviseren.

Betrokkenheid van een extern expert (wolvendeskundige) lijkt ook essentieel voor een goede duiding van de term “herhaaldelijk” (wolf die **herhaaldelijk** goed beschermd vee aanvalt), wat meer omvat dan meer dan twee keer. Dit begrip is nl. afhankelijk van de context, zoals ook blijkt uit een recent advies van het Dokumentations- und Beratungsstelle des Bundes zum Thema Wolf (DBBW)[2]. Als de relevante context niet wordt betrokken en niet door een wolvendeskundige wordt geduid, bestaat ook hier het risico dat het probleem niet wordt opgelost of mogelijk zelfs groter wordt.

Discussiepunt:
- Tot waar reikt de rol van de taxateur en is het wenselijk deze rol uit te breiden?
- Is het wenselijk een wolvendeskundige als extern expert/adviseur in te schakelen, vergelijkbaar met Niedersaksen (betreft de duiding van mate van problematische gedrag van de wolf incl. de mate van specialisatie op vee) en zo ja, wanneer is daartoe aanleiding?
- Zijn provincies in principe bereid bovengenoemde te financieren?

2.4 Negatieve conditionering

De escalatieladder in het huidig IW is grotendeels overgenomen uit het Wolfskonzept Niedersaksen (2017). In het Duitse plan (en bijbehorende tabellen), is de maatregel *‘Proberen de wolf negatief te conditioneren’* echter niet opgenomen. Hierbij is o.a. aangegeven dat wolven - door herhaaldelijk succes bij onbeschermde of onvoldoende beschermde kuddes - kunnen leren om preventieve maatregelen te omzeilen en zich specialiseren in het jagen op landbouwhuisdieren. Zodra een wolf heeft geleerd de preventieve maatregelen te omzeilen, is het nodig deze te verbeteren. Afschrikkingsmaatregelen, in welke vorm dan ook, zijn alleen succesvol als een wolf daardoor echt de relatie weet te leggen tussen de negatieve ervaring en de poging om een schaap te pakken. Bovendien moet de negatieve prikkel gegeven worden bij elke poging van de wolf om een schaap te pakken. Bij een elektrische afrastering is dit mogelijk (uitvoerbaar). Bij andere afschrikkingsmaatregelen is dit niet of nauwelijks uitvoerbaar omdat je daarvoor altijd op de juiste

[2] Ter illustratie een passage uit een recent advies van het DBBW: *Wir leiten aus den geschilderten Informationen ab, dass die Wölfin GW954f über die Jahre anhand von vielen Möglichkeiten, Nutztiere zu töten, die wenig oder gar nicht geschützt sind gelernt hat, unter bestimmten Bedingungen auch fachlich empfohlene Schutzmaßnahmen zu überwinden.* ***Sie zeigt dieses Verhalten aber bisher nicht in zeitlich-räumlich engen Abständen, d.h. in eskalierender Form****, sondern als seltene Ausnahme. In den meisten Fällen tötet sie Nutztiere, bei denen sie gar keine oder nur geringe Schutzmaßnahmen überwinden muss.*

tijd op de juiste plaats moet zijn om de negatieve prikkel toe te brengen. Bij onjuiste uitvoering van afschrikkingsmaatregelen bestaat het risico dat de wolf hiervoor ongevoelig wordt.

In het Wolfskonzept van Niedersaksen (2017) wordt negatieve conditionering in dit soort situaties daarom niet genoemd en zelfs afgeraden, vanwege de geringe slagingskans en het risico op averechtse werking. Het verwijderen (doden) van de wolf wordt daarom als tweede en uiterste maatregel genoemd.

Discussiepunt:

- Willen we vasthouden aan de stap ‘proberen de wolf negatief te conditioneren’?

Actualisering Interprovinciaal Wolvenplan (2022)

Het interprovinciaal Wolvenplan 2019 is als gevolg van de veranderde situatie van de wolf in Nederland verouderd. Inmiddels hebben we al enkele jaren te maken met de wolf. Daarom is het tijd om het Interprovinciaal Wolvenplan 2019 te actualiseren.

Om te komen tot een geactualiseerd wolvenplan moet een aantal besluiten worden genomen.
Dit document geeft een overzicht van de beslispunten: doel van het wolvenplan, uitgangspunten voor de inhoud, inhoudsopgave, planning en de beoogde werkwijze. Zodra overeenstemming hierover is bereikt, kunnen we gezamenlijk werken aan de nieuwe versie van het wolvenplan: Interprovinciaal Wolvenplan 2022. Deze inhoudsopgave geeft daarmee ook een beeld van de werkzaamheden die verricht moeten worden. Ook hierover dient besloten te worden wie wat doet, wie draagt aan welk tekstonderdeel bij.

Gevraagde beslispunten:

1. *Is het doel van het wolvenplan juist geformuleerd?*
2. *Zijn dit de inhoudelijk onderwerpen die in het Wolvenplan 2022 benoemd dienen te worden?*
3. *Is de planning voor iedereen haalbaar?*
4. *Wie neemt welk deel voor zijn rekening. D.w.z. aanleveren van een concept deelteksten die daarna door worden geredigeerd tot een voorstel voor de eindtekst.*
5. *Is de opbouw van deze inhoud een logische volgorde?*

1. Doel van het wolvenplan

Het wolvenplan is het beleidskader van de provincies voor een gezamenlijke beleidsuitvoering van provinciale taken met betrekking tot de wolf in Nederland. Het wolvenplan biedt een basis aan provincies om beleid formeel te verankeren in bijvoorbeeld verordeningen of beleidsregels. Het wolvenplan is daarmee ook het kader waar stakeholders mee te maken hebben wij de uitvoering daarvan.

2. Uitgangspunten voor de inhoud:

Het Interprovinciaal Wolvenplan 2022 is gericht op de instandhouding van de wolf op langere termijn en bevat maatregelen die onder meer betrekking hebben op de levensvatbaarheid van de populatie, het natuurlijke verspreidingsgebied en de habitats van de soort.

Uitgangspunt om te komen tot de hiervoor genoemde informatie is dat we ingaan op de actuele situatie van de wolf in Nederland. Het plan geeft in ieder geval informatie over:

- de visie op Gsvl
- populatieomvang, etc.
- alle relevante bedreigingen en belastende factoren, (sociaal-economische) conflicten, kansen en behoeften m.b.t. wolf (incl. alle vormen van sterfte)
- een samenhangende reeks maatregelen (effectieve uitvoering/monitoring)
- werkwijze monitoring (verwijzen naar Monitoringsplan) evt. gewenste wijzigingen benoemen
- preventieve maatregelen, tegemoetkomingsregeling en compensatiemaatregelen
- de werkwijze schade taxatie; evt. gewenste wijzigingen benoemen
- maatschappelijke draagkracht
- het vergroten van acceptatie d.m.v. communicatie, voorlichting. Hiertoe beoogde activiteiten benoemen
- in maatschappelijk relevante vraagstukken:
  - omgaan met hybridisatie
  - go nog go: leefgebieden, risicogebieden?, hot spots, corridors
  - het inperken van migratie- of vestigingsmogelijkheden: het (niet) plaatsen van hekken (frl)
- de landbouwkundige situatie
- aanvallen op vee door honden

3. Planning

23 nov. 2021	- IPO wolvenwerkgroep – voortgang bespreken
7 dec 2021	- Eerste conceptversie gereed
14 dec 2021	- LOW – tussenstand/beleidskeuzes bespreken
Uiterlijk maart	- Concept Interprovinciaal Wolvenplan 2022 gereed
april 2022	- Concept bespreking in IPO Wolvenwerkgroep
mei 2022	- Wolvenplan ter bespreking in het LOW
14 april 2022	- **Eindconcept Wolvenplan 2022 gereed**
21 april 2022	- IPO Werkgroep NW
19 mei 2022	- Wolvenplan ter bespreking in de AACVP
16 juni 2022	- Wolvenplan ter bespreking in de BACVP

Realisatie van het Wolvenplan 2022 kent een aantal afhankelijkheden. De inhoud van onderstaande documenten is van essentieel belang voor het actualiseren van het wolvenplan.

Documenten die dienen ter input van het wolvenplan	
Factfinding study	Publicatie - Oktober 2021
Juridische analyse	Publicatie - Oktober 2021
Voortzetting Tegemoetkomingsregeling	23 sept besluit BAC VP
Handelingsprotocollen	Q3 2022
Monitoringsprotocollen	ntb
Actualisatie taxatierapport en richtlijn taxatie	ntb
Subsidie preventieve maatregelen (provincies) - Hoe hiermee om te gaan?	ntb
Communicatieplan Wolf	Beschikbaar
Monitoringsplan	Beschikbaar

Het actualiseren van het Interprovinciaal Wolvenplan kent i.i.g. de volgende acties.

Onderliggende acties	Datum
EU financiering in beeld hebben	21-sept 2021
Balans en evaluatie opmaken (eerste ervaringen met gevestigde wolven ophalen)	21-sept 2021
Inhoud wolvenplan 2022 vaststellen	4-okt 2021
Vaststellen wie welk deel voor zijn rekening neemt	4-okt-2021
Deadline aanleveren conceptteksten	8-nov 2021
Voortgang en eerste teksten voorleggen aan IPO wolvenwerkgroep	23-nov 2021
Aanpak en werkwijze vaststellen om te komen tot Internationaal soortmanagementplan wolf	23-nov 2021
Notitie beslispunten BA CVP	April 2022

4. Beoogde werkwijze:

Een deel van de inhoud wordt gebaseerd op documenten die in de tabel 'Documenten die dienen ter input van het wolvenplan' zijn genoemd. Onderdelen van het wolvenplan 2022 die daar betrekking op hebben, worden door BIJ12 verwerkt. Voor de andere hoofdstukken vragen wij de leden van wolvenwerkgroep input te leveren. BIJ12/ [redacted] en [redacted] verzorgen de eindredactie.

Handelingsprotocollen en de uitwerking van nieuwe tegemoetkomingsregeling lopen parallel aan de planning van het wolvenplan.

5. Inhoudsopgave Wolvenplan 2022

1 Inleiding
- 1.1 Doel van het wolvenplan
- 1.2 Achtergrond (wat staat erin, hoe zich dat verhoudt tot de 2019 versie, waarom WP, wolf een beschermde soort uit de Habitatrichtlijn is, daarom beleid voor geschreven, dit WP biedt hiervoor kaders)
- 1.3 Bevoegdheden en mandatering

2 Over de wolf (input komt uit FFS)
- 2.1 Leefwijze en ecologie (voedsel, habitatkeuze, leefwijze etc.)\
- 2.2 Verspreidingsgebied
  - 2.2.1 Verspreiding in NL
  - 2.2.2 Verspreiding in Europa
- 2.3 Gedrag
- 2.4 Ervaringen met gevestigde wolven in NL
- 2.5 Buiten reikwijdte .

3 Beleid en bescherming (input komt uit JA)
- 3.1 Wettelijke kaders
- 3.2 Gunstige staat van instandhouding
- 3.3 Soortenbescherming
  - 3.3.1 Actieve en passieve soortenbescherming
  - 3.3.2 Beheer van wilde prooidieren van de wolf ?
- 3.4 Gebiedenbescherming
  - 3.4.1 N2000-gebieden
- 3.5 Gebiedsplannen, gebiedscommissie en begrenzing leefgebieden
- 3.6 Afwijking van de bescherming: ontheffing- en vergunningverlening
  - 3.6.1 Omgevingswet
    - 3.6.1.1 Beoordeling van activiteiten en ruimtelijke ingrepen
    - 3.6.1.2 Ingrijpen bij wolven in Europa
    - 3.6.1.3 Ingrijpen bij wolven in Nederland
  - 3.6.2 Andere relevante wetgeving (Actie : staat er in de JA nog een andere relevante dierenwet?)
    - 3.6.2.1 CITES
    - 3.6.2.2 Wet op de dierproeven
- 3.7 Kader handelingsprotocollen

4 Schade en preventie bij landbouwhuisdieren
- 4.1 Ervaringen met tegemoetkomingsregeling
- 4.2 Schaderisico (geven we hier het bedrijfseconomisch kader ?)
- 4.3 Voorkomen van schade
  - 4.3.1 Inzet preventieve middelen (verwijzing naar de Fauna preventiekit)
- 4.4 Beoordeling van de situatie
  - 4.4.1 Proces schademelding – wolvenmeldpunt
  - 4.4.2 Proces schadeafhandeling
- 4.5 Tegemoetkoming in de schade
  - 4.5.1 Kader voor Richtlijn voor de taxatie en prijzen bij wolvenschade in de schapenhouderij
  - 4.5.2 Tegemoetkoming bij een zwervende wolf (maken we dit onderscheid?)
  - 4.5.3 Tegemoetkoming bij een territoriale wolf (maken we dit onderscheid?)
- 4.6 Ondersteuning van preventie met tijdelijke maatregelen
- 4.7 Ondersteuning van structurele maatregelen

5 Monitoring (input uit bestaande monitoringsplan)
- 5.1 Wolvenmonitoring (verwijzing naar monitoringsplan)
  - 5.1.1 Proces melden waarneming - wolvenmeldpunt
- 5.2 Standaard voor wolvenmonitoring
- 5.3 Monitoring van zwervende wolven
- 5.4 Monitoring van leefgebieden (territoriale wolven)

5.5 Rapportage van wolvenmonitoring
5.6 Verwerking en opslag van wolvenmateriaal en data
5.7 Bijzonder onderzoek
5.8 Monitoring van andere aspecten ?

6 Samenwerkende organisaties
6.1 Samenwerking in NL
6.2 Samenwerking in EU
6.2.1 Internationaal soortmanagement plan

7 Communicatie

8 Financiën

9 Literatuur

10 Verklarende begrippen en afkortingenlijst

11 Bijlagen (PM ?)

NB: mocht werkende weg blijken dat er toch verschuivingen in de inhoud plaatsvinden, dan zal dat blijken en komen we hier op terug.

Bijlage 6.1 : Besluitenlijst IPO wolven werkgroep 24 november 2020

Planning: stukken worden uiterlijk 15 januari verzonden en besproken de derde week van januari 2021
Volgende vergadering: dinsdag 19 januari 2021 : 14.00 – 16.00 uur

Actie	Planning	Trekker	Personele bezetting
1,2,4: Opdrachtomschrijving t.b.v. uitbesteding.			
1. Fact finding-study wolf	15/01	[redacted]	
2. Analyse juridisch kader	15/01		
3. Uitwerking draaiboek handelingsperspectief	15/01		
4. Advies waardering faunaschade/diersoorten	15/01		
5. Balans opmaken van eerste ervaringen met gevestigde wolven voorstel	1e kwartaal 2021 15/01		
6. Voortzetting tegemoetkomingsregeling voorstel opties	2e helft 2021 15/01		Provincies: ?
7. Internationaal soortmanagementplan wolf aanpak, acties	2e helft 2021 15/01	[redacted]	
8. Buiten reikwijdte [redacted]	1e helft 2021 15/01		
9. Communicatie plan	 15/01		
10. Overige vervolgacties wolf	p.m. onderbrengen bij acties		
11. Actualisatie wolvenplan	Start 2e helft 2021 Gereed begin 2022		
12. Landelijk Overleg Wolf	p.m. laatste week jan/eerste week februari		

Agendapunt voor de vergadering van Gedeputeerde Staten van Drenthe

Statenbrief

Algemene gegevens	
Opsteller	[redacted]
Team	Landelijk Gebied
Datum	Dinsdag 2 februari 2021
Uiterste behandeldatum in GS: *Toelichting:*	

Teammanager
Jordan Jumelet
Paraaf en advies *Akkoord:* *Bespreken:*

Verwijzing naar speerpunt coalitieakkoord/programma begroting
2. Stad en platteland: ruimte bieden en richting geven

Akkoord portefeuillehouder
Henk Jumelet

Intern voorbereid met
1. [redacted] (VTH)
2. [redacted] (S&I)
3.

Akkoord provinciesecretaris
Wim Brenkman

Archivering	
Soort overeenkomst: *Looptijd overeenkomst:*	Niet van toepassing
Datum:	*Registratienummer:*
	nr.
	nr.

Communicatie
Openbaar: Ja
Persbericht: *Ja*
Bekendmaking: Provinciaal blad

Onderwerp

Vervolg subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe en risicogebied wolf.

Advies

1. De Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe te wijzigen.
2. Het aangewezen wolvenrisicogebied uit te breiden zoals geadviseerd door de Gebiedscommissie preventie wolvenschade en aangegeven op de bijgevoegde kaart.
3. In te stemmen met de brief aan Provinciale Staten.

Beslissing GS

Inleiding

a. Algemeen
Op 15 december 2020 heeft u de subsidieregeling 'Voorkomen schade door wolven provincie Drenthe' vastgesteld om dierhouders te ondersteunen met het nemen van preventieve maatregelen om schade door wolven te voorkomen. Deze regeling is opengesteld in een door u vastgesteld wolvenrisicogebied. Dit betreft het gebied rond het Hart van Drenthe, aangezien de wolf zich daar heeft gevestigd, zoals bepaald door Wageningen Environmental Research. Hiermee heeft de provincie de interprovinciale afspraken in het wolvendraaiboek gevolgd.

De regeling is sinds 1 januari 2021 opengesteld. Toch heeft dit besluit voor veel onrust gezorgd onder schapenhouders omdat in het gebied zuidelijker in Drenthe ook schade wordt veroorzaakt door zwervende wolven. In overleg met de gebiedscommissie preventie wolvenschade (hierna gebiedscommissie) is besloten versneld te kijken naar een tweede stap waarbij de provincie de regeling, naast het gebied van de gevestigde wolf, ook inzet voor het voorkomen van schade door zwervende wolven.

In het kort liggen er drie wijzigingen voor:
- De subsidieregeling wordt ook van toepassing op maatregelen die genomen zijn tussen 1 januari 2018 en de datum van inwerkingtreding van de huidige regeling.
- Alle schapen- en geitenhouders dienen een onderbouwing en rasterplan aan te leveren van de te maken/gemaakte kosten. Schapen- en geitenhouders die hun rasters al geplaatst hebben dienen onderbouwing door middel van facturen aan te leveren en schapen- en geitenhouders die hun rasters nog moeten plaatsen moeten daarvoor een rasterplan aanleveren.
- Het wolvenrisicogebied wordt uitgebreid naar advies van de gebiedscommissie zodat ook gebieden waar sprake is van schade door zwervende wolven worden opgenomen in de regeling.

b. Europese aspecten
De wolf (Canis Lupis) is beschermd onder bijlage II en bijlage IV van de Europese Habitatrichtlijn, en is Europees aangemerkt als prioritaire soort.

c. Economie/werkgelegenheid
Niet van toepassing.

d. Participatie
De uitkomsten van het advies van Wageningen is getoetst bij de gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe.

Advies

1. De Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe te wijzigen.
2. Het aangewezen wolvenrisicogebied uit te breiden zoals geadviseerd door de Gebiedscommissie preventie wolvenschade en aangegeven op de bijgevoegde kaart.
3. In te stemmen met de brief aan Provinciale Staten.

Doelstelling uit de begroting

2.2.04 Natuur Netwerk Nederland

Argumenten

1.1 Vanuit de verantwoordelijkheid van de provincie voor de bescherming van de wolf is het wenselijk om het nemen van preventieve maatregelen te stimuleren.
Incidenten met faunaschade veroorzaakt door de wolf zijn voor schapen- en geitenhouders en omstanders zeer ingrijpend en wegen zwaar in de maatschappelijke discussie over de wolf. Ervaring in Duitsland leert dat het nemen van preventieve maatregelen werkt om faunaschade te voorkomen. Vanuit de verantwoordelijkheid van de provincie voor de bescherming van de wolf is het daarom wenselijk om maatregelen om schade veroorzaakt door wolven te voorkomen te subsidiëren.

1.2 Doordat schapen- en geitenhouders facturen of kostenverantwoording moeten indienen wordt de regeling minder fraudegevoelig.
Het subsidiebedrag waar een schapen- of geitenhouder aanspraak op kan maken wordt berekend op basis van bedrijfsvoering en een maximumprijs voor het aantal dieren binnen het bedrijf. Dit rekenmodel is overgenomen van de werkwijze in Gelderland. Schapen- en geitenhouders dienen onder de aangepaste regeling een kostenverantwoording af te leggen. Een schapen- of geitenhouder krijgt geen kosten vergoed die niet kunnen worden verantwoord.

1.3/2.1 Hiermee wordt het advies van de gebiedscommissie gevolgd.
Het behouden van draagvlak voor de wolf in Drenthe is essentieel om de provinciale verantwoordelijkheid voor bescherming van de wolf te kunnen borgen. De gebiedscommissie dringt aan op het inzetten van de regeling in een breder gebied, zodat ook maatregelen genomen kunnen worden tegen de zwervende wolf, en met terugwerkende kracht om het draagvlak voor de wolf in Drenthe te behouden.

1.4/2.2 Hiermee wordt het advies van Wageningen Environmental Research gevolgd.
Het uitbreiden van het gebied wordt ook benoemd in het rapport van Wageningen Environmental Research, die door de provincie gevraagd is ecologisch advies te geven over de gebieden in Drenthe waar een aannemelijke risico is door schade van wolven. Zij adviseren zowel het Hart van Drenthe als ook het gebied met veel schade door zwervende wolven aan te wijzen.

2.3 In het voorgestelde gebied hebben zich de afgelopen jaren relatief het grootste deel van de incidenten met faunaschade voorgedaan.
Binnen het aan te wijzen gebied hebben zich tussen 2015 en 2021 39 incidenten met faunaschade veroorzaakt door een wolf voorgedaan. Hiermee vallen de meldingen rond het Drents Friese Wold buiten dat gebied.

Tijdsplanning

Na besluitvorming zal de aangepaste subsidieregeling in werking treden, stelt de gebiedscommissie Wolf een schadepreventieplan op voor dit gebied en zullen de dierhouders in het gebied geïnformeerd

worden. Wanneer het budget is besteed zal Provinciale Staten gevraagd worden om een ophoging.

Financiën

De onderliggende financiën bij de regeling worden niet gewijzigd.

Bijlagen

Bijlage 1 Kaart uitbreiding aanwijzing risicogebied wolvenschade
Bijlage 2. PB Wijziging Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Risico's

2. De discussie over wat te doen met gebieden waar voornamelijk schade is door zwervende wolven wordt nu landelijk gevoerd.
In 2021 worden er updates gedaan aan het wolvendraaiboek en de interprovinciale afspraken die daaraan ten grondslag liggen. Binnen dat kader wordt landelijk onderzoek gedaan naar de corridors en de manieren van schadepreventie die daar nuttig zijn. Drenthe loopt in dit geval op deze discussie vooruit en het is mogelijk dat landelijk gekozen wordt voor een andere lijn. Overigens heeft Drenthe de andere “wolven”-provincies wel op de hoogte gesteld van deze versnelde inzet op zwervende wolven.

Kanttekeningen vanuit de organisatie

Niet van toepassing.

Tekst openbare besluitenlijst
Onderwerp: Uitbreiding risicogebied wolf en wijziging subsidieregeling.
Gedeputeerde Staten hebben een tweede stap gezet in de subsidiëring van preventieve maatregelen tegen aanvallen van de wolf in Drenthe. Het risicogebied voor wolvenschade is uitgebreid naar advies van de gebiedscommissie. Daarnaast wordt de subsidieregeling van toepassing op maatregelen die genomen zijn tussen 1 januari 2018 en de datum van inwerkingtreding van de huidige regeling

Verzenden

Aan:
de voorzitter en leden van
Provinciale Staten van Drenthe

Assen, 29 januari 2021
Ons kenmerk 51/5.@/202000@
Behandeld door [redacted] (0592) 36 5555
Onderwerp: Uitbreiding wolvenrisicogebied en actualisatie subsidieregeling
Status: Ter informatie

Geachte voorzitter/leden,

Hierbij informeren wij u over de ontwikkelingen omtrent de wolf in Drenthe. Wij hebben aangegeven u regelmatig mee te nemen in recente ontwikkelingen en de actuele stand van zaken.

Op 15 december heeft u van ons een brief ontvangen (kenmerk 51/5.17/2020002579) over de subsidieregeling 'Voorkomen schade door wolven provincie Drenthe'. De regeling wordt opengesteld voor ondersteuning van schapen- en geitenhouders met het plaatsen van rasters of hekken die aanvallen van wolven voorkomen. Deze regeling is opengesteld in een vastgesteld wolvenrisicogebied rond het Hart van Drenthe. Dit gebied is gekozen omdat onderzoek van de Wageningen University en Research (WUR) naar het leefgebied van de wolf heeft uitgewezen dat dit het gebied is waar de gevestigde wolf zich heeft opgehouden. Dit gebied kent de hoogste dichtheid van schapenaanvallen. Het is dan ook aannemelijk dat een dergelijke situatie in de toekomst vaker voor zou kunnen komen. Met het aanwijzen van dit gebied zijn de interprovinciale afspraken in het wolvendraaiboek gevolgd.

De regeling is sinds 1 januari 2021 opengesteld, dit betreft een eerste stap in het subsidiëren van maatregelen tegen aanvallen van de wolf. Toch heeft de provincie Drenthe niet alleen te maken met wolven die langere tijd in een gebied verblijven, maar is er in de provincie ook schade door zwervende wolven. Op advies van de gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe is daarom besloten om al verder te kijken en de inzet op preventieve maatregelen ook naar die gebieden uit te breiden.

Om dit te faciliteren hebben wij de volgende wijzigingen doorgevoerd in de subsidieregeling:
Het risicogebied wordt uitgebreid, naar advies van de gebiedscommissie zodat ook gebieden waar voornamelijk risico op schade is door zwervende wolven in aanmerking komen voor het gebruik van de subsidieregeling. Daarnaast wordt de regeling ook van toepassing op zogenaamde voorlopers: schapen- en geitenhouders die maatregelen hebben genomen tussen 1 januari 2018 en de datum van inwerkingtreding van de huidige regeling.

Met deze acties zetten wij in op het zoveel mogelijk voorkomen van schade, het creëren van draagvlak

en een effectieve soortenbescherming met betrekking tot de wolf. Er is momenteel 2 ton beschikbaar voor de subsidieregeling. Op het moment dat het budget van de regeling ontoereikend blijkt zullen wij uw Staten een voorstel voor het vervolgproces voorleggen.

De Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe zal de komende tijd voor dit gebied een schadepreventieplan opstellen waarin ze zullen omschrijven hoe de wolfwerende maatregelen toegepast kunnen worden en ze gaan een advies formuleren over de andere vraagstukken rond de wolf die in het gebied leven. Schapen- en geitenhouders in deze gebieden zullen hierover geïnformeerd worden.

Hopende u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

, voorzitter , secretaris

Werkt voor provincies

Memo

Van	[redacted]
Afgestemd met	-
Aan	IPO wolven werkgroep
Datum	13 september 2021
Onderwerp	Inventarisatie beleidskeuzes n.a.v. Factfinding Study en Juridische Analyse wolf
Bijlage(n)	FFS en JA

Beleidskeuze notitie n.a.v. Fact Finding Study (FFS) en Juridische Analyse Wolf (JA) – Versie 130921

Vooraf: wijze van behandeling.
Ten behoeve van de WWG eerst te bepalen waar beide basisdocumenten van betekenis zijn voor het nieuwe Wolvenplan 2022 (WP22).
Daaruit dan afleiden op welke punten welke beleidskeuzes nodig zijn.
-> die bespreken in de WWG -> die verwerken in WP 22 -> waar nodig zijn/worden dit ook de beleidsmatige keuzes voor de BAC VP bij vaststelling van het WP 22.

De beleidskeuze werkt door in een beleidsmatige vertaling in WP22 en in een uitvoeringsgerichte vertaling in het Handelingsprotocol (HP).

Beleidskeuzes n.a.v. Juridische analyse Wolf en de Factfinding Study Wolf

Achtergronden
Vanuit IPO is, voor de factfinding study i.s.m. LNV, door BIJ12 opdracht gegeven om zowel voor de juridische als ecologische aspecten een kennis-update op te stellen. Hierdoor kan het nieuwe Interprovinciale wolvenplan gebaseerd zijn op de laatste stand van zaken m.b.t. de kennis over de wolf in Europa. Tevens is het mogelijk om mede op basis hiervan te komen tot nadere beleidskeuzes.

Dit betreft:

- **Juridische analyse: De juridische bescherming van de wolf in Nederland en in een aantal andere Europese landen, september 2021.**

Deel A: Analyse van de bestaande Internationaalrechtelijke en Europeesrechtelijke verplichtingen ten aanzien van de bescherming van de wolf. De basis voor dit deel van het rapport wordt gevormd door het rapport 'Wolvenplan voor Nederland: naar een gedegen juridische basis. Een juridisch onderzoek ter ondersteuning van de opstelling van een Nederlands wolvenplan van A. Trouwborst en C.J.Bastmeijer..

Deel A beschrijft nieuwe inzichten en ontwikkelingen – mede op grond van jurisprudentie – na het uitkomen van genoemd rapport.

Deel B: **Rechtsvergelijking bescherming wolf Frankrijk, Duitsland, België** en…pm
Dit deel bevat de resultaten van een uitgevoerde rechtsvergelijking naar het beschermingsregime van de wolf in een aantal Europese landen. Voor de landen Frankrijk, Duitsland en België (Vlaanderen) wordt een vrij uitgebreide beschrijving gegeven van de beschermingsstatus van de wolf alsook welke partijen bevoegd zijn om beslissingen te nemen inzake het maken van uitzonderingen op het beschermingsregime of het aanwijzen van gebieden ter bescherming van de wolvenpopulatie. Verder wordt aandacht besteedt aan opgestelde wolvenplannen in deze landen en hoe de landen omgaan met eventueel voorkomende wolf-hond hybriden.

Deel C: Bouwstenen voor de handelingsprotocollen
Op verzoek van BIJ12 worden in dit deel voorstellen gedaan voor bouwstenen die gebruikt kunnen worden bij het formuleren van Nederlands beleid omtrent de bescherming van de wolf. In dit onderdeel is uitgewerkt welke juridische mogelijkheden provincies hebben om in probleemsituaties een omgevingsvergunning voor een flora- en fauna-activiteit op grond van de Omgevingswet te verlenen gericht op het verjagen, vangen, verplaatsen, opvangen of doden van de wolf.

Deze juridische analyse is gevraagd om nadere invulling te kunnen geven aan het wolvenbeleid op basis van de geldende natuurwetgeving.

- **'De Wolf terug in Nederland', een factfinding study, juli 2021**

De factfinding study brengt feitelijk en wetenschappelijk onderbouwd de laatste stand van zaken van de wolf in Nederland in beeld en is mede opgesteld ter ondersteuning voor het te vormen beleid van Rijk en provincies. In dit rapport wordt antwoord gegeven op 25 onderzoeksvragen die betrekking hebben op vijf thema's, te weten (1) verspreiding, voorkomen, herkomst en ecologische draagkracht; (2) gedrag en wolf-mens relatie; (3) beleid, schade, monitoring en beheer; (4) ecologie; (5) genetische methodieken en uitwisseling van data in Europa. Voor de beantwoording van deze vragen is gebruikt gemaakt van de nieuwste inzichten vanuit wetenschappelijk onderzoek en monitoringsprogramma's. De kennis die in dit rapport is verzameld kan worden ingezet voor het maken van wetenschappelijk onderbouwde beleidskeuzes ten aanzien van de wolf.

- **Interprovinciaal Wolvenplan (2019)**

Daarnaast hebben we te maken met het huidige Interprovinciale wolvenplan waarin ook beleidsmatige standpunten zijn ingenomen. Hiervoor geldt uiteraard dat deze heroverwogen kunnen worden.

Dit plan is bij een ieder bekend, zie aldaar: welke punten komen terug in de beleidskeuzes t.b.v. wolvenplan 2022?

Beleidsmatige gevolgen
Met het verschijnen van de Juridische analyse en de factfinding study wordt ook duidelijke waar (op-)nieuw(e) beleidskeuzes dienen te worden gemaakt. Daarom worden u onderstaand een aantal keuzes voorgelegd waarover uitspraak dient te worden gedaan om verwerkt te kunnen worden in het nieuwe wolvenplan respectievelijk de handelingsprotocollen (als uitwerking daarvan).
Idem m.b.t. eventuele punten voor monitoringsprotocollen, taxatierichtlijn e.d. (later)

Onderstaand wordt ingegaan op:
- Meer algemenere beleidsvragen
- Beschermingsaspecten
- Internationale aspecten
- Specifieke onderwerpen
- Input op handelingsprotocollen (zie aparte notitie)

Beleidsvragen
Onderstaande aandachtspunten vragen om een uitspraak en beleidskeuze.

VRAAG:
Welke beleidspunten, volgen er nog meer uit de FFS en JA? Is deze lijst volledig? Aanvullingen welkom.
Welke beleidspunten uit het huidige wolvenplan dienen we te heroverwegen/te bevestigen.

De eerste discussie dient zich te richten op (het inventariseren van) welke beleidsmatige onderwerpen aan de orde dienen te komen in het wolvenplan 2022. De inhoudelijke discussie, afweging en voorgestelde keuze volgt in een volgende werkgroep vergadering.

<u>Samenvattend gaat het om de volgende aandachtspunten waar beleidskeuzes op (kunnen) volgen:</u>

1. Status en doel van het Interprovinciale wolvenplan
2. Omgang beschermingsregime wolf
3. Vrijstelling voor verjagen
4. Omgang nooddoding en beheer wolven

5. Insteek soorten bescherming
6. Staat van instandhouding wolf (omvang aantal populatie, genetische variatie, internationale aspecten etc.)
7. Omgang en bescherming hybride wolven
8. Hoe om te gaan met gewonde wolf en evt. wolvenopvang
9. Inzet actieve soortenbescherming/beschermingsmaatregelen wolf

10. Insteek gebiedenbescherming
11. Of en wanneer (na 10 jr 1e reproductie?) aanwijzing N2000 doelstelling wolf gebieden
12. Natuurlijk verspreidingsgebied
13. Aanwijzen go/no go area's/corridors/leefgebieden
14. Aanwijzen rustgebieden/beperken toegang/zonering

15. Internationale samenwerking
16. Internationale afstemming staat van instandhouding wolf
17. Internationaal wolvenmanagementplan/soortenbeschermingsplan wolf

18. Inzet/eisen preventieve maatregelen
19. Financiering/regels tegemoetkomingsregeling
20. Subsidie preventieve maatregelen
21. Verjagingsmethoden

22. Inzet instrumentarium: programma?
23. Gevolgen voor tegemoetkomingsregeling?
24. Gevolgen voor monitoringsplan?
25. Benoemen kennisleemtes, onderzoeksvragen, praktijkproeven
26. Benoemen vervolgacties (na wolvenplan 2022)

Toelichting per onderwerp

(NB: niet ter bespreking, ter indicatie, eerste aanzet, t.b.v. volgende bijeenkomst nader uit te werken.

Vooruitlopend op een vervolg discussie onderstaand een eerste aanzet voor de inkleuring van de te maken beleidskeuzes. De bedoeling is dit voor de volgende werkgroep vergadering nader uit te schrijven.

1. Status en doel van het Interprovinciale wolvenplan (zie ook doel discussie inhoudsopgave)

- Is het Interprovinciale wolvenplan (WP22) een soortenbescherming plan of is het beleidskader(stellend). Dient en een SBP per provincie en/of landelijk SBP te komen?

VRAAG is WP22 een beleidsplan, beleidskader, instandhoudingsplan of soortenbeschermingsplan?

Indien geen SBP dan is het een beleidsplan en geeft dan wel kaders aan voor vervolgplannen.

- Maar soortenplan wolf moet dat landelijk of provinciaal? Willen we een extra planlaag?
- Bij een SBP is internationale afstemming en bepaling GsvI ook van belang
- niet verplicht? wel willen dan?
- zo ja of zo ja dat speelt een rol daarin/biedt het kader voor: invulling geven aan de eisen die hieraan gesteld worden.
- weergave van de te nemen maatregelen (om doel te bereiken)…
  "Lidstaten zullen de nodige concrete en specifieke beschermingsmaatregelen moeten nemen, inclusief het vaststellen van coherente en preventieve maatregelen(actieve soortenbescherming)…" Ap7

Juridisch kader

We richten ons op de (komende) Omgevingswet-> Besluit activiteiten leefomgeving (Bal)
(als vervolg op de Wet natuurbescherming)
- Systeem van strikte bescherming bijl. IV Hrl in natuurlijke verspreidingsgebied

Beschermingsregime(s)

Het verspreidingsgebied van de wolf is dat gebied wat de wolf 'doorkruist'.
De habitat van de wolf is geen vast en onveranderlijk afgebakend territorium: niet beperkt door plaats, ruimte of habitat.

Beschermingsregime duiding m.b.t.:

a) opzettelijk vangen of doden
b) opzettelijk verstoren, m.n. tijdens voortplanting, overwintering en trek
c) opzettelijk vernielen wolvenhol
d) beschadiging of vernieling van voortplanting- en rustplaatsen

Bescherming via: verbodsbepalingen m.b.t. individu en verblijfplaats
Doel: is het bereiken en behouden van de GsvI
Middelen: (soorten) bescherming individuele exemplaren en (gebieden) bescherming voortplantings-, rust- en verblijfplaatsen.

Rustplaatsen: zowel bewoonde als niet(meer) bewoonde; potentiële locaties zijn daarmee nog niet beschermd. d.w.z. nog geen uitspraak over.

Vrijstellingen en ontheffingen

1. Wil NL vrijstellingen, ontheffingen e.d. 'op de plank hebben liggen' in het geval zich acute situaties voordoen?
    a. Zo ja, bij welke situaties?

Voorbeelden

a. vrijstellingen inregelen voor het vangen van wolven na problematische situaties? (herhaaldelijk vee aanvallen, dichtbij mensen etc). Afhankelijk van of vangen een logische stap is bij die situatie.
b. Wil NL vooraf vrijstellingen ontheffingen op de plank hebben liggen, die het mogelijk maakt om een wolf te doden bij acuut gevaar?
c. Vrijstelling/ontheffing voor vervoer wolf bij aanrijding // als er welpen gevonden worden nadat de moederwolf dood is // .. (> zie algehele ontheffing WENR).

<u>Vorm en mate van bescherming</u>

Alleen passieve bescherming d.m.v. verboden onvoldoende
Ook actieve bescherming nodig bij HR-soorten: concreet, specifiek, soortenbeschermingsplan met gerichte beheermaatregelen; plus coherente preventieve maatregelen. Bijv. voldoende verbindingszones en passende landschapselementen die bijdragen aan migratie en genetische uitwisseling

<u>Soortenbescherming</u>

Insteek soortenbescherming: Staat van instandhouding wolf

Doel is het bereiken en behouden van deze GsvI
Gunstige staat van instandhouding = Juridisch én is ecologisch te definiëren

- Een beschrijving van wat Nederland verstaat onder een gunstige staat van instandhouding (art 1 en i Hrl) (verspreidingsgebied, populatie, leefgebied (pm), toekomstperspectief)
- Soortbescherming **SvI?**: Geconcludeerd kan worden dat NL op zich géén gunstige SvI heeft, dat dit alleen internationaal kan worden beoordeeld. En dat ook in dat geval niet sprake is van een gunstige staat van instandhouding.
- WP2.0 geeft aan hoe de gsvi te bereiken en/of in stand te houden.

Strikte bescherming geldt voor de wolf "altijd' daar waar deze zich bevindt!
middelen: (soorten) bescherming individuele exemplaren en (gebieden) bescherming voortplanting, rust- en verblijfplaatsen.

Actieve soortenbescherming

Inzet (actieve) beschermingsmaatregelen

- Inzet van **actieve beschermingsmaatregelen**? Is/zou onderdeel zijn van wettelijke kader en handreikingen.
- Zo nee, waarom niet?
- Zo ja waarom wel, en zo ja wat zouden we dan kunnen doen en wie moet dat doen?

Wat is denkbaar:
Actieve beschermingsmaatregelen: strikte bescherming op basis van behoeften en de SvI van de wolf - maatregelen onderling door provincies afgestemd zodanig dat tezamen de doelstellingen voor heel Nederland worden bereikt. Stimuleren (van) de staat van instandhouding.
Dit is van invloed op het evt. rechtvaardigen van uitzonderingen mbt de strikte bescherming
- bescherming door instelling rustgebied d.m.v. toegangsbeperking (bijv. rondom voortplantingsplek)
- vaststelling van samenhangende en gecoördineerde maatregelen van preventieve aard (voorzorgsbeginsel/beginsel van preventief handelen)
binnen N2000

beheerplan (per provincie?) dient aan te sluiten op nationaal. internationaal beschermingsplan wolf.
afsluiting van gebieden (tijdelijk, geheel beperken toegang voorplanting e.d.

Buiten N2000:

- voorlichtingscampagne
- regulatie economische activiteiten": wolfwerende rasters, KBH
- gedragscodes
- opleiding: wildaanrijdings afhandelaren, boswachters, jagers
- mitigerende maatregelen

Beoordeling SvI:
cumulatief:
beoordeling SvI – algemeen/breed – biogeografische regio, indien ook grensoverschrijdend.
op grondgebied van de lidstaat
op effecten lokaal niveau

Hybride wolven

Advies is om hybriden te beschermen als wolven -> m.i. in tegenspraak met FFS...
beleidsmatig zouden we dat ook niet moeten willen… toch?

"De beheersinstanties moeten er voor zorgen dat hybriden duidelijk en ondubbelzinnig onder hun nationale wetgeving vallen, hetzij als wilde dieren hetzij als huisdieren' Ap9

Bepalen van beschermde status van hybride wolven.

- Afbakenen wat wij verstaan onder een hybride wolf (zie FFstudie)
- Afbakenen wanneer/of een hybride beschermd is in NL
- Bepalen, adhv bepaalde beschermingsregime, wat wel en niet mag bij hybriden.
- Bedenken hoe een hybride evt. uit de populatie gehaald wordt (want hoe is dit individu te vinden / herkennen/ te duiden?)

Wolvenopvang

Het wel of niet opvangen van gewonde wolven wordt een onderdeel in bepaalde handelingsprotocollen.

1. Willen wij wolven opvangen?
2. Wat te doen als een wolf wordt aangereden en beoordeeld is dat deze te zwak is voor het loslaten in het wild, maar – bij opvang – op te lappen is?
3. Wat te doen met gevonden welpen nadat duidelijk is dat de moederwolf aangereden/dood is?
   De vraag is of invulling van de zorgplicht ook zover moet gaan dat actief naar de welpen zou moeten worden gezocht. Juridisch relevant blijft dat bij het zoeken naar eventuele welpen relevante verbodsbepalingen zullen moeten worden overtreden, zoals mogelijk vernielen, of beschadigen en verstoren van de voortplantingsplaats, het vangen van wolven en bezitten van wolven, hetgeen zal moeten worden gerechtvaardigd door besluiten op basis van de Omgevingswet.
   Ook zal de vraag moeten worden beantwoord wat er vervolgens met de welpen moet worden gedaan en hoe zij moeten worden gehouden.
   Daarbij zal ook de vraag moeten worden beantwoord in hoeverre deze wolven een 'wolfwaardig' bestaan kan worden geboden.

Gebiedenbescherming

- Gebiedsbescherming: willen wij beschermde gebieden t.b.v. de wolf aanwijzen?

- Conform Bijlage II Hrl, incl Bijl III richtlijn N2000 (art 4 1e lid) HRl: dienen beschermde gebieden te worden aangewezen en instandhoudingsdoelstellingen te worden bepaald voor de wolf.
- Willen wij dat zo nee, waarom niet, zo ja waarom wel en wie (de provincie) moet dat dan doen? pas na 10 jaar aaneengesloten aanwezigheid, v.a. moment van voortplanting…-> dus nu niet. Eerste reproductie was in 2019 een feit. Dus na 10 jaar; in 2029 N2000-gebied aanwijzen?

Gebiedenbescherming is begrensd gebied: geografisch afgebakend, vanuit: natuurlijke verspreidingsgebied = waar deze zich van nature ophoudt respectievelijk uitbreidt
dit natuurlijke verspreidingsgebied maakt onderdeel uit van de beoordeling van de gunstige staat van instandhouding.

Daarvoor nodig een 'Stelsel van verbodsbepalingen'

Via Natura2000 is de wolf toe te voegen aan instandhoudingsdoelstelling cq. is het denkbaar een nieuw gebied aan te wijzen door provincies (aanwijzing op zich m.i. geen onderdeel WP, wel te duiden als beleidsoptie/mogelijkheid).

- willen provincies gebieden identificeren als geschikt voor wolf? bijv. de leefgebieden zoals nu?
- willen provincies corridors aanwijzen als positieve bijdrage aan gsvi
- willen provincies het instrument 'programma' inzetten ?

Internationale samenwerking/ Internationaal WMP

Internationale samenwerking

Ook al benoemd in het huidige wolvenplan zal nu specifieker ingevuld dienen te worden.
Nodig omdat:
- GsvI te bepalen > population level management t.b.v. 'beheer' van wolven (afschot op basis van quota)
Beleidskeuzes:
- willen wij opname NL in de EU referentielijst N2000-gebieden? kan/moet dat?

Internationaal WMP

Duidelijk blijkt uit zowel de Juridische Analyse als de FFS dat er vanuit internationaal verband naar de bescherming in casu het beleid, het beheer van de wolf dient te worden gekeken. Ook in het vorige IPO WP stond al genoemd dat het komen tot een internationaal wolvenmagementplan gewenst was…….etc. Uit de rechtsvergelijking tussen Europese landen blijkt ook dat vrijwel alle landen de behoefte hieraan onderkennen…

Gezamenlijk managementplan voor grensoverschrijdende (deel-)populaties
In ieder geval nodig zodra GsvI is bereikt… dan evt. sprake van populatiebeheer.

GsvI: op het niveau van grondgebied van de lidstaat of, in voorkomend geval op niveau van betrokken biogeografische regio wanneer de grenzen van die lidstaat verscheidene biogeografisch regio's bestrijden, of in die het natuurlijk verspreidingsgebied van de soort dit vereist en voor zover mogelijk op grensoverschrijdend niveau.
Internationaal kader:
Verdrag van Bern
Habitatrichtlijn in overeenstemming met VvBern
Hrl: art 12 en art 16 HRl Wolf is bijlage IV Hrl
in NL = art 3.5 ev Wnb

Wolf=bijlage II Verdrag van Bern = strikt beschermde soort
p 7/8 t&B
uitleg zijn richtsnoeren uitleg verdragsbepalingen= niet juridische bindend
Omgevingswet:
art 5.1 -> Bal art 11.46 e.v.

Wat zou er internationaal dienen te worden meegenomen in management plan
In WP 2.0 kunnen we wensen meegeven die wij hebben?
zie reeks: populatieomvang, genetische samenstelling etc.
populatie samenstelling
actuele leefgebieden
Gsvl

Check LNV : Instandhoudingsdoelstellingen voor de wolf vast te stellen door Ministerie van LNV!? Hoe zit dat nu?
Rol RVO -> wie ,waar , wat -> check, in beeld brengen bij HP?

<u>Benoemen kennisleemtes, onderzoeksvragen, praktijkproeven</u>

Onderzoek
dieetonderzoek wolf
ecologische draagkracht
zendering
preventieve maatregelen
Aanpassing genetische methoden
Met name indien de monsteraantallen voor periodieke monitoring toenemen, valt nog winst te behalen in met name de doorlooptijd en kostenefficiëntie. Een overstap naar analyse via zogenaamde High-throughput sequencing (HTS) lijkt hiervoor het meest kansrijk, en biedt de kans om in 1 analyserun een groter aantal monsters te verwerken. Daarbij kan per monster direct een combinatie van verschillende typen DNA merkers geanalyseerd worden, waarmee meerdere onderzoeksvragen tegelijk worden beantwoord: merkers voor soortsbepaling, merkers voor individuele herkenning en een gerichte set van SNP merkers voor detectie van hybriden. Deze methodiek wordt steeds goedkoper en een overstap is wellicht binnen enkele jaren zinvol

<u>Benoemen vervolgacties (na wolvenplan 2022)</u>
Bij de vaststelling van het Wolvenplan 2022 zijn wellicht nog vervolgacties te benoemen. In dat geval deze opnemen in een planning en evt. begroting.
p.m.

<u>Algemeen proces gang</u>
WP22
vaststelling via IPO lijn zie planning
totstandkoming WP22 communicatie, participatie alleen LOW – apart te benoemen in com plan.

N.a.v. beschermingsregime -> HP: *(naar aparte notitie)*

Schade door wolf aan landbouw(huis)dieren
inzet/eisen preventieve maatregelen

- Wat verstaan wij onder 'goed beschermd vee'. Zeker als een wolf herhaaldelijk 'bij goed beschermd vee' schade veroorzaakt en er alleen dan actie tegen de wolf ondernomen mag/kan worden.
- Wat verstaan wij onder 'herhaaldelijk'? Hoe vaak 'accepteren' wij aanvallen op vee voordat er actie ondernomen wordt?
- Welke acties worden dan toegestaan en wanneer welke (>handelingsprotocol)

financiering/regels tegemoetkomingsregeling
subsidie preventieve maatregelen
verjagingsmethoden dit in relatie tot gegeven dat verjaging vooral gelinkt moet worden aan het gedrag van de wolf t.o.v. het vee. Bij verjaging voor mens is dat niet het vee maar iets van de mens…

Overig
inzet instrumentarium: programma?
Gevolgen voor tegemoetkomingsregeling?
Gevolgen voor monitoringsplan en monitoringsprotocollen?

3.Schade en preventie

~~Voorkomen~~Risico's

Hoewel wolven in meeste Europese landen ~~nauwelijks~~relatief weinig ~~gehouden~~ vee doden zijn er altijd voorzorgsmaatregelen nodig om bijvoorbeeld schapen en geiten te beschermen. Onbeschermde huisdieren zijn nu eenmaal een gemakkelijke buit. Wolven leren snel van zowel positieve als negatieve ervaringen. ~~Met E~~een stroomtik op de neus door een elektrisch schapenraster leert de wolf om dergelijke percelen te mijden en met een succesvolle schapenjacht achter een paar prikkeldraadjes zonder stroom weet de wolf dergelijke plekken ook elders te vinden.

In Nederland vormen schapen veruit de belangrijkste risicogroep van gehouden dieren. Weliswaar neemt het aantal schapen in ons land al jarenlang steeds verder af[1] maar de huidige 798.565 dieren (2017 CBS) vormen voor wolven altijd nog een enorm voedselpotentieel. Daarbij dient te worden bedacht dat momenteel maar een erg klein deel van de schapen afdoende is beschermd tegen mogelijke aanvallen door wolven.
Naast schapen kunnen ook geiten, gehouden dam- en edelherten en zeer incidenteel grotere dieren zoals runderen door wolven worden gepakt. Loslopende honden kunnen worden gedood als ze zich in het territorium van wolven begeven.

Grondgebruikers zijn zelf primair verantwoordelijk voor het nemen van preventieve maatregelen bij dreiging van belangrijke schade door beschermde diersoorten.

Voor wat betreft de wolf is uit onderzoek in Drenthe gebleken dat schapen- en geitenhouders niet erg geneigd zijn om tijdig te anticiperen en effectieve preventie toe te passen[2]. De helft van de veehouders komt pas spontaan in actie als ze zeker weten dat een wolventerritorium op minder dan 10 km afstand aanwezig is. Gelet op de actieradius van wolven is dit een volstrekt ontoereikende risico inschatting. Zowel bij de beroepsmatige schapen- en geitenhouders, als voor hobbydierhouders en terreinbeheerders is er op dit vlak nog veel werk aan de winkel.

Het blijft van belang om aanvallen door wolven op vee in perspectief te zien. Er sterft ook vee door andere oorzaken dan wolven. In de Verenigde Staten sterft jaarlijks 5 6%-6 5% van de totale populatie schapen en lammeren door allerlei oorzaken (USDA 2015). Van al deze sterftegevallen komt ongeveer een kwart voor rekening van diverse soorten predatoren (1 8% van alle schapen en 3 9% van alle lammeren in 2014). Uit de Drentse nulmeting in 2015 blijkt 0 65% van de totale schapenpopulatie te worden verwond door honden en andere (wilde)dieren en 0 96% gedood[3].
In Waterland (Noord-Holland) ging jaarlijks ruim 5% van alle schapen verloren door verdrinking en ongeveer 1% door verwenteling (Mulder 2005). Regionale verschillen in het landschap en de wijze waarop schapen en geiten worden gehouden kunnen tot grote verschillen leiden in verliesoorzaken.
Om ontwikkelingen bij de komst van de wolf in perspectief te kunnen duiden wordt sterk aanbevolen om ten minste in alle potentiele 'wolvenprovincies' een met de Drentse nulmeting vergelijkbaar onderzoek uit te voeren en dit periodiek te herhalen. Daarnaast bestaat er behoefte aan nader onderzoek over de risico's van vervolgschade zoals verwerping van lammeren door stress.

[1] In 2000 waren er 1.304.567 schapen in Nederland (CBS)
[2] Vosmeer & van Beek 2016.
[3] Vosmeer & van Beek 2016.

~~Omdat er in Nederland nog weinig ervaring bestaat met dergelijke maatregelen ter voorkoming van wolvenschade is het zinvol om extra informatie over preventie door BIJ12/Unit Faunafonds beschikbaar te stellen. Het is aannemelijk dat grondgebruikers schade willen voorkomen of beperken.~~

~~Over het aantal schapen dat jaarlijks gedood wordt door honden, is voor de provincie Limburg informatie beschikbaar over de periode 2002 – 2012 (Heve & Penning, 2012). In die periode viel ongeveer 0,5% van de schapen van de geënquêteerde schapenhouders jaarlijks ten prooi aan een hond. Hoewel een dergelijk onderzoek niet in alle provincies hoeft te worden uitgevoerd is het wel zinvol om ook een indicatie te hebben over deze vorm van uitval in provincies die minder rijk zijn aan prooidieren. Een vergelijkbaar onderzoek in een van de noordelijke provincies en in de Randstad wordt daarom aanbevolen.~~

~~Bestrijden van s~~Schade~~preventie~~

~~Het bestrijden van schade door bijvoorbeeld een wolf te doden is in principe niet mogelijk.~~ Wolven zijn in Nederland een ernstig bedreigde en streng beschermde diersoort. Het bestrijden van schade door bijvoorbeeld een wolf te doden is daarom in principe niet mogelijk.
Het is technisch vaak goed mogelijk om vee preventief te beschermen tegen wolven. Welke middelen daarbij worden toegepast is een kwestie van maatwerk en een afweging van risico's op aanvallen en de kosten/baten van preventieve maatregelen. Het voordeel van een goede wolvenpreventie is dat ook schades door honden of vossen veel minder kans krijgen.

We onderscheiden beleidsmatig situaties met rondzwervende wolven en situaties waarbij wolven (individu, paar of roedel) een territorium bezetten. Van een territorium is sprake als een wolf minimaal 6 maanden in een gebied leeft[4]. Binnen Nederland kunnen zich beide situaties gelijktijdig voordoen, dus gebieden waarbinnen een territorium bekend is en delen van het land waarin alleen nog maar rondzwervende wolven optreden.

Schade aan landbouwhuisdieren of hobbymatig gehouden dieren door een rondzwervende wolf valt moeilijk te voorkomen. Het is voor een ieder immers onvoorspelbaar of en waar een wolf zal opduiken. Houders van kwetsbare dieren (schapen, geiten) kunnen ~~slechts~~ op eigen initiatief met preventieve middelen (elektrisch gaas, bewakingshonden, fladderlint) het risico op schade verkleinen. Vooral bij schapen en geiten die in of tegen grotere natuurgebieden grazen wordt het wolf-proof maken van hun begrazingsgebied wel reeds aanbevolen. ~~Het bestrijden van schade door bijvoorbeeld een wolf te doden is in principe niet mogelijk. Wolven zijn in Nederland een ernstig bedreigde en streng beschermde diersoort.~~

Als er sprake is van een territoriale wolf, paar of roedel dan wordt de voorspelbaarheid van een verhoogd risico in die regio een stuk groter. Daarmee vervalt ook de vrijblijvendheid voor schapen- en geitenhouders om over te gaan tot preventieve bescherming van hun dieren.
De betrokken provincie(s) zullen nadat er een territorium is vastgesteld kaarten publiceren van het gebied met een bufferzone waarbinnen preventieve bescherming van gehouden schapen, geiten en herten verwacht wordt[5]. De inzet van effectieve preventie zal niet worden verplicht, maar wel

Met opmerkingen [redacted] Discussie: willen we hiervoor ook subsidies verstrekken?

Met opmerkingen [redacted] In Duitsland 30 km rondom, maar hier kleiner? Vanuit de boeren zelf zou je denken aan 10 km. Kan ook als groeimodel met buffers rondom plekken met aanvallen.

[4] Reinhardt et al. 2015.
[5] De kans op problemen met bijvoorbeeld runderen of paarden wordt vooralsnog zo klein geacht dat preventieve bescherming niet vereist is. Dit neemt niet weg dat kalveren en veulens nog wel

worden gekoppeld aan het recht op een tegemoetkoming in schadegevallen. Na publicatie van een wolventerritorium met bufferzone geldt een overgangstermijn van 1 jaar voor de betreffende schapen- en geitenhouders om preventie op orde te brengen.
Om herhaalde aanvallen op vee op dezelfde locatie te ontmoedigen zullen de provincies in voorkomende gevallen[6] binnen de overgangstermijn in het bovengenoemde gebied preventieve middelen (euronetten of fladderlinten) tijdelijk –tot enige weken- uitlenen aan schapen- of geitenhouders die zelf nog geen goede preventie hebben gerealiseerd.

De provincies publiceren via BIJ12/faunafonds een overzicht van aanbevolen (bij zwervende wolf) of vereiste (bij territorium wolf) preventieve mogelijkheden. Voor elke situatie kan het gekozen middel verschillen. Waar in het ene geval bijvoorbeeld kuddewaakhonden toepasbaar zijn zal in een andere situatie worden gekozen voor elektrische afrasteringen of een nachtkraal of schaapskooi.

BIJ12/Faunafonds en vakorganisaties van schapen- en geitenhouders spelen een belangrijke rol in het voorlichten en informeren van veehouders over preventieve mogelijkheden om hun dieren te beschermen.

Voor hondenbezitters zal goede voorlichting in het algemeen volstaan om ongelukken te voorkomen. Een eenvoudige maatregel als hond steeds aan de lijn houden in een wolvengebied is al effectief om risico's enorm te beperken. Zowel vanuit terreinbeheerders als vanuit organisaties als bijvoorbeeld de jagersvereniging wolven in Nederland en recreatieondernemers kan in relevante gebieden voorlichting worden gegeven.

Tegemoetkomingen bij dood of verwond vee

Het BIJ12/Unit Faunafonds kan onder voorwaarden een tegemoetkoming verlenen voor schade veroorzaakt door beschermde inheemse diersoorten aan bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen of gehouden landbouwhuisdieren. Schade aan niet-bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen of gehouden landbouwhuisdieren is een algemeen maatschappelijk risico dat burgers geacht worden zelf te dragen.
In geval van bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren (dit dient te blijken uit de Gecombineerde Opgave bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) die ten prooi gevallen zijn aan een wolf moet, wanneer een tegemoetkoming in de schade gewenst is, altijd een aanvraag tot tegemoetkoming BIJ12/Unit Faunafonds ingediend te worden via www.faunaschade.nl.
In het geval van aangetoonde schade door een wolf wordt er in de eerste fase (zwervende wolf) een uitzondering gemaakt: er kunnen ook tegemoetkomingen worden verstrekt bij niet-bedrijfsmatig gehouden schapen en geiten, voor zover dat past binnen de mogelijkheden die de EU-regels hiervoor bieden. Ook hiervoor dient een aanvraag tot tegemoetkoming ingediend worden via www.faunaschade.nl.
Om DNA veilig te stellen dient de prooi bij voorkeur binnen 24 uren door een deskundige van BIJ12/Unit Faunafonds bezocht te worden om DNA-monsters te nemen. In principe worden prooidieren veilig gesteld voor analyse. Daarnaast wordt de omgeving afgespeurd volgens

kwetsbaar kunnen zijn. De provincies vertrouwen op gezond verstand van de dierenhouders om te besluiten waar en hoe deze gehouden kunnen worden.
[6] Gevallen waarbij een wolvenaanval op vee waarschijnlijk of zeker is.

Taxatierapport prooidier wolf (zie bijlage 14) en worden foto's gemaakt van de omgeving van de vindplaats, de prooien detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (meetlat o.i.d.). De datum, vinder, vindplaats (gps), leeftijd, geslacht, conditie van de prooi en vraatbeeld worden genoteerd. Nadat de monsters zijn genomen, wordt het kadaver voor sectie naar ~~Alterra~~ WEnRvervoerd. De veehouder dient daarvoor een afstandsverklaring te tekenen. ~~Alterra~~ WEnR heeft de benodigde ontheffingen om dode landbouwhuisdieren te mogen vervoeren en machtigt de deskundige om het kadaver naar hen te vervoeren. Indien de prooi gewond is maakt de ondernemer de afweging of genezen mogelijk en kosteneffectief rendabel is; een dierenarts wordt hierbij in opdracht van de veehouder betrokken.

BIJ12/Unit Faunafonds taxeert de schade. Aanvragen tot tegemoetkoming worden in de eerste fase (zwervende wolf) volgens de beleidsregels van het Faunafonds beoordeeld, waarbij er geen eigen risico wordt berekend. Het behandelbedrag wordt terugbetaald indien de deskundige van het wolvenmeldpunt, voorafgaand aan een aanvraag tot tegemoetkoming, het op voorhand niet uitsluit dat de schade veroorzaakt was door een wolf, ook als later een andere doodsoorzaak wordt vastgesteld. In de eerste fase worden preventieve maatregelen niet verplicht gesteld om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming van het Faunafonds. Een tegemoetkoming wordt verleend indien het dier met zekerheid (blijkend uit foto's of genetisch materiaal) of zeer waarschijnlijk (blijkend uit sporen in het veld wanneer een genetische test geen uitsluitsel biedt) door een wolf is gedood. Als veldsporen/sectie/genetisch onderzoek geen van alle met zekerheid of hoge waarschijnlijkheid op een wolf wijzen dan wordt aangenomen dat een wolf niet de oorzaak is en wordt een tegemoetkoming afgewezen[1].

1 Eventuele afwijzing van een tegemoetkoming staat dus los van restitutie van het behandelbedrag.

Indien een gehouden prooidier verwond is en behandeld is door een dierenarts, kan er bij BIJ12/Unit Faunafonds een tegemoetkoming in de kosten worden aangevraagd. Deze tegemoetkoming bedraagt 80% van de kosten van behandeling door een dierenarts met een maximum van de marktwaarde van het dier. Wanneer het dier na dierenartsbehandeling en aantoonbaar door toedoen van de wolf overlijdt, dan bedraagt de hoogte van de tegemoetkoming maximaal twee keer de marktwaarde: tegemoetkoming in de dierenartskosten, zoals boven aangegeven, plus de marktwaarde van het dier.

Indien er sprake is van een vastgesteld wolventerritorium (enkele wolf, paar of roedel) dan is de toepassing van preventieve maatregelen wel een vereiste om in aanmerking te kunnen komen voor een tegemoetkoming bij schade.

Discussie: wat gaan we doen met hobbyhouders? In verschillende Duitse deelstaten wordt geen onderscheid gemaakt tussen beroeps- en hobby, in andere weer wel. Voorstel: omdat hobbyhouders voor hun inkomen niet afhankelijk zijn van de opbrengsten van het dier mag van hen een eigen financiële bijdrage worden gevraagd (zeker eigen risico, percentage of bedrag opnemen?).

Tegemoetkoming bij andere dieren

Wat doen we met honden? Rashonden kunnen een aanzienlijke kostenpost zijn. In principe horen die aan de lijn en kan er niets mis gaan. Voorstel: in principe geen vergoeding, tenzij bewezen overmacht (bijvoorbeeld aangelijnde hond desondanks aangevallen).

Tegemoetkoming preventieve maatregelen

In Duitsland wordt in de meeste deelstaten een deel van de kosten door de overheid betaald (deminimus regeling met maximum). Vaak max. 80% van de totale kosten.

Met opmerkingen [redacted]: Het is de vraag of het nuttig is om elk kadaver voor sectie af te voeren naar Wageningen. Wel als er veel onduidelijkheid/discussie is over de doodsoorzaak. In principe kan bij een sectie ter plaatse, waarbij het schaap volledig wordt gevilt vrijwel alle relevante informatie worden verzameld.

Met opmerkingen [redacted] Taxatiegrondslag/methode benoemen! Voorkomen dat ook over indirecte kosten discussie ontstaat. Of over bijvoorbeeld transportkosten van nieuw vee.

heeft opmaak toegepast: Lettertype: 14 pt

Juridisch uitgangspunt faunaschades is steeds eigenaar is verantwoordelijk voor preventie. Er moet een redelijke verhouding zijn tussen de investering en de economische waarde van het gewas/diersoort. We hanteren voor de meeste soorten 5% eigen risico van de schade. Het lijkt niet onredelijk om 5% van de waarde van de dieren als eigen investering in preventie te verlangen, ook rekening houdend met afschrijftermijn. Stel 150 schapen met waarde van €100,- per stuk = € 15.000,- aan kapitaal. Vraagt € 750,- (5%) per jaar aan eigen investering in preventie. Reken voor een goed raster afschrijftermijn van 10 jaar (?) = investering door de boer van € 7500,- . Voor dat bedrag kan euronet 120 cm hoog worden gekocht (kost 110,- per 50 meter) over een lengte van 3400 meter. Goed voor 8,5 losse hectares?

Discussie: hobbydierhouders: het is op zichzelf wel wenselijk om deze te stimuleren preventieve maatregelen te nemen. In de Lausitz zijn de meeste problemen van aanvallen op schapen juist bij hobbyhouders (<100 schapen). Aan de andere kant mag van deze groep ook meer eigen inbreng worden verwacht. Hobbyhouders in Drenthe hebben gemiddeld 25 schapen en/of 5 geiten. Subsidie voor preventie zou kunnen zijn € 20,- per dier met een maximum van € 500,- per hobbyhouder voor een periode van 10 (?) jaar. Daarvoor kan 225 meter euronet van 120 cm hoog worden gekocht.

heeft opmaak toegepast: Lettertype: 16 pt, Vet

Tegemoetkoming bij indirecte schade

Niet ter discussie staat dat drachtige schapen als gevolg van stress door achtervolging van een wolf in sommige gevallen lammeren kunnen verwerpen (miskraam). Het is echter vrijwel onmogelijk om een dergelijke indirecte schade eenduidig te kunnen toerekenen aan een wolf. Er zijn immers ook veel andere oorzaken voor verwerping bekend. Om deze reden wordt er geen tegemoetkoming verstrekt voor veronderstelde gevallen van verwerping.

Alleen op basis van langjarige nauwkeurig bijgehouden logboeken, veterinair onderzoek naar eventuele infecties en statistieken kan in een enkel geval wellicht een relatie tussen wolf en verwerping worden “aangetoond”.

Het is geen taak van de provincies of BIJ12/Faunafonds om het aspect verwerping nader in kaart te brengen. Dat kan de sector desgewenst zelf doen.

Draaiboek wolf, fase 2 en verder. Versie 17-6-2018

Met opmaak

Beheer van wilde prooidieren van de wolf

Wolven zijn gespecialiseerd in jacht op hoefdieren. In Nederland zijn ree, damhert, edelhert en wild zwijn de voornaamste potentiele prooidiersoorten. Niet al deze soorten komen overal in ons land voor. Alleen reeën leven ruim verspreid over het land, de andere soorten hebben een beperkter verspreidingsgebied en worden in delen van het land ook actief geweerd (nulstand beleid).

Vanuit het perspectief van de wolf is het aantrekkelijk als in geschikte gebieden meerdere soorten hoefdieren leven. De autonome ontwikkeling van hoefdierpopulaties in ons land en omringende landen maakt het aannemelijk dat damhert, edelhert en wild zwijn hun areaal geleidelijk verder zullen uitbreiden. Het is niet nodig om ten behoeve van de wolf dergelijke hoefdieren actief te introduceren in gebieden waar deze soorten nu nog niet voorkomen. Wel kan door provincies worden besloten om in geschikte wolvengebieden geen actief nulstandbeleid te voeren voor zich spontaan vestigende hoefdieren.

De invloed van wolven op de omvang en trend van hoefdierpopulaties is beperkt[1]. Wolven pakken vooral jonge of verzwakte dieren die geen rol spelen in de reproductie en de populatietrends van hoefdieren worden in hoofdzaak beïnvloed door aspecten als voedselaanbod of ziektes[2]. Alleen bij hoefdieren die niet van nature in ons land thuishoren (moeflon) is het aannemelijk dat de komst van wolven de populatie kan decimeren.

Populaties van hoefdieren worden overal in Nederland actief beheerd, op grond van faunabeheerplannen. Het oogmerk van dit beheer is het voorkomen van schade aan gewassen, het voorkomen van problemen ten aanzien van de verkeersveiligheid of het voorkomen van onnodig lijden van zieke of gebrekkige dieren ~~(populatiebeheer)~~.

De aanwezigheid van wolven doet hier niets aan af. Wolven gaan dit faunabeheer niet voor ons overnemen.

Bij beheer, bijvoorbeeld in het geval van reeën, wordt het quotum voor afschot in de regel bepaald door voorjaarstellingen en te verwachten aanwas in samenhang met de natuurlijke mortaliteit en de mortaliteit als gevolg van aanrijdingen. Een verhoogde natuurlijke mortaliteit door wolvenpredatie kan in dat geval worden verdisconteerd in het afschotplan, zonder dat het onderliggende faunabeheerplan behoeft te worden aangepast. Omdat doelstanden worden bepaald in relatie tot bovengenoemde wettelijke belangen, ligt het niet voor de hand om doelstanden te verhogen om het voedselaanbod voor de wolf te verbeteren, omdat er dan schade aan deze belangen kan gaan optreden.

Wolven kunnen wel een indirect effect hebben op het beheer van hoefdieren. In gebieden waar wolven leven passen hoefdieren hun gedrag aan. Dit wordt minder voorspelbaar voor de wolf, maar ook voor de mens (jager). Dit kan eventueel in een aantal situaties vragen om aanpassingen in de gangbare werkwijze van wildtellingen en afschotrealisatie. Of het vervolgens nodig is om op grond van de aanwezigheid van de wolf te komen tot een aanpassing van het faunabeheerplan wordt in samenspraak tussen de provincie en de faunabeheereenheid bekeken. In gebieden met territoriale wolven zal in het faunabeheerplan speciale aandacht moeten worden gevraagd voor gedetailleerde monitoring van hoefdieren, afschot en prooionderzoek.

[1] Zie bijvoorbeeld: http://www.wolf-sachsen.de/de/streckenentwicklung
[2] Zie bijvoorbeeld: http://www.isleroyalewolf.org/overview/overview/at_a_glance.html

~~De mens heeft daarmee invloed op het voedselaanbod voor wolven. Bij een voldoende aanbod van wilde prooien is er minder aanleiding voor wolven om gehouden vee te doden. Bij een vestiging van wolven in een nieuw leefgebied bekijkt daarom de provincie met de faunabeheereenheid welke potentiële wilde prooidieren in het gebied aanwezig zijn en in welke mate deze beschikbaar zijn voor wolven. Bij het bepalen van de omvang van prooidierpopulaties wordt zo veel mogelijk aangesloten bij de bestaande monitoring van wilde hoefdieren door de Faunabeheereenheden. Of het nodig is om op grond van de aanwezigheid van de wolf te komen tot een aanpassing van het faunabeheerplan wordt in samenspraak tussen de provincie en de faunabeheereenheid bekeken. Bij populatiebeheer, bijvoorbeeld in het geval van reeën, wordt het quotum voor afschot in de regel bepaald in samenhang met de natuurlijke mortaliteit en de mortaliteit als gevolg van aanrijdingen. Een verhoogde mortaliteit door wolvenpredatie kan in dat geval worden verdisconteerd in het afschotplan, zonder dat het onderliggende faunabeheerplan behoeft te worden aangepast. Omdat doelstanden worden bepaald in relatie tot bovengenoemde wettelijke belangen, ligt het niet voor de hand om doelstanden te verhogen om het voedselaanbod voor de wolf te verbeteren, omdat er dan schade aan deze belangen kan gaan optreden.~~

~~In gebieden er wel ruimte is om het aanbod van prooidieren te verbeteren, bijvoorbeeld door zonering van het beheer, kan er na vestiging van de wolf een heroverweging van het faunabeheerplan voor prooidieren plaatsvinden.~~

Verder in het plan van Alterra:

Om inzicht te krijgen in potentiele conflictgebieden, bijvoorbeeld bij afwezigheid van wilde hoefdieren en ruime aanwezigheid van gehouden schapen, zou inzicht in de spreiding in gehouden dieren ook in beeld gebracht kunnen worden.

Mijn voorstel: dit weglaten.

Met opmerkingen Verwaarloosbaar kleine invloed

Met opmerkingen Nee, het aanbod van wilde hoefdieren is niet bepalend, het gaat om de bereikbaarheid van vee.

Met opmerkingen Als dat aanbod al niet bij aanvang goed is zal de wolf zich op zo'n plek toch niet vestigen?

Met opmerkingen Mee eens

Monitoring en rapportage [versie 25 iv 2018] + opmerkingen PV 2 mei 2018

1 Monitoring

Doel van wolvenmonitoring.

Het doel van wolvenmonitoring is meerledig. In de eerste plaats moeten de provincies, via het rijk, aan Europa rapporteren hoe de staat van instandhouding (verspreiding, aantalsontwikkeling) van de wolf in ons land verloopt. Dit aspect vormt de kern van de monitoring zoals in dit draaiboek is opgenomen.

In de tweede plaats is monitoring relevant om met behulp van de kennis over het voorkomen van wolven conflicten met bijvoorbeeld landbouwhuisdieren te beperken.

In de derde plaats is monitoring van belang om kennis te vergaren over de ecologische aspecten van de wolf in ons land.

Bij de monitoring wordt er onderscheid gemaakt tussen de volgende situaties:

1. rondzwervende wolf

2. territoriale wolf

3. territoriaal wolvenpaar

4. roedel (met jongen)

Tijdens de fase van zwervende wolven is het registreren van zekere waarnemingen voldoende om aan de rapportageverplichting te voldoen. Het betreft een passieve monitoring waarbij niet gericht wordt gezocht naar wolven of sporen daarvan. Zekere waarnemingen kunnen o.a. betrekking hebben op gedocumenteerde zichtwaarnemingen, vondsten van doodgereden wolven, bewijzen uit aangevallen prooidieren of goed gedocumenteerde sporen en keutels.

Om redenen van schadebeperking kan het zinvol zijn om in bepaalde situaties en gevallen aanvullend onderzoek uit te voeren. Zulke onderzoeken kunnen per geval verschillen en vormen geen onderdeel van dit draaiboek.

Indien er een territoriale wolf geconstateerd of vermoed wordt, dan is er vanaf dat moment intensievere (actieve) monitoring noodzakelijk. Voor ~~de opzet van een~~ het monitoringsprogramma zijn de ervaringen ~~met zo'n programma~~ in het Pools-Duitse verspreidingsgebied van de wolf (R~~h~~einhardt et al., 2015) als uitgangspunt genomen. Door in Nederland te kiezen voor dezelfde monitoringstandaard als in Duitsland zijn de verkregen gegevens onderling direct vergelijkbaar en uitwisselbaar.

~~Dit monitoringsprogramma start als er een territoriale wolf is geconstateerd~~. Om praktische redenen wordt er uitgegaan van een territoriale wolf als het aannemelijk is dat een zelfde wolf gedurende zes

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Niet Vet

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Niet Vet

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Niet Vet

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Niet Vet

Met opmerkingen We monitoren zwervende wolven ook (passief).

maanden in een gebied [1]aanwezig is. ~~(r = 10 km).~~ In principe zijn twee zekere waarnemingen van één individu over een tijdspanne van zes maanden hiervoor voldoende.

~~Bij de monitoring wordt er onderscheid gemaakt tussen de volgende situaties:~~

~~1 enkele territoriale wolf~~

~~2 wolvenpaar~~

~~3 roedel van meer dan twee dieren dat is een roedel met jongen~~

~~4 roedel met jongen~~

~~Bewijs van aanwezigheid van wolven wordt alleen geregisteerd op basis van C1- en C2-waarnemingen. C3 meldingen kunnen "het plaatje" completeren maar tellen niet mee als bewijs voor aanwezigheid.~~

Met opmerkingen | : = rapportage

De actieve monitoring ~~bestaat uit het gericht zoeken in een territorium naar sporen in de vorm van keutels, pootafdrukken en prooiresten. Dit gebeurt~~ start verkennend in gebieden waar herhaaldelijk (al of niet ~~on~~bevestigde) meldingen van wolven worden verkregen gedurende langere tijd (over meerdere weken). Het wolvenmeldpunt heeft steeds overzicht van meldingen en geeft op basis daarvan onderbouwd advies aan de betrokken provincie(s) om in voorkomende gevallen verkennend onderzoek te starten. De uitvoering van verkennend onderzoek kan plaatsvinden door verschillende partijen, bijvoorbeeld terreinbeheerders zelf of vrijwilligers van de Zoogdiervereniging mits voldaan kan worden aan de monitoringstandaards. Dat betekent kwalitatief voldoende documentatie en opname van waarnemingen in de NDFF. In eerste instantie wordt aanbevolen om dan in overleg met betrokken terreinbeheerders door middel van meerdere cameravallen kansrijke gebieden gedurende enige weken te monitoren. Daarnaast kan bijvoorbeeld op bospaden worden uitgekeken naar sporen of keutels. Wolven doorkruisen hun territorium dermate frequent dat een dier zeker binnen een aantal weken op een cameraval zal moeten verschijnen. Het verzamelen van verse keutels voor genetisch onderzoek is waardevol om het individu te kunnen vaststellen.

Als dit verkennend onderzoek na een maand geen (nieuw) bewijs voor een wolf heeft opgeleverd wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied weer gestaakt.

Als het verkennend onderzoek na een maand wel (nieuw) bewijs voor een wolf of een wolvenpaar heeft opgeleverd wordt de actieve monitoring voortgezet~~.~~ De focus ligt daarbij op het vaststellen van de mogelijke territoriumomvang en het vaststellen van het individu(en). Voor dit laatste zullen vooral verse keutels verzameld moeten worden die genetisch onderzocht kunnen worden. Per territorium zijn jaarlijks 10-15 bruikbare monsters als minimum nodig en zijn maximaal 40 voldoende om redelijkerwijs de aanwezige individuen te kunnen duiden[2].

---

[1] De omvang en vorm van het betreffende gebied kan afhankelijk van het landschap en voedselaanbod van plaats tot plaats verschillen. In Midden-Europa omvatten de meeste territoria een oppervlakte van 150 tot 350 km2. Aanwijzingen voor dezelfde wolf moeten zich dus gedurende een half jaar binnen een onderlinge afstand van –indicatief- 20 kilometer voordoen.

[2] Informatie van LUPUS uit Duitsland.

Als uit voortgezet verkennend onderzoek blijkt dat een wolf of wolvenpaar na 6 maanden niet meer in een gebied kan worden vastgesteld wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied weer gestaakt.

Als uit het voortgezet verkennende onderzoek blijkt dat een wolf of wolvenpaar na 6 maanden nog steeds in een gebied verblijft is er sprake van een officieel territorium en wordt er niet langer gesproken van zwervers. Als er een territorium is vastgesteld zal dit door de betrokken provincie(s) bekend gemaakt worden.

Territoria van wolven worden jaarlijks gemonitord. De focus ligt daarbij op het vaststellen van de territoriumomvang en het vaststellen van de aanwezige individuen. Ook de vraag of er reproductie plaatsvindt is dan aan de orde. Reproductie kan het beste worden vastgesteld door middel van cameravallen. Er wordt in het voortplantingsseizoen nadrukkelijk niet gezocht naar holen of legers met welpen.

~~In situaties waar dat mogelijk is kunnen ook cameravallen ingezet worden en genetisch onderzoek aan keutels of prooiresten[3]. Voor het bepalen van roedelomvang en reproductie zijn zichtwaarnemingen nuttig. In wolventerritoria vindt dit gericht zoeken eens per drie ? ?jaren gedurende een heel kalenderjaar plaats.~~ De methode van waarnemen volgt de standaard die ~~voorgesteld wordt door~~ is beschreven in R~~h~~einhardt et al. (2015), en worden de protocollen (bijlagen 1 t/m 14).

Uitvoering gebeurd door bijvoorbeeld terreinbeheerders zelf of door deskundige vrijwilligers van de Zoogdiervereniging, en de data worden vastgelegd in de NDFF. De data worden gestandaardiseerd verwerkt op de wijze die ook in Duitsland gebruikelijk is (tabel 4.3.3 van R~~h~~einhardt et al., 2015).

Met opmerkingen | : Monitoring kan niet alleen door vrijwilligers worden uitgevoerd. Sommige gebieden zijn domweg verboden terrein.

Een vastgesteld territorium kan ook weer verdwijnen, bijvoorbeeld omdat een wolf in het verkeer is gedood. Als uit monitoring blijkt dat een wolf, wolvenpaar of roedel na 6 maanden niet meer in een gebied kan worden vastgesteld wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied weer gestaakt.

Bij wolventerritoria zijn letterlijke grensgevallen mogelijk. Een territorium kan zich over de grens met Duitsland of België uitstrekken. Vanuit Nederland zal bij vermoedens van een dergelijke situatie door de betrokken provincie(s) contact worden gezocht met de buurlanden om de monitoring samen af te stemmen.

Onderzoek naar de ecologische aspecten van de wolf zoals terreingebruik en voedselkeus is relevant in relatie tot de wettelijke beschermingsplicht (zijn er grote obstakels in het leefgebied, is er voldoende rust en voedsel) en in relatie tot het beperken van conflicten met landbouwhuisdieren.

Met opmerkingen | : Te bespreken in hoeverre we onderzoek aan ecologische aspecten willen/moeten organiseren.

[3] ~~Er wordt in dit draaiboek nog geen maximum gesteld aan het aantal genetische onderzoeken. Uit ervaring zal blijken of het zinvol is om zo'n maximun in te stellen.~~

2 Rapportage

2.1 Verspreiding

Voor de interpretatie van wolvenwaarnemingen en monitoringsresultaten wordt gebruik gemaakt van de SCALP criteria. Deze zijn gebaseerd op mate van verifieerbaarheid/controleerbaarheid van meldingen. Daarbij geldt C1 als hard bewijs, bijvoorbeeld uit DNA analyse, C2 als bevestigde waarneming, bijvoorbeeld door een goed gedocumenteerd spoor, C3 als onbevestigde waarneming, bijvoorbeeld een zichtwaarneming zonder foto of videobeelden.

Bewijs van aanwezigheid van wolven wordt alleen geregistreerd op basis van C1- en C2-waarnemingen. C3 meldingen kunnen "het plaatje" completeren maar tellen niet mee als bewijs voor aanwezigheid.

Voor de monitoring van wolven wordt niet het kalenderjaar gebruikt, maar wordt –net als in Duitsland- aangesloten bij de jaarcyclus van de wolven zelf. Het monitoringjaar loopt van 1 mei tot 30 april in het volgende jaar.

Stippenkaart per monitoringjaar van waarnemingen op basis van rastercellen van 10x10 km. Voor C1 waarnemingen is 1 waarneming voldoende per rastercel; voor C2 waarnemingen zijn minimaal 3 waarnemingen nodig.

Verspreidingskaarten worden na validatie van alle onderliggende waarnemingen 1 keer per jaar samengesteld en gepubliceerd.

Met opmerkingen | Waar en door wie wordt dit gepubliceerd? IPO site? BIJ12 site? WiN?

2.2. Populatie-omvang

~~Wolvenroedels worden bepaald op basis van de intensieve inventarisatie van wolventerritoria. Een roedel wordt bevestigd op basis van een enkele C1-waarneming of minimaal 2 C2-waarnemingen.~~

~~Wolvenparen worden bepaald op basis van een enkele C1 of C2 waarneming inclusief territoriale markeringen of minimaal 2 C1 of C2 waarnemingen die met in interval van minimaal 2 weken zijn gedaan.~~

Territoriale individuen worden bepaald op basis van twee C1 of 3 C2 waarnemingen met een interval van minimaal 6 maanden.

Wolvenparen worden bepaald op basis van een enkele C1 of C2 waarneming inclusief territoriale markeringen of minimaal 2 C1 of C2 waarnemingen die met in interval van minimaal 2 weken zijn gedaan.

Wolvenroedels worden bepaald op basis van de intensieve inventarisatie van wolventerritoria. Een roedel wordt bevestigd op basis van een enkele C1-waarneming of minimaal 2 C2 waarnemingen.

2.3 ecologische aspecten

Per leefgebied kunnen verschillende ecologische aspecten meer of minder relevant zijn om te onderzoeken. In algemene zin is onderzoek naar de voedselkeus overal relevant. Dit kan goed in beeld worden gebracht door systematische analyse van wolvenkeutels.

Met opmerkingen | Door wie/wanneer?

Literatuur

Rheinhardt, I., G. Kluth, S. Nowak & R. W. Mysłajek, 2015. Standards for the monitoring of the Central European

Innovatie van schapenrasters ter preventie van predatie door wolven

Datum: 29 juli 2021

Werkt voor provincies

Inleiding

De Vereniging van Gescheperde Schaapskuddes (VGSN) zijn geïnteresseerd verder te verkennen hoe de elektrische rasters van nachtkralen aangepast kunnen worden zodat ze zowel voldoen aan de Arbo-technische als de wolfwerende voorwaarden. Immers een van de problemen waar schaaphouders veel tegen aanlopen is dat de tot voor kort zeer gebruikelijke netten van 0.90 m te laag zijn. In de BIJ12 Faunaschade Preventiekit voor wolven dienen elektrische rasters een hoogte van tenminste 1.20 m te hebben. Dit betekent in veel gevallen een desinvestering in de 0.90 m netten en zorgt tevens voor problemen bij het opstellen van de 1.20 m netten. Deze zijn zwaarder en zijn bovendien vanwege de lengte lastiger te hanteren, waardoor opzetten veel meer tijd kost en meestal niet ergonomisch en Arbo-technisch verantwoord gewerkt wordt.

De VGSN staat op het standpunt dat de huidige voorgeschreven en beschikbare elektrische netten van 1.20 m vanuit ergonomische en Arbo-technische redenen niet verantwoord zijn te gebruiken.

De VGSN heeft contact gezocht met het consortium van ARK Natuurontwikkeling, Van Bommel Faunawerk en Canine Efficiency en Provinos Schapenadviesgroep om dit verder te verkennen.

ARK Natuurontwikkeling, Van Bommel Faunawerk en Canine Efficiency hebben ervaring met het opzetten van voorbeeldprojecten met preventieve maatregelen. Er blijkt een grote behoefte aan (voorbeeld)projecten in Nederland voor onder meer veilige nachtkralen voor de schapenhouderij. Gezien de snelle toename van wolven in Nederland wordt toepassing van preventieve maatregelen steeds meer urgent. In dit licht is recent met een voorbeeldproject gestart in de provincie Limburg. Momenteel wordt door de provincie Noord-Brabant in samenspraak met de Adviescommissie Preventie Wolvenschade verkend of er in Brabant de behoefte aan soortgelijk voorbeeldproject bestaat.

Achtergrond

Sinds eind jaren negentig is de wolf vanuit Polen teruggekeerd in Duitsland. Inmiddels zijn in vrijwel alle deelstaten van Duitsland territoria van wolven aanwezig en neemt hun aantal jaarlijks met circa 30% toe. Sinds de eerste officiële wolf in maart 2015 hebben jaarlijks verschillende wolven Nederland bezocht. In 2018 hebben zich ook wolven in Nederland op de Veluwe gevestigd en sinds het daaropvolgende voorjaar in 2019 is er sprake van voortplanting. In België is bij Leopoldsburg inmiddels ook een wolvenfamilie aanwezig op enkele tientallen kilometers van de grens met Noord-Brabant en Limburg. In het voorjaar van 2020 zijn daar voor het eerst jongen geboren. Sinds datzelfde jaar heeft in het Brabants-Limburgse grensgebied tussen Eindhoven en Weert een Frans-Italiaanse wolf zijn territorium gevestigd. Tegelijkertijd neemt het aantal bezoeken van zwervende wolven aan de oostelijke helft van Nederland jaarlijks toe, waarbij recent zelfs Zeeland door een wolf werd bezocht. Heel Nederland, met uitzondering van de Waddeneilanden, de Randstad en Noord-Holland, is inmiddels door zwervende wolven bezocht. Na 150 jaar afwezigheid van de wolf, is veel kennis over de wolf en over de manier waarop met wolven kan worden samengeleefd verdwenen. In het buitenland is deze ervaring nog wel aanwezig, met name in die gebieden waar de wolf nooit is weggeweest.

Aanleiding

Schaapherders willen hun vee in een veilige nachtkraal of in een vak van flexinetten adequaat beschermen tegen wolvenaanvallen. Daarbij hebben de provincies voorwaarden gesteld aan de in te zetten preventieve middelen, zoals benoemd in de BIJ12 Faunaschade Preventiekit (zie ook kader hier beneden). Elektrische rasters dienen tenminste een hoogte te hebben van 1.20 m. Deze netten zijn in de praktijk vanwege gewicht en lengte moeilijker te hanteren en het werken met deze netten is ergonomisch en Arbo-technische niet verantwoord.

Probleemstelling

Op welke wijze kunnen elektrische rasters voor een veilige nachtkraal aangepast worden, zodat deze voldoen aan de randvoorwaarden gesteld door de provincie en tevens veilig en praktisch uitvoerbaar zijn voor de schaapherders?

Doelstellingen

Om te komen tot elektrische rasters die voldoen aan de provinciale eisen voor schadepreventie, aan de voorwaarden voor veilig werken en praktisch uitvoerbaar zijn, worden de volgende twee sporen gevolgd:

1. Aanvulling met elektrische fladderlinten boven het bestaande systeem van flexnetten met een hoogte van 0.90 m.
    a. Voldoen aan voorwaarden voor effectieve preventie zoals gesteld door de provincies;
    b. voldoen aan ergonomische en Arbo-technische randvoorwaarden;
    c. inzicht in extra arbeidstijd en materiaalkosten.
2. Ontwerp en ontwikkeling van een nieuw systeem met hoogte van 1.20 m, zonder daarbij het gewicht of de hanteerbaarheid negatief te beïnvloeden.
    a. Voldoen aan voorwaarden voor effectieve preventie zoals gesteld door de provincies;
    b. voldoen aan ergonomische en Arbo-technische randvoorwaarden;
    c. inzicht in extra arbeidstijd en materiaalkosten.

Aanpak

De voorgestelde aanpak volgt twee sporen. Als eerste wordt een alternatieve maar direct toepasbare aanpassing van de rasters uitgetest, als tweede wordt ingestoken op innovatie om te komen tot hogere flexnetten.

1. *Aanpassing van bestaand systeem met hoogte van 0.90 m met elektrische fladderlinten*

In de VS is veel geëxperimenteerd met elektrische fladderlinten (Engels: *electric-/turbo-fladry*). Naast de optische wering, leveren deze een flinke stroomshock op wanneer deze door een wolf worden geïnspecteerd. De toepassing van deze elektrische fladderlinten in combinatie met de standaard euronetten (0.90 m) zullen hierbij verder onderzocht worden op praktische toepasbaarheid. Hierbij

worden dus twee systemen samen ingezet: de standaard netten van 0.90 m en de fladderlinten die het verhogen tot 1.20 m.

Deze aanpassing is direct toepasbaar, is naar verwachting Arbo-technische verantwoord, maar brengt wel hogere materiaalkosten en een verhoogde arbeidsinspanning met zich mee. Dit zal tijdens de studie worden gekwantificeerd, evenals de beschikbaarheid van de fladderlinten. Daarnaast zullen ook de ervaringen van schaapherders worden meegewogen (kwalitatief).

De zeer opvallende fladderlinten ook hoger dan 1.20 m opgehangen kunnen worden, dit biedt mogelijk een oplossing tegen eventueel springende wolven.

De inzet van deze combinatie van preventieve maatregelen vindt plaats op minimaal drietal locaties in de provincies Noord-Brabant, Limburg en Gelderland en bij voorkeur in gebieden met geregeld wolvenaanvallen op schapen of permanente aanwezigheid van wolven.

2. *Ontwerp en ontwikkeling van een innovatief systeem met hoogte van 1.20 m.*

Schaapherders van de VGSN hebben ideeën die ze graag verder willen verkennen om tot aangepaste elektrische netten te komen. Daarbij wordt onder meer gedacht aan elektrische netten die zijn aan te passen door middel van bijvoorbeeld een opzetstuk of uitschuifbaar deel tot 1.20 m hoogte. De speerpunten daarbij zijn: het moet werkbaar zijn in diverse situaties, acceptabel in gewicht (ergonomisch verantwoord), goed en snel op te zetten en op te ruimen en wolfwerend conform de provinciale eisen.

Daarbij wordt beoogd de ideeën en voorwaarden van schaapherders en producenten door studenten van een technische hogeschool (bijv. Fontys Hogeschool in Venlo of een HTS) te laten verzamelen en analyseren.

De student gaat daarbij eerst letterlijk ‘de boer op’. Door een aantal keer de netten mee te helpen plaatsen onder diverse omstandigheden en door gesprekken met schaapherders en producenten van rasters te voeren worden de verschillende mogelijkheden en onmogelijkheden inzichtelijk gemaakt.

Ideeën en oplossingsrichtingen worden op hun bruikbaarheid getoetst door de projectgroep van schaapherders, producenten (bijv. Gallagher, Euronetten), adviseurs en stagebegeleider. Vervolgens worden bruikbare ideeën voor aanpassing of een nieuw ontwerp ingebracht als casus bij ‘Design to Market’. Dit is een programma voor talentontwikkeling van recent afgestudeerde ontwerpers, die onder mentorschap werken aan een ontwerpopdracht. Design to Market is officieel onderdeel van de TalentHub Brabant en wordt structureel ondersteund door de Provincie Noord-Brabant. (http://designtomarket.nl/)

De uitgewerkte casus met mogelijke ontwerpen wordt teruggekoppeld aan de projectgroep, met nadruk op de schapenhouders en rasterproducenten.

Mogelijke opties en voorwaarden aangedragen door betrokken schaapherders zijn onder meer:

- Verlengen van paaltjes d.m.v. telescoopsysteem (vergelijking met verstelbare dweil- of bezemstelen).

- Verlengen paaltjes door gebruik te maken van een apart opzetstuk.
- Een stroomdraad al verwerkt in de top, die mee uitschuift naar 1.20 m.
- Gewicht van de huidige 1.20 m netten dient het gewicht van de oude 0.90 m netten zo dicht mogelijk te benaderen.

Verplaatsbare afrastering

Uit: BIJ12 Faunaschade preventiekit – Module Wolven

Stroomdraad, flexinet of flexinet met stroomdraad:

Een verplaatsbare afrastering met gaas (al dan niet met stroomdraad) blijkt een goed toepasbare en effectieve methode om wolven van landbouwpercelen te weren. De werking is hetzelfde als bij een vaste afrastering met stroomdraad. U kunt de flexinetten na enige oefening vrij simpel aanbrengen en opruimen. Het flexinet met stroomdraad vraagt net zoals een vaste afrastering met stroomdraad meer toezicht en onderhoud.

Schrikapparaten op 220 V kunnen een grotere lengte onder spanning houden dan apparaten op accu's. Daarbij zijn accu's op zonnecellen bedrijfszekerder dan losse accu's. Op plekken die vaak overstromen of waar de bodem vaak nat is, kan ook een soort rubberen stroomdraad gebruikt worden. Deze blijft ook onder zeer natte omstan-digheden bij beroering een schok afgeven en verliest geen stroom.

Normen voor verplaatsbare afrastering of flexinet, al dan niet met stroomdraad:

- Minimaal 4.5 kV elektrische spanning; minimaal 1,5 joule impulsenergie.
- Stevige en strakke opstelling: de hoeken dienen daarbij geschoren te zijn.
- Er mag geen opstapmogelijkheid zijn die groter is dan 30 cm buiten het raster op een afstand van 2 meter.

Normen voor verplaatsbaar raster met stroomdraden:

- Minimaal 4.5 kV elektrische spanning; minimaal 1,5 joule impulsenergie.
- Minimaal 5 draden.
- Verdeling van de draden:
- Onderste draad maximaal op 20 cm hoogte van de grond.
- Bovenste draad minimaal 120 cm hoogte vanaf de grond.
- Tussen draden op 40, 60, 90 cm hoogte.
- Draden dienen aan de buitenzijde van het raster geplaatst te zijn.
- De afwijking voor de draden mag niet meer dan 5 cm zijn.
- Er mag geen opstapmogelijkheid zijn die groter is dan 30 cm buiten het raster op een afstand van 2 meter.
- Maximale afstand tussen de palen is 10 meter.

Afbakening

Deze projectaanvraag is als complementair te beschouwen aan de projectaanvraag voor het demonstratie-/voorbeeldproject die nu bij de provincie Noord-Brabant voorligt, welke bestaat uit de volgende twee demonstratieprojecten:

- Bedrijf/kudde met veilige innovatieve nachtkraal.
- Bedrijf/kudde met inzet van kuddewaakhonden.

Door de insteek op aanpassing van de gangbare netten, waarbij zowel gezocht wordt naar een praktische oplossing op de korte termijn door bestaande rasters te combineren met elektrische fladderlinten en voor de langere termijn in te zetten op nieuw te ontwerpen rastersysteem, zijn aanvullende financiële middelen voor begeleiding en materiaal benodigd.

De kosten vallen hierdoor veel hoger uit dan begroot in de oorspronkelijke projectaanvraag voor de voorbeeldprojecten in Noord-Brabant.

Producten

De volgende producten worden nagestreefd:

- Demonstraties op een drietal locaties in de provincies: Noord-Brabant, Limburg en Gelderland.
- Kwanticering en kwalificering van het aangepaste systeem waarbij bestaande netten gecombineerd worden met elektrische fladderlinten. Hierbij worden provinciale eisen over preventie, ergonomie en Arbo-technische aspecten alsmede de praktische toepasbaarheid in de zin van arbeidstijd en materiaalkosten betrokken.
- Ontwikkeling van een nieuw systeem op een hoogte van 1.20 m, die voldoet aan de eisen voor veilig werken en tevens praktisch uitvoerbaar is. Een dergelijke ontwikkeling is ook toepasbaar voor andere delen in Nederland.

Partners

Momenteel zijn er in Brabant verschillende schapenhouders die hun interesse getoond hebben in het werken met aangepaste nachtkralen. Onder meer schaapherder Bart van Ekkendonk (De Lachende Ooi), die een zoektocht begonnen is om te komen tot een ergonomische en Arbo-technisch verantwoorde afrastering dat wolfwerend is.

De gedachte daarbij is de ontwikkeling van een nieuw systeem, gebaseerd op de klassieke 0.90 m flexnetten. Doel is om deze netten aan te passen d.m.v. een opzetstuk of uitschuifbaar deel tot 1.20 m met op die hoogte een stroomdraad. De speerpunten daarbij zijn: het moet werkbaar zijn in diverse situaties, acceptabel in gewicht (ergonomisch verantwoord), goed en snel op te zetten en op te ruimen en wolfwerend. Daarnaast kunnen via de VGSN ook schaapherders uit Limburg en Gelderland betrokken worden, ook hiervoor zijn reeds kandidaten in beeld.

Concreet hebben we nu voor de nachtkraal de volgende partners op het oog:

- Producenten van flexnetten (bijv. Euronetten, Gallagher, AgriShop, etc.) die thuis is in het veld van productinnovatie.
- Terreinbeherende organisatie, indien noodzakelijk, er is reeds gesproken met SBB.
- Technische hogeschool/Fontys Venlo.
- De TalentHub Brabant Design to Market (http://designtomarket.nl/).
- LTO Vakgroep Schapenhouderij, LWPS en eventuele andere verenigingen schaapherders.

Planning

Het voorbeeldproject loopt in principe over een periode van drie jaar, dit vanwege de benodigde begeleiding van met name kuddewaakhonden en het kunnen delen van ervaringen met geïnteresseerden veehouders en terreinbeheerders. De doorlooptijd van dit onderdeel van het project, de ontwikkeling van een aangepast schapenraster, met behulp van studenten strekt zich uit tot circa één jaar. Beoogd wordt om hierbij een groep studenten bij te betrekken.

Begroting

In bijlage 1 is de kostenraming opgenomen. Hieronder volgt puntsgewijs een korte toelichting van de begrote kosten per projectonderdeel:

1. Turbo Fladry Systeem. Aanschaffen van materiaal is hierbij de kostenpost, dat wordt geschat op €5.1.2f per locatie. Daarna zal het nieuwe systeem in het veld op drie locaties uitgetest worden (voor begeleiding 16 uur per locatie per jaar).
2. Aanpassen bestaande flexinetten. Voor het ophogen van netten van 0.90 m naar tenminste 1.20 m zijn wordt in naast de elektrische fladderlinten ook standaard materiaal gebruikt om te testen. Deze materialen dienen hiervoor aangeschaft te worden. Daarnaast wordt er gezocht naar nieuwe materialen en systemen, eventueel in combinatie met een af- en oprolsysteem om m.b.v. een quad of trekker te kunnen werken. Voor de begeleiding van de veldtesten wordt 16 uur per locatie per jaar gereserveerd. Om tot de juiste innovatie te komen wordt beoogd een samenwerking aan te gaan met een Fontys Hogeschool/HTS, waarbij een groep studenten aan de slag gaan bij schaapherders om tot een bruikbare aanpassing van de bestaande flexnetten te komen. Dit vereist extra capaciteit i.v.m. de vanuit de opleiding benodigde begeleiding van de student (60 uur per jaar). De kosten voor de afrastering zijn erg afhankelijk van het gekozen systeem en materiaal. Hierbij wordt uitgegaan van een maximum van 5.1.2f per locatie.
3. De door de student voorbereide casus wordt ingebracht bij Design-to-Market. De kosten hiervoor bedragen 5.1.2f voor behandeling van de casus overeenkomend met 30 uur inzet vanuit de ontwerper en 30 uur voor de begeleiding van en de communicatie over het project met partners (http://www.designtomarket.nl/).
4. Er worden twee tussentijdse verslagen opgesteld, na afloop van elk jaar (24 uur per jaar). Het eindverslag wordt opgesteld na afloop van de drie jarige periode (40 uur).

ONZE ORGANISATIES EN BETROKKEN MEDEWERKERS

Kenschets Vereniging van Gescheperde Schaapskuddes (VGSN)

De VGSN bevordert van de inzet van gescheperde schaapskudden voor: beheer van natuurgebieden, dijken e.d., behoud cultuurhistorische waarden, instandhouding oude schapenrassen en het vervullen van een recreatieve functie. Dit wordt nagestreefd onder meer door:

- Onderhouden van platform voor kennisuitwisseling tussen de leden.
- Public relations en promotie van gescheperde kudden voor natuurbeheer.
- Belangenbehartiging richting overheid en terreineigenaren.
- Vertegenwoordiging in overlegorganen.

Kenschets ARK Natuurontwikkeling

ARK realiseert robuuste natuurgebieden waar de natuur zoveel mogelijk haar gang mag gaan. Dat levert een grote rijkdom aan landschappen, planten en dieren op. ARK ziet natuurontwikkeling in de context van maatschappelijke belangen als recreatie, delfstoffenwinning en klimaatadaptatie, en streeft naar vrij toegankelijke natuur.

ARK is aanjager van wilde natuur. Predatie is daar onlosmakelijk mee verbonden. ARK leert mensen opnieuw samen te leven met de wolf. Samen met een brede coalitie van betrokken partijen werkt ARK hieraan in Wolven in Nederland. Ook hebben we bijgedragen aan een breed gedragen wolvenplan voor Nederland.

We geven voorlichting (interviews, lezingen, nieuwsberichten, artikelen, etc.), houden een website en facebookpagina voor Wolven in Nederland bij en volgen de ontwikkelingen in binnen- en buitenland op de voet. Met name in Duitsland, België en Frankrijk waar de wolvenpopulaties groeien en steeds dichter bij Nederland komen. Speciale aandacht heeft de schapensector die in haar dagelijks werk als eerste te maken heeft met de nieuwkomer. In een rapport en een brochure hebben we met BIJ12/Faunafonds beschreven hoe schapen beschermd kunnen worden.

Kenschets Van Bommel Faunawerk

Van Bommel Faunawerk is een adviesbureau dat zich primair richt op ecologische vraagstukken. Van Bommel Faunawerk adviseert, voert projecten uit en vervult interimfuncties op het gebied van: ecologie, faunabeheer, ontsnippering, natuurwetgeving en -beleid. Veel projecten bevinden zich op het snijvlak van ecologie, faunabeheer en landbouw. Waarbij belangen zoals economische belangen, landbouw, natuurbeheer, particulier grondbezit, jacht, beheer en schadebestrijding en dierwelzijn een grote rol spelen.

Van Bommel Faunawerk heeft opdrachten uitgevoerd voor onder meer de volgende organisaties: Ministerie van IenW, Raad voor Dieraangelegenheden, BIJ12, Faunafonds, provincies, FBE's, DLG, Rijkswaterstaat, gemeenten, terreinbeherende organisaties, rentmeesterskantoren en agrariërs.

Kenschets Canine Efficiency

Het hoofddoel is implementatie en ontwikkeling van co-existentie tussen veehouders en arbeiders en bewoners van buitengebieden met wolven en andere wilde dieren. Duurzaam en verantwoordelijk houden van vee. Met Canine Efficiency heeft Ray zich onder andere met het volgende bezig gehouden:

- Advies en ontwikkeling v.w.b. kuddewaakhonden en overige roofdierconflictpreventie in o.a.: België, Bosnië, Canada, Denemarken, Duitsland, Engeland, Finland, Frankrijk, Italië, Nederland, Portugal, Roemenië, Spanje, Verenigde Staten en Zweden
- Ontwikkeling en lesgeven module veldwerkvaardigheden, vooral diersporen, voor “groene studenten” en vrijwilligers en ontwikkeling en lesgeven diergedrag voor “groene studenten” en vrijwilligers
- Initiële en kerncontactpersoon en faciliteerder van locaties en hoofdrolspelers voor de realisatie van de Franse documentaire ‘Vivre avec les Loups’

Bijlage 1. Begroting / Kostenraming

Nr.	Project onderdeel	Eenheid	Aantal	Per eenheid	Subtotaal
1	Turbo Fladry systeem				
	Materialen	kit	5.1.2f		€ 9.000,00
	Aanvullend materiaal	stuks			€ 3.000,00
	Testen en begeleiden	uur			€ 12.240,00
2	Aanpassen van 90 cm netten				
	Materialen*	pakket			€ 15.000,00
	Begeleiding studenten	uur			€ 5.100,00
	Testen en begeleiden	uur			€ 12.240,00
3	Design-to-Market pad	Traject			€ 1.900,00
	Begeleiding & Monitoring	uur			€ 2.550,00
4	Rapportage & Verslag	uur			€ 7.480,00
				Som	€ 68.510,00

* Erg afhankelijk van systeem en materiaal keuze, 5.1.2f is daarbij het maximum.

Bijlage 2. Selectie referentieprojecten en curricula vitae

Opstart Wolven-in-Nederland (2007-heden)

ARK Natuurontwikkeling heeft samen met de Zoogdiervereniging en FREE Nature het samenwerkingsverband Wolven in Nederland opgestart. Het doel was om Nederland voor te bereiden op de komst van de wolf. Inmiddels is de wolf permanent aanwezig in Nederland en werken binnen Wolven in Nederland tal van partijen samen om Nederland te laten wennen aan de wolf en conflictarm te laten samenleven met de wolf.

Wolven-in-Nederland

De drie in dit project samenwerkende partijen: ARK Natuurontwikkeling, Van Bommel Faunawerk en Canine Efficiency, zijn allen actief lid van het kennisplatvorm Wolven-in-Nederland.

Pilot kuddewaakhonden in Overijssel (2018-2019)

ARK Natuurontwikkeling en Van Bommel Faunawerk hebben in samenwerking met Schapenhouderij André Kühn een tweejarige pilotstudie uitgevoerd om na te gaan en te demonstreren of en hoe kuddewaakhonden ook in Nederland als preventieve maatregel tegen wolvenpredatie kunnen worden ingezet.

Preventie predatie landbouwhuisdieren door wolven (2015-2016)

ARK Natuurontwikkeling en Van Bommel Faunawerk zijn nagegaan wat effectieve en praktisch uitvoerbare preventieve maatregelen ter voorkoming van predatie van vee door wolven zijn. Daarnaast is er een verkenning gedaan naar de haalbaarheid van de inzet van een mobiel kuddewaakhonden team.

Regionale gebiedsplannen wilde zwijnen Noord-Brabant (2017)

In Noord-Brabant heeft Van Bommel Faunawerk drie regionale gebiedsplannen voor het wild zwijn opgesteld. De beheerplannen zijn per regio opgesteld met behulp van de lokale werkgroep waarin de relevante betrokken partijen zijn vertegenwoordigd.

Faunaschade preventie kits (2016)

Van Bommel Faunawerk en bureau De Lynx hebben voor BIJ12 de Faunaschade preventiekits opgesteld als opvolger van het de Handreiking Faunaschade, dit om grondgebruikers voor te lichten over potentiële schade door diersoorten en mogelijke preventieve maatregelen.

Interim opdracht coördinator onderzoek Faunafonds (2009-2014)

Van Bommel Faunawerk heeft een ruime periode bij BIJ12 en de voorloper daarvan, het Faunafonds, als coördinator onderzoek gewerkt. Hierdoor ruime ervaring over het speelveld, de verschillende belangen en noodzaak voor het treffen van adequate preventieve maatregelen.

LifeXtra Large Carnivore Project (2009-2013)

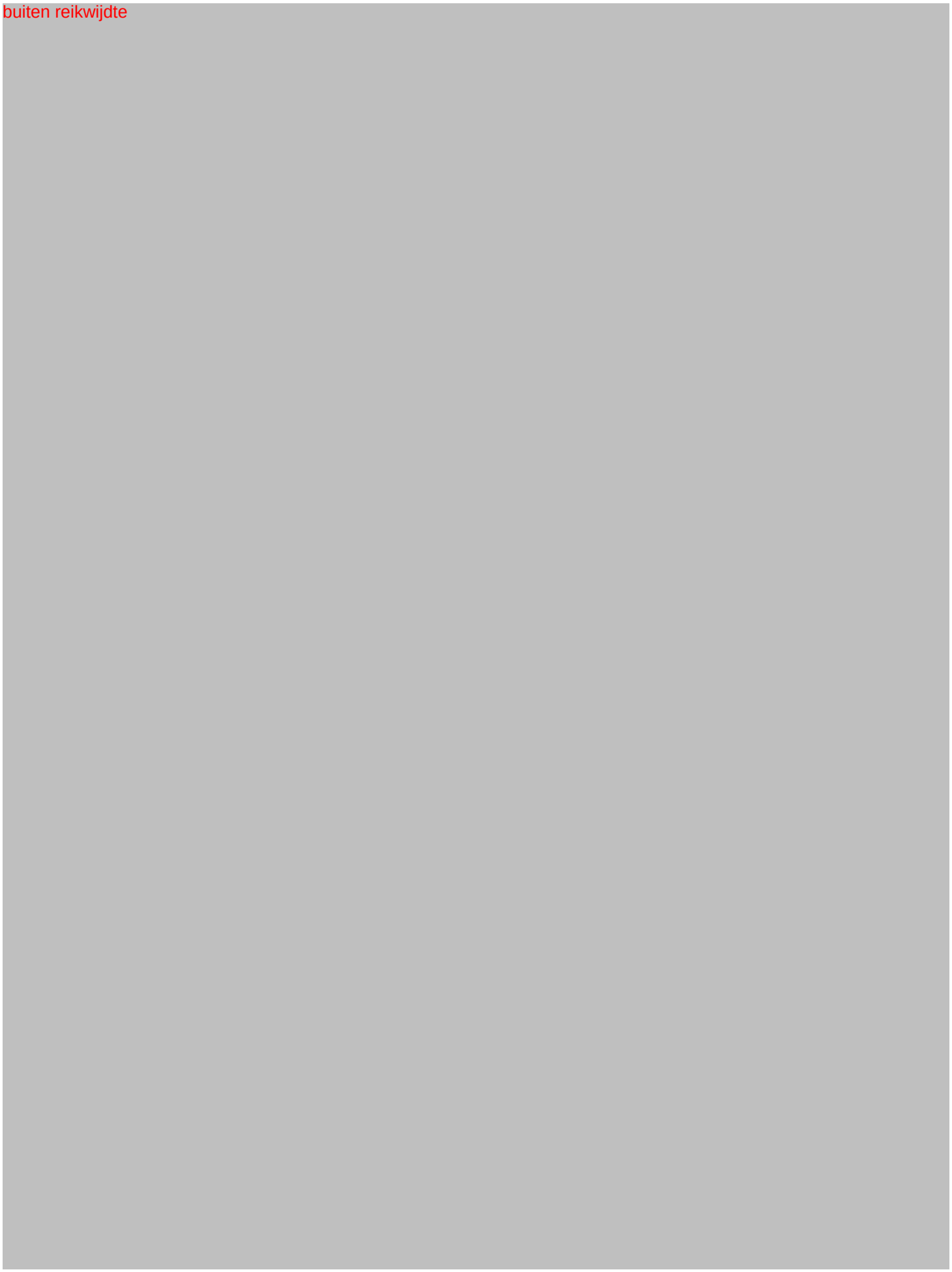
Canine Efficiency hield zich bezig met: Veldwerk, tracking en roofdier- en kuddewaakhondenmonitoring in de Roemeense Karpaten samen met de Universiteit Silvicultura Brasov.

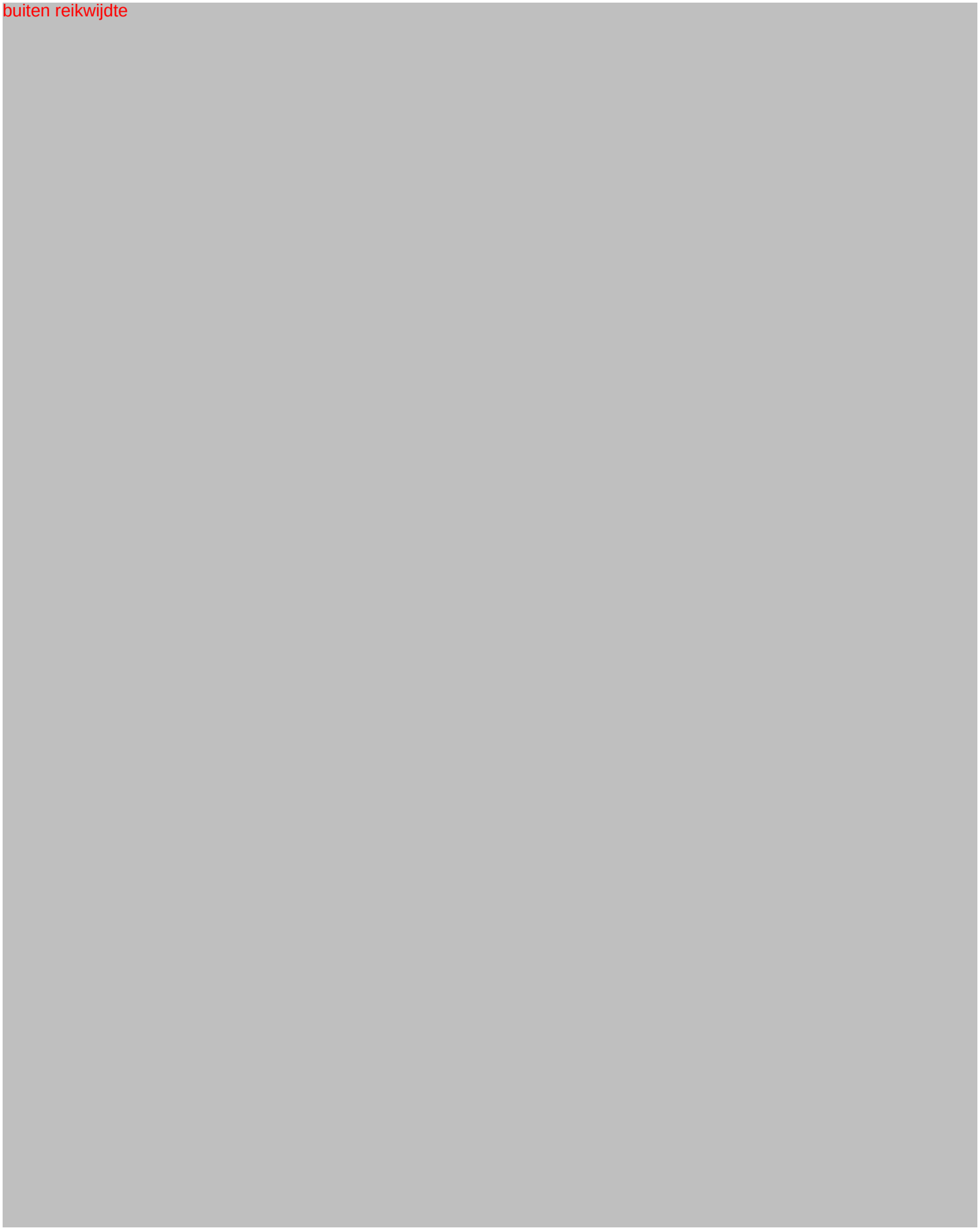
Canine Efficiency conflictpreventie project (2011-2018)

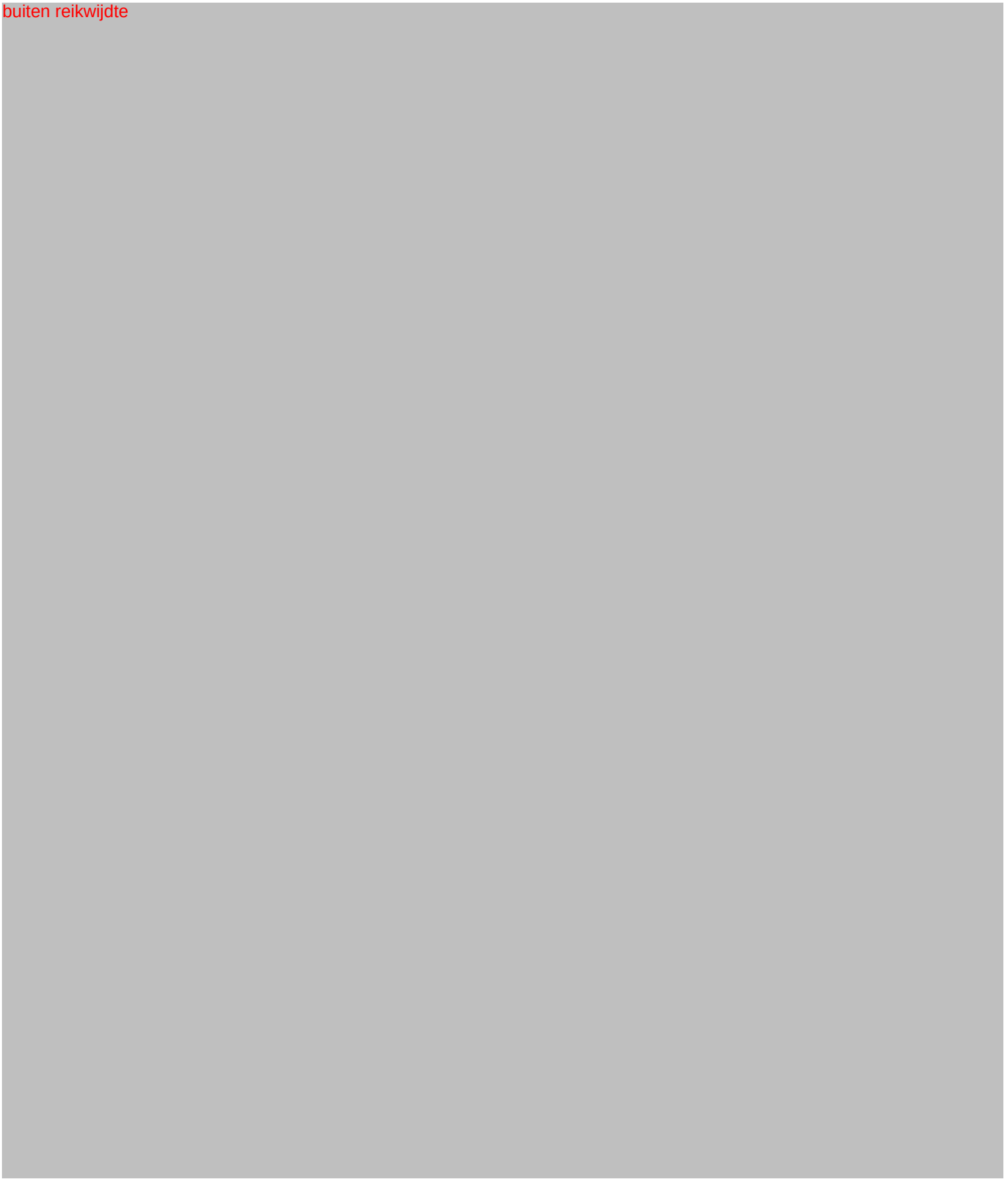
Canine Efficiency's eigen project: Monitoren schaapskuddes Transsylvanië, Roemenië met als hoofddoel: conflictpreventie mens/roofdier.

Project Schadepreventie Wolf Limburg (2020-2023) & Project Bescherm je vee Limburg (2021-2023)

Implementatie, informatie en begeleiding kuddewaakhonden, partneroverleg en assistentie bij overige conflictpreventie methodes.

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

Aan: BIJ 12, t.a.v. [redacted]

Van: bestuur VGSN

Betreft: verzoek om financiering Voorbeeldproject innovatie van schapenrasters ter preventie van predatie door wolven.

Datum: 2 augustus 2021

Geachte [redacted],

De Vereniging van Gescheperde Shaapskuddes Nederland (VGSN) wil graag via een voorbeeld project verkennen hoe elektrische rasters van nachtkralen aangepast kunnen worden zodat ze zowel voldoen aan de Arbotechnische als de wolfwerende voorwaarden.

Daartoe heeft de VGSN contact gezocht met een consortium van ARK Natuurontwikkeling, Van Bommel Faunawerk, Canine Efficiency en Provinos Schapenadviesgroep en is er ook contact geweest met BIJ12.

Er is inmiddels een projectvoorstel gemaakt (zie bijlage). Dit projectvoorstel gaat uit van twee sporen:

1. Aanpassing van bestaand systeem met hoogte van 0,90 m met elektrische fladderlinten.
2. Ontwerp en ontwikkeling van een innovatief systeem met hoogte van 1,2 m.

In het projectvoorstel zijn de doelstellingen, aanpak en begeleiding, afbakening, producten, partners, planning beschreven.

Tevens is een begroting opgenomen. De eerste kostenraming komt uit op 5.1.2f euro. Dit is exclusief de kosten van de deelnemende schapenhouders/herders. De VGSN stelt voor de inzet van de herders tegen de helft van het gangbare uurtarief voor hen te honoreren.

Aan BIJ12 zouden wij willen verzoeken of zij mogelijkheden zien om het project te financieren. Het gaat daarbij om 5.1.2f plus de helft van de het uurtarief van de betrokken herders (ca. 5.1.2f).

Graag zouden wij met u willen overleggen over het indienen van een aanvraag bij BIJ12 : ziet u mogelijkheden?, voldoet het projectvoorstel?, is nadere informatie nodig? wat voor rol zou B12 willen spelen? welke voorwaarden stelt BIJ12 bij financiering? etc. Uiteraard zijn wij bereid uw vragen over het project – desgewenst voorafgaand aan een overleg - te beantwoorden cq de aanvraag nader toe te lichten.

Wij zien uw reactie met belangstelling tegemoet.

Met vriendelijke groet, namens het VGSN bestuur,

[redacted] en [redacted].

Agendapunt voor de vergadering van Gedeputeerde Staten van Drenthe

Statenbrief

Algemene gegevens	
Opsteller	
Team	Landelijk Gebied
Datum	vrijdag 3 april 2020
Uiterste behandeldatum in GS: 14 april *Toelichting: ivm afgesproken reactietermijn met de betrokken partijen*	

Teammanager
Jordan Jumelet
Paraaf en advies *Akkoord:* *Bespreken:*

Verwijzing naar speerpunt coalitieakkoord/programma begroting
7. Dynamiek in leefomgeving

Akkoord portefeuillehouder
Henk Jumelet

Intern voorbereid met
1. , S&I
2. , FPC
3 , BC

Akkoord provinciesecretaris
Wim Brenkman

Archivering	
Soort overeenkomst: *Looptijd overeenkomst:*	Niet van toepassing
Datum:	*Registratienummer:*
	nr.
	nr.

Communicatie
Openbaar: Ja
Persbericht: *Ja*
Bekendmaking: *Nee*

Onderwerp

Reactie op advies Ronde Tafel Wolf

Advies

1. In te stemmen met de bijgevoegde reactie op het advies vanuit de Ronde Tafel Wolf.
2. Te starten met de werving van een Gebiedscommissie in Drenthe.
3. Een startbedrag van € 50.000,-- te reserveren als werkbudget voor de Gebiedscommissie. Dekking hiervoor is voorzien in de begrotingspost 3621106 Programma Beheer budget 431464 Beheer NNN.
4. In te stemmen met de brief aan Provinciale Staten.

Beslissing GS

Inleiding

a. Algemeen
Sinds 2015 doen zwervende wolven Drenthe aan, dit is te zien in het aantal meldingen bij platforms zoals Wolven in Nederland, maar ook in het toenemende aantal incidenten met faunaschade die veroorzaakt worden door wolven. Ervaring in Duitsland leert dat het nemen van preventieve maatregelen werkt om faunaschade te voorkomen. Ook voor schapenhouders in Drenthe ontstaat de noodzaak om te starten met het nemen van preventieve maatregelen (dat wil zeggen het aanleggen van wolf werende afrastering om schapen tegen aanvallen te beschermen).

De provincie is onder de Wet natuurbescherming verantwoordelijk voor de bescherming van de wolf. Vanuit deze rol heeft ook de provincie belang bij het nemen van preventieve maatregelen door schapenhouders. Het voorkomen van faunaschade vergroot de kans op effectieve soortbescherming en verkleint de kans op maatschappelijke discussie.

De provincie is sinds 2015 al regelmatig in overleg met vertegenwoordigers van de schapensector over hoe om te gaan met de wolf in Drenthe. Sinds het vaststellen van het tweede interprovinciaal wolvenplan is, vanuit dat overleg, een werkgroep gevraagd advies uit te brengen over de situatie in Drenthe. Dit advies is op 11 februari 2020 overhandigd aan de provincie Drenthe en omvat verschillende aspecten die in de reactie op het advies zijn uitgewerkt.

De uitwerking van het advies van de werkgroep zal het startpunt zijn om de komende tijd samen met de betrokken partijen toe te werken naar een totaalaanpak voor hoe omgegaan wordt met wolven in Drenthe.

b. Europese aspecten
De wolf (Canis Lupis) is beschermd onder bijlage II en bijlage IV van de Europese Habitatrichtlijn, en is Europees aangemerkt als prioritaire soort.

c. Economie/werkgelegenheid
Niet van toepassing.

d. Participatie
Verschillende sectorvertegenwoordigers en vrijwilligersinstanties hebben zich ingezet om het advies voor de provincie te ontwikkelen, en zullen zo ook betrokken worden bij de implementatie van de reactie op het advies en de actiepunten die daaruit volgen.

Advies

1. In te stemmen met de bijgevoegde reactie op het advies vanuit de Ronde Tafel Wolf.
2. Te starten met de werving van een Gebiedscommissie in Drenthe.
3. Een startbedrag van € 50.000,-- te reserveren als werkbudget voor de Gebiedscommissie. Dekking hiervoor is voorzien in de begrotingspost 3621106 Programma Beheer budget 431464 Beheer NNN.
4. In te stemmen met de brief aan Provinciale Staten.

Doelstelling uit de begroting

7.2.02 Behoud en herstel Flora en fauna

Argumenten

1.1 De voorgestelde maatregelen komen overeen met de aanbevelingen die interprovinciaal worden gegeven voor het nemen van wolf werende maatregelen.
In het kort hieronder de toelichting op de aanbevelingen. Voor de uitgebreide toelichting verwijzen wij naar b jlage 1.
4. De Raad van State heeft in twee verschillende gevallen geoordeeld dat alleen directe schade door wilde dieren wordt vergoed. Op dit moment speelt er een zaak tussen de provincie en een schapenhouder waarin de hoogte (en onderdelen) van de vergoeding opnieuw tegen het licht gehouden worden. Tijdens het overleg met de belanghebbenden op 11 februari j.l. is afgesproken de uitkomsten van deze zaak af te wachten en naar aanleiding daarvan hierover verder in gesprek te gaan.
5. De Gebiedscommissie zal gevraagd worden te adviseren over een totaalaanpak voor de omgang met preventieve maatregelen en de mogelijkheden voor vergoeding daarvoor. De kosten voor onderhoud kunnen in deze adviesvraag worden meegenomen.
6. Het blijven verkennen van de ecologische betekenis van de wolf in Drenthe is ook iets waar de provincie belang b j heeft. Met name de gevolgen voor de wildstand en faunaschade bij landbouwhuisdieren maar ook de gevolgen voor (eco)tourisme leveren belangrijke informatie.
7. Het chippen en “zenderen” van wolven in Drenthe wordt verder onderzocht. Een externe part j voert deze analyse uit.

2.1 Met de in te stellen Gebiedscommissie kan er de komende tijd toe worden gewerkt naar een totaalaanpak voor de omgang met wolven in Drenthe.

Een Gebiedscommissie zoals bedoeld in het interprovinciaal wolvenplan wordt verantwoordelijk voor het inrichten van het gebiedsproces.

De belangrijkste taken van zo’n commissie z jn het opzetten van een methodiek en regeling voor schadepreventie, en voorlichting en advies voor betrokken part jen. Vooralsnog is er in Drenthe geen wolventerritorium vastgesteld. Toch z jn er een aantal zaken die nu al uitgewerkt kunnen worden zodat de provincie samen met de sector goed kan anticiperen op de komst van wolven in Drenthe.

Met het instellen van een Gebiedscommissie kunnen taken zoals het opzetten en uitvoeren van een voorlopers-regeling en het uitwerken van een totaalaanpak voor het vergoeden van preventieve maatregelen bij deze commissie worden belegd. Dit vergroot het draagvlak voor de uiteindelijk gekozen aanpak en zorgt ervoor dat de capaciteit die vanuit de provincie nodig is voor deze vraagstukken vermindert, en vanuit de huidige formatie kan worden gedekt.

3.1 Met het beschikbaar stellen van een werkbudget voor de in te stellen Gebiedscommissie kan er samen met de sector toegewerkt worden naar een totaalaanpak.
Met een voorlopers-regeling kan ervaring worden opgedaan met preventieve maatregelen en worden schapenhouders die nu al de urgentie voelen voor het nemen van preventieve maatregelen geholpen. De voorlopers-regeling wordt overgenomen vanuit de aanpak van Gelderland, die in 2019 al te maken kreeg met gevestigde wolven op de Veluwe. Op deze manier worden dierhouders gestimuleerd om in een vroeg stadium preventieve maatregelen te nemen, door de materiaalkosten te vergoeden.

Hiervoor heeft de gebiedscommissie in Gelderland een werkbudget gekregen, en z jn zij met de schapenhouders in overleg over wat er per specifiek geval nodig is. Doordat de betrokken schapenhouders daar een ambassadeurs-functie op zich nemen, wordt de drempel voor het nemen van preventieve maatregelen voor de andere dierhouders in het gebied kleiner.

Voor Drenthe biedt een voorlopers-regeling de mogelijkheid om ervaring op te doen met het nemen van preventieve maatregelen en biedt het waardevolle informatie voor nadere besluitvorming over de verdere aanpak wanneer er sprake is van een gevestigde wolf.

Bovendien biedt een voorlopers-regeling de mogel jkheid voorwaarden te stellen aan de locatie waar de regeling van toepassing is. Waardoor er maatregelen kunnen worden genomen op plekken waar veel schade is door zwervende wolven, die b j een territorium-gebonden aanpak buiten de boot zouden kunnen vallen.

Bij de instelling van de Gebiedscommissie zullen de voorwaarden voor deelname verder moeten worden uitgewerkt.

4. Via deze weg worden Provinciale Staten geïnformeerd over de ontwikkelingen op het wolvendossier.

Tijdsplanning

De reactie op het advies zal naar de belanghebbenden en via een persbericht kenbaar worden gemaakt.
De Gebiedscommissie zal voor het zomerreces worden aangesteld en daarb j zal de commissie gevraagd worden een plan op te stellen over de invulling van de voorlopers-regeling en de besteding van het werkbudget.
De rest van het jaar zal de voorlopers-regeling in uitvoering worden gebracht en zal er samen met de commissie toe gewerkt worden naar een totaalaanpak.

Financiën

Wordt uit de bestaande begroting 2020 gedekt. Begrotingspost 3621106 Programma Beheer budget 431464 Beheer NNN (project 62070012/taak 01)

Bijlagen

Bijlagen
0. Statenbrief
1. Reactie Advies ronde tafel wolf
2. Aanbevelingen werkgroep preventie schaap-wolf

Kanttekeningen aan Gedeputeerde Staten van Drenthe

Risico's

De voorlopers-regeling zoals die ook in Gelderland is gehanteerd is op basis van wederzijds vertrouwen. De provincie/gebiedscommissie en de dierhouder komen samen tot een besluit wat er nodig is, de dierhouder schaft deze materialen aan en via het werkbudget van de gebiedscommissie worden deze kosten weer terugbetaald. Dit betekent dat er geen contracten aan deze aanpak ten grondslag liggen. Daardoor kan het budget flexibel ingezet worden en kunnen alle dierhouders in hun materialen worden voorzien maar hierdoor ontstaat er ook een risico met betrekking tot de hoogte van de kosten en vergoedingen. Hier zullen duidelijke afspraken over moeten worden gemaakt met de voorbereidende gebiedscommissie. Wij achten dit risico gezien de relatie met de betrokken partijen en de hoogte van het bedrag aanvaardbaar.

Kanttekeningen vanuit de organisatie

Niet van toepassing.

Tekst openbare besluitenlijst

GS hebben de reactie vastgesteld die op de aanbevelingen die door vertegenwoordigers vanuit de schapenhouderij, landbouw en natuurorganisaties in februari zijn besproken tijdens de Wolventafel. Kern van de reactie is dat de provincie een voorbereidende gebiedscommissie in zal stellen. Deze gaat een plan voor preventieve maatregelen om schapen te beschermen tegen aanvallen van wolven opzetten en uitvoeren. Dit gebeurt volgens een zogenaamde voorlopers-regeling, waarvoor GS een startbedrag € 50.000 reserveren.

Verzenden

Kanttekeningen aan Gedeputeerde Staten van Drenthe

Assen, @
Ons kenmerk @
Behandeld door [redacted] (0592) 36 5555
Onderwerp: Reactie advies wolf
Status: .Ter informatie

Met opmerkingen [redacted] Datum wordt ingevuld door het team BC.

Met opmerkingen [redacted] Kenmerk wordt ingevuld door het team BC.

Geachte voorzitter/leden,

.Hierbij informeren wij u over de ontwikkelingen omtrent de wolf in Drenthe. Wij hebben aangegeven u regelmatig mee te nemen in recente ontwikkelingen en actuele stand van zaken.

Sinds 2015 doen zwervende wolven Drenthe aan, dit is te zien in het aantal meldingen bij platforms zoals Wolven in Nederland, maar ook in het toenemende aantal incidenten met faunaschade die veroorzaakt worden door wolven. Ervaring in Duitsland leert dat het nemen van preventieve maatregelen werkt om faunaschade te voorkomen. Ook voor schapenhouders in Drenthe ontstaat de noodzaak om te starten met het nemen van preventieve maatregelen door middel van het aanleggen van wolfwerende afrastering om schapen tegen aanvallen te beschermen.

De provincie is onder de Wet natuurbescherming verantwoordelijk voor de bescherming van de wolf. Wij luisteren ook goed naar de zorgen die schapenhouders hebben. We kunnen ons geen Drenthe voorstellen zonder schapen. Vanuit deze rol achten wij het ook van belang om preventieve maatregelen door schapenhouders te stimuleren. Het voorkomen van faunaschade vergroot de kans op effectieve soortbescherming en verkleint de kans op maatschappelijke discussie.

Wij zijn al sinds 2015 regelmatig in overleg met vertegenwoordigers van de schapensector over hoe om te gaan met de wolf in Drenthe. Sinds het vaststellen van het tweede interprovinciaal wolvenplan is, vanuit dat overleg, een werkgroep gevraagd advies uit te brengen over de situatie in Drenthe. Dit advies is op 11 februari 2020 overhandigd aan de provincie Drenthe en middels deze brief informeren wij u hoe wij met dit advies verder gaan.

De adviezen van de werkgroep en onze reactie daarop hebben wij bijgevoegd. Op een aantal van deze punten is nader onderzoek nodig en de uitwerking hiervan nemen wij mee in het proces van verdere uitwerking door de gebiedscommisssie, Wij willen echter niet wachten voordat wij overal een antwoord op hebben maar nu alvast proactief aan de slag gaan en dit gedurende het verdere proces uitwerken in een totaalaanpak voor de wolf in Drenthe.

Die adviezen waar wij nu al mee aan de slag gaan lichten wij er hier voor u uit. Een belangrijke aanbeveling die wij overnemen is dat, ook al is er nog geen sprake van een gevestigde wolf, er een gebiedscommissie wolf wordt opgericht. Deze commissie zal bestaan uit afgevaardigden van de betrokken partijen en heeft als doel om een voor Drenthe passende werkwijze hoe om te gaan met de wolf vorm te geven en uit voeren.

Om de gebiedscommissie aan de slag te kunnen laten gaan reserveren wij een startbudget van €50.000, in een zogenaamde voorlopers-regeling. Dit is analoog aan de regeling in Gelderland en dit budget is bedoeld om schapenhouders te ondersteunen bij het nemen van preventieve maatregelen zoals de aanschaf van wolfwerende rasters. Dekking van dit bedrag is voorzien binnen de opgave Natuurlijk Platteland. Dit budget is beschikbaar vooruitlopend op een structurele regeling, zodat schapenhouders die nu al problemen ervaren of maatregelen willen nemen hier niet op de te hoeven wachten. Het mogelijk maken van een dergelijke regeling was ook een aanbeveling van de werkgroep.

Met deze acties zetten wij in op het zoveel mogel jk voorkomen van schade, het creëren van draagvlak en een effectieve soortenbescherming met betrekking tot de wolf.

Hopende u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

, voorzitter , secretaris

Agendapunt voor de vergadering van Gedeputeerde Staten van Drenthe

Statenbrief

Algemene gegevens		***Teammanager***
Opsteller		Jordan Jumelet
Team	Landelijk Gebied	
Datum	Maandag 29 november 2021	*Paraaf en advies* *Akkoord:* *Bespreken:*
Uiterste behandeldatum in GS: 14 december 2021 *Toelichting: Om subsidieaanvragen voor de jaarafsluiting toe te kunnen kennen.*		

Verwijzing naar speerpunt coalitieakkoord/programma begroting	***Akkoord portefeuillehouder***
2. Stad en platteland: ruimte bieden en richting geven	Henk Jumelet

Intern voorbereid met		***Akkoord provinciesecretaris***
1.	(S&I)	Wim Brenkman
2.	(VTH)	
3.	(FPC)	

Archivering		***Communicatie***
Soort overeenkomst: *Looptijd overeenkomst:*	Niet van toepassing	*Openbaar:* Ja
Datum:	*Registratienummer:*	*Persbericht:* *Ja*
	nr.	*Bekendmaking:* Provinciaal blad
	nr.	

Onderwerp

Wijziging subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Advies

1. De subsidieregeling ‘voorkomen schade door wolven provincie Drenthe’ te wijzigen door het aanwijzen van de gehele provincie Drenthe als wolvenrisicogebied.
2. Het subsidieplafond voor de regeling te verhogen met € 200.000,- in 2022.
3. Dit bedrag te dekken uit het budget R-Soortenbescherming.
4. In te stemmen met het advies een wolvenconsulent te werven.
5. De kosten voor de wolvenconsulent ad € 10.000,-- te dekken uit het budget R-soortenbescherming.
6. In de eerstvolgende actualisatie van de begroting 2022 het budget R-Soortenbescherming overeenkomstig aan te passen en dit te dekken uit de reserve Natuurbeleid.
7. In te stemmen met de brief aan Provinciale Staten.

Beslissing GS

Inleiding

a. Algemeen
Op 1 januari 2021 is de Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe in werking getreden om dierhouders te ondersteunen met het nemen van preventieve maatregelen om schade door wolven te voorkomen. Deze regeling is van kracht in een door u vastgesteld wolvenrisicogebied rondom het hart van Drenthe. Dit gebied is gekozen op advies van de gebiedscommissie en Wageningen Environmental Research omdat binnen dat gebied het grootste aandeel schadegevallen door zwervende wolven was vastgesteld.

Inmiddels is in de afgelopen vijf maanden ook regelmatig schade veroorzaakt in zuidwest Drenthe. Er zijn twee wolven die zich langere tijd in de regio ophouden en samen op wildcamera zijn vastgelegd. Voor in ieder geval één van de twee dieren is er volgens het interprovinciaal wolvenplan recentelijk sprake van vestiging. Om ook de dierhouders in die regio de mogelijkheid te geven hun schapen en geiten te beschermen tegen aanvallen van de wolf is nu het advies van de gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe om het risicogebied uit te breiden naar de gehele provincie. Daarnaast heeft de gebiedscommissie geadviseerd om een wolvenconsulent aan te stellen, die dierhouders op praktisch niveau kan helpen met vragen die zij hebben over wolfwerende rasters.

b. Europese aspecten
De wolf (Canis Lupis) is beschermd onder bijlage II en bijlage IV van de Europese Habitatrichtlijn, en is Europees aangemerkt als prioritaire soort.
De subsidieregeling is niet gevoelig voor staatsteun door het toegepaste maximum bedrag dat dierhouders kunnen aanvragen.

c. Economie/werkgelegenheid
Niet van toepassing.

d. Participatie
De gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe is betrokken om dierhouders in het gebied zo goed mogelijk voor te lichten over de bescherming van hun schapen en geiten.

Advies

1. De subsidieregeling ‘voorkomen schade door wolven provincie Drenthe’ te wijzigen door het aanwijzen van de gehele provincie Drenthe als wolvenrisicogebied.
2. Het subsidieplafond voor de regeling te verhogen met € 200.000,- in 2022.
3. Dit bedrag te dekken uit het budget R-Soortenbescherming.
4. In te stemmen met het advies een wolvenconsulent te werven.
5. De kosten voor de wolvenconsulent ad € 10.000,-- te dekken uit het budget R-soortenbescherming.
6. In de eerstvolgende actualisatie van de begroting 2022 het budget R-Soortenbescherming overeenkomstig aan te passen en dit te dekken uit de reserve Natuurbeleid.
7. In te stemmen met de brief aan Provinciale Staten.

Doelstelling uit de begroting

2.2.04 Natuur Netwerk Nederland

Argumenten

1.1 Vanuit de verantwoordelijkheid van de provincie voor de bescherming van de wolf is het wenselijk om het nemen van preventieve maatregelen te stimuleren.
Incidenten met faunaschade veroorzaakt door de wolf zijn voor schapen- en geitenhouders en omstanders zeer ingrijpend en wegen zwaar in de maatschappelijke discussie over de wolf. Ervaring in Duitsland leert dat het nemen van preventieve maatregelen werkt om faunaschade te voorkomen. Vanuit de verantwoordelijkheid van de provincie voor de bescherming van de wolf is het daarom wenselijk om maatregelen om schade te voorkomen en te subsidiëren.

1.2 In de afgelopen maanden is het grootste deel van de schade door wolven in zuidwest Drenthe voorgevallen, buiten het eerder aangewezen risicogebied.
U heeft in februari 2021 het wolvenrisicogebied aangewezen op basis van het feit dat de meeste schadegevallen in het aangewezen gebied waren voorgevallen. De schadecijfers van de laatste maanden laten voornamelijk schade in zuidwest Drenthe zien. De schade is in dit gebied voorzienbaar genoeg om in lijn met de eerder genomen besluiten ook de hele provincie aan te wijzen als risicogebied.

1.3 Hiermee worden interprovinciale afspraken in het Interprovinciaal Wolvenplan gevolgd.
Wanneer er sprake is van een wolf die over een periode van zes maanden meerdere keren in een gebied is vastgesteld, is er sprake van een vestiging. Dit is voor in ieder geval een van de dieren in zuidwest Drenthe van toepassing. Wanneer er sprake is van vestiging is het advies van het Interprovinciaal Wolvenplan om een subsidieregeling open te stellen om schapen- en geitenhouders aan te sporen om preventieve maatregelen te nemen.

2.1 Door de grotere hoeveelheid dierhouders die onder de regeling zullen vallen is er een ruimer plafond nodig om de dierhouders ook te kunnen helpen.
Wanneer het risicogebied wordt uitgebreid is de verwachting dat meer dierhouders gebruik zullen maken van de regeling. Er is veel vraag naar de subsidieregeling vanuit het deel van Drenthe dat nog niet binnen het risicogebied valt. Het is nu al duidelijk dat het subsidieplafond al bijna bereikt wordt op het moment van schrijven. Om wel te kunnen garanderen dat er binnen het budget ook ruimte is voor de uitbreiding van het gebied is een verhoging van het plafond noodzakelijk.

4.1 Er is behoefte bij schapenhouders aan praktische ondersteuning bij vragen over wolfwerende rasters.
De gebiedscommissie constateert dat er veel praktische vragen zijn bij schapenhouders de ze weerhouden van het plaatsen van wolfwerende rasters. Om aan deze vraag te kunnen voldoen adviseren zij, naar model van Gelderland, een wolvenconsulent aan te stellen.

1.4/2.2/4.2 Hiermee wordt de provinciale verantwoordelijkheid voor de bescherming van de wolf geborgd en het advies van de gebiedscommissie gevolgd.
Het behouden van draagvlak voor de wolf in Drenthe is essentieel om de provinciale verantwoordelijkheid voor bescherming van de wolf te kunnen borgen. De gebiedscommissie heeft aanbevolen om de voorliggende wijzigingen toe te passen.

Tijdsplanning

Niet van Toepassing

Financiën

Het subsidieplafond wordt opgehoogd tot € 400.000,--. Daar is € 200.000,-- voor nodig ten laste van het budget R-Soortenbescherming (prestatie 3621105, kostensoort 440871. De begroting 2022 zal in de eerstvolgende actualisatie moeten worden aangepast. De dekking van deze ophoging komt ten laste van de Reserve Natuurbeleid. Door de bijdrage wordt het berekend tekort op het PNP groter. Binnen het PNP worden alleen verplichtingen aangegaan die ook financieel zijn gedekt. Daarbij wordt op programmaniveau geprobeerd het berekend tekort te beperken door onder andere projecten binnen het PNP zoveel als mogelijk met aanvullende middelen waaronder Europese subsidies uit te voeren.
De kosten voor de wolvenconsulent ad € 10.000,-- passen binnen de begroting 2022 en worden ten laste gebracht van budget R-Soortenbescherming .

Bijlagen

0. Statenbrief
1. Wijzigingsbesluit subsidieregeling voorkomen schade van wolven provincie Drenthe

Risico's

Niet van toepassing.

Kanttekeningen vanuit de organisatie

Niet van toepassing.

Tekst openbare besluitenlijst

Onderwerp: “Wijziging subsidieregeling voorkomen schade door wolven.”
Gedeputeerde staten hebben besloten heel Drenthe aan te wijzen als wolvenrisicogebied en daarmee de subsidieregeling voorkomen schade door wolven open te stellen voor de gehele provincie. Ook is besloten het subsidieplafond voor de regeling met € 200.000,-- te verhogen en is er ingestemd met het advies een wolvenconsulent aan te stellen.

Aan:
de voorzitter en leden van
Provinciale Staten van Drenthe

Assen, 14 december 2021
Ons kenmerk 50/5.@/202100@
Behandeld door team Landelijk gebied (0592) 36 5555
Onderwerp: Wijziging subsidieregeling voorkomen schade door wolven
Status: Ter informatie

Geachte voorzitter/leden,

Op 1 januari 2021 is de subsidieregeling ‘Voorkomen schade door wolven provincie Drenthe’ in werking getreden om dierhouders in het wolvenrisicogebied de mogelijkheid te geven hun schapen en geiten te beschermen tegen aanvallen van wolven met wolfwerende hekken. Dit gebied is gekozen op basis van advies van de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe en onderzoek van de Wageningen University en Research (WUR) omdat binnen dat gebied de hoogste dichtheid aanvallen van zwervende wolven waren vastgesteld.

Inmiddels is ook buiten het oorspronkelijke risicogebied de dringende behoefte ontstaan om schapen en geiten te beschermen tegen aanvallen van wolven. De afgelopen maanden is er regelmatig schade in de regio zuidwest Drenthe geconstateerd. Er zijn twee wolven die zich langere tijd in de regio ophouden en samen op wildcamera zijn vastgelegd. Voor in ieder geval één van de twee dieren is er volgens het interprovinciaal wolvenplan recentelijk sprake van vestiging. In dat geval is het advies van het Interprovinciale Wolvendraaiboek dat de provincie een subsidieregeling opstelt om schapen en geitenhouders de mogelijkheden te bieden om hun schapen en geiten te beschermen. Ook de gebiedscommissie heeft geadviseerd om de subsidieregeling voor schapen- en geitenhouders in heel Drenthe beschikbaar te stellen. Daarnaast moet er volgens de afspraken in het Interprovinciaal Wolvenplan onderzoek gedaan worden naar de beïnvloedingszone van het gevestigde dier en of er sprake is van paarvorming. In Drenthe hebben we vorig jaar soortgelijke stappen genomen naar aanleiding van wolf GW1261m die langer dan zes maanden verbleef in het Hart van Drenthe.

Omdat de behoefte aan het beschermen van schapen en geiten groot is en de subsidieregeling in een groot deel van Drenthe al van kracht is, willen we de dierhouders in de regio dan ook zo snel mogelijk ondersteunen met het nemen van preventieve maatregelen. In lijn met de eerder genomen stappen hebben wij daarom besloten om de subsidieregeling ‘Voorkomen schade door wolven provincie Drenthe’ te wijzigen zodat schapen- en geitenhouders in de gehele provincie gebruik kunnen maken van de regeling. Met deze regeling kunnen dierhouders die sinds 1 januari 2018 preventieve maatregelen hebben genomen daar subsidie voor aanvragen. Dus ook dierhouders in het gebied die al

wolfwerende hekken hebben geplaatst komen in aanmerking voor de regeling. Om de uitbreiding van het risicogebied te faciliteren is ook een verhoging van het subsidieplafond noodzakelijk naar €400.000. Deze verhoging zal bij de eerstvolgende actualisatie van de begroting aan de orde komen.

Tot slot hebben we op advies van de gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe besloten een wolvenconsulent te werven. De gebiedscommissie constateert dat er veel praktische vragen zijn bij schapenhouders over het plaatsen van wolfwerende rasters. Met een wolvenconsulent hopen wij op praktisch niveau dierhouders te kunnen ondersteunen met het nemen van preventieve maatregelen.

Met deze acties zetten wij in op het zoveel mogelijk voorkomen van schade, het creëren van draagvlak en een effectieve soortenbescherming met betrekking tot de wolf.

Hopende u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

, voorzitter , secretaris

Agendapunt voor de vergadering van Gedeputeerde Staten van Drenthe

Statenbrief

Algemene gegevens	
Opsteller	
Team	Landelijk Gebied
Datum	Dinsdag 8 december 2020
Uiterste behandeldatum in GS: *Toelichting:*	

Teammanager
Jordan Jumelet
Paraaf en advies *Akkoord:* *Bespreken:*

Verwijzing naar speerpunt coalitieakkoord/programma begroting
2. Stad en platteland: ruimte bieden en richting geven

Akkoord portefeuillehouder
Henk Jumelet

Intern voorbereid met
1. (BC)
2. en (S&I)
3. , FPC

Akkoord provinciesecretaris
Wim Brenkman

Archivering	
Soort overeenkomst: *Looptijd overeenkomst:*	Niet van toepassing
Datum:	*Registratienummer:*
	nr.
	nr.

Communicatie
Openbaar: Ja
Persbericht: *Ja*
Bekendmaking: Provinciaal blad

Onderwerp

Aanwijzing risicogebied wolf en openstellen subsidieregeling

Advies

1. Het voorgestelde gebied aan te wijzen als risicogebied wolf.
2. Binnen dit risicogebied een subsidieregeling preventieve maatregelen open te stellen.
3. Een subsidieplafond voor deze regeling vast te stellen van € 200.000,-- in de periode 2021-2022.
4. In de eerstvolgende actualisatie van de begroting 2021 het budget R-Soortenbescherming overeenkomstig aan te passen en dit te dekken uit de reserve Natuurbeleid.
5. In te stemmen met de brief aan Provinciale Staten

Beslissing GS

Inleiding

a. Algemeen
Sinds 2015 doen zwervende wolven Drenthe aan. In september 2020 werd duidelijk dat er een wolf (GW1261m) langer dan zes maanden in Drenthe aanwezig was. Hiermee voldoet het dier aan de vereisten voor gevestigde wolf in het Interprovinciaal Wolvenplan. Onder het Interprovinciaal Wolvenplan zijn de vervolgstappen voor de provincie om een regioafbakening te maken van het territorium en heeft de provincie de mogelijkheid voor het gebied een subsidieregeling open te stellen om het nemen van preventieve maatregelen te stimuleren wanneer de schade voorzienbaar wordt.

Wij hebben Wageningen Environmental Research (WEnR) gevraagd om een onafhankelijk advies op te stellen over de regioafbakening van het territorium van GW1261m en daarnaast om te onderzoeken of er gebieden waren in Drenthe die te maken hadden met voorzienbare schade door zwervende wolven. Op 28 oktober 2020 heeft het Duitse Senckenberg Instituut, consortium partner in CEwolf[1], bij WEnR gemeld dat de wolf GW1261m weer in Duitsland is vastgesteld bij Dörpen. Aan de hand van de vastgestelde activiteiten in de afgelopen periode constateert WEnR dat GW1261m niet erg honkvast was. Hierdoor kan deze wolf niet beschouwd worden als ‘gevestigd’ zoals het omschreven is in het Interprovinciaal Wolvenplan.

b. Europese aspecten
De wolf (Canis Lupis) is beschermd onder bijlage II en bijlage IV van de Europese Habitatrichtlijn, en is Europees aangemerkt als prioritaire soort.

c. Economie/werkgelegenheid
Niet van toepassing.

d. Participatie
De uitkomsten van het advies van Wageningen is getoetst bij de gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe.

Advies

1. Het voorgestelde gebied aan te wijzen als risicogebied wolf.
2. Binnen dit risicogebied een subsidieregeling preventieve maatregelen open te stellen.
3. Een subsidieplafond voor deze regeling vast te stellen van € 200.000,-- in de periode 2021-2022.
4. In de eerstvolgende actualisatie van de begroting 2021 het budget R-Soortenbescherming overeenkomstig aan te passen en dit te dekken uit de reserve Natuurbeleid.
5. In te stemmen met de brief aan Provinciale Staten.

Doelstelling uit de begroting

[1] CEWolf is het consortium dat zich bezighoudt met de genetische monitoring van de Centraal Europese wolvenpopulatie

2.2.04 Natuur Netwerk Nederland

Argumenten

1.1 Hiermee wordt invulling geven aan het gebiedsproces dat is ingezet door de provincie en de gebiedscommissie.
Ter voorbereiding van de vestiging van de wolf heeft u een gebiedscommissie ingesteld om te adviseren over de te nemen preventieve maatregelen in Drenthe. Ook in de communicatie heeft u aangegeven de stappen van het wolvenplan te zullen volgen (te weten het aanwijzen van het gebied en het stimuleren van het nemen van preventieve maatregelen binnen dat gebied). Het aanwijzen van het risicogebied is een goede manier om invulling te geven aan dit proces terwijl er recht gedaan wordt aan de ecologische situatie.

1.2 Wanneer GW1261m toch opnieuw een omzwerving door Drenthe maakt is het aannemelijk dat het gebied rond het Hart van Drenthe opnieuw aangedaan wordt.
De verkenning van WEnR laat zien dat het Hart van Drenthe een belangrijk kerngebied was voor wolf GW1261m. Het valt niet uit te sluiten dat wolf GW1261m opnieuw Drenthe aandoet. In dat geval is het aannemelijk dat hij terugkeert naar het gebied waar hij meerdere keren gezeten heeft en in dat gebied opnieuw schade veroorzaakt.

1.3 In het voorgestelde gebied hebben zich de afgelopen jaren relatief het grootste deel van de incidenten met faunaschade zich voorgedaan.
Absoluut hebben zich er in het gebied 15 geregistreerde aanvallen op landbouwhuisdieren voorgedaan. Dit komt neer op 1 aanval per 23 km^2 (of 0,043 aanval/km^2) in het gebied, ten opzichte van 1 aanval per 62 km^2 voor Drenthe gemiddeld. Het rapport van WEnR schetst nog andere begrenzingen die ter overweging liggen van begrenzing; in deze scenario's gaat het om een migratiezone (corridor) waar zich de afgelopen jaren 19 geregistreerde incidenten hebben voorgedaan wat neerkomt op 1 aanval per 43 km^2 (of 0,023 aanval/km^2) en een tussenzone waar zich 4 incidenten hebben voorgedaan met een dichtheid van 1 aanval per 52 km^2 (0,019 aanval/km^2).

1.4 In het voorgestelde gebied zijn de afgelopen jaren vaker wolven blijven hangen.
Ook andere wolven zijn de afgelopen jaren langere tijd in het gebied geweest. In 2018 heeft een wolf drie maanden in het Hart geleefd. Het gebied is daarom ook interessant voor andere dieren en het is aannemelijk dat ook andere dieren de komende jaren langere tijd in het gebied zullen verblijven. In het andere gebied dat WEnR aanbeveelt (de migratiezone/corridor) is er vooral sprake van schade door zwervende wolven, waarbij de bewegingen van wolven minder voorspelbaar zijn.

2.1 Hiermee wordt uitvoering gegeven aan de gedachte achter het Interprovinciaal wolvenplan.
Het Interprovinciaal Wolvenplan stelt dat het stimuleren van preventieve maatregelen zinvol is op het moment dat de schade voorzienbaar is. Zij redeneren dat de schade voorzienbaar wordt op het moment dat een wolf zich gevestigd heeft in een territorium. Op basis van het onderzoek van WEnR kan worden gesteld dat er in het gebied sprake is van voorzienbare schade door zwervende wolven langere tijd in het gebied verblijven maar waarbij geen sprake is van een territorium.

2.2 Vanuit de verantwoordelijkheid van de provincie voor de bescherming van de wolf is het wenselijk om het nemen van preventieve maatregelen te stimuleren.
Incidenten met faunaschade veroorzaakt door de wolf zijn voor dierhouders en omstanders zeer ingrijpend en wegen zwaar in de maatschappelijke discussie over de wolf. Ervaring in Duitsland leert

dat het nemen van preventieve maatregelen werkt om faunaschade te voorkomen. Vanuit de verantwoordelijkheid van de provincie voor de bescherming van de wolf is het daarom wenselijk om stappen te ondernemen om schade veroorzaakt door wolven te voorkomen.

2.3 De subsidieregeling komt overeen met de methode die ook in Gelderland wordt gehanteerd.
Voor de regeling is de aanpak van de provincie Gelderland overgenomen. Daardoor zijn er in de berekende bedragen geen verschillen en worden dierhouders interprovinciaal gelijk behandeld.

Normaliter wordt er een ondergrens van € 1.000,-- gehanteerd bij subsidies. Echter door de wijze van berekening is de kans aanwezig dat een enkele aanvraag onder de € 1.000,-- voor kan komen. Om deze mensen niet uit te sluiten van de subsidieregeling is deze ondergrens niet gehanteerd, dit is opgenomen in de subsidieregeling. Ervaring in Gelderland laat zien dat aanvragen onder de € 1.000,-- vrij zelden voorkomen.

3.1 Het te begroten bedrag past bij het aantal dierhouders in het gebied.
Binnen de begrenzing van het aan te wijzen gebied bevinden zich 99 dierhouderijen. Uitgaande van dat bedrag kan 35% van de dierhouders in het kerngebied geholpen worden.

Tijdsplanning

Niet van toepassing.

Financiën

De subsidieregeling bedraagt € 200.000,-. Dit gaat ten laste van het budget R-Soortenbescherming 3621105/440466. De begroting 2021 zal in de eerstvolgende actualisatie moeten worden aangepast. Soortenbescherming komt ten laste van het budget van het Programma Natuurlijk Platteland (PNP) en daarmee tlv. de Reserve Natuurbeleid. Door de bijdrage wordt het berekend tekort op het PNP groter. Binnen het PNP worden alleen verplichtingen aangegaan die ook financieel zijn gedekt. Daarbij wordt op programmaniveau geprobeerd het berekend tekort te beperken door onder andere projecten binnen het PNP zoveel als mogelijk met aanvullende middelen waaronder Europese subsidies uit te voeren.

Bijlagen

Bijlage 0 Statenbrief
Bijlage 1 Aanwijzing risicogebied wolvenschade
Bijlage 2. Subsidieregeling preventie wolvenschade

Risico's

1.1 Het gekozen gebied kan onvrede oproepen bij de schapensector en de gebiedscommisie.
Wageningen Environmental Research beveelt expliciet aan zowel het Hart van Drenthe als ook een gebied zuidelijker in Drenthe aan te wijzen als wolvengebied. De gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe onderschrijft dat gebied en beveelt aan een nog ruimere begrenzing te hanteren. Op dit moment wordt er gezocht naar een plek waar het beste met preventieve maatregelen gestart kan worden en is gekozen om het gebied te begrenzen waar meerdere wolven langere tijd zijn gebleven ten opzichte van andere regio's die voornamelijk te maken hebben met zwervende wolven.

Kanttekeningen vanuit de organisatie

Niet van toepassing.

Tekst openbare besluitenlijst
Onderwerp: Aanwijzing risicogebied wolf en openstellen subsidieregeling.
Gedeputeerde Staten wijst een risicogebied voor wolvenschade aan en stelt voor eerst dat gebied een subsidieregeling voor het nemen van preventieve maatregelen vast, die vanaf 1 januari 2021 opengesteld zal worden.

Verzenden

Aan:
de voorzitter en leden van
Provinciale Staten van Drenthe

Assen, 15 december 2020
Ons kenmerk 51/5.@/202000@
Behandeld door [redacted] (0592) 36 5555
Onderwerp: Aanwijzing Risicogebied wolf en instellen subsidieregeling
Status: Ter informatie

Geachte voorzitter/leden,

Hierbij informeren wij u over de ontwikkelingen omtrent de wolf in Drenthe. Wij hebben aangegeven u regelmatig mee te nemen in recente ontwikkelingen en de actuele stand van zaken.

In september 2020 werd duidelijk dat er een wolf (GW1261m) langer dan zes maanden in Drenthe aanwezig was. Hiermee voldoet het dier aan de vereisten voor gevestigde wolf in het Interprovinciaal Wolvenplan. Onder het Interprovinciaal Wolvenplan zijn de vervolgstappen voor de provincie om een regioafbakening te maken van het territorium en heeft de provincie de mogelijkheid voor het gebied een subsidieregeling open te stellen om het nemen van preventieve maatregelen te stimuleren wanneer de schade voorzienbaar wordt.

Wageningen Environmental Research (WEnR) is gevraagd om een onafhankelijk advies op te stellen over de regioafbakening van het territorium van GW1261m en daarnaast om te onderzoeken of er gebieden waren in Drenthe die te maken hadden met voorzienbare schade door zwervende wolven.

Op 28 oktober 2020 heeft het Duitse Senckenberg Instituut, consortium partner in CEwolf[1], bij WEnR gemeld dat de wolf GW1261m weer in Duitsland is vastgesteld bij Dörpen. Aan de hand van de vastgestelde activiteiten in de afgelopen periode constateert WEnR dat GW1261m niet erg honkvast is. ~~Hierdoor kan deze wolf niet beschouwd worden als 'gevestigd' zoals het omschreven is in het Interprovinciaal Wolvenplan.~~

Ondanks dat wolf GW1261m niet meer in Drenthe aanwezig is, willen wij toch anticiperen op de komst van (andere) wolven en waar mogelijk schade door de wolf voorkomen. Daarom is ervoor gekozen om het ingezette gebiedsproces door te zetten en nu eerst een risicogebied aan te wijzen

[1] CEWolf is het consortium dat zich bezighoudt met de genetische monitoring van de Centraal Europese wolvenpopulatie

waar wolf GW1261m, en in 2018 een andere wolf, langere tijd gezeten hebben: Hart van Drenthe. In dit gebied vindt de hoogste dichtheid aan schapenaanvallen plaats. Het is dan ook aannemelijk dat een dergelijke situatie in de toekomst vaker voor zou kunnen komen. Uit het advies van WEnR blijkt dat ook een gebied zuidelijk in Drenthe geregeld te maken heeft met wolven, maar dat het dan gaat om zwervende dieren.

Om dierhouders te helpen met het beschermen van hun dieren in dit gebied hebben wij een subsidieregeling opengesteld naar het model van Gelderland. Binnen deze regeling krijgen schapen- en geitenhouders een vaste startvergoeding en een flexibele vergoeding, afhankelijk van de bedrijfsvoering en het aantal dieren van de houder. Zowel professionele dierhouders als hobbymatige dierhouders kunnen deze subsidie aanvragen. Met deze acties zetten wij in op het zoveel mogelijk voorkomen van schade, het creëren van draagvlak en een effectieve soortenbescherming met betrekking tot de wolf.

De gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe zal de komende tijd voor dit gebied een schadepreventieplan opstellen waarin ze zullen omschrijven hoe de wolfwerende maatregelen toegepast kunnen worden en ze gaan een advies formuleren over de andere vraagstukken die in het gebied leven.

Hopende u hiermee voldoende geïnformeerd te hebben.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,

, voorzitter , secretaris

Persbericht persbericht persbericht persbericht persbericht

Assen/Groningen, 2 april 2015

Wolf afkomstig uit roedel wilde wolven Duitsland

De wolf die begin maart door Drenthe en Groningen liep, komt van een roedel uit Duitsland. Het gaat om een jong dier uit de roedel "Munster" in de regio Hamburg-Bremen. Dat blijkt uit DNA-analyses.

Begin maart was Nederland in de ban van een wolf van onbekende oorsprong, die enkele dagen door Drenthe en Groningen liep. Op grond van uiterlijke kenmerken is het dier toen al door deskundigen van het bureau Lupus uit Duitsland als wolf aangemerkt.

Nadat enkele gewonde en soms doodgebeten schapen waren aangetroffen langs de route die het dier aflegde, was de vraag of dit door de wolf was veroorzaakt. Daarvoor is bij de schapen sectie en DNA-onderzoek verricht.

DNA-onderzoek

Het wetenschappelijk onderzoeksinstituut Alterra heeft in opdracht van BIJ12, de uitvoeringsorganisatie waar het Faunafonds sinds 2014 onder valt, twee dode schapen onderzocht om op basis van de verwondingen meer inzicht te krijgen. De

---

Noot voor de redactie (niet voor publicatie): Voor meer informatie kunt u contact opnemen met de persdienst van het team Communicatie van de provincie Drenthe, telefoon (0592) [redacted] (uitsluitend voor de pers) of met de afdeling Communicatie van de provincie Groningen, telefoon 06 [redacted] .Meer informatie over DNA-onderzoek kunt u krijgen bij Alterra: [redacted], 0317 [redacted] of [redacted] @wur.nl
Meer informatie over de afhandeling van schadegevallen bij BIJ12/Faunafonds, telefoon 06 [redacted], [redacted]

manier waarop de schapen waren gedood was niet-kenmerkend voor een wolf. Daarom kon een grote hond niet worden uitgesloten.

Alterra heeft vervolgens DNA-monsters bekeken van twee dode en twee gewonde schapen. Deze monsters waren door het Faunafonds binnen 24 uur bij elk schaap veiliggesteld. Via een eerste genetische test, die het DNA van honden en wolven kan onderscheiden, werd in ten minste één monster van elk van de vier onderzochte schapen het DNA van een wolf aangetroffen.

Een tweede, uitgebreidere test is uitgevoerd in samenwerking met het Duitse onderzoeksinstituut Senckenberg. Het aangetroffen profiel is vergeleken met hun database van Duitse wolven. Zo kon worden vastgesteld dat het gaat om een pup uit de roedel "Munster" in de regio Hamburg-Bremen. Het is één van de zes jongen die in deze roedel in het voorjaar van 2014 zijn geboren.

Het lijkt er dus op dat een jonge Duitse wolf het territorium van de ouders heeft verlaten op zoek naar een eigen leefgebied. De a-typische verwondingen bij de schapen suggereert dat het om een wolf gaat die nog niet veel ervaring heeft met het vangen en doden van grote prooidieren. In combinatie met zijn niet-schuwe en onvoorspelbare gedrag in bevolkte gebieden was dat voor de beide provincies aanleiding om de wolf van nabij te volgen om de veiligheid van inwoners te garanderen.

De wolf is overigens in Duitsland voor het laatst gezien op 13 maart, in de omgeving van Oldenburg. Daarna zijn er geen waarnemingen meer geweest.

Afwikkeling wolvenschade
Nu in een aantal gevallen is bewezen dat een wolf verantwoordelijk is voor het doden of verwonden van enkele schapen zullen de provincies Drenthe en Groningen en het Faunafonds zorg dragen voor verdere afwikkeling van de schade bij de gedupeerde boeren.

Wolven blijven welkom in Drenthe. Met deze bijzondere situatie is veel ervaring opgedaan die de provincies in Nederland benutten voor de toekomst.

HAALBAARHEIDSSTUDIE VOOR DE OPZET VAN EEN MOBIEL KUDDEWAAKHONDENTEAM

27 januari 2016

[redacted] & [redacted]
ARK Natuurontwikkeling en Van Bommel Faunawerk

ARK Natuurontwikkeling
Molenveldlaan`43
6523 RJ Nijmegen

Mobiel: +31 (0) 6 -
www.ark.eu
Email @ark.eu

Van Bommel FAUNAWERK
Dreijenlaan 2
6703 HA Wageningen

Mobiel: +31 (0) 6 -
www.vanbommel-faunawerk.nl
Email: info@vanbommel-faunawerk.nl

Documentatiepagina

Opdrachtgever:	BIJ12 – Unit Faunafonds De heer
Titel:	Haalbaarheidsstudie voor de opzet van een mobiel kuddewaakhondenteam
Auteurs:	
Datum:	27 januari 2016
Aantal pagina's incl. bijlagen	17
Status rapport:	goedgekeurd
Uitvoering:	ARK Natuurontwikkeling & Van Bommel Faunawerk
Projectnummer:	
Trefwoorden:	Landbouwhuisdieren, schapen, wolven, schade, preventie, kuddewaakhonden

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING 5
1.1. Onderzoeksvragen 5
1.2. Doelen mobiel kuddewaakhondenteam 5
2. INZET VAN KUDDEWAAKHONDEN IN HET ALGEMEEN 6
2.1. Randvoorwaarden inzet van kuddewaakhonden in een bevolkte omgeving 7
2.2. Kennis 8
2.3. Interviews met Nederlandse deskundigen 9
2.4. Kuddewaakhonden en natuurbegrazing 10
3. INZET VAN EEN MOBIEL KUDDEWAAKHONDENTEAM 11
3.1. Procedure inzet kuddewaakhondenteam 12
3.2. Wenproces van schapen en honden 12
4. RESULTATEN 13
5. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN 15
5.1. Conclusies 15
5.2. Aanbevelingen 15
6. LITERATUUR 16

BIJLAGEN

BIJLAGE 1. KUDDEWAAKHONDEN

1. INLEIDING

In Duitsland worden verschillende maatregelen genomen om schapen tegen wolvenaanvallen te beschermen. Zoals gebleken is uit het rapport over preventieve maatregelen (van Bommel et al 2015), biedt de inzet van kuddewaakhonden in combinatie met elektrische rasters in principe de beste bescherming van een schaapskudde. Vanwege de effectiviteit, maar ook om snel op te kunnen treden indien wolven in een nieuw gebied opduiken en zich daar vestigen, is verkend of een mobiel kuddewaakhondenteam ingezet kan worden om de schapen te beschermen totdat duurzame beschermingsmaatregelen (zoals elektrische rasters) zijn gerealiseerd.

1.1. Onderzoeksvragen

Zou dit in Nederland in de toekomst ook een optie zijn om als preventieve maatregel in te zetten? Welke kosten horen hierbij? En hoe zou het georganiseerd moeten worden?

Deze haalbaarheidsstudie beoogd de volgende vragen te beantwoorden:

1. Wat is nodig voor een (mobiel) kuddewaakhondenteam?
2. Wat zijn de initiële kosten van een (mobiel) kuddewaakhondenteam?
3. Wat zijn de lopende kosten op jaarbasis?
4. Wat zijn de kosten voor de inzet van een mobiel team en wie gaat dit dragen?
5. Wie wil er gebruik van maken?
6. Wat voor tegenprestatie wordt er verlangd en wat is haalbaar?
7. Hoe om te gaan met meerdere schaapskuddes bij elkaar in de buurt en schade door wolven?

Op deze vragen wordt in de hierna volgende hoofdstukken een antwoord gegeven.

1.2. Doelen mobiel kuddewaakhondenteam

De inzet van een mobiel kuddewaakhondenteam zou voor de onderstaande effecten kunnen zorgen:

- Vervolgschade voorkomen. Wolven keren immers graag terug na een succesvolle aanval.
- Voorkomen van gewenning van wolven aan schapen als makkelijke prooi, door effectieve en snel inzetbare preventieve maatregel te treffen.
- Acceptatie van de komst van de wolf vergroten onder schapenhouders. Bovendien laten de provincies, BIJ12-Faunafonds en Wolven in Nederland zo zien dat ze betrokkenheid voelen met schapenhouders.
- Rumoer in het begin van de aanwezigheid van een wolf en de angst voor een mogelijk aanval op schapen, kunnen verminderd worden door een duidelijke en passende preventieve maatregel voorhanden te hebben, dat in werking kan treden zodra er predatie van schapen optreedt.
- Daarnaast heeft een mobiel kuddewaakhondenteam ook een voorbeeldfunctie, dat ook benut kan worden voor demonstratie, opleidingstrajecten en kennisopbouw.

2. INZET VAN KUDDEWAAKHONDEN IN HET ALGEMEEN

Om antwoord te kunnen geven op de vraag of een mobiel kuddewaakhondenteam een effectieve preventieve maatregel is in Nederland is het eerst nodig de vraag te beantwoorden of de inzet van kuddewaakhonden in het algemeen in Nederland passend is.

Reeds vele eeuwen lang zetten mensen honden in voor het beschermen van vee tegen roofdieren. Hiervoor zijn eeuwenlang gespecialiseerde rassen gefokt, zoals de Pyreneese Sennenhond uit Frankrijk, Komodor en Kuvasz uit Hongarije, de Tatrahond uit Polen, de Mare Man Abruzzese (Maremma) uit Italië of de Anatolische herder uit Turkije (zie ook bijlage 1). In de meeste landen waar de wolf nooit is verdwenen is het gebruik van kuddewaakhonden nog steeds een geliefde maatregel voor de bescherming van landbouwhuisdieren. Deze effectieve methode wordt ook weer gebruikt in Duitsland, met name in de Lausitz worden schapen in wolvengebied beschermd door de Pyreneese berghonden of Maremma. Waarbij de Pyreneese berghond het meest vriendelijk is tegenover mensen (mond. med. Erwin van Maanen).

Wat doen kuddewaakhonden?

Kuddewaakhonden beschermen de schaapskudde, ze zijn ongeschikt om de kudde te drijven of sturen, hiervoor worden andere honden ingezet zoals bordercollies. De kuddewaakhonden doorbreken het jachtgedrag van de wolven. Ze plaatsen zich tussen de schapen en de wolf en blaffen luid. Dit is in het algemeen afdoende om een wolf af te schrikken, zeker als deze alleen op jacht is. Tijdens een veldbezoek ten behoeve van dit rapport is een bezoek gebracht aan [redacted], een schapenhouder en tevens beheerder van het mobiele kuddewaakhonden team in de Lausitz, in zuidoost Duistland. Hij vertelt dat vanaf 2004 er maar 1 keer een confrontatie tussen de honden en de wolven geweest is met een dodelijk afloop. De honden van [redacted] doodden toen een jonge wolf van 8 maanden oud.

Daarnaast brengen kuddewaakhonden rust bij de schapen. De honden geven niet alleen een veilig gevoel aan de schaapskudde. Volgens de heer [redacted] houdt ook wild zich op in de nabijheid van de honden om zich zo tegen een wolven aanval te beschermen. Als bewijs liet de heer [redacted] een foto zien waar reeën rustig grazend om het schapenraster staan. Onduidelijk is of dit structureel is of incidenteel.

2.1. Randvoorwaarden inzet van kuddewaakhonden in een bevolkte omgeving

Kuddewaakhonden beschermen een schaapskudde niet alleen tegen wolven, maar ook tegen andere honden of tegen vermeend gevaar, zoals voorbijgangers, katten, etc. etc. Het geeft dus veel geluidsoverlast voor de directe omgeving en is een potentieel risico in vrij toegankelijke gebieden. Gelukkig is niet ieder kuddewaakhondenras (of –individu) even fanatiek. In Duitsland wordt voor 90% de Pyreneese berghond ingezet. Dit is in vergelijking met andere kuddewaakhonden een relatief vriendelijke hond. Ook [redacted] werkt met dit ras. Hij fokt en traint deze honden al meer dan 15 jaar. In 1989 werd zijn schaapskudde voor het eerst aangevallen door wolven, waarbij vijf schapen werden gedood. Daarna bleef het rustig tot 2002, toen achtereenvolgens drie aanvallen volgden waarbij drie keer negen schapen werden gedood, in totaal 27. Vanaf dat moment werd met behulp van de overheid naar een oplossing gezocht, wat resulteerde in voorzorgsmaatregelen als elektrische euronetten en de inzet van kuddewaakhonden.

De kuddewaakhonden zijn pas inzetbaar na een socialiseringstraining van ongeveer 2 jaar, waarbij ze opgroeien in de schaapskudde. Daarna trekt de herder zich terug en zijn de honden aangewezen op de schaapskudde, waardoor de band tussen beide nog sterker wordt. Het is erg belangrijk dat kuddewaakhonden vanaf het begin van hun jonge leven altijd bij de schapen zijn. Alleen dan vindt de juiste socialisering plaats. In de training van de kuddewaakhonden werkt het raster als begrenzing van het door hen te bewaken gebied. Maar mochten de schapen uit het raster zijn dan springen de honden zonder aarzeling over het raster heen en gaan met de kudde mee (mond. med [redacted]).

Figuur 1: Een Karakachan herder met zijn baasje en schaapskudde in Bulgarije.

De kuddewaakhonden hebben weinig contact met mensen en worden getraind om alleen bij de schapen te blijven. Dit kan in verband met de veiligheid alleen in combinatie met het gebruik van elektrische rasters of onder toezicht van een herder in een door mensen niet te intensief gebruikt

gebied. De honden worden eenmaal per dag gevoerd. Ook is er menselijk contact als om de paar dagen de euronetten worden verplaatst.

In principe zijn er altijd twee honden bij een kudde. De honden vormen een team en werken samen. Minimaal een van de honden is een ouder en dus meer ervaren dier. Zij of hij is heel belangrijk in het leerproces voor de jonge onervaren hond. Hoe de hond zich dient te gedragen leert het van de oudere honden en niet van de herder. De herder schept alleen de juiste randvoorwaarden waarbinnen zich het leerproces kan afspelen.

Naast de begrenzing van het raster is voorlichting van de lokale bevolking en overheden over de aanwezigheid van kuddewaakhonden erg belangrijk. In de Lausitz wordt de bevolking geïnformeerd via bordjes aan het raster en huis aan huis nieuwsbrieven.
Naast veiligheid is geluidoverlast ook een punt waarmee rekening dient te worden gehouden. De honden blaffen naar voorbijgangers, honden, katten, vossen en dergelijke wanneer deze tot op 100 meter afstand voorbij komen. Aan constante menselijke activiteit, zoals auto's en fietsers, kunnen de meeste honden wennen. De honden die hieraan niet wennen zijn ongeschikt om in de nabijheid van dorpen te houden.

Figuur 2: Een berghond met geitenkudde zonder herder in de Spaanse bergen.

2.2. Kennis

Kennis van honden en schapen blijkt in de Lausitz cruciaal voor de inzet van kuddewaakhonden. In Duitsland zijn er in het begin veel dingen misgelopen door gebrek aan kennis. De overheid in sommige Duitse deelstaten subsidieerde de aanschaf van kuddewaakhonden waardoor heel veel schapenhouders in korte tijd honden aanschaften zonder kennis van zaken [redacted] adviseert een langzame start met één hond onder stevige begeleiding waarin hij graag zelf een rol speelt.

Een optie zou kunnen zijn om één schapenhouder op te leiden met een kuddewaakhondenteam. Met als doel de kennis over kuddewaakhonden onder de Nederlandse schapenhouders uit te breiden en de situatie zoals deze zich voor deed in Duitsland te voorkomen. Zijn belangrijkste taak is dan voorlichting geven aan andere schapenhouders die met kuddewaakhonden willen starten. Daarnaast zou de schapenhouder zijn honden in noodgevallen kunnen inzetten bij andere schapenhouders.

gaf ook het dringende advies om voorlichting aan schapenhouders over kuddewaakhonden altijd in combinatie te geven met informatie over de aanwezige wolven.
In de Lausitz is bij bijeenkomsten ook altijd iemand van Büro LUPUS aanwezig.

In Duitsland is er een Arbeitsgemeinschaft (AG) Herdenschutzhunde opgericht. In deze werkgroep zetten schapenhouders en andere eigenaren van kuddewaakhonden zich in om het gebruik van kuddewaakhonden te bevorderen. Belangrijke speerpunten van de AG zijn o.m.: kennis verspreiden over de inzet van kuddewaakhonden, scholing van toekomstige hondeneigenaren, selectie van honden in fokprogramma (voldoende beschermingsdrang, maar vriendelijk tegenover mensen), en certificering van kuddewaakhonden.

De AG Herdenschutzhunde is actief in de volgende Duitse deelstaten:

- Brandenburg
- Thüringen
- Mecklenburg-Vorpommern
- Niedersachsen
- Nordrhein-Westfalen
- Baden-Württenberg
- Hessen
- Bayern

De aanspreekpartner voor Nordrhein-Westfalen is Schäferei Humpert in Marienmünster.
Zie ook de volgende link: http://www.ag-herdenschutzhunde.de/.

2.3. Interviews met Nederlandse deskundigen

Uit de interviews met deskundigen blijkt dat de meesten zeer terughoudend zijn over de inzet van kuddewaakhonden in de Nederlandse situatie. Dit ondanks dat de effectiviteit al eeuwen bewezen is. Redenen hiervoor zijn ten eerste zorgen over de veiligheid van de mensen in ons drukbevolkte land. Ten tweede dat de inzet zeer kosten- en arbeidsintensief is. En ten derde is er veel vakkennis nodig en die ontbreekt momenteel. Nederland heeft geen cultuur van kuddewaakhonden, dus schapenhouders en bovenal recreanten moeten opnieuw leren hoe hier mee om te gaan.

Dit maakt de inzet van kuddewaakhonden beperkt mogelijk. Zoals in het geval er een herder bij de kudde aanwezig is, maar de vraag is of dit haalbaar en betaalbaar is? Bovendien biedt de aanwezigheid van een herder al een zekere mate van bescherming. Daarnaast wordt door enkele geïnterviewden geopperd, om kuddewaakhonden toe te passen in grote natuurgebieden,

bijvoorbeeld in combinatie met gescheperde kuddes of met een groot vast raster dat niet langs een pad ligt.

Andere maatregelen liggen in het drukke Nederland meer voor de hand. Velen zien de inzet van elektrische rasters een meer passende oplossing op dit moment. Pas wanneer elektrische rasters niet meer voldoende zijn, kan overwogen worden om kuddewaakhonden in te zetten. Dit sluit aan bij de Duitse ervaringen van dit moment.

2.4. Kuddewaakhonden en natuurbegrazing

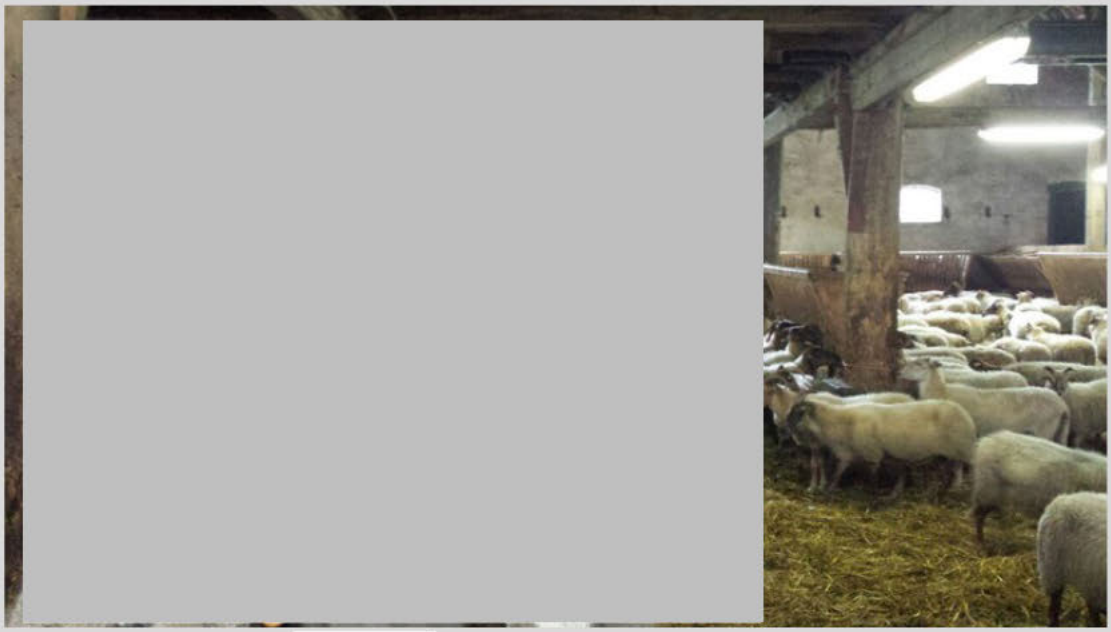
Kunnen kuddewaakhonden worden ingezet bij natuurbegrazing met gescheperde kuddes (rond trekkende kuddes)? Hierover zijn de meningen verdeeld. [redacted] vindt dat de honden vastgebonden aan de watertanks in de afrastering moeten achterblijven als de schapen overdag rond trekken. Hij heeft hiervoor 2 redenen: als de honden de hele dag moeten lopen zijn ze ‘s nachts te moe om de kudde te bewaken. Daarnaast vindt hij het te gevaarlijk om met dieren in de dorpen te lopen. De ervaring van [redacted] is wel dat bordercollies (schapendrijfhonden) goed samen gaan met kuddewaakhonden. Ook de Zwitserse onderzoeker Hillbrand denkt dat het mogelijk is (mondelinge mededeling Michael Glock, NABU). Het is waarschijnlijk afhankelijk van de lokale situatie en de gebruikte honden.

Figuur 3: Een berghond in Roemenië.

Drents Initiatief

Schapenhouder [redacted] onderzoekt in samenwerking met kuddewaakhondenexpert [redacted] in de praktijk de mogelijkheden om Karpatische kuddewaakhonden in te zetten bij een gescheperde kudde in Exloo, Drenthe. [redacted] is onlangs, in augustus, gestart als herder van de schapen in Exloo in opdracht van Stichting Schaapskudde Exloo. Vanaf het begin wil hij zijn kudde tegen wolven beschermen, en wil daarom graag een ezel en kuddewaakhonden laten mee lopen met de kudde. [redacted] heeft al 30 jaar ruime ervaring met honden en heeft onder andere een hondenschool gehad. Hij wil graag verkennen of het mogelijk is om Karpatische kuddewaakhonden in te zetten. De honden moeten in ieder geval sociaal en publieksvriendelijk worden opgeleid, maar of deze dan nog effectief zijn bij een wolvenaanval is niet bekend. [redacted] begeleidt al een tiental jaren schapenhouders met kuddewaakhonden in Oost-Europa. Hij heeft ruime ervaring met het opleiden van honden en het begeleiden van herders en hun kudde. Op dit moment wordt de verkenning uit eigen middelen gefinancierd. Hier liggen kansen voor de overheid om aan te haken, te profiteren van dit particuliere initiatief en dit uit te vergroten.

Figuur 4 Schaapsherder [redacted] in het Drentse Exloo die zijn kudde wil beschermen tegen wolven door het mee laten lopen van een ezel en kuddewaakhonden in zijn rondtrekkende kudde.

3. INZET VAN EEN MOBIEL KUDDEWAAKHONDENTEAM

Sinds het bestaan van het kuddewaakhondenteam in Duitsland in 2007 is deze drie keer opgeroepen. Dat is minder dan eenmaal in de twee jaar.

De inzet van kuddewaakhonden is de laatste stap in het proces van het nemen van preventieve maatregelen. Het is van belang om eerst de geijkte maatregelen toe te passen, zoals het plaatsen van elektrische rasters (Zie rapport “Effectieve en praktisch uitvoerbare preventieve maatregelen ter

voorkoming van predatie van vee door wolven"). Pas als dit niet afdoende blijkt te werken, dan kan de inzet van kuddewaakhonden overwogen worden. In de regel worden kuddewaakhonden pas ingezet als er herhaaldelijk schade optreedt om te voorkomen dat op basis van eenmalige incidenten dure maatregelen genomen worden.

De inzet van een mobiel kuddewaakhondenteam geeft de schapenhouder de kans om aan kuddewaakhonden te wennen en zelf één of meer honden aan te schaffen. Als het team na 10 dagen vertrekt mag hij in Duitsland twee honden van het team overnemen. Uiteraard kan dit alleen op beperkte schaal plaatsvinden. Als alternatief kan hij natuurlijk ook honden van elders kopen. Deze dienen wel binnen een kudde opgegroeid en getraind te zijn om direct bescherming te bieden.

3.1. Procedure inzet kuddewaakhondenteam

Voordat het mobiele kuddewaakhondenteam ingezet wordt in de Lausitz in Duitsland dient er aan een aantal randvoorwaarden voldaan te zijn.

- Er is herhaaldelijk schade door wolven vastgesteld in dezelfde schaapskudde;
- De inzet van andere preventieve middelen, zoals een deugdelijk raster, bleek niet effectief;
- De schapenhouder staat positief tegenover het houden van kuddewaakhonden voor de lange termijn.

De inzet van het mobiele kuddewaakhondenteam in Duitsland verloopt als volgt:

- [redacted] of een van zijn collega's arriveert met tenminste twee kuddewaakhonden;
- Zijn inzet duurt 10 dagen. Dit is een gewenningsperiode voor de schapenhouder en zijn kudde aan de honden en v.v.;
- Daarna krijgt de schapenhouder de kans om twee honden over te nemen en de inzet van kuddewaakhonden te continueren.

3.2. Wenproces van schapen en honden

Bij de inzet van honden bij schapen die dit niet gewend zijn, zoals het geval is bij de inzet van een mobiel kuddewaakhondenteam, dient dit rustig en langzaam te worden uitgevoerd. Anders zullen de schapen, die al gestreststs zijn door de wolvenaanval, nog meer stress ervaren. De gewenningstijd en integratie van kuddewaakhonden in een schaapskudde hangt normaal gesproken af van de volgende factoren:

- De ervaring van een kudde met honden en wolven;
- de ervaring van de nieuwe eigenaar van de kuddewaakhonden;
- de leeftijd, training en ervaring van de kuddewaakhonden;
- het kuddewaakhondenras;
- het schapenras.

Het idee om een demonstratie van het werk van kuddewaakhonden te maken lijkt [redacted] dan ook geen goed idee. Wel nodigt hij alle geïnteresseerden uit om zijn bedrijf te bezoeken. Als er in Nederland een schapenhouder is die met kuddewaakhonden werkt of wil werken, dan zou deze de voorbeeldfunctie kunnen vervullen die [redacted] in Duitsland heeft. Tevens biedt de AG Herdenschutzhunde mogelijkheden tot kennismaking met de inzet van dergelijke honden aan.

4. RESULTATEN

Vraag 1: Wat is nodig voor een (mobiel) kuddewaakhondenteam?
Nodig zijn twee honden van de juiste komaf, die als pup een 2-jarige socialiseringstraining tot kuddewaakhond succesvol afgerond hebben. Tenminste één van deze honden dient ervaren te zijn, de ander mag onervaren zijn. Verder zijn elektrische rasters of een herder als begeleiding noodzakelijk. Voor een mobiel team is een enthousiaste schapenhouder nodig met hondenkennis, die ze opleidt en een thuisbasis biedt en die bereid is de dieren uit te lenen. Voor het goed functioneren van de honden moeten ze permanent bij een schaapskudde zijn.

Vraag 2: Wat zijn de initiële kosten van een (mobiel) kuddewaakhondenteam?

Tabel xx. Overzicht rasterkosten (overgenomen van Van Wijngaarden Afrasteringen en Gallagher)

	Prijs per meter benodigd materiaal	**Prijs per meter montage**	**Soort Schrikdraad-apparaat**	**Prijs Schrikdraad-apparaat**
Elektrische nettenraster met bovendraad	5.1.2f			
Soort lichtnetapparaat			M1800i	5.1.2f
Soort batterij-apparaat			B280	
Hoeveelheid aarding/accessoires				

De rasterkosten zijn te vinden in de tabel hierboven. Daarnaast heb je manuren voor het plaatsen van de netten als ook voor controle van het net. Vergeet niet dat ook langs sloten of andere wateren euronetten geplaatst moeten worden, omdat wolven goede zwemmers zijn.
De aanschaf van honden kost voor puppy's 5.1.2f en voor volwassen dieren 5.1.2f. Een kennisbezoek aan een voorbeeldlocatie, bijvoorbeeld in de Lausitz kost circa 5.1.2f. Een bezoek aan het Arbeitsgemeinschaft (AG) Herdenschutzhunde bij Marienmünster is wellicht goedkoper omdat het dichter bij Nederland ligt.

Vraag 3: Wat zijn de lopende kosten op jaarbasis?

Jaarlijkse kosten voor voer en de dierenarts liggen tussen € 5.1.2f gemiddeld 5.1.2f bij . De kosten voor de 5.1 honden van bedragen circa 5.1.2f per jaar.
Op de lange termijn, circa 10 jaar, moeten zowel het raster met schrikapparaat als de honden vervangen worden. Daarvoor kan jaarlijks 10% afschrijving gereserveerd worden. Voor reparaties en vervanging van batterijen kan jaarlijks 5% gereserveerd worden.

Vraag 4: Wat zijn de kosten voor de inzet van een mobiel team en wie gaat dit dragen?

krijgt van zijn deelstaat:[1]

- € 5.000 subsidie per jaar voor het houden van 2 kuddewaakhonden
- € 5.000 per inzetactie van het mobiele kuddewaakhondenteam van 10 dagen
- 60% hiervan wordt gefinancierd door de overheid
- 40% wordt gefinancierd door pro wolven clubs.

Vraag 5: Wie wil er gebruik van maken?

In principe vooral schapenhouders. Eventueel als wolven ook op runderen, paarden of geiten gaan prederen, dan komen die ook in aanmerking. Elke diersoort heeft in principe zijn eigen getrainde

[1] Deze bedragen verschillen per Duitse deelstaat en zijn aan verandering onderhevig.

kuddewaakhonden nodig, omdat het gebruikelijk is dat een hond tijdens zijn training alleen gesocialiseerd wordt met één diersoort.

Uit interviews met verschillende schapenhouders in het najaar van 2014 werd duidelijk dat schapenhouders wel geïnteresseerd zijn in kuddewaakhonden mits de overheid het gebruik van deze honden financiële ondersteunt. Verder waren de schapenhouders van mening dat de inzet van een mobiel kuddewaakhondenteam om verdere schade na een wolvenaanval te voorkomen voor gedupeerde schapenhouders kosteloos dient te zijn. Daarmee kan nieuwe schade verhinderd worden, waardoor het aantal schadegevallen en daarmee schadetegemoetkomingen lager zullen uitpakken. En, erg belangrijk, door een snelle inzet kan worden voorkomen dat wolven zich op schapen gaan specialiseren (prooidiergewenning).

Vraag 6: Wat voor tegenprestatie wordt er verlangd en wat is haalbaar?

Om schapenhouders te stimuleren preventieve maatregelen te treffen en schade te voorkomen, wordt geadviseerd om als financiële prikkel een drempelbedrag voor de inzet van een mobiel kuddewaakhondenteam te hanteren.

Vraag 7: Hoe om te gaan met meerdere schaapskuddes bij elkaar in de buurt en schade door wolven?

De dichtheid aan bedrijven en de gebruikte veehouderijsystemen zijn in Nederland niet gelijk aan die in de Lausitz. Zo is in Nederland de dichtheid aan schaapskuddes beduidend groter, waardoor naastgelegen bedrijven al snel ook preventieve maatregelen zullen vragen. De inzet van een mobiel kuddewaakhondenteam kan echter maar op één locatie en in één schaapskudde tegelijkertijd plaatsvinden, zodat de Duitse werkwijze niet zondermeer kan worden overgenomen.

Figuur 5: Een Anatolische herder in functie in Turkije. De stalen halsband met pinnen geeft hem voordeel in gevechten met een wolf.

5. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

5.1. Conclusies

- De inzet van een mobiel kuddewaakhondenteam kan een voorbeeldfunctie vervullen. Het kan een plek zijn waar schapenhouders worden opgeleid. Kennisontwikkeling is belangrijk voor het slagen van de inzet van kuddewaakhonden, zoals blijkt uit de ervaringen in Duitsland.
- Daarnaast kan het ook fysieke bescherming geven aan schapen als blijkt dat andere preventieve maatregelen niet afdoende werken tegen predatie door wolven.
- Voorwaarden in verband met de veiligheid:
  - constant toezicht van een herder, omdat zowel de lokale bevolking als de schaapskudde niet gewend zijn aan kuddewaakhonden
  - Na verloop van tijd, wanneer de schapen en honden gewend zijn kunnen de honden ook in combinatie met elektrische euronetten worden ingezet.
- Inzet van vaste teams kuddewaakhonden door eigenaren blijkt veel belangrijker dan een mobiele kuddewaakhondenteam. De ervaringen van mensen als Frank Neumann blijken wel heel belangrijk als kennisbron voor anderen schapenhouders om de inzet van kuddewaakhonden tot een succes te maken.
- Een mobiel team kan voor een schapenhouder de drempel verlagen om zelf ook kuddewaakhonden in te zetten.

5.2. Aanbevelingen

- Een klein educatieproject starten (gefinancierd door de overheid en ondersteund door organisaties die wolven steunen, zoals Wolven in Nederland) waar schapenhouders leren om te gaan met kuddewaakhonden in combinatie met elektrische euronetten. Kennis over training, inzet en voedsel kan uit Zwitserland en Duitsland worden gehaald.
- Zo'n pilotproject kan het beste opgestart worden in een regio waar wolven het eerst verwacht worden in Nederland (Groningen, Drenthe en Twente) en in samenwerking met lokale schapenhouders en hun organisaties.
- Het duurt waarschijnlijk enkele jaren voordat schapenhouders effectief en succesvol kunnen werken met de honden. Tijdig starten van het project is dus aan te raden.
- Voorlichting aan de lokale bevolking over de inzet van kuddewaakhonden kan ook plaatsvinden door excursies te organiseren door schapenhouders in combinatie met natuurorganisaties. Deze schapenhouders kunnen een voorbeeldfunctie vervullen. Zeker als deze in noodsituaties bereid zijn honden en herders in te zetten als mobiel kuddewaakhondenteam.
- Van het eigen burgerinitiatief van herder [redacted] en kuddewaakhonden expert [redacted] kan veel geleerd worden. Dit lijkt kansrijk om uit te vergroten en als pilotproject te gebruiken voor kuddewaakhonden bij gescheperde schaapskuddes.

6. LITERATUUR

Bommel, F. van, L. Linnartz en L. Floor (2015) Effectieve en praktisch uitvoerbare preventieve maatregelen ter voorkoming van predatie door wolven. ARK Natuurontwikkeling en Van Bommel Faunawerk.

Interview [redacted]

Interview verschillende Nederlandse schapenhouders en wolvendeskundigen

Lifestock Guardian Dogs. Integrating Livestock guardian dogs into a new livestock herd. Olaf van der Geest, Bsc thesis, Larenstein

Interview [redacted]

Interview [redacted]

Landwirtschafliches Wochenblatt (2015) Hunde halte die Wölfe fern. Nr. 28: 33-35.

http://www.ag-herdenschutzhunde.de/

Leitfaden Herdenschutzhunde Die Eingewöhnung eines trainierten, adulten Herdenschutzhundes in eine für ihn fremde Tierherde. AG Herdenschutzhunde, IFAW und LUGV Brandenburg.

Figuur 6: Twee Anatolische herders alarmeren voor langslopende toeristen.

BIJLAGE 1. KUDDEWAAKHONDEN

Kuddewaakhonden worden in Nederland vaak berghond genoemd, omdat ze vooral in afgelegen, bergachtige streken gebruikt werden. Berghonden zijn grote honden met een schofthoogte van 65 tot 85 cm, die gefokt zijn om schapen, runderen en geiten te beschermen tegen roofdieren en dieven. Ze kunnen goed het hele jaar buiten leven, mits het niet te nat is. Kuddewaakhonden zijn vaak wit van kleur en hebben een lange krullende vacht, waardoor ze wat op de schapen lijken die ze moeten beschermen. Rassen die bruin gekleurd zijn komen vaak uit een streek waar de schapen ook bruin zijn.

Kuddewaakhonden zijn vaak 's nachts actiever en overdag rustiger, een aanpassing aan hun taak. Het zijn van origine onafhankelijke en moeilijk opvoedbare honden. Ze zijn daarom minder geschikt als huishond, maar juist wel erg geschikt voor de taak waarvoor ze eeuwenlang gefokt zijn. Voor een effectieve bescherming van een schaapskudde is niet alleen het juiste ras van belang, maar ook het individuele karakter en een gedegen training. Hierbij groeien de jonge berghonden tussen de schapen op en raken ze met deze dieren gesocialiseerd. Hierdoor ontstaat een sterke band tussen deze honden en schapen. Tijdens de training worden de honden maar weinig met mensen gesocialiseerd, waardoor ze ook mensen bij hun schaapskudde weg houden. Enkele rassen zijn:

- Pyreneese berghond
- Berghond van de Maremennen en Abruzzen
- Bergamasco
- Cão de Serra da Estrêla
- Aidi
- Šarplaninac
- Komondor
- Kuvasz
- Sloveense cuvac
- Tatrahond
- Zuid-Russische owcharka
- Kaukasische owcharka
- Karakachanska ovcharka (Karakachan herder)
- Anatolische herdershond
- Centraal-Aziatische owcharka
- Tibetaanse mastiff

Figuur 7: Een Karakachan bewaakt zijn gescheperde kudde runderen in Bulgarije.

Memo POHO Natuur en water	provincie Drenthe
Gedeputeerde	H. Jumelet
Afschrift	[redacted], [redacted]
Datum	15-6-2016
Poho datum	15-6-2016
Opsteller	[redacted]
Afgestemd met	
Onderwerp	presentatie enquete schapenhouders
Doel memo	☐Ter discussie ☒Ter informatie ☐Ter besluitvorming
Bijlage	Uitnodiging aan de respondenten
Naar GS	

Advies/Vraag
Is input nodig (wanneer, in welke vorm) voor welkomstwoord als gedeputeerde bij de presentatie van de enquête op 27 juni?

Inleiding
In maart 2016 is een enquête uitgezet onder ruim 2000 schapen- en geitenhouders in Drenthe, als nulmeting om ons te kunnen voorbereiden op de mogelijke komst van de wolf. Deze enquête vloeide voort uit het provinciaal Flora- en faunabeleidsplan (2014). De respons was uitstekend (43%).

Op maandag 27 juni (19:30 uur) wordt het eindresultaat aan de respondenten gepresenteerd. Ook provinciale Staten zijn uitgenodigd.

In het poho van 30 mei is afgesproken dat je als gedeputeerde een rol in het programma krijgt. Onze studenten willen het rapport graag aanbieden, dat kan een moment zijn om iets te zeggen, maar een welkomstwoord zou ook een mooi moment zijn. We hebben het expres in het programma open gelaten wie wat wanneer doet om flexibel te blijven.

Argumenten
- Voorstel is om welkomstwoord als gedeputeerde te doen. Daarin kan met name de aanleiding (Flora- en faunabeleidsplan) worden geschetst.
- Bij aanbieding verslag kan de strekking van de boodschap zijn dat de provincie(s) opdracht hebben om een vervolg te maken op het wolvendraaiboek en dat daarbij de kennis uit deze enquête ook zeker wordt meegenomen.

Risico's
Klik hier

Vervolgstappen (aanpak/uitvoering)
Klik hier

Extract annotatie BAC Interprovinciaal Wolvenplan

2h. Wolf [redacted] *&* [redacted]

Voorstel

1. Het 'Interprovinciaal wolvenplan' vast te stellen als opvolger van het 'Operationeel draaiboek wolf fase – 1', en daarmee laatstgenoemd draaiboek in te trekken als gezamenlijk beleidsdocument, en BIJ12 opdracht te geven het Interprovinciaal wolvenplan te publiceren op de website van BIJ12;
2. Besluiten dat alle provincies een gelijke lijn richting PS en maatschappelijke partijen inzetten met betrekking tot de bekostiging van maatregelen voor schadepreventie;
3. Ten aanzien van het onderdeel preventie een keuze te maken uit de hiernavolgende scenario's ten aanzien van het financieel ondersteunen van schadepreventie en de uitkomst daarvan te verwerken in het wolvenplan:
    a) Preventieaanpak 3 jaar subsidiëren volgens het Wolvenplan, dan evalueren
    b) Gedurende 3 jaar de situatie aankijken, niets subsidiëren, daarna evalueren
    c) Subsidiëren van innovatieve maatregelen
4. De AAC VP opdracht te geven om met BIJ12 te verkennen op welke wijze de uitvoering van de werkzaamheden die samenhangen met de komst van de wolf ingericht moet worden.

Advies: instemmen met 1, 2, 4 en vwb 3 kiezen voor optie a, aanbevolen wordt om hierbij te pleiten voor een iets langere periode dan drie jaar. Vijf jaar is naar verwachting realistischer.

Proces:

Het wolvenplan is op bestuurlijk verzoek aanmerkelijk versneld afgerond. Dit heeft als nadeel dat er geen tijd was om alle aspecten aan de voorkant juridisch en financieel volledig uit te zoeken. Het positieve gevolg is wel dat er een document ligt als richtlijn, waartussen de verschillende provincies iets bewegingsruimte hebben. Dat de juridische en financiële aspecten niet volledig in beton gegoten zijn is dus niet alleen maar negatief. De maatschappelijke en politieke druk loopt ondertussen verder op. In meerdere provincies zijn statenvragen gesteld over de wolf en het wolvenplan. Ook zijn hierover Kamervragen gesteld.

Risico's: Uitstel van besluitvorming, om de tijd te nemen alles volledig uit te zoeken, zal er (ook) toe leiden dat discussies over de wolf dichter op de provinciale verkiezingen komen. Het lijkt bestuurlijk ongewenst als dit een belangrijk verkiezingsthema wordt omdat de politieke speelruimte op dit dossier erg beperkt is.

Lang niet alle stakeholders zijn tevreden met het wolvenplan. Dat gaat ook niet lukken omdat de meningen ver uiteen liggen en vaak volstrekt tegenovergesteld zijn.

- De voornaamste discussiepunten zijn samengevat in bijlage 2
- Reacties van stakeholders op het conceptplan en verslag van een overleg met LTO zijn samengevat in bijlage 5 a en b.

Ad 1. Wolvenplan. Het voorliggende plan komt op hoofdlijnen overeen met de wolvenplannen in veel Duitse deelstaten. Deze plannen hebben zich in de praktijk bewezen. Een belangrijk verschil met de Duitse aanpak is dat in de Nederlandse situatie wordt voorgesteld om per territorium een gebiedsgerichte preventieaanpak te kiezen. In Duitsland (en elders in Europa overigens meestal ook) wordt de preventie top-down als eis beschreven en is weinig of geen ruimte voor maatwerk. Nieuw is voor Nederland het voorstel om een wolvenbureau bij BIJ12 onder te brengen. Aangezien dit voorstel nog nadere uitwerking vergt is als beslispunt geformuleerd om hiertoe een opdracht aan de AACVP te

geven (beslispunt 4). Diverse Duitse deelstaten hebben al een wolvenbureau waarmee we ook ambtelijk contact onderhouden om van hun ervaring te leren.

Drentse inzet: in het 'ronde tafel overleg' is naar voren gekomen dat het goed is om schadegevallen zo snel mogelijk te kunnen afhandelen. Hierin is voorzien in het nieuwe plan en in praktische afspraken die met BIJ12 zijn gemaakt.

Ad 2. Preventieve maatregelen
preventiekosten. De kosten van subsidies voor preventieve middelen zijn niet goed in te schatten. Het zal jaarlijks om meerdere tonnen kunnen gaan, bijlage 4 geeft een globaal overzicht. Om de kosten te beheersen en om te benadrukken dat dierhouders een eigen wettelijke verantwoordelijkheid hebben wordt voorgesteld om als provincies gezamenlijk in te zetten op een 50% subsidie voor materiaalaanschaf. Als provinciale staten in één provincie besluiten om bijvoorbeeld 80% of 100% te willen vergoeden mag een domino-effect worden verwacht voor de andere provincies.
preventie en precedentwerking. In bijlage 2 is aangegeven dat uit ingewonnen juridisch advies bij Pels Rijcken (landsadvocaat) naar voren komt dat het verlenen van subsidies bij preventieve maatregelen niet hoeft te leiden tot een juridisch precedent dat ook voor andere diersoorten geldt.

Relatie met Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade (MARF) advies: de MARF zal gedurende de BAC VP tweedaagse haar adviezen aan de BAC VP presenteren. Voorzien wordt dat de MARF zich daarbij ook uit zal spreken over het (principiële) vraagstuk of het tegemoetkomen in kosten van voor preventie door provincies wel of geen denkbare mogelijkheid is om de trend van oplopende faunaschade te doorbreken. Vooruitlopend op de presentatie van deze adviezen wordt momenteel voorzien dat de MARF zich pro (althans niet contra) preventie zal gaan uitspreken, mits voldoende helder en zorgvuldig wordt vastgelegd wordt in welke gevallen wel en niet en onder welke voorwaarden tot tegemoetkoming kan worden overgegaan. Op deze wijze kan op objectieve wijze het gelijkheidsbeginsel gewaarborgd worden. Dit vergt uiteraard nog nadere uitwerking en uiteindelijk zijn het ook ten aanzien van dit punt de PS 'en van provincies die uiteindelijk beslissen.

Zo bezien lijkt het op dit punt te verwachten MARF-advies niet in de weg te staan aan het advies om in bepaalde gevallen over te kunnen gaan om tot subsidiëring van preventieve maatregelen om de wolf te weren en daarmee schade aan vee te voorkomen. Wel is het zaak om zorgvuldig af te bakenen in welke gevallen en onder welke omstandigheden tegemoetkoming/subsidie aan de orde is.

Waar de MARF naar verwachting zal adviseren om deze randvoorwaarden de komende periode (najaar 2018) nader uit te werken, is het advies ten aanzien van het voorliggende wolvendraaiboek daarover al veel concreter.
Belangrijk om vanuit de provincies verdere uitwerking voor de wolf niet *afhankelijk* te maken van de MARF. De MARF geeft advies, de provincies moeten bestuurlijk wel speelruimte overhouden.

Ad 3. Scenario's
Een keus uit deze scenario's zal leiden tot tekstuele aanpassing van het wolvenplan voordat deze openbaar wordt gepubliceerd.
Optie a) sluit het meest aan op de wens van stakeholders, zie ook bijlage 2. De termijn van 3 jaar is extreem kort om effecten te kunnen beoordelen. Zaken kunnen in Drenthe heel anders lopen dan bijvoorbeeld in Gelderland. Bovendien moet duidelijk zijn dat de pilot niet alleen betrekking heeft op het eerste territorium dat wordt vastgesteld, maar ook op andere territoria die in de pilotperiode worden vastgesteld. Een periode van 5 jaar zou aanbeveling verdienen.
Optie b) zal leiden tot groot maatschappelijk onbegrip bij stakeholders en geeft het risico dat wolven zich op vee gaan specialiseren.

Optie c) voegt feitelijk niets toe aan de bestaande mogelijkheden en onderzoek dat BIJ12 al uitvoert. Deze optie zal ook maatschappelijk niet op begrip kunnen rekenen.

Ad 4. Wolvenbureau:
De provincies hebben momenteel een aantal uitvoerende taken (via BIJ12) belegd bij Wolven in Nederland en de Zoogdiervereniging. Dit betreft een centraal wolvenmeldpunt en inschakelen van externe menskracht voor het beoordelen/bemonsteren van aangevallen vee. Er zijn drie redenen om hier zo snel mogelijk mee te stoppen en het wolvenbureau bij BIJ12 onder te brengen:

1) Het wolvenmeldpunt zou naar verwachting voor een belangrijk deel door vrijwilligers worden onderhouden en bemenst. In de praktijk blijkt dat Wolven in Nederland hier een behoorlijke financiële vergoeding voor wenst. Daarmee is het niet kosteneffectief om dit als opdracht buiten de deur te zetten.
2) Stakeholders vanuit de landbouw en jagerswereld hebben weinig tot geen vertrouwen in Wolven in Nederland en de Zoogdiervereniging. Deze organisaties worden niet als neutraal beschouwd maar als pro-wolf lobbyclubs. Dat straalt negatief af richting de provincies (als indirect opdrachtgever).
3) Wolven in Nederland en de Zoogdiervereniging hebben bij herhaling inhoudelijk foute informatie in de pers gegeven en/of commentaar geleverd op politieke processen waarbij er duidelijk geen politiek-bestuurlijke sensitiviteit is getoond. 5.2.3 [redacted]

Omdat de BACVP niet beslist over de hele begroting van BIJ12 en de daar ondergebrachte taken moet de vorming van een wolvenbureau via een ander traject (AAC middelen, IPO bestuur) worden gerealiseerd. Het is aan de BACVP om zich over de wenselijkheid en urgentie uit te spreken. Vanuit Drenthe is ambtelijk geadviseerd om in de IPO begroting 2019 de wolf wel als PM post op te nemen (pag 37 concept programmabegroting).

Individu en herkomst bepaling wolvensamples januari-april 2018 - WEnR 3 juli2018.

Afgelopen voorjaar zijn met regelmaat swabmonsters van dode of gewonden schapen via BIJ12 op het WEnR lab onderzocht om vast te stellen of het wolf of een hond betrof. Voor een overzicht van de resultaten zie https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-informatie-per-diersoort/wolf/ . De monsters die positief waren voor wolf zijn de afgelopen maand in opdracht van BIJ12 onderzocht met een andere DNA techniek (microsatellieten). Daarmee kan achterhaald worden welk individu het betrof, wat het geslacht is en waar het dier vandaan kwam. Deze methode vereist een betere kwaliteit DNA waardoor het niet alle gevallen mogelijk was om tot een uitspraak te komen. Daarnaast is het voor de herkomst van een dier van belang dat het profiel, of dat van de ouders of andere directe verwanten, bekend is in de database van het CEwolf consortium.

Province	plaats	datum	mtDNA	geslacht	referentie	herkomst	opmerking
Utrecht	Bunschoten	februari	wolf HW02	man		Barnsdorf pack	broers
Limburg	Nieuwbergen	maart	wolf HW02	man	GW913m	Barnsdorf pack	broers
Limburg	Lottum	maart	wolf HW02	man	GW913m	Barnsdorf pack	broers
Limburg	Baexem	maart	wolf HW02	man	GW913m	Barnsdorf pack	broers
Overijssel	Kampen (2)	maart	wolf HW01	man		onbekende herkomst	
Drenthe	Zuidwolde	maart	wolf HW01	man		onbekende herkomst	
Overijssel	Beckum	februari	wolf HW01	man		onbekende herkomst	
Drenthe	Zwinderen	april	wolf HW01	man		onbekende herkomst	
Groningen	Sellingen	april	wolf HW01	man		onbekende herkomst	
Drenthe	Veeningen/Alteveer	april	wolf HW01	man		onbekende herkomst	
Drenthe	Alteveer	april	wolf HW01	man		onbekende herkomst	
Drenthe	Zuidwolde	april	wolf HW01	man		onbekende herkomst	
Drenthe	Drogteropslagen	april	wolf HW01	man		onbekende herkomst	
Drenthe	Benneveld	maart	wolf HW02	vrouw		Schneverdingen pack	
Drenthe	Tiendeveen/Oosterhesseven	maart	wolf HW02	vrouw		Schneverdingen pack	
Overijssel	Markelo	april	wolf HW02	vrouw		Schneverdingen pack	
Gelderland	Ruurlo	april	wolf HW02	vrouw		Schneverdingen pack	
Friesland	Boijl	april	wolf HW01	vrouw	GW763f	Daubitz pack	

Tabel 1: Overzicht van de casussen tot en met April 2018 waar een goed DNA profiel van is verkregen voor individu en herkomstbepaling.

In tabel 1 zijn de resultaten weergegeven. Indien de zenderwolf Naya wordt meegeteld dan zijn er in het voorjaar van 2018 **zes wolven vastgesteld** in Nederland, **3 mannen en 3 vrouwen**. We weten dat Naya zich begin januari heeft gevestigd in Vlaanderen waar ze nog steeds verblijft op het militaire oefenterrein bij Leopoldsburg. Drie schadegevallen in maart 2018 kunnen worden toegewezen aan een mannetje uit een roedel nabij Barnsdorf (Nedersaksen; zie tabel). Via het CE wolf consortium kon worden vastgesteld dat het hier ging om het jonge mannetje dat korte tijd later werd doodgereden nabij het Vlaamse Opoeteren. Een wolf die eind februari werd vastgesteld bij Bunschoten betrof zijn broer, en is dus afkomstig uit dezelfde Barnsdorf roedel.
In de provincies Overijssel, Drenthe en Gelderland was in maart en april een vrouwelijke wolf actief, eveneens afkomstig uit Nedersaksen, echter uit een andere roedel (Schneverdingen). In dezelfde periode was in een goeddeels overlappende regio (Overijssel, Drenthe en Groningen) een mannelijke wolf actief, waarvan de exacte herkomst niet kon worden achterhaald. Waarschijnlijk is zijn ouderlijk roedel nog niet of onvoldoende voor DNA bemonsterd zodat het nog niet in de database zit.
De wolf die in april werd waargenomen in Friesland, betrof een wijfje uit een roedel nabij Daubitz (Saksen). In tabel 2 (onder) zijn de resultaten weergegeven van locaties waarvan geen individubepaling kon worden verkregen, vrijwel zeker als gevolg van te slechte DNA kwaliteit.

Of deze wolven sinds april 2018 nog aanwezig zijn geweest is op dit moment niet duidelijk, aangezien we met deze methode terug kijken in de tijd en wolven zeer nomadisch kunnen zijn in de verkenningsfase. Vanaf mei zijn er meerdere schadegevallen geweest bij schapenhouders. Uit het maandelijkse DNA daderonderzoek blijkt dat enkele daarvan zijn veroorzaakt door een wolf (zie link hierboven). Tevens zijn er enkele vrijwel zekere wolvenkeutels gevonden in natuurgebieden. Afgesproken is met BIJ12 dat elke maand de monsters van schapenslachtoffers worden onderzocht op dader en dat per kwartaal deze

monsters voor individu, geslacht en herkomstbepaling worden onderzocht. Deze individu gerichte DNA methode geeft meer inzicht in het aantal wolven wat in Nederland actief is, hun geslacht en ook of er indicaties zijn dat een dier een bepaalde regio bestrijkt. Dit laatste is weer relevant voor betrokkenen zodat rekening gehouden kan worden met een wolf.

Kampen, lokatie 1	Overijssel	wolf HW01	no valid results
[redacted] Kerkeveld	Drenthe	wolf HW01	no valid results
Staphorst	Overijssel	wolf HW02	no valid results
Nieuwleusen	Drenthe	?	no valid results

Tabel 2: locaties waarvan de individubepaling niet is gelukt.

Memo POHO	provincie Drenthe
Gedeputeerde	Henk Jumelet
Afschrift	Jordan Jumelet
Datum	25-9-2018
Poho datum	1-10-2018
Opsteller	[redacted] en [redacted]
Afgestemd met	Jordan Jumelet
Onderwerp	Diverse Wolvenzaken
Doel memo	☐Ter discussie ☐Ter informatie ☒Ter besluitvorming
Bijlage	1. Extract annotatie BAC 2. Concept beantwoording statenvragen.
Naar GS	Nee

Advies/Vraag
1. Behandeling van het wolvenplan in de BAC; bijgevoegd de annotatie.
2. Statenvragen D66; ons advies is BAC 4/5 oktober af te wachten om vervolgens definitieve beantwoording op te stellen. Advies is om de staten zelf budget beschikbaar te laten stellen.
3. Voortgang ronde tafel; ons advies is om dit najaar een vervolgafspraak te plannen.
4. Stand van zaken uitleen noodoplossing en camera's.
5. Onderzoekstage enquête schapenhouders; ons advies is om in de tweede helft van 2019 vervolgonderzoek te laten doen.

Inleiding
Dat er rondom de wolf twee processen parallel die met elkaar interfereren; het provinciale en het landelijke proces. In beide zijn nu een aantal stappen gezet.

Argumenten
1. Interprovinciaal wolvenplan ligt ter besluitvorming in de komende BAC, annotatie toegevoegd.

2. D66 fractie heeft statenvragen gesteld. Om passende beantwoording te kunnen formuleren eerst de BAC afwachten, dan een definitief antwoord opstellen. Ter besluitvorming in het POHO van 15 oktober. Conceptbeantwoording bijgevoegd.
Budget voor schadepreventie is niet voorzien in bestaande financieringsstromen. Het lijkt ons het best om, als staten financiering voor preventieve maatregelen willen, de staten zelf uit algemene middelen een voorstel te laten doen.

3. Vervolg op het rondetafelgesprek in het voorjaar in de komende maand plannen. Er is toegezegd om een vervolg te geven aan dit gesprek. De sector zelf is ook bezig zich te organiseren, overzicht hiervan is in de bijlage bijgevoegd. Voor vervolg van de ronde tafel eerst besluitvorming in de BAC afwachten. Op basis van de landelijke lijn kunnen we de Drentse aanpak verder uitwerken. Met oog op de statenverkiezingen is het verstandig om al dit najaar een vervolgoverleg in te plannen. Ons voorstel is om met het gezelschap een dag naar het wolvencentrum in Döverden te gaan.

4. Naar aanleiding van het afgelopen POHO zijn hekwerken aangeschaft als noodoplossing voor schapenhouders die getroffen zijn door een mogelijke aanval door wolven voor de periode tot de uitslag van het DNA-onderzoek bekend is, om zo herhalingsaanvallen te voorkomen. De camera's zijn in aanschaf. De website van de provincie Drenthe met informatie over de wolf wordt geüpdatet.

5. Conform het flora- en faunabeleidsplan staat in 2019 een herhalingsonderzoek gepland onder schapen- en geitenhouders (net als in 2016). Het lijkt verstandig om dit onderzoek in de tweede helft van het jaar uit te voeren zodat het niet samenvalt met de provinciale statenverkiezingen.

Risico's
1. 5.2.3
[redacted]
Lang niet alle stakeholders zijn tevreden met het wolvenplan. Dat gaat ook niet lukken omdat de meningen ver uiteen liggen en vaak volstrekt tegenovergesteld zijn.

2. Geen.

3. Bij het niet (tijdig) plannen van een vervolg is er een risico op onvrede bij de betrokken stakeholders.

4. Geen.

5. Geen.

Vervolgstappen (aanpak/uitvoering)
1. Geen.

2. In het POHO van 15 oktober definitieve beantwoording statenvragen bespreken ten behoeve van GS van 24 oktober.

3. Zo spoedig mogelijk na de BAC een datum vaststellen voor een dag met Drentse stakeholders.

4. Geen.

5. Begin 2019 start de werving voor een stagiaire.

Memo POHO Vervolgtraject Wolf	provincie Drenthe
Gedeputeerde	Henk Jumelet
Afschrift	Jordan Jumelet, [redacted]
Datum	2-10-2018
Poho datum	2-10-2018
Opsteller	[redacted] & [redacted]
Afgestemd met	Jordan Jumelet, [redacted]
Onderwerp	Vervolgtraject Wolf
Doel memo	☒Ter discussie ☐Ter informatie ☒Ter besluitvorming
Bijlage	1. Uitstelbrief beantwoording statenvragen 2. Conceptbeantwoording statenvragen 3. Verslag Ronde Tafel
Naar GS	Nee

Advies/Vraag
1. Statenvragen: Keuze te maken tussen beantwoording in december of vlak voor/na de verkiezingen. Wij adviseren beantwoording in december.
2. Statenvragen: In te stemmen met de concept beantwoording statenvragen (bijlage 1).
3. Ronde tafel: De lengte verkorten naar een avond, ten opzichte van de eerder voorstelde hele dag te organiseren tussen 22 oktober en 17 november.
4. Ronde tafel: De gespreksonderwerpen bepalen.

Argumenten
1. Het in procedure brengen van de beantwoording van de statenvragen in december kent de volgende argumenten:

- Als er met de beantwoording van de statenvragen wordt gewacht op vaststelling in de BAC dan zou op zijn vroegst de beantwoording pas plaatsvinden vlak voor of vlak na de verkiezingen in 2019. Het zou wenselijk zijn om de vragen na de bespreking van het wolvenplan in de BAC van 4 en 5 oktober te beantwoorden en in procedure te brengen. Hiermee kunnen de vragen nog in 2018 beantwoord worden. Bovendien kan de uitkomst over de besluitvorming in de BAC van december dan nog worden meegenomen in de mondelinge behandeling.
- De inhoud van de beantwoording verandert niet, ongeacht of er op volledige afronding van de besluitvorming in de BAC wordt gewacht (zie bijlage 2: conceptbeantwoording).

2. Zie bovenstaand.

3. Het verkorten van de ronde tafel bijeenkomst kent de volgende argumenten:

- De afspraak met de Drentse Stakeholders was om in de tweede week van oktober een vervolg-bijeenkomst te organiseren, na vaststelling van het interprovinciaal wolvenplan (zie bijlage 3).
- Doordat het wolvenplan op dit moment nog niet is vastgesteld zijn er geen verdere veranderingen om met de stakeholders te bespreken ten opzichte van de vorige vergadering.
- De inhoud van de agenda schuift daarmee van het bespreken van de Drentse invulling van het nationale beleid, naar procestoelichting en hoeft daarmee niet meer een hele dag te beslaan.

4. De gespreksonderwerpen voor de te plannen ronde tafel bijeenkomst zijn een terugblik op het gesprek van de vorige keer en een terugblik op het landelijke proces dat heeft gespeeld.

Risico's
1. Het uitstellen van de statenvragen tot besluitvorming in de BAC zal leiden tot beantwoording van de statenvragen na de statenverkiezingen. 5.2.3 [redacted].

2. Geen risico's.

3. Stakeholders rekenen op het maken van een “volgende stap” in een komend rondetafelgesprek. Voor het maken van die volgende stap is het noodzakelijk dat de nationale kaders bekend zijn. Het organiseren van een volgende stakeholdersbijeenkomst zonder dat deze kaders bekend zijn kent een serieus risico voor de relatie die de provincie onderhoudt met haar stakeholders op dit dossier.

4. Zie risico 2.

Vervolgstappen (aanpak/uitvoering)
1. Het verzenden van de uitstelbrief (bijlage 1)
2. Na de BACVP van 4/5 oktober het in procedure brengen van de beantwoording statenvragen.
3. Het plannen van een volgend rondetafelgesprek tussen 22 oktober en 17 november.

Memo POHO Natuur	provincie Drenthe
Gedeputeerde	Jumelet
Afschrift	VTH-Faunaoverleg / Communicatie
Datum	10-6-2018
Poho datum	18-6-2018
Opsteller	[redacted] & [redacted]
Afgestemd met	VTH A. Venekamp / Communicatie [redacted]
Onderwerp	wolf vervolgacties na de ronde tafel
Doel memo	☐Ter discussie ☐Ter informatie ☒Ter besluitvorming
Bijlage	verslag ronde tafel
Naar GS	nee

Advies/Vraag
1. Besluiten om het verslag van de ronde tafel (23 mei) samen met de beide presentaties aan de deelnemers te versturen.
2. Insteek bepalen voor vervolg proces draaiboek wolf (ipo landelijk) en vervolg proces in Drenthe.
3. Besluiten om opdracht te geven vanuit het budget schadepreventie elektrische rasters en bijbehorende stroomvoorziening aan te schaffen die tijdelijk uitgeleend kunnen worden na een (vermoedelijke) aanval door wolf op vee.
4. Besluiten om opdracht te geven vanuit het budget uitvoeringskosten Wet natuurbescherming een aantal extra cameravallen aan te schaffen die ingezet kunnen worden voor monitoring van de wolf op 'verdachte' locaties.

Inleiding
De wettelijke rol en taken van de provincie rondom de wolf veronderstellen we als bekend. Er lopen momenteel drie zaken min of meer parallel die ook onderling interfereren.

a) opstellen/versnellen vervolg landelijke draaiboek wolf
b) proces met stakeholders binnen Drenthe
c) concrete schadegevallen of waarnemingen wolf in Drenthe

Om voldoende rust te kunnen houden op a en b is het essentieel dat de provincie op aspect c goed anticipeert. Schapenhouders hebben (nog) veel vertrouwen in de provincie. Dat kan op dit dossier snel omslaan en dan hebben we een groot probleem met elkaar.

Argumenten
1. De presentaties van de provincie en vanuit WEnR zijn als pdf beschikbaar. Van de bijeenkomst op 23 mei is een verslag gemaakt met de belangrijkste punten. Geadviseerd wordt om dit aan de deelnemers te versturen.

2. Aangezien Drenthe van alle provincies in de komende jaren wellicht het meest te maken krijgt met wolven is het essentieel om in 'the lead' te zijn/blijven met betrekking tot het landelijke draaiboek. De noodzaak voor een goede interprovinciale afstemming, en de tijd die dit proces kost, wordt niet door alle Drentse stakeholders gevoeld. Sterker: de roep om los van andere provincies zelf maar aan de slag te gaan wordt steeds luider. Dit is op 23 mei ook al aan de orde geweest. Waar het proces idealiter zou focussen op het landelijke draaiboek en daarna op provinciale uitwerking/detaillering zijn we nu gedwongen om beide tegelijk op te pakken. Geadviseerd wordt om beide parallel in te vullen. Voor Drenthe moet verder worden nagedacht over het aspect kennisdeling/voorlichting en het benaderen van specifieke doelgroepen die met de wolf te maken (kunnen) krijgen.

3. Ervaring in Duitsland leert dat er een grote kans is dat er medio augustus-september weer een piek zal komen van rondzwervende jonge wolven en bijbehorende aanvallen op vee. De grote onrust die dit voorjaar in Groningen (Marum) ontstond door een herhaalde aanval (2 nachten achtereen) bij dezelfde schapenhouder moet in Drenthe worden voorkomen. Hoewel de kans op een dergelijke herhaalde aanval bij rondzwervende wolven erg klein is, is de impact en het gevoel van onveiligheid enorm. Geadviseerd wordt om, net als in de provincie Limburg al het geval is, elektrische rasters aan te schaffen die de provincie aan een getroffen schapenhouder tijdelijk kan uitlenen om herhaling van een aanval op korte termijn te voorkomen. Daarmee profileert de provincie zich richting de schapenhouders als een betrouwbare, meedenkende partner. Tijdelijke uitleen van rasters heeft geen gevolgen voor de keuzes die in het ipo draaiboek gemaakt moeten worden.

4. De provincie is (zoals ook vermeld in het draaiboek wolf) vanuit de afspraken in het natuurpact verantwoordelijk voor het bekostigen van onderzoek dat nodig is om de aanwezigheid van wolven te monitoren. Voor rondzwervende dieren is passieve monitoring (verzamelen van losse meldingen en schadegevallen) voldoende. Bij vermoedens van vestiging is nader onderzoek noodzakelijk. De provincie heeft hierin tot op heden gekozen voor een ‘low-profile’ benadering waarbij betrokken terreinbeheerders de monitoring trekken en de provincie een faciliterende rol speelt, o.a. door het beschikbaar stellen van cameravallen. De huidige capaciteit aan camera’s (2 stuks) is voor de komende periode onvoldoende om in alle wolf-verdachte gebieden voldoende zicht te houden op de ontwikkelingen. Geadviseerd wordt om de huidige benadering (met terreinbeheerders in trekkersrol) voort te zetten en als provincie voor dit doel extra camera’s aan te schaffen.

Risico’s
De risico’s voor de wolf zijn vooral politiek-bestuurlijk van aard. Ervaring in het buitenland laat zien dat wolven altijd voorpaginanieuws zijn. De feitelijke schade aan de landbouwsector is in vergelijking met de jaarlijkse faunaschades in ons land volstrekt marginaal. Consequent vanuit de wettelijke taken communiceren welke verantwoordelijkheden de provincie heeft, en neemt, en naar buiten uitdragen dat wij daarop goed anticiperen lijkt de beste strategie om het vertrouwen in de provinciale overheid te handhaven.

Vervolgstappen (aanpak/uitvoering)
Op korte termijn 1, 3 en 4 uitvoeren. Met betrekking tot punt 2 een planning opstellen en daarover nadere afspraken maken met stakeholders.

Oplegnotitie wolvenplan tbv overleg op 17 oktober 2018

Waarom nu een nieuw wolvenplan en wat is de basis?

2012: kamerbrief waarin de staatssecretaris aangeeft samen met de provincies een factfinding study te hebben laten uitvoeren door Alterra, en hier gezamenlijk een vervolg aan te willen geven.

2014: besluitvorming in de BACVP over het door Alterra opgestelde 'voorstel voor een wolvenplan 2.0' Opdracht BACVP aan IPO werkgroep om het wolvenplan voor 1e fase (zwervende wolf) om te zetten in een operationeel draaiboek.

2016: besluitvorming in BACVP. Draaiboek 1e fase (zwervende wolf) vastgesteld en opdracht aan IPO werkgroep om door te werken aan een plan voor de vervolgfasen op basis van het Alterra rapport.

2018: verzoek BACVP aan IPO werkgroep om opleveren nieuwe plan te versnellen.

Hoofdlijnen inhoud

De basis is het Alterra rapport van 2014 waarover met een groot aantal stakeholders in een open proces is overlegd. Voor het Alterra rapport is ook veel gebruik gemaakt van expertise uit andere landen, met name Duitsland, waar al wolven leefden.

- Het Alterra rapport doet aanbeveling om een wolvenbureau op te richten. BACVP (en Staatssecretaris in kamerbrief) besluit in 2014 dat dit nu (2014) prematuur is en taken ondergebracht kunnen worden bij bestaande organisaties.
- Situatie 2018 is veranderd. Stakeholders pleiten voor een wolvenbureau en bovendien blijkt dat een aantal organisaties waar taken zijn belegd door andere stakeholders worden gewantrouwd. Ambtelijk wordt voorgesteld taken naar BIJ12 te verplaatsen (al of niet onder de naam wolvenbureau).
- Bestuurlijke keus: Taken die nu extern worden belegd (bijvoorbeeld wolvenmeldpunt bij Wolven in Nederland) komen bij BIJ12 terecht. Financieel neutraal omdat geld dat nu naar WIN gaat binnenshuis blijft. Eventuele extra/nieuwe taken, bijvoorbeeld communicatie nader uit te werken en via IPO begroting te regelen.

- Beleid zwervende wolven. Er worden geen wijzigingen voorgesteld ten opzichte van het vigerende draaiboek (geen eisen aan schadepreventie en 100% vergoeding van schade).

- Beleid territoriale wolven. Als basis blijft beleid voor zwervende wolven van kracht. Provincies die dat willen kunnen een pilot starten om preventieve middelen voor schapenhouders te subsidiëren. Indien provincies dit willen zullen beleidsregels aangepast moeten worden en zal door PS een subsidiebesluit moeten worden genomen.

- Financiële aspecten. De toename van het aantal wolven geeft een autonome groei van het aantal schademeldingen en samenhangende kosten. Dit is in het wolvenplan verwoord en geen gevolg van nu te maken beleidskeuzes. Het nieuwe plan dwingt geen enkele provincie tot investeringen in preventie, dat is een PS besluit dat ook zonder een gezamenlijk wolvenplan genomen zou kunnen worden. Eventuele kosten van preventiesteun zijn afhankelijk van feitelijke begrenzing territorium, politieke keus van subsidieregelingen (50-80-100% steun, wel/niet hobbyhouders meenemen) en uiteindelijk de vraag of stakeholders bereid zijn om de schouders te zetten onder een preventieplan.

Memo POHO Natuur	provincie Drenthe
Gedeputeerde	Jumelet
Afschrift	VTH-Faunaoverleg / Communicatie
Datum	5-2-2020
Poho datum	10-2-2020
Opsteller	
Afgestemd met	, A. Venekamp
Onderwerp	Indirecte schade en stroomklokken
Doel memo	☐Ter discussie ☐Ter informatie ☒Ter besluitvorming
Bijlage	Uitwerking schadevergoeding
Naar GS	nee

Advies/Vraag
1. Kennis te nemen van de bijlage indirecte schade.
2. In te stemmen met de aanschaf van 10 stroomklokken uit het budget schadepreventie (ter waarde van 5.000 euro).

Inleiding
Ter voorbereiding van het vierde rondetafelgesprek wolf is in het vorige POHO ter sprake gekomen dat er behoefte is aan een uitwerking van de kosten die op dit moment onder de schadevergoeding van BIJ12 vallen. Om zo gemakkelijker het gesprek over het niet kunnen vergoeden van indirecte kosten te kunnen voeren.

Tijdens dit rondetafelgesprek zullen de stakeholders waarschijnlijk ook de noodrasters ter sprake brengen. Deze noodsets worden ingezet om te voorkomen dat een wolf meerdere keren op dezelfde plek toeslaat en zich op den duur gaat specialiseren in het doden van schapen. Op dit moment staat er 4 hectare afrastering van de provincie in het veld. De afspraak daarbij is dat de provincie de hekken verstrekt, maar dat dierouders zelf de hekken moeten voorzien van een stroomklok, om zo de verantwoordelijkheid te delen.

Praktijkervaring leert nu dat er niet voldoende stroom staat op de rasters in het veld om een wolf te weren. Voorlopig zijn de rasters effectief omdat het voor de wolf vreemde objecten zijn, maar op den duur is een aanval binnen de rasters niet uit te sluiten. De negatieve gevolgen die dit zou hebben voor het draagvlak voor preventieve maatregelen is nu de aanleiding om het sturen op de gedeelde verantwoordelijkheid te heroverwegen en als provincie bij de noodsets ook een stroomklok aan te bieden.

Argumenten
1. nvt

2a. Met het toevoegen van stroomklokken aan de rastersets voldoet het noodpakket aan de vereisten voor preventieve maatregelen die vanuit Bij12 geadviseerd worden. Zo wordt het risico ondervangen dat er een aanval plaatsvindt binnen de rasters die de provincie verschaft.
2b. Effectieve preventieve maatregelen dragen bij aan het voorkomen dat de wolf zich specialiseert in het jagen op schapen. Dit is een belangrijk deel van het behouden van draagvlak voor de wolf.
2c. Het draagvlak voor preventieve maatregelen zal zich vergroten wanneer de preventieve maatregelen die de provincie zelf verschaft compleet en effectief zijn.
2d. Door de stroomklokken toe te voegen aan de noodsets profileert de provincie zich als betrokken partner die met de omgeving mee denkt en leert van wat wel en niet werkt als wolven in de streek actief zijn.

Risico's
1. nvt

2a. De gedeelde verantwoordelijkheid tussen dierhouder en provincie komt met het verstrekken van stroomklokken deels te vervallen
2b. De stroomklokken zijn diefstalgevoelig.

Vervolgstappen (aanpak/uitvoering)

Memo POHO Natuur en water	provincie Drenthe
Gedeputeerde	H. Jumelet
Afschrift	
Datum	25-6-2020
Poho datum	29-6-2020
Opsteller	
Afgestemd met	
Onderwerp	Bezwaarzaken faunaschade
Doel memo	☐Ter discussie
Bijlage	-
Naar GS	-

Advies/Vraag
1. In te stemmen met het vasthouden aan de beleidsregels in de zaak
2. Kennis te nemen van het feit dat de zaak van op zijn verzoek is uitgesteld tot er weer fysiek zittingen kunnen plaatsvinden.

Inleiding
Op dit moment hebben twee dierhouders bezwaar gemaakt tegen de vergoeding die zij hebben gekregen voor faunaschade, beide zijn op dit moment door BIJ12 in behandeling.

De zaak van is nieuw. Hij ondervond op 19 november 2019 schade van de wolf in zijn koppel van 80 Shropshire schapen. Hierbij werden 15 ooien en 1 geïmporteerde dekram door de wolf gedood of dusdanig verwond dat er een dierenarts euthanasie heeft moeten plegen. De dierhouder heeft vergoeding gekregen voor op dat moment drachtige dieren en een toelage vanwege de bijzonderheid van het ras. De dierhouder omschrijft dat alle dieren zeer gestrest zijn geweest en, op 2 na, in de loop van het seizoen hun lammeren verworpen hebben. Hij wil daarbij de schade voor 108 ongeboren lammeren vergoed. De dierenarts en faunaconsulent van BIJ12 onderschrijven dat dit gebeurd zou kunnen zijn.

De beleidsregels met betrekking tot schadevergoeding is er ruimte voor het vergoeden van verworpen lammeren, mits het binnen twee weken aangetoond wordt, zodat het zeker is dat de verwerpingen het gevolg zijn van de wolvenaanval. De dierhouder had zijn dieren in het veld staan en heeft daardoor niet aan kunnen tonen dat de lammeren verworpen zijn, omdat de verworpen vruchten daar lastig gevonden kunnen worden en opgegeten worden door roofdieren en aaseters. Door de dieren binnen te zetten had hij dit wel aan kunnen tonen.

Het uitgangspunt bij deze zaken is om vast te houden aan de beleidsregels, om erop toe te blijven zien dat er in alle gevallen gelijk gehandeld wordt. BIJ12 heeft aan de provincie gevraagd of zij deze zaak bijzonder genoeg vindt om gegrond van de beleidsregels af te kunnen wijken.

De zaak van loopt al enige tijd, maar is in verband met corona uitgesteld tot er weer fysiek zittingen plaats kunnen vinden. heeft aangegeven de zaak niet via beeldbellen te willen houden.

Argumenten
1a Het risico op precedentwerking is hoog.
Het wel of niet vergoeden van indirecte schade is op dit moment onderdeel van de maatschappelijke discussie. Door in dit geval wel ruimte te geven om van de beleidsregels af te wijken wordt een grijs gebied gecreëerd en zal de provincie vaker zaak voor zaak moeten beoordelen wat de provincie wel of niet redelijk vindt. Hierdoor zal het heel moeilijk worden om dierhouders ten opzichte van elkaar gelijk te behandelen.

1b De beleidsregels zijn zo opgesteld dat de dierhouders een tegemoetkoming krijgen voor schade waarbij het aannemelijk is dat dit door de wolf is veroorzaakt.
In het geval van ongeboren lammeren is er beoordeeld dat dit vergoed kan worden als het tot twee weken na de aanval, omdat dit de termijn is waarop het aannemelijk is dat het door de aanval wordt veroorzaakt.

1c. Het is lastig na te gaan of het verhaal van de dierhouder klopt.
Doordat de koppel buiten stonden is het lastig na te gaan hoeveel dieren uiteindelijk echt verworpen hebben, door de dieren binnen te zetten had dit beter gevolgd kunnen worden, maar het verplaatsen van schapen terwijl ze gestrest zijn had ook consequenties gehad. De dierenarts en de faunaconsulent onderschrijven de claim van de dierhouder, maar het bewijs lijkt tot dusverre anekdotisch.

1d. *Het afwijken van de bestaande beleidsregels maakt het ook interprovinciaal lastiger om aan deze regels vast te houden.*
Wanneer de provincie mee beweegt met deze aanvraag en een uitzondering maakt op de beleidsregels heeft dat niet alleen gevolgen voor hoe er binnen de provincie met dit soort zaken omgegaan wordt, maar ook voor hoe dat is voor ander provincies en de houdbaarheid van de beleidsregels.

Risico's
1. De dierhouder kan de pers benaderen
5.2.3 [redacted]

Vervolgstappen (aanpak/uitvoering)
BIJ12 zal beide zaken verder behandelen in lijn met de beleidsregels.

Memo POHO Natuur en water	provincie Drenthe
Gedeputeerde	H. Jumelet
Afschrift	
Datum	29-1-2020
Poho datum	3-2-2020
Opsteller	[redacted]
Afgestemd met	VTH, Arnout Venekamp, [redacted] NW, [redacted], Jordan Jumelet, [redacted] PO, [redacted]
Onderwerp	Gebiedsproces Wolf
Doel memo	☐Ter discussie
Bijlage	1. Verslag Derde Ronde tafel 2. Uitnodiging Vierde Ronde Tafel 3. Persbericht Vierde Ronde tafel
Naar GS	

heeft opmaak toegepast: Nederlands (standaard)

Advies/Vraag
1. In te stemmen met de uitnodiging voor de vierde ronde tafel op 11 februari.
2. In te stemmen met het concept agenda om te bespreken tijdens de vierde ronde tafel.

Tijdens de ronde tafel;
3. In te stemmen met het gegeven advies over de werkbare preventieve maatregelen en het aansturen op tijdig starten met de maatregelen.
4. De intentie uit te spreken om als provincie een bijdrage te leveren voor preventieve maatregelen wanneer een wolf zich heeft gevestigd.
5. De mogelijkheid open te houden om een voorlopers regeling te hanteren wanneer er een territorium vastgesteld is maar een structurele oplossing nog niet beschikbaar is.
6. In te stemmen met het advies of de opbouw van de gebiedscommissie en hun contact met de praktijk.
7. Het advies over de kosten van onderhoud van de hekken mee te nemen in de op te stellen subsidie-regeling (punt 4).
8. In te stemmen met nadere verkenning van de ecologische betekenis van de wolf in de Drentse natuur.

9. Niet in te stemmen met het voorstel om indirecte schade te vergoeden
10. Niet in te stemmen met het vangen en het plaatsen van zenders bij wolven voor communicatiedoel-einden of het voorkomen van faunaschade.
11. Niet in te stemmen met het instellen van een "wolven-alert".

Inleiding
De laatste keer dat er in een ronde tafelbijeenkomst met belanghebbenden is gesproken over de wolf is 7 mei 2019 (zie bijlage 1; verslag derde ronde tafel). Tijdens die bijeenkomst is er kennisgenomen van de aanpak die de provincie Gelderland hanteert en is de wens uitgesproken daar zo veel mogelijk bij die aanpak aan te sluiten, om zo van elkaar te kunnen leren. Ook is er verschillende keren benoemd dat er gestart moet worden met het nemen van preventieve maatregelen. Toen is aangegeven dat, voordat daarmee van start kon worden gegaan, er eerst kennis verzameld moet worden over wat dit zou betekenen, zowel inhoudelijk over de aanpak, als over de kosten die dit met zich mee zal brengen. Een aantal deelnemers van de ronde tafel heeft zich daar sindsdien mee bezig gehouden.

Zij hebben op samen een advies opgesteld, waarin stappen zijn gezet naar het invullen van wat er moet gebeuren en welke preventieve maatregelen in Drenthe uitvoerbaar zijn. Echter wordt ook nog steeds veel opengelaten wordt over de kosten die dit met zich meebrengt. In een vierde ronde tafel bijeenkomst willen zij dit gezamenlijk aan de gedeputeerde presenteren. Deze bijeenkomst staat gepland op 11 fe-bruari. Ook is afgesproken om tijdens de bijeenkomst een persbericht voor te leggen en te bespreken, om met een gezamenlijke boodschap naar buiten te kunnen treden. De voorgestelde uitnodiging en perslijn zijn toegevoegd in als bijlage 2 en 3.

Argumenten
1. nvt
2. nvt

3a. De voorgestelde maatregelen sluiten aan op het advies dat vanuit de provincies (BIJ2) wordt gegeven voor het nemen van wolf-werende maatregelen.
3b. De stakeholders geven aan dat dit advies werkbaar is binnen hun bedr jfsvoering, door deze gedragen maatregelen ontstaat er meer draagvlak.

4a. Het vergoeden van preventieve maatregelen in het geval van vestiging van een wolf is een punt waar alle aanwezige stakeholders in de adviesgroep een groot belang b j hebben, en sinds het starten van de rondetafelgesprekken op aandringen.
4b. Er kan nog geen definitieve toezegging gedaan worden over het vergoeden van de preventieve maatregelen, besluitvorming over het budget zal bij PS plaats moeten vinden en moet daarvoor nog nagelopen worden op juridische haalbaarheid en staatsteun, Voorzichtigheid is dus geboden bij het communiceren met de stakeholders en het wekken van verwachtingen (zie ook risico's punt 4a t/m 4d).
4c. Het willen vergoeden van preventieve maatregelen bij vestiging van een wolf sluit aan b j de aanpak zoals die ook in Gelderland gehanteerd wordt, en komt overeen met eerdere besluitvorming en de verwachting bij de stakeholders die is gewekt t jdens eerdere rondetafelgesprekken.
4d. De situatie in Gelderland laat zien dat b j de beschikbaarheid van een dergelijke vergoeding, de publieke opinie bij het voorkomen van faunaschade bij onbeschermde schapen verschuift van "het is de schuld van de wolf/de provincie" naar "waarom z jn er nog geen preventieve maatregelen genomen.

5a. Het hanteren van een voorlopers regeling bij vestiging van een wolf komt overeen met de aanpak die in Gelderland wordt gehanteerd en geeft de mogelijkheid van elkaar te leren.
5b. Het inzetten van een voorlopers regeling kan een middel z jn om snel uitkomsten te bieden voor dierhouders met een hoog urgentie gevoel.
5c. B j de insteek die Gelderland heeft gehanteerd nemen de "voorlopers" een actieve rol in het delen van hun kennis en ervaring met de preventieve maatregelen. Het creëren van ambassadeurs in een gebied kan zorgen voor een vergroting van het draagvlak en geeft ook voor de provincie de mogel jkheid om ervaring op te doen met preventieve maatregelen.

6a. De kern van een gebiedscommissie is dat de commissie het gebied en de mensen in het gebied dat aangewezen is als wolventerritorium kent, en van daaruit gericht kan handelen op het inrichten van een gebiedsproces. Het is de vraag of de vorm die geadviseerd wordt daar ook invulling aan geeft. Wel is het duidelijk dat er behoefte is aan bestuurl jke afstemming over de wolf. Dit is iets waar de provincie wel invulling aan kan geven.
6b. Het lostrekken van de discussie in een bestuurlijke gebiedscommissie en een praktische adviesgroep geeft misschien wat meer lucht en ruimte voor het nemen van keuzes op de verschillende niveaus zonder dat de verschillende discussies e kaar in de weg zitten.
6c. Een gebiedscommissie zoals bedoeld in het wolvenplan, kan bij vaststelling van een territorium onder de bestuurlijke commissie alsnog worden ingesteld.

7. Hoe om te gaan met de kosten voor onderhoud is een keuze die onderdeel vormt van hoe de subsidieregeling opgebouwd wordt. Het advies hier een overweging op te maken is eenvoudig toe te zeggen.

8. Het bl jven verkennen van de ecologische betekenis van de wolf in Drenthe is ook iets waar de provincie belang b j heeft. Met name de gevolgen voor de wildstand en faunaschade bij landbouwhuisdieren maar ook de gevolgen voor (eco)toerisme leveren belangr jke informatie. Dit advies kan echter pas invulling aan gegeven worden wanneer wolven zich constant in Drenthe ophouden.

9a. De Raad van State heeft in twee verschillende gevallen geoordeeld dat alleen directe schade door wilde dieren wordt vergoed.
9b. Onder het huidige systeem wordt ook schade vergoed voor dieren die z jn verwond, dieren die in water terecht zijn gekomen en z jn verdronken en wordt schade voor ongeboren lammeren vergoed wanneer zwangere dieren worden gedood/gewond. Ook voor dieren die na verloop van t jd als gevolg van de aanval toch later dierenartskosten nodig hebben wordt schade in het huidige systeem al vergoed.

9c. Stakeholders geven zelf ook aan dat indirecte schade lastig te definiëren is en de totale kosten daardoor niet te voorspellen en begroten.
9d. Het vergoeden van indirecte schade creëert een precedentwerking waardoor in het geval van een rechtszaak de provincie geen andere keuze heeft dan ook in andere gevallen, bij andere diersoorten en op andere plekken, indirecte schade te vergoeden. Hierdoor zullen de financiële kosten snel oplopen.

10a. Vanuit de wet natuurbescherming is het alleen mogelijk een dier te vangen en te voorzien van een zender als dit een “bevredigende” optie is. In beide gevallen, wanneer de zender wordt gebruikt voor het voorkomen van faunaschade en voor communicatiedoeleinden, geeft vergunningverlening aan een dergelijke ontheffing als provincie niet op wettelijke gronden te kunnen verlenen.
10b. De gezenderde wolven die zo nu en dan door Nederland lopen z jn voorzien van een gezenderde halsband toen ze klein waren voor onderzoek naar de verspreiding van het dier en de activiteit van de roedel.Vaak zijn deze halsbanden voorzien van 1 of 2 accu’s en stoppen daarna met het uitzenden van data.
10c. Het vangen en zenderen van volwassen dieren (los van de hoge kosten en juridische onmogellijkheid) is alleen mogel jk met drijfjachten en voor het dier en de omgeving een ingr jpende gebeurtenis met een groot risico op onbedoelde verjaging van de wolf of verstoorde wolf-mens relaties. De provincie zal in dat geval maatschappel jk als verantwoordel jk worden gezien.
10c. Gezenderde honden zoals dat ook in Zuid Afr ka plaatsvind heeft het expliciete doel de dieren te beschermen en illegale vangst en jacht te voorkomen, hetgeen in de situatie in Drenthe wellicht door het gebruik van locatie data in de hand gewerkt kan worden (zie argumenten punt 11).

11a. Het is niet mogelijk om in het geval van faunaschade meteen vast te stellen of het veroorzaakt is door een wolf, vos of hond. Een “alert systeem” op basis van Faunaschade kan daardoor niet nauwkeuriger worden dan de manier zoals die nu op Bij12 wordt gepresenteerd.
11b. Het delen van nauwkeurigere informatie over de locatie van de wolf vormt een aanzienl jk risico voor de veiligheid voor het dier zelf, maar ook voor ecotoerisme en gevaarlijke situaties die ontstaan door gewenning of mensen die, met goede bedoelingen, dicht b j het dier willen komen.
11c. Wanneer het dier illegaal wordt verjaagd of bejaagd met behulp van de locatie bepaling die de provincie vrijgeeft, zal de provincie daarvoor maatschappelijk als (mede)verantwoordel jk worden gezien.

Risico’s
1. nvt
2. nvt

3. Vanuit BIJ12 wordt in het ideale geval het gebruik van gaas verkozen boven het gebruik van 5/6 draden. De reden daarvoor is voornamel jk dat het gebru k van 5 draden afhankel jk is van goede aarding op hoogte, omdat een wolf anders geen schok kr jgt als h j over het hek heen springt (en geen contact maakt met de grond) en de kans bestaat dat een wolf pas een schok krijgt als hij binnen de afrastering is, en daardoor niet meer naar buiten durft. Ervan uitgaande dat de afrastering goed geïnstalleerd wordt verkleint dit risico en wordt het hanteren van de methode met 5/6 draden een goede wolf werende maatregel gevonden. Goede communicatie hierover kan dit risico ondervangen.

4a. Er is geen budget besch kbaar binnen de begroting voor een dergelijke vergoeding, de besluitvorming hierover zal bij PS komen te liggen.
4b. Er is op dit moment geen definitief zicht op de kosten die het vergoeden van de maatregelen met zich mee zal brengen, dit zal nader uitgezocht moeten worden.
4c. Dergelijke vergoeding is nog niet getoetst op staatsteun, de haa baarheid vormt daarmee een risico.
4d. Het opstellen en inregelen van een dergelijke subsidie zal drie tot vier maanden duren.
Door de verwachtingen op dit punt te managen kan dit risico ondervangen worden.

5a. De charme van de voorlopers regeling zit in de snelle inzetbaarheid, hierdoor kan er niet gewacht worden op besluitvorming door PS. Omdat er nog geen budget in de begroting is opgenomen zal dit uit een andere post moeten worden gedekt.
5b. Zoals de stakeholders het adviseren is het hun doel om ook wanneer er zich nog geen wolf gevestigd heeft een voorlopers regeling te hanteren. Dit komt *niet* overeen met de aanpak in Gelderland en vormt een risico op precedentwerking.

6a. Op dit moment zijn de betrokken stakeholders in de ronde tafel niet allemaal vertegenwoordigd onder een bestuurl jke structuur. Z j zullen in bij een commissie op bestuurlijk niveau hun vertegenwoordiging kw jtraken.
6b. Het overdragen van de verantwoordel jkheid voor het voortzetten van de ronde tafel naar een bestuurl jke commissie geeft de provincie een verminderde controle.

7. zie punt 4

8. nvt

9. nvt

10. nvt

11. nvt

Vervolgstappen (aanpak/uitvoering)
Er zal een concept persbericht gemaakt worden om te bespreken tijdens de ronde tafel, met daarin opgenomen wie de woordvoering op zich neemt.

Vanaf de overdracht van het advies is het aan de provincie om daarin keuzes te maken. GS zal uiteindelijk moeten besluiten hoe zo'n eventuele subsidieregeling eruit komt te zien.

Omdat er voor dergelijke vergoedingen geen post is opgenomen in de begroting zal de besluitvorming voor het vr j maken van budget via PS moeten verlopen, al dan niet met een statenontmoeting vooraf.

In overleg met [redacted] is afgesproken dat er een brede bijeenkomst zal worden georganiseerd om aan te geven hoe de provincie verder gaat met "de wolf".

De mogelijkheden en genodigden voor een wolvenoverleg op bestuurlijk niveau zullen verkend moeten worden.

Memo POHO Natuur en water	provincie Drenthe
Gedeputeerde	H. Jumelet
Afschrift	
Datum	25-6-2020
Poho datum	29-6-2020
Opsteller	
Afgestemd met	
Onderwerp	Vervolgstrategie Wolf
Doel memo	☐Ter discussie
Bijlage	Intake subsidieregeling Gelderland
Naar GS	-

Afgelopen week kwam via Wageningen vanuit het Europees Wolven Consortium de melding binnen dat wolf GW1261m in Duitsland is vastgesteld op een schademelding van 1 oktober. Het dier is in Nederland sinds 7 juli niet meer bij een schademelding geconstateerd en sinds 16 juli niet meer waargenomen. Ecoloog [redacted] van Wageningen geeft aan dat het duidelijk is dat het dier door Drenthe heeft gezworven op zoek naar een territorium, maar dat niet heeft gevonden.

In het wolvendraaiboek is niet vastgelegd wat de rollen en verantwoordelijkheden zijn wanneer een wolf na "vestiging" zijn leefgebied verlaat. Het monitoringsplan wolf geeft wel aan dat er eens per jaar geevalueerd wordt wat de status is van een wolventerritorium, binnen dat kader is het gebied nu dus nog actief.

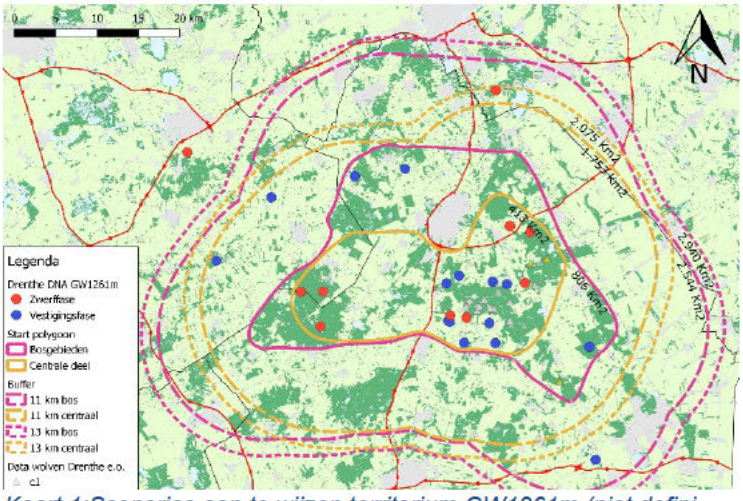
Deze situatie zorgt ervoor dat er een aantal keuzes gemaakt moeten worden met betrekking tot het vervolgproces.

Met betrekking tot de vaststelling van het leefgebied:
Advies; Wageningen de scenario's laten verkennen om de omgeving rond het hart van Drenthe aanwijzen als pilotgebied om daar met een subsidieregeling voor preventieve maatregelen te starten (scenario 2).

De provincie is verantwoordelijk voor het vaststellen van een leefgebied nadat een wolf zich 6 maanden in een gebied ophoudt, vervolgens is het aan de gebiedscommissie om een schadepreventieplan voor het gebied op te stellen en wordt er door de provincie eventueel subsidie vertrekt voor het nemen van preventieve maatregelen. Dit is de route die tot dusverre door de provincie is ingezet.

Scenario 1; Voorzetten van de ingezette stappen met het vaststellen van een territorium

Wageningen was bezig met het onderzoeken wat het leefgebied van wolf GW1261m in Drenthe was. Dat doen ze op basis van de meldingen van faunaschade, zichtwaarnemingen en gerichte monitoring door terreinbeheerders. Wolf GW1261m heeft in Drenthe een heel breed verspreidingspatroon laten zien, van Emmen tot het Drents Friese Wold, en vanuit daar Friesland in. Dit is aan de ene kant een teken dat het dier nog aan het "zwerven" was maar betekend ook dat het leefgebied dat voor het dier aangewezen moet worden, onder de regels van het wolvendraaiboek, ontzettend groot is. Op kaart 1 is hiervan een impressie gegeven, de stippellijnen zijn de scenario's

Kaart 1;Scenarios aan te wijzen territorium GW1261m (niet definitieve versie)

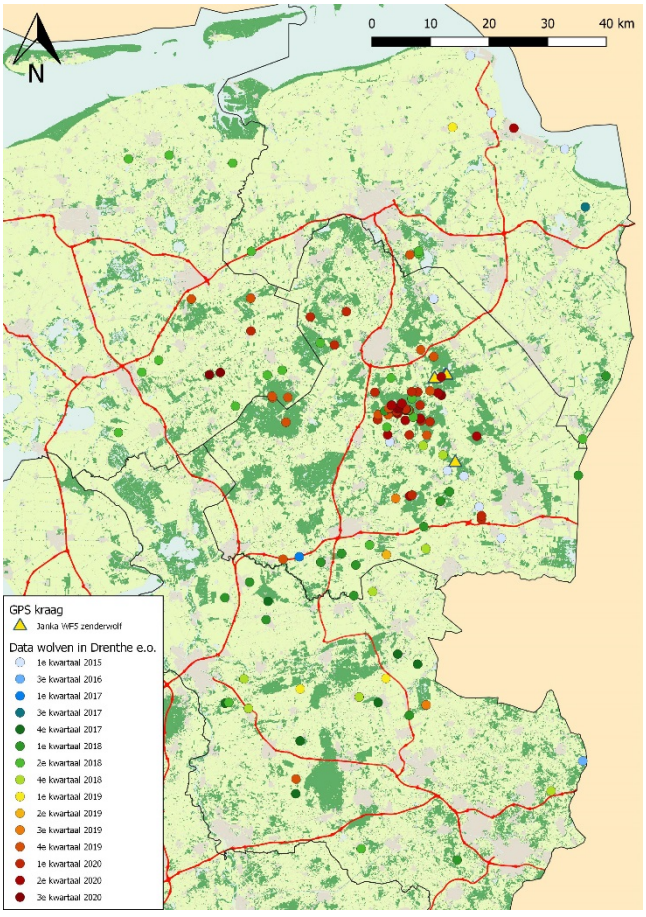
die Wageningen de provincie zou adviseren bij het aanwijzen van het leefgebied. Het gaat dan om oppervlakten van 1753 tot 2940 km2. (Ter referentie; gebruikelijke wolventerritoria zijn 250-350km2 en kunnen in arctisch gebied zo groot worden als 1000 km2 bij voedselschaarste).

Het aanwijzen van zo'n grote oppervlakte als leefgebied betekend ook dat de kosten voor het openstellen van een subsidieregeling toenemen. De berekende 200.000 euro kosten die de gebiedscommissie adviseerde zijn gebaseerd om in de eerste instantie de dierhouders direct rond het Hart van Drenthe (in de gemeente Midden-Drenthe) te kunnen helpen. Dit bedrag zou verveelvoudigd moeten worden met het aan te wijzen leefgebied.

Daartegenover staat nu het aannemelijke risico dat het dier enkel door Drenthe gezworven heeft en inmiddels weer vertrokken is.

Het volledig opschorten van de vervolgstappen is, door de maatschappelijke discussie rond dit thema geen optie. Daarom is er een tweede optie.

<u>Scenario 2; Het doorzetten van de vervolgstappen in een pilotgebied</u>
Wageningen is ook gevraagd of er in Drenthe gebieden zijn waar een verhoogd risico is op schade door wolven in het algemeen. Kaart 2 laat daar een impressie van zien. Deze keer staan er geen lijnen op de kaart maar is het wel duidelijk te zien dat rond het Hart van Drenthe in de afgelopen jaren een verhoogd aantal meldingen van faunaschade te zien zijn. GW1261m heeft hier in de winter en in de zomer een aantal weken gezeten, maar ook in 2018 is er een dier langer in dit gebied blijven hangen. Het is aannemelijk dat dit ook in de toekomst weer voor zal komen. Door de vervolgstappen voor een territorium door te zetten in dit gebied wordt het risico dat wolf GW1261m terugkomt voor een groot deel ondervangen, de plek waar het dier de meeste schade heeft gemaakt is dan gedekt. Ook is dit het gebied waar de kans op schade door andere wolven die in het gebied blijven hangen het grootst is. Tot slot is het mogelijk om vanuit dit gebied en de regeling op te schalen wanneer het nodig is. De berekende kosten door de gebiedscommissie (200.000) zijn in dit geval dekkend.

Kaart 2;Faunameldingen van 2016 tot 2020, niet geselecteerd op individu

In dit geval is er wel een risico op schade door wolven buiten het aangewezen gebied, maar dit risico blijft altijd bestaan. In het geval deze schade buitensporig wordt kan de keuze gemaakt worden om het pilotgebied aan te passen.

Met betrekking tot de taakstelling van de gebiedscommissie;
<u>Advies;</u> De gebiedscommissie schrijft alsnog een schadepreventieplan, maar dan voor het pilotgebied (scenario 1).

In Drenthe is de gebiedscommissie ingesteld voordat een wolf zich gevestigd heef tin een territorium. Dit is vroeger dan dat het in het wolvendraaiboek omschreven is maar betekend wel dat er in Drenthe sneller stappen genomen worden. Het levert echter wel onduidelijkheid op over de taakstelling van de gebiedscommissie. De lijn die door de provincie is ingezet is dat GS het leefgebied vast zou stellen, en de gebiedscommissie vervolgens zou vragen om een schadepreventieplan te schrijven. Als de provincie niet doorgaat met het vaststellen van een territorium, maar overstapt op een pilotgebied, zijn er verschillende manieren om om te gaan met de taakstelling van de gebiedscommissie.

Scenario 1; De gebiedscommissie schrijft alsnog een schadepreventieplan, maar dan voor het pilotgebied.
In dit geval worden de stappen van het wolvendraaiboek gewoon gevolgd, maar gaat het in plaats van over een breed wolventerritorium gaan, gaat het over een iets kleiner pilotgebied. De gebiedscommissie schrijft in dit geval een adviesplan over de te nemen preventiemaatregelen, ruimtelijke inpassing en communicatiestappen binnen dit terrein. Het voordeel van de koppeling aan het terrein is dat het gericht kan worden geschreven en dat de provincie de zekerheid heeft dat ze de adviezen van de commissie in overweging kunnen nemen. Daarnaast kan er vanuit een gericht plan opgeschaald worden wanneer dat nodig blijkt.
Het risico is dat de gebiedscommissie toch een advies wil geven over de gehele provincie, de gevolgen daarvan zijn hieronder omschreven.

Scenario 2; De gebiedscommissie schrijft een schadepreventieplan voor de gehele provincie.
Een belangrijk onderdeel van een schadepreventieplan is de subsidieregeling. In de brief die de gebiedscommissie naar GS gestuurd heeft hebben zij hierover al advies gegeven. Dit element wordt daardoor minder belangrijk. Geredeneerd kan worden dat het schrijven van een schadepreventieplan alleen voor het pilotgebied, buiten communicatie/voorlichting advies en afspraken, weinig meerwaarde heeft. Dit zou een reden kunnen zijn om ervoor te kiezen de gebiedscommissie niet een speciaal plan in het testgebied te laten schrijven maar juist weer in de breedte te laten kijken (al dan niet met een schadepreventieplan).

Het is aannemelijk dat wanneer gevraagd wordt om over de gehele provincie advies te geven, de gebiedscommissie adviseert om in de hele provincie te handelen. Daarnaast is er bekend dat de middelen die ze daar oorspronkelijk bij verwacht hadden (meer dan 4 miljoen), niet vrijgemaakt zouden kunnen worden. Het risico is daarom hoog dat er frustratie ontstaat als de provincie het advies niet over kan nemen, terwijl ze zelf de opdracht tot het schrijven van dat advies hebben gegeven.

Met betrekking tot communicatie
Er staan de komende tijd verschillende communicatie momenten op het programma waarvan de boodschap nu enigszins kan wijzigen.

1. Bijeenkomst met de gebiedscommissie en ronde tafel
De oorspronkelijke bedoeling was dat de gebiedscommissie met de belanghebbenden kennis kon maken met de gebiedscommissie en bij kon praten over de stand van zaken over de aanwijzing van een territorium in Drenthe. Daarnaast wilde de gebiedscommissie hun plannen voor een schadepreventieplan presenteren en de belangrijkste aandachtspunten van de belanghebbenden meenemen. Dit laatste zal in aangepaste vorm door kunnen gaan. In de agenda van de bijeenkomst zal een uitleg moeten worden opgenomen over de stand van zaken van wolven in Drenthe, zodat de belanghebbenden niet aanschuiven in de veronderstelling dat een wolf zich in Drenthe heeft gevestigd en tijdens de bijeenkomst nieuws krijgt dat ze niet verwachten.

2. Webinar preventieve maatregelen
Er wordt gewerkt aan een Webinar voor dierhouders in Drenthe over preventieve maatregelen. Deze kan doorgaan. De bedoeling was wel om in heel Drenthe deelnemers uit te nodigen, voor deze mensen zal door het kiezen van een pilotgebied het aandeel mensen dat subsidie ontvangt verkleiner. Echter is op basis van het advies van Wageningen wel duidelijk welke gebieden kans is op hoger schade, en in welke gebieden dierhouders dat minder kunnen verwachten.

3. Communicatie met betrekking tot de vertrokken wolf en vervolgstappen van de provincie
Het voorstel is om Wageningen/Wolven in Nederland te laten communiceren over de vaststelling van de wolf in Duitsland. Zij hebben dit nieuws ook ontvangen en zijn een partij met kennis. Daarnaast kunnen we als provincie een toelichting geven op welke vervolgstappen de provincie neemt en dat de opdracht aan Wageningen is om zich te richten op het aanwijzen van het gebied waar dierhouders het meest kans lopen op schade. Deze stap zou voor de bijeenkomst met de gebiedscommissie plaats moeten vinden.

Voorgesteld tijdspad
De uitkomsten over het aanpassen van de opdracht naar Wageningen zal maandagmiddag met ze worden gecommuniceerd, later in de week volgt dan inhoudelijk overleg met o.a. Staatsbosbeheer over de begrenzing van dat gebied.

Het streven is dat op 1 december besluitvorming in GS plaatsvindt over de aanwijzing van het leefgebied en het instellen van de subsidieregeling. De regeling wordt dan op 1 januari 2021 opengesteld. Conceptstukken komen in het POHO van 23 november aan de orde.

Overig ter besluitvorming;
Er is een intake formulier ingevuld voor het overnemen van de subsidieregeling van Gelderland. Deze wordt, in overeenstemming met de vervolgstappen met betrekking tot het leefgebied, verder uitgewerkt naar een regeling. Het streven is om deze regeling samen met het aangewezen pilotgebied vast te stellen. Deze regeling;

- Neemt de verdeelsleutel over van de regeling van Gelderland, met stappen die het proces voor aanvragers versimpelen waar mogelijk.
- Gaat uit van 1 aanvraag per dierhouder in de komende twee jaar.
- Is niet van toepassing voor maatregelen genomen voor aanwijzing van het gebied en buiten het aangewezen gebied. Ook dierhouders die van de gebiedscommissie middelen hebben ontvangen in het kader van het werkbudget kunnen niet nogmaals vergoeding aanvragen voor dezelfde materialen.
- Wordt opengesteld van 1 januari 2021 tot 1 januari 2023, maar werkt met terugwerkende kracht vanaf het moment dat GS het gebied heeft aangewezen. Op die manier hoeven dierhouders niet vanaf het besluit op 1 december te wachten tot 1 januari voor ze aan de slag kunnen met maatregelen.

-

Werkt voor provincies

BIJ12-Faunazaken
Leidseveer 2
3511 SB Utrecht

T: +31 (0)85 486 22 22
F: +31 (0)85 486 22 33
E: bezwaar@bij12.nl
www.bij12.nl

Rechtbank Noord-Nederland
Afdeling Bestuursrecht
Postbus 150
9700 AD Groningen

Datum	19 februari 2020
Contactpersoon	[redacted] (T: 085 [redacted])
Ons kenmerk	FF 25928/142168
Uw kenmerk	Zaaknummer LEE 19 / 4343 NATUUR
Onderwerp	het beroep van [redacted]
Bijlagen	3

Geachte griffier,

Namens het College van Gedeputeerde Staten van de provincie Drenthe (hierna: verweerder) maken wij gebruik van de gelegenheid om een verweerschrift uit te brengen inzake het beroep van [redacted] (hierna: eiser) gericht tegen de beslissing op bezwaar van 5 november 2019.

1. Procesverloop, feiten en omstandigheden

Op 25 maart 2018 heeft eiser schade geconstateerd aan zijn schapen, veroorzaakt door de wolf. Op 25 maart 2018 heeft verweerder de melding van eiser ontvangen. Op 26 maart 2018 heeft er een taxatie van de schade plaatsgevonden. De schade is vastgesteld op 5.1.2f. Bij besluit van 28 augustus 2018 heeft verweerder aan eiser een tegemoetkoming verleend ter hoogte van € 930,00.

Op 27 september 2018 heeft verweerder het bezwaarschrift van eiser ontvangen. Eiser heeft ingestemd met uitstel van de beslissing op het bezwaarschrift, in afwachting van de vaststelling van de richtlijn voor de waardebepaling van schapen bij schade veroorzaakt door de wolf. Op 22 oktober 2019 heeft eiser zijn bezwaren mondeling toegelicht op een hoorzitting. Op 5 november 2019 heeft verweerder middels de beslissing op bezwaar een aanvullende tegemoetkoming verleend ter hoogte van € 28,00.

Op 19 december 2019 heeft verweerder het beroep van uw rechtbank ontvangen. Op 2 januari 2020 heeft verweerder u het procesdossier met alle op de zaak betrekking hebbende stukken opgestuurd. Op 6 januari 2020 heeft verweerder nogmaals het beroep van uw rechtbank ontvangen.

2. Wettelijk kader en uitgangspunten

Op grond van artikel 6.1 van de Wet natuurbescherming (hierna: "Wnb") heeft verweerder tot taak om in voorkomende gevallen tegemoetkomingen in faunaschade te verlenen. Voornoemd artikel biedt beoordelingsruimte waarin invulling is gegeven door middel van beleidsregels.[1] Er bestaat geen ongelimiteerd recht op een vergoeding van schade. De benadeelde moet alles in het werk stellen om schade te voorkomen of beperken. Daarbij is het uitgangspunt van de Wnb dat de verantwoordelijkheid tot het voorkomen en beperken van faunaschade bij de aanvrager zelf ligt,[2] hetgeen de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (hierna: "Afdeling") onderschrijft.[3] Als de aanvrager de schade kan voorkomen of beperken dan komt de schade niet voor een vergoeding in aanmerking. Pas als schadebestrijding niet in enigerlei vorm is of kan worden toegestaan, zal besloten worden tot het eventueel toekennen van een vergoeding.[4] Verder komt schade die tot het normale bedrijfsrisico behoort niet voor een vergoeding in aanmerking,[5] waarbij geldt dat een zekere mate van schade door in het wild levende dieren voor lief

[1] Memorie van toelichting Wet natuurbescherming, Kamerstukken II, 2011-2012, 33 348, nr. 3, p. 211.
[2] Memorie van antwoord Flora- en faunawet, Kamerstukken I, 1997-1998, 23 147, nr. 104b, p. 21.
[3] Zie o.a. ABRvS 18 januari 2012, 201103944/1/H3, r.o. 2.3.1, ECLI:NL:RVS:2012:BV1191.
[4] Memorie van antwoord Flora- en faunawet, Kamerstukken I, 1997-1998, 23 147, nr. 104b, p. 21.
[5] Memorie van toelichting Flora- en faunawet, Kamerstukken II, 1992-1993, 23 147, nr. 3, p. 83.

genomen moet worden.[6] Met dit idee als uitgangspunt geeft verweerder invulling aan de beleidsregels (bijlage 1). Voorts stelt verweerder de taxatierichtlijnen vast.[7]

Dierenhouders zijn zelf wettelijk verantwoordelijk voor het nemen van preventieve maatregelen om gehouden dieren zoals schapen, te beschermen tegen mogelijke roofdieren als de wolf. Bescherming van vee tegen aanvallen van buitenaf is niet nieuw. Van honden of vossen is bekend dat zij ook schapen kunnen aanvallen. Waar het gaat om het voorkomen van schade aan schapen gaat het dus in principe om het nemen van aanvullende maatregelen om ook schade door wolven te voorkomen. Schade door een rondzwervende wolf valt moeilijk te voorkomen. Het is voor eenieder immers onvoorspelbaar of en waar een wolf zal opduiken. Houders van kwetsbare dieren (schapen, geiten) kunnen slechts met extra inspanningen en preventieve middelen (elektrisch gaas, kuddewaakhonden, 's nachts ophokken, fladderlint) het risico op schade verkleinen. Het bestrijden van schade door bijvoorbeeld een wolf te doden is in principe niet mogelijk. De voorzienbaarheid van de schade is van belang voor de beoordeling of en in welke mate een tegemoetkoming aan de orde is. Zwervende wolven kunnen in korte tijd enorme afstanden afleggen en doen dat vaak ongemerkt. Het is dan redelijkerwijs niet voorzienbaar of en waar een wolf bijvoorbeeld schapen aan zal vallen. Bij een zwervende wolf worden preventieve maatregelen niet verplicht gesteld om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming. Een tegemoetkoming wordt verleend indien het dier met zekerheid of zeer waarschijnlijk door een wolf is gedood.

Een aanvraag om een tegemoetkoming in faunaschade moet door aanvrager langs elektronische weg bij verweerder worden ingediend op een daartoe vastgesteld formulier. De aanvraag moet uiterlijk binnen 7 werkdagen nadat aanvrager de schade heeft geconstateerd moeten worden ingediend.[8]

Voor schade veroorzaakt door de wolf wordt afgeweken van de reguliere werkwijze. Indien er sprake is van een (vermoedelijke) schade door een wolf dient dit zo spoedig mogelijk (binnen 24 uur) bij verweerder te worden gemeld. Aan de hand van deze melding wordt eerst bepaald of nader onderzoek (foto's, sporenonderzoek, sectie kadaver, DNA-afname) noodzakelijk is. Bij een deel van de meldingen is namelijk op voorhand uit te sluiten dat de schade is veroorzaakt door de wolf. Er wordt dan geen DNA-onderzoek gedaan. Als aan de hand van de melding wordt beoordeeld dat met zekerheid of zeer waarschijnlijk de schade door een wolf is veroorzaakt, wordt er binnen 24 uur een bezoek gebracht door een deskundige van BIJ12 en wordt er DNA afgenomen. Tijdens dit bezoek wordt een aanvraagformulier ingevuld. Er hoeft dus geen digitale aanvraag bij verweerder te worden ingediend.

In januari 2019 heeft het IPO-bestuur (Interprovinciaal Overleg) het Interprovinciaal wolvenplan[9] vastgesteld. In hoofdlijnen is in het wolvenplan richting gegeven aan de beleidsuitvoering van provinciale taken rondom de wolf. Per 1 oktober 2019 heeft verweerder een richtlijn vastgesteld, voor de taxatie en prijzen bij wolvenschade in de schapenhouderij (bijlage 2). De richtlijn bestaat uit elf uitgangspunten voor de uitvoering van de taxatie, waardebepaling van schapen en het verlenen van tegemoetkomingen. Verweerder heeft de richtlijn opgesteld en hiervoor advies ingewonnen bij de Gezondheidsdienst voor Dieren en de Wageningen University & Research. De richtlijn is voorzien van drie bijlagen: het taxatierapport, het advies van de Wageningen University & Research (Waardebepaling Stamboekschapen) en het advies van de Gezondheidsdienst voor Dieren (Taxatie bij wolvenschade aan schapen in Nederland).

3. Gronden van beroep samengevat

a. vaststelling richtlijn
Eiser is van mening dat zijn bedrijfstak (de grootschalige schapenhouderij) niet voldoende betrokken is geweest bij de totstandkoming van de richtlijn. Eiser is van mening dat LTO betrokken had moeten worden als algemene standsorganisatie van de professionele agrarische sector of mensen die zich dagelijks bezighouden met het berekenen van agrarische schades. In oktober 2019 is de richtlijn vastgesteld terwijl in maart 2018 de schade is veroorzaakt. Dit heeft te lang geduurd en heeft veel onduidelijkheid en stress opgeleverd. Eiser wil graag weten wie er betrokken is geweest bij de klankbordgroep.

b. hoogte tegemoetkoming
Eiser is van mening dat kosten die gemaakt zijn zoals tijdbesteding voor het opruimen van de dode schapen ook vergoed moeten worden. Eiser vraagt zich af wat directe kosten zijn. Een agrariër heeft geen

[6] Memorie van toelichting Flora- en faunawet, Kamerstukken II, 1992-1993, 23 147, nr. 3, p. 83.
[7] Artikel 5.2, derde lid, Beleidsregels Wet natuurbescherming provincie Drenthe, Provinciaal blad 2016 nr. 6940, 23 december 2016.
[8] Artikel 4.29, Provinciale Omgevingsverordening Drenthe, Provinciaal blad 2016 nr. 7044, 29 december 2016.
[9] https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2019/01/Interprovinciaal-wolvenplan.pdf

uurloon maar heeft wel vennoten en medewerkers. Voorts vraagt eiser zich af wat andere partijen uitbetaald hebben gekregen in verband met de schade afhandeling. Eiser is van mening dat iedereen die betrokken is bij de wolf betaald krijgt, behalve de schapenboer.

Eiser stelt dat door een lid van Gedeputeerde Staten gezegd is dat de schade vergoed zou worden, en niet slechts een tegemoetkoming. Eiser begrijpt niet waar de bedragen vandaan komen zoals de destructiekosten van 5.1.2f . Eiser is van mening dat verweerder dezelfde rekenwijze dient te hanteren als een verzekeringsmaatschappij. Hij verwijst hierbij naar het expertiserapport van Univé uit 2012.

c. drachtigheid
De scan binnen twee weken uitvoeren is volgens eiser niet haalbaar en kan dus ook geen voorwaarde zijn. De schapen moeten worden gevangen en dat levert veel stress op. Deskundigen zeggen dat de vrucht eerst moet afsterven en vergaan voordat meetbaar is dat er geen vrucht meer in het schaap zit. Eiser geeft aan dat er nooit met 100% zekerheid kan worden aangetoond dat de niet-drachtigheid door toedoen van de wolf is veroorzaakt. In dit geval is het wel veroorzaakt door de stress bij de schapen door de wolf. Er zijn meerdere verwerpers en niet-drachtige ooien aangetroffen in dit koppel schapen. Dat de schapen niet drachtig zijn is aangetoond door de scan van de dierenarts.

d. opmerkingen op verslag hoorzitting
Eiser is van mening dat de verslaglegging onder de maat is en niet gedaan is door iemand met verstand van de schapenhouderij. Eiser heeft de volgende vragen/opmerkingen over het verslag:
- Eiser vraagt zich af welke regels verruimd zijn.
- Eiser ziet geen vergoeding voor de dierenartskosten voor de scan op drachtigheid. Extra toeslagen voor de status zwoegervrij worden niet genoemd.
- De afgeslachte ooien betroffen ooien uit een meerlingengeboorte (drie- en vierlingen). Deze ooien zijn een maand later bij de ram gebracht om goede ontwikkelde ooien te krijgen voor de fok.
- Swifterschapen kunnen nooit onder de stamboekschapen vallen volgens de richtlijn. Volgens eiser sluit verweerder ze uit in de tabel norm-waarde voor schapen.

4. Reactie van verweerder op gronden van beroep

a. vaststelling richtlijn
Tegen de totstandkoming van de door verweerder vastgestelde richtlijn kan geen beroep worden aangetekend (voor zover de richtlijn al beschouwd kan worden als beleidsregel).[10] Derhalve is de beroepsgrond over de totstandkoming van de richtlijn niet-ontvankelijk.

Verweerder is van mening dat de belangen van eiser voldoende zijn behartigd bij de totstandkoming van de nieuwe richtlijn en het wolvenbeleid in zijn geheel.

Diverse organisaties (Nederlandse Schapen- en geitenfokkers Organisatie, de Gezamenlijke Stamboeken Nederland, de Vereniging van Speciale Schapenrassen en het Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders) hebben een "richtsnoer marktwaarde stamboekschapen" opgesteld. Dit richtsnoer is meegenomen in het externe advies wat door Wageningen University & Research is opgesteld. Voorts heeft Wageningen University & Research klankbordbijeenkomsten georganiseerd waarbij ook diverse schapenfokkers zijn gevraagd.

Daarnaast is eiser uitgenodigd en aanwezig geweest (namens No Wolves) bij een stakeholdersdag waarbij verschillende vertegenwoordigers van de schapensector, terreinbeherende organisaties, jachtverenigingen, politie etc. hun aandachtspunten en kaders voor het te vormen wolvenbeleid naar voren hebben gebracht. Eiser heeft daarna nog twee maal de mogelijkheid tot inspraak gehad op het beleid.

Naast dit traject worden er sessies georganiseerd door verweerder met vertegenwoordigers van de schapensector, waarbij eiser ook aanwezig is. In deze sessies worden actualiteiten met betrekking tot de wolf besproken en hebben de vertegenwoordigers een adviesrol richting de provincies. De adviezen heeft verweerder ook betrokken bij de besluitvorming van het Wolvendraaiboek.

Door een Gedeputeerde zijn geen toezeggingen gedaan over het vergoeden van indirecte schade.

[10] Artikel 8.3 Algemene wet bestuursrecht.

b. hoogte tegemoetkoming
Zoals in de beslissing op bezwaar al is aangeven voorziet de Wet natuurbescherming (en daarop vastgestelde beleidsregels) in een tegemoetkoming in de schade, en niet op een volledige schadevergoeding. Deze regeling kan ook niet vergeleken worden met de werkwijze van een verzekeringsmaatschappij. Een toezegging dat alle kosten vergoed worden is nooit gedaan. Alleen directe schade komt voor een tegemoetkoming in aanmerking. Directe schade is de schade die rechtstreeks wordt aangericht aan het gewas en het dier zelf. Geen tegemoetkoming wordt dus verleend voor indirecte schade of gevolgschade.[11] In het geval van schade door de wolf is directe schade dus schade aan de schapen. Al het overige is indirecte schade. Voor schade veroorzaakt door de wolf zijn hierop enkele uitzonderingen bepaald in de richtlijn. In artikel 8 van de richtlijn staat welke andere schades wel in aanmerking komen voor een tegemoetkoming en in artikel 9 staat welke andere schades in ieder geval niet in aanmerking komen voor een tegemoetkoming.

Bij het primaire besluit is een tegemoetkoming verleend ter hoogte van € 930,00. Hierbij zijn de volgende bedragen gehanteerd[12]:
5.1.2f per schaap (ooi-fokkerij-enter 1 jaar-adult).
per schaap voor drachtigheid (schapen waren 3,5 maanden drachtig).
per schaap voor dubbel ARR.
per schaap voor zwoegervrij.
per schaap voor extra toeslag kruisingsschaap.
ergoeding voor afvoerkosten.

Er is een tegemoetkoming van € 30,00 verleend voor de afvoerkosten van de kadavers. Omdat verweerder geen factuur heeft ontvangen van eiser is dit bedrag gebaseerd op de KWIN-gegevens voor destructie. Hierbij is 5.1.2f gerekend en 5.1.2f . Dit bedrag is afgerond naar boven.

Er is geen tegemoetkoming verleend voor de uitgevoerde scan door de dierenarts. In artikel 9 van de richtlijn staat dat dierenartskosten die gemaakt worden om dieren te controleren op verwondingen of te scannen bij drachtcontrole niet worden vergoed.

Bij de beslissing op bezwaar is een aanvullende tegemoetkoming verleend ter hoogte van € 28,00 (totale herziene tegemoetkoming bedraagt € 958,00). Ingevolge de nieuwe richtlijn is een herberekening van de tegemoetkoming gemaakt:
- 5.1.2f per schaap (ooi-1-5 jaar).
- per schaap voor dubbel ARR.
- per schaap voor zwoegervrij.
- vergoeding voor afvoerkosten.
- per schaap voor drachtigheid (5. schapen : 5 maanden drachtig x 0,2= 16% van totaal per .

Naar aanleiding van het beroepsschrift van eiser en nadere bestudering van beide taxatierapporten is gebleken dat bij het primaire besluit 5.1.2f extra toeslag per schaap is toegekend omdat het een kruisingsschaap betreft. De taxateur heeft in dit geval (bij primair besluit en zonder toepassing van de nieuwe richtlijn) geoordeeld dat de schapen van eiser een hoger rendement opleveren en waardevoller zijn dan "gewone" schapen van het ras Texelaar. Daarom heeft de taxateur een extra toeslag berekend die normaliter wordt verleend wanneer het gaat om stamboekdieren. Bij de herziene tegemoetkoming is deze extra toeslag niet meegenomen.

Voorts is gebleken dat er een foutieve berekening is gemaakt voor de extra toeslag voor drachtigheid. Per abuis is er een correctiefactor voor het aantal maanden drachtigheid meegenomen. In de waardebepaling van schapen behorende bij de richtlijn is een factor van 1,2 opgenomen. Conform de nieuwe richtlijn had dit een toeslag moeten zijn van 5.1.2f per schaap (totale waarde schaap 5.1.2f .

De totale tegemoetkoming had € 1.090,00 moeten zijn. Eiser heeft nog recht op een aanvullende tegemoetkoming ter hoogte van € 132,00.

[11] ABRvS, 23 maart 2005, 200407023/1, r.o. 2.5, ECLI:NL:RVS:2005:AT1995 en ABRvS, 26 maart 2008, 200705890/1, r.o. 2.6.4, ECLI:NL:RVS:2008:BC7605 en ABRvS, 8 augustus 2018, 201707597/1/A2, r.o. 4.2, ECLI:NL:RVS:2018:2636.
[12] Kwantitatieve Informatie Veehouderij KWIN 2018-2019, p. 212 (bijlage 3).

c. drachtigheid
Conform de richtlijn wordt een extra tegemoetkoming verleend indien de geleden schade is veroorzaakt door optreden van abortus, mits dit binnen twee weken bewijsbaar aangetoond wordt. Eiser heeft niet binnen twee weken aangetoond dat hier sprake van is. De scan van de dierenarts is vier weken later uitgevoerd. Niet kan worden vastgesteld dat de 5.1. schapen die zijn gust verklaard, dit door de wolf is veroorzaakt.

Bovendien is verweerder van mening dat, zeker bij de omvang van het aantal schapen van eiser, het niet uitzonderlijk is dat er niet-drachtige of gust verklaarde schapen of doodgeboren lammeren in de kudde zitten. Eiser heeft een bedrijfsomvang van meer dan 5.1.2f schapen. Het mogelijk economische verlies van de door eiser geclaimde lammeren is naar de mening van verweerder geen disproportioneel bedrijfsrisico wat voor rekening van eiser dient te komen.

d. opmerkingen op verslag hoorzitting
In het verslag van de hoorzitting kan worden volstaan met een beknopte vermelding van hetgeen dat tijdens de hoorzitting met betrekking tot de zaak is gezegd. Er kan niet worden geëist dat het verslag een woordelijke weergave inhoudt van al hetgeen dat tijdens de hoorzitting is besproken. Verweerder is van mening dat alle relevante punten opgenomen zijn in het verslag van de hoorzitting. Bovendien is het verslag een weergave van de punten die eiser heeft aangegeven. Mochten er naar de zin van eiser punten ontbreken dan zijn deze niet ter sprake gekomen tijdens de hoorzitting.

Tijdens de hoorzitting is door verweerder aangegeven dat, met de vaststelling van de nieuwe richtlijn voor schade aan schapen door wolven, de regels eigenlijk verruimd zijn ten opzichte van de beleidsregels bij reguliere aanvragen om een tegemoetkoming. Verweerder heeft aangegeven dat ook sommige indirecte schade in aanmerking komt voor een tegemoetkoming. Bij tegemoetkomingen in schade veroorzaakt door andere dieren is dit niet het geval.

Eiser heeft geen stamboekschapen. De opmerking over dat Swifterschapen volgens de richtlijn nooit onder stamboekschapen kunnen vallen kan verweerder daarom ook niet plaatsen.

De hoogte van de tegemoetkoming is gespecificeerd in het taxatierapport in de bijlage bij de beslissing op bezwaar. Hier staat aangegeven waar een tegemoetkoming voor is verleend (waaronder een extra toeslag voor zwoegervrij). Per brief van 8 oktober 2019 is ook een specificatie van de tegemoetkoming aangegeven. Verweerder kan de opmerking van eiser dat hij niet begrijpt waar de bedragen vandaan komen en er geen vergoeding voor status zwoegervrij is verleend dus niet begrijpen.

5. Conclusie
Gezien het voorgaande verzoekt verweerder uw rechtbank om het beroep van eiser gegrond te verklaren voor zover het ziet op de onjuiste berekening van verweerder waardoor er een aanvullende tegemoetkoming ter hoogte van € xx wordt verleend en voor het overige ongegrond en niet-ontvankelijk te verklaren. ~~Gezien het voorgaande verzoekt verweerder uw rechtbank om het beroep van eiser ongegrond te verklaren, het bestreden besluit in stand te laten en het verzoek om een vergoeding voor de gemaakte kosten af te wijzen.~~

Gedeputeerde staten van Drenthe,
voor deze;

De directeur van BIJ12,
ir. J.D.C. van der Endt MPA

Bijlagen	
1	*Beleidsregels Wet natuurbescherming provincie Drenthe*
2	*Richtlijn taxatie en prijzen bij wolvenschade in de schapenhouderij*
3	*KWIN Veehouderij 2018-2019 p.212*

Werkt voor provincies

BIJ12-Faunazaken
Leidseveer 2
3511 SB Utrecht

T: +31 (0)85 486 22 22
F: +31 (0)85 486 22 33
E: bezwaar@bij12.nl
www.bij12.nl

Rechtbank Noord-Nederland
Afdeling Bestuursrecht
Postbus 150
9700 AD Groningen

Datum	19 februari 2020
Contactpersoon	[redacted] (T: 085 [redacted])
Ons kenmerk	FF 25928/142168
Uw kenmerk	Zaaknummer LEE 19 / 4343 NATUUR
Onderwerp	het beroep van [redacted]
Bijlagen	3

Geachte griffier,

Namens het College van Gedeputeerde Staten van de provincie Drenthe (hierna: verweerder) maken wij gebruik van de gelegenheid om een verweerschrift uit te brengen inzake het beroep van [redacted] (hierna: eiser) gericht tegen de beslissing op bezwaar van 5 november 2019.

1. Procesverloop, feiten en omstandigheden

Op 25 maart 2018 heeft eiser schade geconstateerd aan zijn schapen, veroorzaakt door de wolf. Op 25 maart 2018 heeft verweerder de melding van eiser ontvangen. Op 26 maart 2018 heeft er een taxatie van de schade plaatsgevonden. De schade is vastgesteld op 5.1.2f. Bij besluit van 28 augustus 2018 heeft verweerder aan eiser een tegemoetkoming verleend ter hoogte van € 930,00.

Op 27 september 2018 heeft verweerder het bezwaarschrift van eiser ontvangen. Eiser heeft ingestemd met uitstel van de beslissing op het bezwaarschrift, in afwachting van de vaststelling van de richtlijn voor de waardebepaling van schapen bij schade veroorzaakt door de wolf. Op 22 oktober 2019 heeft eiser zijn bezwaren mondeling toegelicht op een hoorzitting. Op 5 november 2019 heeft verweerder middels de beslissing op bezwaar een aanvullende tegemoetkoming verleend ter hoogte van € 28,00.

Op 19 december 2019 heeft verweerder het beroep van uw rechtbank ontvangen. Op 2 januari 2020 heeft verweerder u het procesdossier met alle op de zaak betrekking hebbende stukken opgestuurd. Op 6 januari 2020 heeft verweerder nogmaals het beroep van uw rechtbank ontvangen.

2. Wettelijk kader en uitgangspunten

Op grond van artikel 6.1 van de Wet natuurbescherming (hierna: "Wnb") heeft verweerder tot taak om in voorkomende gevallen tegemoetkomingen in faunaschade te verlenen. Voornoemd artikel biedt beoordelingsruimte waarin invulling is gegeven door middel van beleidsregels.[1] Er bestaat geen ongelimiteerd recht op een vergoeding van schade. De benadeelde moet alles in het werk stellen om schade te voorkomen of beperken. Daarbij is het uitgangspunt van de Wnb dat de verantwoordelijkheid tot het voorkomen en beperken van faunaschade bij de aanvrager zelf ligt,[2] hetgeen de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (hierna: "Afdeling") onderschrijft.[3] Als de aanvrager de schade kan voorkomen of beperken dan komt de schade niet voor een vergoeding in aanmerking. Pas als schadebestrijding niet in enigerlei vorm is of kan worden toegestaan, zal besloten worden tot het eventueel toekennen van een vergoeding.[4] Verder komt schade die tot het normale bedrijfsrisico behoort niet voor een vergoeding in aanmerking,[5] waarbij geldt dat een zekere mate van schade door in het wild levende dieren voor lief

[1] Memorie van toelichting Wet natuurbescherming, Kamerstukken II, 2011-2012, 33 348, nr. 3, p. 211.
[2] Memorie van antwoord Flora- en faunawet, Kamerstukken I, 1997-1998, 23 147, nr. 104b, p. 21.
[3] Zie o.a. ABRvS 18 januari 2012, 201103944/1/H3, r.o. 2.3.1, ECLI:NL:RVS:2012:BV1191.
[4] Memorie van antwoord Flora- en faunawet, Kamerstukken I, 1997-1998, 23 147, nr. 104b, p. 21.
[5] Memorie van toelichting Flora- en faunawet, Kamerstukken II, 1992-1993, 23 147, nr. 3, p. 83.

genomen moet worden.[6] Met dit idee als uitgangspunt geeft verweerder invulling aan de beleidsregels (bijlage 1). Voorts stelt verweerder de taxatierichtlijnen vast.[7]

Dierenhouders zijn zelf wettelijk verantwoordelijk voor het nemen van preventieve maatregelen om gehouden dieren zoals schapen, te beschermen tegen mogelijke roofdieren als de wolf. Bescherming van vee tegen aanvallen van buitenaf is niet nieuw. Van honden of vossen is bekend dat zij ook schapen kunnen aanvallen. Waar het gaat om het voorkomen van schade aan schapen gaat het dus in principe om het nemen van aanvullende maatregelen om ook schade door wolven te voorkomen. Schade door een rondzwervende wolf valt moeilijk te voorkomen. Het is voor eenieder immers onvoorspelbaar of en waar een wolf zal opduiken. Houders van kwetsbare dieren (schapen, geiten) kunnen slechts met extra inspanningen en preventieve middelen (elektrisch gaas, kuddewaakhonden, 's nachts ophokken, fladderlint) het risico op schade verkleinen. Het bestrijden van schade door bijvoorbeeld een wolf te doden is in principe niet mogelijk. De voorzienbaarheid van de schade is van belang voor de beoordeling of en in welke mate een tegemoetkoming aan de orde is. Zwervende wolven kunnen in korte tijd enorme afstanden afleggen en doen dat vaak ongemerkt. Het is dan redelijkerwijs niet voorzienbaar of en waar een wolf bijvoorbeeld schapen aan zal vallen. Bij een zwervende wolf worden preventieve maatregelen niet verplicht gesteld om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming. Een tegemoetkoming wordt verleend indien het dier met zekerheid of zeer waarschijnlijk door een wolf is gedood.

Een aanvraag om een tegemoetkoming in faunaschade moet door aanvrager langs elektronische weg bij verweerder worden ingediend op een daartoe vastgesteld formulier. De aanvraag moet uiterlijk binnen 7 werkdagen nadat aanvrager de schade heeft geconstateerd moeten worden ingediend.[8]

Voor schade veroorzaakt door de wolf wordt afgeweken van de reguliere werkwijze. Indien er sprake is van een (vermoedelijke) schade door een wolf dient dit zo spoedig mogelijk (binnen 24 uur) bij verweerder te worden gemeld. Aan de hand van deze melding wordt eerst bepaald of nader onderzoek (foto's, sporenonderzoek, sectie kadaver, DNA-afname) noodzakelijk is. Bij een deel van de meldingen is namelijk op voorhand uit te sluiten dat de schade is veroorzaakt door de wolf. Er wordt dan geen DNA-onderzoek gedaan. Als aan de hand van de melding wordt beoordeeld dat met zekerheid of zeer waarschijnlijk de schade door een wolf is veroorzaakt, wordt er binnen 24 uur een bezoek gebracht door een deskundige van BIJ12 en wordt er DNA afgenomen. Tijdens dit bezoek wordt een aanvraagformulier ingevuld. Er hoeft dus geen digitale aanvraag bij verweerder te worden ingediend.

In januari 2019 heeft het IPO-bestuur (Interprovinciaal Overleg) het Interprovinciaal wolvenplan[9] vastgesteld. In hoofdlijnen is in het wolvenplan richting gegeven aan de beleidsuitvoering van provinciale taken rondom de wolf. Per 1 oktober 2019 heeft verweerder een richtlijn vastgesteld, voor de taxatie en prijzen bij wolvenschade in de schapenhouderij (bijlage 2). De richtlijn bestaat uit elf uitgangspunten voor de uitvoering van de taxatie, waardebepaling van schapen en het verlenen van tegemoetkomingen. Verweerder heeft de richtlijn opgesteld en hiervoor advies ingewonnen bij de Gezondheidsdienst voor Dieren en de Wageningen University & Research. De richtlijn is voorzien van drie bijlagen: het taxatierapport, het advies van de Wageningen University & Research (Waardebepaling Stamboekschapen) en het advies van de Gezondheidsdienst voor Dieren (Taxatie bij wolvenschade aan schapen in Nederland).

3. Gronden van beroep samengevat

a. vaststelling richtlijn
Eiser is van mening dat zijn bedrijfstak (de grootschalige schapenhouderij) niet voldoende betrokken is geweest bij de totstandkoming van de richtlijn. Eiser is van mening dat LTO betrokken had moeten worden als algemene standsorganisatie van de professionele agrarische sector of mensen die zich dagelijks bezighouden met het berekenen van agrarische schades. In oktober 2019 is de richtlijn vastgesteld terwijl in maart 2018 de schade is veroorzaakt. Dit heeft te lang geduurd en heeft veel onduidelijkheid en stress opgeleverd. Eiser wil graag weten wie er betrokken is geweest bij de klankbordgroep.

b. hoogte tegemoetkoming
Eiser is van mening dat kosten die gemaakt zijn zoals tijdbesteding voor het opruimen van de dode schapen ook vergoed moeten worden. Eiser vraagt zich af wat directe kosten zijn. Een agrariër heeft geen

[6] Memorie van toelichting Flora- en faunawet, Kamerstukken II, 1992-1993, 23 147, nr. 3, p. 83.
[7] Artikel 5.2, derde lid, Beleidsregels Wet natuurbescherming provincie Drenthe, Provinciaal blad 2016 nr. 6940, 23 december 2016.
[8] Artikel 4.29, Provinciale Omgevingsverordening Drenthe, Provinciaal blad 2016 nr. 7044, 29 december 2016.
[9] https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2019/01/Interprovinciaal-wolvenplan.pdf

uurloon maar heeft wel vennoten en medewerkers. Voorts vraagt eiser zich af wat andere partijen uitbetaald hebben gekregen in verband met de schade afhandeling. Eiser is van mening dat iedereen die betrokken is bij de wolf betaald krijgt, behalve de schapenboer.

Eiser stelt dat door een lid van Gedeputeerde Staten gezegd is dat de schade vergoed zou worden, en niet slechts een tegemoetkoming. Eiser begrijpt niet waar de bedragen vandaan komen zoals de destructiekosten van5.1.2f . Eiser is van mening dat verweerder dezelfde rekenwijze dient te hanteren als een verzekeringsmaatschappij. Hij verwijst hierbij naar het expertiserapport van Univé uit 2012.

c. drachtigheid
De scan binnen twee weken uitvoeren is volgens eiser niet haalbaar en kan dus ook geen voorwaarde zijn. De schapen moeten worden gevangen en dat levert veel stress op. Deskundigen zeggen dat de vrucht eerst moet afsterven en vergaan voordat meetbaar is dat er geen vrucht meer in het schaap zit. Eiser geeft aan dat er nooit met 100% zekerheid kan worden aangetoond dat de niet-drachtigheid door toedoen van de wolf is veroorzaakt. In dit geval is het wel veroorzaakt door de stress bij de schapen door de wolf. Er zijn meerdere verwerpers en niet-drachtige ooien aangetroffen in dit koppel schapen. Dat de schapen niet drachtig zijn is aangetoond door de scan van de dierenarts.

d. opmerkingen op verslag hoorzitting
Eiser is van mening dat de verslaglegging onder de maat is en niet gedaan is door iemand met verstand van de schapenhouderij. Eiser heeft de volgende vragen/opmerkingen over het verslag:
- Eiser vraagt zich af welke regels verruimd zijn.
- Eiser ziet geen vergoeding voor de dierenartskosten voor de scan op drachtigheid. Extra toeslagen voor de status zwoegervrij worden niet genoemd.
- De afgeslachte ooien betroffen ooien uit een meerlingengeboorte (drie- en vierlingen). Deze ooien zijn een maand later bij de ram gebracht om goede ontwikkelde ooien te krijgen voor de fok.
- Swifterschapen kunnen nooit onder de stamboekschapen vallen volgens de richtlijn. Volgens eiser sluit verweerder ze uit in de tabel norm-waarde voor schapen.

4. Reactie van verweerder op gronden van beroep

a. vaststelling richtlijn
Tegen de totstandkoming van de door verweerder vastgestelde richtlijn kan geen beroep worden aangetekend (voor zover de richtlijn al beschouwd kan worden als beleidsregel).[10] Derhalve is de beroepsgrond over de totstandkoming van de richtlijn niet-ontvankelijk.

Verweerder is van mening dat de belangen van eiser voldoende zijn behartigd bij de totstandkoming van de nieuwe richtlijn en het wolvenbeleid in zijn geheel.

Diverse organisaties (Nederlandse Schapen- en geitenfokkers Organisatie, de Gezamenlijke Stamboeken Nederland, de Vereniging van Speciale Schapenrassen en het Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders) hebben een "richtsnoer marktwaarde stamboekschapen" opgesteld. Dit richtsnoer is meegenomen in het externe advies wat door Wageningen University & Research is opgesteld. Voorts heeft Wageningen University & Research klankbordbijeenkomsten georganiseerd waarbij ook diverse schapenfokkers zijn gevraagd.

Daarnaast is eiser aanwezig geweest bij een stakeholdersdag waarbij verschillende vertegenwoordigers van de schapensector, terreinbeherende organisaties, jachtverenigingen, politie etc. hun aandachtspunten en kaders voor het te vormen wolvenbeleid naar voren hebben gebracht. Eiser heeft daarna nog twee maal de mogelijkheid tot inspraak gehad op het beleid.

Naast dit traject worden er sessies georganiseerd door verweerder met vertegenwoordigers van de schapensector, waarbij eiser ook aanwezig is. In deze sessies worden actualiteiten met betrekking tot de wolf besproken en hebben de vertegenwoordigers een adviesrol richting de provincies. De adviezen heeft verweerder ook betrokken bij de besluitvorming van het Wolvendraaiboek.

Door een Gedeputeerde zijn geen toezeggingen gedaan over dat de provincie indirecte schade wil vergoeden.

[10] Artikel 8.3 Algemene wet bestuursrecht.

b. hoogte tegemoetkoming
Zoals in de beslissing op bezwaar al is aangeven voorziet de Wet natuurbescherming (en daarop vastgestelde beleidsregels) in een tegemoetkoming in de schade, en niet op een volledige schadevergoeding. Deze regeling kan ook niet vergeleken worden met de werkwijze van een verzekeringsmaatschappij. Een toezegging dat alle kosten vergoed worden is nooit gedaan. Alleen directe schade komt voor een tegemoetkoming in aanmerking. Directe schade is de schade die rechtstreeks wordt aangericht aan het gewas en het dier zelf. Geen tegemoetkoming wordt dus verleend voor indirecte schade of gevolgschade.[11] In het geval van schade door de wolf is directe schade dus schade aan de schapen. Al het overige is indirecte schade. Voor schade veroorzaakt door de wolf zijn hierop enkele uitzonderingen bepaald in de richtlijn. In artikel 8 van de richtlijn staat welke andere schades wel in aanmerking komen voor een tegemoetkoming en in artikel 9 staat welke andere schades in ieder geval niet in aanmerking komen voor een tegemoetkoming.

Bij het primaire besluit is een tegemoetkoming verleend ter hoogte van € 930,00. Hierbij zijn de volgende bedragen gehanteerd[12]:
- 5.1.2f per schaap (ooi-fokkerij-enter 1 jaar-adult).
- per schaap voor drachtigheid (schapen waren 3,5 maanden drachtig).
- per schaap voor dubbel ARR.
- per schaap voor zwoegervrij.
- per schaap voor extra toeslag kruisingsschaap.
- vergoeding voor afvoerkosten.

Er is een tegemoetkoming van € 30,00 verleend voor de afvoerkosten van de kadavers. Omdat verweerder geen factuur heeft ontvangen van eiser is dit bedrag gebaseerd op de KWIN-gegevens voor destructie. Hierbij is 5.1.2f gerekend en 5.1.2f . Dit bedrag is afgerond naar boven.

Er is geen tegemoetkoming verleend voor de uitgevoerde scan door de dierenarts. In artikel 9 van de richtlijn staat dat dierenartskosten die gemaakt worden om dieren te controleren op verwondingen of te scannen bij drachtcontrole niet worden vergoed.

Bij de beslissing op bezwaar is een aanvullende tegemoetkoming verleend ter hoogte van € 28,00 (totale herziene tegemoetkoming bedraagt € 958,00). Ingevolge de nieuwe richtlijn is een herberekening van de tegemoetkoming gemaakt:
- 5.1.2f per schaap (ooi-1-5 jaar).
- er schaap voor dubbel ARR.
- er schaap voor zwoegervrij.
- ergoeding voor afvoerkosten.
- per schaap voor drachtigheid (5. schapen : 5 maanden drachtig x 0,2= 16% van totaal per schaap).

Naar aanleiding van het beroepsschrift van eiser en nadere bestudering van beide taxatierapporten is gebleken dat bij het primaire besluit 5.1.2f extra toeslag per schaap is toegekend omdat het een kruisingsschaap betreft. De taxateur heeft in dit geval (bij primair besluit en zonder toepassing van de nieuwe richtlijn) geoordeeld dat de schapen van eiser een hoger rendement opleveren en waardevoller zijn dan "gewone" schapen van het ras Texelaar. Daarom heeft de taxateur een extra toeslag berekend die normaliter wordt verleend wanneer het gaat om stamboekdieren. Bij de herziene tegemoetkoming is deze extra toeslag niet meegenomen.

Voorts is gebleken dat er een foutieve berekening is gemaakt voor de extra toeslag voor drachtigheid. Per abuis is er een correctiefactor voor het aantal maanden drachtigheid meegenomen. In de waardebepaling van schapen behorende bij de richtlijn is een factor van 1,2 opgenomen. Conform de nieuwe richtlijn had dit een toeslag moeten zijn van 5.1.2f per schaap (totale waarde schaap 5.1.2f .

[11] ABRvS, 23 maart 2005, 200407023/1, r.o. 2.5, ECLI:NL:RVS:2005:AT1995 en ABRvS, 26 maart 2008, 200705890/1, r.o. 2.6.4, ECLI:NL:RVS:2008:BC7605 en ABRvS, 8 augustus 2018, 201707597/1/A2, r.o. 4.2, ECLI:NL:RVS:2018:2636.
[12] Kwantitatieve Informatie Veehouderij KWIN 2018-2019, p. 212 (bijlage 3).

De totale tegemoetkoming had € 1.090,00 moeten zijn. Eiser heeft nog recht op een aanvullende tegemoetkoming ter hoogte van € 132,00.

c. drachtigheid
Conform de richtlijn wordt een extra tegemoetkoming verleend indien de geleden schade is veroorzaakt door optreden van abortus, mits dit binnen twee weken bewijsbaar aangetoond wordt. Eiser heeft niet binnen twee weken aangetoond dat hier sprake van is. De scan van de dierenarts is vier weken later uitgevoerd. Niet kan worden vastgesteld dat de 5.1. schapen die zijn gust verklaard, dit door de wolf is veroorzaakt.

Bovendien is verwerder van mening dat, zeker bij de omvang van het aantal schapen van eiser, het niet uitzonderlijk is dat er niet-drachtige of gust verklaarde schapen of doodgeboren lammeren in de kudde zitten. Eiser heeft een bedrijfsomvang van meer dan 5.1.2f schapen. Het mogelijk economische verlies van de door eiser geclaimde lammeren is naar de mening van verweerder geen disproportioneel bedrijfsrisico wat voor rekening van eiser dient te komen.

d. opmerkingen op verslag hoorzitting
In het verslag van de hoorzitting kan worden volstaan met een beknopte vermelding van hetgeen dat tijdens de hoorzitting met betrekking tot de zaak is gezegd. Er kan niet worden geëist dat het verslag een woordelijke weergave inhoudt van al hetgeen dat tijdens de hoorzitting is besproken. Verweerder is van mening dat alle relevante punten opgenomen zijn in het verslag van de hoorzitting. Bovendien is het verslag een weergave van de punten die eiser heeft aangegeven. Mochten er naar de zin van eiser punten ontbreken dan zijn deze niet ter sprake gekomen tijdens de hoorzitting.

Tijdens de hoorzitting is door verweerder aangegeven dat, met de vaststelling van de nieuwe richtlijn voor schade aan schapen door wolven, de regels eigenlijk verruimd zijn ten opzichte van de beleidsregels bij reguliere aanvragen om een tegemoetkoming. Verweerder heeft aangegeven dat ook sommige indirecte schade in aanmerking komt voor een tegemoetkoming. Bij tegemoetkomingen in schade veroorzaakt door andere dieren is dit niet het geval.

Eiser heeft geen stamboekschapen. De opmerking over dat Swifterschapen volgens de richtlijn nooit onder stamboekschapen kunnen vallen kan verweerder daarom ook niet plaatsen.

De hoogte van de tegemoetkoming is gespecificeerd in het taxatierapport in de bijlage bij de beslissing op bezwaar. Hier staat aangegeven waar een tegemoetkoming voor is verleend (waaronder een extra toeslag voor zwoegervrij). Per brief van 8 oktober 2019 is ook een specificatie van de tegemoetkoming aangegeven. Verweerder kan de opmerking van eiser dat hij niet begrijpt waar de bedragen vandaan komen en er geen vergoeding voor status zwoegervrij is verleend dus niet begrijpen.

5. Conclusie

Gezien het voorgaande verzoekt verweerder uw rechtbank om het beroep van eiser gegrond te verklaren voor zover het ziet op de onjuiste berekening van verweerder waardoor er een aanvullende tegemoetkoming ter hoogte van € xx wordt verleend en voor het overige ongegrond en niet-ontvankelijk te verklaren. ~~Gezien het voorgaande verzoekt verweerder uw rechtbank om het beroep van eiser ongegrond te verklaren, het bestreden besluit in stand te laten en het verzoek om een vergoeding voor de gemaakte kosten af te wijzen.~~

Gedeputeerde staten van Drenthe,
voor deze;

De directeur van BIJ12,
ir. J.D.C. van der Endt MPA

Bijlagen	
1	*Beleidsregels Wet natuurbescherming provincie Drenthe*
2	*Richtlijn taxatie en prijzen bij wolvenschade in de schapenhouderij*
3	*KWIN Veehouderij 2018-2019 p.212*

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Op 27 mei 2021

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Portefeuillehouder: Henk Jumelet

ANNOTATIE DRENTHE

Agenda

Betreft	Reguliere vergadering
Vergaderdatum en -tijd	27 mei 2021 van 12.30 tot 14.30
Locatie	Digitaal via Teams
Deelnemers	– Peter Drenth (Gld), voorzitter – Henk Staghouwer (Gr), Douwe Hoogland (Fr), Gert Harm ten Bolscher (Ov), Henk Jumelet (Dr), Harold Hofstra (Fl), Hanke Bruins Slot (Utr), Esther Rommel (NH), Berend Potjer (ZH), Anita Pijpelink (Zld), Elies Lemkes-Straver (NBr), Jo-Annes de Bat (Zld), Meindert Stolk (ZH) – Wim Brenkman, voorzitter AAC VP – [redacted] (IPO) - Jolinda van der Endt, [redacted] (BIJ12) - [redacted] (AAC VP - NH) - G. Beukema, C.J. Kalden, J. F. Snijder- Hazelhoff, H.A.C. Runhaar, H. van Veen, A. Verhorst (Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade (MARF))
Verhinderd	Vul in

buiten reikwijdte

[redacted]

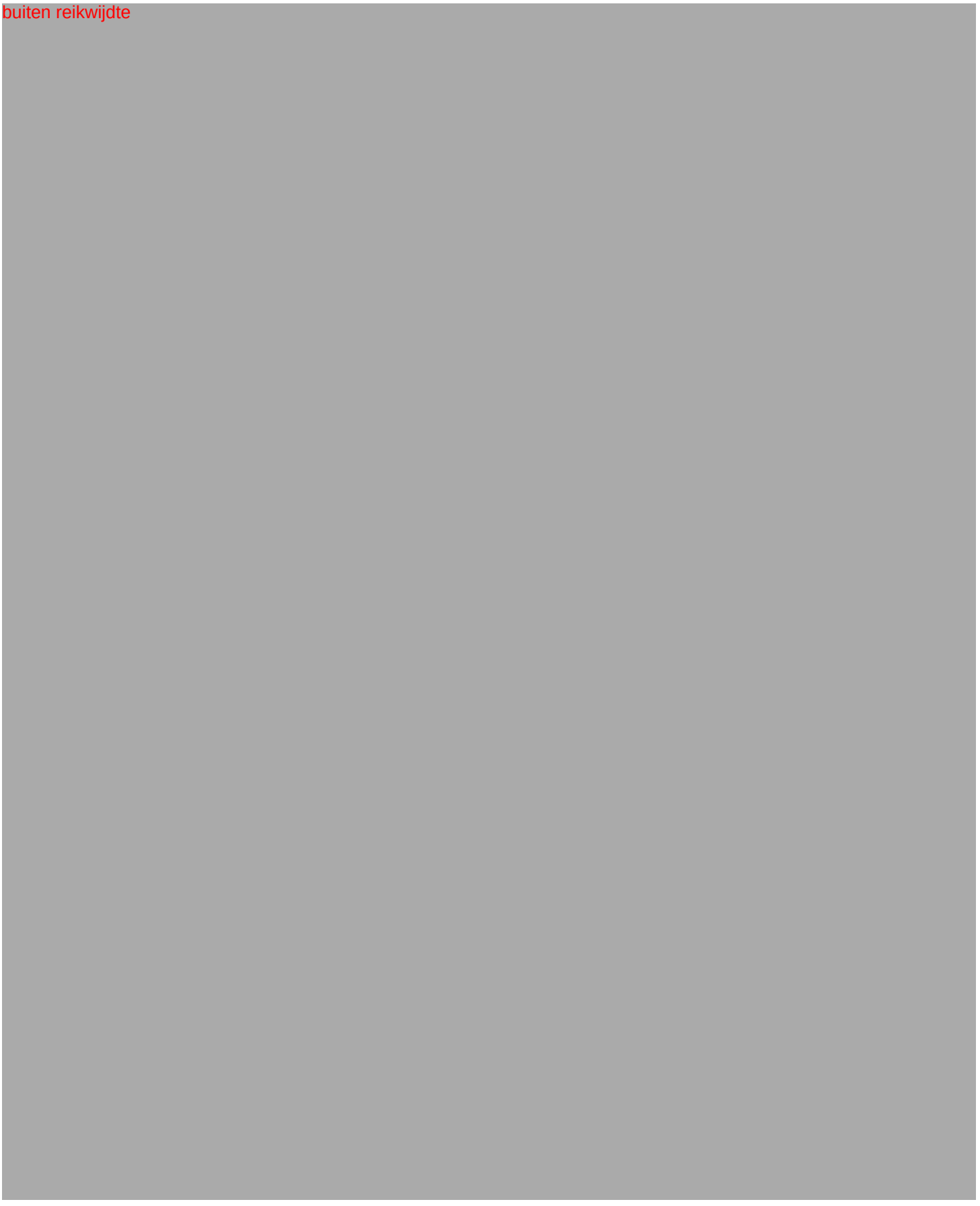
Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 27 mei 2021 van 12.30 tot 14.30
Locatie: Digitaal via Teams

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 27 mei 2021 van 12.30 tot 14.30
Locatie: Digitaal via Teams

buiten reikwijdte

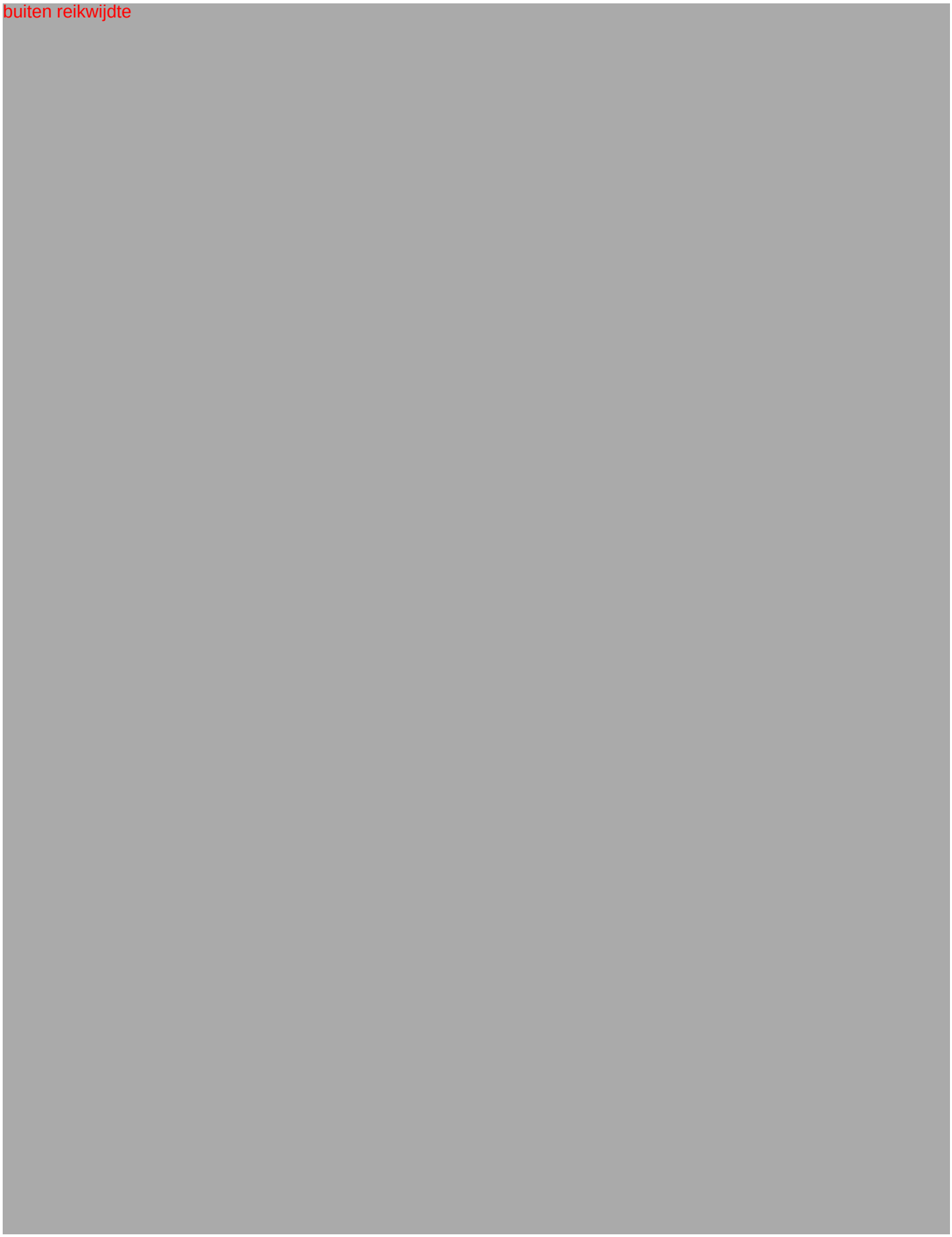
Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 27 mei 2021 van 12.30 tot 14.30
Locatie: Digitaal via Teams

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 27 mei 2021 van 12.30 tot 14.30
Locatie: Digitaal via Teams

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 27 mei 2021 van 12.30 tot 14.30
Locatie: Digitaal via Teams

buiten reikwijdte

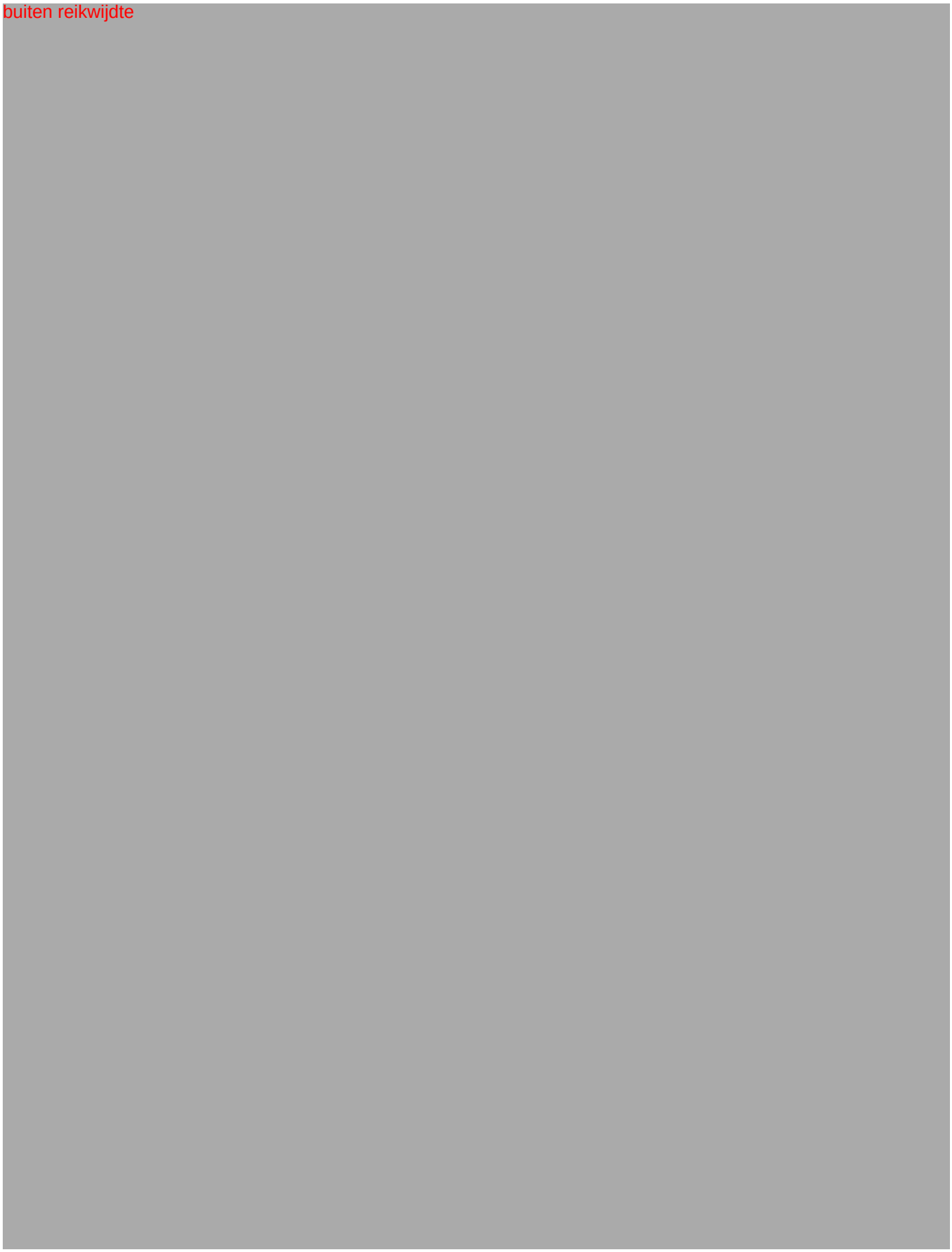
Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 27 mei 2021 van 12.30 tot 14.30
Locatie: Digitaal via Teams

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 27 mei 2021 van 12.30 tot 14.30
Locatie: Digitaal via Teams

buiten reikwijdte

[redacted]

b. Vaststellen notities tbv actualisatie Interprovinciaal Wolvenplan

Kern van het onderwerp
Ter aanvulling en actualisatie van het Interprovinciaal wolvenplan zijn de notities handelingsperspectief voor zwervende wolf die bovenmatige schade veroorzaakt (zoals de wolf in Heusden) en uitwerking actualisatie (inclusief begroting), voorgelegd aan het Landelijk Overleg Wolf. Nu daaruit geen wezenlijke opmerkingen gekomen zijn, kunnen beide notities definitief vastgesteld worden.

Voorstel/gevraagd besluit:
Vaststellen notities:

1. Handelingsperspectief voor zwervende wolf die bovenmatige schade veroorzaakt (zoals de wolf in Heusden);
2. Uitwerking actualisering wolvenplan, inclusief daartoe benodigde begroting.

Advies Drenthe ([redacted]):
Akkoord, stukken zijn ook aan bod geweest in de BAC van 17 december en 11 maart, inhoudelijk zijn er wijzigingen geweest maar ze zijn inmiddels afgestemd met de landelijke stakeholders in het Landelijk Overleg Wolf. De acties die uit het handelingskader volgen, zijnde gebruik van noodrasters en communicatie lijnen in het geval van een noodsituatie, zijn we als provincie op voorbereid. Met de voorgestelde acties onder het vervolgproces van het wolvendraaiboek wordt ook het onderzoek naar de betekenis van de komst van de wolf in interprovinciaal verband opgepakt, dit was nog een openstaande toezegging die gedaan is aan de ronde tafel. Ook wordt in dit traject aandacht besteed aan de mogelijkheid tot internationaal afgestemd wolvenbeheer.

buiten reikwijdte

[redacted]

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 27 mei 2021 van 12.30 tot 14.30
Locatie: Digitaal via Teams

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 27 mei 2021 van 12.30 tot 14.30
Locatie: Digitaal via Teams

buiten reikwijdte

Memo POHO	provincie Drenthe
Gedeputeerde	Henk Jumelet
Afschrift	[redacted], Jordan Jumelet
Datum	19 juni 2020
Poho datum	22 juni 2020
Opsteller	[redacted]
Afgestemd met	[redacted]
Onderwerp	Communicatie Wolvencommissie
Doel memo	☒Ter discussie ☐Ter informatie
Bijlage	
Naar GS	nee

Advies/Vraag
In het overleg met de wolvencommissie op 5 juni 2020 jl is afgesproken om in de bijeenkomst van 26 juni een eerste opzet voor communicatie te bespreken. Voorafgaand aan het maken van de opzet moeten er keuzes gemaakt worden over de inzet van communicatie en de taken en verantwoordelijkheden op dit gebied. Welke communicatie taken neemt de commissie op? En waar kan de provincie op dit gebied bij faciliteren? Hieronder volgt een opzet om nader te bespreken.

Taken en verantwoordelijkheden gebiedscommissie
De commissie heeft volgens het regelement de volgende taken:
1. Het adviseren over projecten in Drenthe gericht op de preventie van schade veroorzaakt door wolven;
2. het adviseren over de bescherming van schapen in Drenthe voorafgaand aan vestiging van wolven, opstellen van één of meerdere gebiedsgerichte schadepreventieplannen gericht op de bescherming van schapen met betrekking tot een aangewezen leefgebied voor wolven wanneer een wolf zich in een territorium vestigt;
3. het verzorgen van procesbegeleiding om de betreffende dierhouders te informeren en te betrekken bij eengebiedsgericht schadepreventieplan;
4. het adviseren van Gedeputeerde Staten over bijzondere gevallen met betrekking tot schade door wolven;

Wat in het regelement niet specifiek genoemd wordt is voorlichting over preventieve maatregelen aan betrokken partijen. In de GS nota wordt dit wél als taak van de commissie beschouwd. Ander punt waar nog geen concrete afspraken over zijn is: wie is verantwoordelijk voor communicatie/informatie richting aanvragers van de voorlopersregeling? Op basis van bovenstaande punten kan de verdeling van rollen en taken op gebied van communicatie er als volgt uit zien:

Taak	Verantwoordelijkheid Commissie	Verantwoordelijkheid Provincie	Motivering
Informeren schapenhouders en terreinbeheerders over voorwaarden en toekenning voorlopersregeling	x		Communicatie en informatie richting schapenhouders is al gedeeltelijk verlopen via de commissie ([redacted]), zou raar zijn om dat nu als provincie zijnde op te pakken.
Communicatie over voorlopersregeling aan breder publiek en pers		x	

Communicatie over taken van de commissie aan groter publiek	x		
Informeren + betrekken van betreffende dierhouders en terreineigenaren bij opstellen gebiedsgericht preventieplan	x		
Voorlichting over preventieve maatregelen richting schapenhouders			
Perswoordvoering		x	Primair de taak van provincie in overleg met gebiedscommissie voor bijv interviews
Informeren GS	x		
Communicatie en voorlichten algemeen over wolf (denk aan gedrag, signalering, etc		x	Primair de taak van de provincie

Bespreekpunt: Akkoord met bovenstaande indeling?

Budget, uren en inzet van communicatie
In het werkbudget van de commissie is op dit moment geen geld gereserveerd voor communicatieactiviteiten. Gezien bovenstaande verantwoordelijkheden en de uitvoering van de gebiedsplannen is er wel communicatiecapaciteit nodig. De commissie opereert zelfstandig. Dat zou ervoor kunnen pleiten om ook de verantwoordelijkheid van de communicatie bij de commissie te laten. Beslispunten zijn:

- Hoeveel communicatiebudget stelt provincie beschikbaar?
- Huurt de commissie zelf een communicatieadviseur in of faciliteert de provincie de communicatie (zo ja, hoeveel uur?)
- Welk commissielid wil tijdelijk het aandachtsgebied communicatie op zich nemen? (dit moet aan de orde komen in komen commissievergadering)

Voorstel voor communicatiemix op korte termijn
Hieronder volgen een aantal suggesties die we meegeven aan de gebiedscommissie om op korte termijn een aantal basis zaken in te richten voor de communicatie. Als we uitgaan van het standpunt dat commissie verantwoordelijk is, zijn zij ook verantwoordelijk voor het uitvoeren van onderstaande punten. Op een aantal manieren kan de provincie wel faciliteren (zie opmerkingen)

Middel	**Doel**	**Opmerkingen**
Webpagina gebiedscommissie	Zichtbaarheid	Provincie kan dit faciliteren door een zelfstandige site aan te maken in hetzelfde CMS systeem van provinciale website. Commissie zorgt zelf voor invulling
Mailadres	Zichtbaarheid en bereikbaarheid voor betrokken partijen	Provincie kan dit faciliteren
Digitale nieuwsbrief	Informeren/betrekken van betrokken partijen	
Sessies voor gebiedsgerichte aanpak	Informeren betrekken van terreineigenaren en schapenhouders	
Voorlichtingsbijeenkomsten schapenhouders	Informeren over mogelijke preventiemaatregelen	

Vervolgacties
Op basis van bovenstaande keuzes zal een communicatiewerkplan voor de langere termijn opgesteld moeten worden.

Memo POHO	provincie Drenthe
Gedeputeerde	Henk Jumelet
Afschrift	, Jordan Jumelet
Datum	19 juni 2020
Poho datum	22 juni 2020
Opsteller	
Afgestemd met	
Onderwerp	Communicatie Wolvencommissie
Doel memo	☒Ter discussie ☐Ter informatie
Bijlage	
Naar GS	nee

Advies/Vraag
In het overleg met de wolvencommissie op 5 juni 2020 jl is afgesproken om in de bijeenkomst van 26 juni een eerste opzet voor communicatie te bespreken. Voorafgaand aan het maken van de opzet moeten er keuzes gemaakt worden over de inzet van communicatie en de taken en verantwoordelijkheden op dit gebied. Welke communicatie taken neemt de commissie op? En waar kan de provincie op dit gebied bij faciliteren? Hieronder volgt een opzet om nader te bespreken.

Taken en verantwoordelijkheden gebiedscommissie
De commissie heeft volgens het regelement de volgende taken:
1. Het adviseren over projecten in Drenthe gericht op de preventie van schade veroorzaakt door wolven;
2. het adviseren over de bescherming van schapen in Drenthe voorafgaand aan vestiging van wolven, opstellen van één of meerdere gebiedsgerichte schadepreventieplannen gericht op de bescherming van schapen met betrekking tot een aangewezen leefgebied voor wolven wanneer een wolf zich in een territorium vestigt;
3. het verzorgen van procesbegeleiding om de betreffende dierhouders te informeren en te betrekken bij een gebiedsgericht schadepreventieplan;
4. het adviseren van Gedeputeerde Staten over bijzondere gevallen met betrekking tot schade door wolven;

Wat in het regelement niet specifiek genoemd wordt is voorlichting over preventieve maatregelen aan betrokken partijen. In de GS nota wordt dit wél als taak van de commissie beschouwd. Ander punt waar nog geen concrete afspraken over zijn is: wie is verantwoordelijk voor communicatie/informatie richting aanvragers van de voorlopersregeling? Op basis van bovenstaande punten kan de verdeling van rollen en taken op gebied van communicatie er als volgt uit zien:

Taak	Verantwoordelijkheid Commissie	Verantwoordelijkheid Provincie	Motivering
Informeren schapenhouders en terreinbeheerders over voorwaarden en toekenning voorlopersregeling	x		Communicatie en informatie richting schapenhouders is al gedeeltelijk verlopen via de commissie), zou raar zijn om dat nu als provincie zijnde op te pakken.
Communicatie over voorlopersregeling aan breder publiek en pers		x	

Communicatie over taken van de commissie aan groter publiek	x		
Informeren + betrekken van betreffende dierhouders en terreineigenaren bij opstellen gebiedsgericht preventieplan	x		
Voorlichting over preventieve maatregelen richting schapenhouders			
Perswoordvoering		x	Primair de taak van provincie in overleg met gebiedscommissie voor bijv interviews
Informeren GS	x		
Communicatie en voorlichten algemeen over wolf (denk aan gedrag, signalering, etc		x	Primair de taak van de provincie

Bespreekpunt: Akkoord met bovenstaande indeling?

Budget, uren en inzet van communicatie
In het werkbudget van de commissie is op dit moment geen geld gereserveerd voor communicatieactiviteiten. Gezien bovenstaande verantwoordelijkheden en de uitvoering van de gebiedsplannen is er wel communicatiecapaciteit nodig. De commissie opereert zelfstandig. Dat zou ervoor kunnen pleiten om ook de verantwoordelijkheid van de communicatie bij de commissie te laten. Beslispunten zijn:

- Hoeveel communicatiebudget stelt provincie beschikbaar?
- Huurt de commissie zelf een communicatieadviseur in of faciliteert de provincie de communicatie (zo ja, hoeveel uur?)
- Welk commissielid wil tijdelijk het aandachtsgebied communicatie op zich nemen? (dit moet aan de orde komen in komen commissievergadering)

Voorstel voor communicatiemix op korte termijn
Hieronder volgen een aantal suggesties die we meegeven aan de gebiedscommissie om op korte termijn een aantal basis zaken in te richten voor de communicatie. Als we uitgaan van het standpunt dat commissie verantwoordelijk is, zijn zij ook verantwoordelijk voor het uitvoeren van onderstaande punten. Op een aantal manieren kan de provincie wel faciliteren (zie opmerkingen)

Middel	**Doel**	**Opmerkingen**
Webpagina gebiedscommissie	Zichtbaarheid	Provincie kan dit faciliteren door een zelfstandige site aan te maken in hetzelfde CMS systeem van provinciale website. Commissie zorgt zelf voor invulling
Mailadres	Zichtbaarheid en bereikbaarheid voor betrokken partijen	Provincie kan dit faciliteren
Digitale nieuwsbrief	Informeren/betrekken van betrokken partijen	
Sessies voor gebiedsgerichte aanpak	Informeren betrekken van terreineigenaren en schapenhouders	
Voorlichtingsbijeenkomsten schapenhouders	Informeren over mogelijke preventiemaatregelen	

Vervolgacties
Op basis van bovenstaande keuzes zal een communicatiewerkplan voor de langere termijn opgesteld moeten worden.

Framework Communicatie over Wolf en mens

Werkgroep mens en wolf, 15 juli 2013

Inleiding

De Wolf keert terug in Nederland. Diverse doelgroepen zoals burgers en belanghebbenden (Schapen- en geiten houders (professioneel en hobbymatig), jagers en boeren, recreanten en recreatieondernemers, gezinnen) willen geïnformeerd worden en ergens met hun vragen terecht kunnen. Maar dat niet alleen, ze willen ook mee kunnen praten, ze vinden er wat van, en van sommige van de doelgroepen wordt ook bepaalde actie verlangd. Communicatie over de terugkeer van de wolf richt zich dus op kennis, houding en op gedrag. Dit begint al voordat er een wolf in Nederland gesignaleerd is. Zo kan er een goede basis van samenwerking ontstaan voordat de emoties mogelijk hoog oplopen. Het framework voor de bedoelde communicatie schetsen we in voorliggend plan. Dat kan onderdeel vormen van het wolvenplan, gebaseerd op feiten.

1. Kennis Houding en gedrag

We richten ons met de communicatie over de terugkeer van de Wolf in Nederland op Kennis, Houding en Gedrag.

a. Kennisoverdracht

Verschillende zenders, waaronder de overheid, willen over de terugkomst van de wolf in Nederland informatie overdragen. Belangrijk daarbij is om niets achter te houden en volledige openheid te bieden. Informatie achterhouden leidt onvermijdelijk tot een vertrouwensbreuk tussen overheid en bevolking en in dit geval vooral tussen overheid en belanghebbenden.

De informatievoorziening moet opgezet worden voordat de vragen losbarsten. Gelukkig voorziet een website als www.wolveninnederland.nl nu al in een basisbehoefte aan informatie. Het staat nog niet vast of dit platform voldoende is en of dit platform geaccepteerd wordt door alle doelgroepen. Voor nu kan deze informatie waar nodig snel worden aangevuld en bijgewerkt. Bij een permanente vestiging van één of meer wolven ontstaat er een nieuwe situatie. Lokaal kan er meer behoefte aan informatie en uitleg en is er behoefte aan (proactieve) voorlichting om schade te voorkomen.

b. Werken aan houding (attitude)

Informatie leidt ertoe dat doelgroepen wat van de Wolf in Nederland gaan vinden. Werken aan de houding t.a.v. wolven kan o.a. plaatsvinden door er in de media over te discussiëren.

c. Het bieden van Gedragsalternatieven

Het voornaamste gedragsalternatief op dit moment is participatie. Participatie bestaat in eerste instantie uit meedenken met het opstellen van het wolvenplan. Dat is in de huidige opzet voorbehouden aan vertegenwoordigers van geselecteerde doelgroepen. Zodra er sprake is van kortdurend bezoek van rondzwervende wolven, kunnen mensen participeren door waarnemingen door te geven, maar ook door op eigen initiatief lezingen te geven of artikelen te schrijven. Alleen met de medewerking van grote groepen mensen is het mogelijk om een beeld te vormen van de aanwezigheid en hoeveelheid rondzwervende wolven. Participatie wordt belangrijker nadat een of

meerdere wolven zich gevestigd hebben. Het doorgeven van meldingen, het helpen met informatie verspreiden, maar ook door op vrijwillige basis schapenhouders te helpen met wolvenwerende maatregelen (opzetten schrikdraadrasters, schapen 's nachts ophokken, schapenwaakhonden fokken, etc.). Tot slot kunnen mensen ook participeren door anderen te wijzen op (de risico's van) ongewenst gedrag, zoals voeren van wolven of het los laten lopen van een hond in een wolvenkerngebied.

2. De doelgroepen van de communicatie

onderstaand de doelgroepen van de communicatie n.a.v. het Wolvenplan. De belangrijkste zijn gekleurd, vet en cursief.

Praat met de doelgroepen om ze te leren kennen en daarop de communicatie te baseren.

Hoofd en subdoelgroepen:

- Diereigenaren
    - Schapen- en geiten houder (professioneel en hobbymatig)
    - Rundveehouders
    - Paardeneigenaren
    - Hondeneigenaren
- Jagers
- Natuurorganisaties
- Terreinbeheerders en grondeigenaren
- Pers
- Grote publiek
    - Omwonenden
        - Ouders
        - (Jonge) kinderen
    - Recreanten en recreatieondernemers
        - Ruiters
        - Hondenbezitters
        - Wandelaars, trimmers, fietsers, etc.
        - Recreatieondernemers
- Overheid
    - Provincie, Rijk
    - Gemeentebestuurders en -ambtenaren
    - Waterschappen
    - Rijkswaterstaat (wegbeheerders)
    - Brandweer, politie en dierenambulance

Het gaat bij deze onderverdeling om: schade, angst en monitoring.

Zenders:

Nog te bepalen, bijvoorbeeld de overheid, of een wolvencommunicatiebureau.

Intermediairen

Pers

Steunzenders:

- LTO, Faunafonds en diverse schapenhoudervereningingen voor boeren,
- KNJV voor jagers,
- natuurorganisatie voor hun leden en aanhang,
- IVN voor schoolkinderen en ouders,
- Recron, ANWB en recreatieschappen voor recreanten?

Stoorzenders:

Te bepalen in het verloop van het proces. Bijvoorbeeld (politieke) partijen die door emoties gedreven zijn.

3. Doel van de communicatie:

Twee communicatie hoofddoelen:

1. Streven naar een conflinctarm samenleven van wolf en mens;

2. Een nuchtere, rationele kijk op de komst van de wolf uitdragen.

Subdoelen:

- Doelgroepen aanbieden van objectieve kennis als 'basis' voor oordeelsvorming & discussie (zonder ruimte weg te nemen voor emotie). Context bieden (bijv. vergelijking met hondenbeten).
- Communicatieproces (middelen en wijze) bij de terugkeer wolf schetsen in drie fases:
    - Voordat de wolf komt
    - Bij de eerste zwervers
    - Bij vestiging territorium
- Helderheid bieden over rol van de overheid (belang van vertrouwen)
- Verstrekken van concrete informatie over mogelijke consequentie van wolf voor mens en mogelijke oplossingen.
- Niet per sé 100% draagvlak, wel streven naar 100% geïnformeerd.
- Doelgroepen aanzetten tot wenselijk gedrag (o.a. participatie)

4. Kernboodschappen in de communicatie over de Wolf

Kernboodschappen:

1. De wolf komt en wat zijn de gevolgen?
    a. De wolf komt er aan en is wettelijk beschermd
    b. Wolven zijn in principe niet gevaarlijk voor de mens
    c. Er zal schade optreden richting vee (schaap en geit)
2. Hoe gaan we met problemen en kansen om?
    a. Voor schade is/komt compensatie
    b. Preventie is in principe effectief en van groot belang om wolven bij schapen weg te houden
    c. Uitgezocht moet worden welke preventiemaatregelen voor Nederland bruikbaar zijn
    d. In zeer grote uitzonderingsgevallen kan ingegrepen worden
3. Waar kan ik met mijn vragen terecht? Wie is verantwoordelijk?
    a. Nog in te vullen!

5. Strategie

Per doelgroep doelen formuleren (SMART), maar eerst doelgroepen leren kennen door met ze te praten en ze leren begrijpen. Stem de boodschap af.

In het huidige tijdsgewricht verspreidt informatie zich razendsnel. Informatie en desinformatie vliegen in een enorme vaart de wereld over. Hypes zijn snel geboren en verdwijnen weer net zo snel. Destijds zorgde de zogenaamde poema op de Veluwe al voor een enorme hype, lokaal veel drukte en overlast op de Veluwe en dito inkomsten voor handige ondernemers. Een moderne 'Veluwse poema' zal sneller pieken en wellicht ook sneller uitdoven. Waargenomen wolven kunnen voor een dergelijk effect zorgen, vooral als er - zoals bij de poema destijds - met enige regelmaat wat foto's opduiken. Ook kan de wolf voor probleemscenario's zorgen.

Er kan gebruik worden gemaakt van de hype om een genuanceerdere boodschap uit te dragen. Deze scenario's kunnen het beste worden uitgewerkt als issuemanagement in combinatie met communicatie-experts en inhoudelijke experts.

De communicatie over de terugkeer van de Wolf zal voorafgaand aan de vestiging volgens de volgende lijn worden aangepakt (zie ook bijlage met case wolf bij Luttelgeest):

- Bereikbaar zijn voor vragen
- Waarnemingen melden
- Lezingen
- Social media
- Informatieverstrekking via schriftelijke media
- Informatieverstrekking via internet (attentie via tijdschriften en email)
- Discussieprogramma's op TV
- Uitdelen folders
- Materiaal voor spreekbeurten
- Lespakket

Toespitsing communicatie als de wolf zich vestigt

1. Basisscenario: voordat de wolf komt
2. Scenario 2: de wolf is er
3. Scenario 3: als hij sneller en massaler komt (niet uitgewerkt)
4. Scenario 4: bij onverwacht veel schade
5. Scenario 5: bij bedreiging mens of menselijk slachtoffer

Bij alle scenario's communiceren:

I. wat is volgens ons het geval,
II. wat kunnen de gevolgen zijn,
III. wat kunnen wij doen (handelingsruimte),
IV. wat is het proces?

Basisscenario: communicatie voordat de wolf komt

I. wat is volgens ons het geval: er zijn wolven gesignaleerd net over de grens in Duitsland, wolvenroedels leven circa 200km van Nederland en dat is voor een wolf niet ver weg, een eerste wolf zou ook de eerste sinds 140 jaar zijn
II. wat kunnen de gevolgen zijn: er heerst veel ongeloof, er zijn veel vragen, de eerste zwervende wolven kunnen schade veroorzaken,
III. wat is onze handelingsruimte: We zijn ons nu aan het voorbereiden en werken gezamenlijk aan een wolvenplan. We gaan nu niet ingrijpen, kunnen we niet, mogen we niet en willen we nu nog niet. Alterra schrijft het advies wolvenplan in opdracht van de politiek, Wolveninnederland zorgt voor betrokkenheid van stakeholders.
IV. Wat is het proces: Politiek werkt samen met stakeholders aan een wolvenplan, WolvenInNederland informeert het publiek en verzameld waarnemingen, Aanbeveling: De overheid zal nu ook al moeten communiceren dat ze met dit proces bezig is. Loket oprichten. WolvenInNederland wordt nu al overspoeld met telefoontjes. Er moet opgeschaald worden. Meer mensen aan de telefoon.

Scenario 2: De wolf is er

I. wat is volgens ons het geval: er is een wolf gezien
II. wat kunnen de gevolgen zijn: er zijn veel vragen, een wolf kan schade veroorzaken, schade moet gecompenseerd worden, er worden waarnemingen gemeld
III. wat is onze handelingsruimte: we hebben een wolvenplan met afspraken die we kunnen opvolgen. Dialoog aangaan, meningen begrijpen en verwachtingen delen. We zijn en blijven in gesprek met stakeholders. Er is een communicatie loket. Er is een website met antwoorden op veel gestelde vragen en een definitie van wanneer een wolf een probleemwolf is en hoe dan te handelen. De aanwezige wolven worden gevolgd (monitoring) en het publiek wordt hierover geïnformeerd.
IV. Wat is het proces: voor schadecompensatie kunt u bij het Faunafonds terecht, voor informatie kunt u bij WolvenInNederland terecht, waarnemingen kunt u melden bij info@wolveninnederland.nl.
    a. Tuig een informatiepunt op dat kan voorzien in een piekbehoefte, gebruik steunzenders, gebruik commerciële aanbieders van lezingen en excursies.
    b. De Rijksoverheid is initiatiefnemer en verantwoordelijk voor de communicatie. En zal moeten communiceren om vertrouwensrelatie met doelgroepen en belanghebbenden te behouden.
    c. Als het gaat om overheidsopvattingen dan moet overheid zenderen. Maar voor algemene informatie kan een maatschappelijke organisatie worden aangesteld. Maar overheid blijft verantwoordelijk.

Scenario 4: onverwacht veel schade

I. Wat is volgens ons het geval: We hebben nu een wolf, die ondanks preventieve maatregelen schade oplevert.
II. wat kunnen de gevolgen zijn: Veel media-aandacht. Verlies aan draagvlak. Roep om ingrijpen.
III. wat is onze handelingsruimte: Zet in op verbeteren van preventieve maatregelen, communiceer dit en houdt vinger aan de pols. Wijzen op afgesproken criteria om in te grijpen of (nog) niet.

IV. Wat is het proces: In Zwitserland zijn goede afspraken over wanneer er sprake is van een probleemwolf en scenario's hoe er dan mee om te gaan. Publiek blijvend informeren.

Scenario 5: bij bedreiging mens of menselijk slachtoffer

I. Wat is volgens ons het geval: We hebben nu een wolf, die ondanks dat dit zeldzaam is, toch een mens bedreigt of zelfs een (vermeend) slachtoffer heeft gemaakt.
II. wat kunnen de gevolgen zijn: Veel media-aandacht. Verlies aan draagvlak. Roep om ingrijpen.
III. wat is onze handelingsruimte: Hiervoor moet issuemanagement worden ontwikkeld. Een hoog persoon (minister of staatsecretaris) communiceert hierover. Wees helder wanneer een wolf probleemwolf is, en wat dan de gevolgen zijn. Als een wolf een mens dood, dan is het doodschieten van de wolf de beste optie die je hebt. Het is slecht voor de wolvenpopulatie als er een wolf over de scheef gaat en de rest van de populatie de zwarte piet krijgt. Ook een Schotse hooglander die een mens aanvalt hoort niet op opengesteld terreinen te lopen. Grijp in en communiceer dat dit geval zeldzaam, ernstig en tragisch is, maar dat er conform afspraak ingegrepen wordt. Communiceer hoe dit te voorkomen: Een wolf moet wild blijven. Wolven die gevoerd worden is vragen om problemen.
IV. Wat is het proces: Afhankelijk van de fase, ruimtelijkheid, en doelgroep. In Zwitserland zijn goede afspraken over wanneer er sprake is van een probleemwolf en scenario's hoe er dan mee om te gaan. Gebruik ook issuemanagement protocollen en communicatiescenario's zoals door Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer gebruikt zijn waarbij een kind gepakt is door een konik. Publiek blijvend informeren.
    a. Het wolvenbureau adviseert de verantwoordelijke burgemeester om een crisisteam op te zetten en voorziet hem van inhoudelijke en procesmatige adviezen. De verantwoordelijke burgemeester zet het crisisteam op en zal dit team dan voorzitten.

[redacted] heeft tabel met gedrag van wolven en aanbeveling van handleiding. (rampenscenarioplan).

6. In te zetten communicatiemiddelen

Voor een communicatieplan raden we aan de doelen per doelgroep concreet te formuleren om daaruit de communicatiedoelen op af te stemmen.

Voor een framework gaat dit nu te ver. Daarom richten we ons eerst op een algemene set aan communicatiemiddelen. Dit zijn:

- Wolvenplan
- Publieke uitingen van de overheid (introductie wolvenproblematiek)

- Op maat gesneden presentaties
- Algemene folder
- Toegespitste folders
- Website(s) (gebruik steunzenders, zet kernboodschap op ieders website en verwijs naar centrale gezamenlijke website)
- Persberichten
- Social media (twitter, facebook,etc.),
- (You-Tube) filmpjes (beelden maken de wolf 'normaler' geven een nuchtere kijk en halen het verrassingselement er uit),
- Publiceren en interviews in vak-/doelgroep magazines
- Lespakketten voor scholieren
- Prijsvraag (b.v. namen alphapaar of welpen).

Vanuit Duitsland leren we dat er alleen al in de Lausitz behoefte is aan 200 presentaties per jaar. Voor schapenhouders en jagers worden aparte presentaties ingezet met een toegesneden uitgebreide folder. Er is een apart scholenprogramma opgezet. In iedere Duitse deelstaat wordt de communicatie centraal aangestuurd vanuit een wolvenbureau (Zie tabel 1). Ook voor Nederland lijkt dat een goede oplossing. Door gebruik van doorzenders te maken kan de bemensing van een wolvenbureau en daarmee de kosten voor communicatie beperkt blijven.

7. Organisatie

Staatssecretaris (en VNG, IPO en Faunafonds) is c.q.zijn verantwoordelijk voor de communicatie en regie rondom wolven en besteed de uitvoering hiervan aan het wolvenbureau uit.

Het wolvenbureau geeft aan wanneer de burgemeester aan zet is, bijvoorbeeld bij een probleemwolf. De verantwoordelijke burgemeester zet een crisisteam op en wordt door het wolvenbureau voorzien van inhoudelijke en procesmatige adviezen. De verantwoordelijke burgemeester zit dit team dan voor. Wolvenbureau blijft expert en autoriteit op kennis.

Wolvenbureau is meldpunt en vraagbaak. Brengt jaarlijks verslag uit over haar werkzaamheden in het afgelopen jaar.

Alle organisaties (steunzenders) zullen zelf ook waarnemingen e.d. in de pers melden. Afspreken dat ze telkens doorverwijzen naar het wolvenbureau (b.v. wolvenwebsite).

Maak regieafspraken tussen de diverse overheden en het wolvenbureau.

Bij schade is zowel faunafonds (schadeafhandeling) als wolvenbureau (communicatie en opslaan waarneming) aan zet.

Waarnemingen komen als eerste binnen bij de politie. Zorg dat er een telefoonnummer beschikbaar komt en adverteer hierover.

Uitvoering per direct starten. Wolf en samenleving wachten niet. Wacht niet op een definitief wolvenplan en op definitieve afstemming. Communiceer nu, bouw communicatieplan verder uit.

Werk internationaal samen. Wolven (her)kennen immers geen grenzen. Bovendien is de instandhoudingverplichting geregeld op grensoverschrijdend populatieniveau en dit geldt ook voor monitoring. Daarvoor zullen we minimaal moeten afstemmen met België en Duitsland. Mensen in Nederland zijn bovendien ook geïnteresseerd in de ontwikkelingen van de wolvenpopulatie (net) over de grens.

8. Evaluatie, feedback en bijsturen

We hebben een framework neer willen zetten, maar is tevens een levend document. Het lijkt ons verstandig dit framework met hulp van een communicatie-expert uit te werken naar een communicatieplan met de koppeling van doelgroepen, welke doelen er per doelgroep gedefinieerd worden en welke communicatiemiddelen er per doelgroep nodig zijn.

Communicatieplan moet ook zorgen dat politie, dierenambulance, wegbeheerders, gemeenteambtenaren, etc weten dat vragen, meldingen, etc. bij wolvenbureau moeten komen.

Halfjaarlijkse evaluatie nodig. Communicatiedoelen smart uitschrijven en hierover rapporteren.

Start met informeren. Vertrouwen wekken en dialoog aangeven door ruimte te geven aan input. Wees eenduidig in de informatie die je deelt. Datgene wat je aan de boer deelt mag niet anders interpreteerbaar zijn door het grote publiek. Proces is urgent maar blijf zorgvuldig.

Werkt voor provincies

BIJ12
Leidseveer 2
3511 SB Utrecht
T: 085 - 486 22 22
F: 085 - 486 22 33
bij12.nl

De Zoogdiervereniging
[redacted]
Postbus 6531
6503 GA NIJMEGEN

Datum
5 november 2020

Bijlage:
Plan van aanpak met opmerkingen

Contactpersoon
[redacted]

Onderwerp
Gebundelde reacties op Plan van aanpak

Beste [redacted]

Nogmaals bedankt voor het aanleveren van het document de Regionale aanpak actieve monitoring wolven 2020-2021. Na ontvangst is het document gedeeld met de betreffende provincies (Drenthe, Gelderland, Noord Brabant en Limburg) en hebben zij hierop gereageerd.

In onderstaand overzicht zijn de reacties van de provincies op het document weergegeven. Daarnaast is in de (separate) bijlage het Word-bestand toegevoegd met een aantal opmerkingen. Aan jullie het verzoek om antwoord te geven op onderstaande reacties en – waar dit nodig is - deze te verwerken in de definitieve versie van het Plan van Aanpak.

Wat ik opmaak uit de reacties is dat er onder andere meer inzicht gewenst is in welke stappen er wanneer gezet worden. Met daarbij de wens dat duidelijk(er) opgeschreven wordt wat er gedaan wordt in de fase vóórdat er middels DNA is aangetoond dat een wolf zich (6 maanden) gevestigd heeft.

Provincie Drenthe

De reactie van provincie Drenthe is als volgt. (Dit is ook al deels tussen Drenthe en [redacted] besproken op 5 november):

> "Beschreven methode is helder. En naar verwachting in de meeste gevallen ook heel bruikbaar/ toepasbaar. Plan is vooral geschreven vanuit de verwachting dat wolf zich op een gegeven moment ook gaat vestigen als de C1 waarnemingen zich gedurende een bepaalde tijd opstapelen in een bepaald gebied. Wat onder bepaalde tijd en bepaald gebied verstaan moet worden kan natuurlijk niet exact omschreven worden.

1. Voor een PvA Drenthe zou ik, de ervaring van dit jaar indachtig, graag ook iets specifieker zien hoe de aanpak is, of wordt, in geval er verschillende clusters lijken te ontstaan

of het verspreidingsgebied groot is [*dus voordat de wolf na 6 maanden officieel is vastgesteld*]. Ik kan me voorstellen dat er dan een andere onderzoeksinspanning ontstaat of dat camera's op een andere wijze ingezet worden. Niet alles kan ondervangen worden in een Plan van Aanpak, maar nu vind ik het soms wat te algemeen, althans ik kan de vertaling naar Drenthe niet goed maken.
Antwoord ZV): Ik heb in het stuk verwerkt dat we niet meer spreken over onderzoek in territoria, maar onderzoeksgebieden. In een onderzoeksgebied, zeker zoals Drenthe, kan er sprake zijn van meerdere clusters vanuit waar je het onderzoek start.

2. Voor Drenthe zou ik in een PvA dan zeker kaartjes willen zien met de clusters van waarnemingen met buffers. Of dat in tekst aangegeven wordt welk gebied onderzocht zou gaan worden.
Antwoord ZV): Dit moet gemaakt worden op basis van de best beschikbare data op elk willekeurig moment. Hierdoor is het onverstandig dit op te nemen in een uitleg van de te volgen methodiek. Dit wordt wel nader geduid in de startbijeenkomst. Ook hebben de sleutelvrijwilligers (provinciale en territorium reco's) toegang tot de database en interne werkkaarten.
3. Verder is het prettig als in het PvA ook iets meer aangegeven wordt over beslismomenten. Wanneer wordt een actieve monitoring bijvoorbeeld niet meer zinvol geacht? Daarover staat wel e.e.a. in het algemene monitoringsplan maar dat mag ook in een PvA specifieker worden aangegeven.
Antwoord ZV): Dit is een beleidsmatige keuze en in regel afhankelijk van verschillende factoren als het wegtrekken of overlijden van (solitaire) wolven en de resultaten als gevolg van de mate van inspanning van het onderzoek. Naar mijn weten wordt op deze vraag ook geen antwoord gegeven in het Monitoringsplan Wolf.

Gezien de situatie in Drenthe, waarbij GW1261 (even) niet op z'n plek zit, maar dat mogelijk binnenkort wel weer doet, (of dat er een andere heer of dame op de proppen komt), vervallen in zekere zin een aantal van mijn punten. Zo'n kaartje waar ik het hierboven over heb, heeft nu even wat minder prioriteit natuurlijk. Vandaar ook niet in de tekst van het Wordbestand erbij gezet. Maar de andere zaken mbt zwervende fase en territoriale fase blijven staan.
We gaan in principe wel door met de opdracht maar zullen even moeten overleggen hoe en wanneer we dat inzetten."

Provincie Gelderland

De reactie van Gelderland is als volgt:

" Ik heb een verduidelijkende vraag bij de volgende passage:

> **3.3 Aanpak afbakening territorium en kerngebied**
>
> Direct na vestiging van een wolf in een territorium of zoekgebied start de actieve monitoring met de afbakening van de randen van het territorium en het kerngebied met spoorzoeken, genetische analyse en cameravallen. Deze kunnen worden aangevuld met het zoeken van sporen met een getrainde hond (zie 2019).

1. Wat is nu precies de volgorde. Een wolf is gevestigd en heeft een territorium als deze 6 maanden in 1 gebied blijft. Voor de Zuid Veluwe betekent dat dat daarvan naar verwachting in december sprake is. Dat weten we dan ergens in februari bij de individubepaling. Maar ik moet dan wel meteen het wolvengebied aanwijzen voor de subsidieregeling. In deze actieve monitoring is het echter de bedoeling de exacte begrenzing van het territorium pas dan [*na 6 maanden*] te starten.
   Antwoord ZV [redacted]): Vanaf het moment dat er één of meerdere meldingen duiden op een wolf in een nieuw onderzoeksgebied, willen wij aan de slag gaan met het zo goed als redelijk mogelijk duiden van het territorium en de aanwezige wolven. Het moment van het vaststellen van een territorium en deze op kaart duiden is geen resultaat van het onderzoek, maar een beleidsmatige keuze op basis van de data die het onderzoek de provincie levert. De Zoogdiervereniging kan een beleidsadvies uitwerken, maar dit valt buiten de opdracht tot monitoring van wolven.
2. Daarbij wordt uitgegaan van 250 km2 of 9 km straal. Bij de bepaling op de Noord Veluwe zijn we nog uitgegaan van een 13 km straal, die blijkt, ook in de praktijk nogal ruim bemeten, moeten we dan toch uitgaan van een straal van 9 km?"
   Antwoord ZV [redacted]): Deze oppervlakte en straal moet je zien als een eerste ruwe aanzet van het onderzoeksgebied waarna verfijning plaatsvindt op basis van de onderzoeksresultaten. De te nemen oppervlakte en/of straal zijn hiermee arbitrair. De keuze voor een straal van 9km is een balans tussen de uitvoerbaarheid (hoe groter, hoe lastiger) en bewustwording (niet alleen binnen 1km van bekende meldingen op zoek gaan).

Provincie Noord-Brabant

De reactie van Noord-Brabant is als volgt:

1. "We krijgen nog wel eens vragen over mogelijkheden inzet telemetrie en drones, misschien moeten we hier nog iets over zeggen waarom wel/niet zinvol.
   We begrijpen de vragen, maar voeren het onderzoek uit conform het Monitoringsplan Wolf. Hierin zijn duidelijk de voordelen en nadelen van telemetrie beschreven. Het live volgen van een wolf middels een drone is hierin niet beschreven, maar lijkt ons een zeer onwenselijke methode met risico op verstoring van wolven en andere dieren. Bovendien is deze methode slecht toepasbaar in vakken met dicht bos en moet je eerst weten waar de wolven op dat moment zich bevinden in het uitgestrekte gebied.

2. De terreineigenaren zullen mee moeten werken aan monitoring op hun gronden. Dit kan een risico inhouden voor de wijze van aanpak, voortgang, extra voorwaarden etc. Als voorbeeld, SBB laat niet zonder meer monitoring toe in het afgesloten reservaat gebied. Ze willen zelf sturing op hoeveel vrijwilligers, wie dit zijn en wanneer ze toegang krijgen. Hierover moeten m.i. afspraken gemaakt worden in het voortraject door ZV om evt. vertraging te voorkomen. Dit is onderdeel van de startbijeenkomst. We hebben goede ervaringen met het onderzoek op de Veluwe, waarbij we rekening houden met een heel scala aan houdingen bij terreinbeheerders (tussen en binnen organisaties). Een voorwaarde voor succesvol onderzoek is dat iedereen deelneemt, maar dat het aan de terreinbeheerder zelf de keuze is of ze eigen mensen dit onderzoek laten uitvoeren of gebruiken maken van (enkele of meerdere) vrijwilligers die wij opleiden en begeleiden. Zo doen wij geen actieve monitoring in de Kroondomeinen, maar zijn 4 medewerkers van KDHL door ons opgeleid om dit onderzoek uit te voeren.

3. Vanuit de vrijwilligers komt de vraag hoe het zit met aansprakelijkheid, vermiste of vernielde camera's, verstoring etc. Dit moet geregeld worden om enthousiasme vast te houden. Dit lijkt me ook zaak voor de ZV maar zouden we in PvA wel iets over kunnen opnemen.
   Dit wordt opgepakt binnen de vrijwilligerscontracten. De camera's zijn eigendom van BIJ12.

4. Wat betreft gevoelige informatie: met monitoring komen wellicht vaste rustplaatsen van de wolf in beeld. Dit is relevante informatie voor belanghebbenden (denk aan pers, schapenhouders, wolf-toeristen en no-wolvers) Misschien moeten we een clausule opnemen dat deze informatie niet zonder meer gedeeld wordt op socials etc."
   Dit wordt opgepakt binnen de vrijwilligerscontracten.

Provincie Limburg

De reactie van Limburg is als volgt:

1. "Welk deel van de gevonden wolvendrollen wordt daadwerkelijk op DNA geanalyseerd ? Ik kan hier niets over terugvinden in het PvA. Mij lijkt dat vaststellen van de aanwezige individuen in een territorium op kwartaalbasis een minimumvariant is, zodat we bij de kwartaalrapportages een helder beeld kunnen geven van de in Nederland gevestigde individuen.
   Dit is afhankelijk van de wens van de provincie en het nut voor het onderzoek. Beide factoren zijn onmogelijk om op voorhand vast te leggen in een Plan van Aanpak. Wij adviseren om het onderzoek op jaarbasis te bekijken, waarbij de paarperiode (jan-feb) de belangrijkste periode is om de aanwezige wolven te duiden. Daarnaast kan het interessant zijn om genetisch materiaal te verzamelen in gebieden waar territoria aan elkaar grenzen.

2. Het PvA lijkt er vanuit te gaan dat het territorium Groote Heide zich niet uitstrekt op Limburgs grondgebied. Ik denk dat dat ten onrechte is en m.i. moet het plan ook voorzien in monitoring in Weerterbos en de natuurgebieden op Limburgs grondgebied in Budel. Dat vereist dat ook Limburgse vrijwilligers en terreinbeheerders bij de monitoring worden betrokken. Limburg is niet bewust weggelaten. Onze monitoringsopdracht geldt voor heel Nederland. Daarmee kijkt de monitoringsaanpak naar de data in een regio, ongeacht de provinciegrenzen. Wel houden wij rekening met landsgrenzen. Er is reeds contact met de Limburgse vrijwilligers en bij de startbijeenkomst zullen ook de provincie Limburg en Limburgse terreinbeheerders worden uitgenodigd.

3. In Limburg is er een vrijwilligersgroepje, met [redacted] voorop. Ik ga er vanuit dat het de opdracht van de ZV is om vrijwilligers te werven en aan te sturen."
   Zie het antwoord op vraag 2.

Nadat jullie reactie hebben gegeven op voorgaande opmerkingen en het Plan van aanpak hebben aangepast, kan na afstemming, het vervolg worden ingezet.

Met vriendelijke groeten,

[redacted] Natuurmonitoring
Werkdagen: maandag – donderdag
T +31 (0)6 [redacted] | [redacted]@bij12.nl

Werkt voor provincies

Interprovinciaal Overleg

Datum :
Portefeuillehouder :
Inlichtingen bij : [redacted]
Doorkiesnummer : 030-[redacted]
Bijlagen : 2
Onderwerp : Operationeel draaiboek wolf –fase 1

Voorstel
Aan de BAC VP voorstellen om:

- Het "Operationeel draaiboek wolf – fase 1" vast te stellen en de regiegroep wolf op te dragen om het indien nodig aan te passen aan de actualiteit. Het "Operationeel draaiboek wolf – fase 1" zal op de website van IPO en BIJ12 gepubliceerd worden. Voorafgaand zal in samenspraak met provincies en Faunafonds een persbericht worden opgesteld.
- Voor de uitvoering van dit draaiboek een bedrag van € 15.000 in de begroting van Bij12 / unit Faunafonds te bestemmen.
- De regiegroep wolf opdracht te geven voor het opstellen van een operationeel draaiboek voor de periode na vestiging.
- Het rijk te verzoeken om deelname aan en ondersteuning van het 'Large Carnivore Initiative Europe' en de 'Group of Experts on the Conservation of Large Carnivores' onder het Verdrag van Bern voort te zetten en hierover de Regiegroep Wolf te informeren.
- het rijk te verzoeken om opvanglocaties voor wolvenopvang aan te wijzen en het IPO hierover te informeren.
- Het bestuur van het Faunafonds verzoeken om de beleidsregels Faunafonds aan te passen voor wat betreft schade door de wolf (concreet:regeling openstellen voor hobbydierhouders en vergoeding dierenartskosten) én hen te verzoeken om op basis van de beleidsregels Faunafonds bij wolvenschade het behandelbedrag terug te betalen en geen eigen risico te hanteren.

Toelichting

Wat vooraf ging
Op 6 februari 2014 heeft de BAC VP besloten om

1. de ambtelijke overleggroep (regiegroep wolf), op te dragen om de te onderschrijven aanbevelingen uit het 'Voorstel voor een wolvenplan' (Alterra-rapport) om te (laten) zetten in een operationeel draaiboek.
2. het initiatief om in samenspraak met betrokkenen te komen tot een communicatieplan, bij communicatiedeskundigen van provincies te beleggen.
3. de regiegroep wolf laten onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om kennis over wolven te bundelen, bij voorkeur aansluitend bij bestaande structuren.
4. de staatssecretaris van Economische Zaken meegeven de wolf op de lijst van beschermde inheemse diersoorten te plaatsen of een andere wettelijke regeling te treffen.

Uitwerking

1. De Regiegroep wolf heeft het Operationeel draaiboek wolf – fase 1 opgesteld. In dit draaiboek wordt aangegeven op welke wijze gehandeld dient te worden bij de aanwezigheid van een wolf. Het 'Voorstel voor een wolvenplan' is geanalyseerd waarbij ook externe deskundigen betrokken zijn. Er hebben oriënterende

gesprekken plaatsgevonden met delegaties van maatschappelijke organisaties. En is de ervaring die opgedaan werd tijdens het verblijf van een zwervende wolf in de provincies Drenthe en Groningen in het voorjaar van 2015, verwerkt. Het concept van het Operationeel draaiboek wolf – fase 1 is op 10 december besproken in de IPO-werkgroep Natuurwetgeving. De werkgroep heeft ingestemd met het concept en de Regiegroep Wolf aanbevolen het plan aan te bieden aan de AAC VP.
In het draaiboek is een aantal voor de wolf specifieke acties opgenomen die afwijken van het handelen bij andere beschermde inheemse diersoorten. Deze afwijkingen zijn noodzakelijk vanwege de strikt beschermde status van de wolf waardoor ingrijpen in principe niet mogelijk is. Verwacht wordt dat bij uitblijven van deze specifieke acties in het geval van de wolf, dit zal leiden tot het wegvallen van draagvlak voor de komst van de wolf in ons land. Vanwege de onduidelijkheden die er zijn ten aanzien van het in een gunstige staat van instandhouding krijgen van de wolf in Europa zijn specifieke onderzoeken (bijvoorbeeld DNA-analyses) noodzakelijk. Daarnaast is het wijzigen van de beleidsregels voor de tegemoetkomingen bij wolvenschade essentieel voor het draagvlak. De kosten voor een enkel dood schaap of de kosten voor veterinaire hulp zijn beperkt in verhouding tot het behandelbedrag. Ook in Duitsland wordt de schade in de fase van zwervende wolven vergoed en heeft dat bijgedragen aan de acceptatie van de komst van de wolf. Het is daarom niet opportuun om de besluitvorming over bijstellen van de beleidsregels in het geval van wolvenschade uit te stellen en mee te nemen in het traject van de meerjarenagenda. Er kan immers ieder moment weer een zwervende wolf opduiken en dan is duidelijkheid naar alle partijen (inclusief) de veehouders essentieel.
Bij de specifieke acties gaat het om:

- Het aangaan van overeenkomsten:
  - met platform Wolven in Nederland (WiN) voor de instelling van een wolvenmeldpunt. BIJ12 / unit Faunafonds heeft hierin de rol van opdrachtgever
  - met WiN en Alterra in verband met bekostiging van DNA-analyses, beschikbaarheid en eventuele inzet van cameravallen. BIJ12 / unit Faunafonds heeft hierin de rol van opdrachtgever.

  De kosten gemoeid met de werkzaamheden op basis van beide overeenkomsten worden geraamd op € 15.000 per jaar. Dit bedrag is niet voorzien.
- Onderzoek laten uitvoeren naar de omvang van probleem met schapenpredatie door honden in een selectie van gebieden of provincies. BIJ12 fungeert als opdrachtgever en financiert het onderzoek uit budget onderzoek BIJ12.
- Ook tegemoetkomingen verlenen bij niet bedrijfsmatig gehouden schapen of geiten (aanpassing beleidsregels Faunafonds).
- Geen eigen risico berekenen en terugbetalen behandelkosten bij aangetoonde wolvenschade.
- Ook tegemoetkoming verlenen in behandelkosten dierenarts met een maximum overeenkomend met de verkoopwaarde van het behandelde dier.
- Het rijk verzoeken om deelname aan het 'Large Carnivore Initiative Europe' en de 'Group of Experts on the Conservation of Large Carnivores' onder het Verdrag van Bern voort te zetten en hierover de Regiegroep Wolf te informeren.
- Het laten maken van een brochure "wat te doen bij de vondst van een dode wolf". BIJ12 fungeert als opdrachtgever en financiert het onderzoek uit budget onderzoek BIJ12.
- Om een wolf in voorkomende gevallen tijdelijk te kunnen opvangen/revalideren is een geschikte opvanglocatie noodzakelijk. Momenteel zijn er geen door het rijk erkende locaties voor dierenopvang bekend die over huisvesting, capaciteit en kennis beschikken om een wolf te kunnen opvangen. Het rijk moet worden verzocht om in deze omissie te willen voorzien.

•

2. Communicatie-deskundigen van provincies Drenthe en Utrecht hebben samen met de communicatie-deskundige van BIJ12 een communicatieplan opgesteld dat integraal is opgenomen als hoofdstuk 5 van het Operationeel draaiboek wolf – fase 1.
3. De Regiegroep wolf stelt in het Operationeel draaiboek wolf – fase 1 voor om een wolvenmeldpunt in stellen. Het platform Wolven in Nederland wordt verzocht hier invulling aan te geven. BIJ12/Unit Faunafonds is opdrachtgever en zal door middel van een overeenkomst duidelijkheid scheppen over de taken en bemensing van dit wolvenmeldpunt.
4. Het rijk heeft op 30 juni 2014 de wolf ook voor Nederland aangewezen als beschermde inheemse diersoort (Staatscourant 18306).

Wat wordt van u gevraagd?
Aan de BAC VP voorstellen om:

- Het "Operationeel draaiboek wolf – fase 1" vast te stellen en de IPO-werkgroep Natuurwetgeving op te dragen om het indien nodig aan te passen aan de actualiteit. Het "Operationeel draaiboek wolf – fase 1" zal op de website van IPO en BIJ12 gepubliceerd worden. Voorafgaand zal in samenspraak met provincies en BIJ12 / unit Faunafonds een persbericht worden opgesteld.
- Voor de uitvoering van dit draaiboek een bedrag van € 15.000 in de begroting van BIJ12 / unit Faunafonds te bestemmen.
- De IPO-werkgroep Natuurwetgeving opdracht te geven voor het opstellen van een operationeel draaiboek voor de periode na vestiging.
- Het rijk te verzoeken om deelname aan het 'Large Carnivore Initiative Europe' en de 'Group of Experts on the Conservation of Large Carnivores' onder het Verdrag van Bern voort te zetten en hierover de Regiegroep Wolf te informeren.
- het rijk te verzoeken om opvanglocaties voor wolvenopvang aan te wijzen en het IPO hierover te informeren.
- Het bestuur van het Faunafonds verzoeken om de beleidsregels Faunafonds aan te passen voor wat betreft schade door de wolf (concreet:regeling openstellen voor hobbydierhouders en vergoeding dierenartskosten) én hen te verzoeken om op basis van de beleidsregels Faunafonds bij wolvenschade het behandelbedrag terug te betalen en geen eigen risico te hanteren.

<u>Bijlagen</u>
Operationeel draaiboek (Word)
Stroomschema Wolf (Excel)

Interprovinciaal Overleg

Datum :
Portefeuillehouder :
Inlichtingen bij : [redacted]
Doorkiesnummer : 030-[redacted]
Bijlagen : 2
Onderwerp : Operationeel draaiboek wolf –fase 1

Voorstel
Aan de BAC VP voorstellen om:

- Het "Operationeel draaiboek wolf – fase 1" vast te stellen en de regiegroep wolf op te dragen om het indien nodig aan te passen aan de actualiteit. Het "Operationeel draaiboek wolf – fase 1" zal op de website van IPO en BIJ12 gepubliceerd worden. Voorafgaand zal in samenspraak met provincies en Faunafonds een persbericht worden opgesteld.
- Voor de uitvoering van dit draaiboek een bedrag van € 15.000 in de begroting van Bij12 / unit Faunafonds te bestemmen.
- De regiegroep wolf opdracht te geven voor het opstellen van een operationeel draaiboek voor de periode na vestiging.
- Het rijk te verzoeken om deelname aan en ondersteuning van het 'Large Carnivore Initiative Europe' en de 'Group of Experts on the Conservation of Large Carnivores' onder het Verdrag van Bern voort te zetten en hierover de Regiegroep Wolf te informeren.
- het rijk te verzoeken om opvanglocaties voor wolvenopvang aan te wijzen en het IPO hierover te informeren.
- Aanpassen beleidsregels Faunafonds voor wat betreft schade door de wolf (concreet: afschaffen behandelbedrag, regeling openstellen voor hobbydierhouders en vergoeding dierenartskosten)

Toelichting

Wat vooraf ging
Op 6 februari 2014 heeft de BAC VP besloten om

1. de ambtelijke overleggroep (regiegroep wolf), op te dragen om de te onderschrijven aanbevelingen uit het 'Voorstel voor een wolvenplan' (Alterra-rapport) om te (laten) zetten in een operationeel draaiboek.
2. het initiatief om in samenspraak met betrokkenen te komen tot een communicatieplan, bij communicatiedeskundigen van provincies te beleggen.
3. de regiegroep wolf laten onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om kennis over wolven te bundelen, bij voorkeur aansluitend bij bestaande structuren.
4. de staatssecretaris van Economische Zaken meegeven de wolf op de lijst van beschermde inheemse diersoorten te plaatsen of een andere wettelijke regeling te treffen.

Uitwerking

1. De Regiegroep wolf heeft het Operationeel draaiboek wolf – fase 1 opgesteld. In dit draaiboek wordt aangegeven op welke wijze gehandeld dient te worden bij de aanwezigheid van een wolf. Het 'Voorstel voor een wolvenplan' is geanalyseerd waarbij ook externe deskundigen betrokken zijn. Er hebben oriënterende gesprekken plaatsgevonden met delegaties van maatschappelijke organisaties. En is de ervaring die opgedaan werd tijdens het verblijf van een zwervende wolf in de

provincies Drenthe en Groningen in het voorjaar van 2015, verwerkt. Het concept van het Operationeel draaiboek wolf – fase 1 is op 10 december besproken in de IPO-werkgroep Natuurwetgeving. De werkgroep heeft ingestemd met het concept en de Regiegroep Wolf aanbevolen het plan aan te bieden aan de AAC VP.
In het draaiboek is een aantal voor de wolf specifieke acties opgenomen die afwijken van het handelen bij andere beschermde inheemse diersoorten. Deze afwijkingen zijn noodzakelijk vanwege de strikt beschermde status van de wolf waardoor ingrijpen in principe niet mogelijk is. Verwacht wordt dat bij uitblijven van deze specifieke acties in het geval van de wolf, dit zal leiden tot het wegvallen van draagvlak voor de komst van de wolf in ons land. Vanwege de onduidelijkheden die er zijn ten aanzien van het in een gunstige staat van instandhouding krijgen van de wolf in Europa zijn specifieke onderzoeken (bijvoorbeeld DNA-analyses) noodzakelijk. Daarnaast is het wijzigen van de beleidsregels voor de tegemoetkomingen bij wolvenschade essentieel voor het draagvlak. De kosten voor een enkel dood schaap of de kosten voor veterinaire hulp zijn beperkt in verhouding tot het behandelbedrag. Ook in Duitsland wordt de schade in de fase van zwervende wolven vergoed en heeft dat bijgedragen aan de acceptatie van de komst van de wolf. Het is daarom niet opportuun om de besluitvorming over bijstellen van de beleidsregels in het geval van wolvenschade uit te stellen en mee te nemen in het traject van de meerjarenagenda. Er kan immers ieder moment weer een zwervende wolf opduiken en dan is duidelijkheid naar alle partijen (inclusief) de veehouders essentieel.
Bij de specifieke acties gaat het om:

- Het aangaan van overeenkomsten:
  - met platform Wolven in Nederland (WiN) voor de instelling van een wolvenmeldpunt. Bij12 / unit Faunafonds heeft hierin de rol van opdrachtgever
  - met WiN en Alterra in verband met bekostiging van DNA-analyses, beschikbaarheid en eventuele inzet van cameravallen. Bij12 / unit Faunafonds heeft hierin de rol van opdrachtgever.

  De kosten gemoeid met de werkzaamheden op basis van beide overeenkomsten worden geraamd op € 15.000 per jaar. Dit bedrag is niet voorzien.
- Onderzoek laten uitvoeren naar de omvang van probleem met schapenpredatie door honden in een selectie van gebieden of provincies. BIJ12 fungeert als opdrachtgever en financiert het onderzoek uit budget onderzoek BIJ12.
- Ook tegemoetkomingen verlenen bij niet bedrijfsmatig gehouden schapen of geiten (aanpassing beleidsregels Faunafonds).
- Geen eigen risico berekenen en terugbetalen behandelkosten bij aangetoonde wolvenschade.
- Ook tegemoetkoming verlenen in behandelkosten dierenarts met een maximum overeenkomend met de verkoopwaarde van het behandelde dier.
- Het rijk verzoeken om deelname aan het 'Large Carnivore Initiative Europe' en de 'Group of Experts on the Conservation of Large Carnivores' onder het Verdrag van Bern voort te zetten en hierover de Regiegroep Wolf te informeren.
- Het laten maken van een brochure "wat te doen bij de vondst van een dode wolf". BIJ12 fungeert als opdrachtgever en financiert het onderzoek uit budget onderzoek BIJ12.
- Om een wolf in voorkomende gevallen tijdelijk te kunnen opvangen/revalideren is een geschikte opvanglocatie noodzakelijk. Momenteel zijn er geen door het rijk erkende locaties voor dierenopvang bekend die over huisvesting, capaciteit en kennis beschikken om een wolf te kunnen opvangen. Het rijk moet worden verzocht om in deze omissie te willen voorzien.
-

2. Communicatie-deskundigen van provincies Drenthe en Utrecht hebben samen met de communicatie-deskundige van BIJ12 een communicatieplan opgesteld dat integraal is opgenomen als hoofdstuk 5 van het Operationeel draaiboek wolf – fase 1.
3. De Regiegroep wolf stelt in het Operationeel draaiboek wolf – fase 1 voor om een wolvenmeldpunt in stellen. Het platform Wolven in Nederland wordt verzocht hier invulling aan te geven. BIJ12/Unit Faunafonds is opdrachtgever en zal door middel van een overeenkomst duidelijkheid scheppen over de taken en bemensing van dit wolvenmeldpunt.
4. Het rijk heeft op 30 juni 2014 de wolf ook voor Nederland aangewezen als beschermde inheemse diersoort (Staatscourant 18306).

Wat wordt van u gevraagd?
Aan de BAC VP voorstellen om:

- Het "Operationeel draaiboek wolf – fase 1" vast te stellen en de IPO-werkgroep Natuurwetgeving op te dragen om het indien nodig aan te passen aan de actualiteit. Het "Operationeel draaiboek wolf – fase 1" zal op de website van IPO en BIJ12 gepubliceerd worden. Voorafgaand zal in samenspraak met provincies en Faunafonds een persbericht worden opgesteld.
- Voor de uitvoering van dit draaiboek een bedrag van € 15.000 in de begroting van Bij12 / unit Faunafonds te bestemmen.
- De IPO-werkgroep Natuurwetgeving opdracht te geven voor het opstellen van een operationeel draaiboek voor de periode na vestiging.
- Het rijk te verzoeken om deelname aan het 'Large Carnivore Initiative Europe' en de 'Group of Experts on the Conservation of Large Carnivores' onder het Verdrag van Bern voort te zetten en hierover de Regiegroep Wolf te informeren.
- het rijk te verzoeken om opvanglocaties voor wolvenopvang aan te wijzen en het IPO hierover te informeren.
- Aanpassen beleidsregels Faunafonds voor wat betreft schade door de wolf (concreet: afschaffen behandelbedrag, regeling openstellen voor hobbydierhouders en vergoeding dierenartskosten)

<u>Bijlagen</u>
Operationeel draaiboek (Word)
Stroomschema Wolf (Excel)

Aanbevelingen aan komend 'ronde tafel overleg' . (14/1/'20).

(notitie vastgesteld in vergadering 14 januari 2020)

1. **Wolfwerend raster**; de mogelijkheden voor preventie zijn verkend en uitgewerkt in een tweetal notities. Zie bijlage 1 en 2. Een goed wolfwerend raster is minstens 1.20 meter hoog en beschikt over minstens 4500 volt schrikdraad.

2. **Starten met aanleg wolfwerende rasters**; vanaf nu te starten met het aanleggen van rasters, ook al is er van vestiging van een wolf in Drenthe nog geen spraken. De recente aanvallen op schapen in Hooghalen en omgeving tonen aan dat we er in Drenthe niet zonder kleerscheuren vanaf komen, daarom is het opstarten van Preventieve maatregelen, lees rasteren, noodzakelijk.

3. **Provinciale bijdrage**; we verzoeken de Provincie Drenthe om zo spoedig mogelijk, het liefst per direct, geld beschikbaar te stellen voor het opstarten van het plaatsen van wolfwerende rasters. Dit zou voor de korte termijn kunnen met een soort voorloperregeling alla Gelderland, met een bijbehorend startbudget van minstens € 100.000,-

4. **Hoogte van de kosten**; de kosten te vergoeden voor het plaatsen of aanpassen van rasters op basis van de werkelijke kosten. De werkelijke kosten liggen naar schatting tussen de € 3,- en € 6,- per strekkende meter. De werkelijke kosten kunnen per perceel nogal verschillen en moeten blijken uit een ingediend rasterplan. Er zal ook een verschil in prijs zijn tussen nieuw te plaatsen raster een te verhogen bestaand raster.

5. **Instellen Gebiedscommissie**; met spoed een Gebiedscommissie Wolf (GCW) aan stellen die de zaken verder uitwerkt zoals bedoelt in het Wolvendraaiboek 2.0. , ook al is er nog geen sprake van een gevestigde wolf. De Gebiedsgroep Drenthe breed te laten werken. De GCW een **bestuurlijke samenstelling** te geven met een onafhankelijke voorzitter (met bestuurlijke ervaring) en de betrokken partijen te laten vertegenwoordigen, zoals daar zijn; LTO, Gescheperde schaapskuddes, Kleine schapen- en geitenhouderij, een TBO-er, een B&W- er van een gemeente, mogelijk de Boermarke. Met een **goede secretariële ondersteuning** vanuit de Provincie.

6. **Contact met de praktijk**; de GCW de opdracht mee geven om de 'ronde tafel overleggen' voort te zetten, waardoor het contact met de mensen in het veld gewaarborgd blijft. Lokaal kan ook met klankbordgroepen worden gewerkt. De inbreng vanuit de sector en de dagelijkse praktijk moet gewaarborgd blijven. De aansluiting met mensen in het veld borgt op de beste manier de betrokkenheid vanuit de sector.

Nog lopende zaken waaraan gewerkt moet worden.

1. Schade, **de indirecte schade** is vaak net zo groot als de directe schade. Het gaat ondermeer om verwerpen lammeren, sterke afname melkproductie etc. We pleiten voor een **totale vergoeding van deze indirecte schade.** Helaas is dat nog steeds niet geregeld. We verwachten van de Provincie dat dit onderwerp op de agenda blijft.

2. **Kosten onderhoud**; het is op termijn noodzakelijk om ook voor de extra kosten kwa onderhoud van de rasters een vergoedingsregeling uit te werken.

3. **Attenderen**; er is sterke behoefte aan om te weten wanneer er schapen of geiten doodgebeten worden in de buurt. Is het mogelijk om een wolvenallert te installeren, waardoor de sector actueel op de hoogte is van de aanwezigheid van een wolf. De schapenhouder kan dan de nodige maatregelen gaan treffen.

4. Een nader uitwerking van de **ecologische betekenis van de wolf in Drents natuur**, de wildstand is nu zeer eenzijdig , namelijk alleen het ree.

5. **Wolven zenderen**; mogelijk is de meest efficiënte manier van preventie om de wolven te zenderen of te chippen. Tot nu toe is hier binnen Europa geen ervaring mee opgedaan. De vraag is ondermeer of je wolven mag en kunt vangen. Een verdere verkenning van deze mogelijkheid is dringend aan te bevelen.

6. **Kalveren en veulens**; in de werkgroep is besloten om nu niet extra in te zetten op bescherming van kalveren en veulens. Wel blijft het verzoek vanuit de Agrarische sector om dit onderwerp op de agenda te houden. Landelijk heeft het tot nu toe geen binnen het wolvendossier geen prioriteit.

[tabel: versie 18 april 2014; 18:45u]

Aanbevelingen uit het voorstel voor een wolvenplan 2.0 van Alterra (versie vrijdag 14 januari 2014, 15:23u).

nr.	pag.	aanbeveling	in welke fase aan de orde? .. [volgens ons] / (volgens tab 2.2 rapport)	wie? .. [volgens ons] / (volgens tab. 2.2 rappo
		uit hoofdstuk 3: Wet- en regelgeving		
3.1	20	Om de rechtszekerheid te vergroten verdient het aanbeveling dat het ministerie van Economische Zaken de wolf toevoegt aan de Bekendmakingslijst onder de Flora- en faunawet. Ook voorlichting over de beschermde status en de daarmee samenhangende verboden is van belang.	[1] (1)	[EZ i.o.m. IPO] (**EZ**)
3.2	22	Het verdient aanbeveling verbindingen voor wolven met het buitenlands brongebied te definiëren en veilig te stellen. In combinatie met de bescherming van de bronpopulaties vormt dit onderdeel van het opstellen van grensoverschrijdende 'population level management plans'.		
3.3	22	Het verdient aanbeveling dat de provincies, in samenwerking met het ministerie van Economische Zaken, initiatieven nemen op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking op populatieniveau ('population level management plans').	[1] (2)	[**EZ** i.o.m. IPO]
3.4	22	Het verdient aanbeveling dat het ministerie van Economische zaken en de provincies, in nauw overleg met de buurlanden Duitsland en België, afspraken maken over de geografische en ecologische schaalniveaus waaraan de richtlijnverplichtingen worden afgemeten.	[?] 1 (1)	[**EZ** i.o.m. IPO] (**EZ**, prv)
3.5	23	Het verdient aanbeveling om in een vroeg stadium eensgezindheid te bereiken tussen de provincies, het ministerie van Economische Zaken, gemeenten, het Faunafonds en wolvendeskundigen over de criteria waaraan een wolf moet voldoen om hem tot een probleemwolf te bestempelen. Voorgesteld wordt om	[?] 1 (1)	.. **Prv**, regiegroep (**prv**, wb)

		ook voor de Nederlandse situatie aan te sluiten bij de (Duitse) criteria en het in Tabel 2.1 voorgestelde protocol te volgen.		
3.6	23	Het vooraf regelen van een totaal verbod op het voeren van wolven ter voorkoming van habituatie kan de kans op een probleemwolf verkleinen. Hierbij hoort goede voorlichting en handhaving. Vanwege het potentieel grote leefgebied van wolven is een Algemene Plaatselijke Verordening APV hiertoe minder geschikt dan bijvoorbeeld een provinciale of landelijke regeling.	[2] (1)	.. (**prv**, gem, pol)
3.7	24	Het antwoord op de vraag of een wolf kan worden beschouwd als een probleemwolf wordt bepaald door de provincie(s). Hetzelfde geldt voor de vervolgvraag: òf, hoe en door wie hij wordt verwijderd en waar naar toe. Dit geldt ook voor hybride nakomelingen van hond en wolf. Het inwinnen van advies van specialisten en eenvormige afspraken tussen de provincies zijn hierbij van belang.	[?] (1)	.. Prv, regiegroep (**prv**, wb)
3.8	24	Het doden van een territoriale probleemwolf kan in bepaalde situaties een meer voor de hand liggende optie zijn dan translocatie naar een ander leefgebied of het plaatsen in quarantaine. Deze optie is vanuit juridisch perspectief echter zeer problematisch. Als er beleidsmatig grote behoefte aan deze optie bestaat, wordt voorafgaand overleg tussen rijk, provincies, gemeenten en de Europese Commissie aanbevolen.	[?] (1) (2)	.. **Prv**, regiegroep (**prv**, wb)/ (**prv**, gem, pol)
3.9	24	Het wolvenbureau kan worden ingeschakeld door de burgemeester, bijvoorbeeld bij een probleemwolf die een acuut gevaar voor mensen vormt en waarbij snel optreden gewenst is. De verantwoordelijke burgemeester zet een crisisteam op en wordt door het wolvenbureau voorzien van inhoudelijke en procesmatige adviezen. De burgemeester zit dit team dan voor. Het wolvenbureau blijft expert en autoriteit op kennis. De anonimiteit van de geautoriseerde persoon die een dier mag afschieten moet zijn gewaarborgd.	[?] (1)	.. **Prv** (**prv**, wb)

3.10	24	Conform de situatie in het buitenland wordt ook in Nederland hybridisatie van wolven tegen gegaan. Als de aanwezigheid van een hybride in Nederland wordt vastgesteld, wordt aanbevolen deze weg te vangen of te doden (zie als voorbeeld de Italiaanse aanpak (http://www.ibriwolf.it/en).	[> fase 2] of later (1)	.. (**prv**, wb)
3.11	25	Vanwege het belang voor de praktijk van een keuze voor de nationale of internationale benadering, en om de kans op juridische problemen in de toekomst te verkleinen, verdient het aanbeveling dat de provincies zich buigen over de vraag wat het juiste referentieniveau is voor Nederland bij derogaties voor afschot of wegvangen van een wolf, alvorens een definitieve keuze te maken. Het ligt voor de hand om hierin samen op te trekken met tenminste België en Duitsland.	[?] (1)	.. (**prv**, wb)
3.12	25	De wolf is een prioritaire soort (Europees beleid), waarvoor bepaalde regels gelden over monitoring, waarborgen van instandhouding en van voldoende prooidieren. Het verdient aanbeveling deze materie niet alleen onder te brengen bij een Faunabeheereenheid en in een Faunabeheerplan, maar te waarborgen binnen de constructie van een wolvenbureau.	[?] (1)	.. **EZ / prv** (**EZ**)
3.13	26	Om het gebiedenbeschermingsspoor van Natura 2000 effectief te laten bijdragen aan het bereiken van een GvI voor de wolf, verdient het aanbeveling in te spelen op de dynamiek in verspreiding van de wolf in Noordwest Europa. Op het moment dat is vastgesteld dat de wolf in Nederland voorkomt, is het in	[later]	

		dit licht belangrijk dat de instandhoudings-doelstellingen van bestaande Natura 2000-gebieden in kwestie, gericht op de gunstige staat van instandhouding van de wolf, worden aangepast. Voor wat betreft de uitleg van het begrip 'voorkomen' vraagt het huidig criterium herziening. De periode van 10 jaar zou veranderd moeten worden tot het moment van territoriumvorming, een moment waarop de wolf ook op de Referentielijst van dat Natura 2000-gebied kan worden opgenomen.		
3.14	27	Het is van belang dat het ministerie van Economische Zaken zich op voorhand met de provincies buigt over de bescherming van wolven die opduiken in en buiten Natura 2000-gebieden. In dit kader is het ook van belang dat de internationale bescherming wordt vertaald in nationale wet- en regelgeving inclusief handhaving, zodat bijvoorbeeld hoge straffen zijn verbonden aan illegale vervolging van wolven (economisch delict).	[later]	
3.15	27	Het gegeven dat de wolf zelf zijn gebiedskeuze bepaalt kan leiden tot het ontstaan van een probleemwolf omdat sommige regio's weinig geschikt zijn voor wolven, gelet op mogelijke conflicten met de mens. In eerste instantie zou dit vooral moeten leiden tot verhoogde alertheid en zolang er geen acute, gevaarlijke situaties ontstaan behoeft niet te worden ingegrepen. Het verdient aanbeveling om vanuit provincies gebiedsanalyses uit te laten voeren om inzicht te krijgen in ruimtelijke verspreiding van prooidieren en landbouwhuisdieren. Om op alles voorbereid te zijn verdient het aanbeveling dat de provincies op voorhand de mogelijkheid verkennen of en hoe een wolf uit een bepaalde regio kan worden geweerd door bijvoorbeeld het nemen van preventieve maatregelen, ontmoediging, verjaging of verwijdering en hoe dit zich verhoudt tot de verplichting van een GvI.	[later] (1)	[prov] **prv** (**prv**, wb)
3.16	28	Naast het opstellen van een nationaal wolvenplan en het opzetten van een voorlichtingscampagne verdient het aanbeveling dat in een vroeg stadium stappen worden gezet in de richting van grensoverschrijdende beheerplannen op populatieniveau ('population level management plans').	[later]	
3.17	28	Concreet verdient het aanbeveling dat Nederland zich samen met de buurlanden buigt over een dergelijk plan voor elk van de twee dichtstbijzijnde populaties, nl. de Duits-West Poolse populatie ('Central European Lowlands' en de Frans-Italiaanse populatie ('Alpine'). Het belang daarvan wordt herhaaldelijk door de EC en het Permanent Comité van het Verdrag van Bern onderstreept (Ec, 2013a). Het is o.a. van groot belang voor de toekomstige beleidsruimte om op te treden tegen 'probleemwolven'. De onderdelen van een dergelijk plan staan beschreven in de Carnivore guidelines (Linnel et al., 2008).	[later] 1 (1)	.. **EZ** ism Regiegroep (**prv**, wb)

		uit hoofdstuk 4: Taken en verantwoordelijkheden		
4.1	29	Het ministerie van Economische Zaken communiceert naar stakeholders over zijn nationale rol in het beleid voor wolven. Die bestaat uit het vertalen van verplichtingen voortvloeiend uit internationale verdragen in nationale wetgeving, de zesjaarlijkse verantwoording naar de Europese Commissie, de financiering van nationale monitoring en ecologisch onderzoek en het verlenen van daartoe benodigde ontheffingen in het kader van de Ff-wet en CITES.	[?] 1 (1)	.. **EZ** (**prv**, ff, ez)
4.2	29	Het verdient aanbeveling dat het ministerie van EZ in samenwerking met de provincies de vertegenwoordiging van Nederland regelt binnen het LCIE en de 'Group of Experts on the Conservation of Large Carnivores' onder het Verdrag van Bern die zich bezig houdt met wolven en andere grote roofdieren waaronder de lynx op Europese schaal. De Nederlandse vertegenwoordiging maakt deel uit van het wolvenbureau.	[?] (1)	.. **EZ**, prv. (**EZ**, wb)
4.3	30	Het verdient aanbeveling een Engelstalige versie ter beschikking te hebben van het definitieve Nederlandse wolvenplan.	[2 of later] (1)	.. **EZ,** prv (**EZ**, wb)
4.4	30	Provincies zijn verantwoordelijk voor het faunabeleid. De provincies communiceren naar stakeholders over hun specifieke rol in het beheer van de wolf. Omdat de wolf geen provinciegrenzen kent dienen aspecten zoals het beheer van prooidieren van de wolf provinciegrens-overschrijdend te worden afgesproken en hun weerslag te vinden in het provinciale faunabeleidsplan. De provincies oordelen of een wolf een probleemwolf is of niet en wat er mee moet gebeuren. Daarnaast verzorgen de provincies de financiering van het relevante deel van de monitoring en het ecologisch onderzoek.	[?] 2 of later (1)	.. **Prv** (**prv**, wb) / (**prv**, ff, ez)

4.5	30	Het Faunafonds verzorgt samen met het wolvenbureau de voorlichting aan veehouders over de taxatie van schade, over preventieve maatregelen en over tegemoetkomingen en wanneer die van toepassing zijn. Het Faunafonds communiceert aan welke de eisen een veehouder moet voldoen om in aanmerking te komen voor een schadetegemoetkoming in geleden verliezen, hoe om te gaan met vervolgschade en op welke categorieën dieren de tegemoetkomingsregeling van toepassing is. In de relevante gevallen verleent het Faunafonds tegemoetkomingen in de geleden verliezen. Daarnaast verzorgt het Faunafonds de financiering van het deel van de monitoring en het onderzoek dat betrekking heeft op schadepreventie en de omgang met wolven door veehouders.	[?] (1)	.. **PRV en Faunafonds** (**prv**, ff, wb, st) / (**prv**, ff)	
4.6	30	Drie partijen zijn in principe financieel betrokken bij de financiering van de implementatie van het wolvenplan voor Nederland: de Rijksoverheid, de provincies en het Faunafonds. Aanbevolen wordt dat deze partijen een overeenkomst sluiten betreffende de verdeling van de te dragen kosten.	[fase 1]	**Regiegroep**	
4.7	31	Het verdient aanbeveling om de verdeling van verantwoordelijkheden tussen Rijk, provincies, gemeenten en Faunafonds in een vroeg stadium van een eventuele kolonisatie van Nederland door de wolf te regelen. Overdracht van taken en verantwoordelijkheden van Rijk naar provincie (Decentralisatie: Natuurpact) en de nieuwe Wet Natuur (in voorbereiding) spelen hierbij een rol.	1	**Regiegroep**	
4.8	31	De relevante instituten die vallen onder c.q. werken in opdracht van de ministeries van Economische Zaken (i.e.: NVIC; BuRo; CVI) en van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (i.e.: RIVM) checken of de in het protocol voorgestelde bemonstering (Bijlagen 1 en 9) voldoet uit het oogpunt van een optimale bescherming van de volksgezondheid.	[1/2] of later (1)	.. (rivm) / (nvwa)	
4.9	31	Herhaaldelijk komt in voorliggend wolvenplan 'het wolvenbureau' terug als overkoepelende, neutrale en gezaghebbende organisatie. Het verdient aanbeveling dat de Rijksoverheid, de provinciale en gemeentelijke overheden, het Faunafonds en andere onderzoeksinstellingen zich buigen over de vorm, fasering, financiering en hun relatie met dit bureau.	.. (1)	.. **Regiegroep** (**prv**;ff)	Anders! Te beginnen met de vraag of wolvenbureau nodig is en va wanneer en voor hoelang.
4.10	33	De aanwezigheid van wolven vereist een pakket van monitoring en onderzoek. Voor een optimale uitvoering daarvan verdient het aanbeveling hier een duidelijk herkenbare en onafhankelijke organisatie omheen te bouwen,	[?] (1)	.. (**prv**;ff) / (**wb**)	

		bijvoorbeeld in de vorm van een onafhankelijke stichting die wordt gesteund door wetenschappelijke instellingen en die zorgt voor een centrale dataregistratie. De werktitel hiervoor luidt: het wolvenbureau. De vondst van een dode wolf in juni 2013 bij Luttelgeest toont de urgentie om te bezien op welke wijze, in welke fase en met welke betrokkenen een dergelijk bureau vorm kan worden gegeven.		
4.11	33	De bemensing van het wolvenbureau bestaat uit ervaren wolvendeskundigen en communicatiedeskundigen. Aangetakt is een vertegenwoordiger van het Faunafonds.	[?] (1)	.. (**prv**;ff)
4.12	33	Het wolvenbureau brengt jaarlijks verslag uit over haar werkzaamheden in het afgelopen jaar. Het wolvenbureau onderhoudt nauwe contacten met organisaties en vergelijkbare instellingen in binnen en buitenland. Het wolvenbureau werkt mee aan de zesjaarlijkse verslaglegging op EU-niveau en aan het Europees wolvenplan.	[?] (1)	.. (**prv**;ff)
4.13	34	Aangezien de bestudeerde wolven-plannen geen informatie geven over kansen in economische zin die samenhangen met de aanwezigheid van wolven, ligt hier een braak terrein voor onderzoek.	[2 of later] (1)	.. (**prv**, ff, ez)
4.14	34	Het onderzoek naar economische aspecten van de komst van wolven naar Nederland kan in beeld brengen welke partijen daarbij in economische zin baat bij hebben dan wel verlies door lijden. Voor de objectivering van het debat rond de komst van de wolf verdient het aanbeveling om deze (on)balans in beeld te brengen.		
4.15	34	Aanbevolen wordt om ook andere dan de gebruikelijke financieringsbronnen te activeren voor de uitvoering van delen van het wolvenplan. Het wolvenplan kan helpen bij het vinden van fondsen nodig voor implementatie ervan, bijvoorbeeld uit het LIFE-Natuur programma van de Europese Commissie. Fondsenwerving op bijvoorbeeld EU-niveau vereist de vertaling van het wolvenplan naar het Engels. Preventieve maatregelen worden in het buitenland gesubsidieerd, veelal conform EU- regelingen.		**Regiegroep**
		uit hoofdstuk 5: Informatie en communicatie		
5.1	35	In de communicatie en informatie-voorziening is naast identificatie van doelgroepen ook de doelgroep specifieke boodschap van belang. Het is van belang dat de informatie 'waardevrij' is, met onderkenning van de belangen en attitudes van maatschappelijke groeperingen. De doelgroepspecifieke boodschap wordt interactief geformuleerd met de doelgroep (geen 'zenderontvanger' communicatie).	[?] (1)	.. **PRV** (**prv**, ff, wb, st)
5.2	35	Het verdient aanbeveling om in de communicatie de volgende doelgroepen te	[?]	..

		onderscheiden: • Diereigenaren - Schapen- en geitenhouders (professioneel en hobbymatig) - Rundveehouders - Paardeneigenaren - Hondeneigenaren • Jagers, natuurorganisaties, terreinbeheerders en grondeigenaren • Pers • Grote publiek, omwonenden, ouders, (jonge) kinderen • Recreanten en recreatieondernemers - Ruiters, hondenbezitters, wandelaars (al dan niet met loslopende hond), trimmers, fietsers, etc. • Overheid (beleidsambtenaren van het Rijk, provincies en gemeenten) • Waterschappen, Rijkswaterstaat (wegbeheerders) • Brandweer, politie en dierenambulance.	(1)	(**prv**, ff, wb, st)
5.3	36	Een optimale burgerparticipatie vraagt om het vroegtijdig betrekken van de burger bij de (mogelijke) komst van de wolf naar Nederland. De vorm waarin dit gebeurt kan zijn het oprichten van fora van stakeholders voor een constructieve dialoog. Het 'zender-ontvanger' model voldoet in zo'n geval niet. Hiertoe zijn nodig deskundigen, ook op het gebied van attitudevorming, en objectief en onafhankelijk voorlichtingsmateriaal. De rol van het wolvenbureau is duidelijk.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb, st) / (**prv**, ff, gem, wb, st) / (**pr** st)
5.4	36	Het vaststellen van de attitudes van mensen in gebieden waar de wolf zich mogelijkerwijs zal vestigen is belangrijk voor de acceptatie van wolven en de communicatie rondom wolven. Het verdient aanbeveling om dit met enige regelmaat te doen.		
5.5	37	In landen waarin de wolf een nieuw fenomeen is neemt de media-aandacht voor wolven toe met de mate waarin ze erin slagen om zich te vestigen. Het verdient daarom aanbeveling om in een vroeg stadium een informatie- en communicatieplan op te stellen, waarin de aandacht onder meer uitgaat naar de ecologie en het voorkomen van de wolf, het fenomeen 'terugkeer van de wolf', de relatie met het faunabeheer en de schapenhouderij, de omgang met wolven en de ecologie van de wolf.	[?] (1)	.. (**prv**, wb, st)
5.6	38	Informatie en communicatie vereisen de aanwezigheid van communicatie-deskundigen, bij voorkeur op een centraal en onafhankelijk aanspreekpunt. De activiteiten op dit gebied zijn provincie- en landsgrensoverschrijdend.		
5.7	38	De voorlichting en communicatie over de wolf kan voor een belangrijk deel worden uitgevoerd door het wolven-bureau. Dit is dan ook uitgerust met deskundigen op dit gebied. Het platform WolvenInNederland voert dit voor een	[?] (1)	.. (**prv**, ff, gem, wb, st)

		deel al uit en heeft bewezen hierin van grote waarde te zijn.		
5.8	38	Het wolvenbureau verzorgt samen met het platform WolvenInNederland, het Faunafonds, de rijksoverheid, de provincies en de gemeenten de informatie aan en communicatie met de burger over de wolf in het algemeen en de relatie met de veehouderij, de jacht en de recreatie in het bijzonder.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb, st) / (**prv**, ff, gem, wb, st) / (**p** st)
5.9	38	Tussen de diverse overheden en het wolvenbureau worden regieafspraken gemaakt over de communicatie bij uiteenlopende scenario's (een enkele wolf zwerft rond, een enkele wolf vestigt zich, een roedel wolven vestigt zich, een wolf wordt wel erg lastig e.d.).	[?] (1)	.. (**prv**, ff, gem, wb, st)
5.10	38	Het verdient aanbeveling om niet alleen te investeren in informatie en communicatie over de wolf, maar ook een educatieprogramma hieraan te wijden.	[?] (1)	.. (**prv**, wb, st)
5.11	40	Het verdient aanbeveling dat de rijksoverheid al in dit stadium uitdraagt dat ze met dit proces bezig is en haar nationale rol invult. Een voorbeeld hiervan is de opdracht tot het schrijven van het wolvenplan. Hetzelfde geldt voor de provincies en het Faunafonds vanuit hun decentrale verantwoordelijkheid. Belangrijk in dit vroege stadium is te starten met heldere communicatie en educatie, naast de oprichting van minimaal de structuren van het wolvenbureau.	[?] (1)	.. (**prv**;ff) / (**prv**, ff, gem, wb, st)
5.12	40	In dit geval is het van belang dat het wolvenbureau operationeel is en de belangrijkste aanbevelingen uit het wolvenplan zijn overgenomen door het beleid.	nvt	
5.13	40	In deze fase is het van belang dat het wolvenbureau operationeel is en de aanbevelingen uit voorliggend wolvenplan in uitvoering zijn. De rol van het Faunafonds is daarbij evident.	nvt	
5.14	41	In dit geval is het van belang dat alle partijen langs afgesproken lijnen en binnen afgesproken kaders samenwerken en dat de voorgestelde taken en verantwoordelijkheden helder zijn belegd. Het wolvenbureau is volledig operationeel.	[?] (1) nvt	.. (**prv**, ff, gem, wb, st)
5.15	41	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten, Faunafonds) verzorgen elk vanuit de eigen verantwoordelijkheid de communicatie over de wolf en stemmen dit af met het wolvenbureau.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, gem, wb, st)
5.16	41	Elk halfjaar wordt het communicatieplan geëvalueerd.	nee	
		uit hoofdstuk 6: Monitoring, onderzoek en beheer		
6.1	43	Het verdient aanbeveling, waar mogelijk, rustige gebiedsdelen veilig te stellen		

		rond de voortplantingsplaats(en) in een door de wolven uitgekozen leefgebied. Dit geldt in het bijzonder voor het recreatief medegebruik, de verkeersintensiteit en de snelheid van het verkeer.		
6.2	43	Vestiging van wolven betekent dat zij wilde prooien in het nieuwe leefgebied vinden. Het is zaak uit te vinden welke dit zijn en hun voorkomen veilig te stellen. Het is van belang te onderzoeken in hoeverre hierbij kan worden aangesloten bij de bestaande monitoring van wilde hoefdieren door de Faunabeheereenheden. Om inzicht te krijgen in potentiele conflictgebieden, bijvoorbeeld bij afwezigheid van wilde hoefdieren en ruime aanwezigheid van gehouden schapen, zou inzicht in de spreiding in gehouden dieren ook in beeld gebracht kunnen worden.		
6.3	44	In ecologische zin is sprake van een wolvenleefgebied wanneer in een gebied tenminste één C1- of drie C2-waarnemingen van verschillend type zijn gedaan, volgens de SCALP-criteria. Het is niet zinvol om hieraan vooraf een minimum oppervlakte-eis te stellen.		
6.4	45	In een vroege fase is tenminste de passieve monitoring geregeld welke wordt uitgevoerd door deskundigen verbonden aan het wolvenbureau. Zodra er sprake is van enkele roedels wolven in Nederland, wordt het onderzoek opgeschaald en moet extra informatie worden verzameld over roedelgrootte, territoriumgrootte, voortplantingssucces e.d.	[>2] of later (1)	.. (**wb**, ond, prv, ff)
6.5	45	Het is wenselijk dat onderzoek en monitoring in Nederland inhoudelijk aansluit bij dat van de ons omringende landen, opdat op Europees niveau gegevensreeksen worden verkregen en Nederland optimaal profiteert van ervaringen in het buitenland. Dit raakt ook aan de aanbeveling dat Nederland zich, cf. de Carnivore guidelines, met de buurlanden buigt over een grensoverschrijdend wolvenplan.	[?] (1)	.. (**wb**, ond, prv, ff)
6.6	46	Ecologisch onderzoek moet licht werpen op de belangrijkste prooidieren voor wolven in Nederland. Aanbevolen wordt om gebruik te maken van de trend-bepalingen van de Faunabeheer-eenheden van de meest voor de hand liggende prooidiersoorten. In Nederland zijn dit ree, edelhert, wild zwijn, damhert, konijn en haas (met lokaal wellicht ook in het wild levende runderen, huisvarkens, paarden en moeflons).		

6.7	46	Telemetrisch onderzoek is van belang voor het verzamelen van kennis over de wolf (territoriumgrootte, onderscheid roedels, dichtheid aan wolven, terreingebruik, dispersie, inzicht in het lot van afzonderlijke dieren) en kan in veel opzichten helpen bij het vergroten van het maatschappelijk draagvlak. Het kan ook licht werpen op de vraag in hoeverre mitigerende maatregelen ter voorkoming van sterfte van wolven in het verkeer genomen kunnen worden. Bij aanwezigheid van een wolf in Nederland is het om die reden gewenst om een GPS-zender onder handbereik te hebben voor het geval dat de mogelijkheid zich voordoet om een wolf te zenderen (toevalskans).		
6.8	46	Het verdient aanbeveling zich te buigen over de vraag hoe wolven te vangen bijvoorbeeld voor wetenschappelijk onderzoek. In de praktijk wordt dit veelal gedaan met de (verboden!) pootklem en of een verdovingsgeweer (http://www.ibriwolf.it/en).		
6.9	46	Het is wenselijk dat monitoring en onderzoek in Nederland inhoudelijk aansluiten bij dat van de ons omringende landen, opdat op Europees niveau gegevensreeksen worden verkregen en Nederland optimaal profiteert van ervaringen in het buitenland. Dit raakt ook aan de aanbeveling dat Nederland zich, cf. de Carnivore guidelines, met de buurlanden buigt over een grensoverschrijdend wolvenplan.	[?] (1)	.. (**wb**, ond, prv, ff)
6.10	47	Het is onmogelijk (en niet wenselijk) om vanaf heden bij elke melding uit te rukken om sporenonderzoek te verrichten. Het advies luidt dan ook om pas bij de 'verdenking van de aanwezigheid van een wolf', al dan niet in combinatie met schademeldingen, actief ter plekke sporenonderzoek te gaan doen om vast te stellen of er daadwerkelijk sprake is van (schade door) een wolf. Invulling van het criterium 'verdenking van de aanwezigheid van een wolf' berust bij het wolvenbureau.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)
6.11	47	Eenieder die betrokken is bij het transport van wolven (dood of levend) of onderdelen van wolven (uitwerpselen, haren, karkas e.d.) beschikt daartoe over een toegesneden ontheffing van de Ff-wet en een EU-CITES-certificaat en/of een registratie als wetenschappelijke instelling onder het CITESverdrag.	[?] (1)	.. **EZ** (**wb**, win, zv, nem)
6.12	47	Voor de opslag en analyse van data van wolf-gerelateerde waarnemingen kan	[?]	..

		worden aangesloten bij SCALP-criteria (Kaczensky *et al.*, 2009). Het gebruik van moderne communicatiemedia wordt aanbevolen (iPhones).	2 of later (1)	(**wb**, win, zv, nem)
6.13	47	De betrokken overheden (provincies en het ministerie van Economische Zaken) maken afspraken over de bekostiging van inzet van personen en middelen van WolvenInNederland, NFI, Alterra, DWHC, RIVM, CVI en Naturalis, welke samenhangen met een correcte uitvoering van alle in het wolvenplan opgenomen protocollen (Bijlagen 1 t/m 9).	1	Let op dat dit geen subsidiering of staatssteu wordt. Voorts opletten dat je aan aanbestedingsregels voldoet. rol EZ iom prov (**regiegroep**)
6.14	47	Het wolvenbureau werkt vanaf de instelling aan naamsbekendheid, zodat de vinder (particulieren, meldkamer politie, dierenambulance, gemeentes, NGO's, wegbeheerder en weggebruiker, Stichting Wildaanrijdingen Nederland, BOA's) van 1) sporen van een wolf, de waarnemer van 2) een levende wolf, de vinder van 3) een prooidier van een wolf en de vinder van 4) een dode wolf, de weg weet en zijn waarneming meldt bij het wolvenbureau of bij WolvenInNederland. Feitelijk moet overal waar een melding kan binnenkomen een poster hangen met 'bel het wolvenbureau' of 'bel WolvenInNederland' (en laat de 'plaats delict' intact). Zo kort mogelijk na de melding wordt overgegaan tot het veilig stellen van het kadaver, sporenonderzoek, etc. alles volgens standaardprotocollen (Bijlagen 1 t/m 9). Wolvenbureau en WolvenInNederland zijn daartoe 24*7 bereikbaar.	[?] 2 of later (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)
6.15	47	Het wolvenbureau registreert, vanaf de komst van de eerste wolf in Nederland, informatie over aan wolf-gerelateerde waarnemingen. Van belang is dat de gecontroleerde waarneming in het bestand van de Zoogdiervereniging komt. Via het Netwerk Ecologische Monitoring kunnen deze waarnemingen de basis bieden voor de zesjaarlijkse rapportage aan Brussel (net zoals dat nu voor andere HR-soorten gebeurt).	[?] (1)	.. **PRV EZ** (**wb**, win, zv, nem)
6.16	48	Veelvuldige meldingen van waarnemingen van wolven uit één regio vormen aanleiding tot nader onderzoek door de deskundigen van of aangetakt aan het wolvenbureau. Die zoeken daarbij systematisch naar aanwijzingen op bijvoorbeeld bospaden, langs rasters en andere lijnvormige landschapselementen. Ook spoorsneeuw en cameravallen kunnen worden benut. Speuren naar welpen voor het vaststellen van reproductie kan het best gebeuren vanaf einde juni.	[?] 2 (1)	.. **PRV** (**wb**, win, zv, nem)
6.17	48	Sporen worden volgens standaard (SCALP) protocol vastgelegd (Kaczensky en Huber 1994; Kaczensky *et al.*, 2008): spoorlengte, individuele prenten, foto inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint), gipsafdruk, registratieformulier, datum, vindplaats (gps), omschrijving vindplaats. Er worden zo mogelijk haren en uitwerpselen verzameld voor het DNA-onderzoek. De deskundige zorgt voor archivering van zijn ervaringen door het wolvenbureau. Het wolvenbureau	[?] 2 (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)

		verzorgt de berichtgeving rond de waarneming.		
6.18	48	Microscopisch onderzoek van haren kan licht werpen op de vraag of een wolf kan worden uitgesloten, maar microscopisch kunnen haren van wolven niet worden onderscheiden van hondenharen. Daartoe is een genetische analyse vereist. Monsters worden daartoe in papier droog opgeslagen (met silicagel) of ingevroren (Bijlage 5).	[?] 2 (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)
6.19	48	Nabootsen van huilen door wolven levert vaak een reactie op welke tevens aanwijzingen kan bevatten over reproductie (Bijlage 4). Omdat dit verstorend kan werken op pups moet deze methode beperkt en alleen deskundig worden ingezet.	[?] pm (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)
6.20	48	Veiligheid en bescherming van de mens heeft bij de vondst van keutels, een prooidier of een kadaver van een wolf (zie onder bij 4) of bij een gewonde wolf (zie onder bij 2) de hoogste prioriteit. Wolven en hun prooidieren kunnen bacteriën, schimmels en virussen bij zich dragen, inclusief organismen die overdraagbaar zijn op mensen (zoönosen). Hoewel het zelden voorkomt dat deze overgedragen worden op mensen, dienen de nodige veiligheidsmaatregelen te worden getroffen. Daarbij gaat het om: • het dragen van handschoenen en gepast schoeisel wanneer men met het dier, karkas, of onderdelen daarvan werkt; • het wassen van blootgestelde huid en kleding na contact met het dier en het bedekken van eventuele verwondingen met geschikte pleisters om infectie te voorkomen.	[?] (1)	.. (**wb**, ond, prv, ff) / (**wb**, win, zv, nem)
6.21	48	De deskundige van het wolvenbureau regelt de validatie van de waarneming. De deskundige zorgt, bij een positieve uitslag, voor het vastleggen van locatie, film, foto, sporen en ander 'bewijsmateriaal' volgens een standaard protocol en voor registratie van zijn ervaringen door het wolvenbureau. Het wolvenbureau verzorgt de berichtgeving rond de waarneming (Bijlagen 2;4;5;6;7;9).	[?] pm (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)
6.22	49	Een geautoriseerde en deskundige dierenarts is lid van het team dat zich bezighoudt met de vangst van wolven (Bijlage 9).	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)
6.23	49	Het plaatsen van een volwassen wilde wolf in quarantaine, bijvoorbeeld voor revalidatie, wordt in het algemeen als niet realistisch gezien. Voor een volwassen wilde wolf is dit een zeer traumatische en daarmee dieronvriendelijke optie.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)
6.24	49	Gewonde wolven die niet terug kunnen naar de natuur worden gedood. Gewonde of verweesde pups die voor 1 oktober zijn geboren mogen worden opgefokt en gehouden in een opvangcentrum of dierentuin. Beoordeling van de situatie is mede aan een bevoegd en deskundig dierenarts (expertisearts).	[?] (1)	.. **PRV** (**prv**)

6.25	49	Het verdient aanbeveling op voorhand de bevoegdheid om een wolf te doden te regelen, zodat bij urgentie meteen gehandeld kan worden.	[?] (1)	.. (**prv**)
6.26	49	Het doden van een gewonde wolf kan met het geweer of een dodelijke injectie, afhankelijk van de situatie welke door de deskundigen, inclusief een geautoriseerde dierenarts, wordt beoordeeld.	[?] (1)	.. (**prv**)
6.27	50	Het verdient aanbeveling te werken naar een systeem waarbij de vinder van een prooidier van een wolf de vondst van zowel een wilde prooi als een gehouden prooi binnen 24 uur meldt bij het wolvenbureau of het Faunafonds. Beide partijen werken nauw samen zodat ook het Faunafonds een goed overzicht heeft van het verspreidingsgebied van wolven.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)
6.28	50	Een dood gevonden prooidier wordt door de deskundige van het wolvenbureau veiliggesteld. Zo mogelijk worden door de deskundige ook gewonde prooidieren ter beschikking gehouden voor onderzoek. De aanwezigheid van een geautoriseerde dierenarts hierbij is wenselijk. De deskundige zorgt voor het vastleggen van sporen in de omgeving volgens een standaard protocol. Voor DNAonderzoek aan de hand van beetsporen (slijm) is snelheid gewenst, binnen 24 uur moet een monster zijn genomen om nog een DNA-profiel vast te stellen (wel of niet wolf en welke wolf; (Bijlage 8).	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)
6.29	50	*Wilde prooi* Bij het vinden van een wilde prooi wordt door de deskundige van het wolvenbureau de omgeving afgespeurd volgens standaard protocol (uitwerpselen, sporen, haren; Bijlagen 3, 4, 5, 6, 7). Er worden, ook door de deskundige, foto's gemaakt van: omgeving, vindplaats, prooi, detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint). De datum,	[?] (1) (2)	.. (**prv**, ff, wb)

		vinder, vindplaats (gps), leeftijd geslacht conditie van de prooi, doodsoorzaak, sectie in het veld (vraatbeeld en onderhuidse sporen) worden door de deskundige geregistreerd. De prooi blijft in overleg met de lokale beheerder in het veld achter (camera plaatsen, ook al komt een wolf waarschijnlijk niet terug bij een naar mens ruikende prooi; Bijlage 8).		
6.30	50	*Gehouden prooi* Ook bij het vinden van een 'gehouden prooi' wordt de omgeving door de deskundige van het wolvenbureau afgespeurd (uitwerpselen, sporen, haren; Bijlagen 3, 4, 5, 6, 7) en worden foto's gemaakt van: omgeving, vindplaats, prooi, detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint). De datum, vinder, vindplaats (gps), leeftijd geslacht conditie van de prooi, vraatbeeld worden genoteerd. Voor een taxatie van de schade laat de deskundige zich vergezellen door de vertegenwoordiger van het Faunafonds in het wolvenbureau dan wel door een daartoe aangewezen taxateur. De deskundige regelt de sectie in het veld. Hierbij worden o.a. doodsoorzaak, vraatbeeld (bijtwonden) en onderhuidse sporen geregistreerd. Het kadaver gaat naar het destructiebedrijf (Bijlage 8).	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)
6.31	50	Onderzoek aan gewonde prooidieren verloopt, eveneens via standaard protocol, door de deskundige van het wolvenbureau en een geautoriseerde dierenarts ter plekke. Indien noodzakelijk en mogelijk worden gewonde prooidieren behandeld of geëuthanaseerd. Daarom is de aanwezigheid van een geautoriseerde dierenarts gewenst (Bijlage 8).	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)
6.32	50	Voor een taxatie van de schade laat de deskundige zich vergezellen door de vertegenwoordiger van het Faunafonds in het wolvenbureau dan wel door een daartoe aangewezen taxateur. In alle gevallen worden de bevindingen door de deskundige teruggekoppeld met en geregistreerd door het wolvenbureau. Het wolvenbureau verzorgt de berichtgeving rond de vondst van het (de) prooidier(en).		
6.33	51	Om duidelijkheid te creëren is het gewenst dat het Faunafonds zich buigt over de vraag op basis van welke criteria de schade kan worden vergoed (in de vestigingsfase/de komende jaren).		
6.34	51	De instituten die een kadaver willen (kunnen) onderzoeken of vervoeren vragen daartoe zelf tijdig de benodigde Flora- en faunawetontheffingen en EU-CITES-certificaten aan. Het ministerie van Economische Zaken zorgt voor een voortvarende behandeling van de aanvragen. Ontheffingen en certificaten zijn ook aan de orde bij het verzamelen van onderdelen van de wolf (DNA-monsters, speekselmonsters etc.) en het transporteren daarvan. DWHC kan per	[?] (1)	.. (**ond**, EZ)

		sms ontheffing CITES regelen voor betrokken personen. Bij twijfelgevallen over benodigde ontheffingen of certificaten nemen instituten altijd contact op met Dienst Regelingen van het ministerie van EZ.		
6.35	51	Het wolvenbureau stuurt een validatiedeskundige op locatie, vergezeld door een technisch rechercheur van de politie en/of een BOA. De technische recherche kan in een later stadium desgewenst het NFI inschakelen. Een gevonden kadaver wordt door de deskundige altijd veiliggesteld (in koeling, maar niet diepgevroren). Bij de vondst van een dode wolf wordt de omgeving afgespeurd (uitwerpselen, sporen, haren, speekselmonsters, necrofiele entomofauna). Er worden foto's gemaakt van de omgeving, vindplaats, wolf, detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint). De datum wordt geregistreerd, evenals de vindplaats (gps) en de vinder (Bijlagen 1,3,4,5,6,7).	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)
6.36	51	Bij autopsie op een dood gevonden wolf is het zaak om optimaal te profiteren van de deskundigheid die bij diverse instellingen en instituten aanwezig is. Voor de hand liggend zijn WolvenInNederland, Alterra, DWHC, Naturalis, RIVM en het CVI.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)
6.37	51	De sectie levert zekerheid over de vraag of aangifteplichtige ziekten kunnen worden uitgesloten. Wanneer bij sectie of anderszins komt vast te staan dat het dier illegaal werd gedood dan wel sterke vermoedens daarover bestaan, wordt door het wolvenbureau aangifte gedaan bij de politie en stelt Justitie nader onderzoek in. Het ministerie van EZ maakt vooraf afspraken met het Openbaar Ministerie over eisen bewijsvoering, financiën en organisatie.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)
6.38	51	In alle andere gevallen bericht de deskundige DWHC te Utrecht en regelt samen met DWHC het transport van het kadaver naar Utrecht. DWHC is voor dit doel altijd (7*24) bereikbaar. DWHC meldt de vondst aan Alterra, CVI, RIVM en Naturalis zodat dezelfde dag nog een gezamenlijke sectie te Utrecht kan worden verricht. DWHC heeft de lead bij deze sectie. Naturalis opent het dier zodat huid en skelet zoveel mogelijk intact blijven voor het prepareren/conserveren. Alle partners volgen bij sectie het standaard protocol. De sectie wordt op foto en/of film vastgelegd (Bijlage 1; 10).	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)
6.39	51	Er zal aan de hand van een sampleplan een biobank worden aangelegd, waarin organen en weefsels van het kadaver worden veiliggesteld volgens een standaard protocol. DWHC zorgt voor een voor alle partners toegankelijke database en de beschikking over samples van monsters (aliquots) voor aanvullend onderzoek. De toekomst zal uitwijzen om hoeveel wolven dit gaat.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)
6.40	51	Het Senckenberg Research Institute in Gelnhausen, verbonden aan de universiteit van Frankfurt, doet de DNA-analyses voor wolven in Duitsland,	[1] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)

		Polen en Denemarken en beschikt over een databank die onderzoek naar herkomst mogelijk maakt. Omdat de Pools-Duitse populatie een zeer waarschijnlijke bron vormt voor Nederland, gaat een DNA-monster naar dit instituut. Tegelijkertijd gaat een DNAmonster naar het ISPRA dat beschikt over een databank van Italiaans-Franse wolven. Alterra en Naturalis treden hierin gezamenlijk op.		
6.41	52	Het verdient aanbeveling dat vanuit Nederland initiatief wordt genomen voor, dan wel aansluiting wordt gezocht bij EU-brede samenwerkingsverbanden om te zorgen voor een EU-brede openbare referentie set voor wolven-DNA. Dit zou in de toekomst de mogelijkheid bieden om analyseresultaten snel te kunnen vergelijken, ongeacht wie de analyses heeft uitgevoerd.	[1] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)
6.42	52	De uitslag van sectie en analyses gaat naar alle betrokken partners en naar het wolvenbureau. Het restant van het kadaver na sectie (zoveel mogelijk in tact skelet en huid) wordt voor nader onderzoek gedurende twee weken bewaard bij DWHC. De uiteindelijke bestemming is de natuurhistorische collectie van Naturalis. De geprepareerde wolf kan daarna op verzoek worden uitgeleend, bijvoorbeeld aan bezoekerscentra o.i.d.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)
6.43	52	Het wolvenbureau verzorgt de communicatie over de vondst van het kadaver van de wolf en de resultaten van het onderzoek. Communicatie door anderen gaat in afstemming met het wolvenbureau. Zolang het wolvenbureau nog niet operationeel is neemt EZ deze taak op zich.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)
6.44	52	Het verdient aanbeveling om a) op directieniveau en b) onder de centrale regie van het ministerie van Economische Zaken, de samenwerking tussen de betrokken onderzoeksinstituten te regelen. Aanbevolen wordt om duidelijke afspraken te maken over: • de verdeling van de onderzoektaken (wie doet wat?), • het gebruik van het verzamelde onderzoekmateriaal voor analyses buiten de toegewezen onderzoekstaken om, • de omgang met de media, • de wetenschappelijke publicatie van de onderzoeksresultaten, waarbij de wetenschappelijke onafhankelijkheid voorop staat.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)
		uit hoofdstuk 7: Schadepreventie en –tegemoetkomingen		
7.1	53	Het verdient aanbeveling om in een vroeg stadium per provincie inzicht te verwerven in het aantal schapen dat door honden en/of vossen wordt gedood.	[?] (1)	.. **PRV FF** (**prv**, ff, wb, ond)
7.2	53	Gelet op de kans op predatie van gehouden dieren verdient het aanbeveling om	[?]	..

		een centraal meldpunt in te richten waar de burger met dit type klachten terecht kan. Dit centraal meldpunt verzorgt ook de communicatie over preventie van en tegemoetkomingen in geleden verliezen. Aanbevolen wordt daarbij de procedures van het Faunafonds te volgen. Wolvenbureau en Faunafonds kunnen hier elkaar versterken.	(1)	**PRV FF** (**prv**, ff, wb) / (**ff**, wb)
7.3	56	Het verdient aanbeveling dat tegemoetkomingssystemen voor geleden verliezen door wolven hand in hand gaan met voorlichting en hulp bij het nemen van preventieve maatregelen.		
7.4	56	Aanbevolen wordt grondgebruikers (of eigenaren van vee) verantwoordelijk te maken voor het nemen van preventieve maatregelen tegen wolvenoverlast.		
7.5	56	Omdat veldtesten van veel potentieel geschikte 'ad hoc' middelen tot op heden ontbreken, verdient het aanbeveling om het effect van preventieve maatregelen nauwkeurig te monitoren.		
7.6	57	Aanbevolen wordt voor de Nederlandse situatie dat de sector uitwerkt welke methoden inpasbaar en effectief zijn. Aanvankelijk kan worden teruggevallen op de methode die in Duitsland als effectief wordt gezien, namelijk omheinen door: 1. (5 draads) elektrisch raster > 90 cm en afstand tot de grond <20 cm of 2. 90 cm hoge flexinetten (omheiningen van netten die stroom voeren) V>2000-3000V/ 1J, afstand tot de grond <20 cm of 3. gaas >1,20 m op de bodem met een spandraad afgespannen.		
7.7	57	Het verdient aanbeveling om vroegtijdig een expert uit het buitenland uit te nodigen om schapenhouders, desgewenst, te trainen in het gebruik van de juiste waakhonden en andere preventieve middelen tegen wolvenpredatie.	later	
7.8	58	Vanaf de eerste schade door wolven en bij vastgestelde vestiging stimuleren het wolvenbureau en het Faunafonds de inzet van tijdelijke preventieve middelen om nieuwe schades zoveel mogelijk te voorkomen. Het Faunafonds ondersteunt het gebruik van preventieve middelen door middel van een financiële tegemoetkoming of uitleen van materiaal. Ook de inzet van een vrijwilligersnetwerk wordt actief bevorderd door wolvenbureau en Faunafonds.	[?] (1)	.. (**prv**, ff) / (**prv**, ff, wb)
7.9	59	Het in situ onderzoek na een wolf-gerelateerde schademelding wordt uitgevoerd door deskundigen die worden ingeschakeld door het Faunafonds en het wolvenbureau.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)
7.10	59	Emoties rond (schade door) wolven kunnen hoog oplopen. Dat legt een zware	[?]	..

		druk op de schouders van de deskundigen van het wolvenbureau en Faunafonds die een bezoek brengen aan getroffen boeren. Het verdient aanbeveling erop voorbereid te zijn dat deze mensen soms meer de functie van mediator dan van taxateur zullen moeten vervullen.	(1)	(**prv**, ff, wb)
7.11	59	Om te voorkomen dat bedrijven bezoek krijgen van nieuwsgierigen dient de anonimiteit van de grondgebruiker in kwestie te zijn gewaarborgd.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)
7.12	59	Het verdient aanbeveling de wolf op te nemen in de lijst van diersoorten genoemd in artikel 4, eerste lid, onderdeel a en b van de Flora- en faunawet.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, EZ)
7.13	59	Het Faunafonds verschaft in een vroeg stadium duidelijkheid over de eisen waaraan de grondgebruiker moet voldoen voor preventie van schade door wolven, om in een later stadium in aanmerking te kunnen komen voor tegemoetkomingen in geleden bedrijfsmatige verliezen. Onderdelen daarvan zijn een passende tegemoetkoming in schade aan huisdieren (honden) en hobbydieren/niet bedrijfsmatig gehouden dieren, het voordeel van de twijfel over de dader en het vergoeden van vervolgschade. Dit vereist een aanpassing van de beleidsregels van het Faunafonds. In alle gevallen geldt voor een tegemoetkoming de voorwaarde dat de vereiste preventiemaatregelen waren genomen en de verblijfplaats van de dieren is geregistreerd via het UBN (Uniek Bedrijfs Nummer) of het BRS (Bedrijfsrelatienummer).		

7.14	59	Omdat op de wolf het zwaarste beschermingsregime van toepassing is, wordt aanbevolen om, in uitzondering op het beleid, maar met gebruikmaking van de bevoegdheid van artikel 8, derde lid van de beleidsregels voor de wolf geen eigen risico te berekenen binnen een overgangstermijn van één jaar na het verschijnen van de eerste wolf (wolven) in een regio. Daarna moet het eigen risico worden herzien.		
7.15	59	Het wolvenbureau en het Faunafonds zien toe op een correcte uitvoering van een regeling voor preventie van en tegemoetkomingen in schade door wolven. Dit laatste houdt in dat alle dode dieren, kosten van de dierenarts, kosten van destructie en vervolgschade vergoed worden conform EUregelingen, onder de voorwaarde dat de grondgebruiker aan zijn, door het Faunafonds nog nader te formuleren, verplichtingen tot preventie heeft voldaan.		

[tabel: versie 20 mei 2014]

Aanbevelingen uit het voorstel voor een wolvenplan 2.0 van Alterra (versie vrijdag 14 januari 2014, 15:23u).

Toelichting:
rechte haken = standpunt regiegroep
gebogen haken = volgens tabel in rapport
fase 1: er bevindt zich (af en toe) een zwervende wolf in Nederland;
fase 2: er bevindt zich een territoriale wolf in Nederland;
fase 3: er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar in Nederland;
fase 4: er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar met jongen in Nederland;
fase 5: we bevinden ons tien jaar na deze eerste voortplanting.

nr.	pag.	aanbeveling	fase ?	wie?	Opmerkingen	Voorstel reactie
		uit hoofdstuk 3: Wet- en regelgeving				
3.1	20	Om de rechtszekerheid te vergroten verdient het aanbeveling dat het ministerie van Economische Zaken de wolf toevoegt aan de Bekendmakingslijst onder de Flora- en faunawet. Ook voorlichting over de beschermde status en de daarmee samenhangende verboden is van belang.	[1] (1)	[EZ i.o.m. IPO] (EZ)	Er zijn minimaal drie formele opties.In relatie tot 3.8 in overleg met provincies. EZ draagt zorg dat bescherming op korte termijn wordt geregeld. Op 14 mei AO Wildbeheer; mogelijk daarna meer nieuws.	
3.2	22	Het verdient aanbeveling verbindingen voor wolven met het buitenlands brongebied te definiëren en veilig te stellen. In combinatie met de bescherming van de bronpopulaties vormt dit onderdeel van het opstellen van grensoverschrijdende 'population level management plans'.	- (4)		Dit is onderdeel van de realisatie van het natuurnetwerk. In principe komen er geen extra verbindingen voor wolven. Is ook in buurlanden niet het geval.	
3.3	22	Het verdient aanbeveling dat de provincies, in samenwerking met het ministerie van Economische Zaken, initiatieven nemen op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking op populatieniveau ('population level management plans').	[1] (4)	[EZ i.o.m. IPO]	Zie ook 3.11 en zie 3.17. [redacted] neemt initiatief voor contact met [redacted]. [redacted] verkent wie er in Wallonië verantwoordelijk is. Vooralsnog beschouwen we Nederlandse dieren als horend bij de Duits-	

					Poolse populatie. Bij grensoverschrijdende samenwerking is het EZ die gesprekspartner is voor onze buitenlanden. Op ambtelijk niveau provincies wel betrekken.	
3.4	22	Het verdient aanbeveling dat het ministerie van Economische zaken en de provincies, in nauw overleg met de buurlanden Duitsland en België, afspraken maken over de geografische en ecologische schaalniveaus waaraan de richtlijnverplichtingen worden afgemeten.	[1] (1)	[EZ, IPO] (EZ, prv)	zie ook 3.3, 3.11 en 3.17. Bijdrage aan SVI:Rijk en provincies definiëren het schaalniveau waaraan de richtlijnverplichtingen ten aanzien van de wolf voor de Nederlandse situatie worden afgemeten.	
3.5	23	Het verdient aanbeveling om in een vroeg stadium eensgezindheid te bereiken tussen de provincies, het ministerie van Economische Zaken, gemeenten, het Faunafonds en wolvendeskundigen over de criteria waaraan een wolf moet voldoen om hem tot een probleemwolf te bestempelen. Voorgesteld wordt om ook voor de Nederlandse situatie aan te sluiten bij de (Duitse) criteria en het in Tabel 2.1 voorgestelde protocol te volgen.	[1] (1)	[Prov i.o m. regiegroep] (prv, wb)	Provincies definiëren, in overleg met regiegroep wolf, het begrip probleemwolf en nemen deze op in het "draaiboek wolf". Bijstelling van de definitie kan noodzakelijk zijn op basis van ervaringen. [redacted] maakt voorstel voor volgende vergadering.	
3.6	23	Het vooraf regelen van een totaal verbod op het voeren van wolven ter voorkoming van habituatie kan de kans op een probleemwolf verkleinen. Hierbij hoort goede voorlichting en handhaving. Vanwege het potentieel grote leefgebied van wolven is een Algemene Plaatselijke Verordening APV hiertoe minder geschikt dan bijvoorbeeld een provinciale of landelijke regeling.	[2] (1)	[EZ, prv] (**prv**, gem, pol)	Lokken met levende of dode lokkers is bij andere diersoorten (vos) in het Bbsd toegestaan. Niet zeer urgent. Geldt dat ook in de nieuwe wet ? [redacted] vraagt na hoe lokvoer wordt geregeld in nieuwe wet.	

3.7	24	Het antwoord op de vraag of een wolf kan worden beschouwd als een probleemwolf wordt bepaald door de provincie(s). Hetzelfde geldt voor de vervolgvraag: òf, hoe en door wie hij wordt verwijderd en waar naar toe. Dit geldt ook voor hybride nakomelingen van hond en wolf. Het inwinnen van advies van specialisten en eenvormige afspraken tussen de provincies zijn hierbij van belang.	[1] (1)	[Prv i.o m. regiegroep] (**prv**, wb)	Zie 3.5 Hybride van wolf is beschermd. Primaire kruising wordt beschouwd als hybride die verwijdert dient te worden (belang schade aan flora en fauna). Bij secundaire en verdere hybriden wordt advies ingewonnen.	
3.8	24	Het doden van een territoriale probleemwolf kan in bepaalde situaties een meer voor de hand liggende optie zijn dan translocatie naar een ander leefgebied of het plaatsen in quarantaine. Deze optie is vanuit juridisch perspectief echter zeer problematisch. Als er beleidsmatig grote behoefte aan deze optie bestaat, wordt voorafgaand overleg tussen rijk, provincies, gemeenten en de Europese Commissie aanbevolen.	[1] (1)	[Prv i.o m.. regiegroep] (**prv**, wb)/ (**prv**, gem, pol)	Zie onderdeel draaiboek bij 3.5. Het gaat hier niet om een acute situatie, maar om situaties waarover vooraf beleid geformuleerd wordt.	
3.9	24	Het wolvenbureau kan worden ingeschakeld door de burgemeester, bijvoorbeeld bij een probleemwolf die een acuut gevaar voor mensen vormt en waarbij snel optreden gewenst is. De verantwoordelijke burgemeester zet een crisisteam op en wordt door het wolvenbureau voorzien van inhoudelijke en procesmatige adviezen. De burgemeester zit dit team dan voor. Het wolvenbureau blijft expert en autoriteit op kennis. De anonimiteit van de geautoriseerde persoon die een dier mag afschieten moet zijn gewaarborgd.	- (1)	- (**prv**, wb)	Niet aan de orde. In het draaiboek wordt beschreven hoe in noodsituaties burgemeesters zelfstandig kunnen handelen.	
3.10	24	Conform de situatie in het buitenland wordt ook in Nederland hybridisatie van	[1] (1)	[Prv i.o m. regiegroep] (**prv**, wb)	Zie 3.7.	

		wolven tegengegaan. Als de aanwezigheid van een hybride in Nederland wordt vastgesteld, wordt aanbevolen deze weg te vangen of te doden (zie als voorbeeld de Italiaanse aanpak (http://www.ibriwolf.it/en).				
3.11	25	Vanwege het belang voor de praktijk van een keuze voor de nationale of internationale benadering, en om de kans op juridische problemen in de toekomst te verkleinen, verdient het aanbeveling dat de provincies zich buigen over de vraag wat het juiste referentieniveau is voor Nederland bij derogaties voor afschot of wegvangen van een wolf, alvorens een definitieve keuze te maken. Het ligt voor de hand om hierin samen op te trekken met tenminste België en Duitsland.	[1] (1)	[EZ, prv] (**prv**, wb)	zie 3.3 en 3.4.	
3.12	25	De wolf is een prioritaire soort (Europees beleid), waarvoor bepaalde regels gelden over monitoring, waarborgen van instandhouding en van voldoende prooidieren. Het verdient aanbeveling deze materie niet alleen onder te brengen bij een Faunabeheereenheid en in een Faunabeheerplan, maar te waarborgen binnen de constructie van een wolvenbureau.	[2 / 3] (1)	**EZ / prv** (**EZ**)	Niet accuut. Bij deze aanbeveling gaat het om twee verschillende zaken: 1 verplichting richting EC (EZ) 2 beheer hoefdieren irt wolf (prv). Bij een zwervende wolf is de stand van hoefdieren zeker nog geen probleem. Op z'n vroegst bij reproducerend paar aan de orde.	
3.13	26	Om het gebiedenbeschermingsspoor van Natura 2000 effectief te laten bijdragen aan het bereiken van een GvI voor de wolf, verdient het aanbeveling in te spelen op de dynamiek in verspreiding van de wolf in Noordwest Europa. Op het moment dat is vastgesteld dat de wolf in Nederland voorkomt, is het in dit licht belangrijk dat	-		Niet aan de orde. Ook in Duitsland zijn nog geen gebieden specifiek voor de wolf aangewezen.	

		de instandhoudings-doelstellingen van bestaande Natura 2000-gebieden in kwestie, gericht op de gunstige staat van instandhouding van de wolf, worden aangepast. Voor wat betreft de uitleg van het begrip 'voorkomen' vraagt het huidig criterium herziening. De periode van 10 jaar zou veranderd moeten worden tot het moment van territoriumvorming, een moment waarop de wolf ook op de Referentielijst van dat Natura 2000-gebied kan worden opgenomen.				
3.14	27	Het is van belang dat het ministerie van Economische Zaken zich op voorhand met de provincies buigt over de bescherming van wolven die opduiken in en buiten Natura 2000-gebieden. In dit kader is het ook van belang dat de internationale bescherming wordt vertaald in nationale wet- en regelgeving inclusief handhaving, zodat bijvoorbeeld hoge straffen zijn verbonden aan illegale vervolging van wolven (economisch delict).	-		Overtreding van Ffw is strafbaar feit. Zodra beschermde status van wolf geregeld is, is dit ook geregeld. Vervolgens geen aparte actie meer.	
3.15	27	Het gegeven dat de wolf zelf zijn gebiedskeuze bepaalt kan leiden tot het ontstaan van een probleemwolf omdat sommige regio's weinig geschikt zijn voor wolven, gelet op mogelijke conflicten met de mens. In eerste instantie zou dit vooral moeten leiden tot verhoogde alertheid en zolang er geen acute, gevaarlijke situaties ontstaan behoeft niet te worden ingegrepen. Het verdient aanbeveling om vanuit provincies gebiedsanalyses uit te laten voeren om inzicht te krijgen in ruimtelijke verspreiding van prooidieren en landbouwhuisdieren. Om op alles	[later] (1)	[prv] (**prv**, wb)	(zie ook 3.4. en 3.7)	

		voorbereid te zijn verdient het aanbeveling dat de provincies op voorhand de mogelijkheid verkennen of en hoe een wolf uit een bepaalde regio kan worden geweerd door bijvoorbeeld het nemen van preventieve maatregelen, ontmoediging, verjaging of verwijdering en hoe dit zich verhoudt tot de verplichting van een GvI.				
3.16	28	Naast het opstellen van een nationaal wolvenplan en het opzetten van een voorlichtingscampagne verdient het aanbeveling dat in een vroeg stadium stappen worden gezet in de richting van grensoverschrijdende beheerplannen op populatieniveau ('population level management plans').	[later]			
3.17	28	Concreet verdient het aanbeveling dat Nederland zich samen met de buurlanden buigt over een dergelijk plan voor elk van de twee dichtstbijzijnde populaties, nl. de Duits-West Poolse populatie ('Central European Lowlands' en de Frans-Italiaanse populatie ('Alpine'). Het belang daarvan wordt herhaaldelijk door de EC en het Permanent Comité van het Verdrag van Bern onderstreept (Ec, 2013a). Het is o.a. van groot belang voor de toekomstige beleidsruimte om op te treden tegen 'probleemwolven'. De onderdelen van een dergelijk plan staan beschreven in de Carnivore guidelines (Linnel et al., 2008).	[later] 1 (1)	Regiegroep (**prv**, wb)	(zie ook 3.2, 3.3 en 3.4) Regiegroep bepaalt hoe vanuit Nederland met Duitse overheden overlegstructuur op te zetten. Dat is urgent. Planvorming verderop in de tijd.	
		uit hoofdstuk 4: Taken en verantwoordelijkheden				
4.1	29	Het ministerie van Economische Zaken communiceert naar stakeholders over zijn nationale rol in het beleid voor wolven. Die bestaat uit het vertalen van	[1 / 2] (1)	**EZ / prv, FF** (**prv**, ff, ez)	vraagt juridisch advies Afspraken met provincies en FF over monitoring en gegevenslevering niet urgent.	

		verplichtingen voortvloeiend uit internationale verdragen in nationale wetgeving, de zesjaarlijkse verantwoording naar de Europese Commissie, de financiering van nationale monitoring en ecologisch onderzoek en het verlenen van daartoe benodigde ontheffingen in het kader van de Ff-wet en CITES.			Meenemen tijdens overleg met wolveninnederland.	
4.2	29	Het verdient aanbeveling dat het ministerie van EZ in samenwerking met de provincies de vertegenwoordiging van Nederland regelt binnen het LCIE en de 'Group of Experts on the Conservation of Large Carnivores' onder het Verdrag van Bern die zich bezig houdt met wolven en andere grote roofdieren waaronder de lynx op Europese schaal. De Nederlandse vertegenwoordiging maakt deel uit van het wolvenbureau.	[1] (1)	**EZ**, prv. (**EZ**, wb)	Initiatief bij EZ in relatie tot EC.	
4.3	30	Het verdient aanbeveling een Engelstalige versie ter beschikking te hebben van het definitieve Nederlandse wolvenplan.	[2 of later] (1)	Regiegroep (**EZ**, wb)	Niet urgent. Huidige plan is een groeidocument. Het kan noodzakelijk zijn om delen wel in het Engels beschikbaar te hebben. Vertalen op het moment dat het noodzakelijk is.	
4.4	30	Provincies zijn verantwoordelijk voor het faunabeleid. De provincies communiceren naar stakeholders over hun specifieke rol in het beheer van de wolf. Omdat de wolf geen provinciegrenzen kent dienen aspecten zoals het beheer van prooidieren van de wolf provinciegrens-overschrijdend te worden afgesproken en hun weerslag te vinden in het provinciale faunabeleidsplan. De provincies oordelen of een wolf een probleemwolf is of niet en wat er mee	[3] (1)	**Prv** (**prv**, wb) / (**prv**, ff, ez)	Bij een zwervende wolf is de stand van hoefdieren zeker nog geen probleem. Op z'n vroegst bij reproducerend paar aan de orde. (zie ook 3.12), Voor probleemwolf zie 3.5.	

		moet gebeuren. Daarnaast verzorgen de provincies de financiering van het relevante deel van de monitoring en het ecologisch onderzoek.				
4.5	30	Het Faunafonds verzorgt samen met het wolvenbureau de voorlichting aan veehouders over de taxatie van schade, over preventieve maatregelen en over tegemoetkomingen en wanneer die van toepassing zijn. Het Faunafonds communiceert aan welke de eisen een veehouder moet voldoen om in aanmerking te komen voor een schadetegemoetkoming in geleden verliezen, hoe om te gaan met vervolgschade en op welke categorieën dieren de tegemoetkomingsregeling van toepassing is. In de relevante gevallen verleent het Faunafonds tegemoetkomingen in de geleden verliezen. Daarnaast verzorgt het Faunafonds de financiering van het deel van de monitoring en het onderzoek dat betrekking heeft op schadepreventie en de omgang met wolven door veehouders.	[1] (1)	**prv en ff** (**prv**, ff, wb, st) / (**prv**, ff)	Is een invulling van de beleidsruimte van Faunafonds! Er is een opmerking over gemaakt tbv de BACVP van 6 ii 2014, maar geen besluit. Meenemen in overleg met wolveninnederland en onderdeel maken van operationeel draaiboek.	
4.6	30	Drie partijen zijn in principe financieel betrokken bij de financiering van de implementatie van het wolvenplan voor Nederland: de Rijksoverheid, de provincies en het Faunafonds. Aanbevolen wordt dat deze partijen een overeenkomst sluiten betreffende de verdeling van de te dragen kosten.	[1]	**Regiegroep**	De financiële verhouding tussen deze drie partijen is in beginsel geregeld via het bestuursakkoord natuur en het Besluit Faunafonds.	
4.7	31	Het verdient aanbeveling om de verdeling van verantwoordelijkheden tussen Rijk, provincies, gemeenten en Faunafonds in een vroeg stadium van een eventuele	1	**Regiegroep**	Vindt al plaats.	Belangrijke vraag is wanneer er sprake is van “een vroeg stadium van een eventuele kolonisatie” en welke invulling wij geven aan term “kolonisatie”

		kolonisatie van Nederland door de wolf te regelen. Overdracht van taken en verantwoordelijkheden van Rijk naar provincie (Decentralisatie: Natuurpact) en de nieuwe Wet Natuur (in voorbereiding) spelen hierbij een rol.				
4.8	31	De relevante instituten die vallen onder c.q. werken in opdracht van de ministeries van Economische Zaken (i.e.: NVIC; BuRo; CVI) en van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (i.e.: RIVM) checken of de in het protocol voorgestelde bemonstering (Bijlagen 1 en 9) voldoet uit het oogpunt van een optimale bescherming van de volksgezondheid.	[1/2] of later (1)		Protocollen zijn niet in het definitieve rapport opgenomen. [redacted] vraagt protocollen op bij Alterra. Vervolgens door regiegroep beoordelen en door [redacted] laten voorleggen aan de relevante instituten.	
4.9	31	Herhaaldelijk komt in voorliggend wolvenplan 'het wolvenbureau' terug als overkoepelende, neutrale en gezaghebbende organisatie. Het verdient aanbeveling dat de Rijksoverheid, de provinciale en gemeentelijke overheden, het Faunafonds en andere onderzoeksinstellingen zich buigen over de vorm, fasering, financiering en hun relatie met dit bureau.	.. (1)		nders! In besluit BAC VP : bezien lke mogelijkhede er zijn om staande kennis te bundelen, bij orkeur aansluitend bij bestaande ucturen. Meenemen in overleg et wolveninNederland.	EZ en prov. gaan niet voor een wolvenbureau. Hoewel wordt verwezen naar Duitsland als voorbeeld, heeft slechts 1 van de 16 Duitse deelstaten een wolvenbureau. Maak gebruik van bestaande organisaties/ structuren en werk gericht samen. Regiegroep stelt vast hoe deskundigheid duurzaam betrokken kan worden.
4.10	33	De aanwezigheid van wolven vereist een pakket van monitoring en onderzoek. Voor een optimale uitvoering daarvan verdient het aanbeveling hier een duidelijk herkenbare en onafhankelijke organisatie omheen te bouwen, bijvoorbeeld in de vorm van een onafhankelijke stichting die wordt gesteund door wetenschappelijke instellingen en die zorgt voor een centrale dataregistratie. De werktitel hiervoor luidt: het wolvenbureau. De vondst van een dode wolf in juni 2013 bij Luttelgeest toont de	[?] (1)	**Prv, FF, evt wolveninNederland** (**prv**;ff) / (**wb**)	In het onderhandelings-akkoord decentralisatie natuur staat ten aanzien van soorten en habitats dat de provincies de data verzamelen en dat het Rijk deze aanbiedt aan de EC. De dataverzameling gaat volgens een door rijk en provincies uit te werken eenvoudige monitoringssystematiek, die niet verder gaat dan de	Voor de rapportages aan de EC is voorheen gebruik gemaakt van expert judgement van soortdeskundigen. In de laatste rapportage is gebruik gemaakt van oppervlakten aan km-hokken waarin de betreffende soort is aangetroffen. Alterra (WOT) ontwikkelt een methode om het aspect leefgebied van een soort te beoordelen. Tot nu toe beperken rapportages zich tot soorten die zich "structureel" in Nederland voortplanten. Soorten die hier incidenteel voorkomen

		urgentie om te bezien op welke wijze, in welke fase en met welke betrokkenen een dergelijk bureau vorm kan worden gegeven.			Europese rapportageverplichting. Meenemen in overleg met wolveninNederland.	worden buiten beschouwing gelaten. Ondersteun de Zoogdiervereniging of Wolveninnederland om gegevens beschikbaar te krijgen in de fase van zwervende dieren. Na vestiging kan gestructureerd gemonitord worden. In sommige provincies gebeurt dit al voor andere gegevens. Verschillen per provincie zullen hier zijn. Als het gaat om inzamelen van materiaal en centrale data-opslag en analyse dan zal er een landelijke aanpak nodig zijn.
4.11	33	De bemensing van het wolvenbureau bestaat uit ervaren wolvendeskundigen en communicatiedeskundigen. Aangetakt is een vertegenwoordiger van het Faunafonds.	[?] (1)		(afhankelijke van 4.9) Anders!. Anders! In besluit BAC VP : bezien welke mogelijkhede er zijn om bestaande kennis te bundelen, bij voorkeur aansluitend bij bestaande structuren. Meenemen in overleg met wolveninNederland.	
4.12	33	Het wolvenbureau brengt jaarlijks verslag uit over haar werkzaamheden in het afgelopen jaar. Het wolvenbureau onderhoudt nauwe contacten met organisaties en vergelijkbare instellingen in binnen en buitenland. Het wolvenbureau werkt mee aan de zesjaarlijkse verslaglegging op EU-niveau en aan het Europees wolvenplan.	[?] (1)		Anders! In besluit BAC VP : bezien welke mogelijkhede er zijn om bestaande kennis te bundelen, bij voorkeur aansluitend bij bestaande structuren. Meenemen in overleg met wolveninNederland.	
4.13	34	Aangezien de bestudeerde wolven-plannen geen informatie geven over kansen in economische zin die samenhangen met de aanwezigheid van wolven, ligt hier een braak terrein voor onderzoek.	[2 of later] (1)	.. (**prv**, ff, ez)	later	
4.14	34	Het onderzoek naar economische aspecten			later	

		van de komst van wolven naar Nederland kan in beeld brengen welke partijen daarbij in economische zin baat bij hebben dan wel verlies door lijden. Voor de objectivering van het debat rond de komst van de wolf verdient het aanbeveling om deze (on)balans in beeld te brengen.				
4.15	34	Aanbevolen wordt om ook andere dan de gebruikelijke financieringsbronnen te activeren voor de uitvoering van delen van het wolvenplan. Het wolvenplan kan helpen bij het vinden van fondsen nodig voor implementatie ervan, bijvoorbeeld uit het LIFE-Natuur programma van de Europese Commissie. Fondsenwerving op bijvoorbeeld EU-niveau vereist de vertaling van het wolvenplan naar het Engels. Preventieve maatregelen worden in het buitenland gesubsidieerd, veelal conform EU- regelingen.		**Regiegroep**	Later. Omdat maatregelen nog niet nodig zijn, nu nog niet opnemen in operationeel draaiboek.	
		uit hoofdstuk 5: Informatie en communicatie				
5.1	35	In de communicatie en informatie-voorziening is naast identificatie van doelgroepen ook de doelgroep specifieke boodschap van belang. Het is van belang dat de informatie 'waardevrij' is, met onderkenning van de belangen en attitudes van maatschappelijke groeperingen. De doelgroepspecifieke boodschap wordt interactief geformuleerd met de doelgroep (geen 'zenderontvanger' communicatie).	[?] (1)	**Prv** (**prv**, ff, wb, st)	Provincies maken, in overleg met de regiegroep, een voorstel voor het concretiseren van hfdst 5 (Communicatieplan). EZ, provincies en FF communiceren via websites. Geldt voor heel hoofdstuk 5: benadert IPO voor handelswijze communicatieplan	
5.2	35	Het verdient aanbeveling om in de communicatie de volgende doelgroepen te onderscheiden: • Diereigenaren - Schapen- en geitenhouders (professioneel	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb, st)	opstellen communicatieplan: prov	

		en hobbymatig) - Rundveehouders - Paardeneigenaren - Hondeneigenaren • Jagers, natuurorganisaties, terreinbeheerders en grondeigenaren • Pers • Grote publiek, omwonenden, ouders, (jonge) kinderen • Recreanten en recreatieondernemers - Ruiters, hondenbezitters, wandelaars (al dan niet met loslopende hond), trimmers, fietsers, etc. • Overheid (beleidsambtenaren van het Rijk, provincies en gemeenten) • Waterschappen, Rijkswaterstaat (wegbeheerders) • Brandweer, politie en dierenambulance.				
5.3	36	Een optimale burgerparticipatie vraagt om het vroegtijdig betrekken van de burger bij de (mogelijke) komst van de wolf naar Nederland. De vorm waarin dit gebeurt kan zijn het oprichten van fora van stakeholders voor een constructieve dialoog. Het 'zender-ontvanger' model voldoet in zo'n geval niet. Hiertoe zijn nodig deskundigen, ook op het gebied van attitudevorming, en objectief en onafhankelijk voorlichtingsmateriaal. De rol van het wolvenbureau is duidelijk.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb, st) / (**prv**, ff, gem, wb, st) / (**prv**, wb, st)		
5.4	36	Het vaststellen van de attitudes van mensen in gebieden waar de wolf zich mogelijkerwijs zal vestigen is belangrijk voor de acceptatie van wolven en de communicatie rondom wolven. Het verdient aanbeveling om dit met enige regelmaat te doen.			onderzoek	
5.5	37	In landen waarin de wolf een nieuw	[?]	..		

		fenomeen is neemt de media-aandacht voor wolven toe met de mate waarin ze erin slagen om zich te vestigen. Het verdient daarom aanbeveling om in een vroeg stadium een informatie- en communicatieplan op te stellen, waarin de aandacht onder meer uitgaat naar de ecologie en het voorkomen van de wolf, het fenomeen 'terugkeer van de wolf', de relatie met het faunabeheer en de schapenhouderij, de omgang met wolven en de ecologie van de wolf.	(1)	(**prv**, wb, st)		
5.6	38	Informatie en communicatie vereisen de aanwezigheid van communicatie-deskundigen, bij voorkeur op een centraal en onafhankelijk aanspreekpunt. De activiteiten op dit gebied zijn provincie- en landsgrensoverschrijdend.				
5.7	38	De voorlichting en communicatie over de wolf kan voor een belangrijk deel worden uitgevoerd door het wolven-bureau. Dit is dan ook uitgerust met deskundigen op dit gebied. Het platform WolvenInNederland voert dit voor een deel al uit en heeft bewezen hierin van grote waarde te zijn.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, gem, wb, st)	Anders!	
5.8	38	Het wolvenbureau verzorgt samen met het platform WolvenInNederland, het Faunafonds, de rijksoverheid, de provincies en de gemeenten de informatie aan en communicatie met de burger over de wolf in het algemeen en de relatie met de veehouderij, de jacht en de recreatie in het bijzonder.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb, st) / (**prv**, ff, gem, wb, st) / (**prv**, wb, st)		
5.9	38	Tussen de diverse overheden en het wolvenbureau worden regieafspraken gemaakt over de communicatie bij uiteenlopende scenario's (een enkele wolf	[?] (1)	.. (**prv**, ff, gem, wb, st)	Eerste afspraak is dat uitsluitend de overheid bepaalt wanneer sprake is van een van de scenario's.	

		zwerft rond, een enkele wolf vestigt zich, een roedel wolven vestigt zich, een wolf wordt wel erg lastig e.d.).			(geen rol voor wolvenbureau!)	
5.10	38	Het verdient aanbeveling om niet alleen te investeren in informatie en communicatie over de wolf, maar ook een educatieprogramma hieraan te wijden.	[?] (1)	.. (**prv**, wb, st)	betrek TBO's!	
5.11	40	Het verdient aanbeveling dat de rijksoverheid al in dit stadium uitdraagt dat ze met dit proces bezig is en haar nationale rol invult. Een voorbeeld hiervan is de opdracht tot het schrijven van het wolvenplan. Hetzelfde geldt voor de provincies en het Faunafonds vanuit hun decentrale verantwoordelijkheid. Belangrijk in dit vroege stadium is te starten met heldere communicatie en educatie, naast de oprichting van minimaal de structuren van het wolvenbureau.	[?] (1)	.. (**prv**;ff) / (**prv**, ff, gem, wb, st)	EZ: elementaire webcommunicatie	
5.12	40	In dit geval is het van belang dat het wolvenbureau operationeel is en de belangrijkste aanbevelingen uit het wolvenplan zijn overgenomen door het beleid.				
5.13	40	In deze fase is het van belang dat het wolvenbureau operationeel is en de aanbevelingen uit voorliggend wolvenplan in uitvoering zijn. De rol van het Faunafonds is daarbij evident.				
5.14	41	In dit geval is het van belang dat alle partijen langs afgesproken lijnen en binnen afgesproken kaders samenwerken en dat de voorgestelde taken en verantwoordelijkheden helder zijn belegd. Het wolvenbureau is volledig operationeel.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, gem, wb, st)		
5.15	41	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten, Faunafonds) verzorgen elk vanuit de eigen	[?] (1)	.. (**prv**, ff, gem, wb, st)		

		verantwoordelijkheid de communicatie over de wolf en stemmen dit af met het wolvenbureau.				
5.16	41	Elk halfjaar wordt het communicatieplan geëvalueerd.				
		uit hoofdstuk 6: Monitoring, onderzoek en beheer				
6.1	43	Het verdient aanbeveling, waar mogelijk, rustige gebiedsdelen veilig te stellen rond de voortplantingsplaats(en) in een door de wolven uitgekozen leefgebied. Dit geldt in het bijzonder voor het recreatief medegebruik, de verkeersintensiteit en de snelheid van het verkeer.			Later.	
6.2	43	Vestiging van wolven betekent dat zij wilde prooien in het nieuwe leefgebied vinden. Het is zaak uit te vinden welke dit zijn en hun voorkomen veilig te stellen. Het is van belang te onderzoeken in hoeverre hierbij kan worden aangesloten bij de bestaande monitoring van wilde hoefdieren door de Faunabeheereenheden. Om inzicht te krijgen in potentiele conflictgebieden, bijvoorbeeld bij afwezigheid van wilde hoefdieren en ruime aanwezigheid van gehouden schapen, zou inzicht in de spreiding in gehouden dieren ook in beeld gebracht kunnen worden.			Later. Inzicht over aanwezigheid wilde prooidieren is bekend. Nederland is onwaarschijnlijk rijk aan prooidieren.	
6.3	44	In ecologische zin is sprake van een wolvenleefgebied wanneer in een gebied tenminste één C1- of drie C2-waarnemingen van verschillend type zijn gedaan, volgens de SCALP-criteria. Het is niet zinvol om hieraan vooraf een minimum oppervlakte-eis te stellen.				[redacted]: *Hier in de beleidsreactie een standpunt over innemen. Stelling dat een gebied leefgebied is, heeft consequenties voor de toepassing van artikel 10 en 11 Ffw (bijv. ruimtelijke ingrepen)* [redacted] *Leefgebied in relatie tot het gebiedsbeschermingsspoor HR nog niet aan de orde (zie 3.13). Bij zwervende*

						wolf nog geen sprake van vaste woon of verblijfplaats. In dit stadium niet aan de orde. [redacted]*: Waar ligt het omslagpunt? Op grond van welke argumenten beslis je dat een wolf niet rondzwerft maar een territorium heeft? Bijv wolf Meppen: in 2013 gezien, in 2014 in hetzelfde gebied opnieuw, is dat nog zwervend?*
6.4	45	In een vroege fase is tenminste de passieve monitoring geregeld welke wordt uitgevoerd door deskundigen verbonden aan het wolvenbureau. Zodra er sprake is van enkele roedels wolven in Nederland, wordt het onderzoek opgeschaald en moet extra informatie worden verzameld over roedelgrootte, territoriumgrootte, voortplantingssucces e.d.	[>2] of later (1)	***Prv*** (**wb**, ond, prv, ff)		[redacted]*: voor operationeel draaiboek aansluiten bij 4.10 en is intensieve monitoring niet aan de orde. Meenemen in overleg met wolveninNederland.*
6.5	45	Het is wenselijk dat onderzoek en monitoring in Nederland inhoudelijk aansluit bij dat van de ons omringende landen, opdat op Europees niveau gegevensreeksen worden verkregen en Nederland optimaal profiteert van ervaringen in het buitenland. Dit raakt ook aan de aanbeveling dat Nederland zich, cf. de Carnivore guidelines, met de buurlanden buigt over een grensoverschrijdend wolvenplan.	[?] (1)	.. (**wb**, ond, prv, ff)		[redacted]*: zie ook 3.3.,Zie 3.4, 3.11 en 3.17.* [redacted] *als het gevolg van verschillen in vestigingsniveaus is de diepgang van de monitoring ook verschillend. Wel goed om ervaringen uit te wisselen.*
6.6	46	Ecologisch onderzoek moet licht werpen op de belangrijkste prooidieren voor wolven in Nederland. Aanbevolen wordt om gebruik te maken van de trend-bepalingen van de Faunabeheer-eenheden van de meest voor de hand liggende prooidiersoorten. In Nederland zijn dit ree, edelhert, wild zwijn, damhert, konijn en				[redacted]*: Later, informatie over wilde prooidieren is beschikbaar (zie 6.2).*

		haas (met lokaal wellicht ook in het wild levende runderen, huisvarkens, paarden en moeflons).				
6.7	46	Telemetrisch onderzoek is van belang voor het verzamelen van kennis over de wolf (territoriumgrootte, onderscheid roedels, dichtheid aan wolven, terreingebruik, dispersie, inzicht in het lot van afzonderlijke dieren) en kan in veel opzichten helpen bij het vergroten van het maatschappelijk draagvlak. Het kan ook licht werpen op de vraag in hoeverre mitigerende maatregelen ter voorkoming van sterfte van wolven in het verkeer genomen kunnen worden. Bij aanwezigheid van een wolf in Nederland is het om die reden gewenst om een GPS-zender onder handbereik te hebben voor het geval dat de mogelijkheid zich voordoet om een wolf te zenderen (toevalskans).			Provincies zouden kunnen bijdragen aan het beschikbaar hebben van zenders en afspraken maken over een minimum-analyse. Bespreken met wolveninnederland en Alterra.	[redacted] *Wie beschikt er over ontheffingen om dieren van een zender te voorzien. Weet* [redacted] *dat ?Mede afhankelijk hiervan bepalen wat de mogelijkheden zijn. Een zender plaatsen zonder hieraan gekoppeld onderzoek lijkt zinloos. Ligt er een beleidsvraag of gaat het om academische vragen ?Lijkt vooral het laatste.*
6.8	46	Het verdient aanbeveling zich te buigen over de vraag hoe wolven te vangen bijvoorbeeld voor wetenschappelijk onderzoek. In de praktijk wordt dit veelal gedaan met de (verboden!) pootklem en of een verdovingsgeweer (http://www.ibriwolf.it/en).				[redacted] *: In de beleidsreactie duidelijk maken dat de pootklem in Nederland niet gebruikt mag worden (verbod in Besluit beheer en schadebestrijding). Hoe zit dat met strikken? Worden o.a. in z.o.-Polen gebruikt* [redacted] *: Bij aanwezigheid van zwervende dieren geen noodzaak voor onderzoeksontheffing. In verband met het eventueel wegvangen van een probleemwolfkan de beschrijving van middelen wel zinvol zijn. Volstaat: wettelijk toegestane vangmiddelen in dit geval ?*
6.9	46	Het is wenselijk dat monitoring en onderzoek in Nederland inhoudelijk	[?] (1)	.. (**wb**, ond, prv, ff)		[redacted] *: 3.17* [redacted] *: als het gevolg van verschillen in*

		aansluiten bij dat van de ons omringende landen, opdat op Europees niveau gegevensreeksen worden verkregen en Nederland optimaal profiteert van ervaringen in het buitenland. Dit raakt ook aan de aanbeveling dat Nederland zich, cf. de Carnivore guidelines, met de buurlanden buigt over een grensoverschrijdend wolvenplan.				*vestigingsniveaus is de diepgang van de monitoing ook verschillend. Wel goed om ervaringen uit te wisselen (zie 6.5)*
6.10	47	Het is onmogelijk (en niet wenselijk) om vanaf heden bij elke melding uit te rukken om sporenonderzoek te verrichten. Het advies luidt dan ook om pas bij de 'verdenking van de aanwezigheid van een wolf', al dan niet in combinatie met schademeldingen, actief ter plekke sporenonderzoek te gaan doen om vast te stellen of er daadwerkelijk sprake is van (schade door) een wolf. Invulling van het criterium 'verdenking van de aanwezigheid van een wolf' berust bij het wolvenbureau.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)		*: Wolven in Nederland?Afhankelijk van 4.9 (geldt voor alle aanbevelingen waarbij wb initiatiefnemer is). Voorlopig waarnemingen.nl en wolveninnederland.* *: voor operationeel draaiboek alleen bij schademeldingen moleculair onderzoek. Voor onderzoek aan sporen overlaten aan zoogdiervereniging of wolveninnederland.* *Meenemen in overleg met wolveninNederland.*
6.11	47	Eenieder die betrokken is bij het transport van wolven (dood of levend) of onderdelen van wolven (uitwerpselen, haren, karkas e.d.) beschikt daartoe over een toegesneden ontheffing van de Ff-wet en een EU-CITES-certificaat en/of een registratie als wetenschappelijke instelling onder het CITESverdrag.	[?] (1)	.. **EZ** (**wb**, win, zv, nem)		*rol EZ.* *: regiegroep stelt lijst op van instanties die betrokken kunnen zijn bij transport van wolven of delen daarvan.*
6.12	47	Voor de opslag en analyse van data van wolf-gerelateerde waarnemingen kan worden aangesloten bij SCALP-criteria (Kaczensky *et al.*, 2009). Het gebruik van moderne communicatiemedia wordt aanbevolen (iPhones).	[?] 2 of later (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)		*: opslag en analyse hoeft niet persé op één plaats te gebeuren. Het is wel essentieel dat bij alle betrokkenen bekend is waar dat plaats vindt. Datamodel opnemen in OD.*

6.13	47	De betrokken overheden (provincies en het ministerie van Economische Zaken) maken afspraken over de bekostiging van inzet van personen en middelen van WolvenInNederland, NFI, Alterra, DWHC, RIVM, CVI en Naturalis, welke samenhangen met een correcte uitvoering van alle in het wolvenplan opgenomen protocollen (Bijlagen 1 t/m 9).	1		Let op dat dit geen subsidiering of staatssteun wordt. Voorts opletten dat je aan aanbestedingsregels voldoet. rol EZ iom prov (**regiegroep**)	[redacted]*: Rol van FF ?* [redacted]*: Regiegroep bepaalt welke onderzoeken noodzakelijk zijn en welke protocollen daarbij gevolgd worden. Alleen voor deze onderzoeken worden afspraken gemaakt over financiële vergoedingen en verantwoordlijkheden.*
6.14	47	Het wolvenbureau werkt vanaf de instelling aan naamsbekendheid, zodat de vinder (particulieren, meldkamer politie, dierenambulance, gemeentes, NGO's, wegbeheerder en weggebruiker, Stichting Wildaanrijdingen Nederland, BOA's) van 1) sporen van een wolf, de waarnemer van 2) een levende wolf, de vinder van 3) een prooidier van een wolf en de vinder van 4) een dode wolf, de weg weet en zijn waarneming meldt bij het wolvenbureau of bij WolvenInNederland. Feitelijk moet overal waar een melding kan binnenkomen een poster hangen met 'bel het wolvenbureau' of 'bel WolvenInNederland' (en laat de 'plaats delict' intact). Zo kort mogelijk na de melding wordt overgegaan tot het veilig stellen van het kadaver, sporenonderzoek, etc. alles volgens standaardprotocollen (Bijlagen 1 t/m 9). Wolvenbureau en WolvenInNederland zijn daartoe 24*7 bereikbaar.	[?] 2 of later (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	Zie 4.9	[redacted]*: hoewel we niet kiezen voor een wolvenbureau is het wel zinvol om één goede instructie beschikbaar te hebben. Het lijkt er op dat daar al in is voorzien. Als je "wolf" of "wolven" intikt in een zoekmachine kom je automatisch bij wolveninnederland waar informatie gegeven wordt. Bekijken of de informatie voldoet aan onze wensen en meenemen in gesprek met wolveninnederland.*
6.15	47	Het wolvenbureau registreert, vanaf de komst van de eerste wolf in Nederland, informatie over aan wolf-gerelateerde waarnemingen. Van belang is dat de gecontroleerde waarneming in het bestand van de Zoogdiervereniging komt. Via het	[?] (1)	.. **PRV EZ** (**wb**, win, zv, nem)		[redacted]*: relatie met 4.10 en 6.12. Bestand van de zoogdiervereniging is relevant, maar NDFF is gezien de provinciale rol via BIJ12. Het is essentieel dat gevalideerde gegevens voor provincies op detailniveau beschikbaar zijn.*

		Netwerk Ecologische Monitoring kunnen deze waarnemingen de basis bieden voor de zesjaarlijkse rapportage aan Brussel (net zoals dat nu voor andere HR-soorten gebeurt).				
6.16	48	Veelvuldige meldingen van waarnemingen van wolven uit één regio vormen aanleiding tot nader onderzoek door de deskundigen van of aangetakt aan het wolvenbureau. Die zoeken daarbij systematisch naar aanwijzingen op bijvoorbeeld bospaden, langs rasters en andere lijnvormige landschapselementen. Ook spoorsneeuw en cameravallen kunnen worden benut. Speuren naar welpen voor het vaststellen van reproductie kan het best gebeuren vanaf einde juni.	[?] 2 (1)	.. **PRV** (**wb**, win, zv, nem)		[redacted]*: nog niet urgent.* [redacted]*: dit kan natuurlijk ook op korte termijn spelen. Ook in dit geval is het noodzakelijk om een onderscheid te maken tussen de voor beleid en beleisduitvoering esentiele informatie en wetenschappelijk interessante informatie. Het is raadzaam om in het OD hier aandacht aan te schenken.*
6.17	48	Sporen worden volgens standaard (SCALP) protocol vastgelegd (Kaczensky en Huber 1994; Kaczensky *et al.*, 2008): spoorlengte, individuele prenten, foto inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint), gipsafdruk, registratieformulier, datum, vindplaats (gps), omschrijving vindplaats. Er worden zo mogelijk haren en uitwerpselen verzameld voor het DNA-onderzoek. De deskundige zorgt voor archivering van zijn ervaringen door het wolvenbureau. Het wolvenbureau verzorgt de berichtgeving rond de waarneming.	[?] 2 (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	later?Zie protocollen …	[redacted]*: berichtgeving altijd in overleg met grondeigenaar/terreinbeheerders.* [redacted]*: zie 6.14.*
6.18	48	Microscopisch onderzoek van haren kan licht werpen op de vraag of een wolf kan worden uitgesloten, maar microscopisch kunnen haren van wolven niet worden onderscheiden van hondenharen. Daartoe is een genetische analyse vereist. Monsters worden daartoe in papier droog opgeslagen	[?] 2 (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	later?	[redacted]*: In technisch draaiboek?* [redacted]*: het is niet noodzakelijk om overal haren te gaan verzamelen en droog of ingevroren te bewaren. Wel essentieel bij schade aan (landbouw)huisdieren. Instructies meegeven bij melding van potentiele wolvenschade (protocol).*

		(met silicagel) of ingevroren (Bijlage 5).				
6.19	48	Nabootsen van huilen door wolven levert vaak een reactie op welke tevens aanwijzingen kan bevatten over reproductie (Bijlage 4). Omdat dit verstorend kan werken op pups moet deze methode beperkt en alleen deskundig worden ingezet.	[?] pm (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	later?	[redacted] *: Schrappen: valt toch onmogelijk te handhaven.* [redacted] *: helemaal met* [redacted] *eens.*
6.20	48	Veiligheid en bescherming van de mens heeft bij de vondst van keutels, een prooidier of een kadaver van een wolf (zie onder bij 4) of bij een gewonde wolf (zie onder bij 2) de hoogste prioriteit. Wolven en hun prooidieren kunnen bacteriën, schimmels en virussen bij zich dragen, inclusief organismen die overdraagbaar zijn op mensen (zoönosen). Hoewel het zelden voorkomt dat deze overgedragen worden op mensen, dienen de nodige veiligheidsmaatregelen te worden getroffen. Daarbij gaat het om: • het dragen van handschoenen en gepast schoeisel wanneer men met het dier, karkas, of onderdelen daarvan werkt; • het wassen van blootgestelde huid en kleding na contact met het dier en het bedekken van eventuele verwondingen met geschikte pleisters om infectie te voorkomen.	[?] (1)	.. (**wb**, ond, prv, ff) / (**wb**, win, zv, nem)	rol prov en EZ	[redacted] *: Dit lijkt mij een kwestie van gezond verstand! Dat hoeft toch niet in een operationeel draaiboek?* [redacted] *: in geval van melding van schade aan (landbouw)huisdieren deze instructies meegeven (protocol).*
6.21	48	De deskundige van het wolvenbureau regelt de validatie van de waarneming. De deskundige zorgt, bij een positieve uitslag, voor het vastleggen van locatie, film, foto, sporen en ander 'bewijsmateriaal' volgens een standaard protocol en voor registratie van zijn ervaringen door het wolvenbureau. Het wolvenbureau verzorgt	[?] pm (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)		[redacted] *validatie van wolvenwaarneming wel regelen, maar misschien op verschillende niveaus. Voor NDFF vindt validatie door deskundige van Zoogdiervereniging plaats. Bij schademelding zou dat weer een ander deskundige kunnen zijn. Relatie met 6.12.*

		de berichtgeving rond de waarneming (Bijlagen 2;4;5;6;7;9).				
6.22	49	Een geautoriseerde en deskundige dierenarts is lid van het team dat zich bezighoudt met de vangst van wolven (Bijlage 9).	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	Zie probleemwolf	
6.23	49	Het plaatsen van een volwassen wilde wolf in quarantaine, bijvoorbeeld voor revalidatie, wordt in het algemeen als niet realistisch gezien. Voor een volwassen wilde wolf is dit een zeer traumatische en daarmee dieronvriendelijke optie.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	Zie probleemwolf	[redacted]*: Waarom zou dit voor een wolf traumatisch zijn terwijl dat bij tal van andere dieren praktijk is?* [redacted]*: tekst aanbeveling is erg absoluut gesteld en niet volledig in overeenstemming met volgende alinea's in Alterra-rapport. Het lijkt goed om ook voor volwassen wolven tijdelijke opvang ook mogelijk te maken. Enkele dierentuinen hiervoor ontheffing geven (dierentuinen gespecialiseerd in Europese dieren of dierentuinen gespecialiseerd in grote carnivoren ?*
6.24	49	Gewonde wolven die niet terug kunnen naar de natuur worden gedood. Gewonde of verweesde pups die voor 1 oktober zijn geboren mogen worden opgefokt en gehouden in een opvangcentrum of dierentuin. Beoordeling van de situatie is mede aan een bevoegd en deskundig dierenarts (expertisearts).	[?] (1)	.. **PRV** (**prv**)	Zie probleemwolf; draaiboek	[redacted]*: Let op, dit is in strijd met Kwaliteitsprotocol opvangcentra. Uitgangspunt is uitzetten, daarna is toetsing onder CITES en Ffw nodig (denk aan de discussie over Morgan (t/m 31).* [redacted]*: zie 6.23. Voor volwassen wolven niet obligaat kiezen voor doden.*
6.25	49	Het verdient aanbeveling op voorhand de bevoegdheid om een wolf te doden te regelen, zodat bij urgentie meteen gehandeld kan worden.	[?] (1)	.. (**prv**)	voor draaiboek	[redacted]*: Zie ook volgende aanbeveling; dit gaat niet alleen om Ffw, maar ook om veterinaire regelgeving over zoonose, gebruik vuurwapen, toepassing diergeneesmiddel (euthanasaat), en verwijderen kadaver.* [redacted]*: bevoegdheid regelen en afwegingskader opstellen. Stichting Valwild heeft van EZ ook ontheffing voor het opsporen en doden van bijvoorbeeld*

						das en boommarter. Zou uitgebreid kunnen worden met wolf.
6.26	49	Het doden van een gewonde wolf kan met het geweer of een dodelijke injectie, afhankelijk van de situatie welke door de deskundigen, inclusief een geautoriseerde dierenarts, wordt beoordeeld.	[?] (1)	.. (**prv**)	voor draaiboek	[redacted]*: zie 6.26.*
6.27	50	Het verdient aanbeveling te werken naar een systeem waarbij de vinder van een prooidier van een wolf de vondst van zowel een wilde prooi als een gehouden prooi binnen 24 uur meldt bij het wolvenbureau of het Faunafonds. Beide partijen werken nauw samen zodat ook het Faunafonds een goed overzicht heeft van het verspreidingsgebied van wolven.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)	voor draaiboek	[redacted]*: voor landbouwhuisdieren koppelen aan melding aan Faunafonds; beschrijven in OD.*
6.28	50	Een dood gevonden prooidier wordt door de deskundige van het wolvenbureau veiliggesteld. Zo mogelijk worden door de deskundige ook gewonde prooidieren ter beschikking gehouden voor onderzoek. De aanwezigheid van een geautoriseerde dierenarts hierbij is wenselijk. De deskundige zorgt voor het vastleggen van sporen in de omgeving volgens een standaard protocol. Voor DNAonderzoek aan de hand van beetsporen (slijm) is snelheid gewenst, binnen 24 uur moet een monster zijn genomen om nog een DNA-profiel vast te stellen (wel of niet wolf en welke wolf; (Bijlage 8).	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)	voor draaiboek	[redacted] *zie 6.27. Bij een goede omschrijving in protocol en veiligstelling door taxateur / beoordelaar is het misschien niet nodig om ook een dierenarts te betrekken. Dood gevonden wilde prooidieren zou ik niet willen veiligstellen. Wellicht enkele "onderdelen".*
6.29	50	*Wilde prooi* Bij het vinden van een wilde prooi wordt door de deskundige van het wolvenbureau de omgeving afgespeurd volgens standaard protocol (uitwerpselen, sporen, haren; Bijlagen 3, 4, 5, 6, 7). Er worden, ook door	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)		[redacted]*: binnen de mogelijkheden van de regelgeving overlaten aan deskundigen. Niet helemaal dichttimmeren. Ook bij waarnemingen aan andere diersoorten spelen deskundigen uit de streek een rol. Gevaar dat je bij te strak reguleren deze*

		de deskundige, foto's gemaakt van: omgeving, vindplaats, prooi, detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint). De datum, vinder, vindplaats (gps), leeftijd geslacht conditie van de prooi, doodsoorzaak, sectie in het veld (vraatbeeld en onderhuidse sporen) worden door de deskundige geregistreerd. De prooi blijft in overleg met de lokale beheerder in het veld achter (camera plaatsen, ook al komt een wolf waarschijnlijk niet terug bij een naar mens ruikende prooi; Bijlage 8).				*mensen het gevoel geeft dat ze niet relevant zijn, waardoor meldingen uitblijven.*
6.30	50	*Gehouden prooi* Ook bij het vinden van een 'gehouden prooi' wordt de omgeving door de deskundige van het wolvenbureau afgespeurd (uitwerpselen, sporen, haren; Bijlagen 3, 4, 5, 6, 7) en worden foto's gemaakt van: omgeving, vindplaats, prooi, detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint). De datum, vinder, vindplaats (gps), leeftijd geslacht conditie van de prooi, vraatbeeld worden genoteerd. Voor een taxatie van de schade laat de deskundige zich vergezellen door de vertegenwoordiger van het Faunafonds in het wolvenbureau dan wel door een daartoe aangewezen taxateur. De deskundige regelt de sectie in het veld. Hierbij worden o.a. doodsoorzaak, vraatbeeld (bijtwonden) en onderhuidse sporen geregistreerd. Het kadaver gaat naar het destructiebedrijf (Bijlage 8).	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)		: *zie 6.27 en 6.28.*
6.31	50	Onderzoek aan gewonde prooidieren verloopt, eveneens via standaard protocol,	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)		: *Alleen bij gehouden dieren, of ook bij wilde?*

		door de deskundige van het wolvenbureau en een geautoriseerde dierenarts ter plekke. Indien noodzakelijk en mogelijk worden gewonde prooidieren behandeld of geëuthanaseerd. Daarom is de aanwezigheid van een geautoriseerde dierenarts gewenst (Bijlage 8).				[redacted]*: zie 6.28. kan ook anders en meer praktisch geregeld worden. Afwegingskader opnemen in OD.*
6.32	50	Voor een taxatie van de schade laat de deskundige zich vergezellen door de vertegenwoordiger van het Faunafonds in het wolvenbureau dan wel door een daartoe aangewezen taxateur. In alle gevallen worden de bevindingen door de deskundige teruggekoppeld met en geregistreerd door het wolvenbureau. Het wolvenbureau verzorgt de berichtgeving rond de vondst van het (de) prooidier(en).				[redacted]*: zie 6.27 en 6.28.*
6.33	51	Om duidelijkheid te creëren is het gewenst dat het Faunafonds zich buigt over de vraag op basis van welke criteria de schade kan worden vergoed (in de vestigingsfase/de komende jaren).				[redacted]*: Is al beantwoord; alle bewezen schade wordt vergoed, geen eigen risico of preventie vereist.* [redacted]*: 100 % schade aan bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren vergoed. Over behandelkosten besluiten in BAC VP. Geldt alleen voor de fase van zwervende dieren. Bij "vestiging" mogelijk anders.*
6.34	51	De instituten die een kadaver willen (kunnen) onderzoeken of vervoeren vragen daartoe zelf tijdig de benodigde Flora- en faunawetontheffingen en EU-CITES-certificaten aan. Het ministerie van Economische Zaken zorgt voor een voortvarende behandeling van de aanvragen. Ontheffingen en certificaten zijn ook aan de orde bij het verzamelen van onderdelen van de wolf (DNA-monsters, speekselmonsters etc.) en het	[?] (1)	.. (**ond**, EZ)	rol EZ	[redacted]*: speelt dit alleen bij een dode wolf of ook bij kadavers van prooidieren waarin/op zich DNA van wolven kan bevinden? Hoe ver gaat dat?* [redacted]*: bepaalde sleutelinstituten standaard ontheffingen e.d. laten aanvragen en beschikbaar stellen aan medewerkers.*

		transporteren daarvan. DWHC kan per sms ontheffing CITES regelen voor betrokken personen. Bij twijfelgevallen over benodigde ontheffingen of certificaten nemen instituten altijd contact op met Dienst Regelingen van het ministerie van EZ.				
6.35	51	Het wolvenbureau stuurt een validatiedeskundige op locatie, vergezeld door een technisch rechercheur van de politie en/of een BOA. De technische recherche kan in een later stadium desgewenst het NFI inschakelen. Een gevonden kadaver wordt door de deskundige altijd veiliggesteld (in koeling, maar niet diepgevroren). Bij de vondst van een dode wolf wordt de omgeving afgespeurd (uitwerpselen, sporen, haren, speekselmonsters, necrofiele entomofauna). Er worden foto's gemaakt van de omgeving, vindplaats, wolf, detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint). De datum wordt geregistreerd, evenals de vindplaats (gps) en de vinder (Bijlagen 1,3,4,5,6,7).	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)		[redacted]*: Mogelijk zijn deskundigen ingezet door Faunafonds voldoende om eerste registratie en veiligstellen te verzekeren.*
6.36	51	Bij autopsie op een dood gevonden wolf is het zaak om optimaal te profiteren van de deskundigheid die bij diverse instellingen en instituten aanwezig is. Voor de hand liggend zijn WolvenInNederland, Alterra, DWHC, Naturalis, RIVM en het CVI.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)		
6.37	51	De sectie levert zekerheid over de vraag of aangifteplichtige ziekten kunnen worden uitgesloten. Wanneer bij sectie of anderszins komt vast te staan dat het dier illegaal werd gedood dan wel sterke	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	In beleidsreactie aangeven dat het Openbaar ministerie dit soort zaken zelf regelt en dat zij zelfstandig bepaalt of nader onderzoek wordt ingesteld.	

		vermoedens daarover bestaan, wordt door het wolvenbureau aangifte gedaan bij de politie en stelt Justitie nader onderzoek in. Het ministerie van EZ maakt vooraf afspraken met het Openbaar Ministerie over eisen bewijsvoering, financiën en organisatie.				
6.38	51	In alle andere gevallen bericht de deskundige DWHC te Utrecht en regelt samen met DWHC het transport van het kadaver naar Utrecht. DWHC is voor dit doel altijd (7*24) bereikbaar. DWHC meldt de vondst aan Alterra, CVI, RIVM en Naturalis zodat dezelfde dag nog een gezamenlijke sectie te Utrecht kan worden verricht. DWHC heeft de lead bij deze sectie. Naturalis opent het dier zodat huid en skelet zoveel mogelijk intact blijven voor het prepareren/conserveren. Alle partners volgen bij sectie het standaard protocol. De sectie wordt op foto en/of film vastgelegd (Bijlage 1; 10).	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)		: Dit gaat uit van een min of meer vers dode wolf. wat doe je met een dier/restanten die al oud/half vergaan zijn?
6.39	51	Er zal aan de hand van een sampleplan een biobank worden aangelegd, waarin organen en weefsels van het kadaver worden veiliggesteld volgens een standaard protocol. DWHC zorgt voor een voor alle partners toegankelijke database en de beschikking over samples van monsters (aliquots) voor aanvullend onderzoek. De toekomst zal uitwijzen om hoeveel wolven dit gaat.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)		
6.40	51	Het Senckenberg Research Institute in Gelnhausen, verbonden aan de universiteit van Frankfurt, doet de DNA-analyses voor wolven in Duitsland, Polen en Denemarken en beschikt over een	[1] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	Opdracht EZ aan Alterra: bevorder dat referentiesystemen op Europees niveau zijn afgestemd en gedeeld.	

		databank die onderzoek naar herkomst mogelijk maakt. Omdat de Pools-Duitse populatie een zeer waarschijnlijke bron vormt voor Nederland, gaat een DNA-monster naar dit instituut. Tegelijkertijd gaat een DNAmonster naar het ISPRA dat beschikt over een databank van Italiaans-Franse wolven. Alterra en Naturalis treden hierin gezamenlijk op.				
6.41	52	Het verdient aanbeveling dat vanuit Nederland initiatief wordt genomen voor, dan wel aansluiting wordt gezocht bij EU-brede samenwerkingsverbanden om te zorgen voor een EU-brede openbare referentie set voor wolven-DNA. Dit zou in de toekomst de mogelijkheid bieden om analyseresultaten snel te kunnen vergelijken, ongeacht wie de analyses heeft uitgevoerd.	[1] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	Opdracht aan Alterra: bevorder dat referentiesystemen op Europees niveau zijn afgestemd en gedeeld.	Ontsluiting via web? [=> gecheckt; n.v.t.]
6.42	52	De uitslag van sectie en analyses gaat naar alle betrokken partners en naar het wolvenbureau. Het restant van het kadaver na sectie (zoveel mogelijk in tact skelet en huid) wordt voor nader onderzoek gedurende twee weken bewaard bij DWHC. De uiteindelijke bestemming is de natuurhistorische collectie van Naturalis. De geprepareerde wolf kan daarna op verzoek worden uitgeleend, bijvoorbeeld aan bezoekerscentra o.i.d.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)		
6.43	52	Het wolvenbureau verzorgt de communicatie over de vondst van het kadaver van de wolf en de resultaten van het onderzoek. Communicatie door anderen gaat in afstemming met het wolvenbureau. Zolang het wolvenbureau nog niet operationeel is neemt EZ deze	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	In beleidsreactie opnemen dat in gedecentraliseerde situatie niet EZ maar provincie hierover gaat.	

		taak op zich.				
6.44	52	Het verdient aanbeveling om a) op directieniveau en b) onder de centrale regie van het ministerie van Economische Zaken, de samenwerking tussen de betrokken onderzoeksinstituten te regelen. Aanbevolen wordt om duidelijke afspraken te maken over: • de verdeling van de onderzoektaken (wie doet wat?), • het gebruik van het verzamelde onderzoekmateriaal voor analyses buiten de toegewezen onderzoekstaken om, • de omgang met de media, • de wetenschappelijke publicatie van de onderzoeksresultaten, waarbij de wetenschappelijke onafhankelijkheid voorop staat.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	Dat doen we al via de aanwijzingen op grond van de Ffw-ontheffingen. Misschien in de beleidsreactie opnemen dat we de ontheffingen voortaan zullen intrekken indien de aanwijzing niet worden opgevolgd?	
		uit hoofdstuk 7: Schadepreventie en – tegemoetkomingen			Prov. i.o.m. Faunafonds	
7.1	53	Het verdient aanbeveling om in een vroeg stadium per provincie inzicht te verwerven in het aantal schapen dat door honden en/of vossen wordt gedood.	[?] (1)	.. **PRV FF** (**prv**, ff, wb, ond)	[redacted] vragen !!!	Drenthe: in voorontwerp FF-beleidsplan is opgenomen dat we dit d.m.v. enquetes onder schapenhouders in beeld willen brengen (elke 3 jaar enquete herhalen). Zou ook landelijk kunnen via faunafonds?
7.2	53	Gelet op de kans op predatie van gehouden dieren verdient het aanbeveling om een centraal meldpunt in te richten waar de burger met dit type klachten terecht kan. Dit centraal meldpunt verzorgt ook de communicatie over preventie van en tegemoetkomingen in geleden verliezen. Aanbevolen wordt daarbij de procedures van het Faunafonds te volgen. Wolvenbureau en Faunafonds kunnen hier elkaar versterken.	[?] (1)	.. **PRV FF** (**prv**, ff, wb) / (**ff**, wb)	Zie opmerking bij 7.13	
7.3	56	Het verdient aanbeveling dat				[redacted]: Open deur

		tegemoetkomingssystemen voor geleden verliezen door wolven hand in hand gaan met voorlichting en hulp bij het nemen van preventieve maatregelen.				
7.4	56	Aanbevolen wordt grondgebruikers (of eigenaren van vee) verantwoordelijk te maken voor het nemen van preventieve maatregelen tegen wolvenoverlast.			Dat zijn ze feitelijk al.	
7.5	56	Omdat veldtesten van veel potentieel geschikte ‘ad hoc‘ middelen tot op heden ontbreken, verdient het aanbeveling om het effect van preventieve maatregelen nauwkeurig te monitoren.				
7.6	57	Aanbevolen wordt voor de Nederlandse situatie dat de sector uitwerkt welke methoden inpasbaar en effectief zijn. Aanvankelijk kan worden teruggevallen op de methode die in Duitsland als effectief wordt gezien, namelijk omheinen door: 1. (5 draads) elektrisch raster > 90 cm en afstand tot de grond <20 cm of 2. 90 cm hoge flexinetten (omheiningen van netten die stroom voeren) V>2000-3000V/ 1J, afstand tot de grond <20 cm of 3. gaas >1,20 m op de bodem met een spandraad afgespannen.				
7.7	57	Het verdient aanbeveling om vroegtijdig een expert uit het buitenland uit te nodigen om schapenhouders, desgewenst, te trainen in het gebruik van de juiste waakhonden en andere preventieve middelen tegen wolvenpredatie.				
7.8	58	Vanaf de eerste schade door wolven en bij vastgestelde vestiging stimuleren het wolvenbureau en het Faunafonds de inzet van tijdelijke preventieve middelen om nieuwe schades zoveel mogelijk te	[?] (1)	.. (**prv**, ff) / (**prv**, ff, wb)	Toetsen of dit binnen de taken van het Faunafonds past. Lijkt eerder een beleidskeuze voor provincies te zijn.	

		voorkomen. Het Faunafonds ondersteunt het gebruik van preventieve middelen door middel van een financiële tegemoetkoming of uitleen van materiaal. Ook de inzet van een vrijwilligersnetwerk wordt actief bevorderd door wolvenbureau en Faunafonds.				
7.9	59	Het in situ onderzoek na een wolf-gerelateerde schademelding wordt uitgevoerd door deskundigen die worden ingeschakeld door het Faunafonds en het wolvenbureau.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)	Hier het wolvenbureau schrappen of onder geschikt maken aan Faunafonds. Bestuur Faunafonds is wettelijk bevoegd gezag.	
7.10	59	Emoties rond (schade door) wolven kunnen hoog oplopen. Dat legt een zware druk op de schouders van de deskundigen van het wolvenbureau en Faunafonds die een bezoek brengen aan getroffen boeren. Het verdient aanbeveling erop voorbereid te zijn dat deze mensen soms meer de functie van mediator dan van taxateur zullen moeten vervullen.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)		
7.11	59	Om te voorkomen dat bedrijven bezoek krijgen van nieuwsgierigen dient de anonimiteit van de grondgebruiker in kwestie te zijn gewaarborgd.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)		: Nee, dat doen we bij andere faunaschade ook niet.
7.12	59	Het verdient aanbeveling de wolf op te nemen in de lijst van diersoorten genoemd in artikel 4, eerste lid, onderdeel a en b van de Flora- en faunawet.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, EZ)	rol EZ Gedoeld wordt op Bekendmaking lijsten beschermde diersoorten. Let op, als gekozen wordt voor een regeling aanwijzing wolf op basis van artikel 4, tweede lid, Ffw moet het Faunafonds zijn beleidsregels aanpassen om tegemoetkomingen te kunnen verlenen.	HR en FvB gaven aan dat dat geen punt is.Is eerder al aan de orde geweest EZ

7.13	59	Het Faunafonds verschaft in een vroeg stadium duidelijkheid over de eisen waaraan de grondgebruiker moet voldoen voor preventie van schade door wolven, om in een later stadium in aanmerking te kunnen komen voor tegemoetkomingen in geleden bedrijfsmatige verliezen. Onderdelen daarvan zijn een passende tegemoetkoming in schade aan huisdieren (honden) en hobbydieren/niet bedrijfsmatig gehouden dieren, het voordeel van de twijfel over de dader en het vergoeden van vervolgschade. Dit vereist een aanpassing van de beleidsregels van het Faunafonds. In alle gevallen geldt voor een tegemoetkoming de voorwaarde dat de vereiste preventiemaatregelen waren genomen en de verblijfplaats van de dieren is geregistreerd via het UBN (Uniek Bedrijfs Nummer) of het BRS (Bedrijfsrelatienummer).			In de beleidsreactie opnemen dat het verlenen van tegemoetkomingen voor door particulieren geleden schade een wezenlijke verandering zal zijn in het beleid van het Faunafonds. Uitgangspunt van de wettelijke bepaling is namelijk dat tegemoetkoming uitsluitend bestemd is voor diegenen die in hun broodwinning geschaad worden door inheems beschermde soorten. Schade aan particuliere zaken is een algemeen maatschappelijk risico dat burgers geacht worden zelf te dragen.	[redacted]: Moeten we niet willen: geen schadevergoeding voor huis/hobbydieren
7.14	59	Omdat op de wolf het zwaarste beschermingsregime van toepassing is, wordt aanbevolen om, in uitzondering op het beleid, maar met gebruikmaking van de bevoegdheid van artikel 8, derde lid van de beleidsregels voor de wolf geen eigen risico te berekenen binnen een overgangstermijn van één jaar na het verschijnen van de eerste wolf (wolven) in een regio. Daarna moet het eigen risico worden herzien.				[redacted]: Zie 6.3; gaat het om het verschijnen van een zwervende wolf of om het verschijnen van een territorium?
7.15	59	Het wolvenbureau en het Faunafonds zien toe op een correcte uitvoering van een regeling voor preventie van en tegemoetkomingen in schade door wolven. Dit laatste houdt in dat alle dode dieren,			Geen toezichtstaken voor het wolvenbureau! Faunafonds heeft uitsluitend toezichtstaken waar het gaat om de vraag of aan de voorwaarden voor	

		kosten van de dierenarts, kosten van destructie en vervolgschade vergoed worden conform EUregelingen, onder de voorwaarde dat de grondgebruiker aan zijn, door het Faunafonds nog nader te formuleren, verplichtingen tot preventie heeft voldaan.			tegemoetkoming is voldaan. Gevolgschade wordt in beginsel niet vergoed.	

[tabel: versie 12 december 2013]

Aanbevelingen uit het voorstel voor een wolvenplan 2.0 van Alterra (versie vrijdag 6 december 2013 13:16u).

nr.	pag.	aanbeveling	in welke fase aan de orde? .. volgens ons / (volgens tab 2.2 rapport)	wie? .. volgens ons / (volgens tab. 2.2 rapport)	Reactie
		uit hoofdstuk 3: Wet- en regelgeving			
3.1	20	Om de rechtszekerheid te vergroten verdient het aanbeveling dat het ministerie van Economische Zaken de wolf toevoegt aan de Bekendmakingslijst onder de Flora- en faunawet. Ook voorlichting over de beschermde status en de daarmee samenhangende verboden is van belang.	1 (1)	EZ (**EZ**)	In relatie tot 3.8 in overleg met provincies.
3.2	22	Het verdient aanbeveling verbindingen voor wolven met het buitenlands brongebied te definiëren en veilig te stellen. In combinatie met de bescherming van de bronpopulaties vormt dit onderdeel van het opstellen van grensoverschrijdende 'population level management plans'.			
3.3	22	Het verdient aanbeveling dat de provincies, in samenwerking met het ministerie van Economische Zaken, initiatieven nemen op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking op populatieniveau ('population level management plans').		**EZ**, prv	Zie 3.17
3.4	22	Het verdient aanbeveling dat het ministerie van Economische zaken en de provincies, in nauw overleg met de buurlanden Duitsland en België, afspraken maken over de geografische en ecologische schaalniveaus waaraan de richtlijnverplichtingen worden afgemeten.	1 (1)	**EZ**, prv. (**EZ**, prv)	Rijk en provincies definiëren het schaalniveau waaraan de richtlijnverplichtingen ten aanzien van de wolf voor de Nederlandse situatie worden afgemeten. (zie 3.11)
3.5	23	Het verdient aanbeveling om in een vroeg stadium eensgezindheid te bereiken tussen de provincies, het ministerie van Economische Zaken, gemeenten, het Faunafonds en wolvendeskundigen over de criteria waaraan een wolf moet voldoen om hem tot een probleemwolf te bestempelen. Voorgesteld wordt om ook voor de Nederlandse situatie aan te sluiten bij de (Duitse) criteria en het in	1 (1)	**Prv**, regiegroep (**prv**, wb)	Provincies definiëren, in overleg met regiegroep wolf, het begrip probleemwolf en stellen een "draaiboek probleemwolf" op. Bijstelling

		Tabel 2.1 voorgestelde protocol te volgen.			van de definitie kan noodzakelijk zijn op basis van ervaringen.
3.6	23	Het vooraf regelen van een totaal verbod op het voeren van wolven ter voorkoming van habituatie kan de kans op een probleemwolf verkleinen. Hierbij hoort goede voorlichting en handhaving. Vanwege het potentieel grote leefgebied van wolven is een Algemene Plaatselijke Verordening APV hiertoe minder geschikt dan bijvoorbeeld een provinciale of landelijke regeling.	2 (1)	.. (**prv**, gem, pol)	Lokken met levende of dode lokkers is bij andere diersoorten (vos) in het Bbsd toegestaan. Niet zeer urgent.
3.7	24	Het antwoord op de vraag of een wolf kan worden beschouwd als een probleemwolf wordt bepaald door de provincie(s). Hetzelfde geldt voor de vervolgvraag: òf, hoe en door wie hij wordt verwijderd en waar naar toe. Dit geldt ook voor hybride nakomelingen van hond en wolf. Het inwinnen van advies van specialisten en eenvormige afspraken tussen de provincies zijn hierbij van belang.	2 of later (1)	Prv, regiegroep (**prv**, wb)	Zie 3.5
3.8	24	Het doden van een territoriale probleemwolf kan in bepaalde situaties een meer voor de hand liggende optie zijn dan translocatie naar een ander leefgebied of het plaatsen in quarantaine. Deze optie is vanuit juridisch perspectief echter zeer problematisch. Als er beleidsmatig grote behoefte aan deze optie bestaat, wordt voorafgaand overleg tussen rijk, provincies, gemeenten en de Europese Commissie aanbevolen.	1 (1)	**Prv**, regiegroep (**prv**, wb)/ (**prv**, gem, pol)	Zie onderdeel draaiboek bij 3.5
3.9	24	Het wolvenbureau kan worden ingeschakeld door de burgemeester, bijvoorbeeld bij een probleemwolf die een acuut gevaar voor mensen vormt en waarbij snel optreden gewenst is. De verantwoordelijke burgemeester zet een crisisteam op en wordt door het wolvenbureau voorzien van inhoudelijke en procesmatige adviezen. De burgemeester zit dit team dan voor. Het wolvenbureau blijft expert en autoriteit op kennis. De anonimiteit van de geautoriseerde persoon die een dier mag afschieten moet zijn gewaarborgd.	.. (1)	**Prv** (**prv**, wb)	*Omdat het hier per definitie om een probleemwolf moet hierin voorzien zijn in het draaiboek (3.5). Direct contact met betreffende provincie.*
3.10	24	Conform de situatie in het buitenland wordt ook in Nederland hybridisatie van wolven tegen gegaan. Als de aanwezigheid van een hybride in Nederland wordt vastgesteld, wordt aanbevolen deze weg te vangen of te doden (zie als voorbeeld de Italiaanse aanpak (http://www.ibriwolf.it/en).	2 of later (1)	.. (**prv**, wb)	*Deskundigen raadplegen vanaf welk percentage "niet-wolf" onttrekken aan de populatie aanbevolen wordt. Of bij welke uiterlijke kenmerken.*
3.11	25	Vanwege het belang voor de praktijk van een keuze voor de nationale of internationale benadering, en om de kans op juridische problemen in de toekomst te verkleinen, verdient het aanbeveling dat de provincies zich buigen over de vraag wat het juiste referentieniveau is voor Nederland bij derogaties	.. (1)	.. (**prv**, wb)	Zie 3.4.

		voor afschot of wegvangen van een wolf, alvorens een definitieve keuze te maken. Het ligt voor de hand om hierin samen op te trekken met tenminste België en Duitsland.			
3.12	25	De wolf is een prioritaire soort (Europees beleid), waarvoor bepaalde regels gelden over monitoring, waarborgen van instandhouding en van voldoende prooidieren. Het verdient aanbeveling deze materie niet alleen onder te brengen bij een Faunabeheereenheid en in een Faunabeheerplan, maar te waarborgen binnen de constructie van een wolvenbureau.	2 of later (1)	**EZ / prv** (**EZ**)	*Bij deze aanbeveling worden twee zaken door elkaar gehaald: 1 verplichting richting EC (EZ) en 2 beheer hoefdieren irt wolf (prv).*
3.13	26	Om het gebiedenbeschermingsspoor van Natura 2000 effectief te laten bijdragen aan het bereiken van een GvI voor de wolf, verdient het aanbeveling in te spelen op de dynamiek in verspreiding van de wolf in Noordwest Europa. Op het moment dat is vastgesteld dat de wolf in Nederland voorkomt, is het in dit licht belangrijk dat de instandhoudingsdoelstellingen van bestaande Natura 2000-gebieden in kwestie, gericht op de gunstige staat van instandhouding van de wolf, worden aangepast. Voor wat betreft de uitleg van het begrip 'voorkomen' vraagt het huidig criterium herziening. De periode van 10 jaar zou veranderd moeten worden tot het moment van territoriumvorming, een moment waarop de wolf ook op de Referentielijst van dat Natura 2000-gebied kan worden opgenomen.			
3.14	27	Het is van belang dat het ministerie van Economische Zaken zich op voorhand met de provincies buigt over de bescherming van wolven die opduiken in en buiten Natura 2000-gebieden. In dit kader is het ook van belang dat de internationale bescherming wordt vertaald in nationale wet- en regelgeving inclusief handhaving, zodat bijvoorbeeld hoge straffen zijn verbonden aan illegale vervolging van wolven (economisch delict).			
3.15	27	Het gegeven dat de wolf zelf zijn gebiedskeuze bepaalt kan leiden tot het ontstaan van een probleemwolf omdat sommige regio's weinig geschikt zijn voor wolven, gelet op mogelijke conflicten met de mens. In eerste instantie zou dit vooral moeten leiden tot verhoogde alertheid en zolang er geen acute, gevaarlijke situaties ontstaan behoeft niet te worden ingegrepen. Het verdient aanbeveling om vanuit provincies gebiedsanalyses uit te laten voeren om inzicht te krijgen in ruimtelijke verspreiding van prooidieren en landbouwhuisdieren. Om op alles voorbereid te zijn verdient het aanbeveling dat de provincies op voorhand de mogelijkheid verkennen of en hoe een wolf uit een bepaalde regio kan worden geweerd door bijvoorbeeld het nemen van preventieve maatregelen, ontmoediging, verjaging of verwijdering en hoe dit zich verhoudt tot de verplichting van een GvI.	2 (1)	**prv** (**prv**, wb)	

3.16	28	Naast het opstellen van een nationaal wolvenplan en het opzetten van een voorlichtingscampagne verdient het aanbeveling dat in een vroeg stadium stappen worden gezet in de richting van grensoverschrijdende beheerplannen op populatieniveau ('population level management plans').			
3.17	28	Concreet verdient het aanbeveling dat Nederland zich samen met de buurlanden buigt over een dergelijk plan voor elk van de twee dichtstbijzijnde populaties, nl. de Duits-West Poolse populatie ('Central European Lowlands' en de Frans-Italiaanse populatie ('Alpine'). Het belang daarvan wordt herhaaldelijk door de EC en het Permanent Comité van het Verdrag van Bern onderstreept (Ec, 2013a). Het is o.a. van groot belang voor de toekomstige beleidsruimte om op te treden tegen 'probleemwolven'. De onderdelen van een dergelijk plan staan beschreven in de Carnivore guidelines (Linnel et al., 2008).	1 (1)	**EZ** ism Regiegroep (**prv**, wb)	*Regiegroep bepaalt hoe vanuit Nederland met Duitse overheden overlegstructuur op te zetten. Dat is urgent. Planvorming verderop in de tijd. (zie 3.2 ev)*
		uit hoofdstuk 4: Taken en verantwoordelijkheden			
4.1	29	Het ministerie van Economische Zaken communiceert naar stakeholders over zijn nationale rol in het beleid voor wolven. Die bestaat uit het vertalen van verplichtingen voortvloeiend uit internationale verdragen in nationale wetgeving, de zesjaarlijkse verantwoording naar de Europese Commissie, de financiering van nationale monitoring en ecologisch onderzoek en het verlenen van daartoe benodigde ontheffingen in het kader van de Ff-wet en CITES.	1 (1)	**EZ** (**prv**, ff, ez)	*Verplichting rijk. Communicatie urgent. Afspraken met prv en FF over monitoring en gegevenslevering. Afspraken m.i. niet urgent.*
4.2	29	Het verdient aanbeveling dat het ministerie van EZ in samenwerking met de provincies de vertegenwoordiging van Nederland regelt binnen het LCIE en de 'Group of Experts on the Conservation of Large Carnivores' onder het Verdrag van Bern die zich bezig houdt met wolven en andere grote roofdieren waaronder de lynx op Europese schaal. De Nederlandse vertegenwoordiging maakt deel uit van het wolvenbureau.	.. (1)	**EZ**, prv. (**EZ**, wb)	*Niet heel urgent. In combinatie zien met 3.17. Overigens via EU-spoor en niet Bern.*
4.3	30	Het verdient aanbeveling een Engelstalige versie ter beschikking te hebben van het definitieve Nederlandse wolvenplan.	2 of later (1)	**EZ,** prv (**EZ**, wb)	*Niet urgent. Huidige plan is een groeidocument. Vertalen op het moment dat het noodzakelijk is.*
4.4	30	Provincies zijn verantwoordelijk voor het faunabeleid. De provincies communiceren naar stakeholders over hun specifieke rol in het beheer van de wolf. Omdat de wolf geen provinciegrenzen kent dienen aspecten zoals het beheer van prooidieren van de wolf provinciegrens-overschrijdend te worden afgesproken en hun weerslag te vinden in het provinciale faunabeleidsplan. De provincies oordelen of een wolf een probleemwolf is of niet en wat er mee moet gebeuren. Daarnaast verzorgen de provincies de financiering van het relevante	2 of later (1)	**Prv** (**prv**, wb) / (**prv**, ff, ez)	***Andere verantwoordelijkhedennog bezien*** *Vanwege de hoge reeënstand in Nederland, nu niet problematisch. Niet urgent.*

		deel van de monitoring en het ecologisch onderzoek.			
4.5	30	Het Faunafonds verzorgt samen met het wolvenbureau de voorlichting aan veehouders over de taxatie van schade, over preventieve maatregelen en over tegemoetkomingen en wanneer die van toepassing zijn. Het Faunafonds communiceert aan welke de eisen een veehouder moet voldoen om in aanmerking te komen voor een schadetegemoetkoming in geleden verliezen, hoe om te gaan met vervolgschade en op welke categorieën dieren de tegemoetkomingsregeling van toepassing is. In de relevante gevallen verleent het Faunafonds tegemoetkomingen in de geleden verliezen. Daarnaast verzorgt het Faunafonds de financiering van het deel van de monitoring en het onderzoek dat betrekking heeft op schadepreventie en de omgang met wolven door veehouders.	.. (1)	**PRV en Faunafonds** (**prv**, ff, wb, st) / (**prv**, ff)	Urgent: uitleg huidige regels, aanpassing regels mogelijk later. "nulmeting hondenschade".
4.6	30	Drie partijen zijn in principe financieel betrokken bij de financiering van de implementatie van het wolvenplan voor Nederland: de Rijksoverheid, de provincies en het Faunafonds. Aanbevolen wordt dat deze partijen een overeenkomst sluiten betreffende de verdeling van de te dragen kosten.	1	**Regiegroep**	
4.7	31	Het verdient aanbeveling om de verdeling van verantwoordelijkheden tussen Rijk, provincies, gemeenten en Faunafonds in een vroeg stadium van een eventuele kolonisatie van Nederland door de wolf te regelen. Overdracht van taken en verantwoordelijkheden van Rijk naar provincie (Decentralisatie: Natuurpact) en de nieuwe Wet Natuur (in voorbereiding) spelen hierbij een rol.	1	**Regiegroep**	
4.8	31	De relevante instituten die vallen onder c.q. werken in opdracht van de ministeries van Economische Zaken (i.e.: NVIC; BuRo; CVI) en van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (i.e.: RIVM) checken of de in het protocol voorgestelde bemonstering (Bijlagen 1 en 9) voldoet uit het oogpunt van een optimale bescherming van de volksgezondheid.	2 of later (1)	.. (rivm) / (nvwa)	*Vanwege opschorten protocollen later.*
4.9	31	Herhaaldelijk komt in voorliggend wolvenplan 'het wolvenbureau' terug als overkoepelende, neutrale en gezaghebbende organisatie. Het verdient aanbeveling dat de Rijksoverheid, de provinciale en gemeentelijke overheden, het Faunafonds en andere onderzoeksinstellingen zich buigen over de vorm, fasering, financiering en hun relatie met dit bureau.	.. (1)	**Regiegroep** (**prv**;ff)	Regiegroep stelt vast hoe deskundigheid betrokken wordt en hoe deze duurzaam betrokken kan worden.
4.10	33	De aanwezigheid van wolven vereist een pakket van monitoring en onderzoek. Voor een optimale uitvoering daarvan verdient het aanbeveling hier een duidelijk herkenbare en onafhankelijke organisatie omheen te bouwen, bijvoorbeeld in de vorm van een onafhankelijke stichting die wordt gesteund door wetenschappelijke instellingen en die zorgt voor een centrale	.. (1)	.. (**prv**;ff) / (**wb**)	Afhankelijke van 4.9.

		dataregistratie. De werktitel hiervoor luidt: het wolvenbureau. De vondst van een dode wolf in juni 2013 bij Luttelgeest toont de urgentie om te bezien op welke wijze, in welke fase en met welke betrokkenen een dergelijk bureau vorm kan worden gegeven.			
4.11	33	De bemensing van het wolvenbureau bestaat uit ervaren wolvendeskundigen en communicatiedeskundigen. Aangetakt is een vertegenwoordiger van het Faunafonds.	.. (1)	.. (**prv**;ff)	Afhankelijke van 4.9.
4.12	33	Het wolvenbureau brengt jaarlijks verslag uit over haar werkzaamheden in het afgelopen jaar. Het wolvenbureau onderhoudt nauwe contacten met organisaties en vergelijkbare instellingen in binnen en buitenland. Het wolvenbureau werkt mee aan de zesjaarlijkse verslaglegging op EU-niveau en aan het Europees wolvenplan.	.. (1)	.. (**prv**;ff)	Afhankelijke van 4.9.
4.13	34	Aangezien de bestudeerde wolvenplannen geen informatie geven over kansen in economische zin die samenhangen met de aanwezigheid van wolven, ligt hier een braak terrein voor onderzoek.	2 of later (1)	.. (**prv**, ff, ez)	
4.14	34	Het onderzoek naar economische aspecten van de komst van wolven naar Nederland kan in beeld brengen welke partijen daarbij in economische zin baat bij hebben dan wel verlies door lijden. Voor de objectivering van het debat rond de komst van de wolf verdient het aanbeveling om deze (on)balans in beeld te brengen.			
4.15	34	Aanbevolen wordt om ook andere dan de gebruikelijke financieringsbronnen te activeren voor de uitvoering van delen van het wolvenplan. Het wolvenplan kan helpen bij het vinden van fondsen nodig voor implementatie ervan, bijvoorbeeld uit het LIFE-Natuur programma van de Europese Commissie. Fondsenwerving op bijvoorbeeld EU-niveau vereist de vertaling van het wolvenplan naar het Engels. Preventieve maatregelen worden in het buitenland gesubsidieerd, veelal conform EU- regelingen.		**Regiegroep**	*Andere partijen als WNF en IUCN ook overwegen.*
		uit hoofdstuk 5: Informatie en communicatie			
5.1	35	In de communicatie en informatievoorziening is naast identificatie van doelgroepen ook de doelgroep specifieke boodschap van belang. Het is van belang dat de informatie 'waardevrij' is, met onderkenning van de belangen en attitudes van maatschappelijke groeperingen. De doelgroepspecifieke boodschap wordt interactief geformuleerd met de doelgroep (geen 'zenderontvanger' communicatie).	.. (1)	**PRV** (**prv**, ff, wb, st)	Provincies maken, in overleg met de regiegroep, een voorstel voor het concretiseren van hfdst 5. EZ, prv FF communiceren via websites.
5.2	35	Het verdient aanbeveling om in de communicatie de volgende doelgroepen te onderscheiden: • Diereigenaren	.. (1)	.. (**prv**, ff, wb,	

		- Schapen- en geitenhouders (professioneel en hobbymatig) - Rundveehouders - Paardeneigenaren - Hondeneigenaren • Jagers, natuurorganisaties, terreinbeheerders en grondeigenaren • Pers • Grote publiek, omwonenden, ouders, (jonge) kinderen • Recreanten en recreatieondernemers - Ruiters, hondenbezitters, wandelaars (al dan niet met loslopende hond), trimmers, fietsers, etc. • Overheid (beleidsambtenaren van het Rijk, provincies en gemeenten) • Waterschappen, Rijkswaterstaat (wegbeheerders) • Brandweer, politie en dierenambulance.		st)	
5.3	36	Een optimale burgerparticipatie vraagt om het vroegtijdig betrekken van de burger bij de (mogelijke) komst van de wolf naar Nederland. De vorm waarin dit gebeurt kan zijn het oprichten van fora van stakeholders voor een constructieve dialoog. Het 'zender-ontvanger' model voldoet in zo'n geval niet. Hiertoe zijn nodig deskundigen, ook op het gebied van attitudevorming, en objectief en onafhankelijk voorlichtingsmateriaal. De rol van het wolvenbureau is duidelijk.	.. (1)	.. (**prv**, ff, wb, st) / (**prv**, ff, gem, wb, st) / (**prv**, wb, st)	
5.4	36	Het vaststellen van de attitudes van mensen in gebieden waar de wolf zich mogelijkerwijs zal vestigen is belangrijk voor de acceptatie van wolven en de communicatie rondom wolven. Het verdient aanbeveling om dit met enige regelmaat te doen.			
5.5	37	In landen waarin de wolf een nieuw fenomeen is neemt de media-aandacht voor wolven toe met de mate waarin ze erin slagen om zich te vestigen. Het verdient daarom aanbeveling om in een vroeg stadium een informatie- en communicatieplan op te stellen, waarin de aandacht onder meer uitgaat naar de ecologie en het voorkomen van de wolf, het fenomeen 'terugkeer van de wolf', de relatie met het faunabeheer en de schapenhouderij, de omgang met wolven en de ecologie van de wolf.	.. (1)	.. (**prv**, wb, st)	
5.6	38	Informatie en communicatie vereisen de aanwezigheid van communicatiedeskundigen, bij voorkeur op een centraal en onafhankelijk aanspreekpunt. De activiteiten op dit gebied zijn provincie- en landsgrensoverschrijdend.			
5.7	38	De voorlichting en communicatie over de wolf kan voor een belangrijk deel worden uitgevoerd door het wolvenbureau. Dit is dan ook uitgerust met deskundigen op dit gebied. Het platform WolvenInNederland voert dit voor een deel al uit en heeft bewezen hierin van grote waarde te zijn.	.. (1)	.. (**prv**, ff, gem, wb, st)	

5.8	38	Het wolvenbureau verzorgt samen met het platform WolvenInNederland, het Faunafonds, de rijksoverheid, de provincies en de gemeenten de informatie aan en communicatie met de burger over de wolf in het algemeen en de relatie met de veehouderij, de jacht en de recreatie in het bijzonder.	.. (1)	.. (**prv**, ff, wb, st) / (**prv**, ff, gem, wb, st) / (**prv**, wb, st)	
5.9	38	Tussen de diverse overheden en het wolvenbureau worden regieafspraken gemaakt over de communicatie bij uiteenlopende scenario's (een enkele wolf zwerft rond, een enkele wolf vestigt zich, een roedel wolven vestigt zich, een wolf wordt wel erg lastig e.d.).	.. (1)	.. (**prv**, ff, gem, wb, st)	
5.10	38	Het verdient aanbeveling om niet alleen te investeren in informatie en communicatie over de wolf, maar ook een educatieprogramma hieraan te wijden.	.. (1)	.. (**prv**, wb, st)	
5.11	40	Het verdient aanbeveling dat de rijksoverheid al in dit stadium uitdraagt dat ze met dit proces bezig is en haar nationale rol invult. Een voorbeeld hiervan is de opdracht tot het schrijven van het wolvenplan. Hetzelfde geldt voor de provincies en het Faunafonds vanuit hun decentrale verantwoordelijkheid. Belangrijk in dit vroege stadium is te starten met heldere communicatie en educatie, naast de oprichting van minimaal de structuren van het wolvenbureau.	.. (1)	.. (**prv**;ff) / (**prv**, ff, gem, wb, st)	
5.12	40	In dit geval is het van belang dat het wolvenbureau operationeel is en de belangrijkste aanbevelingen uit het wolvenplan zijn overgenomen door het beleid.			
5.13	40	In deze fase is het van belang dat het wolvenbureau operationeel is en de aanbevelingen uit voorliggend wolvenplan in uitvoering zijn. De rol van het Faunafonds is daarbij evident.			
5.14	41	In dit geval is het van belang dat alle partijen langs afgesproken lijnen en binnen afgesproken kaders samenwerken en dat de voorgestelde taken en verantwoordelijkheden helder zijn belegd. Het wolvenbureau is volledig operationeel.	.. (1)	.. (**prv**, ff, gem, wb, st)	
5.15	41	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten, Faunafonds) verzorgen elk vanuit de eigen verantwoordelijkheid de communicatie over de wolf en stemmen dit af met het wolvenbureau.	.. (1)	.. (**prv**, ff, gem, wb, st)	
5.16	41	Elk halfjaar wordt het communicatieplan geëvalueerd.			
		uit hoofdstuk 6: Monitoring, onderzoek en beheer			
6.1	43	Het verdient aanbeveling, waar mogelijk, rustige gebiedsdelen veilig te stellen rond de voortplantingsplaats(en) in een door de wolven uitgekozen leefgebied.			

		Dit geldt in het bijzonder voor het recreatief medegebruik, de verkeersintensiteit en de snelheid van het verkeer.			
6.2	43	Vestiging van wolven betekent dat zij wilde prooien in het nieuwe leefgebied vinden. Het is zaak uit te vinden welke dit zijn en hun voorkomen veilig te stellen. Het is van belang te onderzoeken in hoeverre hierbij kan worden aangesloten bij de bestaande monitoring van wilde hoefdieren door de Faunabeheereenheden. Om inzicht te krijgen in potentiele conflictgebieden, bijvoorbeeld bij afwezigheid van wilde hoefdieren en ruime aanwezigheid van gehouden schapen, zou inzicht in de spreiding in gehouden dieren ook in beeld gebracht kunnen worden.			
6.3	44	In ecologische zin is sprake van een wolvenleefgebied wanneer in een gebied tenminste één C1- of drie C2-waarnemingen van verschillend type zijn gedaan, volgens de SCALP-criteria. Het is niet zinvol om hieraan vooraf een minimum oppervlakte-eis te stellen.			
6.4	45	In een vroege fase is tenminste de passieve monitoring geregeld welke wordt uitgevoerd door deskundigen verbonden aan het wolvenbureau. Zodra er sprake is van enkele roedels wolven in Nederland, wordt het onderzoek opgeschaald en moet extra informatie worden verzameld over roedelgrootte, territoriumgrootte, voortplantingssucces e.d.	2 of later (1)	.. (**wb**, ond, prv, ff)	
6.5	45	Het is wenselijk dat onderzoek en monitoring in Nederland inhoudelijk aansluit bij dat van de ons omringende landen, opdat op Europees niveau gegevensreeksen worden verkregen en Nederland optimaal profiteert van ervaringen in het buitenland. Dit raakt ook aan de aanbeveling dat Nederland zich, cf. de Carnivore guidelines, met de buurlanden buigt over een grensoverschrijdend wolvenplan.	.. (1)	.. (**wb**, ond, prv, ff)	Zie 3.4, 3.11, 3.17
6.6	46	Ecologisch onderzoek moet licht werpen op de belangrijkste prooidieren voor wolven in Nederland. Aanbevolen wordt om gebruik te maken van de trendbepalingen van de Faunabeheereenheden van de meest voor de hand liggende prooidiersoorten. In Nederland zijn dit ree, edelhert, wild zwijn, damhert, konijn en haas (met lokaal wellicht ook in het wild levende runderen, huisvarkens, paarden en moeflons).			
6.7	46	Telemetrisch onderzoek is van belang voor het verzamelen van kennis over de wolf (territoriumgrootte, onderscheid roedels, dichtheid aan wolven, terreingebruik, dispersie, inzicht in het lot van afzonderlijke dieren) en kan in veel opzichten helpen bij het vergroten van het maatschappelijk draagvlak. Het kan ook licht werpen op de vraag in hoeverre mitigerende maatregelen ter voorkoming van sterfte van wolven in het verkeer genomen kunnen worden. Bij			

		aanwezigheid van een wolf in Nederland is het om die reden gewenst om een GPS-zender onder handbereik te hebben voor het geval dat de mogelijkheid zich voordoet om een wolf te zenderen (toevalskans).			
6.8	46	Het verdient aanbeveling zich te buigen over de vraag hoe wolven te vangen bijvoorbeeld voor wetenschappelijk onderzoek. In de praktijk wordt dit veelal gedaan met de (verboden!) pootklem en of een verdovingsgeweer (http://www.ibriwolf.it/en).			
6.9	46	Het is wenselijk dat monitoring en onderzoek in Nederland inhoudelijk aansluiten bij dat van de ons omringende landen, opdat op Europees niveau gegevensreeksen worden verkregen en Nederland optimaal profiteert van ervaringen in het buitenland. Dit raakt ook aan de aanbeveling dat Nederland zich, cf. de Carnivore guidelines, met de buurlanden buigt over een grensoverschrijdend wolvenplan.	.. (1)	.. (**wb**, ond, prv, ff)	3.17
6.10	47	Het is onmogelijk (en niet wenselijk) om vanaf heden bij elke melding uit te rukken om sporenonderzoek te verrichten. Het advies luidt dan ook om pas bij de 'verdenking van de aanwezigheid van een wolf', al dan niet in combinatie met schademeldingen, actief ter plekke sporenonderzoek te gaan doen om vast te stellen of er daadwerkelijk sprake is van (schade door) een wolf. Invulling van het criterium 'verdenking van de aanwezigheid van een wolf' berust bij het wolvenbureau.	.. (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	Afhankelijk van 4.9 (geldt voor alle aanbevelingen waarbij wb initiatiefnemer is. Voorlopig waarnemingen.nl en wolveninnederland.
6.11	47	Eenieder die betrokken is bij het transport van wolven (dood of levend) of onderdelen van wolven (uitwerpselen, haren, karkas e.d.) beschikt daartoe over een toegesneden ontheffing van de Ff-wet en een EU-CITES-certificaat en/of een registratie als wetenschappelijke instelling onder het CITESverdrag.	.. (1)	**EZ** (**wb**, win, zv, nem)	
6.12	47	Voor de opslag en analyse van data van wolf-gerelateerde waarnemingen kan worden aangesloten bij SCALP-criteria (Kaczensky *et al.*, 2009). Het gebruik van moderne communicatiemedia wordt aanbevolen (iPhones).	2 of later (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	
6.13	47	De betrokken overheden (provincies en het ministerie van Economische Zaken) maken afspraken over de bekostiging van inzet van personen en middelen van WolvenInNederland, NFI, Alterra, DWHC, RIVM, CVI en Naturalis, welke samenhangen met een correcte uitvoering van alle in het wolvenplan opgenomen protocollen (Bijlagen 1 t/m 9).	1	**regiegroep**	Rol van FF ?
6.14	47	Het wolvenbureau werkt vanaf de instelling aan naamsbekendheid, zodat de vinder (particulieren, meldkamer politie, dierenambulance, gemeentes, NGO's, wegbeheerder en weggebruiker, Stichting Wildaanrijdingen Nederland, BOA's) van 1) sporen van een wolf, de waarnemer van 2) een levende wolf, de vinder	2 of later (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	Zie 4.9

		van 3) een prooidier van een wolf en de vinder van 4) een dode wolf, de weg weet en zijn waarneming meldt bij het wolvenbureau of bij WolvenInNederland. Feitelijk moet overal waar een melding kan binnenkomen een poster hangen met 'bel het wolvenbureau' of 'bel WolvenInNederland' (en laat de 'plaats delict' intact). Zo kort mogelijk na de melding wordt overgegaan tot het veilig stellen van het kadaver, sporenonderzoek, etc. alles volgens standaardprotocollen (Bijlagen 1 t/m 9). Wolvenbureau en WolvenInNederland zijn daartoe 24*7 bereikbaar.			
6.15	47	Het wolvenbureau registreert, vanaf de komst van de eerste wolf in Nederland, informatie over aan wolf-gerelateerde waarnemingen. Van belang is dat de gecontroleerde waarneming in het bestand van de Zoogdiervereniging komt. Via het Netwerk Ecologische Monitoring kunnen deze waarnemingen de basis bieden voor de zesjaarlijkse rapportage aan Brussel (net zoals dat nu voor andere HR-soorten gebeurt).	.. (1)	**PRV EZ** (**wb**, win, zv, nem)	
6.16	48	Veelvuldige meldingen van waarnemingen van wolven uit één regio vormen aanleiding tot nader onderzoek door de deskundigen van of aangetakt aan het wolvenbureau. Die zoeken daarbij systematisch naar aanwijzingen op bijvoorbeeld bospaden, langs rasters en andere lijnvormige landschapselementen. Ook spoorsneeuw en cameravallen kunnen worden benut. Speuren naar welpen voor het vaststellen van reproductie kan het best gebeuren vanaf einde juni.	2 (1)	**PRV** (**wb**, win, zv, nem)	Nog niet urgent.
6.17	48	Sporen worden volgens standaard (SCALP) protocol vastgelegd (Kaczensky en Huber 1994; Kaczensky *et al.*, 2008): spoorlengte, individuele prenten, foto inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint), gipsafdruk, registratieformulier, datum, vindplaats (gps), omschrijving vindplaats. Er worden zo mogelijk haren en uitwerpselen verzameld voor het DNA-onderzoek. De deskundige zorgt voor archivering van zijn ervaringen door het wolvenbureau. Het wolvenbureau verzorgt de berichtgeving rond de waarneming.	2 (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	Zie protocollen …
6.18	48	Microscopisch onderzoek van haren kan licht werpen op de vraag of een wolf kan worden uitgesloten, maar microscopisch kunnen haren van wolven niet worden onderscheiden van hondenharen. Daartoe is een genetische analyse vereist. Monsters worden daartoe in papier droog opgeslagen (met silicagel) of ingevroren (Bijlage 5).	2 (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	
6.19	48	Nabootsen van huilen door wolven levert vaak een reactie op welke tevens aanwijzingen kan bevatten over reproductie (Bijlage 4). Omdat dit verstorend kan werken op pups moet deze methode beperkt en alleen deskundig worden ingezet.	pm (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	

6.20	48	Veiligheid en bescherming van de mens heeft bij de vondst van keutels, een prooidier of een kadaver van een wolf (zie onder bij 4) of bij een gewonde wolf (zie onder bij 2) de hoogste prioriteit. Wolven en hun prooidieren kunnen bacteriën, schimmels en virussen bij zich dragen, inclusief organismen die overdraagbaar zijn op mensen (zoönosen). Hoewel het zelden voorkomt dat deze overgedragen worden op mensen, dienen de nodige veiligheidsmaatregelen te worden getroffen. Daarbij gaat het om: • het dragen van handschoenen en gepast schoeisel wanneer men met het dier, karkas, of onderdelen daarvan werkt; • het wassen van blootgestelde huid en kleding na contact met het dier en het bedekken van eventuele verwondingen met geschikte pleisters om infectie te voorkomen.	.. (1)	.. (**wb**, ond, prv, ff) / (**wb**, win, zv, nem)	
6.21	48	De deskundige van het wolvenbureau regelt de validatie van de waarneming. De deskundige zorgt, bij een positieve uitslag, voor het vastleggen van locatie, film, foto, sporen en ander 'bewijsmateriaal' volgens een standaard protocol en voor registratie van zijn ervaringen door het wolvenbureau. Het wolvenbureau verzorgt de berichtgeving rond de waarneming (Bijlagen 2;4;5;6;7;9).	pm (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	
6.22	49	Een geautoriseerde en deskundige dierenarts is lid van het team dat zich bezighoudt met de vangst van wolven (Bijlage 9).	.. (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	Zie probleemwolf
6.23	49	Het plaatsen van een volwassen wilde wolf in quarantaine, bijvoorbeeld voor revalidatie, wordt in het algemeen als niet realistisch gezien. Voor een volwassen wilde wolf is dit een zeer traumatische en daarmee dieronvriendelijke optie.	.. (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	Zie probleemwolf
6.24	49	Gewonde wolven die niet terug kunnen naar de natuur worden gedood. Gewonde of verweesde pups die voor 1 oktober zijn geboren mogen worden opgefokt en gehouden in een opvangcentrum of dierentuin. Beoordeling van de situatie is mede aan een bevoegd en deskundig dierenarts (expertisearts).	.. (1)	**PRV** (**prv**)	Zie probleemwolf; draaiboek (t/m 31)
6.25	49	Het verdient aanbeveling op voorhand de bevoegdheid om een wolf te doden te regelen, zodat bij urgentie meteen gehandeld kan worden.	.. (1)	.. (**prv**)	
6.26	49	Het doden van een gewonde wolf kan met het geweer of een dodelijke injectie, afhankelijk van de situatie welke door de deskundigen, inclusief een geautoriseerde dierenarts, wordt beoordeeld.	.. (1)	.. (**prv**)	
6.27	50	Het verdient aanbeveling te werken naar een systeem waarbij de vinder van een prooidier van een wolf de vondst van zowel een wilde prooi als een gehouden prooi binnen 24 uur meldt bij het wolvenbureau of het Faunafonds. Beide partijen werken nauw samen zodat ook het Faunafonds een goed overzicht heeft van het verspreidingsgebied van wolven.	.. (1)	.. (**prv**, ff, wb)	

6.28	50	Een dood gevonden prooidier wordt door de deskundige van het wolvenbureau veiliggesteld. Zo mogelijk worden door de deskundige ook gewonde prooidieren ter beschikking gehouden voor onderzoek. De aanwezigheid van een geautoriseerde dierenarts hierbij is wenselijk. De deskundige zorgt voor het vastleggen van sporen in de omgeving volgens een standaard protocol. Voor DNAonderzoek aan de hand van beetsporen (slijm) is snelheid gewenst, binnen 24 uur moet een monster zijn genomen om nog een DNA-profiel vast te stellen (wel of niet wolf en welke wolf; (Bijlage 8).	.. (1)	.. (**prv**, ff, wb)	
6.29	50	*Wilde prooi* Bij het vinden van een wilde prooi wordt door de deskundige van het wolvenbureau de omgeving afgespeurd volgens standaard protocol (uitwerpselen, sporen, haren; Bijlagen 3, 4, 5, 6, 7). Er worden, ook door de deskundige, foto's gemaakt van: omgeving, vindplaats, prooi, detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint). De datum, vinder, vindplaats (gps), leeftijd geslacht conditie van de prooi, doodsoorzaak, sectie in het veld (vraatbeeld en onderhuidse sporen) worden door de deskundige geregistreerd. De prooi blijft in overleg met de lokale beheerder in het veld achter (camera plaatsen, ook al komt een wolf waarschijnlijk niet terug bij een naar mens ruikende prooi; Bijlage 8).	.. (1)	.. (**prv**, ff, wb)	
6.30	50	*Gehouden prooi* Ook bij het vinden van een 'gehouden prooi' wordt de omgeving door de deskundige van het wolvenbureau afgespeurd (uitwerpselen, sporen, haren; Bijlagen 3, 4, 5, 6, 7) en worden foto's gemaakt van: omgeving, vindplaats, prooi, detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint). De datum, vinder, vindplaats (gps), leeftijd geslacht conditie van de prooi, vraatbeeld worden genoteerd. Voor een taxatie van de schade laat de deskundige zich vergezellen door de vertegenwoordiger van het Faunafonds in het wolvenbureau dan wel door een daartoe aangewezen taxateur. De deskundige regelt de sectie in het veld. Hierbij worden o.a. doodsoorzaak, vraatbeeld (bijtwonden) en onderhuidse sporen geregistreerd. Het kadaver gaat naar het destructiebedrijf (Bijlage 8).	.. (1)	.. (**prv**, ff, wb)	
6.31	50	Onderzoek aan gewonde prooidieren verloopt, eveneens via standaard protocol, door de deskundige van het wolvenbureau en een geautoriseerde dierenarts ter plekke. Indien noodzakelijk en mogelijk worden gewonde prooidieren behandeld of geëuthanaseerd. Daarom is de aanwezigheid van een geautoriseerde dierenarts gewenst (Bijlage 8).	.. (1)	.. (**prv**, ff, wb)	
6.32	50	Voor een taxatie van de schade laat de deskundige zich vergezellen door de			

		vertegenwoordiger van het Faunafonds in het wolvenbureau dan wel door een daartoe aangewezen taxateur. In alle gevallen worden de bevindingen door de deskundige teruggekoppeld met en geregistreerd door het wolvenbureau. Het wolvenbureau verzorgt de berichtgeving rond de vondst van het (de) prooidier(en).			
6.33	51	Om duidelijkheid te creëren is het gewenst dat het Faunafonds zich buigt over de vraag op basis van welke criteria de schade kan worden vergoed (in de vestigingsfase/de komende jaren).			
6.34	51	De instituten die een kadaver willen (kunnen) onderzoeken of vervoeren vragen daartoe zelf tijdig de benodigde Flora- en faunawetontheffingen en EU-CITES-certificaten aan. Het ministerie van Economische Zaken zorgt voor een voortvarende behandeling van de aanvragen. Ontheffingen en certificaten zijn ook aan de orde bij het verzamelen van onderdelen van de wolf (DNA-monsters, speekselmonsters etc.) en het transporteren daarvan. DWHC kan per sms ontheffing CITES regelen voor betrokken personen. Bij twijfelgevallen over benodigde ontheffingen of certificaten nemen instituten altijd contact op met Dienst Regelingen van het ministerie van EZ.	.. (1)	.. (**ond**, EZ)	
6.35	51	Het wolvenbureau stuurt een validatiedeskundige op locatie, vergezeld door een technisch rechercheur van de politie en/of een BOA. De technische recherche kan in een later stadium desgewenst het NFI inschakelen. Een gevonden kadaver wordt door de deskundige altijd veiliggesteld (in koeling, maar niet diepgevroren). Bij de vondst van een dode wolf wordt de omgeving afgespeurd (uitwerpselen, sporen, haren, speekselmonsters, necrofiele entomofauna). Er worden foto's gemaakt van de omgeving, vindplaats, wolf, detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint). De datum wordt geregistreerd, evenals de vindplaats (gps) en de vinder (Bijlagen 1,3,4,5,6,7).	.. (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	
6.36	51	Bij autopsie op een dood gevonden wolf is het zaak om optimaal te profiteren van de deskundigheid die bij diverse instellingen en instituten aanwezig is. Voor de hand liggend zijn WolvenInNederland, Alterra, DWHC, Naturalis, RIVM en het CVI.	.. (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	
6.37	51	De sectie levert zekerheid over de vraag of aangifteplichtige ziekten kunnen worden uitgesloten. Wanneer bij sectie of anderszins komt vast te staan dat het dier illegaal werd gedood dan wel sterke vermoedens daarover bestaan, wordt door het wolvenbureau aangifte gedaan bij de politie en stelt Justitie nader onderzoek in. Het ministerie van EZ maakt vooraf afspraken met het Openbaar Ministerie over eisen bewijsvoering, financiën en organisatie.	.. (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	
6.38	51	In alle andere gevallen bericht de deskundige DWHC te Utrecht en regelt	..	..	

		samen met DWHC het transport van het kadaver naar Utrecht. DWHC is voor dit doel altijd (7*24) bereikbaar. DWHC meldt de vondst aan Alterra, CVI, RIVM en Naturalis zodat dezelfde dag nog een gezamenlijke sectie te Utrecht kan worden verricht. DWHC heeft de lead bij deze sectie. Naturalis opent het dier zodat huid en skelet zoveel mogelijk intact blijven voor het prepareren/conserveren. Alle partners volgen bij sectie het standaard protocol. De sectie wordt op foto en/of film vastgelegd (Bijlage 1; 10).	(1)	(**wb**, win, zv, nem)	
6.39		Er zal aan de hand van een sampleplan een biobank worden aangelegd, waarin organen en weefsels van het kadaver worden veiliggesteld volgens een standaard protocol. DWHC zorgt voor een voor alle partners toegankelijke database en de beschikking over samples van monsters (aliquots) voor aanvullend onderzoek. De toekomst zal uitwijzen om hoeveel wolven dit gaat.	.. (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	
6.40	51	Het Senckenberg Research Institute in Gelnhausen, verbonden aan de universiteit van Frankfurt, doet de DNA-analyses voor wolven in Duitsland, Polen en Denemarken en beschikt over een databank die onderzoek naar herkomst mogelijk maakt. Omdat de Pools-Duitse populatie een zeer waarschijnlijke bron vormt voor Nederland, gaat een DNA-monster naar dit instituut. Tegelijkertijd gaat een DNAmonster naar het ISPRA dat beschikt over een databank van Italiaans-Franse wolven. Alterra en Naturalis treden hierin gezamenlijk op.	.. (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	
6.41	52	Het verdient aanbeveling dat vanuit Nederland initiatief wordt genomen voor, dan wel aansluiting wordt gezocht bij EU-brede samenwerkingsverbanden om te zorgen voor een EU-brede openbare referentie set voor wolven-DNA. Dit zou in de toekomst de mogelijkheid bieden om analyseresultaten snel te kunnen vergelijken, ongeacht wie de analyses heeft uitgevoerd.	.. (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	
6.42	52	De uitslag van sectie en analyses gaat naar alle betrokken partners en naar het wolvenbureau. Het restant van het kadaver na sectie (zoveel mogelijk in tact skelet en huid) wordt voor nader onderzoek gedurende twee weken bewaard bij DWHC. De uiteindelijke bestemming is de natuurhistorische collectie van Naturalis. De geprepareerde wolf kan daarna op verzoek worden uitgeleend, bijvoorbeeld aan bezoekerscentra o.i.d.	.. (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	
6.43	52	Het wolvenbureau verzorgt de communicatie over de vondst van het kadaver van de wolf en de resultaten van het onderzoek. Communicatie door anderen gaat in afstemming met het wolvenbureau. Zolang het wolvenbureau nog niet operationeel is neemt EZ deze taak op zich.	.. (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	
6.44	52	Het verdient aanbeveling om a) op directieniveau en b) onder de centrale regie van het ministerie van Economische Zaken, de samenwerking tussen de betrokken onderzoeksinstituten te regelen.	.. (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	

		Aanbevolen wordt om duidelijke afspraken te maken over: • de verdeling van de onderzoektaken (wie doet wat?), • het gebruik van het verzamelde onderzoekmateriaal voor analyses buiten de toegewezen onderzoekstaken om, • de omgang met de media, • de wetenschappelijke publicatie van de onderzoeksresultaten, waarbij de wetenschappelijke onafhankelijkheid voorop staat.			
		uit hoofdstuk 7: Schadepreventie en –tegemoetkomingen			
7.1	53	Het verdient aanbeveling om in een vroeg stadium per provincie inzicht te verwerven in het aantal schapen dat door honden en/of vossen wordt gedood.	.. (1)	**PRV FF** (**prv**, ff, wb, ond)	vragen !!!
7.2	53	Gelet op de kans op predatie van gehouden dieren verdient het aanbeveling om een centraal meldpunt in te richten waar de burger met dit type klachten terecht kan. Dit centraal meldpunt verzorgt ook de communicatie over preventie van en tegemoetkomingen in geleden verliezen. Aanbevolen wordt daarbij de procedures van het Faunafonds te volgen. Wolvenbureau en Faunafonds kunnen hier elkaar versterken.	.. (1)	**PRV FF** (**prv**, ff, wb) / (**ff**, wb)	
7.3	56	Het verdient aanbeveling dat tegemoetkomingssystemen voor geleden verliezen door wolven hand in hand gaan met voorlichting en hulp bij het nemen van preventieve maatregelen.			
7.4	56	Aanbevolen wordt grondgebruikers (of eigenaren van vee) verantwoordelijk te maken voor het nemen van preventieve maatregelen tegen wolvenoverlast.			
7.5	56	Omdat veldtesten van veel potentieel geschikte 'ad hoc' middelen tot op heden ontbreken, verdient het aanbeveling om het effect van preventieve maatregelen nauwkeurig te monitoren.			
7.6	57	Aanbevolen wordt voor de Nederlandse situatie dat de sector uitwerkt welke methoden inpasbaar en effectief zijn. Aanvankelijk kan worden teruggevallen op de methode die in Duitsland als effectief wordt gezien, namelijk omheinen door: 1. (5 draads) elektrisch raster > 90 cm en afstand tot de grond <20 cm of 2. 90 cm hoge flexinetten (omheiningen van netten die stroom voeren) V>2000-3000V/ 1J, afstand tot de grond <20 cm of 3. gaas >1,20 m op de bodem met een spandraad afgespannen.			
7.7	57	Het verdient aanbeveling om vroegtijdig een expert uit het buitenland uit te nodigen om schapenhouders, desgewenst, te trainen in het gebruik van de juiste waakhonden en andere preventieve middelen tegen wolvenpredatie.			
7.8	58	Vanaf de eerste schade door wolven en bij vastgestelde vestiging stimuleren het wolvenbureau en het Faunafonds de inzet van tijdelijke preventieve	.. (1)	.. (**prv**, ff) /	

		middelen om nieuwe schades zoveel mogelijk te voorkomen. Het Faunafonds ondersteunt het gebruik van preventieve middelen door middel van een financiële tegemoetkoming of uitleen van materiaal. Ook de inzet van een vrijwilligersnetwerk wordt actief bevorderd door wolvenbureau en Faunafonds.		(**prv**, ff, wb)	
7.9	59	Het in situ onderzoek na een wolf-gerelateerde schademelding wordt uitgevoerd door deskundigen die worden ingeschakeld door het Faunafonds en het wolvenbureau.	.. (1)	.. (**prv**, ff, wb)	
7.10	59	Emoties rond (schade door) wolven kunnen hoog oplopen. Dat legt een zware druk op de schouders van de deskundigen van het wolvenbureau en Faunafonds die een bezoek brengen aan getroffen boeren. Het verdient aanbeveling erop voorbereid te zijn dat deze mensen soms meer de functie van mediator dan van taxateur zullen moeten vervullen.	.. (1)	.. (**prv**, ff, wb)	
7.11	59	Om te voorkomen dat bedrijven bezoek krijgen van nieuwsgierigen dient de anonimiteit van de grondgebruiker in kwestie te zijn gewaarborgd.	.. (1)	.. (**prv**, ff, wb)	
7.12	59	Het verdient aanbeveling de wolf op te nemen in de lijst van diersoorten genoemd in artikel 4, eerste lid, onderdeel a en b van de Flora- en faunawet.	.. (1)	.. (**prv**, ff, EZ)	Is eerder al aan de orde geweest EZ
7.13	59	Het Faunafonds verschaft in een vroeg stadium duidelijkheid over de eisen waaraan de grondgebruiker moet voldoen voor preventie van schade door wolven, om in een later stadium in aanmerking te kunnen komen voor tegemoetkomingen in geleden bedrijfsmatige verliezen. Onderdelen daarvan zijn een passende tegemoetkoming in schade aan huisdieren (honden) en hobbydieren/niet bedrijfsmatig gehouden dieren, het voordeel van de twijfel over de dader en het vergoeden van vervolgschade. Dit vereist een aanpassing van de beleidsregels van het Faunafonds. In alle gevallen geldt voor een tegemoetkoming de voorwaarde dat de vereiste preventiemaatregelen waren genomen en de verblijfplaats van de dieren is geregistreerd via het UBN (Uniek Bedrijfs Nummer) of het BRS (Bedrijfsrelatienummer).			
7.14	59	Omdat op de wolf het zwaarste beschermingsregime van toepassing is, wordt aanbevolen om, in uitzondering op het beleid, maar met gebruikmaking van de bevoegdheid van artikel 8, derde lid van de beleidsregels voor de wolf geen eigen risico te berekenen binnen een overgangstermijn van één jaar na het verschijnen van de eerste wolf (wolven) in een regio. Daarna moet het eigen risico worden herzien.			
7.15	59	Het wolvenbureau en het Faunafonds zien toe op een correcte uitvoering van een regeling voor preventie van en tegemoetkomingen in schade door wolven. Dit laatste houdt in dat alle dode dieren, kosten van de dierenarts, kosten van destructie en vervolgschade vergoed worden conform EUregelingen, onder de			

		voorwaarde dat de grondgebruiker aan zijn, door het Faunafonds nog nader te formuleren, verplichtingen tot preventie heeft voldaan.			

[tabel: versie 25 februari 2014; 13:10u]

Aanbevelingen uit het voorstel voor een wolvenplan 2.0 van Alterra (versie vrijdag 14 januari 2014, 15:23u).

nr.	pag.	aanbeveling	in welke fase aan de orde? .. [volgens ons] / (volgens tab 2.2 rapport)	wie? .. [volgens ons] / (volgens tab. 2.2 rapport)	Opmerkingen	Voorstel reactie
		uit hoofdstuk 3: Wet- en regelgeving				
3.1	20	Om de rechtszekerheid te vergroten verdient het aanbeveling dat het ministerie van Economische Zaken de wolf toevoegt aan de Bekendmakingslijst onder de Flora- en faunawet. Ook voorlichting over de beschermde status en de daarmee samenhangende verboden is van belang.	[?] (1)	[EZ i.o.m. IPO] (**EZ**)	Er zijn minimaal drie formele opties.	EZ draagt zorg dat bescherming wordt geregeld
3.2	22	Het verdient aanbeveling verbindingen voor wolven met het buitenlands brongebied te definiëren en veilig te stellen. In combinatie met de bescherming van de bronpopulaties vormt dit onderdeel van het opstellen van grensoverschrijdende 'population level management plans'.				
3.3	22	Het verdient aanbeveling dat de provincies, in samenwerking met het ministerie van Economische Zaken, initiatieven nemen op het gebied van grensoverschrijdende samenwerking op populatieniveau ('population level management plans').	[1]	[EZ i.o.m. IPO]	(zie ook 3.11 en 3.17)	
3.4	22	Het verdient aanbeveling dat het	[?]	[EZ i.o.m. IPO]	(zie ook 3.11 en 3.17)	

		ministerie van Economische zaken en de provincies, in nauw overleg met de buurlanden Duitsland en België, afspraken maken over de geografische en ecologische schaalniveaus waaraan de richtlijnverplichtingen worden afgemeten.	(1)	(**EZ**, prv)	Actie als onderdeel van grensoverschrijdend plan Bijdrage aan SVI	
3.5	23	Het verdient aanbeveling om in een vroeg stadium eensgezindheid te bereiken tussen de provincies, het ministerie van Economische Zaken, gemeenten, het Faunafonds en wolvendeskundigen over de criteria waaraan een wolf moet voldoen om hem tot een probleemwolf te bestempelen. Voorgesteld wordt om ook voor de Nederlandse situatie aan te sluiten bij de (Duitse) criteria en het in Tabel 2.1 voorgestelde protocol te volgen.	[?] (1)	.. (**prv**, wb)		
3.6	23	Het vooraf regelen van een totaal verbod op het voeren van wolven ter voorkoming van habituatie kan de kans op een probleemwolf verkleinen. Hierbij hoort goede voorlichting en handhaving. Vanwege het potentieel grote leefgebied van wolven is een Algemene Plaatselijke Verordening APV hiertoe minder geschikt dan bijvoorbeeld een provinciale of landelijke regeling.	[fase 2] (1)	.. (**prv**, gem, pol)	In eerste instantie op provinciaal niveau (op rijksniveau is een wetswijziging nodig) 1e vraag: gaat het hier om actief of passief voederen? 2e vraag: is een verbod op passief voederen uitvoerbaar en handhaafbaar?	
3.7	24	Het antwoord op de vraag of een wolf kan worden beschouwd als een probleemwolf wordt bepaald door de provincie(s). Hetzelfde geldt voor de vervolgvraag: òf, hoe en door wie hij wordt verwijderd en waar naar toe. Dit geldt ook voor hybride nakomelingen van hond en wolf. Het inwinnen van	[?] (1)	.. (**prv**, wb)		

		advies van specialisten en eenvormige afspraken tussen de provincies zijn hierbij van belang.				
3.8	24	Het doden van een territoriale probleemwolf kan in bepaalde situaties een meer voor de hand liggende optie zijn dan translocatie naar een ander leefgebied of het plaatsen in quarantaine. Deze optie is vanuit juridisch perspectief echter zeer problematisch. Als er beleidsmatig grote behoefte aan deze optie bestaat, wordt voorafgaand overleg tussen rijk, provincies, gemeenten en de Europese Commissie aanbevolen.	[?] (1)	.. (**prv**, wb)/ (**prv**, gem, pol)		
3.9	24	Het wolvenbureau kan worden ingeschakeld door de burgemeester, bijvoorbeeld bij een probleemwolf die een acuut gevaar voor mensen vormt en waarbij snel optreden gewenst is. De verantwoordelijke burgemeester zet een crisisteam op en wordt door het wolvenbureau voorzien van inhoudelijke en procesmatige adviezen. De burgemeester zit dit team dan voor. Het wolvenbureau blijft expert en autoriteit op kennis. De anonimiteit van de geautoriseerde persoon die een dier mag afschieten moet zijn gewaarborgd.	[?] (1)	.. (**prv**, wb)	Belangrijker vraag is: wie gaat de burgemeesters voorlichten over deze taak en de wijze waarop ze daar invulling aan kunnen geven. Er is in alle gevallen toestemming van provincies nodig (voor, danwel achteraf).	
3.10	24	Conform de situatie in het buitenland wordt ook in Nederland hybridisatie van wolven tegen gegaan. Als de aanwezigheid van een hybride in Nederland wordt vastgesteld, wordt aanbevolen deze weg te vangen of te doden (zie als voorbeeld de Italiaanse aanpak (http://www.ibriwolf.it/en).	[> fase 2] (1)	.. (**prv**, wb)	Hybride van wolf is beschermd. Provincies moeten dus toestemming geven.	

3.11	25	Vanwege het belang voor de praktijk van een keuze voor de nationale of internationale benadering, en om de kans op juridische problemen in de toekomst te verkleinen, verdient het aanbeveling dat de provincies zich buigen over de vraag wat het juiste referentieniveau is voor Nederland bij derogaties voor afschot of wegvangen van een wolf, alvorens een definitieve keuze te maken. Het ligt voor de hand om hierin samen op te trekken met tenminste België en Duitsland.	[?] (1)	.. (**prv**, wb)	(zie ook 3.3 en 3.4) Actie als onderdeel van grensoverschrijdend plan	
3.12	25	De wolf is een prioritaire soort (Europees beleid), waarvoor bepaalde regels gelden over monitoring, waarborgen van instandhouding en van voldoende prooidieren. Het verdient aanbeveling deze materie niet alleen onder te brengen bij een Faunabeheereenheid en in een Faunabeheerplan, maar te waarborgen binnen de constructie van een wolvenbureau.	[?] (1)	.. (**EZ**)	echt nodig? - indien (VHR-)monitoring wolf: EZ - indien monitoring hoefdieren: prov	
3.13	26	Om het gebiedenbeschermingsspoor van Natura 2000 effectief te laten bijdragen aan het bereiken van een GvI voor de wolf, verdient het aanbeveling in te spelen op de dynamiek in verspreiding van de wolf in Noordwest Europa. Op het moment dat is vastgesteld dat de wolf in Nederland voorkomt, is het in dit licht belangrijk dat de instandhoudings-doelstellingen van bestaande Natura 2000-gebieden in kwestie, gericht op de gunstige staat van instandhouding van de wolf, worden aangepast. Voor wat betreft de uitleg van het begrip	[later]			

		'voorkomen' vraagt het huidig criterium herziening. De periode van 10 jaar zou veranderd moeten worden tot het moment van territoriumvorming, een moment waarop de wolf ook op de Referentielijst van dat Natura 2000-gebied kan worden opgenomen.				
3.14	27	Het is van belang dat het ministerie van Economische Zaken zich op voorhand met de provincies buigt over de bescherming van wolven die opduiken in en buiten Natura 2000-gebieden. In dit kader is het ook van belang dat de internationale bescherming wordt vertaald in nationale wet- en regelgeving inclusief handhaving, zodat bijvoorbeeld hoge straffen zijn verbonden aan illegale vervolging van wolven (economisch delict).	[later]		Overtreding van Ffw is strafbaar feit. Zodra beschermde status van wolf geregeld is, is dit ook geregeld.	
3.15	27	Het gegeven dat de wolf zelf zijn gebiedskeuze bepaalt kan leiden tot het ontstaan van een probleemwolf omdat sommige regio's weinig geschikt zijn voor wolven, gelet op mogelijke conflicten met de mens. In eerste instantie zou dit vooral moeten leiden tot verhoogde alertheid en zolang er geen acute, gevaarlijke situaties ontstaan behoeft niet te worden ingegrepen. Het verdient aanbeveling om vanuit provincies gebiedsanalyses uit te laten voeren om inzicht te krijgen in ruimtelijke verspreiding van prooidieren en landbouwhuisdieren. Om op alles voorbereid te zijn verdient het aanbeveling dat de provincies op voorhand de mogelijkheid verkennen of	[later] (1)	[prov] (**prv**, wb)	(zie ook 3.4. en 3.7)	

		en hoe een wolf uit een bepaalde regio kan worden geweerd door bijvoorbeeld het nemen van preventieve maatregelen, ontmoediging, verjaging of verwijdering en hoe dit zich verhoudt tot de verplichting van een GvI.				
3.16	28	Naast het opstellen van een nationaal wolvenplan en het opzetten van een voorlichtingscampagne verdient het aanbeveling dat in een vroeg stadium stappen worden gezet in de richting van grensoverschrijdende beheerplannen op populatieniveau ('population level management plans').	[later]			
3.17	28	Concreet verdient het aanbeveling dat Nederland zich samen met de buurlanden buigt over een dergelijk plan voor elk van de twee dichtstbijzijnde populaties, nl. de Duits-West Poolse populatie ('Central European Lowlands' en de Frans-Italiaanse populatie ('Alpine'). Het belang daarvan wordt herhaaldelijk door de EC en het Permanent Comité van het Verdrag van Bern onderstreept (Ec, 2013a). Het is o.a. van groot belang voor de toekomstige beleidsruimte om op te treden tegen 'probleemwolven'. De onderdelen van een dergelijk plan staan beschreven in de Carnivore guidelines (Linnel et al., 2008).	[later] (1)	.. (**prv**, wb)	(zie ook 3.2, 3.3 en 3.4) (rol regiegroep)	
		uit hoofdstuk 4: Taken en verantwoordelijkheden				
4.1	29	Het ministerie van Economische Zaken communiceert naar stakeholders over zijn nationale rol in het beleid voor wolven. Die bestaat uit het vertalen van	[?] (1)	.. (**prv**, ff, ez)	EZ: elementaire webcomm. EZ: VHR-rapp. EZ: financiering onderzoek: eerst iom prov bezien welk onderzoek echt	(Reactie geven)

		verplichtingen voortvloeiend uit internationale verdragen in nationale wetgeving, de zesjaarlijkse verantwoording naar de Europese Commissie, de financiering van nationale monitoring en ecologisch onderzoek en het verlenen van daartoe benodigde ontheffingen in het kader van de Ff-wet en CITES.			nodig is en wie betaalt EZ: ontheffingverlening Ff-wet/ CITES	
4.2	29	Het verdient aanbeveling dat het ministerie van EZ in samenwerking met de provincies de vertegenwoordiging van Nederland regelt binnen het LCIE en de 'Group of Experts on the Conservation of Large Carnivores' onder het Verdrag van Bern die zich bezig houdt met wolven enandere grote roofdieren waaronder de lynx op Europese schaal. De Nederlandse vertegenwoordiging maakt deel uit van het wolvenbureau.	[?] (1)	.. (**EZ**, wb)	- EZ - Representatie niet via Bern, maar evt. in EU/ EC-gremia	(Reactie geven)
4.3	30	Het verdient aanbeveling een Engelstalige versie ter beschikking te hebben van het definitieve Nederlandse wolvenplan.	[later] (1)	.. (**EZ**, wb)	Evt. Kamerbrief in Engels laten vertalen of pas latere versie (operationeel) plan	
4.4	30	Provincies zijn verantwoordelijk voor het faunabeleid. De provincies communiceren naar stakeholders over hun specifieke rol in het beheer van de wolf. Omdat de wolf geen provinciegrenzen kent dienen aspecten zoals het beheer van prooidieren van de wolf provinciegrens-overschrijdend te worden afgesproken en hun weerslag te vinden in het provinciale faunabeleidsplan. De provincies oordelen of een wolf een probleemwolf is of niet en wat er mee moet gebeuren.	[?] (1)	.. (**prv**, wb) / (**prv**, ff, ez)	Adequate/ volledige beschrijving rol prov.??	(Reactie geven)

		Daarnaast verzorgen de provincies de financiering van het relevante deel van de monitoring en het ecologisch onderzoek.				
4.5	30	Het Faunafonds verzorgt samen met het wolvenbureau de voorlichting aan veehouders over de taxatie van schade, over preventieve maatregelen en over tegemoetkomingen en wanneer die van toepassing zijn. Het Faunafonds communiceert aan welke de eisen een veehouder moet voldoen om in aanmerking te komen voor een schadetegemoetkoming in geleden verliezen, hoe om te gaan met vervolgschade en op welke categorieën dieren de tegemoetkomingsregeling van toepassing is. In de relevante gevallen verleent het Faunafonds tegemoetkomingen in de geleden verliezen. Daarnaast verzorgt het Faunafonds de financiering van het deel van de monitoring en het onderzoek dat betrekking heeft op schadepreventie en de omgang met wolven door veehouders.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb, st) / (**prv**, ff)	Is een invulling van de beleidsruimte van Faunafonds! communicatie eisen etc. tegemoetkomingen: Prov. i.o.m. Faunafonds	(Reactie geven)
4.6	30	Drie partijen zijn in principe financieel betrokken bij de financiering van de implementatie van het wolvenplan voor Nederland: de Rijksoverheid, de provincies en het Faunafonds. Aanbevolen wordt dat deze partijen een overeenkomst sluiten betreffende de verdeling van de te dragen kosten.	[fase 1]		De financiële verhouding tussen deze drie partijen is in beginsel geregeld via het bestuursakkoord natuur en het Besluit Faunafonds.	(Reactie geven)
4.7	31	Het verdient aanbeveling om de verdeling van verantwoordelijkheden tussen Rijk, provincies, gemeenten en			Belangrijke vraag is wanneer er sprake is van "een vroeg stadium van een eventuele kolonisatie" en	(Reactie geven)

		Faunafonds in een vroeg stadium van een eventuele kolonisatie van Nederland door de wolf te regelen. Overdracht van taken en verantwoordelijkheden van Rijk naar provincie (Decentralisatie: Natuurpact) en de nieuwe Wet Natuur (in voorbereiding) spelen hierbij een rol.			welke invulling wij geven aan term "kolonisatie"	
4.8	31	De relevante instituten die vallen onder c.q. werken in opdracht van de ministeries van Economische Zaken (i.e.: NVIC; BuRo; CVI) en van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (i.e.: RIVM) checken of de in het protocol voorgestelde bemonstering (Bijlagen 1 en 9) voldoet uit het oogpunt van een optimale bescherming van de volksgezondheid.	[1/2] (1)	.. (rivm) / (nvwa)		(Reactie geven)
4.9	31	Herhaaldelijk komt in voorliggend wolvenplan 'het wolvenbureau' terug als overkoepelende, neutrale en gezaghebbende organisatie. Het verdient aanbeveling dat de Rijksoverheid, de provinciale en gemeentelijke overheden, het Faunafonds en andere onderzoeksinstellingen zich buigen over de vorm, fasering, financiering en hun relatie met dit bureau.	.. (1)	.. (**prv**;ff)	Anders! Te beginnen met de vraag of het wolvenbureau nodig is en vanaf wanneer en voor hoelang.	EZ en prov. gaan niet voor een wolvenbureau. Hoewel wordt verwezen naar Duitsland als voorbeeld, heeft slechts 1 van de 16 Duitse deelstaten een wolvenbureau. Maak gebruik van bestaande organisaties/ structuren en werk gericht samen.
4.10	33	De aanwezigheid van wolven vereist een pakket van monitoring en onderzoek. Voor een optimale uitvoering daarvan verdient het aanbeveling hier een duidelijk herkenbare en onafhankelijke organisatie omheen te bouwen, bijvoorbeeld in de vorm van een onafhankelijke stichting die wordt gesteund door wetenschappelijke instellingen en die zorgt voor een	[?] (1)	.. (**prv**;ff) / (**wb**)	(zie ook 4.9) Anders! Monitoring in NEM is uitvoering van artikel 11 Hrl. Onderzoek is niet vereist, mogelijk wel wenselijk.	(Reactie geven)

		centrale dataregistratie. De werktitel hiervoor luidt: het wolvenbureau. De vondst van een dode wolf in juni 2013 bij Luttelgeest toont de urgentie om te bezien op welke wijze, in welke fase en met welke betrokkenen een dergelijk bureau vorm kan worden gegeven.				
4.11	33	De bemensing van het wolvenbureau bestaat uit ervaren wolvendeskundigen en communicatiedeskundigen. Aangetakt is een vertegenwoordiger van het Faunafonds.	[?] (1)	.. (**prv**;ff)	(zie ook 4.9) Anders!	Nee
4.12	33	Het wolvenbureau brengt jaarlijks verslag uit over haar werkzaamheden in het afgelopen jaar. Het wolvenbureau onderhoudt nauwe contacten met organisaties en vergelijkbare instellingen in binnen en buitenland. Het wolvenbureau werkt mee aan de zesjaarlijkse verslaglegging op EU-niveau en aan het Europees wolvenplan.	[?] (1)	.. (**prv**;ff)	(zie ook 4.9) Anders!	Nee
4.13	34	Aangezien de bestudeerde wolven-plannen geen informatie geven over kansen in economische zin die samenhangen met de aanwezigheid van wolven, ligt hier een braak terrein voor onderzoek.	[later] (1)	.. (**prv**, ff, ez)	later	
4.14	34	Het onderzoek naar economische aspecten van de komst van wolven naar Nederland kan in beeld brengen welke partijen daarbij in economische zin baat bij hebben dan wel verlies door lijden. Voor de objectivering van het debat rond de komst van de wolf verdient het aanbeveling om deze (on)balans in beeld te brengen.			later	
4.15	34	Aanbevolen wordt om ook andere dan de			strijdigheid met 4.6	

		gebruikelijke financieringsbronnen te activeren voor de uitvoering van delen van het wolvenplan. Het wolvenplan kan helpen bij het vinden van fondsen nodig voor implementatie ervan, bijvoorbeeld uit het LIFE-Natuur programma van de Europese Commissie. Fondsenwerving op bijvoorbeeld EU-niveau vereist de vertaling van het wolvenplan naar het Engels. Preventieve maatregelen worden in het buitenland gesubsidieerd, veelal conform EU- regelingen.			rol EZ + prov.	
		uit hoofdstuk 5: Informatie en communicatie				
5.1	35	In de communicatie en informatie-voorziening is naast identificatie van doelgroepen ook de doelgroep specifieke boodschap van belang. Het is van belang dat de informatie 'waardevrij' is, met onderkenning van de belangen en attitudes van maatschappelijke groeperingen. De doelgroepspecifieke boodschap wordt interactief geformuleerd met de doelgroep (geen 'zenderontvanger' communicatie).	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb, st)		
5.2	35	Het verdient aanbeveling om in de communicatie de volgende doelgroepen te onderscheiden: • Diereigenaren - Schapen- en geitenhouders (professioneel en hobbymatig) - Rundveehouders - Paardeneigenaren - Hondeneigenaren • Jagers, natuurorganisaties, terreinbeheerders en grondeigenaren • Pers • Grote publiek, omwonenden, ouders, (jonge) kinderen • Recreanten en recreatieondernemers	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb, st)	opstellen communicatieplan: prov	

		- Ruiters, hondenbezitters, wandelaars (al dan niet met loslopende hond), trimmers, fietsers, etc. • Overheid (beleidsambtenaren van het Rijk, provincies en gemeenten) • Waterschappen, Rijkswaterstaat (wegbeheerders) • Brandweer, politie en dierenambulance.				
5.3	36	Een optimale burgerparticipatie vraagt om het vroegtijdig betrekken van de burger bij de (mogelijke) komst van de wolf naar Nederland. De vorm waarin dit gebeurt kan zijn het oprichten van fora van stakeholders voor een constructieve dialoog. Het 'zender-ontvanger' model voldoet in zo'n geval niet. Hiertoe zijn nodig deskundigen, ook op het gebied van attitudevorming, en objectief en onafhankelijk voorlichtingsmateriaal. De rol van het wolvenbureau is duidelijk.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb, st) / (**prv**, ff, gem, wb, st) / (**prv**, wb, st)		
5.4	36	Het vaststellen van de attitudes van mensen in gebieden waar de wolf zich mogelijkerwijs zal vestigen is belangrijk voor de acceptatie van wolven en de communicatie rondom wolven. Het verdient aanbeveling om dit met enige regelmaat te doen.			onderzoek	
5.5	37	In landen waarin de wolf een nieuw fenomeen is neemt de media-aandacht voor wolven toe met de mate waarin ze erin slagen om zich te vestigen. Het verdient daarom aanbeveling om in een vroeg stadium een informatie- en communicatieplan op te stellen, waarin de aandacht onder meer uitgaat naar de ecologie en het voorkomen van de wolf, het fenomeen 'terugkeer van de wolf',	[?] (1)	.. (**prv**, wb, st)		

		de relatie met het faunabeheer en de schapenhouderij, de omgang met wolven en de ecologie van de wolf.				
5.6	38	Informatie en communicatie vereisen de aanwezigheid van communicatie-deskundigen, bij voorkeur op een centraal en onafhankelijk aanspreekpunt. De activiteiten op dit gebied zijn provincie- en landsgrensoverschrijdend.				
5.7	38	De voorlichting en communicatie over de wolf kan voor een belangrijk deel worden uitgevoerd door het wolven-bureau. Dit is dan ook uitgerust met deskundigen op dit gebied. Het platform WolvenInNederland voert dit voor een deel al uit en heeft bewezen hierin van grote waarde te zijn.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, gem, wb, st)	Anders!	
5.8	38	Het wolvenbureau verzorgt samen met het platform WolvenInNederland, het Faunafonds, de rijksoverheid, de provincies en de gemeenten de informatie aan en communicatie met de burger over de wolf in het algemeen en de relatie met de veehouderij, de jacht en de recreatie in het bijzonder.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb, st) / (**prv**, ff, gem, wb, st) / (**prv**, wb, st)		
5.9	38	Tussen de diverse overheden en het wolvenbureau worden regieafspraken gemaakt over de communicatie bij uiteenlopende scenario's (een enkele wolf zwerft rond, een enkele wolf vestigt zich, een roedel wolven vestigt zich, een wolf wordt wel erg lastig e.d.).	[?] (1)	.. (**prv**, ff, gem, wb, st)	Eerste afspraak is dat uitsluitend de overheid bepaalt wanneer sprake is van een van de scenario's. (geen rol voor wolvenbureau!)	
5.10	38	Het verdient aanbeveling om niet alleen te investeren in informatie en communicatie over de wolf, maar ook een educatieprogramma hieraan te	[?] (1)	.. (**prv**, wb, st)	betrek TBO's!	

		wijden.				
5.11	40	Het verdient aanbeveling dat de rijksoverheid al in dit stadium uitdraagt dat ze met dit proces bezig is en haar nationale rol invult. Een voorbeeld hiervan is de opdracht tot het schrijven van het wolvenplan. Hetzelfde geldt voor de provincies en het Faunafonds vanuit hun decentrale verantwoordelijkheid. Belangrijk in dit vroege stadium is te starten met heldere communicatie en educatie, naast de oprichting van minimaal de structuren van het wolvenbureau.	[?] (1)	.. (**prv**;ff) / (**prv**, ff, gem, wb, st)	EZ: elementaire webcommunicatie	
5.12	40	In dit geval is het van belang dat het wolvenbureau operationeel is en de belangrijkste aanbevelingen uit het wolvenplan zijn overgenomen door het beleid.				
5.13	40	In deze fase is het van belang dat het wolvenbureau operationeel is en de aanbevelingen uit voorliggend wolvenplan in uitvoering zijn. De rol van het Faunafonds is daarbij evident.				
5.14	41	In dit geval is het van belang dat alle partijen langs afgesproken lijnen en binnen afgesproken kaders samenwerken en dat de voorgestelde taken en verantwoordelijkheden helder zijn belegd. Het wolvenbureau is volledig operationeel.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, gem, wb, st)		
5.15	41	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten, Faunafonds) verzorgen elk vanuit de eigen verantwoordelijkheid de communicatie over de wolf en stemmen dit af met het wolvenbureau.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, gem, wb, st)		
5.16	41	Elk halfjaar wordt het communicatieplan				

		geëvalueerd.				
		uit hoofdstuk 6: Monitoring, onderzoek en beheer				
6.1	43	Het verdient aanbeveling, waar mogelijk, rustige gebiedsdelen veilig te stellen rond de voortplantingsplaats(en) in een door de wolven uitgekozen leefgebied. Dit geldt in het bijzonder voor het recreatief medegebruik, de verkeersintensiteit en de snelheid van het verkeer.			= actieve soortenbescherming prematuur in fase 1	
6.2	43	Vestiging van wolven betekent dat zij wilde prooien in het nieuwe leefgebied vinden. Het is zaak uit te vinden welke dit zijn en hun voorkomen veilig te stellen. Het is van belang te onderzoeken in hoeverre hierbij kan worden aangesloten bij de bestaande monitoring van wilde hoefdieren door de Faunabeheereenheden. Om inzicht te krijgen in potentiele conflictgebieden, bijvoorbeeld bij afwezigheid van wilde hoefdieren en ruime aanwezigheid van gehouden schapen, zou inzicht in de spreiding in gehouden dieren ook in beeld gebracht kunnen worden.			Waarom zou vóórkomen prooidieren moeten worden gemonitord (definiëren potentieel conflictgebied?)	
6.3	44	In ecologische zin is sprake van een wolvenleefgebied wanneer in een gebied tenminste één C1- of drie C2-waarnemingen van verschillend type zijn gedaan, volgens de SCALP-criteria. Het is niet zinvol om hieraan vooraf een minimum oppervlakte-eis te stellen.			Hier in de beleidsreactie een standpunt over innemen. Stelling dat een gebied leefgebied is, heeft consequenties voor de toepassing van artikel 10 en 11 Ffw (bijv. ruimtelijke ingrepen)	Reactie opnemen
6.4	45	In een vroege fase is tenminste de passieve monitoring geregeld welke wordt uitgevoerd door deskundigen verbonden aan het wolvenbureau. Zodra	[>2] (1)	.. (**wb**, ond, prv, ff)		

		er sprake is van enkele roedels wolven in Nederland, wordt het onderzoek opgeschaald en moet extra informatie worden verzameld over roedelgrootte, territoriumgrootte, voortplantingssucces e.d.				
6.5	45	Het is wenselijk dat onderzoek en monitoring in Nederland inhoudelijk aansluit bij dat van de ons omringende landen, opdat op Europees niveau gegevensreeksen worden verkregen en Nederland optimaal profiteert van ervaringen in het buitenland. Dit raakt ook aan de aanbeveling dat Nederland zich, cf. de Carnivore guidelines, met de buurlanden buigt over een grensoverschrijdend wolvenplan.	[?] (1)	.. (**wb**, ond, prv, ff)	(zie ook 3.3., 3.4, 3.11 en 3.17)	
6.6	46	Ecologisch onderzoek moet licht werpen op de belangrijkste prooidieren voor wolven in Nederland. Aanbevolen wordt om gebruik te maken van de trend-bepalingen van de Faunabeheer-eenheden van de meest voor de hand liggende prooidiersoorten. In Nederland zijn dit ree, edelhert, wild zwijn, damhert, konijn en haas (met lokaal wellicht ook in het wild levende runderen, huisvarkens, paarden en moeflons).				
6.7	46	Telemetrisch onderzoek is van belang voor het verzamelen van kennis over de wolf (territoriumgrootte, onderscheid roedels, dichtheid aan wolven, terreingebruik, dispersie, inzicht in het lot van afzonderlijke dieren) en kan in veel opzichten helpen bij het vergroten van het maatschappelijk draagvlak. Het				

		kan ook licht werpen op de vraag in hoeverre mitigerende maatregelen ter voorkoming van sterfte van wolven in het verkeer genomen kunnen worden. Bij aanwezigheid van een wolf in Nederland is het om die reden gewenst om een GPS-zender onder handbereik te hebben voor het geval dat de mogelijkheid zich voordoet om een wolf te zenderen (toevalskans).				
6.8	46	Het verdient aanbeveling zich te buigen over de vraag hoe wolven te vangen bijvoorbeeld voor wetenschappelijk onderzoek. In de praktijk wordt dit veelal gedaan met de (verboden!) pootklem en of een verdovingsgeweer (http://www.ibriwolf.it/en).			In de beleidsreactie duidelijk maken dat de pootklem in Nederland niet gebruikt mag worden (verbod in Besluit beheer en schadebestrijding) Hoe zit dat met strikken? Worden o.a. in z.o.-Polen gebruikt.	
6.9	46	Het is wenselijk dat monitoring en onderzoek in Nederland inhoudelijk aansluiten bij dat van de ons omringende landen, opdat op Europees niveau gegevensreeksen worden verkregen en Nederland optimaal profiteert van ervaringen in het buitenland. Dit raakt ook aan de aanbeveling dat Nederland zich, cf. de Carnivore guidelines, met de buurlanden buigt over een grensoverschrijdend wolvenplan.	[?] (1)	.. (**wb**, ond, prv, ff)		
6.10	47	Het is onmogelijk (en niet wenselijk) om vanaf heden bij elke melding uit te rukken om sporenonderzoek te verrichten. Het advies luidt dan ook om pas bij de 'verdenking van de aanwezigheid van een wolf', al dan niet in combinatie met schademeldingen, actief ter plekke sporenonderzoek te	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	Wolven in Nederland?	

		gaan doen om vast te stellen of er daadwerkelijk sprake is van (schade door) een wolf. Invulling van het criterium 'verdenking van de aanwezigheid van een wolf' berust bij het wolvenbureau.				
6.11	47	Eenieder die betrokken is bij het transport van wolven (dood of levend) of onderdelen van wolven (uitwerpselen, haren, karkas e.d.) beschikt daartoe over een toegesneden ontheffing van de Ff-wet en een EU-CITES-certificaat en/of een registratie als wetenschappelijke instelling onder het CITESverdrag.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	rol EZ	
6.12	47	Voor de opslag en analyse van data van wolf-gerelateerde waarnemingen kan worden aangesloten bij SCALP-criteria (Kaczensky *et al.*, 2009). Het gebruik van moderne communicatiemedia wordt aanbevolen (iPhones).	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)		
6.13	47	De betrokken overheden (provincies en het ministerie van Economische Zaken) maken afspraken over de bekostiging van inzet van personen en middelen van WolvenInNederland, NFI, Alterra, DWHC, RIVM, CVI en Naturalis, welke samenhangen met een correcte uitvoering van alle in het wolvenplan opgenomen protocollen (Bijlagen 1 t/m 9).			Let op dat dit geen subsidiering of staatssteun wordt. Voorts opletten dat je aan aanbestedingsregels voldoet. rol EZ iom prov (regiegroep)	
6.14	47	Het wolvenbureau werkt vanaf de instelling aan naamsbekendheid, zodat de vinder (particulieren, meldkamer politie, dierenambulance, gemeentes, NGO's, wegbeheerder en weggebruiker, Stichting Wildaanrijdingen Nederland, BOA's) van 1) sporen van een wolf, de waarnemer van 2) een levende wolf, de vinder van 3) een prooidier van een wolf	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)		

		en de vinder van 4) een dode wolf, de weg weet en zijn waarneming meldt bij het wolvenbureau of bij WolvenInNederland. Feitelijk moet overal waar een melding kan binnenkomen een poster hangen met 'bel het wolvenbureau' of 'bel WolvenInNederland' (en laat de 'plaats delict' intact). Zo kort mogelijk na de melding wordt overgegaan tot het veilig stellen van het kadaver, sporenonderzoek, etc. alles volgens standaardprotocollen (Bijlagen 1 t/m 9). Wolvenbureau en WolvenInNederland zijn daartoe 24*7 bereikbaar.				
6.15	47	Het wolvenbureau registreert, vanaf de komst van de eerste wolf in Nederland, informatie over aan wolf-gerelateerde waarnemingen. Van belang is dat de gecontroleerde waarneming in het bestand van de Zoogdiervereniging komt. Via het Netwerk Ecologische Monitoring kunnen deze waarnemingen de basis bieden voor de zesjaarlijkse rapportage aan Brussel (net zoals dat nu voor andere HR-soorten gebeurt).	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)		
6.16	48	Veelvuldige meldingen van waarnemingen van wolven uit één regio vormen aanleiding tot nader onderzoek door de deskundigen van of aangetakt aan het wolvenbureau. Die zoeken daarbij systematisch naar aanwijzingen op bijvoorbeeld bospaden, langs rasters en andere lijnvormige landschapselementen. Ook spoorsneeuw en cameravallen kunnen worden benut. Speuren naar welpen voor het vaststellen van reproductie kan het best	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)		

		gebeuren vanaf einde juni.				
6.17	48	Sporen worden volgens standaard (SCALP) protocol vastgelegd (Kaczensky en Huber 1994; Kaczensky *et al.*, 2008): spoorlengte, individuele prenten, foto inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint), gipsafdruk, registratieformulier, datum, vindplaats (gps), omschrijving vindplaats. Er worden zo mogelijk haren en uitwerpselen verzameld voor het DNA-onderzoek. De deskundige zorgt voor archivering van zijn ervaringen door het wolvenbureau. Het wolvenbureau verzorgt de berichtgeving rond de waarneming.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	later?	
6.18	48	Microscopisch onderzoek van haren kan licht werpen op de vraag of een wolf kan worden uitgesloten, maar microscopisch kunnen haren van wolven niet worden onderscheiden van hondenharen. Daartoe is een genetische analyse vereist. Monsters worden daartoe in papier droog opgeslagen (met silicagel) of ingevroren (Bijlage 5).	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	later?	
6.19	48	Nabootsen van huilen door wolven levert vaak een reactie op welke tevens aanwijzingen kan bevatten over reproductie (Bijlage 4). Omdat dit verstorend kan werken op pups moet deze methode beperkt en alleen deskundig worden ingezet.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	later?	
6.20	48	Veiligheid en bescherming van de mens heeft bij de vondst van keutels, een prooidier of een kadaver van een wolf (zie onder bij 4) of bij een gewonde wolf (zie onder bij 2) de hoogste prioriteit. Wolven en hun prooidieren kunnen	[?] (1)	.. (**wb**, ond, prv, ff) / (**wb**, win, zv, nem)	rol prov en EZ	

		bacteriën, schimmels en virussen bij zich dragen, inclusief organismen die overdraagbaar zijn op mensen (zoönosen). Hoewel het zelden voorkomt dat deze overgedragen worden op mensen, dienen de nodige veiligheidsmaatregelen te worden getroffen. Daarbij gaat het om: • het dragen van handschoenen en gepast schoeisel wanneer men met het dier, karkas, of onderdelen daarvan werkt; • het wassen van blootgestelde huid en kleding na contact met het dier en het bedekken van eventuele verwondingen met geschikte pleisters om infectie te voorkomen.				
6.21	48	De deskundige van het wolvenbureau regelt de validatie van de waarneming. De deskundige zorgt, bij een positieve uitslag, voor het vastleggen van locatie, film, foto, sporen en ander 'bewijsmateriaal' volgens een standaard protocol en voor registratie van zijn ervaringen door het wolvenbureau. Het wolvenbureau verzorgt de berichtgeving rond de waarneming (Bijlagen 2;4;5;6;7;9).	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)		
6.22	49	Een geautoriseerde en deskundige dierenarts is lid van het team dat zich bezighoudt met de vangst van wolven (Bijlage 9).	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	zie probleemwolf	
6.23	49	Het plaatsen van een volwassen wilde wolf in quarantaine, bijvoorbeeld voor revalidatie, wordt in het algemeen als niet realistisch gezien. Voor een volwassen wilde wolf is dit een zeer traumatische en daarmee dieronvriendelijke optie.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)		
6.24	49	Gewonde wolven die niet terug kunnen	[?]	..	voor draaiboek	

		naar de natuur worden gedood. Gewonde of verweesde pups die voor 1 oktober zijn geboren mogen worden opgefokt en gehouden in een opvangcentrum of dierentuin. Beoordeling van de situatie is mede aan een bevoegd en deskundig dierenarts (expertisearts).	(1)	(**prv**)	Let op, dit is in strijd met Kwaliteitsprotocol opvangcentra. Uitgangspunt is uitzetten, daarna is toetsing onder CITES en Ffw nodig (denk aan de discussie over Morgan)	
6.25	49	Het verdient aanbeveling op voorhand de bevoegdheid om een wolf te doden te regelen, zodat bij urgentie meteen gehandeld kan worden.	[?] (1)	.. (**prv**)	voor draaiboek Zie ook volgende aanbeveling; dit gaat niet alleen om Ffw, maar ook om veterinaire regelgeving over zoonose, gebruik vuurwapen, toepassing diergeneesmiddel (euthanasaat), en verwijderen kadaver	
6.26	49	Het doden van een gewonde wolf kan met het geweer of een dodelijke injectie, afhankelijk van de situatie welke door de deskundigen, inclusief een geautoriseerde dierenarts, wordt beoordeeld.	[?] (1)	.. (**prv**)	voor draaiboek	
6.27	50	Het verdient aanbeveling te werken naar een systeem waarbij de vinder van een prooidier van een wolf de vondst van zowel een wilde prooi als een gehouden prooi binnen 24 uur meldt bij het wolvenbureau of het Faunafonds. Beide partijen werken nauw samen zodat ook het Faunafonds een goed overzicht heeft van het verspreidingsgebied van wolven.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)	voor draaiboek	
6.28	50	Een dood gevonden prooidier wordt door de deskundige van het wolvenbureau veiliggesteld. Zo mogelijk worden door de deskundige ook gewonde prooidieren ter beschikking gehouden voor onderzoek. De aanwezigheid van een	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)	voor draaiboek	

		geautoriseerde dierenarts hierbij is wenselijk. De deskundige zorgt voor het vastleggen van sporen in de omgeving volgens een standaard protocol. Voor DNAonderzoek aan de hand van beetsporen (slijm) is snelheid gewenst, binnen 24 uur moet een monster zijn genomen om nog een DNA-profiel vast te stellen (wel of niet wolf en welke wolf; (Bijlage 8).				
6.29	50	*Wilde prooi* Bij het vinden van een wilde prooi wordt door de deskundige van het wolvenbureau de omgeving afgespeurd volgens standaard protocol (uitwerpselen, sporen, haren; Bijlagen 3, 4, 5, 6, 7). Er worden, ook door de deskundige, foto's gemaakt van: omgeving, vindplaats, prooi, detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint). De datum, vinder, vindplaats (gps), leeftijd geslacht conditie van de prooi, doodsoorzaak, sectie in het veld (vraatbeeld en onderhuidse sporen) worden door de deskundige geregistreerd. De prooi blijft in overleg met de lokale beheerder in het veld achter (camera plaatsen, ook al komt een wolf waarschijnlijk niet terug bij een naar mens ruikende prooi; Bijlage 8).	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)		
6.30	50	*Gehouden prooi* Ook bij het vinden van een 'gehouden prooi' wordt de omgeving door de deskundige van het wolvenbureau afgespeurd (uitwerpselen, sporen, haren; Bijlagen 3, 4, 5, 6, 7) en worden foto's gemaakt van: omgeving, vindplaats, prooi, detailopnames van	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)		

		verwondingen inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint). De datum, vinder, vindplaats (gps), leeftijd geslacht conditie van de prooi, vraatbeeld worden genoteerd. Voor een taxatie van de schade laat de deskundige zich vergezellen door de vertegenwoordiger van het Faunafonds in het wolvenbureau dan wel door een daartoe aangewezen taxateur. De deskundige regelt de sectie in het veld. Hierbij worden o.a. doodsoorzaak, vraatbeeld (bijtwonden) en onderhuidse sporen geregistreerd. Het kadaver gaat naar het destructiebedrijf (Bijlage 8).				
6.31	50	Onderzoek aan gewonde prooidieren verloopt, eveneens via standaard protocol, door de deskundige van het wolvenbureau en een geautoriseerde dierenarts ter plekke. Indien noodzakelijk en mogelijk worden gewonde prooidieren behandeld of geëuthanaseerd. Daarom is de aanwezigheid van een geautoriseerde dierenarts gewenst (Bijlage 8).	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)		
6.32	50	Voor een taxatie van de schade laat de deskundige zich vergezellen door de vertegenwoordiger van het Faunafonds in het wolvenbureau dan wel door een daartoe aangewezen taxateur. In alle gevallen worden de bevindingen door de deskundige teruggekoppeld met en geregistreerd door het wolvenbureau. Het wolvenbureau verzorgt de berichtgeving rond de vondst van het (de) prooidier(en).				
6.33	51	Om duidelijkheid te creëren is het				

		gewenst dat het Faunafonds zich buigt over de vraag op basis van welke criteria de schade kan worden vergoed (in de vestigingsfase/de komende jaren).				
6.34	51	De instituten die een kadaver willen (kunnen) onderzoeken of vervoeren vragen daartoe zelf tijdig de benodigde Flora- en faunawetontheffingen en EU-CITES-certificaten aan. Het ministerie van Economische Zaken zorgt voor een voortvarende behandeling van de aanvragen. Ontheffingen en certificaten zijn ook aan de orde bij het verzamelen van onderdelen van de wolf (DNA-monsters, speekselmonsters etc.) en het transporteren daarvan. DWHC kan per sms ontheffing CITES regelen voor betrokken personen. Bij twijfelgevallen over benodigde ontheffingen of certificaten nemen instituten altijd contact op met Dienst Regelingen van het ministerie van EZ.	[?] (1)	.. (**ond**, EZ)	rol EZ	
6.35	51	Het wolvenbureau stuurt een validatiedeskundige op locatie, vergezeld door een technisch rechercheur van de politie en/of een BOA. De technische recherche kan in een later stadium desgewenst het NFI inschakelen. Een gevonden kadaver wordt door de deskundige altijd veiliggesteld (in koeling, maar niet diepgevroren). Bij de vondst van een dode wolf wordt de omgeving afgespeurd (uitwerpselen, sporen, haren, speekselmonsters, necrofiele entomofauna). Er worden foto's gemaakt van de omgeving, vindplaats, wolf, detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (1 euro/ meetlint). De datum wordt	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)		

		geregistreerd, evenals de vindplaats (gps) en de vinder (Bijlagen 1,3,4,5,6,7).				
6.36	51	Bij autopsie op een dood gevonden wolf is het zaak om optimaal te profiteren van de deskundigheid die bij diverse instellingen en instituten aanwezig is. Voor de hand liggend zijn WolvenInNederland, Alterra, DWHC, Naturalis, RIVM en het CVI.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)		
6.37	51	De sectie levert zekerheid over de vraag of aangifteplichtige ziekten kunnen worden uitgesloten. Wanneer bij sectie of anderszins komt vast te staan dat het dier illegaal werd gedood dan wel sterke vermoedens daarover bestaan, wordt door het wolvenbureau aangifte gedaan bij de politie en stelt Justitie nader onderzoek in. Het ministerie van EZ maakt vooraf afspraken met het Openbaar Ministerie over eisen bewijsvoering, financiën en organisatie.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	In beleidsreactie aangeven dat het Openbaar ministerie dit soort zaken zelf regelt en dat zij zelfstandig bepaalt of nader onderzoek wordt ingesteld.	Reactie
6.38	51	In alle andere gevallen bericht de deskundige DWHC te Utrecht en regelt samen met DWHC het transport van het kadaver naar Utrecht. DWHC is voor dit doel altijd (7*24) bereikbaar. DWHC meldt de vondst aan Alterra, CVI, RIVM en Naturalis zodat dezelfde dag nog een gezamenlijke sectie te Utrecht kan worden verricht. DWHC heeft de lead bij deze sectie. Naturalis opent het dier zodat huid en skelet zoveel mogelijk intact blijven voor het prepareren/conserveren. Alle partners volgen bij sectie het standaard protocol. De sectie wordt op foto en/of film	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)		

		vastgelegd (Bijlage 1; 10).				
6.39	51	Er zal aan de hand van een sampleplan een biobank worden aangelegd, waarin organen en weefsels van het kadaver worden veiliggesteld volgens een standaard protocol. DWHC zorgt voor een voor alle partners toegankelijke database en de beschikking over samples van monsters (aliquots) voor aanvullend onderzoek. De toekomst zal uitwijzen om hoeveel wolven dit gaat.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)		
6.40	51	Het Senckenberg Research Institute in Gelnhausen, verbonden aan de universiteit van Frankfurt, doet de DNA-analyses voor wolven in Duitsland, Polen en Denemarken en beschikt over een databank die onderzoek naar herkomst mogelijk maakt. Omdat de Pools-Duitse populatie een zeer waarschijnlijke bron vormt voor Nederland, gaat een DNA-monster naar dit instituut. Tegelijkertijd gaat een DNAmonster naar het ISPRA dat beschikt over een databank van Italiaans-Franse wolven. Alterra en Naturalis treden hierin gezamenlijk op.	[1] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	Opdracht EZ aan Alterra: bevorder dat referentiesystemen op Europees niveau zijn afgestemd en gedeeld.	
6.41	52	Het verdient aanbeveling dat vanuit Nederland initiatief wordt genomen voor, dan wel aansluiting wordt gezocht bij EU-brede samenwerkingsverbanden om te zorgen voor een EU-brede openbare referentie set voor wolven-DNA. Dit zou in de toekomst de mogelijkheid bieden om analyseresultaten snel te kunnen vergelijken, ongeacht wie de analyses heeft uitgevoerd.	[1] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	Opdracht aan Alterra: bevorder dat referentiesystemen op Europees niveau zijn afgestemd en gedeeld. Ontsluiting via web? [=> gecheckt; n.v.t.]	
6.42	52	De uitslag van sectie en analyses gaat naar alle betrokken partners en naar het wolvenbureau. Het restant van het kadaver na sectie (zoveel mogelijk in tact skelet en huid) wordt voor nader	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)		

		onderzoek gedurende twee weken bewaard bij DWHC. De uiteindelijke bestemming is de natuurhistorische collectie van Naturalis. De geprepareerde wolf kan daarna op verzoek worden uitgeleend, bijvoorbeeld aan bezoekerscentra o.i.d.				
6.43	52	Het wolvenbureau verzorgt de communicatie over de vondst van het kadaver van de wolf en de resultaten van het onderzoek. Communicatie door anderen gaat in afstemming met het wolvenbureau. Zolang het wolvenbureau nog niet operationeel is neemt EZ deze taak op zich.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	In beleidsreactie opnemen dat in gedecentraliseerde situatie niet EZ maar provincie hierover gaat.	
6.44	52	Het verdient aanbeveling om a) op directieniveau en b) onder de centrale regie van het ministerie van Economische Zaken, de samenwerking tussen de betrokken onderzoeksinstituten te regelen. Aanbevolen wordt om duidelijke afspraken te maken over: • de verdeling van de onderzoektaken (wie doet wat?), • het gebruik van het verzamelde onderzoekmateriaal voor analyses buiten de toegewezen onderzoekstaken om, • de omgang met de media, • de wetenschappelijke publicatie van de onderzoeksresultaten, waarbij de wetenschappelijke onafhankelijkheid voorop staat.	[?] (1)	.. (**wb**, win, zv, nem)	Dat doen we al via de aanwijzingen op grond van de Ffw-ontheffingen. Misschien in de beleidsreactie opnemen dat we de ontheffingen voortaan zullen intrekken indien de aanwijzing niet worden opgevolgd?	
		uit hoofdstuk 7: Schadepreventie en –tegemoetkomingen			Prov. i.o.m. Faunafonds	
7.1	53	Het verdient aanbeveling om in een vroeg stadium per provincie inzicht te verwerven in het aantal schapen dat door honden en/of vossen wordt gedood.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb, ond)		
7.2	53	Gelet op de kans op predatie van	[?]	..	Zie opmerking bij 7.13	

		gehouden dieren verdient het aanbeveling om een centraal meldpunt in te richten waar de burger met dit type klachten terecht kan. Dit centraal meldpunt verzorgt ook de communicatie over preventie van en tegemoetkomingen in geleden verliezen. Aanbevolen wordt daarbij de procedures van het Faunafonds te volgen. Wolvenbureau en Faunafonds kunnen hier elkaar versterken.	(1)	(**prv**, ff, wb) / (**ff**, wb)		
7.3	56	Het verdient aanbeveling dat tegemoetkomingssystemen voor geleden verliezen door wolven hand in hand gaan met voorlichting en hulp bij het nemen van preventieve maatregelen.				
7.4	56	Aanbevolen wordt grondgebruikers (of eigenaren van vee) verantwoordelijk te maken voor het nemen van preventieve maatregelen tegen wolvenoverlast.			Dat zijn ze feitelijk al.	
7.5	56	Omdat veldtesten van veel potentieel geschikte 'ad hoc' middelen tot op heden ontbreken, verdient het aanbeveling om het effect van preventieve maatregelen nauwkeurig te monitoren.				
7.6	57	Aanbevolen wordt voor de Nederlandse situatie dat de sector uitwerkt welke methoden inpasbaar en effectief zijn. Aanvankelijk kan worden teruggevallen op de methode die in Duitsland als effectief wordt gezien, namelijk omheinen door: 1. (5 draads) elektrisch raster > 90 cm en afstand tot de grond <20 cm of 2. 90 cm hoge flexinetten (omheiningen van netten die stroom voeren) V>2000-3000V/ 1J, afstand tot de grond <20 cm of 3. gaas >1,20 m op de bodem met een spandraad afgespannen.				

7.7	57	Het verdient aanbeveling om vroegtijdig een expert uit het buitenland uit te nodigen om schapenhouders, desgewenst, te trainen in het gebruik van de juiste waakhonden en andere preventieve middelen tegen wolvenpredatie.				
7.8	58	Vanaf de eerste schade door wolven en bij vastgestelde vestiging stimuleren het wolvenbureau en het Faunafonds de inzet van tijdelijke preventieve middelen om nieuwe schades zoveel mogelijk te voorkomen. Het Faunafonds ondersteunt het gebruik van preventieve middelen door middel van een financiële tegemoetkoming of uitleen van materiaal. Ook de inzet van een vrijwilligersnetwerk wordt actief bevorderd door wolvenbureau en Faunafonds.	[?] (1)	.. (**prv**, ff) / (**prv**, ff, wb)	Toetsen of dit binnen de taken van het Faunafonds past. Lijkt eerder een beleidskeuze voor provincies te zijn.	
7.9	59	Het in situ onderzoek na een wolf-gerelateerde schademelding wordt uitgevoerd door deskundigen die worden ingeschakeld door het Faunafonds en het wolvenbureau.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)	Hier het wolvenbureau schrappen of onder geschikt maken aan Faunafonds. Bestuur Faunafonds is wettelijk bevoegd gezag.	
7.10	59	Emoties rond (schade door) wolven kunnen hoog oplopen. Dat legt een zware druk op de schouders van de deskundigen van het wolvenbureau en Faunafonds die een bezoek brengen aan getroffen boeren. Het verdient aanbeveling erop voorbereid te zijn dat deze mensen soms meer de functie van mediator dan van taxateur zullen moeten vervullen.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)		
7.11	59	Om te voorkomen dat bedrijven bezoek krijgen van nieuwsgierigen dient de	[?] (1)	.. (**prv**, ff, wb)		

		anonimiteit van de grondgebruiker in kwestie te zijn gewaarborgd.				
7.12	59	Het verdient aanbeveling de wolf op te nemen in de lijst van diersoorten genoemd in artikel 4, eerste lid, onderdeel a en b van de Flora- en faunawet.	[?] (1)	.. (**prv**, ff, EZ)	rol EZ Gedoeld wordt op Bekendmaking lijsten beschermde diersoorten. Let op, als gekozen wordt voor een regeling aanwijzing wolf op basis van artikel 4, tweede lid, Ffw moet het Faunafonds zijn beleidsregels aanpassen om tegemoetkomingen te kunnen verlenen. HR en FvB gaven aan dat dat geen punt is.	
7.13	59	Het Faunafonds verschaft in een vroeg stadium duidelijkheid over de eisen waaraan de grondgebruiker moet voldoen voor preventie van schade door wolven, om in een later stadium in aanmerking te kunnen komen voor tegemoetkomingen in geleden bedrijfsmatige verliezen. Onderdelen daarvan zijn een passende tegemoetkoming in schade aan huisdieren (honden) en hobbydieren/niet bedrijfsmatig gehouden dieren, het voordeel van de twijfel over de dader en het vergoeden van vervolgschade. Dit vereist een aanpassing van de beleidsregels van het Faunafonds. In alle gevallen geldt voor een tegemoetkoming de voorwaarde dat de vereiste preventiemaatregelen waren genomen en de verblijfplaats van de dieren is geregistreerd via het UBN (Uniek Bedrijfs Nummer) of het BRS			In de beleidsreactie opnemen dat het verlenen van tegemoetkomingen voor door particulieren geleden schade een wezenlijke verandering zal zijn in het beleid van het Faunafonds. Uitgangspunt van de wettelijke bepaling is namelijk dat tegemoetkoming uitsluitend bestemd is voor diegenen die in hun broodwinning geschaad worden door inheems beschermde soorten. Schade aan particuliere zaken is een algemeen maatschappelijk risico dat burgers geacht worden zelf te dragen.	

		(Bedrijfsrelatienummer).				
7.14	59	Omdat op de wolf het zwaarste beschermingsregime van toepassing is, wordt aanbevolen om, in uitzondering op het beleid, maar met gebruikmaking van de bevoegdheid van artikel 8, derde lid van de beleidsregels voor de wolf geen eigen risico te berekenen binnen een overgangstermijn van één jaar na het verschijnen van de eerste wolf (wolven) in een regio. Daarna moet het eigen risico worden herzien.				
7.15	59	Het wolvenbureau en het Faunafonds zien toe op een correcte uitvoering van een regeling voor preventie van en tegemoetkomingen in schade door wolven. Dit laatste houdt in dat alle dode dieren, kosten van de dierenarts, kosten van destructie en vervolgschade vergoed worden conform EUregelingen, onder de voorwaarde dat de grondgebruiker aan zijn, door het Faunafonds nog nader te formuleren, verplichtingen tot preventie heeft voldaan.			Geen toezichtstaken voor het wolvenbureau! Faunafonds heeft uitsluitend toezichtstaken waar het gaat om de vraag of aan de voorwaarden voor tegemoetkoming is voldaan. Gevolgschade wordt in beginsel niet vergoed.	

Draaiboek wolf

Punten van aandacht.

Communicatie/persberichten en dergelijke.

- Ervaring in Drenthe en Groningen leert dat de provincies uiterst traag zijn in het uitbrengen van informatie en persberichten. Elke zin wordt gewikt en gewogen en (zeker als er meer provincies in beeld zijn) ambtelijk en bestuurlijk afgestemd. In weekend gaat het helemaal traag. Zodoende pas zaterdagmiddag 1e persbericht van de provincie terwijl we vrijdagmiddag deze wolf al zagen aankomen. Ook persbericht dat de wolf weer terug was in Duitsland verscheen een paar uur nadat we het al wisten en nadat andere media er ook al over hadden bericht.
- Je ziet daarom dat regionale omroepen richting het publiek in dat gat springen en telkens actuele updates verzorgen. Er zijn geen afspraken tussen provincie(s) en de regionale omroepen over informatie uitwisseling. Dat zou wel erg handig kunnen zijn.
- Halsbandzender, kosten. Wie draagt de kosten van een dergelijke zender?
- Communicatie/persbericht afstemming met Alterra, wie is waar voor verantwoordelijk? Alterra bleek (waarschijnlijk ter goeder trouw) ook al contacten te hebben gehad met ministerie in Niedersachsen. Inhoudelijk ontbreekt bij Alterra zicht op politieke gevoeligheid van bepaalde informatie/woordkeus.
- DNA data-informatie. Wie is uiteindelijk “eigenaar”? BIJ12 (Faunafonds) geeft opdracht aan Alterra voor onderzoek is BIJ12 dus ook eigenaar van de uitkomsten? Ik ben voorstander van open data. D.w.z. de onderzoeksgegevens die namens de overheid zijn verkregen kunnen vrij worden gedeeld met andere overheden en instituten.
- Kosten DNA onderzoek, monitoring actief/passief. In de meeste Duitse deelstaten actieve monitoring van (gevestigde) wolvenroedels. Niedersachsen doet alleen passieve monitoring. Gevolg is dat er gaten zitten in de DNA database van wolven uit dat gebied. “Onze” wolf was ook niet eerder d.m.v. DNA vastgesteld. Wie draagt de kosten van DNA onderzoek naar wolf, wie heeft daar belang bij, alleen de provincie waar de wolf toevallig zit, of breder? Gelet op grote actieradius van wolven is beperken tot 1 provincie wat vreemd.
-

Versnelde tweede stap in financiële steun voor preventie tegen aanvallen wolf

Schapen- en geitenhouders in het Hart van Drenthe kunnen vanaf 1 januari 2021 via provincie Drenthe subsidie aanvragen om hun dieren te beschermen tegen aanvallen van de wolf. Dit gebied is door Wageningen University Research center (WUR) aangewezen als risicogebied waar de gevestigde wolf zich ophoudt en om die reden heeft het College van Gedeputeerde Staten besloten als eerste stap op 15 december jl. voor dit gebied een subsidieregeling open te stellen.

Op 8 januari jl. hebben de provincie en de gebiedscommissie Wolf opnieuw een overleg gevoerd over de wolf in Drenthe. Hieruit kwam naar voren dat er versneld een tweede stap gezet moet worden in de ondersteuning van preventiemaatregelen tegen aanvallen van de wolf. Concreet betekent uitbreiding van het gebied, zoals geadviseerd door de gebiedscommissie. Hieronder valt ook de door de WUR aangewezen corridor waar de zwervende wolven eerder schade hebben aangericht. Ook een aantal actuele ontwikkelingen rond de wolf, zoals in de media genoemde zwervende wolf in Friesland, onderstrepen het belang van het versneld zetten van de tweede stap. Op advies van de commissie wordt hierbij ook rekening gehouden met zogenaamde voorlopers, die eerder al preventieve maatregelen hebben genomen. Gedeputeerde Staten hebben het voornemen begin februari hierover een besluit te nemen. In de tweede helft van februari zal een (digitale) informatiebijeenkomst georganiseerd worden.

Ronde tafel 12 november 2018

Rondje opmerkingen/vragen

[redacted]

a) Proces: hoe wordt PS betrokken?

Antw: schriftelijk of via een informatiebijeenkomst, wel voor definitieve besluitvorming, dus ergens tussen 6 december (BACVP) en IPO bestuur (januari).

b) Denk niet te kleinschalig, maar Europees. Benut ervaring van elders. Zie aanbevelingen platform large carnivores. Sleutel tot succes is telkens bescherming van weidevee. EU-cie wil geen kruidenier spelen, pak zaken niet te klein aan. Leer van bijvoorbeeld Niedersachsen waarin men preventieve aanpak ook steeds verder heeft opgeschaald.
c) Wil geen onderscheid tussen beroepsmatige en hobbyhouders
d) Wacht niet met een preventiepilot tot er een territorium is

[redacted]

a) Start tijdig met preventie, ook al bij zwervende wolven. Zwervers moet je ook opvoeden. Wil zo snel mogelijk kunnen inzetten op preventie.

[redacted]

a) Als verstoren van de wolf niet mag, hoe bescherm ik dan mijn schapen? Gebruik van meer dan 2-3 draden is bedrijfseconomisch/praktisch niet te doen.
b) Draai bescherming om: geef de wolf een chip die een stroomstoot geeft bij schapen.
c) Preventieve middelen, is dat niet fraudegevoelig?
d) Landschappelijk: al die hekken zijn toch geen gezicht?
e) DNA onderzoek, is dat wel nodig? (antw: heeft ook andere doelen, om snelheid van taxatie te bevorderen zijn afspraken gemaakt met BIJ12)
f) Taxaties BIJ12. Niet eens met bij hem vastgestelde bedragen. Indirecte kosten (bijv. uren) worden niet vergoed.

(reactie Henk Jumelet: provincie/faunafonds is geen verzekering. Uitgangspunt is geen 100% schadetegemoetkoming, maar een bijdrage in de kosten.)

[redacted]

a) Reële schadevergoeding is belangrijk.
b) Van eigenaren mag wel goede preventie worden verwacht.
c) Wacht niet met een pilot tot er een territorium is, maar start vroeger.

[redacted]

Schetst sterke recente groei van schadegevallen en urgentie om wat te doen.

a) Wacht niet met preventie tot er een territorium is, maak het zwervende wolven ook lastiger.
b) Start zo snel mogelijk met gebiedsplannen
c) Tentoonstelling/educatie belangrijk (Duurzaamheidscentrum) naar elders in Drenthe, combineren met educatie over preventie.

[redacted]

a) Hoeveel geld heb je uiteindelijk over voor bescherming?
b) Start snel met preventieve acties
c) Blij met steun van EU
d) Kijk meer naar het buitenland, niet alleen Duitsland maar ook andere Europese landen.
e) Onderzoek: focus niet alleen op wolvenonderzoek, maar ook op schapenhouders, veranderingen in de sector ed.

LTO begrijpt de emoties vanuit de sector maar steunt ook bescherming vanuit bijvoorbeeld Deltaplan biodiversiteit.

a) Wolvenplan kijkt jaren vooruit, is dit draaiboek op termijn dan voldoende? Zijn er open eindjes of politieke discussies die nog komen?
b) Schrap onderscheid tussen beroeps- hobbyhouders.
c) Gebiedsprocessen en provinciale aanpak mag niet leiden tot verschillen in beleid tussen provincies. Maatwerk en gebiedsprocessen zijn prima, maar bijvoorbeeld vergoedingen moeten gelijk zijn.
d) Terminologie: wat is deugdelijke omheining? Wanneer spreek je van herhaaldelijk binnendringen van een wolf binnen rasters? Moet dat niet duidelijker worden omschreven?

Henk

a) Proces: hoofdlijnen worden voor 6 dec per mail gedeeld en meegenomen richting BACVP.
b) Gedachte zenderen/chippen meenemen/nader onderzoeken.
c) Hele natuur in NL is maakbaar/gemaakt, dus niets mis met sturen van ontwikkelingen rondom de wolf. We hoeven niet alles maar te laten lopen.
d) Preventie: wat het ook wordt, ook een eigen inspanning/bijdrage van dierenhouders mag worden gevraagd.
e) PS beslist uiteindelijk over geld (voor preventie).

Actielijst Gebiedscommissie Wolf van 19 november 2021

Nr.	Actie		Datum
1.	M.b.t. het overzicht van de subsidie aanvragen neemt [redacted] contact op met Jordan Jumelet	[redacted]	19-11-21
2.	subsidieoverzicht van de provincie inzichtelijk maken		19-11-21
3.	communicatie om schapenhouders te activeren hun dieren te beschermen.		19-11-21
4.	contact met [redacted] m.b.t de communicatie en de website		19-11-21
5.	De rapportage is akkoord. [redacted] levert nog wat tekstuele wijzigingen aan die [redacted] zal verwerken. Daarna kan [redacted] het rapport aan GS aanbieden met daarbij een aantekening dat de getallen misschien anders zijn en de noodzaak benadrukken.		19-11-21
6.	Communicatie en functioneren wolvencommissie		19-11-21
7.	Brief [redacted] “impact wolf”; [redacted] schrijft reactie en stuurt dit ter goedkeuring even rond		19-11-21
8.	Geschikte kandidaat wolvensconsulent zoeken in achterban		19-11-21
9.	Deminimis regeling; [redacted] schrijft stuk		19-11-21

Actielijst Gebiedscommissie Wolf van 19 november 2021

Nr.	Actie		Datum
1.	M.b.t. het overzicht van de subsidie aanvragen neemt [redacted] contact op met Jordan Jumelet	[redacted]	19-11-21
2.	subsidieoverzicht van de provincie inzichtelijk maken		19-11-21
3.	communicatie om schapenhouders te activeren hun dieren te beschermen.		19-11-21
4.	contact met [redacted] m.b.t de communicatie en de website		19-11-21
5.	De rapportage is akkoord. [redacted] levert nog wat tekstuele wijzigingen aan die [redacted] zal verwerken. Daarna kan [redacted] het rapport aan GS aanbieden met daarbij een aantekening dat de getallen misschien anders zijn en de noodzaak benadrukken.		19-11-21
6.	Communicatie en functioneren wolvencommissie		19-11-21
7.	Brief [redacted] “impact wolf”; [redacted] schrijft reactie en stuurt dit ter goedkeuring even rond		19-11-21
8.	Geschikte kandidaat wolvensconsulent zoeken in achterban		19-11-21
9.	Deminimis regeling; [redacted] schrijft stuk		19-11-21

Actielijst Gebiedscommissie Wolf van 23 september 2021

Nr.	Actie		Datum
1.	Een Oplegnotie maken voor het schadepreventieplan met daarin opgenomen de reacties op de discussie punten.		23-09-21
2.	Anonimiseren van het subsidieoverzicht en rond sturen.		23-09-21
3.	Profiel opstellen voor een wolvenconsulent provincie Drenthe. Daarna voor advies naar GS.		23-09-21
4.	Navragen wie bij de afdeling communicatie aanspreekpunt is voor de wolf.		23-09-21
5.	Stuk opstellen m.b.t. EU toestemming voor uitkering hoger dan € 20.000,00; afstemming met .		23-09-21
6.	Administratieve stukken (mail etc.) via laten lopen.		23-09-21
7.	Notitie richting fokvereniging voor pony's dat er gewerkt wordt aan een lijst m.b.t. bescherming overige diersoorten.		23-09-21
8.	M.b.t. vervolgschade arbeid voor innovatie schapenrasters wordt er in Gelderland een notitie voorbereid, de vraag is of er budget voor is. Eea moet inzichtelijk gemaakt worden bij BIJ12		23-09-21
9.			

ACTIEPUNTENLIJST IPO WOLVEN WERKGROEP 10-11-2020		
Actie/onderwerp	**Verdere toelichting**	**Wie?**
1. Verkenning ruimtelijke situatie	**Notitie** wordt verder bewerkt en besproken in het drietal. Komt volgende keer in het overleg, Zal niet als aparte notitie naar de BAC worden gestuurd, maar komt sowieso terug bij actualisatie wolvenplan. Ruimtelijke ordening meenemen in dit punt? Bijv. bij plaatsen preventieve maatregelen. 24 november notitie ruimtelijk beleid af voor LOW.	**(Prov. Limburg)** **(Prov. Friesland)** (Prov. Noord-Brabant)
~~2. Vergelijking Niedersachsen~~	Is afgehandeld	
3.Doorontwikkeling wolvenplan HOGE PRIORITEIT	afgedaan Korte context van actueel wolvenplan toevoegen Langere termijn: punt van LOW weghalen Thematische aanpak verder onderverdelen (als bijlage toevoegen?) Effect (langere) termijn afschot wolven toevoegen wanneer nog niet in notitie (afschot probleemwolf zorgt voor probleemwolven in roedel.	**past voorstel aan**
4. Handelingsperspectief bij incidenten (hoge prioriteit-> BAC VP 17 sept m.b.t te hanteren definities) HOGE PRIORITEIT	afgedaan	**(Prov. Noord-Brabant)** **(Prov. Drenthe)** (BIJ12)
5.Internationaal managementplan	en zullen samen nog even kortsluiten. Een volgende keer wordt hier dan op teruggekomen.	(Prov. Gelderland) (Ministerie van LNV) (BIJ12) (BIJ12)
6. Landelijk Overleg Wolf (LOW)		**(IPO)**

	Afgedaan Startnotitie ligt voor. Organisaties zijn benaderd Startbijeenkomst is gepland op 25 november.	[redacted] **(BIJ12)**
~~7.Overleg LNV – IPO/BIJ12 (provincies)~~		
8. Communicatie-voorstellen	~~Er ligt een aparte memo t.b.v. het IPO overleg.~~ ~~Met twee beslispunten:~~ ~~1. communicatiemedewerker wolf~~ ~~2. publiekcommunicatie~~ Moet verder worden uitgewerkt. Invulling publiekscommunicatie en andere activiteiten moet verder worden uitgewerkt. Kostenplaatje is nog niet concreet bekend, maar wel bekend is dat er kosten gemaakt zullen worden.	[redacted] (BIJ12) [redacted] (BIJ12) Actie: communicatie BIJ12 / [redacted]
9 EU subsidiemogelijkheden	Vraag staat nog uit (LNV).	[redacted] (LNV) [redacted] (Prov. Drenthe)
10 Vergunningsverlening	Gaat hierbij om diverse vergunningstrajecten. Verjagen, vangen, opjagen, afschot, zenderen, opvang, loslaten etc.) [redacted] gaat samen met [redacted] kijken wat de mogelijkheden hierin zijn. En komen met voorstel hoe op de onderdelen gehandeld dient te worden (NB: onderdeel handelingsperspectief)	[redacted] (Ministerie van LNV) [redacted] (BIJ12)
12.Waardebepaling dieren	***P.M.*** *Vanuit BIJ12 zal hier verder actie op ondernomen worden. intern eerst oppakken. Komt later nog wel aan de orde.*	[redacted] (BIJ12)
13. Effect preventieve maatregelen	***P.M.*** *Word nu gekeken naar de data m.b.t. preventieve maatregelen. Met jaarverslag wolf zal hier een terugkoppeling over komen.*	[redacted] (BIJ12)
14. ~~WOB verzoek~~		
17 BR [redacted]	BR [redacted]	[redacted] (BIJ12)

	Buiten reikwijdte [redacted]	[redacted] (Prov. Drenthe)
19. Update Fact finding studie 2011 HOGE PRIORITEIT	De wens wordt geuit om tot een brede Nieuwe factfinding studie te komen, waar corridorsetc. dan onderdeel van wordt. **De provincies geven aan wat zij in deze factfinding studie terug willen zien.**	[redacted] (Prov. Limburg) (Prov. Friesland) (Prov. Noord-Brabant) Alle werkgroep leden.

	Oproep aan iedereen hiervoor punten aan te dragen. [redacted] komt met voorstel opdrachtbeschrijving. Dit punt is nodig voor input doorontwikkeling wolvenplan. Het gaat geld kosten, dus **hoge prioriteit** op dit actiepunt. Iedereen wordt opgeroepen op dit voorstel te reageren.	[redacted] **(Prov. Limburg)**
~~20. Lopende ontheffingen/vergunningen~~	~~De vraag is hoe de stand van zaken is, wie, waar en/of deze nog adequaat zijn.~~ ~~Volgende keer op agenda.~~	[redacted] (BIJ12) [redacted] (BIJ12)
~~22. Bezwaar en beroepsprocedures wolvenschade.~~	~~t.z.t. nog eens bespreken~~	
23. Kosten/uren etc. in beeld brengen **HOGE PRIORITEIT**	Voor alle (deel-)onderwerpen geldt dat als er kosten voor bijv. uitbesteding/adviesopdrachten gemaakt moeten worden dit door desbetreffende in beeld dient te worden gebracht. m.a.w. geef aan als dit het geval is en maak hiervan een inschatting.	Allen
24. Zenderen wolf	[redacted] en [redacted] overleggen samen over zenderen wolf. [redacted] zoekt verdere kosten voor zenderen wolf uit. Zenderen wolf wordt volgende werkgroep overleggen op teruggekomen, nu geen capaciteit voor	
25. Motivaction onderzoek	LNV heeft laten weten dit in december te verwachten	[redacted]

Actiepuntenlijst PoHo – Jumelet 1 maart 2021

Agendapunt	Verantwoordelijken	Deadline	Status
buiten reikwijdte			
1.12 STAVAZA Wolf (11.40 uur)			
267 2.	Uitnodiging wolf schapenhouders	02-03-2021	Afgehandeld
	Toelichting actiepunt Subsidieregeling uitleg toevoegen in uitnodiging. Intro korter. Aanpassing tijden naar 19.30 – 21.00 uur.		
buiten reikwijdte			

buiten reikwijdte

Actiepuntenlijst PoHo – Jumelet 7 september 2020

Agendapunt		Verantwoordelijken	Deadline	Status
buiten reikwijdte				
2.3 Wolf (11.20 uur)				
2145.	Wolf	[redacted]	09-09-2020	Verlopen
	Toelichting actiepunt Persbericht: citaat Jumelet aanpassen. Bestuurlijke boodschap moet zijn hoe wordt omgegaan met de aanwezigheid van de wolf. Afstemmen of dit nodig is om naar buiten te brengen. Passieve berichtgeving wellicht beter.			
buiten reikwijdte				

buiten reikwijdte

15 december 2021 14:38

Actiepuntenlijst PoHo – Jumelet 15 april 2019

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

1.2.1 Memo gebiedsproces wolf

660.	Doel gesprek	Jumelet, Jordan	22-04-2019	Afgehandeld

Toelichting actiepunt
We gaan geen gebiedsproces starten voor er een wolf gevestigd is. Het belangrijkste is om nu het gesprek gaande te houden, wel gaan we nu met de stakeholders nadenken over wat er nodig zou zijn als er een wolf zich verstigd.

Specifieke vragen van Henk aan stakeholders; is de compensatie van schade goed geregeld voor wat betreft de snelheid van afhandeling/betaling? En hoe zit het met de verder definiëren van de momenten tot ingrijpen & o.a. de definitie van herhaaldelijk.
Het uitzetten van de opdrachten via de AAC vermelden.

Over de inzet van de bijeenkomst; moet gaan over de contouren van een gebiedsproces; hoe doen ze dat in gelderland? Waar zitten we hier aan te denken? Etc.

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

15 december 2021 14:38

buiten reikwijdte

15 december 2021 14:35

Actiepuntenlijst PoHo – Jumelet 15 juni 2020

2.3 Wolf (11.10 uur)				
1979.	Wolf	Jumelet, Jordan [redacted]	16-06-2020	Verlopen
	Toelichting actiepunt Vergoedingen voor bestuur; uitgezocht wordt wat juridische regel is. GS nota wordt aangepast en namen worden toegevoegd. Betrokkenen worden hierover geïnformeerd.			

buiten reikwijdte

[redacted]

Actiepuntenlijst PoHo – Jumelet 21 september 2020

buiten reikwijdte

2215.	Gebiedscie. Wolf	●	25-09-2020	Verlopen

Toelichting actiepunt
Procedurele aanpassing; Agenda instemmen…..Moet zijn kennisnemen van. Verhoudingen gebiedscie/provincie liggen anders. Formulering op ontvangen brief: 2 ton tot eind van het jaar aanpassen. Noodsets worden vanuit beschikbare 50K gedekt. Aanpassen informatiebijeenkomst.

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

Advies gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe **concept 27-9-2021**

Ondanks de beschikbaarheid van een subsidieregeling in een groot deel van Drenthe zetten nog maar weinig schapen- en geitenhouders de stap om preventieve maatregelen tegen wolvenschade te nemen. Veel dierhouders lopen in het veld tegen praktische problemen op. Bij iedere dierhouder is de situatie anders. Ook de aanvraagprocedure voor de subsidie wordt als een drempel ervaren.

De gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe adviseert om, in navolging van de provincie Gelderland waar dezelfde problematiek speelt, een wolvenconsulent aan te stellen.
De bijlage bevat een functiebeschrijving.

De wolvenconsulent adviseert dierhouders kosteloos over wolfwerende maatregelen. Zowel op afstand (telefonisch, e-mail) als op locatie. Het gaat dan onder meer over de bouw van nieuwe afrasteringen, de aanpassing van bestaande afrasteringen en controle na oplevering. Daarnaast biedt hij hulp bij het aanvragen van een subsidie.
De wolvenconsulent helpt laagdrempelig bij het antwoord geven op vragen zoals: Aan welke eisen moet je afrastering voldoen? Welke materialen kan je gebruiken? Hoe pas je de afrastering in het landschap? Wat doe je met greppels, toegangspoorten, hellingen en houtsingels? Welk onderhoud is nodig? Wat zijn de subsidiemogelijkheden? Hoe werkt het online aanvragen?

De wolvencommissie schat in dat voorlopig kan worden volstaan met de aanstelling van een wolvenconsulent voor 4 uur per week. Mocht er crisissituatie gaan ontstaan waarin in een korte periode veel schadegevallen ontstaan, dan zou opschaling nodig kunnen zijn.

Functieprofiel wolvenconsulent Drenthe

Taken

- Het adviseren van dierhouders over wolfwerende afrasteringen. Zowel op afstand (telefonisch, e-mail) als op locatie. Het gaat om de bouw van nieuwe afrasteringen, de aanpassing van bestaande afrasteringen en controle na oplevering. De advisering vindt plaats overeenkomstig de BIJ12 norm voor wolfwerende afrasteringen en de Faunapreventiekit van BIJ12.
- Het begeleiden van dierhouders bij het aanvragen van een subsidie.
- Het in overleg met de Wolvencommissie Drenthe actief benaderen van de doelgroep.
- Het opvangen van signalen uit de praktijk ten aanzien van de werkbaarheid en praktische uitvoerbaarheid van de subsidieregeling en het informeren van de Wolvencommissie Drenthe daarover (oog- en oor-functie).

Kennis en vaardigheden

- Kennis van de gebruikte materialen en praktische ervaring met het plaatsen van wolfwerende afrasteringen in de praktijk.
- Algemene kennis van de ecologie en de wettelijke positie van wolven.
- Gedetailleerde kennis van de eisen waaraan wolfwerende afrasteringen moeten voldoen (BIJ12 norm).
- Kennis van de procedures rond afhandeling schadegevallen door BIJ12.
- Nauwkeurigheid en een scherp oog om zwakke plekken in een wolfwerende afrastering te signaleren.
- Enige algemene kennis van de veehouderij en vaardigheid om zich te verplaatsen in de situatie van de dierhouder.
- Kennis van de beschikbare subsidies en de aanvraagprocedures.
- Voldoende vaardigheid met de computer om online een subsidie aan te kunnen vragen.
- Sociale vaardigheid om met een grote diversiteit van dierhouders om te kunnen gaan en hun vertrouwen te krijgen. Hieronder wordt ook verstaan een discrete omgang met de privacy van de dierhouders.
- Een zakelijke en neutrale houding die primair gericht is op het ondersteunen van de dierhouders bij het beschermen van hun dieren tegen aanvallen door wolven.
- Een dienstverlenende instelling, waarbij snel en adequaat wordt gereageerd.
- Je spreekt en verstaat de taal van boeren en veehouders.

Bijzonderheden

Als de advisering betrekking heeft op een specifieke situatie waarin door de consulent ook als taxateur wolvenschade is opgetreden dan wordt de provincie hiervan op de hoogte gesteld.

Advies gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe **22-10-2021**

Ondanks de beschikbaarheid van een subsidieregeling in een groot deel van Drenthe zetten nog maar weinig schapen- en geitenhouders de stap om preventieve maatregelen tegen wolvenschade te nemen. Veel dierhouders lopen in het veld tegen praktische problemen op. Bij iedere dierhouder is de situatie anders. Ook de aanvraagprocedure voor de subsidie wordt als een drempel ervaren.

De gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe adviseert om, in navolging van de provincie Gelderland waar dezelfde problematiek speelt, een wolvenconsulent aan te stellen.
De bijlage bevat een functiebeschrijving.

De wolvenconsulent adviseert dierhouders kosteloos over wolfwerende maatregelen. Zowel op afstand (telefonisch, e-mail) als op locatie. Het gaat dan onder meer over de bouw van nieuwe afrasteringen, de aanpassing van bestaande afrasteringen, controle na oplevering en andere vormen van preventieve maatregelen. Daarnaast biedt hij hulp bij het aanvragen van een subsidie.
De wolvenconsulent helpt laagdrempelig bij het antwoord geven op vragen zoals: Aan welke eisen moet je afrastering voldoen? Welke materialen kan je gebruiken? Hoe pas je de afrastering in het landschap? Wat doe je met greppels, toegangspoorten, hellingen en houtsingels? Welk onderhoud is nodig? Wat zijn de subsidiemogelijkheden? Hoe werkt het online aanvragen? Hoe kan ik op weg geholpen worden met kuddebewakingshonden?

De wolvencommissie schat in dat voorlopig kan worden volstaan met de aanstelling van een wolvenconsulent voor 4 uur per week. Mocht er crisissituatie gaan ontstaan waarin in een korte periode veel schadegevallen ontstaan, dan zou opschaling nodig kunnen zijn.

Functieprofiel wolvenconsulent Drenthe

Taken

- Het adviseren van dierhouders over wolfwerende afrasteringen en andere vormen van wolfwerende maatregelen. Zowel op afstand (telefonisch, e-mail) als op locatie. Het gaat om de bouw van nieuwe afrasteringen, de aanpassing van bestaande afrasteringen en controle na oplevering. De advisering vindt plaats overeenkomstig de BIJ12 norm voor wolfwerende afrasteringen en de Faunapreventiekit van BIJ12.
- Het begeleiden van dierhouders bij het aanvragen van een subsidie.
- Het in overleg met de Wolvencommissie Drenthe actief benaderen van de doelgroep.
- Het opvangen van signalen uit de praktijk ten aanzien van de werkbaarheid en praktische uitvoerbaarheid van de subsidieregeling en het informeren van de Wolvencommissie Drenthe daarover (oog- en oor-functie).

Kennis en vaardigheden

- Kennis van de gebruikte materialen en praktische ervaring met het plaatsen van wolfwerende afrasteringen in de praktijk.
- Algemene kennis van de ecologie en de wettelijke positie van wolven.
- Gedetailleerde kennis van de eisen waaraan wolfwerende afrasteringen moeten voldoen (BIJ12 norm).
- Kennis van andere vormen van wolfwerende maatregelen zoals kuddebewakingshonden.
- Kennis van de procedures rond afhandeling schadegevallen door BIJ12.
- Nauwkeurigheid en een scherp oog om zwakke plekken in een wolfwerende afrastering te signaleren.
- Enige algemene kennis van de veehouderij en vaardigheid om zich te verplaatsen in de situatie van de dierhouder.
- Kennis van de beschikbare subsidies en de aanvraagprocedures.
- Voldoende vaardigheid met de computer om online een subsidie aan te kunnen vragen.
- Sociale vaardigheid om met een grote diversiteit van dierhouders om te kunnen gaan en hun vertrouwen te krijgen. Hieronder wordt ook verstaan een discrete omgang met de privacy van de dierhouders.
- Een zakelijke en neutrale houding die primair gericht is op het ondersteunen van de dierhouders bij het beschermen van hun dieren tegen aanvallen door wolven.
- Een dienstverlenende instelling, waarbij snel en adequaat wordt gereageerd.
- Je spreekt en verstaat de taal van boeren en veehouders.

Bijzonderheden

De functie van wolvenconsulent is onverenigbaar met de functie van taxateur wolvenschade in Drenthe.

Onderzoeksrapport

De Drentse schapen- en geitenhouderijen in beeld: Nulmeting van predatie op schapen en geiten in de provincie Drenthe

Fotoverantwoording voorblad: [redacted] 2014; [redacted], 2013; [redacted] 2009)

A. Vosmeer & M. van Beek
CAH Vilentum
Opleiding: Dier- en Veehouderij
Major: Diergezondheid en management
Juni 2016
Begeleider: P. Venema & G. Buijs

Onderzoeksrapport

De Drentse schapen- en geitenhouderij in beeld:
Nulmeting van predatie op schapen en geiten in de provincie Drenthe

Rapporteurs:
A. Vosmeer & M. van Beek

CAH | Vilentum Hogeschool
Opleiding: Dier- en veehouderij
Major: Diergezondheid en management
Datum: juni 2016

Opdrachtgever:

provincie Drenthe
Team Natuur & Water
P. Venema & G.B. Buijs
Westerbrink 1
9400 AC Assen

Voorwoord

Voor u ligt het onderzoeksrapport over de nulmeting van aanvallen op schapen en geiten in de provincie Drenthe. Dit rapport is geschreven in opdracht van de provincie Drenthe, in het kader van het in 2014 vastgestelde Flora- en faunabeleidsplan. Dit onderzoek is tevens uitgevoerd als afstudeerstage van twee studenten van de opleiding Diergezondheid & management aan de Christelijke Agrarische Hogeschool (Vilentum) te Dronten.

Wolvenkenners, de provincie Drenthe en het Rijk verwachten, door de snelle groei van de populatie wolven in Duitsland richting het noordwesten, in de komende jaren vaker zwervende wolven binnen de Drentse grens. Dit gaat gepaard met het risico van wolvenaanvallen op vee, met name op schapen en geiten.
Het doel van dit onderzoek is om nog voordat er in Drenthe wolven rondzwerven het huidige aantal aanvallen op schapen en geiten in kaart te brengen. Tevens beschrijft dit onderzoek de huisvestingsmethoden, enkele opvattingen over wolven en de wijze van informatievoorziening. Deze nulmeting is uitgevoerd om in combinatie met kennis vanuit het buitenland, tot aanbevelingen te komen om schapen en geiten in de toekomst zo goed mogelijk te kunnen beschermen tegen honden, vossen en wolven.

Graag willen wij van de gelegenheid gebruik maken om de deelnemers van de enquête hartelijk te bedanken voor de medewerking. Daarnaast willen wij dhr. J. Wesselink (BIJ12/Faunafonds), J. Wynia (LTO-Noord, vakgroep schapenhouderij), B. Versluijs (Staatsbosbeheer), A. Kerssies (Stichting behoud Drentse schaapskudden) en G. Six (Platform kleinschalige schapen- en geitenhouders) bedanken voor hun expertise en input bij het ontwikkelen van de enquête. Ook gaat onze dank uit naar Rijksdienst voor Ondernemend Nederland voor de correspondentieadressen van de schapen- en geitenhouders in Drenthe en de heren Peter Venema (beleidsmedewerker natuur) en Barend Buijs (strategisch beleidsadviseur) voor de begeleiding gedurende het onderzoek.

Wij wensen u veel plezier met het lezen van dit onderzoeksrapport.

Mandy van Beek & Angela Vosmeer
Assen, juni 2016

Inhoud

Begrippenlijst 6
Samenvatting 7
Abstract 9
Hoofdstuk 1. Inleiding 10
Hoofdstuk 2. Methode 13
Survey-onderzoek 13
Hoofdstuk 3. Resultaten 16
3.1 De schapen- en geitenhouders in beeld 16
3.2 Huisvesting van schapen en geiten 20
3.3 De nulmeting 25
3.4 De komst van de wolf 32
Hoofdstuk 4. Discussie 36
Hoofdstuk 5. Conclusie & aanbevelingen 40
Bibliografie 43
Bijlagen 46
Bijlage I: Inleidende brief voor enquête schapen- en geitenhouders in Drenthe 46
Bijlage II: Enquête schapen- en geitenhouders in Drenthe 49
Bijage III: Verdeling schapen- en geitenhouders per gemeente 59
Bijlage IV: Verdeling respondenten per gemeente 61
Bijlage V: Statistische weging van respondenten per gemeente 63
Bijlage VI: Resultaat aantal schapen en geiten van respondenten 64
Bijlage VII: Resultaat van de rassoorten 67
Bijlage VIII: Resultaat eigen invullingen huisvesting van schapen en geiten 76
Bijlage IX: Resultaat typen gecombineerde weide-afrasteringen 77
Bijlage X: Resultaat eigen invullingen type weide-afrastering 79
Bijlage XI: Resultaat aanpassingen van de weide-afrastering 80
Bijlage XII: Resultaat van het aantal schadegevallen en de veroorzakers 81
Bijlage XIII: Resultaat van de beoordeling van schade bij schapen en geiten 85
Bijlage XIV: Resultaat huidige informatiekanalen 87
Bijlage XV: Resultaten gewenste informatiekanalen 88
Bijlage XVI: Resultaat hoe actief de informatievoorziening is gewenst 89
Bijlage XVII: Uitwerking van de opmerkingen door de respondenten 90

Begrippenlijst

Aflammerseizoen	Het seizoen waarin de schapen en geiten lammetjes krijgen. Dit seizoen ligt globaal tussen februari en mei
Bok	Mannelijke geit (zie ook sik)
Feces	Ontlasting/uitwerpselen
Gedomesticeerde dieren	Door mensen gehouden wilde dieren die in de loop der jaren tot huisdieren zijn bestempeld. (in dit geval vaak schapen en of geiten)
Moeflon	(klein) Wild schaap
Ooi	Vrouwelijk schaap (zie ook ram)
Open coderen	Gegeven antwoorden onder elkaar zetten en de (bijna)zelfde antwoorden bij elkaar zetten. Op deze manier worden er kleinere groepen gemaakt zodat deze beter te analyseren zijn.
Ram	Mannelijk schaap (zie ook ooi)
Reu	Mannelijke wolf
Selectie bias	Verstoring van de resultaten doordat bepaalde schapen- of geitenhouders meer kans hebben tot deelname aan het onderzoek.
Sik	Vrouwelijke geit (zie ook bok)
Solitaire wolf	Een wolf die alleen rondzwerft
Territoriale wolf/wolven	Een wolf, wolvenpaar of roedel die ten minste 6 maanden in een gebied leeft/leven dat ze (richting andere wolven) als “eigendom” (territorium) markeren
Verwenteld	Een schaap dat op de rug ligt en niet zelfstandig weer overeind kan komen
Verwerpen van lammeren	Vroegtijdige abortus van lammeren door toedoen van stress of onrust van een aanval
Wolvenpaar	Mannelijke en vrouwelijke wolf samen zijn een paar
Wolvenroedel	Mannelijke en vrouwelijke wolf samen met hun jongen

Samenvatting

De wolf (*Canis Lupus*) leefde tot de 18e eeuw in Drenthe. De laatste wolf in Nederland is in 1897 bij Heeze (Noord-Brabant) waargenomen. In aangrenzende landen België en Duitsland verdween de wolf eveneens in de 19e eeuw. Sinds de jaren negentig is de wolf vanuit Polen teruggekeerd in Duitsland. De herkolonisatie van de wolf in Duitsland begon in de deelstaat Sachsen en is snel uitgebreid richting de deelstaten in het noordwesten. In monitoringsjaar 2014/2015 zijn er 31 roedels, 8 paren en 6 solitaire wolven waargenomen waarvan er 7 wolvenparen/roedels leven op minder dan 250 kilometer afstand van de Nederlandse grens. In maart 2015 is de eerste wolf sinds 150 jaar afwezigheid gesignaleerd in Nederland. Deze solitaire, jonge reu heeft tijdens zijn vierdaagse zwerftocht in Drenthe en Groningen zeven schapen gedood die niet beschermd waren tegen wolvenaanvallen.
Onbeschermde schapen of geiten lopen bij de aanwezigheid van wolven altijd risico op een aanval. In het kader van de mogelijke komst van de wolf heeft provincie Drenthe in haar Flora- en faunabeleidsplan (2014) de ambitie opgenomen om iedere drie jaar in beeld te brengen wat op dit moment de verliezen zijn door aanvallen van bijvoorbeeld hond of vos. Hiermee wordt een nul-situatie vastgelegd voor de toekomst, als de wolf zich eventueel gaat vestingen in Drenthe. Aan de hand van deze nulmeting kunnen praktische adviezen voor dierenhouders worden ontwikkeld, kan de communicatie met de betrokken stakeholders worden versterkt en kunnen eventuele toekomstige beleidslijnen worden geschetst.

Dit onderzoeksrapport geeft naast het aantal aanvallen op schapen en geiten ook beeld over hoe het kleinvee wordt gehuisvest en wat de opvattingen over wolven zijn. De resultaten zijn tot stand gekomen aan de hand van een enquête die is verspreid onder alle 2.071 schapen en/of geitenhouders in Drenthe. De 896 terugontvangen enquêtes, een respons van 43,3%, zijn verwerkt in een databestand. 877 hiervan zijn geselecteerd voor verdere analyse. Onder deze respondenten bevinden zich 670 schapenhouders en 201 geitenhouders.
De hoge respons geeft voor de schapenhouders een statistisch zeer hoge betrouwbaarheid (99%) van de uitkomsten van de enquête. Het resultaat is daarom voor de schapenhouders zondermeer representatief te noemen. Bij de geitenhouders is de statistische betrouwbaarheid van deze enquête lager, namelijk 92%. Daarmee is het beter het resultaat voor de geiten als sterk indicatief te duiden, maar niet zondermeer representatief.

In de provincie Drenthe houdt het merendeel van de schapen- en geitenhouders het kleinvee hobbymatig (respectievelijk 74% en 90%). Gedurende het aflammerseizoen worden de dieren hoofdzakelijk binnen gehuisvest, terwijl het kleinvee buiten het aflammerseizoen voornamelijk buiten wordt gehouden. Het gebruik van de weide-afrastering is erg divers, verschillend tussen het gebruik van één of meerdere typen rasters tot elektrisch of geen elektrische afrastering. Dit maakt het onmogelijk om met behulp van de enquête een verband te kunnen leggen tussen gebruikte typen en schadegevallen.
In ruim de helft van alle gevallen wordt een afrastering uitsluitend ingezet om het vee bijeen te houden en is bescherming tegen aanvallen van buitenaf geen doel. Het valt op dat er ook na een schadegeval door de meeste respondenten geen initiatief wordt genomen om de afrastering aan te passen. Het huidige afrasteringssysteem is bij de meeste schapenhouders niet op orde om een wolf effectief te weren.

Gevraagd naar ervaring met aanvallen op het vee, geven de meeste respondenten (85%) aan hier in de drie onderzoeksjaren geen last van te hebben gehad.
Over het algemeen ervaren Drentse schapenhouders meer schade aan het kleinvee dan de geitenhouders. Onder de schapenhouders geeft 18,1% aan tussen 2013 en 2015 schade te hebben ervaren waar slechts 3,5% van de geitenhouders schade heeft opgemerkt aan het kleinvee in dezelfde tijdsperiode.

Het aantal gewonde of dode schapen en geiten is ten opzichte van de totale veestapel uiterst klein. Op een totaal van 42.996 schapen binnen de steekproef is in 2015 0,65% gewond en 0,96% gedood. Onder de 5852 geiten is in 2015 0,09% gewond en 0,1% van de dieren. In 2013 en 2014 lagen deze verliezen nog lager.

Vossen en honden nemen volgens de respondenten samen ruim 80% van alle gevallen voor hun rekening, andere dieren maar 10%. Honden zijn vaker verantwoordelijk gesteld voor aanvallen op volwassen schapen, vossen worden vaker aangewezen als dader bij lammeren. In een kleine 10% van de gevallen is door de eigenaar van de schapen of geiten geen veroorzaker benoemd. Uit de enquête blijkt dat er regelmatig schades worden toegeschreven aan diersoorten die daartoe niet in staat zijn, bijvoorbeeld een melding van 22 volwassen schapen die door kraaien zouden zijn gedood, of de dood van volwassen schapen die aan dassen zijn toegerekend.
De meeste schapen- en geitenhouders geven aan geen wolvenaanval als zodanig te kunnen herkennen of te kunnen onderscheiden van een hond of andere oorzaak. Dit maakt het aannemelijk dat rondzwervende wolven geruime tijd onopgemerkt kunnen blijven.

De bereidheid om preventieve maatregelen te nemen wanneer de wolf terugkeert naar Drenthe neemt toe als een wolventerritorium zich minder dan tien kilometer van het kleinvee bevindt. Schapen- en geitenhouders wensen voornamelijk op de hoogte te worden gebracht van de aanwezigheid van de wolf door de provincie Drenthe, vakgroepen als LTO en vakbladen.

Abstract

This study's objective was to establish a baseline measurement of attacks on sheep and goats in the province of Drenthe (the Netherlands) in 2013-2015. Since wolves are reclaiming more and more parts of Europe it is thought to be likely that they will return to the Netherlands and Drenthe as well after an absence of more than 150 years. As a consequence, both the government and owners of sheep and goats should be prepared in order to avoid livestock damage due to wolf attacks.

In this research a questionnaire was used for obtaining results (appendix II). This questionnaire was completed by 877 participants (out of 2.071) who gave a score to the majority of questions. They were distributed well over the study area (appendix IV). Due to the high response, the results of our study are statistically most reliable for sheep owners (99% reliability) and a bit less for goat owners (92% reliability).

Participants of our survey owned in total 42.996 sheep and 5852 goats in 2015 (§ 3.1, fig.1), including approximately 80% of all sheep and 38% of all goats in the province of Drenthe.

The majority of our participants (85%) encountered not a single predator attack on their livestock in 2013-2015. The results of the questionnaire shows that 18,1% of the sheep farmers (n=670) and merely 3,5% of the goat farmers (n=201) have perceived damage on the flock between 2013 and 2015. Regarding to the total numbers of sheep and goats within the survey losses are rather low. In 2015 0,65% of all sheep were counted injured and 0,96% killed. For goats 0,09% were injured and 0,1% found dead after an attack.
Roughly 40% of all attacks are said to be caused by dogs, 40% by foxes, 10% by other animals (e.g. badger, raven, crow) and 10% unknown. Dogs attack mostly on adult sheep whereas foxes prefer lambs (§ 3.3, tab. 8,10). It is discussed that not all respondents are able to determine the course of injury or death correctly. Most of respondents state that they are not enable to recognize a possible wolf attack out of other causes (§ 3.4, fig.12) and therefore it is likely that roaming wolves may be undetected for quite a while.

Approximately 50% of all fences are used for a single purpose: to keep the livestock together, and not for protection against predators. Even after an attack by dogs, foxes or other animals, almost none of the participants changed their fences (§ 3.3, tab. 11). Regarding to wolves, protection measurements are expected to be taken spontaneously mostly if wolves are known to be in the close vicinity (less than 10 km) of the livestock (§ 3.4, fig.13).

Most of the small cattle farmers determined the predator themselves based on the damage. This provides a strong indication of opinions but not automatically correct conclusions. Another point of discussion is the fact that 86,2% of the sheep and goat farmers completed the questionnaire out of memory. These points suggest that there may be bias in the actual cause of injury or killing and the number of injured and killed livestock.

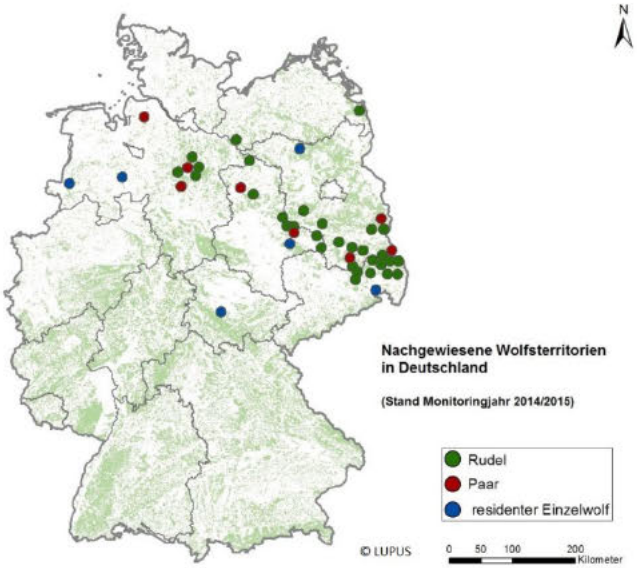
Hoofdstuk 1. Inleiding

De wolf *(Canis Lupus)* leefde tot in de 18e eeuw in Drenthe. In de omringende provincies Groningen, Friesland en Overijssel was de wolf tussen 1600 en 1740 al uitgeroeid en de laatste wolf in Nederland is in 1897 bij Heeze (Noord-Brabant) waargenomen. Ook in de aangrenzende landen, België en Duitsland verdween de wolf geheel van het toneel (provincie Drenthe 2016).. Sinds de jaren negentig is de wolf vanuit de Baltische populatie teruggekeerd in Duitsland (Bommel *et al.* 2015; Bommel & Linnartz 2016). De herkolonisatie begon in deelstaat Sachsen, waar vanuit ook andere deelstaten zijn geherkoloniseerd (afbeelding 1). De afgelopen 15 jaar heeft de wolf een grote opmars gemaakt in Polen en Duitsland. Naast de deelstaat Sachsen hebben één of meerdere wolven inmiddels ook territorium in Brandenburg, Sachsen-Anhalt, Meckelenburg-Vorpommern, Niedersachsen en Thüringen. Waar er in het jaar 2000 slechts één roedel is vastgesteld zijn er in monitoringsjaar[1] 2014/2015 31 roedels, 8 paren en 6 solitaire wolven geteld (afbeelding 2) (Wolfsregion Lausitz 2016).

Afbeelding 1: Wolvenpopulatie Duitsland 2000 (Lupus)

Wolven uit de Pools-Duitse populatie maken sinds 2010 een aanzienlijke opmars in noordwestelijke richting naar Nederland. Met een groei van circa 100 kilometer en zes nieuwe roedels per jaar bevinden zich inmiddels zeven wolvenparen/roedels op minder dan 250 kilometer van de Nederlandse grens.
Daarnaast huist er één territoriale wolvin bij Meppen en Nordhorn en één bij Diepholz, op respectievelijk 20 en 100 kilometer vanaf de Nederlandse grens (Bommel *et al.* 2015).

Afbeelding 2: Wolvenpopulatie Duitsland 2014 (Lausitz)

In maart 2015 is de wolf na 150 jaar afwezigheid gesignaleerd in Nederland (Wolven in Nederland 2016). Deze uit Duitsland afkomstige wolf zwierf begin maart vier dagen door de provincies Drenthe en Groningen. Uit DNA-analyses is gebleken dat het ging om een jong dier uit de roedel 'Munster', die leeft in de regio Hamburg-Bremen (Bommel *et al.* 2015; provincie Drenthe 2015). Deze wolf heeft in Drenthe en Groningen zeven schapen aangevallen die niet beschermd waren tegen wolvenaanvallen (Wesselink, mond. med.; Bommel *et al.* 2015).

[1] Het monitoringsjaar voor wolven loopt van 1 mei tot 30 april. Deze periode hangt samen met de geboorteperiode van de welpen.

Gezien de toenemende aantallen en uitbreidende verspreiding verwachten wolvenkenners, provincie Drenthe en Rijk dat zwervende wolven zich de komende jaren vaker binnen de Nederlandse, en met name Drentse, grens zullen ophouden (provincie Drenthe 2016; Bommel *et al.* 2015). Daarmee neemt ook het risico van wolvenaanvallen op gedomesticeerde dieren toe. Onderzoeken in landen waar de wolf voorkomt, geven aan dat het roofdier hoofdzakelijk hoefdieren predeert. Herten, reeën, wilde zwijnen maar ook gedomesticeerd vee valt ten prooi (Meriggi & Lovarti 1996; Ciucci & Boitani 1998; Capitani *et al.* 2004; Nowak *et al.* 2005). Van 2001 tot 2012 hebben Duitse onderzoekers (Holzapfel *et al*, 2016) systematisch de uitwerpselen verzameld van wolven die hun territorium in Lausitz hebben om de voedingsgewoonte te documenteren. Aan de hand van de onverteerde fragmenten in de uitwerpselen is vastgesteld wat deze wolven voornamelijk eten. Van de voedingssamenstelling blijkt 52,6% te bestaan uit ree, 21,3% uit edelhert en 18,3% wild zwijn. Een klein percentage bestaat uit schapen (0,8%), 0,6% uit moeflons en 0,2% van de voedingssamenstelling bestaat uit middelgrote zoogdieren.

Uit onderzoek van de Europese Commissie (2014) blijkt de kans op aanvallen op gedomesticeerde hoefdieren af te hangen van de beschikbaarheid van wilde prooien. Uit verschillende onderzoeken en gepubliceerde cijfers blijkt dat van het gedomesticeerde vee voornamelijk schapen en geiten het slachtoffer zijn van aanvallen door de wolf (Mattiello *et al.* 2012). Onderzoek van het United States Department of Agriculture (USDA 2015) toont aan dat er van de 5.850.000 gestorven schapen en lammeren in de Verenigde Staten 28,1% volwassen schapen en 36,4% lammeren zijn gedood door predatoren. De wolf is daar een relatief onbelangrijke factor. Van de in 2014 door predatoren gedode lammeren is 0,4% veroorzaakt door wolven en 1,3% van de volwassen schapen. Jagers in Niedersachsen houden sinds 2008 bij hoe vaak de wolf schapen en lammeren aanvalt. Uit deze tellingen blijkt dat wolven vanaf 2008 tot mei 2016 64 keer kleinvee hebben aangevallen waarbij 130 schapen zijn gedood en 53 verwond. Daarnaast zijn er in Niedersachsen 64 aanvallen geregistreerd waarbij de wolf niet als veroorzaker is vastgesteld, maar bijvoorbeeld een hond of andere oorzaak (Wildtier Management Niedersachsen 2016).

Ondanks dat de wolf nog geen vaste plaats heeft binnen de Nederlandse natuur, ervaren schapenhouders met regelmaat schade aan hun kleinvee. Uit onderzoek dat is uitgevoerd in de provincie Limburg (NL) lijkt jaarlijks 0,51% van de schapen aangevallen te worden door honden en vossen. Van de in een periode van tien jaar in totaal 918 aangevallen Limburgse schapen raakte 55% verwond en werd 45% gedood. Van de aangevallen Limburgse schapen was 54,6% volgens de veehouders aangevallen door vossen en 30,5% aangevallen door honden (Hove & Penning 2012).

Onbeschermde schapen of geiten lopen bij de aanwezigheid van wolven altijd risico op een aanval en die kans wordt met een toenemende wolvenpopulatie steeds groter (Hollander & La Haye 2013; La Haye 2014). In het kader van de mogelijke komst van de wolf heeft de provincie Drenthe in haar Flora- en faunabeleidsplan (2014) de ambitie opgenomen om iedere drie jaar in beeld te brengen wat op dit moment de verliezen zijn door aanvallen van bijvoorbeeld hond of vos. Hiermee wordt een nul-situatie vastgelegd ten opzichte van een toekomstbeeld met wolven in Drenthe. Aan de hand van de nulmeting kan bij intreden van de wolf nagegaan worden of het aantal aanvallen op schapen en geiten veranderd. Aan de hand van deze nulmeting kunnen ook praktische adviezen voor dierenhouders worden ontwikkeld, kan de communicatie met de betrokken stakeholders worden versterkt en kunnen eventuele toekomstige beleidslijnen worden geschetst.

Doel van deze studie was om een nulmeting vast te leggen van aanvallen op schapen en geiten in de provincie Drenthe. De volgende onderzoeksvraag loopt als rode draad door de nulmeting, die is uitgewerkt in deze rapportage:

' Wat is de nulmeting van schade aan schapen en geiten in de provincie Drenthe, veroorzaakt door predatoren in de periode van 2013 tot 2015? '

Aan de hand van bovenstaande onderzoeksvraag zijn de volgende deelvragen opgesteld:

1. Hoe zijn de schapen en geiten in de provincie Drenthe gehuisvest?
2. Wat is de omvang (frequentie en kwantitatief) van aanvallen op schapen en geiten door andere diersoorten?
3. Welke diersoorten zijn volgens schapen- en geitenhouders in Drenthe verantwoordelijk voor aanvallen op hun vee?
4. Wat zijn de opvattingen van Drentse schapen- en geitenhouders over wolven in Nederland?
5. Welke preventieve maatregelen nemen schapen- en geitenhouders om hun kleinvee te beschermen tegen aanvallen?
6. Van welke informatiebronnen maken Drentse schapen- en geitenhouders gebruik en welke voorzieningen wensen de kleinveehouders in de toekomst met betrekking tot de aanwezigheid van wolven en adviezen omtrent het reduceren van aanvallen?

Hoofdstuk 2. Methode

De nulmeting is een praktijkgericht en kwantitatief onderzoek. De kwantitatieve studie (survey), uitgevoerd met een enquête, geeft een beeld over de bedrijfsvoering van Drentse schapen- en geitenhouders, de huisvesting van het kleinvee en het aantal aanvallen op schapen en geiten inclusief de veroorzakers en opvattingen over de wolf.

Het resultaat van deze enquête moet nadrukkelijk worden gelezen als een representatief beeld van opgaves en opvattingen van de schapen- en geitenhouders in Drenthe. Vanwege de grote omvang van de steekproef geven ze een goede indicatie, maar zijn geen harde wetenschappelijke feiten.

Survey-onderzoek

Onderzoekspopulatie & steekproef

Het survey-onderzoek is uitgevoerd met de enquête (bijlage II). Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) heeft voor het uitzetten van de enquête eenmalig een databestand beschikbaar gesteld. Dat omvatte correspondentieadressen van alle houders van een Uniek Bedrijfsnummer (UBN) in Drenthe die registratie schaap, geit, of schaap en geit hebben en één of meer levende dieren bezaten op 16 februari 2016. Zowel ondernemers als hobbyhouders die schapen en/of geiten houden zijn volgens de regelgeving verplicht om een UBN te hebben (RVO n.d.).
Aan de hand het databestand was het mogelijk alle kleinveehouders aan te schrijven voor de enquête en om de precieze grootte van de onderzoekspopulatie te berekenen.
De onderzoekspopulatie is gekwantificeerd op 2071 kleinveehouders in Drenthe, verdeeld over 12 gemeenten (bijlage III). De populatie is gebaseerd op zowel de actieve schapenhouders (n=1299) als de geitenhouders (n=538) en kleinveehouders die zowel geiten als schapen in bezit hebben (n=234). De populatie kleinveehouders die zowel geiten als schapen houden is gevraagd de enquête in te vullen voor het diersoort waarvan het meeste in bezit is. Van deze 234 houders heeft 84,5% de enquête ingevuld als schapenhouder en 15,5% als geitenhouder. Uitgaande van deze benadering tellen de eenheden (1.299+198=) 1.497 schapenhouders en (538+36=) 574 geitenhouders.

De vooraf gewenste minimale steekproefomvang van dit survey-onderzoek was 325 respondenten (z=95%; p=50%; q=50%; f=5%) bij de eindige onderzoekspopulatie (n=2.071). Onderverdeeld in de twee eindige eenheden is de gewenste minimale steekproefomvang van schapenhouders (n=1497; z=1,96%; p=50%; f=5%) 306 respondenten en 231 respondenten onder de geitenhouders (n=574; z=1,96; p=50%; f=5%). (Kooiker *et al.* 2007; Mcclave *et al.* 2011).

Alleen de respondenten die de voor deze studie van belang zijnde vragen hebben ingevuld zijn toegelaten binnen de steekproef. Deze selecte steekproef is een grote fractie van de populatie (565 van de 2.071) waardoor er weinig kans is op selectie bias.

Het meetinstrument

Binnen het survey-onderzoek is gebruik gemaakt van een schriftelijke enquête (bijlage II). De vragenlijst is het meetinstrument om antwoord te kunnen geven op de deelvragen.

De vragenlijst is ontworpen tot een handmatig in te vullen enquêteformulier. De lijst is gebaseerd op onderzoek naar aanvallen van honden en vossen op schapen in Limburg (Hove & Penning 2012). Aan de hand van de kritische blik van zowel studenten als beleidsmedewerkers van de provincie Drenthe en overleg met terreinbeheerders en belanghebbende organisaties (LTO, BIJ12-Faunafonds, Drents platform kleinschalige schapen- en geitenhouders) is een verbeterde enquête opgesteld.

Om een algemeen beeld te kunnen geven over de nul-situatie heeft de vragenlijst betrekking op de volgende onderwerpen:

- *De wijze waarop schapen en geiten worden gehouden in Drenthe*
  De huisvesting gedurende en buiten het aflammerseizoen, de huidig ingezette afrastering.
- *Het aantal aanvallen van honden, vossen of andere dieren op schapen en geiten*
  Het aantal gewonde schapen of geiten per geslacht en de veroorzaker ervan, het aantal gedode schapen of geiten per geslacht en de veroorzaker ervan.
- *Expertise en informatievoorziening met betrekking tot wolven*
  Herkenning van een wolvenaanval op schapen of geiten, huidige en toekomstige informatievoorziening van aanwezigheid van wolven, de activiteit van de informatievoorziening bij aanwezigheid van wolven media aandacht bij (mogelijke) aanwezigheid van wolven.

De enquête telt in totaal 24 vragen en een mogelijkheid voor opmerkingen en/of aanvullingen. Anders dan de enquête van het onderzoek in Limburg is in de vragenlijst van dit onderzoek gevraagd naar de ervaringen met schade in een tijdspad van drie jaar (2013 tot en met 2015) in plaats van tien jaar. Wegens het terughalen van de herinnering van de schapen- en geitenhouders wordt er mogelijk een betrouwbaarder resultaat geschetst wanneer er naar de ervaringen tot drie jaar terug wordt gevraagd. Daarnaast zijn ook de geitenhouders meegenomen binnen dit onderzoek; het onderzoek van Limburg was uitsluitend gebaseerd op schapenhouders. Omdat geiten kleine hoefdieren zijn en daardoor ook een gemakkelijke prooi voor de wolf, en de statistieken van de Drentse geitenpopulatie die in 2015 een stijging van 58,9% laat zien ten opzichte van 2007, zijn ook de geitenhouders opgenomen binnen de nulmeting.
De vragen zijn voornamelijk meerkeuze. Door gebruik te maken van meerkeuzevragen heeft de respondent de enquête gemakkelijk en snel in kunnen vullen en was deze eenduidiger te verwerken in een databestand.

De enquête is medio maart 2016 uitgezet onder de gehele onderzoekspopulatie (n=2.071). De enquêteformulieren zijn verzonden naar alle correspondentieadressen vergezeld van een begeleidende brief (bijlage I) en portovrije retourenveloppe. Wegens de beperkte onderzoeksperiode was een reactietermijn ingesteld van drie weken, tot 1 april.

Dataverwerking
De schriftelijke enquêtes (n=896) zijn handmatig verwerkt in een Microsoft Excel databestand. Om het overzicht te behouden zijn de antwoorden van de meerkeuzevragen en de eigen invullingen van de respondenten in een apart tabblad verwerkt. Iedere respondent heeft haar eigen 'rij' waardoor het mogelijk is om verschillende variabelen met elkaar te vergelijken.
De meerkeuzevragen zijn in waarden verwerkt, waardoor de frequentie gegeven antwoorden per vraag gemakkelijk geanalyseerd kan worden. De eigen invullingen zijn tekstmatig overgenomen en vervolgens open gecodeerd om te kunnen analyseren.

Omdat in de enquêtes soms een deel van de vragen niet is ingevuld zijn de uitkomsten telkens berekend over de enquêtes waar de betreffende vraag wel is beantwoord. Per onderzoeksvraag kan de omvang van de steekproef daarom wat verschillen. Bij de resultaten wordt telkens vermeld op hoeveel reacties de bewerking betrekking heeft.

Analyse
Voor de analyse van de uitkomsten van de enquête is gebruik gemaakt van zowel Microsoft Excel als SPSS. De uitkomsten van de meerkeuzevragen zijn geanalyseerd aan de hand van de frequenties van de gegeven antwoorden. Met behulp van Microsoft Excel en SPSS zijn de uitkomsten verwerkt in grafieken en tabellen om de resultaten overzichtelijk en gedegen te kunnen analyseren en beschrijven. De open gecodeerde eigen invullingen, die onderdeel zijn van bepaalde vragen, zijn apart verwerkt en in samenhang met de bijbehorende meerkeuzevraag geanalyseerd en beschreven.
De bijgeschreven opmerkingen en aanvullingen zijn separaat uitgewerkt door dhr. P. Venema en ter informatie aan dit rapport toegevoegd (bijlage XVII).

Veldbezoek
Naar aanleiding van de retour ontvangen enquêtes zijn zes respondenten bezocht, om door middel van een mondelinge toelichting een verdiepingsslag te kunnen maken. Deze respondenten zijn geselecteerd op basis van de ervaring met schade aan het kleinvee, de mogelijke veroorzaker van de schade en tevens de woonplaats. Hierdoor zijn meerdere gemeenten vertegenwoordigd en is er meer informatie ingewonnen over schadegevallen door mogelijk verschillende veroorzakers.

Hoofdstuk 3. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de nulmeting van aanvallen op schapen en geiten in de provincie Drenthe behandeld. Zo komen wat algemene gegevens over de schapen- en geitenhouders en hun bedrijfsvoering aan bod, evenals aantal aanvallen en de opvattingen van de dierhouders over de wolf.

3.1 De schapen- en geitenhouders in beeld

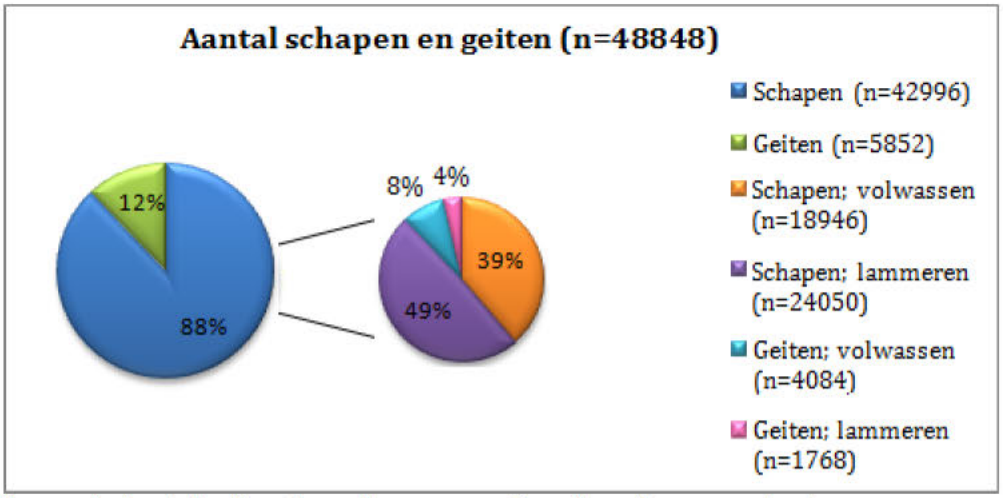
Van de 2.071 aangeschreven Drentse schapen- en/of geitenhouders namen 896 kleinveehouders deel aan dit onderzoek. Ter deelname hebben de 896 kleinveehouders de enquête (bijlage II) ingevuld, wat een respons inhoudt van 43,3% ten opzichte van de gehele onderzoekspopulatie. Van de retour ontvangen enquêtes zijn er 877 gebruikt voor verdere analyse. De reden voor uitsluiting van 19 kleinveehouders is dat deze geen score hebben toegekend aan de vragen van de enquête welke van belang zijn binnen deze studie. Daarnaast zijn er tot twee maanden na het sluiten van de reactietermijn nog ingevulde enquêtes ontvangen (circa 25). Deze zijn niet meer verwerkt. Omdat de respons al aanzienlijk was heeft het weglaten van deze te laat ingezonden reacties geen enkele invloed op het eindresultaat.

De deelnemende kleinveehouders zijn onderverdeeld in 599 schapenhouders, 188 geitenhouders en 90 schapen- en geitenhouders. Echter, de respondenten die zowel schapen als geiten houden hebben de enquête ingevuld voor het diersoort waarvan men het meest in bezit heeft. Met deze erbij komt de steekproefomvang van de schapenhouders op 670 tegenover 201 geitenhouders. Vanuit statistisch oogpunt ligt het aantal respondenten dat schapenhouder is ver boven zowel de gewenste minimale steekproefomvang van 306 respondenten bij een betrouwbaarheid van 95% (zie hoofdstuk 2 Methode, paragraaf 'Onderzoekspopulatie & steekproef') als 460 respondenten bij een betrouwbaarheid van 99%[2]. Het resultaat van deze studie is voor de schapenhouders dus statistisch zeer betrouwbaar.
De minimale steekproefomvang van 231 geitenhouders, om het resultaat met een betrouwbaarheid van 95% te mogen benoemen (n=574; p=0,5; a=5%), is niet behaald. Het resultaat van de nulmeting mag voor de geitenhouders benoemd worden met een betrouwbaarheid van 92%.

De overgrote meerderheid van de kleinveehouders (718 van de 833 respondenten, 86,2%) heeft de vragen van de enquête beantwoord vanuit de herinnering. In totaal 64 respondenten (7,7%) hebben aangegeven de enquête te hebben ingevuld aan de hand van een terugblik in de administratie en 51 respondenten (6,1%) hebben zowel teruggeblikt in de administratie als de vragen beantwoord vanuit de herinnering.

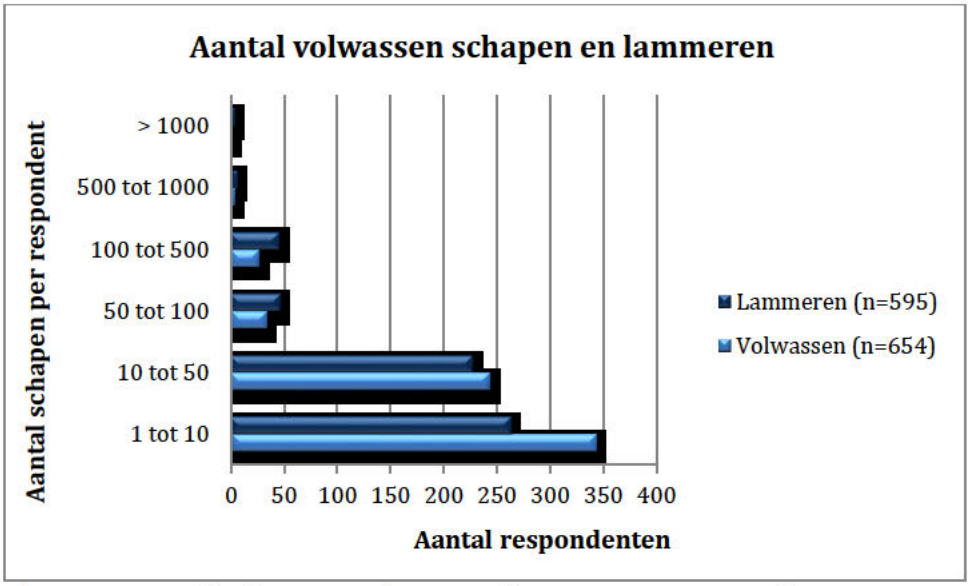
De deelnemende schapen- en geitenhouders zijn willekeurig verspreid over de twaalf Drentse gemeenten, zoals te zien is in bijlage IV. Hierdoor is de gehele provincie vertegenwoordigd binnen deze studie. De gemeenten Aa en Hunze, Midden-Drenthe, De Wolden en Coevorden hebben een relatief zwaarder stempel gedrukt op de resultaten. De statistische weging toont een lager relatief gewicht in de gemeenten Assen, Meppel en Hoogeveen. In bijlage V staat de statistische berekening in een tabel weergegeven.

[2] (bij een verwachte fractie (p) van 0,5; een nauwkeurigheid (a) van 5% en een eindige onderzoekspopulatie schapenhouders (n) van 670)

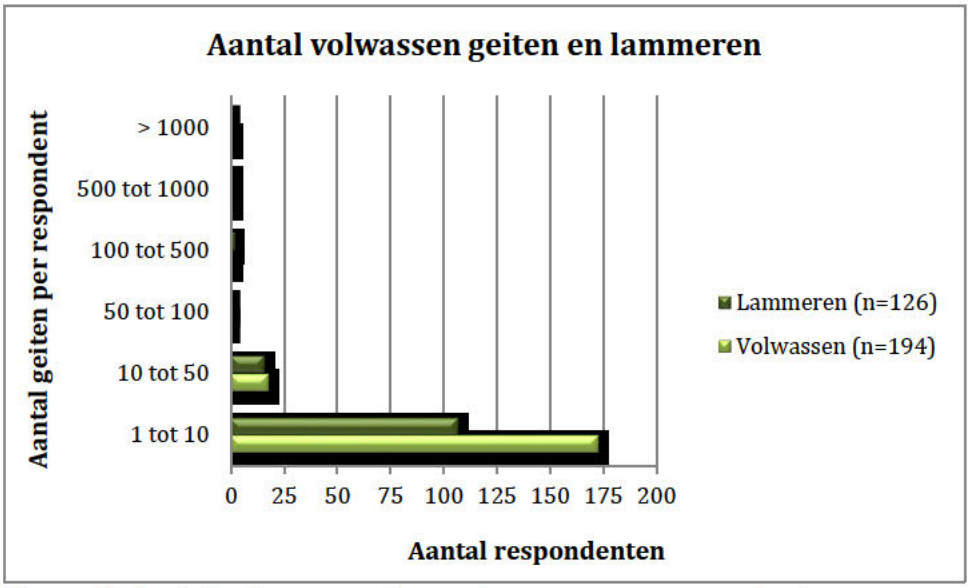

Figuur 1: Aantal gehouden schapen en geiten door de respondenten

De schapenhoudende respondenten hielden in 2015 samen totaal 42.996 schapen, waarvan 44,1% volwassen dieren en 55,9% lammeren (figuur 1). De geitenhouders tellen een gezamenlijk totaal van 5.852 geiten waarvan 69,8% volwassen is en 30,2% onder de categorie lammeren valt. In verhouding tot de telling van het aantal schapen en geiten in Drenthe (CBS, feb. 2016) beslaat het aantal dieren van de respondenten 80,6% van de Drentse schapen (n=53.328) en 38,4% van de Drentse geiten (n=15.253).

Figuur 2: Aantal volwassen schapen en lammeren per respondent

Figuur 3: Aantal volwassen geiten en lammeren per respondent

Hoe meer dieren, hoe verder het aantal schapen- en geitenhouders afneemt (figuur 2 en 3). Het mediane aantal volwassen schapen is 9 en bij de lammeren 12. Bij de geitenhouders is het mediane aantal volwassen geiten 3 en bij de lammeren 2. Voor een uitgebreid resultaat over het aantal dieren per respondent wordt u verwezen naar bijlage VI, waar de absolute gegevens in een tabel zijn verwerkt. Wanneer er naar het doel van zowel de schapen- als geitenhouderijen wordt gekeken valt deze verdeling van het aantal dieren per houder te verklaren.

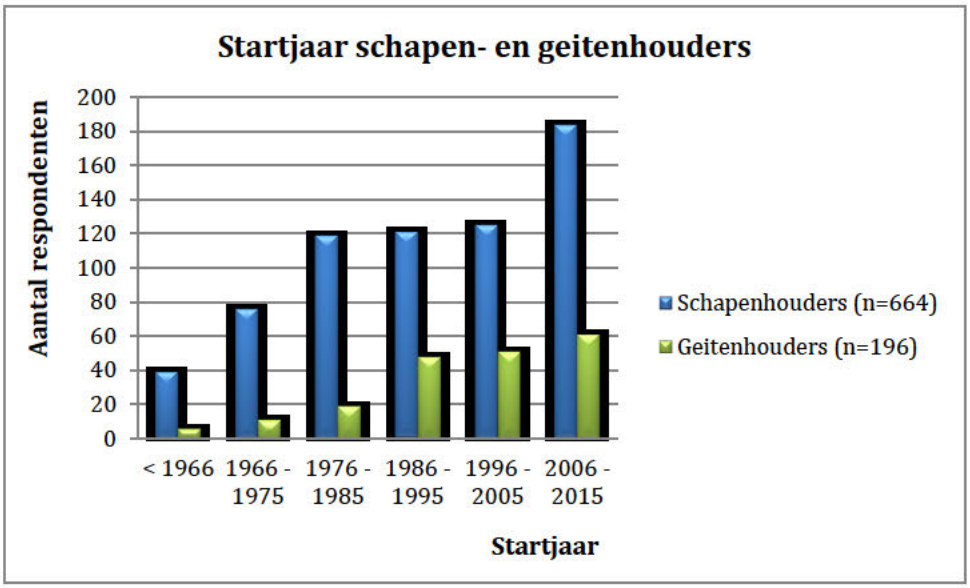
Tabel 1: Het doel van de schapen- en geitenhouderijen, gerangschikt naar het aantal gehouden dieren onder de respondenten

	Schapen (n=42752)			**Geiten (n=5852)**		
	Aantal dieren	Gemiddeld aantal dieren	Aantal respondenten	Aantal dieren	Gemiddeld aantal dieren	Aantal respondenten
Commercieel	14.139	196	72	4.565	1141	4
Hobby	12.347	25	492	1.070	5	179
Begrazing	6.912	314	22			
Commercieel en hobby	1.908	61	31	30	15	2
Commercieel en begrazing	6.268	417	15	24	24	1
Hobby en begrazing	1.050	31	33	163	11	14
Commercieel, hobby en begrazing	128	42	3			

Schapen en geiten kunnen voor verschillende doeleinden worden gehouden; commercieel (voor de wol, vlees, melk) als hobby (huisdier) en voor de begrazing (van natuurgebieden, natuurbeheer). In de provincie Drenthe houdt de meerderheid (73,7%) van de schapenhouders (n=668) het kleinvee hobbymatig. Van de schapenhoudende respondenten houdt daarnaast 10,8% de dieren voor commerciële doeleinden en 3,3% voor begrazing (tabel 1).

Ook het merendeel van de Drentse geitenhouders (n=200) valt met een percentage van 89,5% onder de categorie hobbymatige dierenhouders. Van de geitenhouders houdt daarnaast 7% de dieren zowel voor hobby als begrazing en 2% voor commerciële doeleinden.
Gekeken naar het aantal gehouden schapen en geiten hebben de houderijen met commerciële doeleinden het grootste aandeel, met 33,1% voor de schapenhouderijen en 78,0% voor de geitenhouderijen. Ondanks dat zowel het aantal commerciële schapen- als geitenhouders aanzienlijk lager is dan het aantal hobbyhouders, is het aandeel dieren dat voor commerciële doeleinden wordt gehouden hoger. Ten opzichte van de totale schapenpopulatie wordt 33,1% van de dieren voor commerciële doeleinden gehouden, 28,9% hobbymatig en 16,2% voor de begrazing. Gemiddeld wordt per schapenhouderij met als doel begrazing 314 dieren gehouden, tegenover 196 schapen bij commerciële houderijen en 25 schapen bij hobbyhouders. De commerciële geitenhouders houden 78,0% van de totale geitenpopulatie en de hobbymatige houders hebben 3,1% van de geiten in bezit. Gemiddeld beschikken de commerciële geitenhouderijen over 1.141 geiten waar de hobbymatige houders gemiddeld 5 geiten huisvesten.

In Drenthe worden onder de schapenhoudende respondenten (n=646) voornamelijk witte Texelaars (15,9%), Texelaar kruising met Swifter (13,5%) en Drentse heideschapen (9,8%) gehouden (bijlage VII). De meerderheid van de commerciële schapenhouders (n=61) houdt Texelaars (39,3%), evenals de hobbymatige houders (n=471) waar een percentage van 22,9% in bezit is van schapen van hetzelfde ras. Twee andere populaire schapenrassen die door hobbyhouders worden gehouden is het Drentse heideschaap (10,2%) en een kruising van Texelaar met Swifter (10%). Het Drentse heideschaap wordt bij 35,3% van de schapenhouders ingezet die als doel begrazing hebben (n=17), gevolgd door het schapenras Schoonebeker (23,5%). Een verdere uitwerking van de schapenrassen, gerangschikt naar doel, is opgenomen in bijlage VII.
De Drentse geitenhoudende respondenten (n=176) houden merendeels Landgeiten (25,7%), gevolgd door Dwerggeiten (23,3%) en Toggenburgers (16,5%) (bijlage VII). Commerciële geitenhouders (n=5) hebben voornamelijk Nederlandse witte Melkgeiten (n=3). Van de hobbymatige geitenhouders (n=159) is 25,2% in het bezit van één of meerdere Landgeiten, 25,2% houdt Dwerggeiten en 18,2% Toggenburgers. Een verdere uitwerking van de geitenrassen, gerangschikt per doel, is opgenomen in bijlage VII.

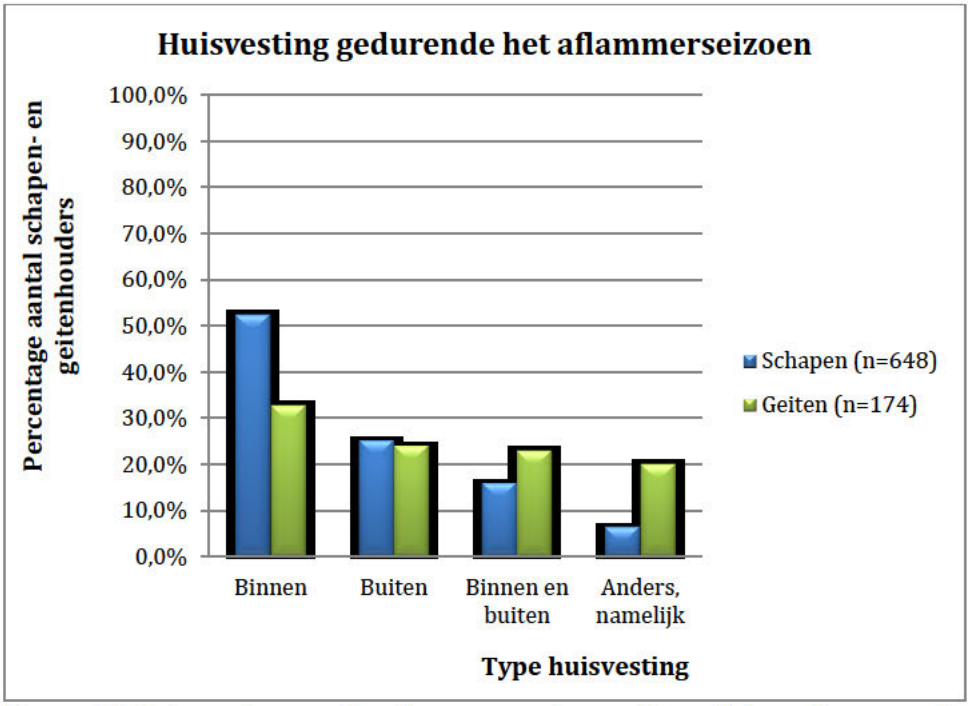
Figuur 4: Het startjaar van de schapen- en geitenhouders

De meerderheid van zowel de schapen- als geitenhoudende respondenten heeft meer dan tien jaar ervaring met het houden van het kleinvee (figuur 4). Van de totale populatie schapenhouders (n=664) is 72,3% gestart voor 2006 en 27,7% is gestart in de periode 2006 tot 2015. De modus van het startjaar van schapenhouders is 1980, de mediaan 1995.
Onder de totale populatie geitenhouders (n=196) heeft 68,9% meer dan tien jaar ervaring met het houden van het kleinvee en is 31,1% tussen 2006 en 2015 gestart met het houden van geiten. De modus van het startjaar van geitenhouders is 2015, de mediaan 1999.

3.2 Huisvesting van schapen en geiten

Schapen en geiten worden zowel binnen als buiten gehuisvest, vaak afhankelijk van het seizoen. Van februari tot en met mei is het reguliere 'aflammerseizoen', de periode waarin de ooien lammeren werpen. In onderstaande resultaten over de huisvesting is om die reden verschil gemaakt tussen het verblijf gedurende en buiten het aflammerseizoen.

Huisvesting gedurende het aflammerseizoen

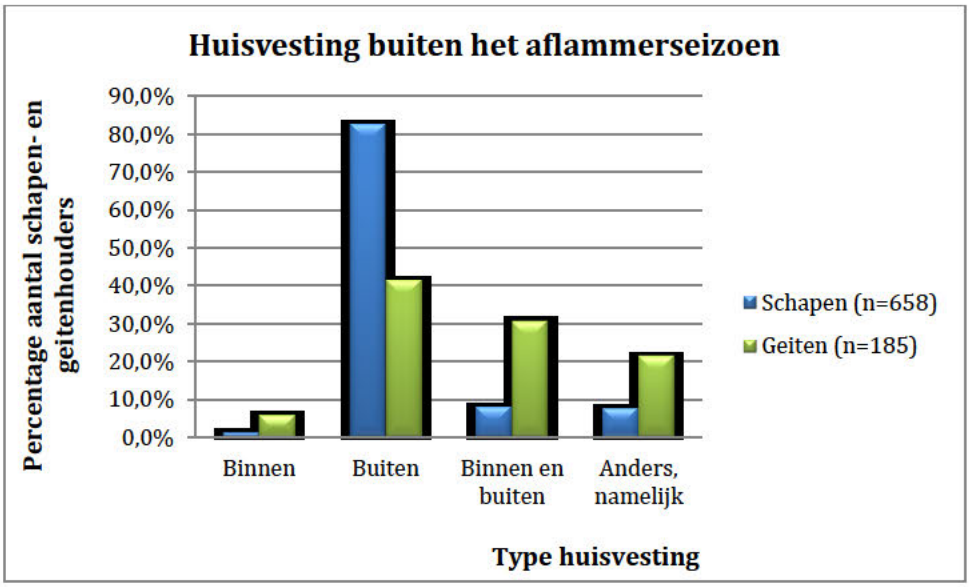

Figuur 5: Huisvesting van de schapen en geiten gedurende het aflammerseizoen

Gedurende het aflammerseizoen houdt de meerderheid van zowel de schapen- als geitenhouders de dieren binnen op stal (figuur 5). Van de totale populatie schapenhouders (n=648) geeft 52,5% aan de dieren op stal te houden gedurende het aflammerseizoen, 25,2% huisvest de dieren buiten, 15,9% binnen en buiten en 6,5% heeft als antwoord 'anders' gegeven. Van de 42 eigen invullingen door schapenhouders houden 15 houders de dieren overdag buiten en 's nachts op stal (bijlage VIII). Bij 29 van de houders kunnen de schapen zelf bepalen of ze binnen of buiten willen lopen.
Onder de geitenhouders (n=174) houdt 32,8% de dieren binnen gedurende het aflammerseizoen, 24,0% van de geiten wordt buiten gehuisvest, 23,0% binnen en buiten en 20,1% van de dierhouders heeft een eigen antwoord ingevuld.

Van de geitenhouders welke als antwoord 'anders' hebben gegeven (n=31) geeft geven 21 houders aan dat de dieren een vrije in- en uitloop hebben en huisvesten tien geitenhouders het kleinvee overdag buiten en 's nachts binnen gedurende het aflammerseizoen (bijlage VIII).

Huisvesting buiten het aflammerseizoen

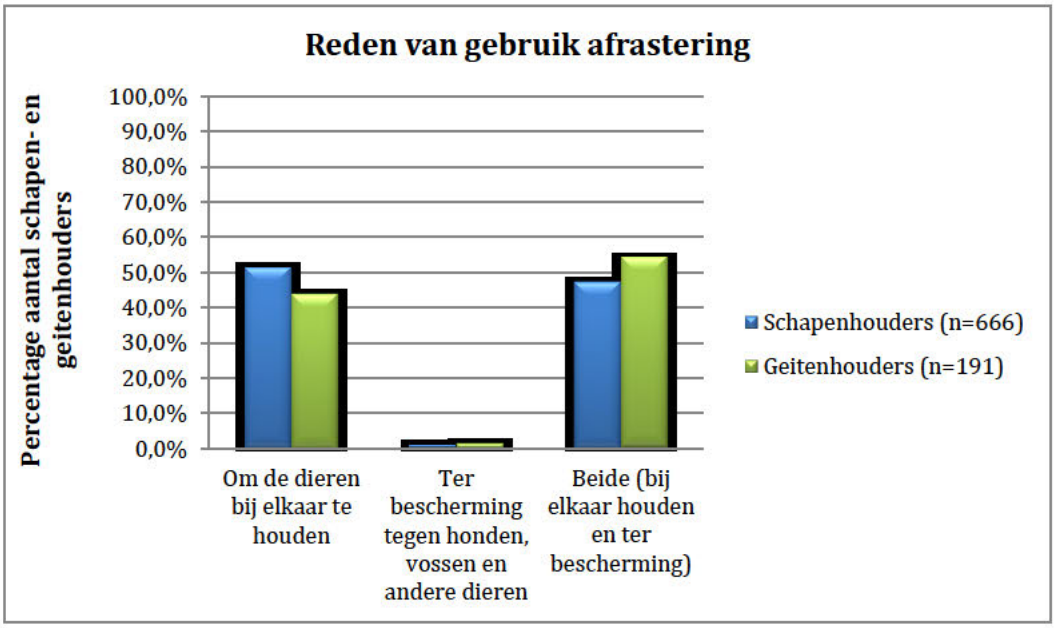

Figuur 6: Huisvesting van schapen en geiten buiten het aflammerseizoen

Buiten het aflammerseizoen houdt een aanzienlijke meerderheid van de kleinveehouders de dieren buiten (figuur 6). Van de schapenhouders (n=658) huisvest 82,7% de dieren buiten, 7,8% heeft een eigen antwoord ingevuld, 8,1% houdt het kleinvee zowel binnen als buiten en 1,5% geeft aan de schapen binnen op stal te houden. Van de 51 eigen invullingen door schapenhouders geven 42 aan de dieren een vrije in- en uitloop te bieden en huisvesten negen houders de schapen overdag buiten en 's nachts binnen (bijlage VIII).
Uitgaande van de totale populatie geitenhouders (n=185) houdt 41,6% de dieren buiten na het aflammerseizoen, 5,9% huisvest de geiten binnen, 21,6% heeft als antwoord 'anders, namelijk' gegeven en 30,8% van de houders houdt de geiten zowel binnen als buiten. Van de geitenhouders die een eigen antwoord hebben ingevuld (n=37) geven er 21 aan dat de dieren zelf kunnen bepalen of ze binnen of buiten lopen en huisvesten 16 houders het kleinvee overdag buiten en 's nachts binnen (bijlage VIII).

De weide-afrastering

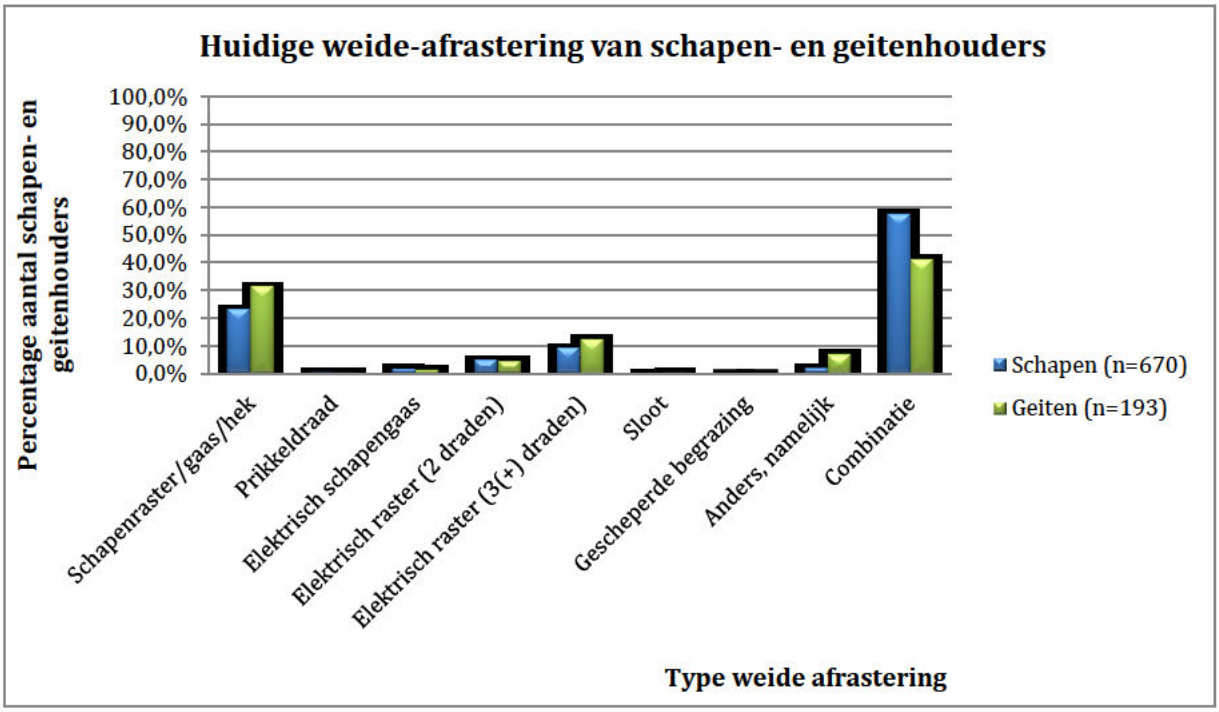
Inmiddels is duidelijk dat de overgrote meerderheid van zowel de schapen- als geitenhouders het kleinvee deels buiten - in een weiland - huisvest. Over het algemeen is het gebruikelijk dat het weiland afgerasterd is om de schapen en geiten bij elkaar en op de juiste plaats te houden al dan niet te beschermen tegen andere (wilde)dieren.

Figuur 7: Reden van schapen- en geitenhouders voor het gebruik van een afrastering

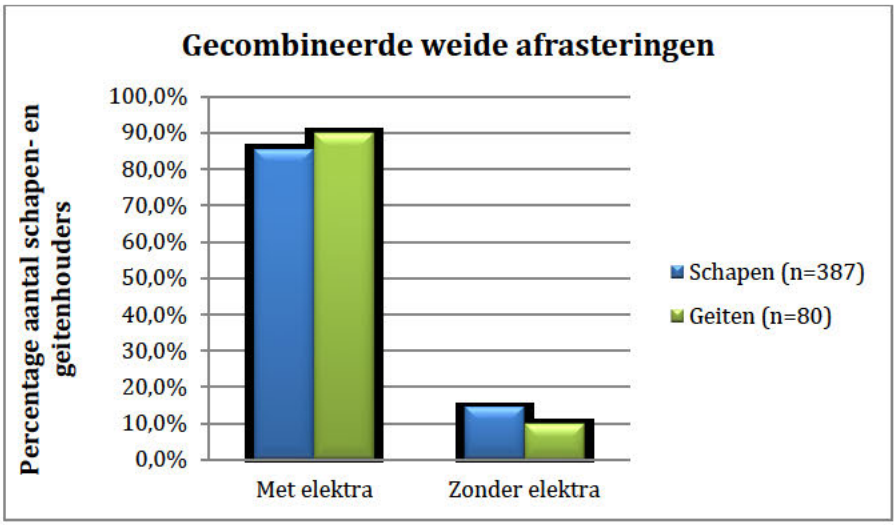
In de provincie Drenthe maakt 51,5% van de 666 schapenhouders gebruik van een afrastering om het kleinvee bij elkaar te houden (figuur 7). De afrastering wordt bij 47,5% van de schapenhouders ingezet om zowel de dieren bij elkaar te houden als tegen (wilde) dieren van buitenaf te beschermen en 1,1% van de houders wil de schapen er alleen mee beschermen. Het merendeel van de geitenhouders (n=191), namelijk 54,5% zet daarentegen een afrastering in om de geiten zowel bij elkaar te houden als te beschermen. Bij 44,0% van de geitenhouders wordt gebruik gemaakt van een afrastering om de dieren bij elkaar te houden en 1,6% wil het kleinvee er alleen mee beschermen tegen honden, vossen en andere dieren. De verschillen tussen de schapen- en geitenhouders zijn op dit aspect verhoudingsgewijs klein en niet significant (χ2-toets). De afrastering heeft dus in grofweg de helft van de gevallen alléén het doel om de dieren bijeen te houden en in grofweg de andere helft van de gevallen daarnaast als tweede doel het vee te beschermen tegen een bedreiging van buitenaf.

Wat betreft de weide-afrastering maken de Drentse schapen- en geitenhouders gebruik van veel verschillende typen. Zowel één enkel raster als combinaties van twee of meerdere typen afrasteringen worden ingezet. Het grootste te onderscheiden verschil tussen de typen rasters is elektrisch en niet elektrisch. In totaal hebben 670 schapenhouders en 198 geitenhouders aangegeven gebruik te maken van één of meerdere typen weide-afrasteringen.

Figuur 8: Enkele weide-afrasteringen ingezet door schapen- en geitenhouders

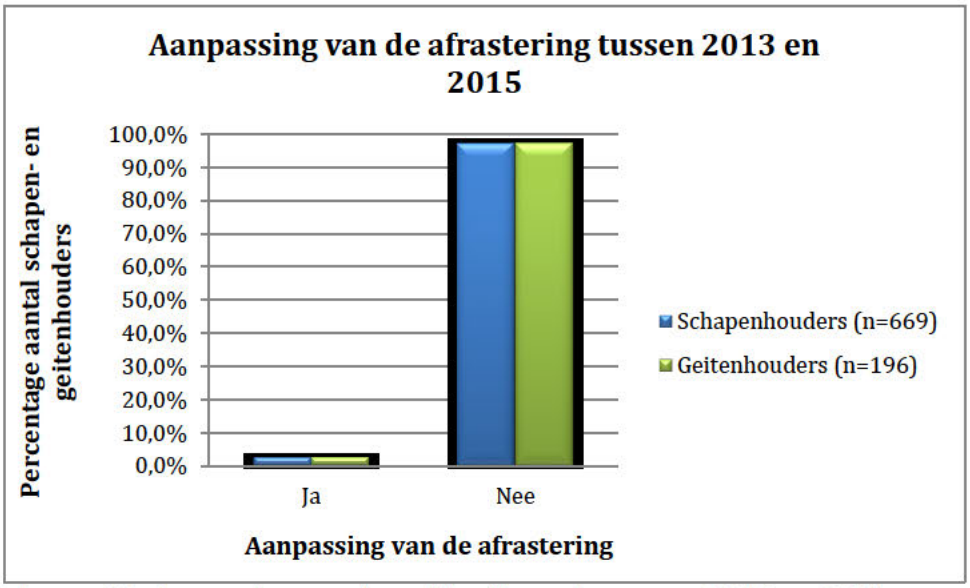
Van de schapenhouders (n=670) maakt 57,8% gebruik van twee of meerdere typen rasters tegenover 42,2% die één type weide-afrastering inzet (figuur 8). Geitenhouders (n=193) maken daarin tegen voornamelijk gebruik van één type weide-afrastering, namelijk 58,5% tegenover 41,5% die gebruik maken van meerdere typen afrasteringen. Van de kleinveehouders welke gebruik maken van meerdere typen rasters zijn er in totaal 71 verschillende combinaties aangegeven. Voor dit resultaat wordt u naar bijlage IX verwezen. In figuur 9 zijn de in figuur 8 benoemde combinaties –gebruik van meerdere typen weide-afrasteringen- ingedeeld op elektrisch en niet elektrisch raster.

Figuur 9: Aantal ingezette gecombineerde weide-afrasteringen met en zonder elektra

Zowel de schapen als geiten houdende respondenten welke twee of meer typen weide-afrastering inzetten maken voornamelijk gebruik van (een combinatie van) een elektrisch raster (schapen n=331, geiten n=72), zoals te zien in figuur 9.

Uitgaande van de totale populatie schapenhouders (n=670) maakt een aanzienlijke meerderheid (mede) gebruik van een elektrisch raster, namelijk 73,4 Voor een detaillering van 'anders' wordt verwezen naar bijlage X.
Ook de geitenhouders (n=198) maken voornamelijk gebruik van een elektrisch raster, namelijk 54,5% van de totale populatie. Door 4,2% van de geitenhouders is een eigen invulling bijgevoegd, gezien deze als antwoord 'anders namelijk' hebben gegeven. De verdeling tussen het gebruik van een elektrische en niet elektrische afrastering is hierbij gelijk. Een verdere uitwerking van dit resultaat is weergegeven in bijlage X.

Figuur 10: Aanpassing van de weide-afrastering tussen 2013 en 2015 ten opzichte van de huidige afrastering

Slechts enkele schapen- en geitenhouders hebben tussen 2013 en 2015 de afrastering aangepast ten opzichte van het huidig ingezette raster (figuur 10).
Van de schapenhouders heeft 3,4% (n=23) de afrastering aangepast. Hiervan geven zeven houders aan een elektrisch raster te hebben toegevoegd en zijn twee schapenhouders overgestapt van een elektrisch raster naar een schapenraster/gaas/hek.
In totaal heeft 2,6% (n=5) van de geitenhouders aangegeven de weide-afrastering te hebben aangepast tussen 2013 en 2015. Twee houders hebben het raster uitgebreid met een schapenraster/gaas/hek en één houder heeft een elektrisch raster toegevoegd. Voor een verdere uitwerking van dit resultaat wordt u verwezen naar bijlage XI.

3.3 De nulmeting

In de nulmeting zijn de resultaten van de door Drentse schapen- en geitenhouders ervaren schade op het kleinvee opgenomen. Deze nulmeting geeft zowel inzicht in het aantal ervaren schadegevallen als indicaties voor de veroorzakers hiervan.

Gevraagd naar ervaring met aanvallen op hun vee, geven de meeste respondenten (85%) aan hier in de drie onderzoeksjaren geen last van te hebben gehad. Schapenhouders ervaren over het algemeen meer schade dan de geitenhouders. Onder de 664 schapenhouders geeft 18,2% aan tussen 2013 en 2015 schade te hebben ervaren aan de dieren. Slechts 3,5% van de 195 geitenhouders geeft aan in dezelfde tijdsperiode schade te hebben opgemerkt onder het kleinvee. Hierbij zijn zowel de verwonde als gedode dieren en tevens de geleden schadegevallen door stress/verwerping meegenomen. In het vervolg van deze paragraaf zijn de gevallen van stress/verwerping niet nader uitgewerkt aangezien er geen vergelijkingsmateriaal beschikbaar is uit andere onderzoeken. Deze vorm van schade lijkt te kunnen optreden bij 30% van de schapenhouders met gedood vee in een jaar. Voor de basisgegevens wordt verwezen naar bijlage XII.

Tabel 2: Beoordeling van de veroorzaker van schade bij schapen en geiten

De beoordeling van schade bij schapen en geiten	**Soort kleinveehouder**	
	Schapenhouders (n=113)	Geitenhouders (n=7)
U zelf op basis van directe waarneming veroorzaker	49	4
U zelf op basis van het schadebeeld	34	1
De veearts/dierenarts	21	1
De taxateur van het Faunafonds	1	
Het kadaver is opgestuurd voor onderzoek	1	
Anders, namelijk	7	1

Van de in de enquête genoemde schades bij schapen is de veroorzaker in 73,5% van de gevallen vastgesteld door de schapenhouder zelf (tabel 2). In 20,4% van de schadegevallen zijn de schadeveroorzakers door een externe expert, bijvoorbeeld een dierenarts, benoemd. Ook bij de geiten is de schade in de meeste gevallen vastgesteld door de geitenhouder zelf. Voor een verdere uitwerking van dit resultaat wordt u verwezen naar bijlage XIII, waar u een uitgebreide vorm van tabel 2 vindt.

Zoals eerder in deze paragraaf is vermeld hebben er meerdere schapen- en geitenhouders schade ervaren tussen 2013 en 2015. Binnen de nulmeting is onderscheid gemaakt tussen verwonde en gedode dieren. Tevens is onderscheid gemaakt tussen zowel schapen en geiten als ook het geslacht van de aangevallen dieren.

Schadegevallen in 2015

In dit rapport wordt onderscheid gemaakt tussen 2015 en de hele periode 2013-2015 omdat het laatste onderzoeksjaar én beter uit het geheugen van de dierenhouders kan zijn opgediept én omdat in de enquête voor 2015 is gevraagd om aan te geven hoeveel dieren zijn gehouden. Dat maakt het mogelijk om het resultaat voor 2015 te beschrijven in termen van aantal gevallen per respondent, alsook te beschrijven in termen van aandeel op de totale hoeveelheid schapen en geiten.

Tabel 3: Het aantal verwonde schapen en geiten in 2015 onder 670 schapenhouders en 201 geitenhouders in Drenthe

Frequentie verwonde schapen en geiten in 2015	**Diersoort**					
	Schapen			Geiten		
	Ooi verwond	Ram verwond	Lam verwond	Sik verwond	Bok verwond	Lam verwond
Aantal dierhouders	50	11	25	3		
Verwonde dieren	154	28	98	5		
Gemiddeld	3	3	4	2		

Tabel 4: De veroorzakers van verwondingen aan schapen en geiten in 2015 volgens de diereigenaar

De veroorzaker van de verwonde schapen en geiten in 2015 volgens de kleinveehouder		**Diersoort**					
		Schapen			Geiten		
		Ooi verwond	Ram verwond	Lam verwond	Sik verwond	Bok verwond	Lam verwond
Hond	Aantal dierhouders	30	9	12	1		
	Verwonde dieren	100	21	49	2		
	Gemiddelde	3	2	4	2		
Vos	Aantal dierhouders	5	1	5	2		
	Verwonde dieren	7	6	19	3		
	Gemiddelde	1	6	4	2		
Kraai	Aantal dierhouders	1		2			
	Verwonde dieren	4		7			
	Gemiddelde	4		4			
Das	Aantal dierhouders	1					
	Verwonde dieren	5					
	Gemiddelde	5					
Onbekend	Aantal dierhouders	13	1	6			
	Verwonde dieren	38	1	23			

In 2015 hebben 86 (12,8%) schapenhouders en drie (1,5%) geitenhouders aangegeven schade te hebben ervaren aan het kleinvee in de vorm van verwondingen (tabel 3). De schapenhouders hebben in totaal 280 schapen aangegeven die door andere dieren zijn verwond, waarvan 55% een ooi is, 12,8% een ram en in 29,0% van de gevallen waren lammeren het slachtoffer (tabel 3). Uitgaande van de totale populatie (n=42.996) is in 2015 0,65% van de schapen verwond. Volgens de diereigenaren is 60,7% van de schapen verwond door toedoen van honden, 11,4% door vossen en 3,9% door kraaien (tabel 4). Gerangschikt naar het geslacht van de schapen hebben honden voornamelijk ooien verwond (58,8%) en vossen en kraaien hoofdzakelijk lammeren (vos 59,3%; kraai 63,6%).
Onder de geitenhouders zijn in 2015 vijf sikken verwond door andere dieren wat 0,09% (n=5/5.852) van de totale populatie geiten beslaat (tabel 3). Van de verwonde sikken zijn er volgens de eigenaar drie verwond door vossen en zijn er twee gewond geraakt door toedoen van honden (tabel 4).

Tabel 5: Het aantal gedode schapen en geiten in 2015 onder 670 schapenhouders en 201 geitenhouders in Drenthe

Frequentie gedode schapen en geiten in 2015	**Diersoort**					
	Schapen			Geiten		
	Ooi gedood	Ram gedood	Lam gedood	Sik gedood	Bok gedood	Lam gedood
Aantal dierhouders	38	11	40	1	2	1
Gedode dieren	115	28	269	2	3	3
Gemiddeld	3	3	7	2	2	3

Tabel 6: De veroorzakers van de gedode schapen en geiten in 2015 volgens de diereigenaren

De veroorzaker van de gedode schapen en geiten in 2015 volgens de kleinveehouder		**Diersoort**					
		Schapen			Geiten		
		Ooi gedood	Ram gedood	Lam gedood	Sik gedood	Bok gedood	Lam gedood
Hond	Aantal dierhouders	17	6	5			
	Gedode dieren	40	18	19			
	Gemiddelde	2	3	4			
Vos	Aantal dierhouders	9	2	21	1	1	2
	Gedode dieren	30	4	175	2	3	3
	Gemiddelde	3	2	8	2	3	2
Kraai	Aantal dierhouders	1		3			
	Gedode dieren	22		38			
	Gemiddelde	22		13			
Raaf	Aantal dierhouders	1					
	Gedode dieren	1					
	Gemiddelde	1					
Das	Aantal dierhouders	1		1			
	Gedode dieren	4		5			
	Gemiddelde	4		5			
Wolf	Aantal dierhouders	1					
	Gedode dieren	1					
	Gemiddelde	1					
Onbekend	Aantal dierhouders	8	3	10			
	Gedode dieren	17	6	32			

In 2015 hebben 89 (13,3%) schapenhouders en vier (2%) geitenhouders dieren verloren door toedoen van andere dieren (tabel 5). De schapenhouders hebben gezamenlijk 412 dieren verloren, wat 0,96% van de totale schapenpopulatie (n=42.996) beslaat. Van de gestorven schapen was 27,9% een ooi, 6,8% een ram en 65,3% een lam. Volgens de eigenaren van de schapen is 18,9% van het in 2015 gedode kleinvee te verklaren door een aanval van honden, is 50,7% gestorven door toedoen van vossen en 14,6% door kraaien (tabel 6). Wanneer de link wordt gelegd tussen de veroorzaker van de doding en het geslacht van de schapen hebben de vossen voornamelijk lammeren gedood (88,7%) en honden hoofdzakelijk ooien (52,0%). Geitenhouders hebben in 2015 gezamenlijk acht dieren verloren door toedoen van andere (wilde)dieren. Uitgaande van de totale populatie geiten beslaat het aantal gestorven dieren 0,14%.
De geitenhouders hebben in 2015 in totaal acht dieren verloren door vermoedelijk vossen (tabel 5 en 6). Dit beslaat slechts 0,1% van de geitenpopulatie.

Schadegevallen in de periode van 2013-2015

De periode 2013-2015 geeft een meer gemiddeld beeld van aanvallen op schapen en geiten dan het afzonderlijke jaar 2015. Omdat niet bekend is hoeveel schapen of geiten er in 2013 en 2014 precies werden gehouden kan niet worden berekend welk aandeel van alle schapen en geiten in de hele periode is aangevallen.

Tabel 7: Het aantal verwonde schapen en geiten tussen 2013 en 2015

Frequentie verwonde schapen en geiten van 2013 tot en met 2015	**Diersoort**					
	Schapen			Geiten		
	Ooi verwond	Ram verwond	Lam verwond	Sik verwond	Bok verwond	Lam verwond
Aantal dierhouders	91	18	40	5	1	
Verwonde dieren	240	36	155	8	1	
Gemiddeld in drie jaar	3	2	4	2	1	

Tabel 8: De veroorzakers van de verwonde schapen en geiten tussen 2013 en 2015

De veroorzaker van de verwonde schapen en geiten van 2013 tot en met 2015 volgens de kleinveehouder		**Diersoort**					
		Schapen			Geiten		
		Ooi verwond	Ram verwond	Lam verwond	Sik verwond	Bok verwond	Lam verwond
Hond	Aantal dierhouders	55	12	18	1		
	Verwonde dieren	154	25	86	2		
	Gemiddelde	3	2	5	2		
Vos	Aantal dierhouders	8	2	8	3		
	Verwonde dieren	10	7	29	4		
	Gemiddelde	1	4	4	1		
Kraai	Aantal dierhouders	1		2			
	Verwonde dieren	4		7			
	Gemiddelde	4		4			
Das	Aantal dierhouders	1					
	Verwonde dieren	5					
	Gemiddelde	5					
Onbekend	Aantal dierhouders	26	4	12	2	1	
	Verwonde dieren	67	4	33	2	1	

In de jaren 2013 tot en met 2015 zijn in totaal 431 schapen verwond, waarvan 55,7% ooien zijn, 36,0% lammeren en slechts 8,4% rammen (tabel 7). Volgens de schapenhouders hebben honden de meeste schapen verwond (tabel 8). Honden wordt verdacht van het verwonden van 61,5% van de aangevallen schapen en vossen van 10,7% van het kleinvee. De door honden verwonde schapen zijn hoofdzakelijk ooien (58,1%), waar vossen relatief meer lammeren hebben aangevallen (63,0%).

Ten opzichte van het aantal verwonde schapen zijn er tussen 2013 en 2015 slechts negen geiten verwond (tabel 7). De overgrote meerderheid van de verwonde geiten zijn sikken welke volgens de eigenaar voornamelijk zijn aangevallen door vossen (tabel 8). Slechts twee verwonde geiten worden verdacht te zijn aangevallen door honden.

Tabel 9: Het aantal gedode schapen en geiten tussen 2013 en 2015

Frequentie gedode schapen en geiten van 2013 tot en met 2015	**Diersoort**					
	Schapen			Geiten		
	Ooi gedood	Ram gedood	Lam gedood	Sik gedood	Bok gedood	Lam gedood
Aantal dierhouders	66	15	73	2	4	1
Gedode dieren	181	38	477	3	7	3
Gemiddeld in drie jaar	3	3	7	2	2	3

Tabel 10: De veroorzakers van de gedode schapen en geiten tussen 2013 en 2015

De veroorzaker van de gedode schapen en geiten van 2013 tot en met 2015 volgens de kleinveehouder		**Diersoort**					
		Schapen			Geiten		
		Ooi gedood	Ram gedood	Lam gedood	Sik gedood	Bok gedood	Lam gedood
Hond	Aantal dierhouders	28	6	9			
	Gedode dieren	68	18	42			
	Gemiddelde	2	3	5			
Vos	Aantal dierhouders	14	2	38	1	1	2
	Gedode dieren	39	4	274	2	3	3
	Gemiddelde	3	2	7	2	3	2
Kraai	Aantal dierhouders	1	1	4			
	Gedode dieren	22	4	40			
	Gemiddelde	22	4	10			
Raaf	Aantal dierhouders	1					
	Gedode dieren	1					
	Gemiddelde	1					
Roof-vogel	Aantal dierhouders			1			
	Gedode dieren			2			
	Gemiddelde			2			
Das	Aantal dierhouders	2		1			
	Gedode dieren	5		5			
	Gemiddelde	3		5			
Wolf	Aantal dierhouders	1					
	Gedode dieren	1					
	Gemiddelde	1					
Onbekend	Aantal dierhouders	18	6	22	1	2	
	Gedode dieren	41	12	114	1	3	

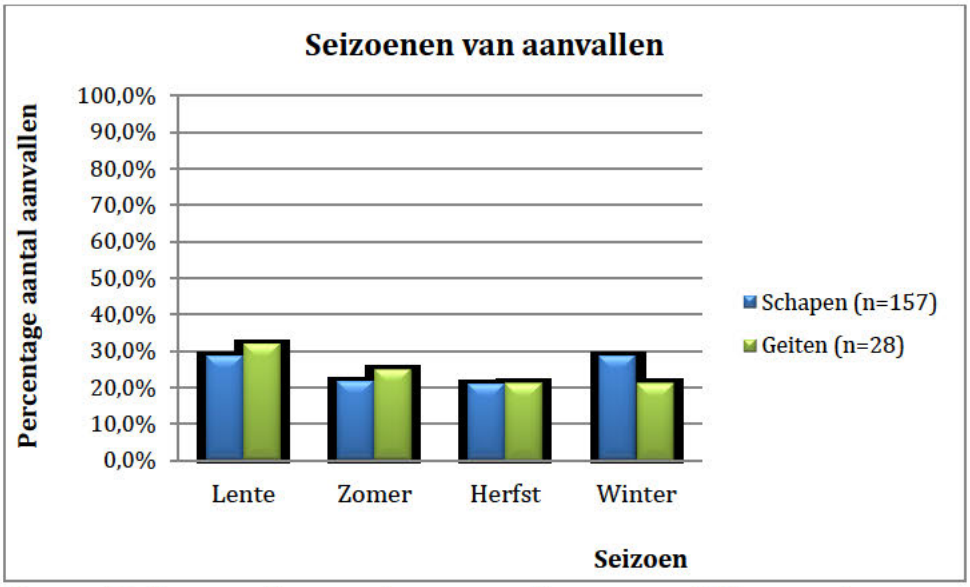
Tussen 2013 en 2015 zijn er 696 schapen gedood door toedoen van andere dieren (tabel 9). De meerderheid van de gedode schapen betreft lammeren, namelijk 68,5% waar 26,0% ooien zijn en slechts 5,5% rammen. Honden zijn volgens de schapenhouders de veroorzakers van de dood van 18,4% van het aangevallen kleinvee, waarbij voornamelijk ooien het slachtoffer zijn geworden (53,1%) (tabel 10). Vossen worden verdacht van het doden van 45,5% van de aangevallen schapen en kraaien van 9,5% van het kleinvee. Zowel de vossen als de kraaien hebben voornamelijk lammeren gedood. Van de 317 door vossen gedode schapen is 86,4% lam, 12,3% ooi en 1,3% ram. De door kraaien aangevallen schapen betreft 60,6% lammeren, 33,3% ooien en 6,1% rammen.

In deze drie jaar tijd zijn er slechts 13 geiten gedood, waarvan ruim de helft bokken betreft (tabel 9). Volgens vier van de zeven geitenhouders die schade aan het kleinvee heeft ervaren hebben vossen acht geiten gedood (tabel 10).
Voor het aantal verwonde en gedode schapen en geiten per jaar wordt verwezen naar bijlage XII.

Samenvattend is het beeld van het totaal aantal gewonde en gedode schapen met veroorzaker in 2013-2015 als volgt:

Vos	363
Hond	393
Ander dier	96
Onbekend	88
Totaal	940

Vossen en honden nemen volgens de respondenten samen ruim 80% van alle gevallen voor hun rekening, andere dieren maar 10%. Honden zijn vaker verantwoordelijk voor aanvallen op volwassen schapen, vossen worden vaker aangewezen als dader bij lammeren.

Figuur 11: De aanvallen op schapen en geiten gerangschikt naar seizoen

Gekeken naar de seizoenen waarin de aanvallen op schapen hebben plaatsgevonden is er een piek te zien in de lente en winter (winter n=45, lente n=45) (figuur 11). In de zomer en herfst vinden er minder aanvallen plaats (zomer n=34, herfst n=33). De verschillen tussen de seizoenen zijn echter statistisch niet significant en kunnen goed op toeval berusten ($\chi^2 = 3{,}36$ bij $p=0{,}05$) Bij de geiten hebben de meeste aanvallen plaatsgevonden in de lente. De daarop volgende seizoenen neemt het aantal aanvallen minimaal af.

Tabel 11: Schapen- en geitenhouders die de weide-afrastering hebben aangepast na schade

Aanpassing van weide-afrastering na schade	**Diersoort**	
	Schapen (n=120)	Geiten (n=7)
Ja	4	0
Nee	116	7

Enkele kleinveehouders die schade te hebben ervaren tussen 2013 en 2015 hebben aan de hand hiervan de afrastering aangepast om een vervolg aanval te mijden (tabel 11). Vier van de 120 schapenhouders die schade hebben ervaren heeft de afrastering aangepast.

Van de zeven geitenhouders welke hebben aangegeven schade te hebben gehad aan de dieren heeft geen enkele de afrastering veranderd.

Tabel 12: Percentage veroorzakers van aanvallen op schapen volgens de diereigenaar gerangschikt naar de weide-afrastering.

	Soort afrastering		
	Schapenraster/gaas/hek (n=210)	Elektrisch raster (n=141)	Elektrisch raster en schapenraster/gaas/hek (n=298)
Hond	3,8%	9,9%	13,1%
Vos	1,9%	5,7%	7,4%
Kraai, roofvogel en raaf	0,5%	1,4%	2%
Das	0,5%	0,7%	1%
Wolf		0,7%	
Onbekend	1%	7,1%	4%
Geen schade	92,3%	74,5%	72,5%

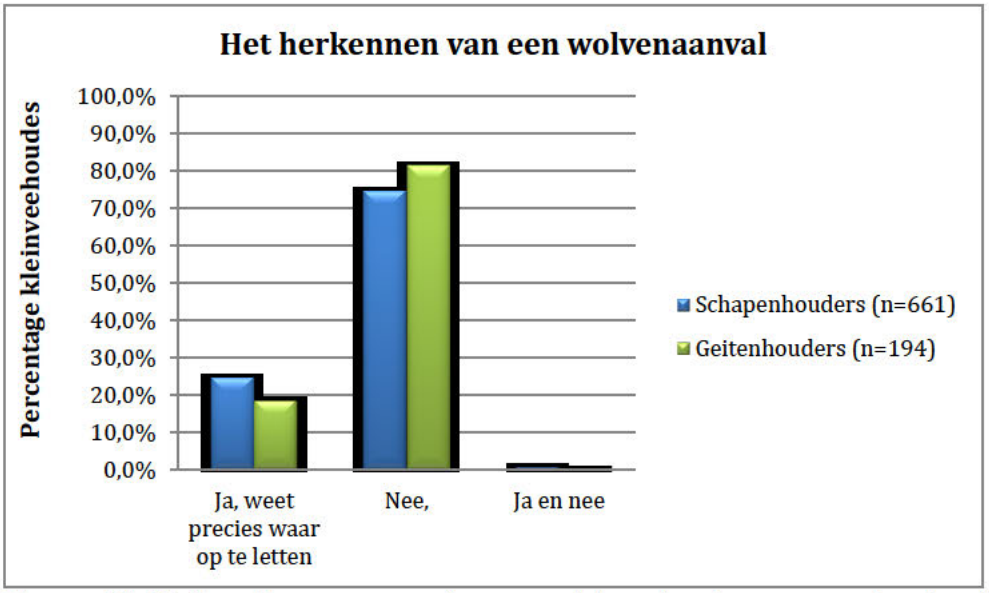
Tabel 13: Percentage veroorzakers van aanvallen op geiten volgens de diereigenaar gerangschikt naar de weide-afrastering.

	Soort afrastering		
	Schapenraster/gaas/hek (n=74)	Elektrisch raster (n=40)	Elektrisch raster en schapenraster/gaas/hek (n=69)
Hond			1,4%
Vos	1,4%	2,5%	2,9%
Geen schade	98,6%	97,5%	95,7%

Absoluut hebben de meeste aanvallen van zowel de hond als vos, kraai en das plaatsgevonden aan schapen die binnen een weide-afrastering worden gehouden welke bestaat uit een elektrisch raster en schapenraster/gaas/hek (tabel 12). Het minste aantal aanvallen heeft plaatsgevonden aan schapen die gehuisvest worden binnen een schapenraster/gaas/hek. De gemiddelde verwachte waarde van geen schade is 79,3%. Het verschil tussen de drie categorieën is statistisch niet significant (X^2 toets)
Ook onder de geiten zijn absoluut gezien de meeste aanvallen bij het kleinvee die binnen een elektrisch- en schapenraster/gaas/hek (tabel 13). De gemiddelde verwachte waarde van geen schade is 97,2%. Het verschil tussen de drie categorieën is statistisch niet significant (X^2 toets)

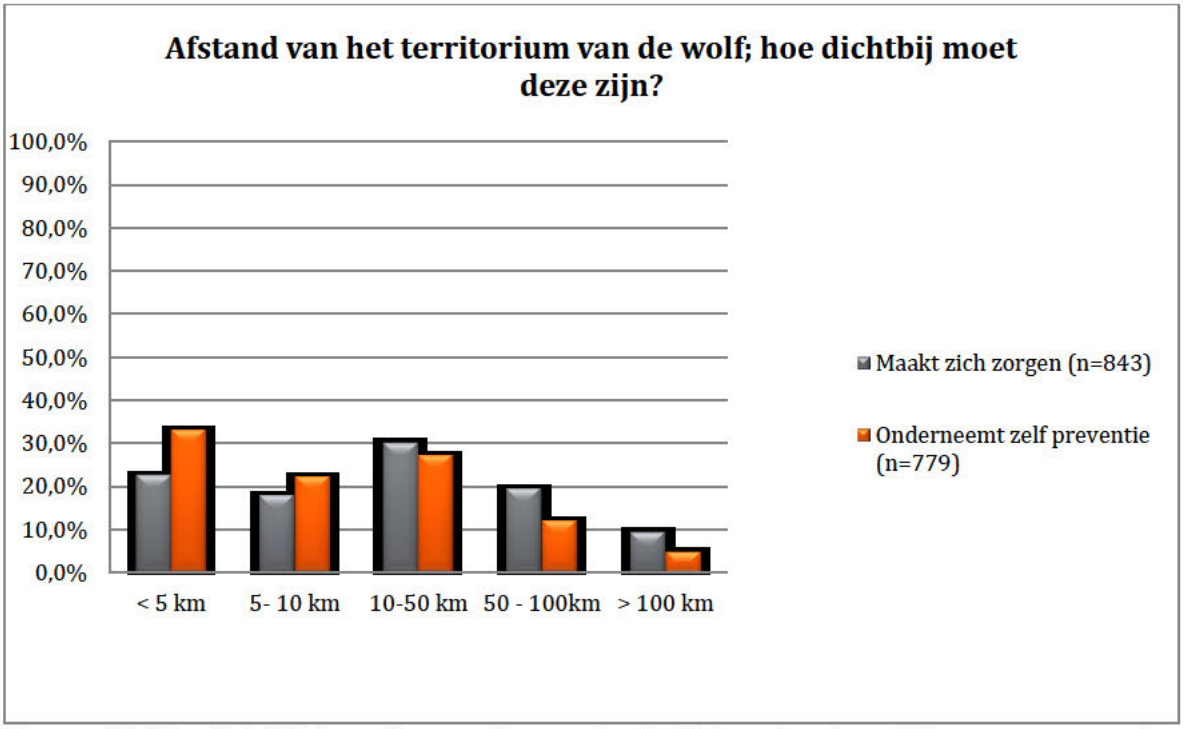
3.4 De komst van de wolf

Anticiperend op de mogelijke komst van de wolf naar Drenthe is naast de nulmeting ook aandacht besteed aan de opvattingen en expertise van schapen- en geitenhouders. In de onderstaande resultaten komen de expertise en opvattingen van de respondenten aan bod.

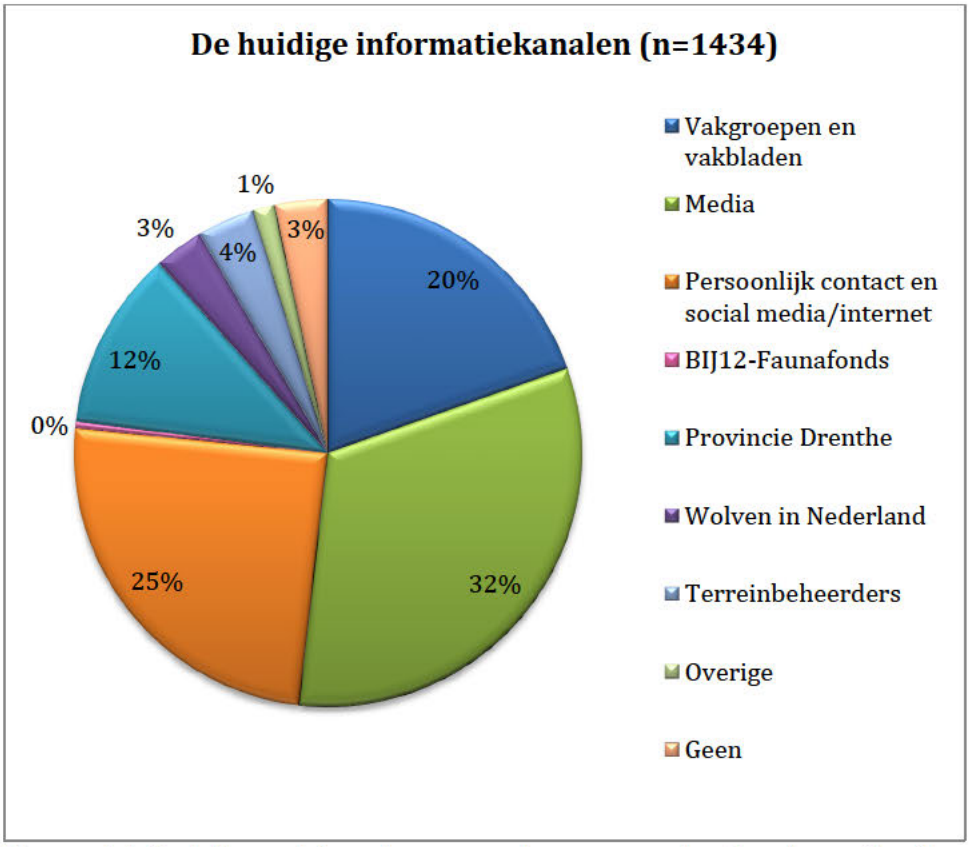
Figuur 12: Herkenning van een wolvenaanval door de schapen- en geitenhouders

Wanneer een wolf een aanval zou plegen op schapen of geiten zal het merendeel van de houders dit niet als dusdanige wolvenaanval kunnen herkennen (figuur 12). Zo geeft 74,6% van de schapenhouders (n=661) en 81,4% van de geitenhouders (n=194) te kennen niet te weten hoe een door de wolf gepakt dier eruit ziet.

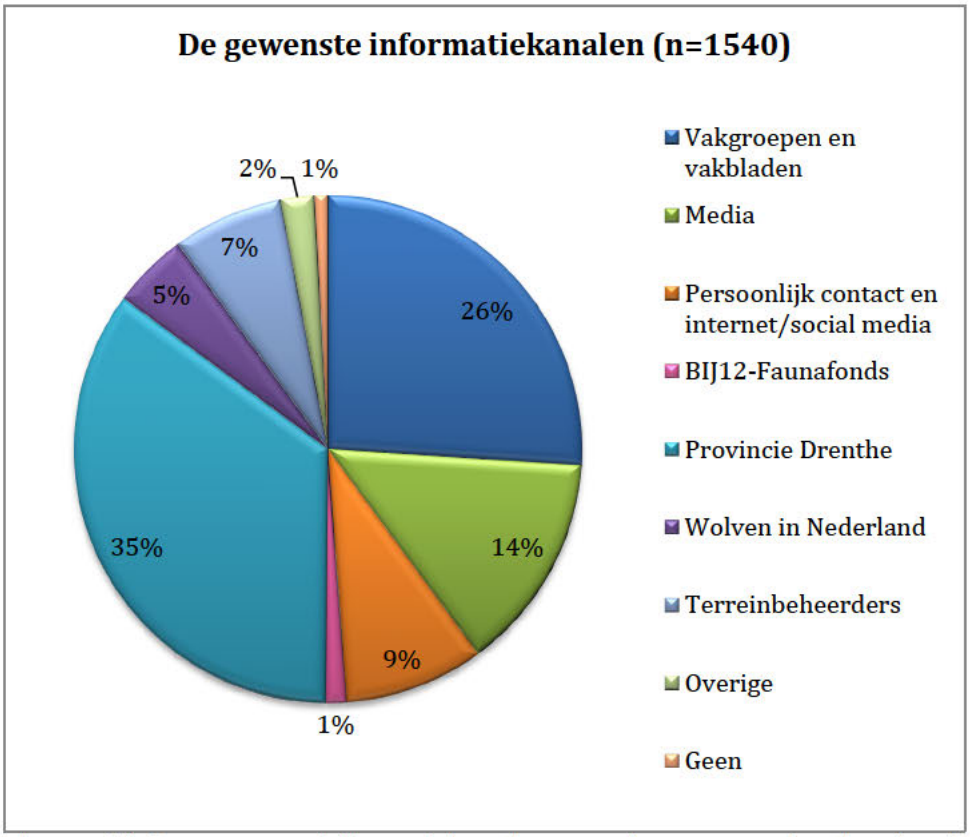
Figuur 13: Hoe dichtbij de wolf moet zijn voordat de kleinveehouders zich zorgen gaan maken en zelf preventie ondernemen

Vanaf 50 kilometer maken de schapen- en geitenhouders zich steeds minder zorgen naarmate een territorium van een wolf verder weg is (figuur 13). De bereidheid om zelf preventieve maatregelen te nemen neemt relatief toe als een wolventerritorium zich minder dan 10 kilometer van het kleinvee bevindt. Schapen- en geitenhouders lijken geen belangrijk onderscheid meer te maken tussen <5 kilometer en 5-10 kilometer, wat blijkt uit de onregelmatigheid in het figuur. De gevoelsmatige grens van "wolvengevaar dichtbij" ligt ongeveer op 10 kilometer.
Preventieve maatregelen die schapen- en geitenhouders van plan zijn om te nemen bij de komst van een wolf in de omgeving zijn lang niet allemaal effectief. Bijvoorbeeld het toepassen van schapengaas, prikkeldraad, stroomdraden tot 50 cm hoog of een sloot (samen 40% van de antwoorden) zal geen enkele wolf hinderen.

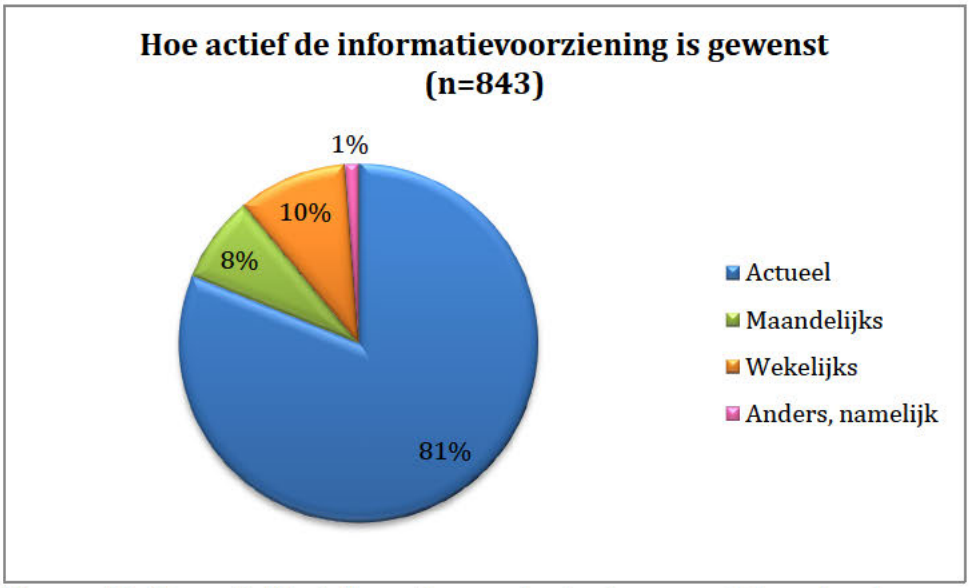
Figuur 14: De informatiekanalen waar schapen- en geitenhouders gebruik van maken

Om op de hoogte te zijn van de aanwezigheid van wolven en/of adviezen om wolvenschade te beperken maken de schapen- en geitenhouders veelvuldig gebruik van de media (n=462) zoals tv, radio en de krant (figuur 14). Daarnaast zijn vakgroepen zoals LTO en vakbladen als 'Het schaap' en 'Nieuwe oogst' (n=281) en persoonlijk contact met omstanders (jagers, buren, collega's) en internet (n=355) ook populaire informatiekanalen als het gaat om de aanwezigheid van wolven. De minst ingezette kanalen zijn Bij12-Faunafonds (n=6), Wolven in Nederland (n=45) en de terreinbeheerders (n=53). In bijlage XIV vindt u een uitgebreide uitwerking van deze resultaten.

Figuur 15: De gewenste informatiekanalen van schapen- en geitenhouders bij aanwezigheid van de wolf

In de toekomst wensen de meeste schapen- en geitenhouders op de hoogte te worden gebracht van de aanwezigheid van de wolf in de regio via meer dan één informatiekanaal. Dit resulteert in een totaal aantal aangegeven gewenste informatiekanalen van 1.540 (n=1.540 bij 852 kleinveehouders). In tegenstelling tot de informatiekanalen die op dit moment worden gebruikt door de kleinveehouders is de Provincie Drenthe de meest benoemde bron (n=539) in de wens om in de toekomst op de hoogte te worden gesteld van de wolf. Ook een veel aangegeven, gewenste informatiebron zijn de vakgroepen en vakbladen zoals vakblad 'Het schaap' en de LTO die het blad 'Nieuwe oogst' uitbrengt (n=401). BIJ12-Faunafonds (n=20) en Wolven in Nederland (n=74) zijn net zoals bij de huidig in gebruik nemende informatiekanalen het minst populair. Voor een uitgebreide tabel met daarin de absolute resultaten wordt u verwezen naar bijlage XV.

Figuur 16: Hoe actief de informatievoorziening is gewenst door de schapen- en geitenhouders

De meeste (81%) schapen- en geitenhouders worden het liefst voorzien van actuele informatie over de aanwezigheid van een wolf (figuur 16). Een maandelijkse update is gewenst door 7,8% van de dierhouders waar 9,8% graag wekelijks informatie ontvangt. Voor het resultaat van de respondenten welke 'anders namelijk' hebben ingevuld wordt u verwezen naar bijlage XVI.

Wanneer er vermoedens zijn van een mogelijke wolvenaanval op schapen en/of geiten wenst een overgrote meerderheid pas media aandacht als er zekerheid is dat de wolf de veroorzaker is. Van de kleinveehouders (n=877) geeft 27,8% aan pas media aandacht te willen als er zekerheid is over een wolf en wil 32,8% aandacht als er zekerheid maar wenst niet persoonlijk genoemd of benaderd te worden. Onder 8,7% van de schapen- en geitenhouders wordt meteen zelf actie ondernomen door de (sociale) media op te zoeken en 27,4% geeft aan hier geen mening over te hebben.

Hoofdstuk 4. Discussie

Doordat de resultaten zijn bemachtigd middels een enquête zijn enkele risico's onvermijdelijk. De enquêtes zijn uitgezet als handmatige vragenlijsten waardoor de gegevens handmatig zijn verwerkt in een databestand door de onderzoekers. Deze handmatige verwerking kan kleine fouten veroorzaken waardoor er vertekening in het resultaat ontstaat. Hoewel er een respons van 43,3% is behaald en de foutmarge hierdoor klein is, is er een mogelijkheid aanwezig dat de marge gemiddeld hoger ligt door de handmatige verwerking van de enquête gegevens. Daarnaast is een verschil in interpretatie van vragen en antwoorden ook een risico welke altijd aanwezig blijft bij een enquête. Zo hebben enkele schapen- en geitenhouders aangegeven het kleinvee te houden voor de begrazing of commerciële doeleinden terwijl deze maar één tot tien dieren in bezit hebben. Daarnaast zijn er ook kleinveehouders welke hebben aangegeven de schapen of geiten zowel hobbymatig te houden als voor de begrazing. Deze resultaten suggereren dat het begrip 'begrazing' deels is geïnterpreteerd als het onderhouden/begrazen van een weiland of de achtertuin in plaats van begrazing van natuurterreinen, ondanks dat er in de enquête staat vermeld dat het in het oogpunt van natuurbeheer moet worden gezien. Door deze interpretatiefout vertekenen resultaten wat betreft het doel van de schapen- en geitenhouders deels. Dit geldt tevens voor de gecombineerde resultaten, waarbij er is gerangschikt naar het doel van de kleinveehouderijen.

Algemeen valt op dat er in 2015 2,5 keer meer gevallen zijn genoteerd van verwond en gedood kleinvee ten opzichte van de jaren 2013 en 2014 (tabel 3 en 5, bijlage XII). Aangezien 86,2% van de kleinveehouders de enquête heeft ingevuld vanuit de herinnering kunnen deze zich mogelijk de aanvallen van eerdere jaren (deels) niet meer herinneren. Dat herinnering een aannemelijke rol speelt wordt ondersteund door het gegeven dat de toename van het aantal schadegevallen zich zowel voordeed bij de hond (van gemiddeld 25 gevallen per jaar in 2013-2014 naar 80 gevallen in 2015) als bij de vos (van gemiddeld 15 gevallen per jaar in 2013-2014 naar 49 gevallen in 2015). Voor beide veroorzakers steeg het aantal gevallen in 2015 met dezelfde factor ten opzichte van de twee voorgaande jaren.
In vergelijking met onderzoek dat in Limburg is uitgevoerd (Hove & Penning 2012) zijn er in 2015 in Drenthe meer schapen verwond en gedood dan er in Limburg op jaarlijkse basis zijn aangevallen. Uit de Drentse nulmeting blijkt 0,65% van de totale schapenpopulatie te worden verwond door andere (wilde)dieren en 0,96% gedood, tegenover 0,51% van de Limburgse schapenpopulatie. Echter, de resultaten van het onderzoek in Limburg zijn gebaseerd op slechts 9,2% (n=115) van de in totaal 1254 gevestigde schapenhouderijen. Wegens de lage respons hebben de Limburgse resultaten slechts een betrouwbaarheid van 74%[3] (bij een verwachte fractie (p) van 0,5 en een nauwkeurigheid (a) van 5%). Hierdoor wordt een vergelijking met deze nulmeting naar aanvallen op schapen in Drenthe (betrouwbaarheid van 99%) mogelijk vertekend.
Daarnaast omvatte het Limburgse onderzoek een periode van maar liefst tien jaar, waarbij onderschatting op basis van (vermoedelijk) herinneringen onvermijdelijk lijkt. In Drenthe is gekozen is voor een onderzoeksperiode van drie jaar (2013-2015) omdat de tien jaar die in het Limburgse onderzoek was gehanteerd op voorhand als te lang is ingeschat voor een betrouwbaar resultaat uit het geheugen van de dierenhouders. Omdat in Drenthe het laatste onderzoeksjaar duidelijk méér schademeldingen geeft dan de twee voorgaande jaren, kan zelfs de vraag worden gesteld of drie jaar niet te lang is.

[3] De stelling in het Limburgse rapport dat de resultaten representatief zijn berust op een statistische (denk)fout: niet het aantal schapen is bepalend maar het aantal respondenten.

In de Verenigde Staten sterft jaarlijks 5,6%-6,5% van de totale populatie schapen en lammeren door allerlei oorzaken (USDA 2015). Van al deze sterftegevallen komt ongeveer een kwart voor rekening van diverse soorten predatoren (1,8% van alle schapen en 3,9% van alle lammeren in 2014). Daarmee is de predatieschade in de Verenigde Staten meer dan dubbel zo groot als in Drenthe, maar nog altijd sterk ondergeschikt aan andere verliesoorzaken. Coyotes veroorzaken in de Verenigde Staten veruit de meeste verliezen onder schapen (54.3%) en lammeren (63,7%). Daarnaast zijn honden in de Verenigde Staten een factor van betekenis met 21,4% van de aangevallen volwassen schapen en 10,3% van de aangevallen lammeren. Verliezen door de wolf zijn in de Verenigde Staten gering (1,3% van alle aangevallen volwassen schapen en 0,4% bij lammeren). Het is daarbij wel van belang om te beseffen dat de wolf lang niet overal in de Verenigde Staten leeft en dat de verhoudingen in deelgebieden heel anders kunnen liggen.
In het Drentse onderzoek is niet onderzocht hoe de schade door predatoren zich verhoudt tot andere verliesoorzaken (bijvoorbeeld ziektes, verdrinking, sterfte door ouderdom, aflammerproblemen, illegale slacht/diefstal enz.). In Waterland (Noord-Holland) ging jaarlijks ruim 5% van alle schapen verloren door verdrinking en ongeveer 1% door verwenteling (Mulder 2005). Regionale verschillen in het landschap en de wijze waarop schapen en geiten worden gehouden kunnen tot grote verschillen leiden in verliesoorzaken.

Limburgs onderzoek (Hove & Penning 2012) komt uit op een relatief hoog percentage aangevallen lammeren. Van de in Limburg aangevallen schapen was 55% gewond, waarbij het voor 70% lammeren betrof. De in Limburg gedode schapen omvatten voor 80% lammeren. In Drenthe liggen de percentages lager: in 2013-2015 36% gewonde lammeren en 69% dode lammeren. Het verschil kan worden verklaard uit de samenstelling van de steekproef. Kleine schapenhouders waren in Limburg sterk ondervertegenwoordigd. En juist de grotere bedrijven houden relatief meer lammeren (figuur 2).
Voor het eerst is ook vervolgschade geregistreerd, doodgeboren lammeren, die wordt toegeschreven aan stress door een aanval op het vee. Deze vorm van schade lijkt te kunnen optreden bij 30% van alle schapenhouders met dood vee in een jaar. Echter is deze factor in geen enkel ander onderzoek meegenomen waardoor het niet mogelijk is om deze cijfers te vergelijken.

Opvallend is dat volgens vier schapenhouders vijf schapen zijn verwond en tien zijn gedood door aanvallen van de das. Dassen zijn slechte jagers en alleseters die ook wel aas eet maar vooral plantaardig materiaal, insecten zoals regenwormen en beperkt kleine zoogdieren als muizen (Zoogdier vereniging n.b.; Goszczynski *et al.* 2000; Lüps *et al.* 1987). Dit suggereert dat de marterachtige nauwelijks schapen eet en deze niet hoeft te doden om aan de voedingsbehoefte te voldoen, maar het mogelijk alleen als aas eet wanneer het op het pad ligt bij het zoeken van voedsel. Ook kraaien, welke door de schapenhouders worden verdacht van het verwonden van 11 dieren en het doden van 66 dieren, staan bekend als aaseters. Eerdere observatie in Drenthe (in 2002, Venema, mondelinge med.) heeft uitgewezen dat lammeren niet doodgepikt werden door kraaien maar (dood of verzwakt) als aas werden aangevreten. Kraaien eten soms al wel aas terwijl het schaap of lam nog niet daadwerkelijk gestorven is maar verwenteld ligt of verzwakt is. Voor de ook genoemde raaf en roofvogel (mogelijk een havik) geldt hetzelfde, die soorten eten ook vaak aas.
De in 2013-2015 opgegeven gevallen van dood of gewond vee zijn overwegend beoordeeld door de schapen- en geitenhouders zelf. De meeste gestorven dieren zijn niet opgestuurd voor nader onderzoek naar de doodsoorzaak. Om deze reden kan het toewijzen van de doodsoorzaak of verwonding aan een predator of aaseter alleen met het nodige voorbehoud worden gemaakt. Het betreft dus wel de oorzaak in de opinie van de dierenhouders, maar niet noodzakelijkerwijs de werkelijke oorzaak. Opmerkelijk is dat van de 940 gewonde of gedode schapen in 2013-2015 maar 9% als 'oorzaak onbekend' is genoteerd.
In dit verband is ook het onderzoek naar schapen en vossen in Waterland interessant (Mulder 2005).

Ook daar bleek hoe moeilijk het is voor schapenhouders om de doodsoorzaak van hun dieren goed vast te stellen. Van 16 meldingen in Waterland waren er drie waar geen vos aan te pas was gekomen (tweemaal kraai en eenmaal hond); vijf waar een vos (of vermoedelijk een vos) een reeds dood schaap had aangevreten; vijf waarbij een vos (of idem) een nog levend schaap had aangevreten; en drie gevallen waar niet was vast te stellen of het schaap al dood was of nog leefde. Van deze laatste acht levend, of misschien levend, door een vos aangevreten schapen waren er zeven in hulpeloze toestand geraakt (verwenteld) en één ziek.
De meeste schapen- en geitenhouders geven aan geen wolvenaanval als zodanig te kunnen herkennen of te kunnen onderscheiden van een hond of andere oorzaak. Dit maakt het aannemelijk dat rondzwervende wolven geruime tijd onopgemerkt kunnen blijven. Jonge wolven zwerven immers over grote afstanden en kunnen per dag tot wel 75 km overbruggen (Groot Bruinderink *et al.* 2012)

Er blijkt een belangrijk seizoenseffect te bestaan voor wat betreft de vraag of schapen binnen, buiten of zowel binnen als buiten worden gehouden. In het aflammerseizoen loopt 25% van de dieren (permanent) buiten, en buiten deze periode maar liefst 83%. Omgekeerd verblijft maar 2% van de schapen buiten het aflammerseizoen binnen en 53% van de dieren staat in het aflammerseizoen op stal. Het seizoenseffect is kleiner voor de groep schapen die zowel binnen als buiten wordt gehouden: 15-22%. In Limburg is ook onderzocht welk deel van de schapen (permanent) buiten of binnen loopt maar is geen onderscheid gemaakt naar het seizoen (Hove & Penning 2012). De Limburgse cijfers (50% buiten, 21% op stal, 29% binnen en buiten) geven geen bruikbaar vergelijkingsmateriaal omdat niet achterhaald kan worden hoe de Limburgse respondenten de vraagstelling hebben geïnterpreteerd. De vraag "Op wat voor manier houdt u uw schapen op moment van enquêtering (2012)?" is namelijk te lezen als exacte momentopname maar ook als globaal beeld van het jaar. In het Limburgse onderzoek, gepubliceerd in juni 2012, is ook niet beschreven wanneer de enquête aldaar precies is gehouden.

Buiten verwachting lijken naar verhouding de meeste aanvallen van zowel honden als vossen plaats te vinden op schapen en geiten welke binnen een elektrisch- en schapenraster/gaas/hek worden gehouden. De minste aanvallen vinden daarin tegen plaats aan het kleinvee die binnen een weide-afrastering wordt gehouden welke bestaat uit enkel een schapenraster/gaas/hek. Belangrijk bij dit resultaat is om rekening te houden met het gegeven dat enkele schapenhouders het kleinvee weidt op verschillende plaatsen en mogelijk ook gebruik maakt van verschillende soorten afrastering. Het kan dus zijn dat schapenhouders hebben aangegeven meerdere soorten weide-afrastering in te zetten en deze niet met elkaar combineert maar bijvoorbeeld 1 hectare afzet met een elektrisch raster en 1 hectare met een schapenraster/gaas/hek. De aan verschillende soorten vogels toegeschreven schades zijn volgens opgave van de respondenten óók hoger in percelen met elektrische rasters, terwijl het soort omheining vanuit de lucht uiteraard niet relevant is.
Uit onderzoek in Duitsland blijkt dat een 5-draads elektrisch raster, met draden op een hoogte van 20, 40, 60, 90 en 120 centimeter, een zeer effectieve manier is om schapen en geiten te beschermen tegen aanvallen. Maar ook een schapenraster/gaas/hek waar niet onderdoor gegraven kan worden en 120 tot 140 centimeter hoog is wordt gezien als een effectieve preventieve methode om het kleinvee te beschermen tegen grote (wilde)dieren (Reinhardt *et al.* 2012). Echter is aan de hand van de enquête niet te achterhalen hoe de elektrische rasters precies zijn toegepast. Zo zijn de hoogtes van de draden of het gaas, het precieze aantal draden en de hoeveelheid Volt die op de rasters staan belangrijke, maar ontbrekende gegevens om een oordeel over de effectiviteit te kunnen vellen. Al met al wordt de enquête beschouwd als een onvoldoende nauwkeurig meetinstrument om de effectiviteit van verschillende soorten omheiningen te kunnen beoordelen.

Schapen en geitenhouders hebben hun afrasteringen grotendeels ingericht op het binnenhouden van hun dieren, niet op het buitenhouden van potentiële roofdieren (hond, vos, wolf). Het huidige systeem is bij de meeste schapenhouders niet op orde om een wolf effectief te weren.

Veel schapen- en geitenhouders beleven een afstand van ongeveer tien kilometer als min of meer veilige afstand tot een wolventerritorium. Pas binnen deze afstand gaan relatief meer respondenten over tot het nemen van preventieve maatregelen, in verhouding tot de zorgen die men zich zegt te maken. Uit de literatuur is echter bekend dat wolven een aanzienlijke actieradius hebben vanuit de kern van hun territorium. Binnen het globale territorium, bijvoorbeeld uit studie in Polen, zijn dagelijkse verplaatsingen van 9 tot 30 km gebruikelijk (Groot Bruinderink *et al.* 2012). Ook het type maatregelen dat de schapen- en geitenhouders in Drenthe uit zichzelf zouden willen toepassen is voor een behoorlijk deel niet effectief om een wolf buiten de deur te houden. Een sloot of laaghangende stroomdraden vormen voor een wolf geen enkele hindernis, daar is beslist meer voor nodig (Reinhardt et al. 2012).

Hoofdstuk 5. Conclusie & aanbevelingen

Het onderwerp van deze studie leeft sterk onder de Drentse schapen- en geitenhouders. Dat blijkt uit de zeer hoge respons op de enquête. Daarmee voorziet de provincie Drenthe in een maatschappelijke behoefte. De provincie is weliswaar niet verantwoordelijk voor schade door honden of vossen maar wel voor eventueel toekomstige schade door de wolf. Het is positief voor de provincie Drenthe dat veel respondenten de provincie zien als belangrijk(st)e informatiebron over wolven. Daaruit spreekt vertrouwen in de provincie.

In de provincie Drenthe houdt het merendeel van de schapen- en geitenhouders het kleinvee hobbymatig. Over het algemeen ervaren de Drentse schapenhouders meer schade aan het kleinvee dan de geitenhouders. Zowel schapen- als geitenhouders verdenken hoofdzakelijk honden en vossen als daders van de aanvallen op het kleinvee. Beide worden verantwoordelijk gesteld voor ongeveer 40% van de aanvallen. Vossen vallen hierbij de meeste lammeren aan en honden meer volwassen schapen. Ongeveer 10% van de aanvallen wordt aan andere diersoorten toegeschreven en ook ongeveer 10% is 'oorzaak onbekend'.
Het merendeel van de schapen- en geitenhouders kan een wolvenaanval niet als dusdanig herkennen. Dit maakt het aannemelijk dat rondzwervende wolven geruime tijd onopgemerkt kunnen blijven.

De variatie in gebruikte typen afrastering is enorm en systemen worden in alle denkbare combinaties toegepast. Dit maakt het onmogelijk om met behulp van een enquête een verband te kunnen leggen tussen gebruikte typen en schadegevallen.
De enquête wordt als een onvoldoende nauwkeurig meetinstrument beschouwd om de effectiviteit van verschillende soorten afrasteringen te kunnen beoordelen. Een daadwerkelijk effect is niet aantoonbaar wegens het ontbreken van hiervoor van belang zijnde detailinformatie. Schapen en geitenhouders hebben hun afrasteringen grotendeels ingericht op het binnenhouden van hun dieren, niet op het buitenhouden van potentiële roofdieren (hond, vos, wolf). Het huidige systeem is bij de meeste schapenhouders niet op orde om een wolf effectief te weren. Er is nog veel voorlichting nodig om effectieve beschermingsmaatregelen, in de sfeer van goede wolf-werende afrasteringen of kuddewaakhonden, te implementeren (Bommel *et al.* 2015, 2016).

In de huidige situatie maken kleinveehouders hoofdzakelijk gebruik van de media om op de hoogte te blijven van de aanwezigheid van de wolf en/of adviezen om wolvenschade te beperken. BIJ12-Faunafonds is bij de doelgroep nauwelijks bekend als aanspreekpunt voor informatie en faunaschades. Dat zou sterk moeten verbeteren om toekomstige gevallen van (vermoedelijke) wolvenaanvallen op vee snel te kunnen afhandelen. Een melding die na dagen komt kan niet meer behoorlijk worden onderzocht en is mosterd na de maaltijd. Ook de organisatie Wolven in Nederland is bij de doelgroep slecht bekend. Dit terwijl de provincies deze organisatie beschouwen als een belangrijke bron van kennis over wolven. In de toekomst wensen de schapen- en geitenhouders voornamelijk op de hoogte gesteld te worden door de provincie Drenthe en ook de media is een veel aangegeven informatievoorziening. De kleinveehouders wensen pas media aandacht wanneer het zeker is dat de wolf daadwerkelijk de veroorzaker is van het aanvallen van schapen en/of geiten.

Veel schapen- en geitenhouders beleven een afstand van ongeveer tien kilometer als min of meer veilige afstand tot een wolventerritorium. Pas binnen deze afstand gaan relatief meer respondenten over tot het nemen van preventieve maatregelen, in verhouding tot de zorgen die men zich zegt te maken. Daarmee bestaat er een discrepantie tussen het gevoel het vee relatief veilig te hebben en het gedrag en actieradius van jagende wolven. Voor een wolf is een uitstapje van 25-30 km niet ongewoon.

Aanbevelingen

Om de komende jaren het aantal aanvallen op de Drentse schapen en geiten inzichtelijk te krijgen met een zo min mogelijk vertekend resultaat is het van belang om niet te diep in de herinnering van de kleinveehouders te moeten graven. Een aanbeveling is om de meting jaarlijks uit te gaan voeren op een gebruikers vriendelijke wijze. Dit kan door een eenvoudige website op te richten waarop schapen- en geitenhouders actueel het aantal verwonde en gedode dieren kunnen registreren. Door iedere kleinveehouder een eigen inlogaccount aan te bieden kunnen de gegevens gemakkelijk worden ingevoerd en kunnen deze snel en met veel overzicht geanalyseerd worden.

Binnen dit onderzoek zijn de veroorzakers van de verwonding of doding van de schapen en geiten gebaseerd op de opinie van de dierenhouders. Uit de enquête blijkt dat er regelmatig schades/doodsoorzaken worden toegeschreven aan diersoorten die daartoe niet in staat zijn, bijvoorbeeld een melding van 22 volwassen schapen die door kraaien zouden zijn gedood, of de dood van volwassen schapen die aan dassen zijn toegerekend. Om een wetenschappelijk onderbouwde monitoring van het aantal aanvallen te kunnen vastleggen is het van belang om te bewijzen dat het kleinvee door wilde dieren is gedood. Een aanbeveling hiervoor is om steekproefsgewijs sectie te laten verrichten op schapen en geiten die door wilde dieren zijn gedood.

Vervolgschade, door verwerping van lammeren, die wordt toegeschreven aan stress door een aanval op het vee is in deze studie voor het eerst geregistreerd. Deze vorm van schade lijkt te kunnen optreden bij 30% van de schapenhouders met gedood vee in een jaar. Door gebrek aan expertise en vergelijkingsmateriaal kon dit aspect niet nader worden geanalyseerd. Naast stress kunnen er ook tal van andere oorzaken tot verwerping leiden en valt een causaal verband maar moeilijk aan te tonen. Het verdient aanbeveling om met experts op het gebied van schapen en diergeneeskunde een nadere studie te verrichten naar verwerping en de onderliggende oorzaken en verbanden.

De weide-afrastering van schapen en geiten is een belangrijk onderdeel als het gaat om voorkomen van aanvallen op het kleinvee door andere dieren. Om het aantal verwondingen en dodingen te reduceren is het inzetten van een goede afrastering een must. Hierbij is echter zeer van belang dat het raster wel aan de juiste eisen voldoet. Om de daadwerkelijke effectiviteit van de verschillende typen weide-afrasteringen te bepalen is nader onderzoek benodigd. Het aanleggen van een database met toekomstige schadegevallen waarbij niet alleen de schade wordt geregistreerd, maar ook de afrastering wordt vastgelegd (type, hoogte, voltage) kan een nuttige stap in de richting zijn voor een beter begrip.

Het is belangrijk om snel te kunnen achterhalen of de verwonding of doding van schapen en geiten mogelijk door een wolf is veroorzaakt. Uit deze studie blijkt dat het merendeel van de kleinveehouders een wolvenaanval niet als dusdanig te kan herkennen. Hieruit vloeit de aanbeveling voort om informatiemateriaal te ontwikkelen en verspreiden over het herkennen van een wolvenaanval.

Daarnaast is de provincie Drenthe een door de schapen- en geitenhouders veel genoemde gewenste informatiekanaal als het gaat actuele informatie over de aanwezigheid van de wolf. Gezien de meerderheid van de schapen- en geitenhouders wensen dat er pas media aandacht komt wanneer er zekerheid is dat de wolf de veroorzaker is van een aanval op kleinvee, is het van belang dat provincie Drenthe hierop inspeelt bij het verstrekken van informatie.

BIJ12-Faunafonds is bij de doelgroep nauwelijks bekend als aanspreekpunt voor informatie en faunaschades. Aanbevolen wordt om hier verbetering in aan te brengen zodat bij (vermoedens van) een wolvenaanval op vee snel gehandeld kan worden.

Uit de bijgeschreven reacties (bijlage XVII) blijkt dat een groot deel van de respondenten slecht op de hoogte is van de status en ontwikkelingen van de wolf. Het is niet voor iedereen duidelijk wie wanneer verantwoordelijk is voor schade, preventie en beleid. De provincie en BIJ12/Faunafonds moeten daarom bij hun communicatie de verschillende taken en rollen duidelijk benoemen. De enquête biedt een schat aan informatie om de communicatie te versterken.

Dit onderzoek is de eerste meting die ooit in Drenthe is uitgevoerd naar aanvallen op schapen en geiten. Daarmee ontbreekt uiteraard ook de mogelijkheid om het resultaat te vergelijken met de situatie in het verleden. Een goede vergelijking met andere gebieden, bijvoorbeeld de studie uit Limburg (Hove & Penning 2012), blijkt helaas ook nauwelijks uitvoerbaar door methodologische verschillen en fouten. Maar al doende leert men, en we adviseren om dit onderzoek zowel in Drenthe als in andere delen van Nederland verder te verbeteren en te herhalen. Uiteindelijk is een gestandaardiseerde vorm van gegevensverzameling gewenst waarmee goed vergelijkbare resultaten worden behaald. Een goed voorbeeld vormt de wijze waarop in de Verenigde Staten informatie wordt verzameld, vanuit verschillende invalshoeken en disciplines wordt geïntegreerd en gepubliceerd (USDA 2015).

Voor wat betreft het onderzoek zelf wordt aanbevolen om bij herhaling, de onderzoeksperiode op voorhand ruimer te plannen dan de 3-4 maanden die voor deze studie was uitgetrokken. Tot twee maanden na sluitingsdatum kwamen nog ingevulde enquêtes binnen. Bij een minder hoge respons dan in Drenthe het geval was, kunnen deze 'nazendingen' nog een nuttige bijdrage leveren aan het uitbreiden van de steekproef. Bovendien geeft een ruimere planning meer tijd voor uitwerking, analyse en integratie van resultaat met nader (literatuur)onderzoek. Dat aspect is in Drenthe door tijdgebrek deels blijven liggen.

Een vervolgactie die al in gang is gezet betreft een pilot met zogenoemde kuddewaakhonden. In samenwerking met BIJ12/Faunafonds wordt op kosten van het Faunafonds in Drenthe ervaring opgedaan met het bewaken van schapen tegen wolven met speciaal daartoe geschikte hondenrassen. De enquête heeft personen opgeleverd die aan deze pilot gekoppeld kunnen worden.

Bibliografie

ARK. (2013). *Lijkenpikkers* . Opgeroepen op juni 9, 2016, van ARK: https://www.ark.eu/sites/default/files/media/Dood_doet_leven/tabel-lijkenpikkers_september-2013.pdf

Bommel, F. v., & Linnartz, L. (2016). *Voorstel pilot kuddewaakhonden in de Nederlandse schapenhouderij: preventie van predatie door wolven.* Nijmegen/ Wageningen: BIJ12.

Bommel, F. v., Linnartz, L., & Floor, L. (2015). *Effectieve en praktisch uitvoerbare preventieve maatregelen ter voorkoming van predatie van vee door wolven.* Nijmegen/ Wageningen: ARK Natuurontwikkeling & Van Bommel Faunawerk.

Capitani, C., Bertelli, I., Varuzza, P., Scandura, M., & Apopponio, M. (2004). A comparative analysis of wolf (Canis Lupus) diet in three different Italian ecosystems. *Mammalian Biology, 69*(1), 1-10.

CBS. (2016, februari 5). *Landbouw; gewassen, dieren en grondgebruik naar regio*. Opgeroepen op februari 28, 2016, van Centraal Bureau voor de Statistiek: http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=80780ned&D1=442-452,461-501&D2=0,7&D3=0,7,l&HDR=G1,G2&STB=T&VW=T

Ciucci, P., & Boitani, L. (1998). Wolf and Dog Depredation on Livestock in Central Italy. *Wildlife Society Bulletin, 26*(3), 504-514.

European Commission. (2014). *Exploring traditional husbandry methods to reduce wolf predation on free-ranging cattle in Portugal and Spain.* n.b.: European Commission.

Goszczynski, J., Jedrzejewska, B., & Jedrzejewski, W. (2000). Diet composition of badgers (Meles meles) in a pristine forest and rural habitats of Polland compared to other European populations. *Journal of Zoology, 250*(4), 495-505.

Groot Bruinderink, G.W.T.A., H.A.H. Jansman¸ M.H. Jacobs en M. Harms 2012. De komst van de wolf (Canis lupus) in Nederland. Alterra - rapport 2339.

Holzapfel, M., Kindervater, J., Wagner, C., & Ansorge, H. (2016). *Die Nahrungsökologie des Wolfes in Deutschland von 2001 bis 2012*. Opgeroepen op mei 29, 2016, van Wolfsregion Lausitz: http://www.wolfsregion-lausitz.de/index.php/nahrungszusammensetzung

Hove, T. v., & Penning, K. (2012). *Predatie op schapen in Limburg door hond of vos.* 's-Hertogenbosch: HAS Den Bosch.

Kooiker, R., Broekhoff, M., & Stumpel, H. (2007). *Marktonderzoek.* Groningen/ Houten: Wolters-Noordhoff.

Lausitz, W. Monitoring 2014/2015: Wolven in Duitsland. *Verbreidungskarte von Wölfen in Deutschland (Monitoringjahr 2014/2015).* Wolfsregion Lausitz, n.b.

Lüps, P., Roper, T., & Stocker, G. (1987). Stomach contents of badgers (Meles meles) in central Switzerland. *Mammalia, 51*, 559-570.

Lupus. Monitoring 2000: Wolvenroedels en -paren in Duitsland. *Entwicklung des Wolfsbestandes in Deutschland (bestätige Rudel und Paare).* Lupus, n.b.

Mattiello, S., Bresciani, T., Gaggero, S., Russo, C., & Mazzarone, V. (2012). Sheep predation: Characteristics and risk factors. *Small Ruminant Research, 105*(1-3), 315-320.

Mcclave, J., George Benson, P., Sincich, T., & Knypstra, S. (2011). *Statistiek* (11 ed.). (P. Smitt, & K. Ulsda, Vert.) Amsterdam: Pearson Education.

Meriggi, A., & Lovarti, S. (1996). A review of wolf predation in southern Europe: does the wolf prefer wild prey to livestock? *Journal of Applied Ecology, 33*(6), 1561-1571.

NASS, & USDA. (2014). *Sheep and Goats 2014.* Washington: National Agricultural Statistics Service/ United States Department of Agriculture.

Nowak, S., Myslajek, R., & Jedrzejewska, B. (2005). Patterns of wolf Canis lupus predation on wild. *Art Theriologica, 50*(2), 263-276.

provincie Drenthe. (2015, april 2). *Tijdelijke gast was wilde wolf.* Opgeroepen op februari 16, 2016, van provincie Drenthe: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-milieu/natuur/nieuws/@115180/tijdelijke-gast/

provincie Drenthe. (2016, maart 15). *Wolf in Drenthe.* Opgeroepen op mei 2, 2016, van Provincie Drenthe: http://www.provincie.drenthe.nl/onderwerpen/natuur-milieu/natuur/wolf-drenthe/

Reinhardt, I., Rauer, G., Kluth, G., Kaczensky, P., Knauer, F., & Wotschikowsky, U. (2012). Livestock protection methods applicable for Germany - a Country newly recolonized by wolves. *Italian Journal of Mammalogy*, 62-72.

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. (n.d.). *Dierlocatie UBN registreren.* Opgeroepen op april 19, 2016, van Mijn RVO: https://mijn.rvo.nl/dierlocatie-ubn-registreren

USDA. (2015). *Sheep and Lamb Predator and Nonpredator Death Loss in the United States, 2015.* Washington: United States Department of Agriculture.

Wildtier Management Niedersachsen. (2016). *Nutztierrisse.* Opgeroepen op juni 9, 2016, van Wildtier Management: http://www.wildtiermanagement.com/wildtiere/haarwild/wolf/nutztierrisse_karte

Wolfsregion Lausitz. (2016). *Verbreitung in Deutschland.* Opgeroepen op april 15, 2016, van Wolfsregion Lausitz: http://www.wolfsregion-lausitz.de/index.php/verbreitung-in-deutschland

Wolven in Nederland. (2016, januari 17). *Wolf komt terug naar Nederlnad.* Opgeroepen op februari 16, 2016, van Wolven in Nederland: http://www.wolveninnederland.nl/nieuws/wolf-komt-terug-naar-nederland

Zoogdier vereniging. (n.b.). *De das (Meles meles)*. Opgeroepen op juni 9, 2016, van Zoogdier vereniging: http://www.zoogdiervereniging.nl/de-das-meles-meles

Bijlagen

Bijlage I: Inleidende brief voor enquête schapen- en geitenhouders in Drenthe

Aan:

geadresseerde

Assen, maart 2016

Ons kenmerk 10/NW/2016001125

Behandeld door

Onderwerp: Enquête

Geachte schapen- en/of geitenhouder,

In 2014 is het Flora- en faunabeleidsplan van de provincie Drenthe vastgesteld. In dit plan werkt provincie Drenthe, samen met vele partners, aan het beschermen, beleven en benutten van de natuur.
In dat plan staat ook dat de provincie zich wil voorbereiden op de komst van de wolf. Om u te betrekken bij deze voorbereiding willen wij u vragen mee te werken aan enquête.

De wolf is in een groot deel van Europa terug van (lang) weggeweest en herovert in een snel tempo nieuwe gebieden. De jonge wolf die in maart 2015 door Drenthe en Groningen trok moeten we beschouwen als een voorbode. Wij gaan ervan uit dat meerdere wolven gaan volgen. Daar willen wij samen met u ons zo goed mogelijk op voorbereiden. Uw ervaring met schapen, geiten, honden of vossen kan ons daarbij helpen.

Twee studenten van de Agrarische Hogeschool in Dronten zijn door de provincie Drenthe gevraagd om als afstudeerstage deze enquête onder de Drentse schapen- en geitenhouders te willen uitvoeren. Het doel is drieledig:
1) in beeld brengen waar in Drenthe op welke wijze schapen en geiten worden gehouden;
2) in beeld brengen welke ervaring u heeft met aanvallen door honden of vossen en welke vormen van bescherming/preventie u gebruikt;
3) in beeld brengen wat uw opvattingen zijn over wolven, bescherming van uw dieren en informatievoorziening.

Door het combineren van uw ervaringen en expertise met kennis vanuit het buitenland willen we komen tot aanbevelingen om schapen en geiten in de toekomst zo goed mogelijk te kunnen beschermen tegen honden, vossen of wolven.

Aangezien het aflammerseizoen volop aan de gang is, snappen wij dat u als schapen- en geitenhouder wellicht niet al te veel tijd heeft voor het invullen van de enquête.
Er is hier dan ook rekening mee gehouden door de enquête zo kort en krachtig mogelijk te houden. Het invullen van de enquête zal hooguit 10 minuten van uw tijd in beslag nemen.
De enquête is op papier bijgevoegd en kunt u ingevuld kosteloos retour sturen in de antwoordenvelop.

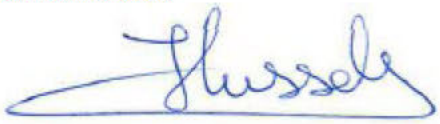
Bij vragen kunt u contact opnemen met provincie Drenthe (0592) 36 55 55 of een bericht te sturen naar post@drenthe.nl.
Graag ontvangen wij uw reactie vóór 31 maart 2016. Reacties na deze datum worden niet meer verwerkt in dit onderzoek.

Privacy:
Het resultaat van deze enquête wordt vastgelegd in een openbaar beschikbaar rapport. De reacties van de deelnemers zullen daarin niet tot op persoon/bedrijf te herleiden zijn. Resultaten worden samengevat op de schaal van gemeentes of de hele provincie.
Ten behoeve van dit onderzoek heeft de provincie Drenthe in samenwerking met de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland uw adresgegevens verkregen voor een éénmalige benadering. Deze gegevens worden uitsluitend gebruikt voor het uitzetten van deze enquête en zijn na verzending van deze uitnodiging direct vernietigd.

Namens de provincie Drenthe en Mandy van Beek en Angela Vosmeer van de Agrarische Hogeschool Dronten alvast dank voor uw medewerking.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Drenthe,
namens dezen,

ing. C. Hussels,
teamleider Natuur en Water

Bijlage(n):

Bijlage II: Enquête schapen- en geitenhouders in Drenthe

Enquête

De enquête is verdeeld in drie onderdelen;

- Algemene vragen over de bedrijfsvoering
- Ervaring met schade bij schapen of geiten en de huidige preventieve maatregelen
- Enkele vragen over de expertise over de wolf en toekomstige preventieve maatregelen.

De enquête bestaat uit 24 vragen en is verdeeld in open- en meerkeuzevragen. Bij de meerkeuzevragen is het aankruisen van één antwoord mogelijk, tenzij anders is aangegeven.

We starten met enkele vragen over de schapen- of geitenhouder en de bedrijfsvoering.

Vraag 1:

Wat voor dieren houdt u?

- ☐ Schapen
- ☐ Geiten
- ☐ Schapen en geiten

Indien u zowel schapen als geiten houdt vragen wij u deze enquête alleen in te vullen voor het diersoort waarvan u er het meest bezit. Dit zijn in uw geval schapen / geiten (*doorhalen wat niet van toepassing is)*
Wanneer u deze enquête verder invult als geitenhouder kunt u bij de volgende vragen 'schapen' lezen als 'geiten'

Vraag 2:

Sinds wanneer bent u schapenhouder?
Vult u een jaartal in.

……

Vraag 3:

Met wat voor wat voor doel houdt u uw schapen?

- ☐ Commercieel (fokkerij, vlees, melk en wol)
- ☐ Hobby
- ☐ Begrazing (natuurbeheer)

Vraag 4:

Van welke rassen zijn uw schapen?
Het invullen van meerdere rassen is mogelijk.

.....
.....
.....
.....

Vraag 5:

Hoeveel schapen had u in 2015?

Aantal volwassen schapen .....
Aantal lammeren geboren in 2015 .....

Vraag 6:

Hoe waren uw schapen in 2015 gehuisvest?
Graag per seizoen invullen.

Gedurende het aflammerseizoen:

- ☐ Binnen (*in een stal)*
- ☐ Buiten *(in een weiland)*
- ☐ Anders, namelijk .....

Buiten het aflammerseizoen:

- ☐ Binnen *(in een stal)*
- ☐ Buiten *(in een weiland)*
- ☐ Anders, namelijk .....

Vraag 7:

In welke gemeente verblijven uw schapen in hoofdzaak?
Indien in meerdere gemeentes vragen wij u alleen de 2 belangrijkste noteren.

- ☐ Noordenveld
- ☐ Tynaarlo
- ☐ Assen
- ☐ Aa en Hunze
- ☐ Midden Drenthe
- ☐ Borger-Odoorn
- ☐ Westerveld
- ☐ De Wolden
- ☐ Meppel
- ☐ Hoogeveen
- ☐ Coevorden
- ☐ Emmen

Vanaf hier gaan we verder met vragen over uw ervaringen met schade aan uw schapen en de huidige preventieve maatregelen.

Vraag 8:

Heeft u afgelopen drie jaar (2013 tot en met 2015) schade gehad aan uw schapen door toedoen van een hond, vos of ander dier?
Betreft dood vee, gewond vee of ernstig verstoord vee [stress, paniek].

- ☐ Ja
- ☐ Nee (gaat u door naar vraag 12)

Vraag 9:

Hoeveel schapen zijn er de afgelopen 3 jaar verwond en gedood door een hond, vos en/of ander dier?
Graag invullen hoeveel schapen er zijn verwond en gedood en aangeven wel diersoort de schade heeft veroorzaakt. Dit kan door het diersoort dat niet van toepassing is door te halen.

In 2015:
Aantal ooien verwond: ..... door hond / vos / anders namelijk .....
Aantal rammen verwond: ..... door hond / vos / anders namelijk .....
Aantal levende lammeren verwond: ..... door hond / vos / anders namelijk .....

Aantal ooien gedood: ..... door hond / vos / anders namelijk .....
Aantal rammen gedood: ..... door hond / vos / anders namelijk .....
Aantal levende lammeren gedood: ..... door hond / vos / anders namelijk .....
Aantal ongeboren lammeren gedood *(vroegtijdig verwerpen van de vrucht/ dood geboren lammeren door stress/sterfte moederdier)*..... door hond / vos / anders namelijk .....

In 2014:
Aantal ooien verwond: .....door hond / vos / anders namelijk .....
Aantal rammen verwond: ..... door hond / vos / anders namelijk .....
Aantal levende lammeren verwond: ..... door hond / vos / anders namelijk .....

Aantal ooien gedood: ..... door hond / vos / anders namelijk .....
Aantal rammen gedood: ..... door hond / vos / anders namelijk .....
Aantal levende lammeren gedood: ..... door hond / vos / anders namelijk.....
Aantal ongeboren lammeren gedood *(vroegtijdig verwerpen van de vrucht/ dood geboren lammeren door stress/sterfte moederdier)*..... door hond / vos / anders namelijk .....

In 2013:
Aantal ooien verwond: ..... door hond / vos / anders namelijk .....
Aantal rammen verwond: ..... door hond / vos / anders namelijk .....
Aantal levende lammeren verwond:..... door hond / vos / anders namelijk.....

Aantal ooien gedood: ..... door hond / vos / anders namelijk .....
Aantal rammen gedood: ..... door hond / vos / anders namelijk .....
Aantal levende lammeren gedood: ..... door hond / vos / anders namelijk.....
Aantal ongeboren lammeren gedood *(vroegtijdig verwerpen van de vrucht/ dood geboren lammeren door stress/sterfte moederdier)*..... door hond / vos / anders namelijk .....

Vraag 10:

In welk(e) seizoen(en) is de schade toegebracht?
Het geven van meerdere antwoorden is mogelijk.

- ☐ Lente
- ☐ Zomer
- ☐ Herfst
- ☐ Winter

Vraag 11:

Wie heeft in de voorkomende gevallen de oorzaak van de verwonding of de dood vastgesteld?
Het geven van meerdere antwoorden is mogelijk. Indien er meerdere gevallen hebben plaatsgevonden vragen wij u alle vaststellingen aan te kruisen.

- ☐ U zelf op basis van directe waarneming van de veroorzaker
- ☐ U zelf op basis van het schadebeeld
- ☐ De veearts/dierenarts
- ☐ De taxateur van het Faunafonds
- ☐ Het kadaver is opgestuurd voor onderzoek door .....
- ☐ Anders, namelijk.....

Vraag 12:

Van welke omrastering of bescherming maakt u gebruik?
Het geven van meerdere antwoorden is mogelijk. Wanneer u gebruik maakt van een combinatie van de genoemde omrasteringen vragen wij u deze allemaal aan te kruisen.

- ☐ Schapenraster / gaas / hek
- ☐ Prikkeldraad
- ☐ Elektrisch schapengaas
- ☐ Elektrisch raster (1 of 2 draden van maximaal 50cm hoog)
- ☐ Elektrisch raster (3 of meer draden tot 100 cm hoog)
- ☐ Een sloot
- ☐ Gescheperde begrazing
- ☐ Anders, namelijk.....

Vraag 13:

Gebruikt u de omrastering om uw schapen te beschermen tegen honden, vossen en andere dieren of om de schapen bij elkaar te houden?

- ☐ Om de schapen bij elkaar te houden
- ☐ Om de schapen te beschermen tegen honden, vossen en andere dieren
- ☐ Beide. Zowel om de schapen bij elkaar te houden als te beschermen tegen honden, vossen of andere dieren.

Vraag 14:

Is deze omrastering tussen 2013 en 2015 anders geweest?

- ☐ Ja, namelijk .....
- ☐ Nee

Vraag 15:

Is het gebied waar de schapen zich bevinden toegankelijk voor buitenstaanders?
Bijvoorbeeld omdat er wandelpaden, wegen, fietspaden door het perceel lopen zonder fysieke afscheiding –hek, draad, gaas- met uw schapen.

- ☐ Nee
- ☐ Wandelaars
- ☐ Honden, mits aangelijnd
- ☐ Honden, vrij lopend toegestaan
- ☐ Fietsers
- ☐ Ruiters
- ☐ Auto's
- ☐ Anders, namelijk.....

Als laatste onderdeel willen we u graag nog enkele vragen stellen over uw expertise en opvattingen over de wolf en toekomstige preventieve maatregelen.

Vraag 16:

Zou u een waarschijnlijke wolvenaanval herkennen aan het gepakte schaap?

- ☐ Ja, ik weet precies waar ik op moet letten
- ☐ Nee, ik weet niet precies waar ik op moet letten

Vraag 17:

Hoe dichtbij moet de (bewezen) ligging van het territorium van een wolf zijn voordat u zich concreet zorgen gaat maken over uw eigen schapen?

- ☐ <5 km
- ☐ 5-10 km
- ☐ 10-50 km
- ☐ 50-100 km
- ☐ > 100 km

Vraag 18:

Vanaf welke van bovenstaande afstanden zou u op eigen initiatief enige vorm van preventie toepassen?

- ☐ <5 km
- ☐ 5-10 km
- ☐ 10-50 km
- ☐ 50-100 km
- ☐ > 100 km

Vraag 19:

Indien u op eigen initiatief enige vorm van preventie toepast, naar welke vorm van preventie gaat uw voorkeur dan uit?
Het geven van meerdere antwoorden is mogelijk. Wanneer u gebruik voorkeur uit gaat naar een combinatie van de genoemde preventiemethoden vragen wij u deze allemaal aan te kruisen.

- ☐ Schapenraster / gaas / hek
- ☐ Prikkeldraad
- ☐ Elektrisch schapengaas
- ☐ Elektrisch raster (1 of 2 draden van maximaal 50cm hoog)
- ☐ Elektrisch raster (3 of meer draden tot 100 cm hoog)
- ☐ Een sloot
- ☐ Gescheperde begrazing
- ☐ Kuddewaakhond
- ☐ Anders,
  namelijk……

Vraag 20:

Via welke kanalen/media wordt u nu op de hoogte gebracht van de aanwezigheid van wolven en/of adviezen om wolvenschade te voorkomen/beperken?
Het geven van meerdere antwoorden is mogelijk.

- ☐ LTO / Schapen- geitenvakgroep / Blad 'Nieuwe oogst'
- ☐ LWPS
- ☐ Vakblad 'Het Schaap'
- ☐ Clubbladen van stamboekvereniging
- ☐ BIJ12/ faunafonds
- ☐ Provincie Drenthe
- ☐ Wolven in Nederland
- ☐ Terreinbeheerders
- ☐ Zelf zoeken op internet
- ☐ Anders, namelijk……

Vraag 21:

Via welke kanalen/media zou u op de hoogte gebracht willen worden van de aanwezigheid van wolven in uw regio?

- ☐ LTO / Schapen- geitenvakgroep / Blad 'Nieuwe oogst'
- ☐ LWPS
- ☐ Vakblad 'Het Schaap'
- ☐ Clubbladen van stamboekvereniging
- ☐ BIJ12/ faunafonds
- ☐ Provincie Drenthe
- ☐ Wolven in Nederland
- ☐ Terreinbeheerders
- ☐ Zelf zoeken op internet
- ☐ Anders, namelijk……

Vraag 22:

Hoe actief dient de informatievoorziening over de aanwezigheid van wolven en/of adviezen om wolvenschade te voorkomen/beperken wat u betreft te zijn?
Onder informatie over de aanwezigheid van wolven wordt gezien de regio waar de wolven zich bevinden en om hoeveel wolven het gaat. De adviezen om wolvenschade te voorkomen of beperken zijn afkomstig van onderzoeken en rapporten van Provincie Drenthe of andere instanties die nauw betrokken zijn bij wolvenschade.

- ☐ Actueel; alleen als er actuele veranderingen zijn betreft aanwezigheid van wolven of uitgebrachte adviezen
- ☐ Maandelijks; een maandelijkse update over de aanwezigheid van de wolf en uitgebrachte adviezen
- ☐ Wekelijks; elke week informatie over de aanwezigheid van de wolf en uitgebrachte adviezen
- ☐ Anders, namelijk ……

Vraag 23:

Hoe kijkt u aan tegen (sociale) media aandacht als er bij u vermoedens zijn van een mogelijke wolvenaanval op uw schapen?

- ☐ Bij een vermoeden van een wolf zoek ik meteen zelf de (sociale) media op
- ☐ Ik wil pas media aandacht als er zekerheid is over een wolf
- ☐ Ik wil wel media aandacht als er zekerheid is over een wolf, maar niet persoonlijk worden genoemd of benaderd.
- ☐ Ik heb hier geen mening over

Vraag 24:

Op welke wijze heeft u de vragen van deze enquête beantwoord?

- ☐ Terugblik in de administratie
- ☐ Vanuit herinnering

Dit was de laatste vraag van de enquête. Indien u opmerkingen of aanvullingen op deze enquête heeft mag u deze op de onderstaande tekstregels invullen.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

U heeft ons enorm geholpen met het invullen van de enquête waarvoor veel dank! Om een goed beeld te krijgen van de concrete situaties waarin problemen met honden of vossen zijn opgetreden willen we graag een aantal locaties bezoeken en mondelinge toelichting van schapen- of geitenhouders ontvangen.

Bent u bereid om ons (eventueel) te ontvangen voor een mondelinge toelichting en bezoek aan een concrete locatie waar u problemen hebt ondervonden?

- ☐ Ja, ik wil wel een dergelijke toelichting geven (noteer onderstaand uw naam en adres zodat wij contact kunnen opnemen voor een afspraak)
- ☐ Nee

Het resultaat van de enquête wordt gepresenteerd in een rapport. Dit zal t.z.t. op de website van de provincie Drenthe te vinden zijn. Wilt u liever een geprint exemplaar ontvangen?

- ☐ Ja, ik wil t.z.t. graag een geprint exemplaar met de resultaten ontvangen (noteer hieronder uw naam en adres zodat wij u een exemplaar kunnen toezenden)
- ☐ Nee

Het resultaat van de enquête wordt (naar verwachting omstreeks juni) gepresenteerd waarbij het onderzoek wordt toegelicht en vragen gesteld kunnen worden. Wilt u deze presentatie zelf bijwonen?

- ☐ Ja, ik wil graag de presentatie bijwonen (noteer hieronder uw naam en adres zodat wij u een uitnodiging kunnen toezenden)
- ☐ Nee

Indien u bij één van de bovenstaande vragen ja heeft geantwoord vragen wij hieronder uw naam en adresgegevens te noteren.

Naam: .....

Adres: .....

Postcode: .....

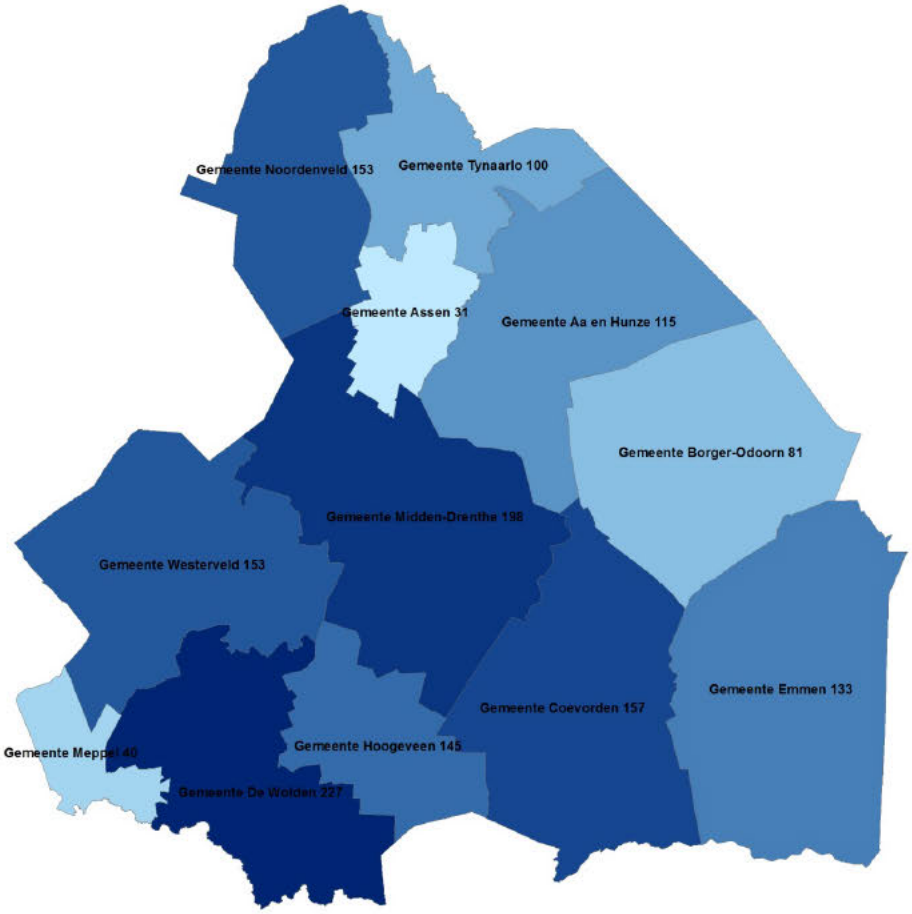
Woonplaats: .....

Telefoonnummer: .....

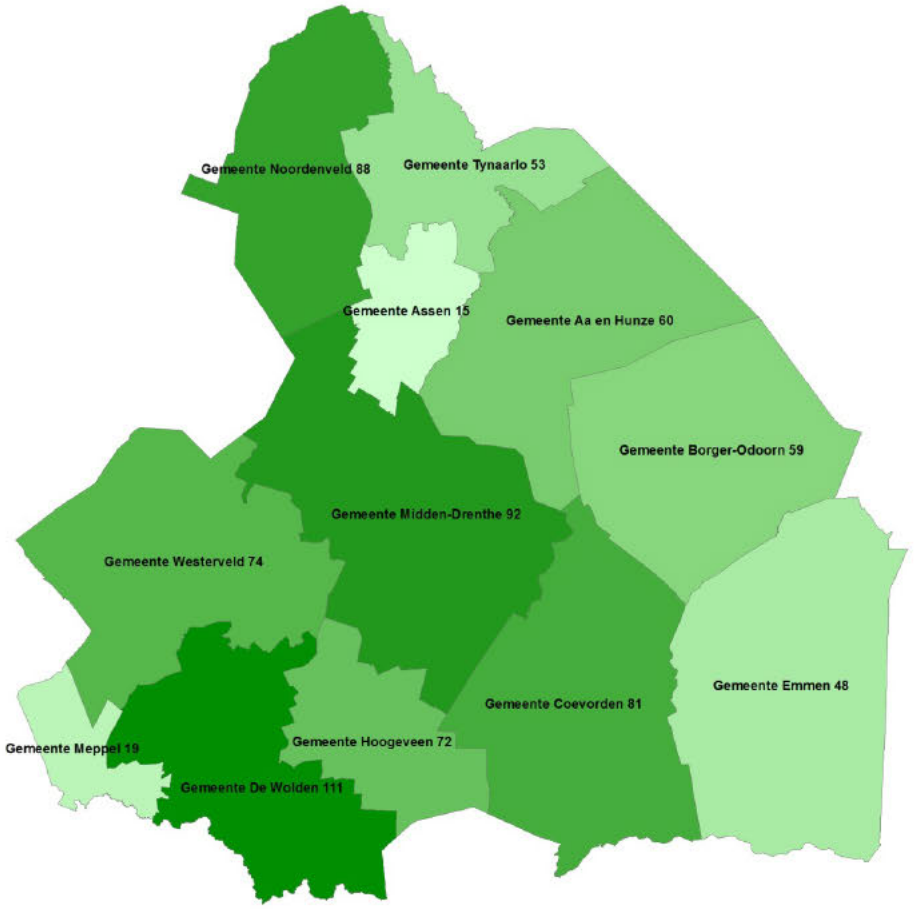
E-mailadres: .....

Bijage III: Verdeling schapen- en geitenhouders per gemeente

Figuur 17: Aantal schapenhouders per gemeente

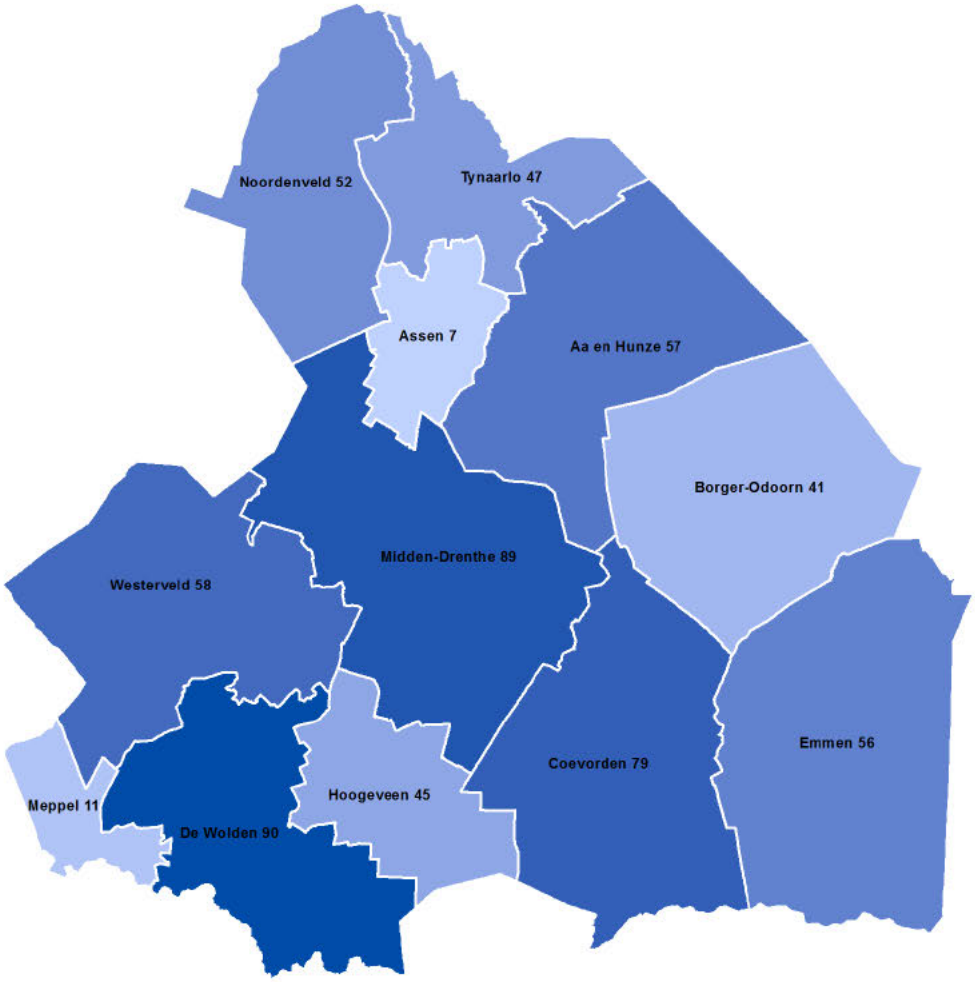

Figuur 18: Aantal geitenhouders per gemeente

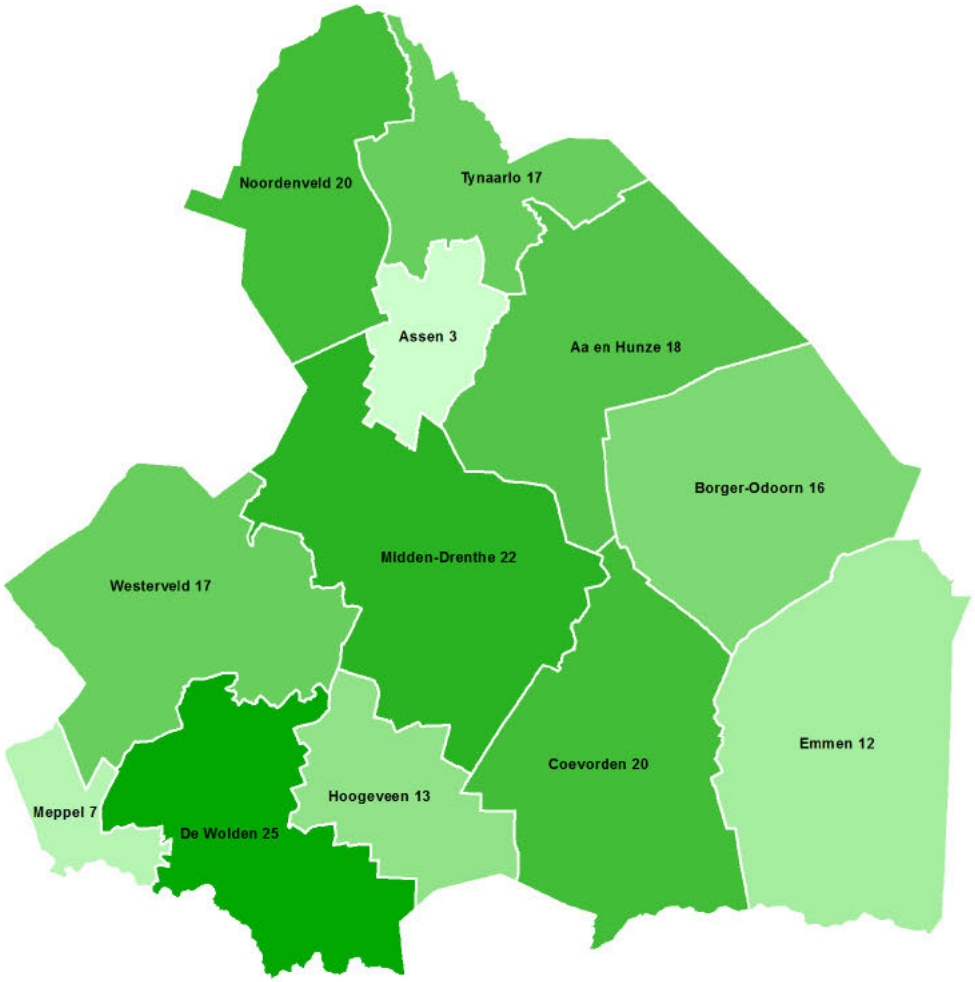

Bijlage IV: Verdeling respondenten per gemeente

Figuur 19: Aantal ontvangen enquêtes van schapenhouders per gemeente

Figuur 20: Aantal ontvangen enquetes van geitenhouders per gemeente

Bijlage V: Statistische weging van respondenten per gemeente

Tabel 14: Statistische weging van de schapenhoudende respondenten per gemeente

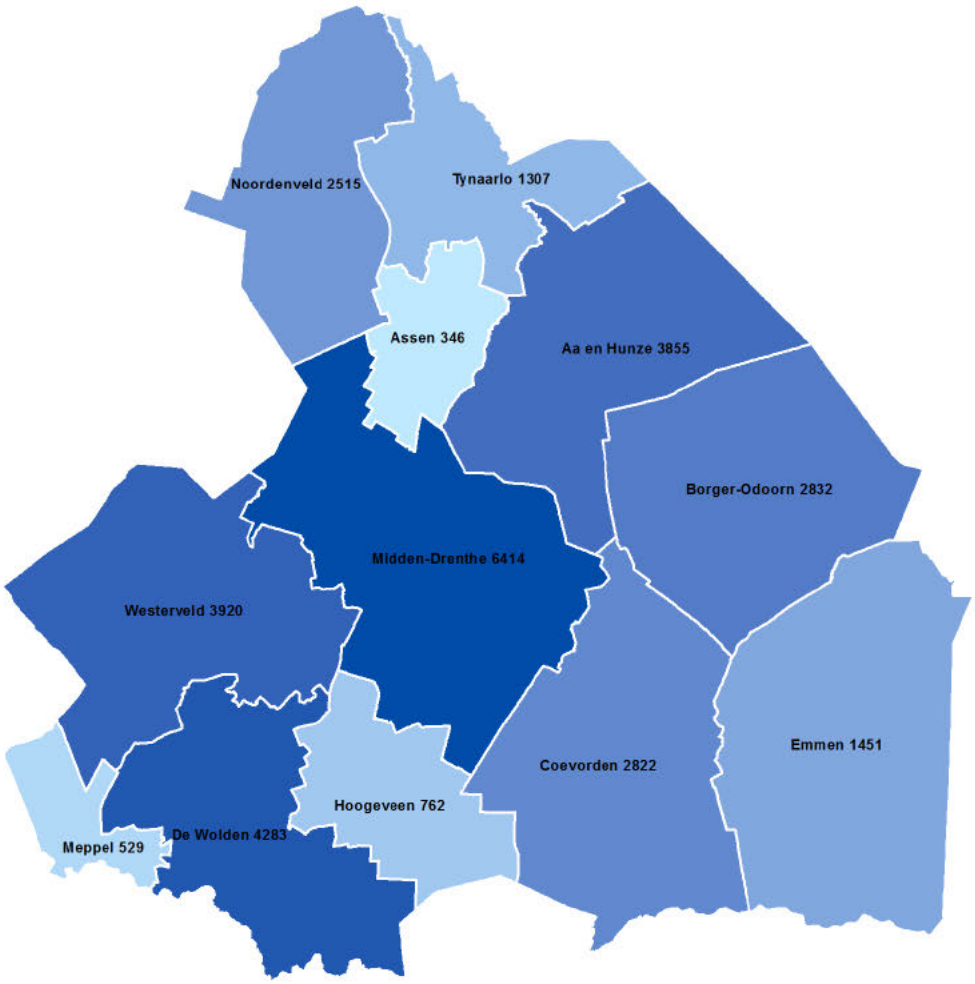
	bijlage III	bijl IV	%	C*D	som E	relatief gewicht%
Noordenveld	153	52	33,98693	1767,32	26834,5	6,6
Tynaarlo	100	47	47	2209	26834,5	8,2
Assen	31	7	22,58065	158,0645	26834,5	0,6
Aa en Hunze	115	57	49,56522	2825,217	26834,5	10,5
Borger-Odoorn	81	41	50,61728	2075,309	26834,5	7,7
Midden-Drenthe	198	89	44,94949	4000,505	26834,5	14,9
Westerveld	153	58	37,9085	2198,693	26834,5	8,2
Meppen	40	11	27,5	302,5	26834,5	1,1
De Wolden	227	90	39,64758	3568,282	26834,5	13,3
Hoogeveen	145	45	31,03448	1396,552	26834,5	5,2
Coevorden	157	79	50,31847	3975,159	26834,5	14,8
Emmen	133	56	42,10526	2357,895	26834,5	8,8

Bijlage VI: Resultaat aantal schapen en geiten van respondenten

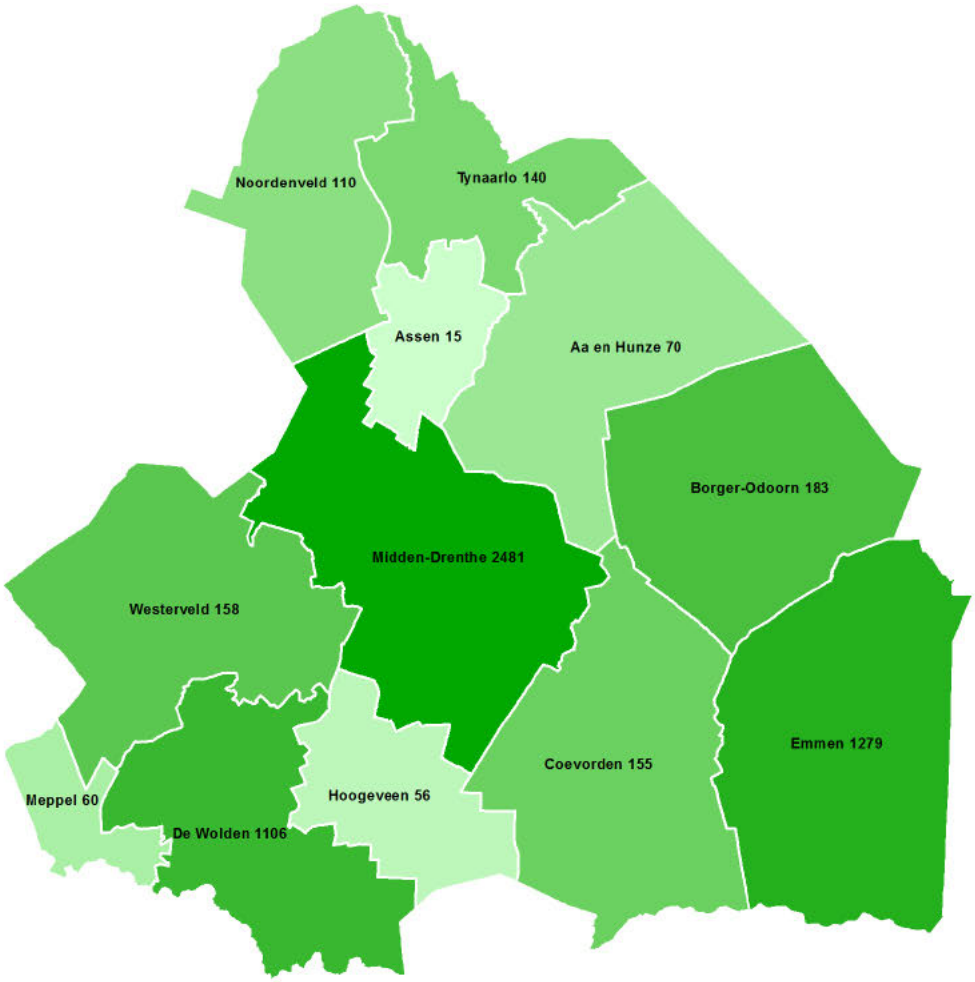
Tabel 15: Aantal schapen en geiten van de respondenten, gerangschikt in klassen

Aantal volwassen dieren en lammeren in 2015	**Diersoort**			
	Schapen		Geiten	
	Volwassen (n=654)	Lammeren (n=595)	Volwassen (n=194)	Lammeren (n=126)
0 tot 5	187	183	135	91
5 tot 10	157	81	38	16
10 tot 20	124	99	15	12
20 tot 30	63	52	2	3
30 tot 40	36	42	0	0
40 tot 50	21	35	1	1
50 tot 75	20	38	0	0
75 tot 100	14	9	0	0
100 tot 200	13	31	0	0
200 tot 300	10	8	0	0
300 tot 400	3	6	0	0
400 tot 500	1	1	1	2
500 tot 750	3	2	0	1
750 tot 1000	1	4	1	0
1000 tot 2000	1	2	0	0
2000 >	0	2	1	0

Figuur 21: Aantal schapen gehouden door respondenten

Figuur 22: Aantal geiten gehouden door respondenten

Bijlage VII: Resultaat van de rassoorten

De schapenrassen

Tabel 16: De schapenrassen gerangschikt naar soort en aantal respondenten

Schapenras	Aantal respondenten
Bagger bont	7
Bastaard texelaar	2
Bijna texelaar	1
Blauwe texelaar (dassenkop)	25
Blauwe texelaar, Romanof, Duitse Zwartkop, Witte texelaar	1
Blessemer schaap, Swifter allemaal gekruist met bont.	1
Bleu de main	3
Bleu de man, Texelaar	2
Blue de maine, Cambirge	1
Boeren texelaar	9
Boeren texelaar, schonebeker	3
bonte schaap en zwartbles	1
bonte schapen, kruising texelaar	1
bonte, zwarte. Half texelaar x bleu de main	1
Clun forest	4
Coburger fuchs	4
Drents heideschaap	63
Drents heideschaap, Drents heideschaap x Charollais	1
Drents heideschaap, kolurger, Texelaar, Swifter	1
Drents heideschaap, Schonebeker	6
Drents heideschaap, schoonebeker, wensleydale longwool	1
Drents, swifter, texelaar	1
Drentse en shetlanders	1
Drentse Flevo's	1
Drentse heide schapen, zwartbles	1
Drentse heideschapen, soay schapen, schoonebeker	1
Drentse, flevolander, texelaar	1
Duits zwartkop schaap	1
Duitse heideschnük, Schoonebekers, Kruising schapen met Texelaar ram	1
Duitse zwartkop, Oostenrijks berschaap, huislinger, stamboek drents Heideschaap	1
Flevolander	5
Flevolanders, texelaars, Heideschapen	1

Fries melkschaap	1
Fries/ texels	4
Friese zwartbles	1
Gotland pels	4
Gotlandpelsschaap, drentseheideschaap, zwartbles, bontschaap, schotisch blackface, blauwe texelaar	1
Groot heideschaap, Bentheimer	1
Hampshire down	14
Hampshire down, Mergellander	1
Hampshire down, schoonebeker, kruising texelaar	1
Heideschaap, neckschaap	1
Heideschaap, Swifter	3
Jacobschapen	1
kameroen	2
Karakul	1
Kruising NoordHollander x Texelaar	1
Kruising Texelaar Rouge de l'est	1
Kruising texelaar swifter Bleu de Main	1
Kruising texelaar x Swifter en Blessumer	1
Kruising texels x belgisch blauw	1
Kruising Zwartbles x schoonebeker x suffolk	1
Kruisingen, barbados blackbelly	1
Merino	1
Mix van allerlei rassen(onbekend)	16
Nederlands Bont schaap	9
Nederlanse ruischaap	1
Noordhollander, suffolk, rouge de la Quest	1
Noordhollanders	3
Norsk Spaelsau n spaelsaux drents heideschaap(kruising)	1
Oussant	34
Oussant, Drents heideschaap	1
oussant, kameroen	1
Oussant, Romney, Ryeland	1
poll dorsel, swifters, rijnland	1
Racka	2
Rijnlam	1
Rouge de L'quest, Flefolander x Swifter (mix)	1
Ruischaap x Swifter	1

Ryeland	3
Schoonebeker	25
Scottisch Blackfase	2
Shetland schapen	5
Skudde schapen	3
Soay	2
Solognote	1
Suffolk	7
Swifter	43
Swifter, charlois	1
Swifter, reyland	1
Swifter, Suffolk, Veluws	1
Swifter, Texelaar, Rouge	1
Swifter, Texelaar, Suffolk	1
Swifter, zwart bont	2
Swifters, suffolk, texel, blauwe texelaar	1
Texel, Friesmelkschaap	1
Texelaar , bont	1
Texelaar , Noordhollander	1
Texelaar- swifter, Reyland	1
Texelaar x flevolander	1
Texelaar x Swifter	87
Texelaar, Bleu de Main	1
Texelaar, Bleu de Main, dassenkop, zwartbles	1
Texelaar, Blue de maine, charlouse	1
Texelaar, Bont, Rouge del Quest	1
Texelaar, melkschapen, zwartbles	1
Texelaar, Schoonebeker	1
Texelaars, Drents heideschaap	1
Texelaars, Rouge, Bleu de Maine	1
Walliser Schwarznasen	4
Welsh Black Mounten	1
Welsh hill spickled fac	2
Wiltshire horn	2
Witte en blauwe texelaars	4
Witte texelaar	103
Zwartbles	42
Zwartbles - bleu de maine	1

Zwartbles x texelaar	14
Zwartbles, Drents heideschaap, schoonebeker	1
Zwartbles, Schoonebeker, Drents heideschaap	1
Zwartbles, Schoonebekers	1

De schapenrassen gerangschikt per doel

Tabel 17: De schapenrassen welke worden ingezet voor commerciële doeleinden

Schapenras	**Aantal respondenten**
Texelaar	24
Flevolander	2
Swifter	8
Swifter x texelaar	6
Zwartbles	2
Gemengd/ kruislingen	3
Suffolk	1
Schoonebeker	1
Rijnlam	1
Clun forest	1
Blessemer schaap, Swifter allemaal gekruist met bont.	1
Blue de maine, Cambirge	1
Flevolanders, texelaars, Heideschapen	1
Kruising texelaar - fries	1
poll dorsel, swifters, rijnland	1
Swifter, Texelaar, Suffolk	1
Swifters, bonte	1
Swifters, suffolk, texel, blauwe texelaar	1
Texelaar x flevolander	1
Texelaar, Bleu de Main	1
Texelaar, melkschapen, zwartbles	1
texelaar, Swifter, Zwartbles	1

Tabel 18: De schapenrassen welke hobbymatig worden gehouden door de respondenten

Schapenras	**Aantal respondenten**
Bonte schapen	15
Texelaar	108
Clun forest	2
Coberger fuchs	4
Drents Heideschaap	48
Flevolanders	2
Gotland pels	3
Blue de maine	3
Hampshire down	12
Kameroen	2
Karakul	1
Merino	1
Oussant	31

Schoonebeker	17
Scottisch blackface	2
Shetlandschapen	5
Suffolk	4
Swifter	26
Verbastering (swifter x texelaar)	47
Wallische swarzenase	4
Welsh Black Mounten	1
Welsh hill spickled face	2
Wiltshire horn	2
Zwartbles	36
Zwartbles x texelaar	8
Ryeland	3
Skudde	3
Soay	1
Nederlands Ruischaap	1
Noordhollander	3
Racka	1
Kruising texelaar	2
Fries melkschaap	1
Duits zwartkop schaap	1
allengaarje, bonte, zwarte. Half texelaar x bleu de main	1
Blauwe texelaar, Romanof, Duitse Zwartkop, Witte texelaar	1
Blauwe texelaar, swifter, texelaar x swifter	1
Blauwe Texelaar, Witte Texelaar en gekruisd met Swifter en Zwartbles	1
texelaar, zwartbles	2
Bleu de man, Texelaar	2
bonte schapen, kruising texelaar	1
Boeren texelaar, schonebeker	1
Drents heideschaap, schoonebeker	2
Drents heideschaap, schoonebeker, wensleydale longwool	1
Drents, swifter, texelaar	1
Drentse en shetlanders	1
Drentse Flevo's	1
Drentse, flevolander, texelaar	1
Fries - texels	3
Friese zwartbles	1
Gotlandpelsschaap, drentseheideschaap, zwartbles, bontschaap,	1
schotisch blackface, blauwe texelaar	1
Groot heideschaap, Bentheimer	1
Hampshire down, Mergellander	1
Hampshire down, schoonebeker, kruising texelaar	1
Heideschaap, neckschaap	1
Kruising NoordHollander x Texelaar	1
Kruising Texelaar Rouge de l'est	1
Kruising texelaar swifter Bleu de Main	1
Kruising texelaar x Swifter en Blessumer	1
Kruising texels x belgisch blauw	1
Kruising Zwartbles x schoonebeker x suffolk	1
Kruisingen, barbados blackbelly	1

Noordhollander, suffolk, rouge de la Quest	1
Norsk Spaelsau n spaelsaux drents heideschaap(kruising)	1
Oussant, Drents heideschaap	2
oussant, kameroen	1
Oussant, Romney, Ryeland	1
Rouge de L'quest, Flefolander x Swifter (mix)	1
Ruischaap x Swifter	1
Schoonebeker x texelaar	1
Suffolk, Zwartbles	1
Swifter, Reyland	1
Swifter, Texelaar, Rouge	1
Swifter, Zwart bont	1
Texel, Fries melkschaap	1
Texelaar , Noord Hollander	1
Texelaar x Swifter, Reyland	1
Texelaar x Swifter, Texelaar x Heideschaap	1
Texelaar, Bleu de Main, Dassenkop, Zwartbles	1
Texelaar, Blue de maine, charlouse	1
Texelaar, Bont, Rouge del Quest	1
Texelaar, Schoonebeker	1
Texelaar, Swifter, Bleu de maine	1
Texelaar, Swifter, Oussant	1
Texelaar, Drents heideschaap	1
Zwartbles, heideschaap, schoonebeker	1
Zwartbles, Schoonebeker	1
Gemengd/ kruislingen/ onbekend	9

Tabel 19: Schapenrassen welke voor de begrazing worden gehouden

Schapenras	**Aantal respondenten**
Drents heideschaap	6
Schoonebeker	4
Soay	1
Zwartbles	2
Hampshire down	1
Texelaar	1
Drentse heideschaap, Kruising Drentse heideschaap/ schoonebeker	2
Drents heideschaap, Drents heideschaap x Charollais	1
Drentse heideschapen, soay schapen, schoonebeker	1
hampshire down gekruist met swifters	1

Tabel 20: Schapenrassen welke voor commerciële doeleinden en hobbymatig gehouden worden

Schapenras	**Aantal respondenten**
Texelaar	9
Drentse heideschaap	1
Quessant	1
Suffolk	1
Swifter	5

Texelaar x swifter	3
Zwartbles	2
Nederlandse zwartbont, blauwe texelaar	1
Swifter, charlois	1
Swifter, Suffolk, Veluws	1
Texelaar, Swiffter, Bleu du main	1
Texelaars, Rouge, Bleu de Maine	1
Zwartbles x bleu de maine	1
Zwartbles x texelaar	3

Tabel 21: Schapenrassen welke voor commerciële doeleinden en begrazing worden gehouden

Schapenras	**Aantal respondenten**
Drents heideschaap	2
Swifter	1
Schoonebeker	1
Drents heideschaap, kolurger, Texelaar, Swifter	1
Drents heideschaap, Schoonebekers, kruislingen	1
Swifter, Texelaar	3
Swifters en drentse heideschapen	1
Texelaar x Swifter, Wensly dale	1
Zwartbles, schoonebeker, Drent	1
Heideschaap, Swifter	1
Duitse zwartkop, Oostenrijks berschaap, huislinger, stamboek Drents heideschaap	1
Duitse heideschnük, Schoonebekers, Kruising schapen met Texelaar ram	1

Tabel 22: Schapenrassen welke hobbymatig en voor de begrazing worden gehouden

Schapenras	**Aantal respondenten**
Clun forest	1
Drents heideschaap	6
Hamshire down	1
Hongaarse rackaschapen	1
Jacobschapen	1
Schoonebeker	1
Sologote	1
Swifter	2
Texelaar	3
Zwartbles	4
Bont	1
Texelaar x Swifter	1
Drents heideschap x Schoonebeker	1
Flevolander, Texelaar	1
Schoonebeker, Heideschaap, Texelaar	1
Drentse heide schapen, zwartbles	1
Gemengd/onbekend	2

Tabel 23: Schapenrassen welke voor commerciële doeleinden, hobbymatig en voor begrazing worden gehouden

Schapenras	Aantal respondenten
Texelaar	2
Texelaar x Swifter	1

De geitenrassen

Tabel 24: De geitenrassen gerangschikt naar soort en aantal respondenten

Geiten ras	Aantal respondenten
Angora	2
Nederlandse/Hollandse geit	6
Boerengeit	1
Landgeit	44
Hollandse melkgeit	17
Witte en bonte geiten	10
Dwerggeit	41
Nubische geit	12
Toggenburger	29
Franse alpine	1
Wallische geiten	1
Kruising tussen Zaanse en toggenburger	1
Gekruist / onbekend	11

De geitenrassen gerangschikt per doel

Tabel 25: Geitenrassen welke voor commerciële doeleinden worden gehouden

Geiten ras	Aantal respondenten
Nederlandse witte melkgeit	3
Hollandse witte geit	1
Nubische geit	1

Tabel 26: Geitenrassen welke hobbymatig worden gehouden

Geiten ras	Aantal respondenten
Angora	2
Nederlandse/Hollandse geit	4
Boerengeit	1
Landgeit	40
Hollandse melkgeit	11
Witte en bonte geiten	8
Dwerggeit	40
Nubische geit	10
Toggenburger	29
Franse alpine	1
Wallische geiten	1
Kruising tussen Zaanse en toggenburger	1
Gekruist / onbekend	11

Tabel 27: Geitenrassen welke voor commerciële doeleinden en hobbymatig worden gehouden

Geiten ras	Aantal respondenten
Witte melkgeit	1

Tabel 28: Geitenrassen welke voor commerciële doeleinden en begrazing worden gehouden

Geiten ras	Aantal respondenten
Hollandse landgeit	1

Tabel 29: Geitenrassen welke hobbymatig en voor begrazing worden gehouden

Geiten ras	Aantal respondenten
Bonte Geit	1
Dwerggeit	1
Nederlandse/Hollandse geit	2
Landgeit	3
Hollandse melkgeit	2
Nubische geit	1

Bijlage VIII: Resultaat eigen invullingen huisvesting van schapen en geiten

Tabel 30: Huisvesting gedurende het aflammerseizoen; de eigen invullingen

Type huisvesting	**Diersoort**	
	Schapen (n=42)	Geiten (n=31)
Overdag buiten, 's nachts binnen	15	10
Vrije in- en uitloop (weiland met inloopstal, schuilstal, openstaande stal of afdak)	27	21

Tabel 31: Huisvesting van schapen en geiten buiten het aflammerseizoen ; de eigen invullingen

Type huisvesting	**Diersoort**	
	Schapen (n=51)	Geiten (n=37)
Overdag buiten, 's nachts binnen	9	16
Vrije in- en uitloop (weiland met inloopstal, schuilstal, openstaande stal of afdak)	42	21

Bijlage IX: Resultaat typen gecombineerde weide-afrasteringen

Tabel 32: Typen gecombineerde weide-afrasteringen ingezet door schapen- en geitenhouders

Type weide-afrasteringen	**Diersoort**	
	Schapen (n=331)	Geiten (n=72)
Schapenraster en elektrisch gaas	20	3
Schapenraster en elektrisch raster (1 of 2 draden)	75	28
Schapenraster en elektrisch raster (3(+) draden)	33	18
Prikkeldraad en elektrisch raster (1 of 2 draden)	2	
Prikkeldraad en elektrisch raster (3 (+)draden)	8	
Elektrisch gaas en elektrisch raster (1 of 2 draden)	5	
Elektrisch gaas en elektrisch raster (3(+) of meer draden)	8	
Elektrisch gaas en sloot	1	
Elektrisch raster (1 of 2 en 3(+)draden)	6	
Elektrisch raster (1 of 2 draden) en sloot	9	1
Elektrisch raster (1 of 2 draden) en anders	1	
Elektrisch raster (3(+)) en sloot	8	1
Elektrisch raster (3 (+) draden) en anders	2	3
Schapenraster, elektrisch schapen gaas en elektrisch raster (1 of 2 draden)	1	
Schapenraster, prikkeldraad en elektrisch gaas	2	2
Schapenraster, prikkeldraad en elektrisch raster (1 of 2 draden)	1	
Schapenraster, prikkeldraad, elektrisch gaas en elektrisch raster (1 of 2 en 3(+) draden)	1	
Schapenraster, prikkeldraad, elektrisch gaas, elektrisch raster (1 of 2 en 3(+) draden) en sloot	2	
Schapenraster, prikkeldraad, elektrisch gaas, elektrisch raster (1 of 2 draden) en sloot	3	
Schapenraster, prikkeldraad, elektrisch gaas en elektrisch raster (3 (+) draden)	1	
Schapenraster, prikkeldraad en elektrisch raster (1 of 2 draden)	9	
Schapenraster, prikkeldraad, elektrisch raster (1 of 2 en 3(+) draden) en sloot	1	
Schapenraster, prikkeldraad, elektrisch raster (1 of 2 draden) en sloot	3	
Schapenraster, prikkeldraad en elektrisch raster (3(+) draden)	8	
Schapenraster, elektrisch gaas en elektrisch raster (3 (+) draden)	15	1
Schapenraster, elektrisch gaas en elektrisch raster (1 of 2 en 3(+) draden)	3	
Schapenraster, elektrisch gaas, elektrisch raster (1 of 2 en 3(+) draden) en anders		1
Schapenraster, elektrisch gaas, elektrisch raster (1 of 2 draden) en sloot	8	1
Schapenraster, elektrisch gaas, elektrisch raster (1 of 2 draden) en anders		1
Schapenraster, elektrisch gaas en elektrisch raster (3(+) draden)	15	3
Schapenraster, elektrisch gaas, elektrisch raster (3(+) draden) en sloot	4	
Schapenraster, elektrisch gaas en sloot	2	
Schapenraster, elektrisch gaas en anders		1

Schapenraster en elektrisch raster (1 of 2 en 3(+) draden)	5	
Schapenraster, elektrisch raster (1 of 2 en 3(+) draden) en sloot	2	
Schapenraster, elektrisch raster (1 of 2 draden) en sloot	15	4
Schapenraster, elektrisch raster (1 of 2 draden) en anders	3	1
Schapenraster, elektrisch raster (3(+) draden) en sloot	15	2
Schapenraster, elektrisch raster (3(+) draden) en gescheperde begrazing	3	
Schapenraster, elektrisch raster (3(+) draden) en anders	1	
Prikkeldraad, elektrisch gaas en elektrisch raster (1 of 2 en 3(+) draden)	1	
Prikkeldraad, elektrisch gaas, elektrisch raster (1 of 2 draden) en sloot	1	
Prikkeldraad, elektrisch gaas en elektrisch raster (3(+) draden)	2	
Prikkeldraad, elektrisch gaas, elektrisch raster (3 (+) draden) en anders	1	
Prikkeldraad en elektrisch raster (1 of 2 en 3(+) draden)	3	
prikeldraad, elektrisch raster (1 of 2 en 3(+) draden) en sloot	1	
Prikkeldraad, elektrisch raster (1 of 2 draden) en sloot		1
Prikkeldraad, elektrisch raster (3(+) draden) en sloot	4	
Elektrisch gaas en elektrisch raster (1 of 2 en 3(+) draden)	1	
Elektrisch gaas, elektrisch raster (1 of 2 en 3(+) draden) en sloot	3	
Elektrisch gaas, elektrisch raster (1 of 2 draden) en sloot	10	
Elektrisch gaas, elektrisch raster (3(+) draden) en gescheperde begrazing	1	
Elektrisch raster (1 of 2 en 3(+) draden) en sloot	1	
Prikkeldraad, elektrisch gaas, elektrisch raster (3(+) draden) en sloot	1	

Bijlage X: Resultaat eigen invullingen type weide-afrastering

Tabel 33: Typen weide-afrastering van schapen- en geitenhouders; de eigen invullingen

Type afrastering	**Diersoort**	
	Schapen (n=33)	Geiten (n=24)
Op stal	1	4
Natuurlijk raster (meidoornhaag, heg)	5	
Stalen hek(werk) zonder elektra (stalen hek of hekwerk, schapengaas)	4	5
Stalen hek(werk) met elektra	4	1
Houten hek(werk) zonder elektra	2	1
Houten hek(werk) met elektra	1	1
Elektrisch raster	12	8
Elektrisch paardenraster	2	
Lint	2	
Aan een lijn		4

Bijlage XI: Resultaat aanpassingen van de weide-afrastering

Tabel 34: Aanpassingen van de weide-afrastering door schapen- en geitenhouders

Type afrastering	**Diersoort**	
	Schapen (n=18)	Geiten (n=5)
Toevoeging van een elektrisch raster	4	1
Toevoeging van een schapenraster/gaas/hek	1	2
Toevoeging van schapenraster/gaas/hek en elektrisch raster	3	
Van afrastering naar een stick	1	
Van elektrisch raster naar schapengaas/gaas/hek	2	
Van gaas naar bouwhekken		1
Raster is afhankelijk van de situatie	2	1

Bijlage XII: Resultaat van het aantal schadegevallen en de veroorzakers

Predatie schapen en geiten 2015

Tabel 35: Het aantal ongeboren lammeren in 2015

Frequentie ongeboren lammeren in 2015	**Diersoort**	
	Schapen lammeren	Geiten lammeren
Aantal dierhouders	31	1
Ongeboren lammeren	151	1
Gemiddeld	5	1

Tabel 36: De veroorzakers van de ongeboren lammeren in 2015 volgens de diereigenaren

De veroorzakers van de ongeboren lammeren in 2015 volgens de diereigenaren		**Diersoort**	
		Schapen lammeren	Geiten lammeren
Hond	Aantal dierhouders	13	
	Ongeboren lammeren	71	
	Gemiddeld	5	
Vos	Aantal dierhouders	3	1
	Ongeboren lammeren	13	1
	Gemiddeld	4	1
Kraai	Aantal dierhouders	1	
	Ongeboren lammeren	1	
	Gemiddeld	1	
Onbekend	Aantal dierhouders	15	
	Ongeboren lammeren	66	

Predatie schapen en geiten 2014

Tabel 37: Het aantal verwonde schapen en geiten in 2014

Frequentie verwonde schapen en geiten in 2014	**Diersoort**					
	Schapen			Geiten		
	Ooi verwond	Ram verwond	Lam verwond	Sik verwond	Bok verwond	Lam verwond
Aantal dierhouders	19	4	8	1		
Verwonde dieren	37	5	42	1		
Gemiddeld	2	1	5	1		

Tabel 38: De veroorzakers van de verwonde schapen en geiten in 2014 volgens de diereigenaren

De veroorzaker van de verwonde schapen en geiten in 2014 volgens de kleinveehouder		**Diersoort**					
		Schapen			Geiten		
		Ooi verwond	Ram verwond	Lam verwond	Sik verwond	Bok verwond	Lam verwond
Hond	Aantal dierhouders	9	1	4			
	Verwonde dieren	19	2	34			
	Gemiddelde	2	2	9			
Vos	Aantal dierhouders	2	1	1			
	Verwonde dieren	2	1	5			
	Gemiddelde	1	1	5			
Onbekend	Aantal dierhouders	8	2	3	1		
	Verwonde dieren	16	2	3	1		

Tabel 39: Het aantal gedode schapen en geiten in 2014

Frequentie gedode schapen en geiten in 2014	**Diersoort**					
	Schapen			Geiten		
	Ooi gedood	Ram gedood	Lam gedood	Sik gedood	Bok gedood	Lam gedood
Aantal dierhouders	9	3	21	1	1	
Gedode dieren	28	6	132	1	3	
Gemiddeld	3	2	6	1	2	

Tabel 40: De veroorzakers van de gedode schapen en geiten in 2014 volgens de diereigenaren

De veroorzaker van de gedode schapen en geiten in 2014 volgens de kleinveehouder		**Diersoort**					
		Schapen			Geiten		
		Ooi gedood	Ram gedood	Lam gedood	Sik gedood	Bok gedood	Lam gedood
Hond	Aantal dierhouders	2		3			
	Gedode dieren	12		22			
	Gemiddelde	6		7			
Vos	Aantal dierhouders	1		11			
	Gedode dieren	2		63			
	Gemiddelde	2		6			
Kraai	Aantal dierhouders			1			
	Gedode dieren			2			
	Gemiddelde			2			
Onbekend	Aantal dierhouders	6	3	6	1	1	
	Gedode dieren	14	6	45	1	2	

Tabel 41: Het aantal ongeboren lammeren in 2014

Frequentie ongeboren lammeren in 2014	**Diersoort**	
	Schapen lammeren	Geiten lammeren
Aantal dierhouders	11	
Ongeboren lammeren	36	
Gemiddeld	3	

Tabel 42: De veroorzakers van de ongeboren lammeren in 2014 volgens de diereigenaren

De veroorzakers van de ongeboren lammeren in 2014 volgens de diereigenaren		**Diersoort**	
		Schapen lammeren	Geiten lammeren
Hond	Aantal dierhouders	4	
	Ongeboren lammeren	16	
	Gemiddeld	4	
Vos	Aantal dierhouders	1	
	Ongeboren lammeren	2	
	Gemiddeld	2	
Onbekend	Aantal dierhouders	6	
	Ongeboren lammeren	18	

Predatie van schapen en geiten in 2013

Tabel 43: Het aantal verwonde schapen en geiten in 2013

Frequentie verwonde schapen en geiten in 2013	**Diersoort**					
	Schapen			Geiten		
	Ooi verwond	Ram verwond	Lam verwond	Sik verwond	Bok verwond	Lam verwond
Aantal dierhouders	22	3	7	2	1	
Verwonde dieren	49	3	15	2	1	
Gemiddeld	2	1	2	1	1	

Tabel 44: De veroorzakers van de verwonde schapen en geiten in 2013 volgens de diereigenaren

De veroorzaker van de verwonde schapen en geiten in 2013 volgens de kleinveehouder		**Diersoort**					
		Schapen			Geiten		
		Ooi verwond	Ram verwond	Lam verwond	Sik verwond	Bok verwond	Lam verwond
Hond	Aantal dierhouders	16	2	2			
	Verwonde dieren	35	2	3			
	Gemiddelde	2	1	2			
Vos	Aantal dierhouders	1		2	1		
	Verwonde dieren	1		5	1		
	Gemiddelde	1		3	1		
Onbekend	Aantal dierhouders	5	1	3	1	1	
	Verwonde dieren	13	1	7	2	1	

Tabel 45: Het aantal gedode schapen en geiten in 2013

Frequentie gedode schapen en geiten in 2013	**Diersoort**					
	Schapen			Geiten		
	Ooi gedood	Ram gedood	Lam gedood	Sik gedood	Bok gedood	Lam gedood
Aantal dierhouders	19	1	12		1	
Verwonde dieren	38	4	76		1	
Gemiddeld	2	4	6		1	

Tabel 46: De veroorzakers van de gedode schapen en geiten in 2013 volgens de diereigenaren

De veroorzaker van de gedode schapen en geiten in 2013 volgens de kleinveehouder		**Diersoort**					
		Schapen			Geiten		
		Ooi gedood	Ram gedood	Lam gedood	Sik gedood	Bok gedood	Lam gedood
Hond	Aantal dierhouders	9		1			
	Gedode dieren	16		1			
	Gemiddelde	2		1			
Vos	Aantal dierhouders	4		6			
	Gedode dieren	7		36			
	Gemiddelde	2		6			
Kraai	Aantal dierhouders		1				
	Gedode dieren		4				
	Gemiddelde		4				
Roof-vogel	Aantal dierhouders			1			
	Gedode dieren			2			
	Gemiddelde			1			
Das	Aantal dierhouders	1					
	Gedode dieren	1					
	Gemiddelde	1					
Onbekend	Aantal dierhouders	5		6		1	
	Gedode dieren	14		37		1	

Tabel 47: Het aantal ongeboren lammeren in 2013

Frequentie ongeboren lammeren in 2015	**Diersoort**	
	Schapen lammeren	Geiten lammeren
Aantal dierhouders	13	
Ongeboren lammeren	85	
Gemiddeld	7	

Tabel 48: De veroorzakers van de ongeboren lammeren in 2013

De veroorzakers van de ongeboren lammeren in 2013 volgens de diereigenaren		**Diersoort**	
		Schapen lammeren	Geiten lammeren
Hond	Aantal dierhouders	4	
	Ongeboren lammeren	42	
	Gemiddeld	11	
Vos	Aantal dierhouders	2	
	Ongeboren lammeren	4	
	Gemiddeld	2	
Onbekend	Aantal dierhouders	7	
	Ongeboren lammeren	39	

Bijlage XIII: Resultaat van de beoordeling van schade bij schapen en geiten

Tabel 49: Beoordeling van de veroorzaker van schade bij schapen en geiten

De beoordeling van schade bij schapen en geiten	**Soort kleinveehouder**	
	Schapenhouders (n=113)	Geitenhouders (n=7)
U zelf op basis van directe waarneming veroorzaker	34	4
U zelf op basis van het schadebeeld	26	1
De veearts/dierenarts	2	1
De taxateur van het Faunafonds	0	
Het kadaver is opgestuurd voor onderzoek door	0	
Anders, namelijk	7	1
U zelf op basis van directe waarneming veroorzaker en schadebeeld	10	
U zelf op basis van directe waarneming veroorzaker en de veearts/dierenarts	8	
U zelf op basis van directe waarneming veroorzaker en anders	1	
U zelf op basis van schadebeeld en de veearts/dierenarts	3	
U zelf op basis van schadebeeld en anders	6	
De veearts/dierenarts en taxateur van het Faunafonds	1	
De veearts/dierenarts en anders	2	
U zelf op basis van directe waarneming veroorzaker en schadebeeld, de veearts/dierenarts	6	
U zelf op basis van directe waarneming veroorzaker en schadebeeld en opgestuurd voor onderzoek	1	
U zelf op basis van directe waarneming veroorzaker en schadebeeld, anders	4	
U zelf op basis van directe waarneming veroorzaker, de veearts/dierenarts en anders	2	

Tabel 50: Beoordeling van de veroorzaker van schade bij schapen en geiten; de eigen invullingen

De beoordeling van schade bij schapen en geiten; de eigen invullingen	**Diersoort**	
	Schapenhouders (n=21)	Geitenhouders (n=1)
De eigenaar van de hond heeft het gemeld	1	
Jager	4	
Politie	1	
Omstander die het direct heeft waargenomen	5	
Schade-expert verzekering	1	
Niets mee gedaan/onbekend	2	
Bij het scheren hing er een stuk huid los, daarna de dierenarts ingeschakeld	1	
Lam en/ of ooi vermist, nooit terug gevonden	2	1
In 2015 veel dode lammeren door het opjagen van honden (vossen?) in de wintermaanden november, december, januari	1	
Infectie toxoplasmose door vos/kat/das	1	
Lag op de rug aangevreten door een vos	1	

Bijlage XIV: Resultaat huidige informatiekanalen

Tabel 51: De huidig ingezette informatiekanalen door schapen- en geitenhouders

	Aantal gegeven antwoorden door schapen- en geitenhouders (n=1294)	**Percentage (ten opzichte van n=1294)**
LTO/ Schapen- en geitenvakgroep / Blad 'Nieuwe oogst'	96	7,4%
LWPS	5	0,4%
Vakblad 'Het Schaap'	109	8,4%
Clubbladen van stamboekvereniging	66	5,1%
BIJ12-Faunafonds	6	0,5%
Provincie Drenthe	164	12,7%
Wolven in Nederland	45	3,5%
Terreinbeheerders	53	4,1%
Zelf zoeken op internet	300	23,2%
Anders, namelijk	450	34,8%

Tabel 52: De huidig ingezette informatiekanalen door schapen- en geitenhouders; de eigen invullingen

	Aantal gegeven antwoorden door schapen- en geitenhouders (n=590)	**Percentage (ten opzichte van n=590)**
Media (tv, radio, pers)	357	60,5%
Krant	105	17,8%
Vakbladen	5	0,8%
Internet (mail)	8	1,4%
Social media (facebook, twitter, linkedin)	22	3,7%
App en sms	4	0,7%
Gemeente	1	0,2%
Staatsbosbeheer, LTO, LNV, RVO, natuurbeheer en jagers	19	3,2%
Mond-tot-mond (buren, collega's)	21	3,6%
Geen	48	8,1%

Bijlage XV: Resultaten gewenste informatiekanalen

Tabel 53: De door schapen- en geitenhouders gewenste informatiekanalen

	Aantal gegeven antwoorden door schapen- en geitenhouders (n=1547)	**Percentage (ten opzichte van n=1547)**
LTO/ Schapen- en geitenvakgroep / Blad 'Nieuwe oogst'	174	11,2%
LWPS	8	0,5%
Vakblad 'Het Schaap'	139	9,0%
Clubbladen van stamboekvereniging	74	4,8%
BIJ12-Faunafonds	20	1,3%
Provincie Drenthe	539	34,8%
Wolven in Nederland	74	4,8%
Terreinbeheerders	109	7,0%
Zelf zoeken op internet	106	6,9%
Anders, namelijk	304	19,7%

Tabel 54: De door schapen- en geitenhouders gewenste informatiekanalen; de eigen invullingen

	Aantal gegeven antwoorden door schapen- en geitenhouders (n=307)	**Percentage (ten opzichte van n=307)**
Media (tv, radio, pers)	158	51,5%
Krant	56	18,2%
Vakbladen	6	2,0%
Internet (mail)	16	5,2%
Social media (facebook, twitter, linkedin)	9	2,9%
App en sms	6	2,0%
Gemeente	20	6,5%
Staatsbosbeheer, LTO, LNV, RVO, natuurbeheer en jagers	19	6,2%
GD, dierenartsen	4	1,3%
Geen	13	4,2%

Bijlage XVI: Resultaat hoe actief de informatievoorziening is gewenst

Tabel 55 : De eigen invullingen over hoe actief de informatievoorziening is gewenst

Hoe actief de informatievoorziening is gewenst	**Frequentie**
Om de 3 á 4 maanden	1
Onbelangrijk / geen mening/ wachten af	8
Informatie zal schade door wolven niet voorkomen	1
Informatie van iedereen die er iets van weet	1
Wolven niet toelaten/ zorgen dat deze niet komen/ afschieten	5
1 á 2 keer per jaar een actualisatie naar geiten/schapenhouders	1
Melding wanneer wolf/ vos zijn gemeld daarna bij experts	1
Via facebook, twitter en telefoon	2
Word van uitgegaan dat de wolf komt. Is de optie zero tolerante ook nog aan de orde? Evenals die geldt voor wilde zwijnen/grote herten?	1
Informatie goed, maar het probleem wordt daar niet mee opgelost.	1

Bijlage XVII: Uitwerking van de opmerkingen door de respondenten

In de enquête is ruimte geboden voor het bijschrijven van eigen opmerkingen of aanvullingen. Hiervan is 343 keer gebruik gemaakt. Dat is een representatief aantal. Het voert te ver om al deze reacties hier uitgebreid te analyseren. Daarom is gekozen voor een presentatie van dit bijgeschreven enquêteresultaat in de vorm van een woordenwolk (figuur 23) en een korte analyse van de hoofdthema's daaruit. Het doel van deze analyse is om vanuit de opmerkingen de advisering, informatie-uitwisseling en communicatie over dit onderwerp verder te kunnen verbeteren. In dat opzicht zijn alle reacties, van positief tot negatief, allemaal even waardevol.

Figuur 23: Woordenwolk van de belangrijkste begrippen uit bijgeschreven reacties.

Over de enquête

Er waren 46 reacties over de enquête zelf. Daarvan zijn 22 te kenschetsen als positief, bijvoorbeeld 'leuke enquête en goed initiatief'; 16 gericht op aanvulling/verbetering, bijvoorbeeld 'Vraag 23 is niet compleet: ik zou geen media aandacht willen' en 8 reacties

negatief, bijvoorbeeld 'Tijd en aandacht geven aan serieuze zaken lijkt mij zinvoller dan dit nutteloos aandachtsgebied'.

> Aanbeveling: Reacties die gericht zijn op aanvulling of verbetering van de enquête betrekken bij een toekomstige herhaling of uitvoering van een vergelijkbare enquête elders in het land.

Over dieren

In de bijgeschreven opmerkingen zijn 752 keer diersoorten genoemd. Veruit het meest genoemd is de wolf (42%) gevolgd door schaap (14%), vos (12%) en hond (7%). Vanuit de scope van de enquête zijn dit te verwachten reacties. Maar een groot aantal andere dieren, of diergroepen, is ook in commentaar bijgeschreven. Van de huisdieren zijn genoemd: paard, pony, koe, ezel, geit, varken, konijn, kat, pluimvee, kalkoen, pauw, gans, kip, sierhoen en eend. De lijst van wilde dieren is nog aanzienlijk langer. Genoemde diergroepen of globale soorten waren: marter, hert, roofdieren, roofvogels, zangvogels en weidevogels. Aan specifieke soorten zijn geduid: edelhert, damhert, ree, wild zwijn, das, steenmarter, boommarter, otter, bever, konijn, haas, muskusrat, buizerd, slechtvalk, zwarte kraai, nijlgans, fazant, patrijs, kievit, grutto en wulp. Voor de meeste van deze bijgeschreven soorten had het commentaar geen direct verband met de onderzoeksvragen uit de enquête maar illustreren bedrijfssituaties of visies op natuurbeleid in het algemeen. Deze worden daarom hier niet verder beschouwd. Alleen de vier eerstgenoemden worden hier nader uitgewerkt.

De wolf

De bijgeschreven reacties met betrekking tot de wolf waren voor een klein deel (11%) positief, bijvoorbeeld 'Laat maar komen die wolven' en 'Liever schade door een wolf dan de jagers die elk jaar bezig zijn'. Een groter deel (29%) was neutraal of betrof vragen, bijvoorbeeld 'Ik denk dat het niet zo'n vaart gaat lopen met de opmars van de wolf' of 'hoe groot is de kans dat in ons dichtbevolkte land de wolf een probleem gaat worden?' en 'Wanneer er daadwerkelijk wolven komen hoop ik dat er ook naar onze schade wordt gekeken'. Het grootste deel (60%) van de bijgeschreven reacties over de wolf was negatief, bijvoorbeeld 'Jullie zijn niet goed wijs om de wolf toe te laten' of 'Zodra de wolf in de buurt is schiet ik hem af' en 'Overheid moet zorgen dat er geen wolven in Nederland komen'.

Dat veruit de meeste schapen- en geitenhouders niet op de wolf zitten te wachten spreekt voor zich. De komst van de wolf levert immers wel potentiële zorg of lasten op waar geen persoonlijke meerwaarde tegenover staat. Maar uit deze reacties komt ook een beeld naar voren dat veel schapen- en geitenhouders niet of nauwelijks op de hoogte zijn van de feitelijke ontwikkelingen en situatie rondom wolven.

> Aanbeveling: voor een nulmeting, zoals deze enquête, is het uitstekend om gewoon de onbevangen meningen van respondenten te ontvangen, ook als daaruit een gebrek aan feitelijke kennis blijkt. Bij vervolgcommunicatie blijven alle meningen legitiem maar is het verstandig om met goede informatievoorziening het kennisniveau te vergroten.

Het valt op dat er regelmatig wordt gedacht dat de wolf op de een of andere wijze uit Drenthe of Nederland geweerd zou kunnen worden. Bijvoorbeeld: 'U gaat er vanuit dat deze roofdieren hier gaan komen. Je kunt ze toch ook weren als overheid?' Maar liefst 63% van de negatieve reacties spreekt de wens uit om de wolf actief te weren. Dit is echter volledig in strijd met vastgestelde Nederlandse en Europese wet- en regelgeving die de wolf volledige bescherming biedt.

> Aanbeveling: Onbekendheid met het juridische kader en de positie van de provincie daarbinnen vormt een belangrijk aandachtspunt voor toekomstige voorlichting en communicatie vanuit de provincie.

Een ander misverstand dat tussen de negatieve reacties staat betreft de veronderstelling dat er sprake is van een actieve introductie van wolven (9% van de negatieve reacties), bijvoorbeeld: 'Men weet hier in Nederland tegenwoordig van gekkigheid niet meer wat te doen zoals de wolven introduceren' of 'Wil graag een wapenvergunning hebben als t.z.t. wolven worden uitgezet in deze regio.' Kennelijk is niet bij iedereen duidelijk dat er bij wolven sprake is van een spontane herkolonisatie van het areaal en dat er in Nederland geen sprake is van een actieve introductie van deze diersoort.

> Aanbeveling: In voorlichting en communicatie vanuit de provincie telkens duidelijk maken dat er sprake is van een natuurlijke ontwikkeling en geen introductie van wolven.

De regeling voor schadevergoeding bij een wolvenaanval blijkt bij respondenten onvoldoende bekend te zijn. Een aantal reacties is uitgesproken sceptisch, bijvoorbeeld: 'Van overheidswege verwacht ik hier niks van (preventie, eventuele schadeloosstelling)'. De provincie kan samen met BIJ12/Faunafonds op het gebied van informatieverstrekking nog zeker veel winst boeken. Van belang is om te realiseren dat hobbydierenhouders tot op heden geen enkele relatie hebben met BIJ12/Faunafonds omdat de beleidsregels van het Faunafonds alleen voorzien in een tegemoetkoming in schade bij bedrijfsmatig gehouden dieren. Dat de provincies in IPO verband nog maar kort geleden hebben besloten om voor de wolf een uitzondering te maken en ook hobbydierenhouders in aanmerking te laten komen voor een vergoeding was bij het uitzetten van deze enquête nog niet bekend gemaakt.

> Aanbeveling: De provincie dient samen met BIJ12/Faunafonds richting de schapen- en geitenhouders te zorgen voor een actieve communicatie over de gewijzigde beleidsregels bij faunaschade in relatie tot de wolf. Een mailing via het adresbestand van RVO ligt hierbij voor de hand om ook hobbydierhouders te bereiken.

Daarnaast ontbreekt vaak ecologische kennis over de plaats van de wolf in de voedselketen en wat er bij een wolf nu wel of niet op het menu staat. Wolven zijn daarom in sommige reacties op één hoop gegooid met vossen en worden voorgesteld als nóg een extra bedreiging voor bijvoorbeeld weidevogels, kippen of ganzen. Bijvoorbeeld: '….. en weer mag er een vijand bij komen, dag weidevogels'. Dat de wolf een natuurlijke vijand is van de vos, en zelf nauwelijks vogels eet is duidelijk niet bekend. Door het nog ontbreken van wolven in Nederland kan met betrekking tot het voedselspectrum van wolven voorlopig alleen worden verwezen naar studies in het buitenland. Vooral de Duitse en Deense wolven kunnen daarbij als referentie dienen.

Aanbeveling: In voorlichting en communicatie vanuit de provincie duidelijke informatie bieden over het voedselspectrum van wolven.

Tot slot wijzen enkele respondenten op het veronderstelde risico voor mensen, bijvoorbeeld: 'Als wolven hier in de omgeving zijn, zijn onze kleinkinderen niet meer veilig om te gaan en staan waar ze willen' of 'De wolf is en blijft een roofdier en is in roedelverband vele malen agressiever dan honden, ook richting mensen (denk aan kinderen!).' Angst voor wolven is veel mensen met de (sprookjes)paplepel ingegoten en laat zich moeilijk met nuchtere feiten onderdrukken.

Aanbeveling: In voorlichting en communicatie vanuit de provincie de angst voor wolven niet bagatelliseren maar aan de ene kant de feiten benoemen (wat is bekend over aanvallen van wolven op mensen in Europa), ook in relatie tot bijvoorbeeld honden (wat is bekend over aanvallen van honden op mensen) en aan de andere kant expliciet communiceren wat er vanuit het beleid wordt gedaan als een wolf mensen aanvalt (wolf wordt gedood).

Het schaap

De bijgeschreven reacties over de schapen zijn voor een deel (24%) gericht op toelichtende informatie, zoals: 'Mijn schapen lopen in de bebouwde kom. Het zou anders kunnen zijn qua antwoorden als ze buiten de bebouwde kom zouden lopen!' of informatie uit het verleden, bijvoorbeeld: 'Voor 40 jaar geleden meer dan 34 dode en gewonde schapen door 2 loslopende honden.'

Aanbeveling: Reacties die gericht zijn op aanvulling of verbetering van de enquête betrekken bij een toekomstige herhaling of uitvoering van een vergelijkbare enquête elders in het land. Bijvoorbeeld de optie om onderscheid te maken tussen dieren die in of tegen de bebouwde kom worden gehouden en dieren die verder van huis lopen.

De meeste reacties over schapen zijn in één adem genoemd met de wolf (66%), deels in combinatie met de vos. Waar het om wolven gaat, betreffen de opmerkingen de opinies die hiervoor al zijn besproken. Enkele schapenhouders vragen om concrete adviezen waarmee ze hun dieren kunnen beschermen tegen eventuele wolven.

Aanbeveling: De provincie dient samen met BIJ12/Faunafonds richting de schapen- en geitenhouders te zorgen voor een actieve communicatie over de mogelijkheden om vee te beschermen tegen schade door de wolf. Een mailing via het adresbestand van RVO ligt hierbij voor de hand om ook hobbydierhouders te bereiken.

Een aantal reacties over schapen heeft betrekking op de vos (19%). Deze reacties zijn volstrekt niet eenduidig maar lopen sterk uiteen. Een deel van de respondenten geeft aan geen enkel probleem met vossen te ervaren, bijvoorbeeld: 'Rond ons schapenland leven ook vossen. Deze komen soms ook over het weiland waar de schapen staan. De schapen zijn nog nooit lastig gevallen door de vos. zelfs in de lammertijd is er niets gebeurd.' Andere reacties maken wel

melding van schade bij schapen zoals: '….. zowel faunabeheer[4] als dierenarts zeiden dat een vos dit had gedaan.' Soms is sprake van hinder omdat de vos als aaseter optreedt: 'Erger me ook aan de vossen, als er een dood schaap in de klei ligt dan moet je hem bijna direct ophalen anders hoeft het haast niet meer …' Daarnaast zijn er reacties die ook oplossingen aandragen, bijvoorbeeld: 'sinds 2015 elektrisch schapengaas voor bescherming tegen vossen bij het aflammeren. WERKT GOED!' En tenslotte reacties die wel refereren naar vossenschade, maar waarbij alle informatie wijst op een andere veroorzaker, zoals: '…. van wat we afgelopen januari in het land vonden. De rest van de kudde was door de afrastering gejaagd, …' De grote variatie aan ervaringen en reacties laat zien dat het goed duiden van vossenschade bij schapen geen eenvoudige opgave is.

> Aanbeveling: Overwogen kan worden om op plaatsen waar frequent melding wordt gemaakt van vossenschade bij schapen met behulp van cameravallen inzichtelijk te krijgen wat zich exact afspeelt.

Het aantal bijgeschreven reacties over schapen in relatie tot honden (20%) is vergelijkbaar met de vos. Ze zijn echter eenduidiger. De meeste zijn een toelichting op eigen ervaringen met honden in het verleden, bijvoorbeeld: '26 jaar geleden werken er in 1 nacht 28 schapen kapot gebeten door 2 honden ……' of een praktisch advies zoals: 'elektrische afrastering is voor mij de beste methode voor het afschrikken van de wolf en honden.' Daarnaast wordt aangegeven hoe de schade opgelost moet worden, bijvoorbeeld: 'Komt er schade door honden dan moet de eigenaar maar betalen' of 'Mijn hond mag ook niet los lopen en als hij een schaap pakt wordt hij ook afgemaakt.' Uit het feit dat hondenaanvallen van decennia geleden nog worden genoemd blijkt dat zo'n gebeurtenis diep raakt. Naast de materiële schade is er bij een dergelijke aanval op schapen ook zeer zeker sprake van een emotionele klap. Het maakt daarbij niet uit of het gaat om een hond of wolf. Of een aanval door honden wordt "opgelost" hangt sterk af van de hondenbezitter. Vaak blijft deze onbekend. Honden die schapen aanvallen worden incidenteel in beslag genomen en slechts zelden afgemaakt.

> Aanbeveling: Niet alleen de materiële schade maar ook de emotionele impact die een aanval op schapen heeft laten meewegen in de kosten/baten overweging om goede preventieve maatregelen te nemen.

De vos

Vossen zijn regelmatig genoemd in de bijgeschreven reacties maar daarbij opmerkelijk vaak *niet* in verband met schade aan schapen of geiten. Maar liefst 73% van de reacties over vossen had niets te maken met schapen of geiten. De reacties over vossen in relatie tot schapen staan hiervoor nader uitgewerkt, onder het kopje 'Het schaap'. De vos kampt met een duidelijk negatief imago. Van de bijgeschreven reacties zijn er maar enkele min of meer positief (6%) zoals: 'Natuurlijk lopen hier vossen en ben ik 2x een toom kippen verloren aan de vossen. Dat was mijn eigen schuld. Had ik ze maar moeten opsluiten. De dieren treffen geen schuld.' Een groter deel van de reacties (30%) was neutraal, betrof vragen of een creatief advies, bijvoorbeeld 'bij witte schapen enkele zwarte toevoegen denken vos en wolf dat er een hond bij

[4] Het is hier niet duidelijk wie of wat met *faunabeheer* wordt bedoeld.

loopt.' Het aantal negatieve reacties over de vos (64%) tenslotte is voor een groot deel niet nader gemotiveerd maar geeft gewoon een mening over de vos weer: 'Vossen zijn er ook al veel te veel.' Voor zover wel gemotiveerd stond maar 11% van de negatieve reacties over de vos in relatie tot schapen of geiten, 11% ging over pluimvee en 16% over de relatie tussen vossen en wilde dieren, bijvoorbeeld: 'zie ook terugloop weidevogels door vossen, roofvogels en kraaien.'

Het valt op dat de percentages van positieve, neutrale en negatieve commentaren over de vos en wolf dicht bij elkaar liggen: 11% en 6 % positief; 29% en 30% neutraal; 60% en 64% negatief. Veel respondenten lijken hun opinie over de wolf te ontlenen aan het beeld van de vos.

> Aanbeveling: De vos (b)lijkt een opmerkelijk belangrijke diersoort te zijn in de discussie over de wolf en is voor veel respondenten waarschijnlijk opiniebepalend voor hun houding. De provincie en BIJ12/Faunafonds moeten daarom bij hun communicatie over wolven ook de vos betrekken.

De hond

Het aantal bijgeschreven reacties over honden is te beperkt om er een zwaar gewicht aan te kunnen toekennen. Opvallend genoeg laat helemaal niemand zich positief uit over honden. Negatieve reacties overheersen (57%), in de meeste gevallen in relatie tot schapen of geiten, bijvoorbeeld: 'Door de jaren heen steeds vaker dode en gewonde schapen door loslopende honden'. Een enkel geval wijst op problemen met pluimvee en honden: 'Al meerdere (loslopende) kippen gesneuveld door honden van voorbijgangers.' De min of meer neutrale reacties (43%) houden ook grotendeels verband met vee en vragen over schadevergoedingen zoals 'goede schaderegeling door het rijk als er schade optreedt door (....) honden.' De reacties over honden in relatie tot schapen staan hiervoor nader uitgewerkt, onder het kopje 'Het schaap'.

> Aanbeveling: Het is niet voor iedereen duidelijk wie wanneer verantwoordelijk is voor schade door honden (en vossen of wolf). De provincie en BIJ12/Faunafonds moeten daarom bij hun communicatie over schaderegelingen bij wolven ook de vos en hond betrekken.

Over Drenthe en Nederland

Hoewel de enquête alleen is uitgezet onder de Drentse schapen- en geitenhouders valt op dat 'Nederland' in de bijgeschreven reacties bijna dubbel zo vaak is genoemd als 'Drenthe' (57 tegen 27 keer). Nederland is vrijwel steeds genoemd in de context van de wolf (98%) en voor Drenthe is dat eveneens het geval (93%). Het is duidelijk dat veel respondenten hun mening over wolven eerder beschouwen op het nationale schaalniveau dan op het provinciale. Regelmatig wordt gesteld dat Nederland te klein is of te dicht bevolkt is voor de wolf. Voor Drenthe afzonderlijk is in geen enkele reactie gesproken over een te klein of te dicht bevolkt gebied. Wel is in enkele

reacties gesteld dat er in Drenthe geen geschikt biotoop is voor wolven of geen geschikte wilde prooidieren zijn (bijvoorbeeld edelhert, wild zwijn).

Uiteindelijk zal de wolf zelf bepalen of Drenthe en Nederland een voldoende geschikt leefgebied vormt. Het beeld van een (te) klein, dichtbevolkt land waarin geen geschikt biotoop is of wilde prooidieren ontbreken illustreert menselijke opinies over de natuur maar niet noodzakelijkerwijs de manier waarop een wolf naar de omgeving kijkt. In de communicatie is het schaalniveau wel een punt van aandacht; provincies zijn voor wolven zeker kleine gebieden. Wat dat betreft wordt er door veel respondenten terecht naar een grotere schaal verwezen.

> Aanbeveling: Drenthe en ook Nederland zijn voor wolven relatief kleine gebieden. Internationale afstemming, kennisuitwisseling en samenwerking binnen het hele leefgebied van de Midden-Europese laaglandpopulatie moet worden bevorderd. Niet alleen voor/door overheden maar ook voor/door schapen- en geitenhouders.

De provincie Drenthe is als overheidsorgaan elf keer in reacties bijgeschreven, het Rijk twee maal. Deze reacties gaan over de rol van de overheden bij schade en preventie (wie is verantwoordelijk), over informatievoorziening en over het beleid. Interessant is een suggestie om RVO te betrekken bij de communicatie omdat deze over adresgegevens van schapen en geitenhouders beschikt die de provincies niet hebben: 'samenwerking minister EZ/RVO met Provincie is noodzakelijk om informatievoorzieningen te optimaliseren en persoonlijk te maken. RVO kan evt. een enquête doen of emailgegevens/adresgegevens voor dit doel gebruikt'. Voorts wordt in een aantal reacties gevraagd wie de kosten van preventie (bijvoorbeeld afrastering) tegen wolvenschade moet dragen.

> Aanbeveling: Het is niet voor iedereen duidelijk wie wanneer verantwoordelijk is voor schade, preventie en beleid. De provincie en BIJ12/Faunafonds moeten daarom bij hun communicatie de verschillende taken en rollen duidelijk benoemen. Communicatie via het adresbestand van RVO kan helpen om ook hobbydierhouders te bereiken.

Onderwerp: Stakeholdersdag wolf? IPO

Begin: wo 4-7-2018 08:00
Einde: wo 4-7-2018 18:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Onderwerp: Informatiebijeenkomst remote sensing beelden en machinelearning t.b.v. monitoring
Locatie: BIJ12 Utrecht 'In de wei'

Begin: do 7-2-2019 10:00
Einde: do 7-2-2019 12:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]

Urgentie: Hoog

07-02-2019: De locatie is veranderd van TRIBES naar BIJ12, zaal 'In de wei'.

Beste leden van de werkgroep monitoring natuur en IAWM Fauna,

Onlangs hebben de Unit Faunazaken van BIJ12 en de provincie Friesland een onderzoek laten uitvoeren om schadetaxaties aan grasland te laten bepalen op basis van remote sensing beelden en machinelearning. De resultaten zijn nog niet optimaal, maar de techniek kan voor veel onderwerpen waar BIJ12 en de provincies mee bezig zijn zeer interessant zijn. In een informatiebijeenkomst wordt de techniek nader toegelicht en worden een aantal hoopvolle toepassingen getoond.

Deze door BIJ12 georganiseerde informatiebijeenkomst vindt plaats voorafgaand aan de werkgroep monitoring natuur op 7 februari en staat gepland van 10:00 – 12:00 uur. Geïnteresseerden kunnen hierbij aansluiten. Na afloop van de werkgroep vergadering (12:00 – 15:30 u), vindt er om 15:30 ook nog een presentatie plaats vanuit de provincie Friesland waarbij nader wordt ingegaan op de casus remote sensing van duin vegetaties. Hier zal nog een aparte uitnodiging voor worden rondgestuurd.

Zouden jullie d.m.v. het accepteren of weigeren van deze uitnodiging kenbaar willen maken of je hierbij aanwezig bent?

Buiten Reikwijdte [redacted]

[redacted]

Buiten Reikwijdte

[redacted]

Met vriendelijke groet,

[redacted] Monitoring
Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl
T +31 (0)6 [redacted] | F +31 (0)85 486 22 22 | E [redacted]@bij12.nl

Onderwerp: KWARTAALOVERLEG WOLF
Locatie:Microsoft Teams-vergadering

Begin: di 2-6-2020 13:00
Einde: di 2-6-2020 15:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_OGE3Njk1NTktMTMxNi00ZTE0LWFkMTMtNzUxZmY3MjQ1NDI5%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_OGE3Njk1NTktMTMxNi00ZTE0LWFkMTMtNzUxZmY3MjQ1NDI5@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: KWARTAALOVERLEG WOLF
Locatie: BIJ12 UTRECHT

Begin: di 2-6-2020 13:00
Einde: di 2-6-2020 15:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]

Beste allen,

Zoals de vorige bijeenkomst afgesproken is er op 2 juni een wolvenkwartaaloverleg gepland. Theoretisch (COVID-19 maatregelen NL) lijken wij ook fysiek bijeen te kunnen komen. De vraag is of dit praktisch kan (zaal, afstand etc.), of het mag (beleid deelnemende organisaties) en of ieder dat ook wil.

Toch stuur ik dit vergaderverzoek, nader informatie volgt zodra meer bekend. Voor alle zekerheid de oproep om rekening te houden met een digitale bijeenkomst via TEAMS.

Heeft iedereen dit programma ter beschikking? Zo niet laat mij dit even weten.

Met vriendelijke groeten,

[redacted]

Onderwerp: provincie Drenthe/advies Wnb Wolf
Locatie: provinciehuis

Begin: vr 28-8-2020 11:00
Einde: vr 28-8-2020 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]

Geachte [redacted], geachte [redacted]

Naar aanleiding van het telefoongesprek dat ik zojuist had met [redacted] bevestig ik u hierbij de gemaakte afspraak met [redacted] en [redacted] op vrijdag 28 augustus a.s. om 11.00 uur op het provinciehuis.

Ik vertrouw erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,

_____

[redacted]

Wiardaplantage 9 * 8939 AA Leeuwarden
Postbus 17 * 8900 AA Leeuwarden
T: +31 (0)58-[redacted]
F: +31 (0)58-2126029
E:[redacted]@triplaw.nl <mailto[redacted]@triplaw.nl>
W: www.triplaw.nl <http://www.triplaw.nl>

Routebeschrijving: www.triplaw.nl/Leeuwarden
<http://www.triplaw.nl/pages/pagina.aspx?pagid=8347fac8-f6de-4ae3-82b7-6b6506f0b24b>

Onderwerp: Kwartaaloverleg wolf
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: di 8-9-2020 14:00
Einde: di 8-9-2020 16:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]

_____

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZjRjMzBjNmItNzE0Zi00MzE0LTgxNjYtZmNjNDQ2NzEwMzM4%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_ZjRjMzBjNmItNzE0Zi00MzE0LTgxNjYtZmNjNDQ2NzEwMzM4@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Overleg subsidieregeling wolf

Begin: vr 9-10-2020 11:15
Einde: vr 9-10-2020 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

SkypeTeamsProperties:
{"cid":"19:meeting_MGQ4ZmM0NWYtNGM3MS00MDEyLWI4OWItZmMyMmU0ZjQ4ZmYy@thread.v2","rid":0,"mid":0,"uid":null,"private":true,"type":0}
SkypeTeamsMeetingUrl: https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_MGQ4ZmM0NWYtNGM3MS00MDEyLWI4OWItZmMyMmU0ZjQ4ZmYy%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722%22%7d
SchedulingServiceUpdateUrl: https://scheduler.teams.microsoft.com/teams/c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13/ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722/19_meeting_MGQ4ZmM0NWYtNGM3MS00MDEyLWI4OWItZmMyMmU0ZjQ4ZmYy@thread.v2/0
OnlineMeetingConfLink:
conf:sip:[redacted]@drenthe.nl;gruu;opaque=app:conf:focus:id:teams:2:0!19:meeting_MGQ4ZmM0NWYtNGM3MS00MDEyLWI4OWItZmMyMmU0ZjQ4ZmYy-thread.v2!ecf7725a12664f02bbbdf5716d297722!c79a514efddd4604a413d82f1aa74b13
TeamsVtcTenantId: c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_MGQ4ZmM0NWYtNGM3MS00MDEyLWI4OWItZmMyMmU0ZjQ4ZmYy%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722%22%7d>
Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_MGQ4ZmM0NWYtNGM3MS00MDEyLWI4OWItZmMyMmU0ZjQ4ZmYy@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Stand van Zaken wolf + Voorbereiding ontmoeting Ronde Tafel

Begin: wo 4-11-2020 11:00
Einde: wo 4-11-2020 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]@home.nl; [redacted].nl; [redacted]@ooststellingwerf.nl; [redacted]@upcmail.nl; Henk Jumelet; [redacted]@staatsbosbeheer.nl
Optionele deelnemers: [redacted]@gmail.com

SkypeTeamsProperties:
{"cid":"19:meeting_YTk1MzBlZjItYWZlMy00YTZiLWFkYjEtZDg5MzgzOWM5OWM5@thread.v2","rid":0,"mid":0,"uid":null,"private":true,"type":0}
SkypeTeamsMeetingUrl: https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_YTk1MzBlZjItYWZlMy00YTZiLWFkYjEtZDg5MzgzOWM5OWM5%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722%22%7d
SchedulingServiceUpdateUrl: https://scheduler.teams.microsoft.com/teams/c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13/ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722/19_meeting_YTk1MzBlZjItYWZlMy00YTZiLWFkYjEtZDg5MzgzOWM5OWM5@thread.v2/0
OnlineMeetingConfLink:
conf:sip[redacted]@drenthe.nl;gruu;opaque=app:conf:focus:id:teams:2:0!19:meeting_YTk1MzBlZjItYWZlMy00YTZiLWFkYjEtZDg5MzgzOWM5OWM5-thread.v2!ecf7725a12664f02bbbdf5716d297722!c79a514efddd4604a413d82f1aa74b13
TeamsVtcTenantId: c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13

Goedemiddag allen,

Na overleg met Henk en [redacted] bij deze de uitnodiging voor een digitaal overleg over de stand van zaken van de wolf in Drenthe en ter voorbereiding van het overleg met het ronde tafel gezelschap.

Met vriendelijke groet,
[redacted]

Microsoft Teams-vergadering
Neem deel via uw computer of mobiele app
Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_YTk1MzBlZjItYWZlMy00YTZiLWFkYjEtZDg5MzgzOWM5OWM5%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722%22%7d>
Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_YTk1MzBlZjItYWZlMy00YTZiLWFkYjEtZDg5MzgzOWM5OWM5@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: overleg leefgebied wolf Drenthe
Locatie: Microsoft Teams Meeting

Begin: do 5-11-2020 15:00
Einde: do 5-11-2020 17:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]@drenthe.nl; [redacted]
Optionele deelnemers: [redacted]

Dag allen,

Mede namens [redacted] hierbij de uitnodiging:

Laten we volgende week donderdag tussen 15-17:00 even digitaal bespreken hoe verder. Evt aanvullende info volgt nog, mocht er iets nieuws te melden zijn, evt uit het overleg met de Gedeputeerde maandag as.

Hieronder de link om via Teams deel te nemen.

Alvast tot dan, [redacted]

Microsoft Teams meeting

Join on your computer or mobile app

Click here to join the meeting <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_OTZhZGE0NTUtNDU1OS00YWUwLWJjZGQtY2IwMmJmYmE5OTM3%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%2227d137e5-761f-4dc1-af88-d26430abb18f%22%2c%22Oid%22%3a%22a41d688e-c757-42a3-9361-ba211b686a50%22%7d>

Let op: dit is een Microsoft Teams meeting

Learn More <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Meeting options <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=a41d688e-c757-42a3-9361-ba211b686a50&tenantId=27d137e5-761f-4dc1-af88-d26430abb18f&threadId=19_meeting_OTZhZGE0NTUtNDU1OS00YWUwLWJjZGQtY2IwMmJmYmE5OTM3@thread.v2&messageId=0&language=en-US>

Onderwerp: Overleg2 - risicogebied WOLF Drenthe
Locatie: Microsoft Teams Meeting

Begin: di 10-11-2020 10:00
Einde: di 10-11-2020 11:30
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]@drenthe.nl; [redacted]; [redacted]@zoogdiervereniging.nl; [redacted]

In principe gaat het door, mits het ons niet is gelukt relevante input uit te werken nav het overleg van gisteren.

Microsoft Teams meeting

Join on your computer or mobile app

Click here to join the meeting <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_OGE4MzUwM2ItNjUwYy00ODBkLThhZTUtZmQ0ZmNiYTRlMDI4%40thread.v2/0

?context=%7b%22Tid%22%3a%2227d137e5-761f-4dc1-af88-d26430abb18f%22%2c%22Oid%22%3a%22a41d688e-c757-42a3-9361-ba211b686a50%22%7d>

Let op: dit is een Microsoft Teams meeting

Learn More <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Meeting options <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=a41d688e-c757-42a3-9361-ba211b686a50&tenantId=27d137e5-761f-4dc1-af88-d26430abb18f&threadId=19_meeting_OGE4MzUwM2ItNjUwYy00ODBkLThhZTUtZmQ0ZmNiYTRlMDI4@thread.v2&messageId=0&language=en-US>

Onderwerp: Reserveren Kennismaking Ronde Tafel Gebiedscommissie Wolf

Begin: do 19-11-2020 19:30
Einde: do 19-11-2020 21:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator:
Verplichte deelnemers:

SkypeTeamsProperties:
{"cid":"19:meeting_NzljMDIxMmMtZGI4YS00MTdiLWFmZmQtZGU2YmRkM2FhMjY4@thread.v2","rid":0,"mid":0,"uid":null,"private":true,"type":0}
SkypeTeamsMeetingUrl: https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NzljMDIxMmMtZGI4YS00MTdiLWFmZmQtZGU2YmRkM2FhMjY4%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722%22%7d
SchedulingServiceUpdateUrl: https://scheduler.teams.microsoft.com/teams/c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13/ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722/19_meeting_NzljMDIxMmMtZGI4YS00MTdiLWFmZmQtZGU2YmRkM2FhMjY4@thread.v2/0
OnlineMeetingConfLink:
conf:sip: @drenthe.nl;gruu;opaque=app:conf:focus:id:teams:2:0!19:meeting_NzljMDIxMmMtZGI4YS00MTdiLWFmZmQtZGU2YmRkM2FhMjY4-thread.v2!ecf7725a12664f02bbbdf5716d297722!c79a514efddd4604a413d82f1aa74b13
TeamsVtcTenantId: c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13

Microsoft Teams-vergadering
Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NzljMDIxMmMtZGI4YS00MTdiLWFmZmQtZGU2YmRkM2FhMjY4%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722%22%7d>
Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_NzljMDIxMmMtZGI4YS00MTdiLWFmZmQtZGU2YmRkM2FhMjY4@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Kwartaaloverleg wolf
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: di 1-12-2020 14:00
Einde: di 1-12-2020 16:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]@zoogdiervereniging.nl; [redacted]@wur.nl; [redacted]@gelderland.nl; [redacted]@prvlimburg.nl; [redacted]@provinciegroningen.nl; [redacted]@overijssel.nl [redacted]@fryslan.frl; [redacted]@drenthe.nl; [redacted]@minlnv.nl; [redacted]; [redacted]@brabant.nl; [redacted]@drenthe.nl; [redacted]@provinciegroningen.nl; [redacted]@fryslan.frl;
Optionele deelnemers [redacted]@minlnv.nl; [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@zoogdiervereniging.nl; [redacted]

Beste allen,

Bij deze de uitnodiging voor het Kwartaaloverleg wolf op 1 december van 14:00-16:00 via Teams. Hieronder staat de link om deel te nemen aan het overleg.

Agenda volgt tzt.

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NmE4Y2U4ZjEtZjZiNC00N2FmLWE4ZTEtYjFmYmI2NzM3MjI4%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%22f7ccb207-1aab-4104-90a1-7bb6babf0f77%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=f7ccb207-1aab-4104-90a1-7bb6babf0f77&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_NmE4Y2U4ZjEtZjZiNC00N2FmLWE4ZTEtYjFmYmI2NzM3MjI4@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

_____

Groeten,

[redacted] Natuurmonitoring

Werkdagen: maandag – donderdag

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.BIJ12.nl <http://www.bij12.nl/>

T +31 (0)6 [redacted] [redacted]@bij12.nl <mailto[redacted]@bij12.nl>

_____

Onderwerp: Werkgroep Monitoring Natuur
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: do 3-12-2020 12:00
Einde: do 3-12-2020 14:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]';
[redacted]t;
Optionele deelnemers: [redacted]

Beste leden van de Werkgroep Monitoring Natuur,

Bij deze de Teamsuitnodiging voor het Werkgroep overleg. Jullie kunnen deelnemen door op onderstaande link “Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering” te klikken. Daarna wijst het zich vanzelf. Wel is een microfoon op je laptop of PC nodig om mee te kunnen doen, en indien mogelijk een camera. Via de IPad werkt het ook.

buiten reikwijdte [redacted].

Met vriendelijke groeten,

[redacted]

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ODQxNzE5ZmEtMDc4OS00MTJjLThlYTUtNzZkMDY4OWNhYjZm%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%22623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_ODQxNzE5ZmEtMDc4OS00MTJjLThlYTUtNzZkMDY4OWNhYjZm@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Buiten Reikwijdte

Monitoring

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl <http://www.bij12.nl/>

T +31 (0)6 | F +31 (0)85 486 22 22 | E @bij12.nl
<mailto: @bij12.nl>

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_OGIzMDcxODktNTI1ZC00NDBlLTk1ZDctMmY4YmMzZmU2YjVl%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%22623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_OGIzMDcxODktNTI1ZC00NDBlLTk1ZDctMmY4YmMzZmU2YjVl@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Bijpraten wolf
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: do 21-1-2021 11:00
Einde: do 21-1-2021 12:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator:

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_MDE3NjEzOWQtYzk4MC00YjNhLWEwZDQtODc1MmYwMWI4OTE0%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22414deb5b-d7df-4aea-a025-380c90e4e717%22%2c%22Oid%22%3a%2214eb7696-3c0c-4cac-a0e6-2a174fa035b0%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=14eb7696-3c0c-4cac-a0e6-2a174fa035b0&tenantId=414deb5b-d7df-4aea-a025-380c90e4e717&threadId=19_meeting_MDE3NjEzOWQtYzk4MC00YjNhLWEwZDQtODc1MmYwMWI4OTE0@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

<< Disclaimer >>

Persoansgegevens en privacy
De provinsje Fryslân giet sekuer mei jo persoansgegevens om en hannelet neffens de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet
Algemene verordening gegevensbescherming. Lês hjir <https://www.fryslan.frl/home/persoonsgegevens-privacy_42911/> ús Privacyferklearring.

Persoonsgegevens en privacy
De provincie Fryslân gaat zorgvuldig om met uw persoonsgegevens en handelt overeenkomstig de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet
Algemene verordening gegevensbescherming. Lees hier <https://www.fryslan.frl/home/persoonsgegevens-privacy_42911/> onze Privacyverklaring.

Onderwerp: Werkgroep Monitoring Natuur
Locatie:Microsoft Teams-vergadering

Begin: do 11-2-2021 14:00
Einde: do 11-2-2021 16:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator:
Verplichte deelnemers:

Optionele deelnemers:

@ecogroen.nl)

Vergaderdata Werkgroep Monitoring Natuur 2021:

* Donderdag 11 februari
* Donderdag 25 maart
* Donderdag 20 mei
* Donderdag 8 juli
* Donderdag 2 september
* Donderdag 21 oktober
* Donderdag 2 december

De vergaderingen zijn in eerste instantie online gepland. De link om deel te nemen staat hieronder.

Indien weer mogelijk zullen de vergaderingen weer in Utrecht plaatsvinden, jullie ontvangen dan een vervangend agenda verzoek.

Met vriendelijke groet,

Monitoring

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl <http://www.bij12.nl/>

T +31 (0)6 | F +31 (0)85 486 22 22 | E @bij12.nl
<mailto: @bij12.nl>

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_MWFiOTNlMDUtYTEyZC00NDQwLTgxYjUtOWNmNDUzNjQwN2Jk%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%22623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_MWFiOTNlMDUtYTEyZC00NDQwLTgxYjUtOWNmNDUzNjQwN2Jk@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Kwartaaloverleg Wolf
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: di 9-3-2021 14:00
Einde: di 9-3-2021 16:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers [redacted]@gelderland.nl; [redacted]@prvlimburg.nl; [redacted]@brabant.nl; [redacted]@drenthe.nl; [redacted]@drenthe.nl; [redacted]@provinciegroningen.nl; [redacted]@provinciegroningen.nl; [redacted]@overijssel.nl [redacted]@fryslan.frl; [redacted]@minlnv.nl; [redacted]@wur.nl; [redacted]@zoogdiervereniging.nl; [redacted]@zoogdiervereniging.nl; [redacted]
Optionele deelnemers: [redacted]@minlnv.nl; [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@fryslan.frl; [redacted]@xs4all.nl; [redacted]@flevoland.nl

Beste allen,

Bij deze alvast de uitnodiging voor het Kwartaaloverleg wolf op 9 maart van 14:00-16:00 via Teams. Hieronder staat de link om deel te nemen aan het overleg.

Agenda volgt tzt.

Verdere planning Tussenrapportage

Aanleveren bijdrage Tussenrapportage: 2 maart

Planning publicatie: 16 maart 2021

Groet,

[redacted]

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NDc2OGNjNjQtMTgzNS00ZDllLTg5YjQtNWUwZmY0M2FmZGZi%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%22f7ccb207-1aab-4104-90a1-7bb6babf0f77%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=f7ccb207-1aab-4104-90a1-7bb6babf0f77&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_NDc2OGNjNjQtMTgzNS00ZDllLTg5YjQtNWUwZmY0M2FmZGZi@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Bijpraten wolf
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: wo 17-3-2021 14:00
Einde: wo 17-3-2021 14:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_YzE4NzczYjItY2Q1My00ZWUzLTk5MzctYzM1MWU5ODRhMzEy%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22414deb5b-d7df-4aea-a025-380c90e4e717%22%2c%22Oid%22%3a%2214eb7696-3c0c-4cac-a0e6-2a174fa035b0%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=14eb7696-3c0c-4cac-a0e6-2a174fa035b0&tenantId=414deb5b-d7df-4aea-a025-380c90e4e717&threadId=19_meeting_YzE4NzczYjItY2Q1My00ZWUzLTk5MzctYzM1MWU5ODRhMzEy@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

<< Disclaimer >>

Persoansgegevens en privacy
De provinsje Fryslân giet sekuer mei jo persoansgegevens om en hannelet neffens de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet
Algemene verordening gegevensbescherming. Lês hjir <https://www.fryslan.frl/home/persoonsgegevens-privacy_42911/> ús Privacyferklearring.

Persoonsgegevens en privacy
De provincie Fryslân gaat zorgvuldig om met uw persoonsgegevens en handelt overeenkomstig de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet
Algemene verordening gegevensbescherming. Lees hier <https://www.fryslan.frl/home/persoonsgegevens-privacy_42911/> onze Privacyverklaring.

Onderwerp: Online bijeenkomst: preventie tegen wolf aanvallen

Begin: ma 22-3-2021 19:15
Einde: ma 22-3-2021 21:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator:
Verplichte deelnemers: Henk Jumelet @Staatsbosbeheer.nl @upcmail.nl @home.nl; @gcsix.nl; @gmail.com @wur.nl; @staatsbosbeheer.nl
Optionele deelnemers: @ooststellingwerf.nl; @gmail.com

SkypeTeamsProperties:
{"cid":"19:meeting_ZDMxMDlmZmQtNTZmNS00ZTAyLTlhZmMtYjA1Y2RlYmVmN2Zm@thread.v2","rid":0,"mid":0,"uid":null,"private":true,"type":0}
SkypeTeamsMeetingUrl: https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZDMxMDlmZmQtNTZmNS00ZTAyLTlhZmMtYjA1Y2RlYmVmN2Zm%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%2208e4167c-81cc-4337-b0c6-d6efe55676c9%22%7d
SchedulingServiceUpdateUrl: https://api.scheduler.teams.microsoft.com/teams/c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13/08e4167c-81cc-4337-b0c6-d6efe55676c9/19_meeting_ZDMxMDlmZmQtNTZmNS00ZTAyLTlhZmMtYjA1Y2RlYmVmN2Zm@thread.v2/0
OnlineMeetingConfLink:
conf:sip @drenthe.nl;gruu;opaque=app:conf:focus:id:teams:2:0!19:meeting_ZDMxMDlmZmQtNTZmNS00ZTAyLTlhZmMtYjA1Y2RlYmVmN2Zm-thread.v2!08e4167c81cc4337b0c6d6efe55676c9!c79a514efddd4604a413d82f1aa74b13
TeamsVtcTenantId: c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13
TeamsVtcConferenceId: 1297973207

Microsoft Teams-vergadering
Neem deel via uw computer of mobiele app
Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZDMxMDlmZmQtNTZmNS00ZTAyLTlhZmMtYjA1Y2RlYmVmN2Zm%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%2208e4167c-81cc-4337-b0c6-d6efe55676c9%22%7d>
Join with a video conferencing device
867217344@t.plcm.vc
Videovergaderings-id: 129 797 320 7
Alternatieve instructies voor bellen <https://dialin.plcm.vc/teams/?key=867217344&conf=1297973207>
Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=08e4167c-81cc-4337-b0c6-d6efe55676c9&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_ZDMxMDlmZmQtNTZmNS00ZTAyLTlhZmMtYjA1Y2RlYmVmN2Zm@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Expertmeeting wolf

Begin: wo 24-3-2021 15:00

Einde: wo 24-3-2021 17:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator:

Onderwerp: Werkgroep Monitoring Natuur
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: do 25-3-2021 14:00
Einde: do 25-3-2021 16:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator:
Verplichte deelnemers:
@rhdhv.com;
@rhdhv.com; @pbl.nl;
Optionele deelnemers:

Vergaderdata Werkgroep Monitoring Natuur 2021:

* Donderdag 11 februari
* Donderdag 25 maart
* Donderdag 20 mei
* Donderdag 8 juli
* Donderdag 2 september
* Donderdag 21 oktober
* Donderdag 2 december

De vergaderingen zijn in eerste instantie online gepland. De link om deel te nemen staat hieronder.

Indien weer mogelijk zullen de vergaderingen weer in Utrecht plaatsvinden, jullie ontvangen dan een vervangend agenda verzoek.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted] Monitoring

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl <http://www.bij12.nl/>

T +31 (0)6 [redacted] | F +31 (0)85 486 22 22 | E [redacted]@bij12.nl <mailto:[redacted]@bij12.nl>

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_YjA0OGVmZWUtMzAwYi00NmIxLThhMmUtMDNkNWVhNjQzZWQ0%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%22623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_YjA0OGVmZWUtMzAwYi00NmIxLThhMmUtMDNkNWVhNjQzZWQ0@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Overleg Wolf
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: wo 31-3-2021 13:00
Einde: wo 31-3-2021 14:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_OTRiOTg4MDUtY2M4NS00ZjFiLTk1YWEtOTYxZWQ5ZTY1YWI5%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22414deb5b-d7df-4aea-a025-380c90e4e717%22%2c%22Oid%22%3a%2214eb7696-3c0c-4cac-a0e6-2a174fa035b0%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=14eb7696-3c0c-4cac-a0e6-2a174fa035b0&tenantId=414deb5b-d7df-4aea-a025-380c90e4e717&threadId=19_meeting_OTRiOTg4MDUtY2M4NS00ZjFiLTk1YWEtOTYxZWQ5ZTY1YWI5@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

<< Disclaimer >>

Persoansgegevens en privacy
De provinsje Fryslân giet sekuer mei jo persoansgegevens om en hannelet neffens de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet
Algemene verordening gegevensbescherming. Lês hjir <https://www.fryslan.frl/home/persoonsgegevens-privacy_42911/> ús Privacyferklearring.

Persoonsgegevens en privacy
De provincie Fryslân gaat zorgvuldig om met uw persoonsgegevens en handelt overeenkomstig de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet
Algemene verordening gegevensbescherming. Lees hier <https://www.fryslan.frl/home/persoonsgegevens-privacy_42911/> onze Privacyverklaring.

Onderwerp: Voorbespreking ipo wolf

Begin: di 13-4-2021 14:00
Einde: di 13-4-2021 15:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: [redacted]

Onderwerp: Werkgroep Monitoring Natuur
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: do 20-5-2021 14:00
Einde: do 20-5-2021 16:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]
Optionele deelnemers: [redacted]

Vergaderdata Werkgroep Monitoring Natuur 2021:

* Donderdag 11 februari
* Donderdag 25 maart
* Donderdag 20 mei
* Donderdag 8 juli
* Donderdag 2 september
* Donderdag 21 oktober
* Donderdag 2 december

De vergaderingen zijn in eerste instantie online gepland. De link om deel te nemen staat hieronder.

Indien weer mogelijk zullen de vergaderingen weer in Utrecht plaatsvinden, jullie ontvangen dan een vervangend agenda verzoek.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted] Monitoring

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl <http://www.bij12.nl/>

T +31 (0)6 | F +31 (0)85 486 22 22 | E @bij12.nl
<mailto: @bij12.nl>

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NThlYzVhMWMtNWY0MC00NjFmLThlNzktODU0OTAzYmRlYjM0%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%22623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_NThlYzVhMWMtNWY0MC00NjFmLThlNzktODU0OTAzYmRlYjM0@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Kwartaaloverleg Wolf
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: di 8-6-2021 14:00
Einde: di 8-6-2021 16:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator:
Verplichte deelnemers: @gelderland.nl; @prvlimburg.nl; @brabant.nl @drenthe.nl; @drenthe.nl @provinciegroningen.nl; @provinciegroningen.nl; @overijssel.nl @fryslan.frl; @minlnv.nl; @wur.nl; @zoogdiervereniging.nl; @zoogdiervereniging.nl;
Optionele deelnemers:

Beste allen,

Met het oog op de drukke agenda's, bij deze alvast de uitnodiging voor het Kwartaaloverleg wolf op 8 juni 14:00-16:00 via Teams. Hieronder staat de link om deel te nemen aan het overleg.

Agenda volgt t.z.t..

Graag ook jullie aandacht voor de onderstaande data. Met name die van 1 juni is voor de volgende keer van belang, zodat er een week later ter bespreking een concept TR kan liggen.

Ik zal de komende Kwartaaloverleggen van dit jaar ook alvast inplannen.

Activiteit

Wanneer?

Tussenrapportage Q2

Uiterlijke datum aanleveren tekst en input voor Tussenrapportage bij BIJ12

Dinsdag 1 juni

Kwartaaloverleg

Dinsdag 8 juni ; 14:00-16:00

Publicatie Tussenrapportage Q2

(Over de periode 1 feb – 30 apr)

Dinsdag 15 juni

Tussenrapportage Q3

Uiterlijke datum aanleveren tekst en input voor Tussenrapportage bij BIJ12

Dinsdag 31 augustus

Kwartaaloverleg

Dinsdag 7 september

Publicatie Tussenrapportage Q3

(over de periode 1 mei - 31 juli)

Dinsdag 14 september

Tussenrapportage Q4

Uiterlijke datum aanleveren tekst en input voor Tussenrapportage bij BIJ12

Dinsdag 30 november

Kwartaaloverleg

Dinsdag 7 december

Publicatie Tussenrapportage Q4

(over de periode 1 augustus - 31 oktober)

Dinsdag 14 december

Groeten,

Microsoft Teams meeting

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_N2Q3ZTI0NjgtOTQ4OC00Y2Y3LTg5MDItMjVkNzI1OTI0ZTVm%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%22f7ccb207-1aab-4104-90a1-7bb6babf0f77%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=f7ccb207-1aab-4104-90a1-7bb6babf0f77&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_N2Q3ZTI0NjgtOTQ4OC00Y2Y3LTg5MDItMjVkNzI1OTI0ZTVm@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Geannuleerd: Geannuleerd: Bijpraten voortgang monitoring Drenthe
Locatie: Teams

Begin: do 10-6-2021 11:00
Einde: do 10-6-2021 11:45
Tijd weergeven als: Vrij

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Voorlopig geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]@zoogdiervereniging.nl; [redacted]
Optionele deelnemers: [redacted]

Urgentie: Hoog

Beste allen,

5.1.2e om ons bij te praten over de voortgang van de monitoring in Drenthe. Graag verplaats ik daarom het overleg naar een ander moment. Ik stem hierover nog met jullie af.

Groet,

[redacted]

Hallo allemaal,

Graag plan ik dit moment in om het samen over de voortgang van de wolvenmonitoring in Drenthe te hebben. Jullie hebben aangegeven op 10 juni, 11:00 te kunnen. De link voor het Teams-overleg vind je onderaan deze mail.

Er is geen formele agenda; bespreekpunten kunnen desgewenst voorafgaand aan dit gesprek rondgestuurd worden.

In ieder geval kunnen we stilstaan bij:

* Wat is de stand van zaken,
* Waar zijn de camera's ingezet,

* Wat zijn de resultaten tot zo ver (ondanks afwezigheid territoriale wolf),
* Hoe lopen de contacten,
* Etc.

Tot dan!

Met vriendelijke groeten,

Natuurmonitoring

Werkdagen: maandag – donderdag

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.BIJ12.nl <http://www.bij12.nl/>

T +31 (0)6 @bij12.nl <mailto @bij12.nl>

Microsoft Teams meeting

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NWExMWY2N2YtOGNiOC00NGRhLWExMjgtYWViZTg3NjgxNGRk%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%22f7ccb207-1aab-4104-90a1-7bb6babf0f77%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=f7ccb207-1aab-4104-90a1-7bb6babf0f77&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_NWExMWY2N2YtOGNiOC00NGRhLWExMjgtYWViZTg3NjgxNGRk@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Werkgroep Monitoring Natuur
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: do 8-7-2021 14:00
Einde: do 8-7-2021 16:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]@brabant.nl
Optionele deelnemers: [redacted]

Vergaderdata Werkgroep Monitoring Natuur 2021:

* Donderdag 11 februari
* Donderdag 25 maart
* Donderdag 20 mei
* Donderdag 8 juli
* Donderdag 2 september
* Donderdag 21 oktober
* Donderdag 2 december

De vergaderingen zijn in eerste instantie online gepland. De link om deel te nemen staat hieronder.

Indien weer mogelijk zullen de vergaderingen weer in Utrecht plaatsvinden, jullie ontvangen dan een vervangend agenda verzoek.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted] Monitoring

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl <http://www.bij12.nl/>

T +31 (0)6 [redacted] | F +31 (0)85 486 22 22 | E [redacted]@bij12.nl
<mailto:[redacted]@bij12.nl>

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NWMzNzRkNjUtZDAyNi00MWU5LWEwMWQtN2I1NDVjOTA2Nzk4%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%22623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_NWMzNzRkNjUtZDAyNi00MWU5LWEwMWQtN2I1NDVjOTA2Nzk4@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Informatiebijeenkomst Remote Sensing
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: do 2-9-2021 13:00
Einde: do 2-9-2021 14:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

Optionele deelnemers:

ecogoggle.nl; @pzh.nl; @pzh.nl;
@pzh.nl; @pzh.nl; @pzh.nl; @pzh.nl;
@pzh.nl; @pzh.nl; @pzh.nl; @pzh.nl; @pzh.nl;
@pzh.nl; @pzh.nl; @spaceoffice.nl @spaceoffice.nl;
@minlnv.nl; @altwym.nl; @prvlimburg.nl;
@ .nl; @gelderland.nl @rws.nl;
@rws.nl; @rws.nl; @rws.nl;
@minlnv.nl; @gmail.com;
@Noord-Holland.nl; @staatsbosbeheer.nl;
@Natuurmonumenten.nl @wur.nl;

Buiten Reikwijdte

Buiten Reikwijdte

Buiten Reikwijdte

We hopen jullie te zien!

Hartelijke groeten

Natuurinformatie en –beheer.

Interbestuurlijke Projectgroep Habitattypenkartering.

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.BIJ12.nl <http://www.bij12.nl/>

T +31 (0)6- | @bij12.nl
<mailto @bij12.nl>

Microsoft Teams-vergadering

Deelnemen op uw computer of via de mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZTg1ZDUwZWYtMzVmMy00ZTg0LWJlMjktNmM1MjRhM2YxYTlm%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%22623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_ZTg1ZDUwZWYtMzVmMy00ZTg0LWJlMjktNmM1MjRhM2YxYTlm@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Werkgroep Monitoring Natuur
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: do 2-9-2021 14:00
Einde: do 2-9-2021 16:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator:
Verplichte deelnemers:
lf,

[redacted]

Vergaderdata Werkgroep Monitoring Natuur 2021:

* Donderdag 11 februari
* Donderdag 25 maart
* Donderdag 20 mei
* Donderdag 8 juli
* Donderdag 2 september
* Donderdag 21 oktober
* Donderdag 2 december

De vergaderingen zijn in eerste instantie online gepland. De link om deel te nemen staat hieronder.

Indien weer mogelijk zullen de vergaderingen weer in Utrecht plaatsvinden, jullie ontvangen dan een vervangend agenda verzoek.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted] Monitoring

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl <http://www.bij12.nl/>

T +31 (0)6 [redacted] | F +31 (0)85 486 22 22 | E [redacted]@bij12.nl
<mailto:[redacted]@bij12.nl>

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_YzQxN2QwZWItOTFhMy00ZjBhLWJmYjItNmVhOGFmNmQyNzdi%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%22623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_YzQxN2QwZWItOTFhMy00ZjBhLWJmYjItNmVhOGFmNmQyNzdi@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Werkgroep Monitoring Natuur
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: do 21-10-2021 14:00
Einde: do 21-10-2021 16:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]
Optionele deelnemers: [redacted]

Vergaderdata Werkgroep Monitoring Natuur 2021:

* Donderdag 11 februari
* Donderdag 25 maart
* Donderdag 20 mei
* Donderdag 8 juli
* Donderdag 2 september
* Donderdag 21 oktober
* Donderdag 2 december

De vergaderingen zijn in eerste instantie online gepland. De link om deel te nemen staat hieronder.

Indien weer mogelijk zullen de vergaderingen weer in Utrecht plaatsvinden, jullie ontvangen dan een vervangend agenda verzoek.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted] Monitoring

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl <http://www.bij12.nl/>

T +31 (0)6 [redacted] | F +31 (0)85 486 22 22 | E [redacted]@bij12.nl
<mailto:[redacted]@bij12.nl>

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_OGZmNzg2NjUtMDI0OC00ODkzLTlkNGMtMjdmZDdhMjNlMWQy%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%22623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_OGZmNzg2NjUtMDI0OC00ODkzLTlkNGMtMjdmZDdhMjNlMWQy@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Overleg wolf Drenthe-Fryslân
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: do 18-11-2021 15:00
Einde: do 18-11-2021 17:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]r
Optionele deelnemers: [redacted]

Microsoft Teams-vergadering

Deelnemen op uw computer of via de mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_Y2EyYzc0NzEtNmUzNi00NTdlLWEwNjktYzVlODQ0ZTgwYzZl%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22414deb5b-d7df-4aea-a025-380c90e4e717%22%2c%22Oid%22%3a%2214eb7696-3c0c-4cac-a0e6-2a174fa035b0%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=14eb7696-3c0c-4cac-a0e6-2a174fa035b0&tenantId=414deb5b-d7df-4aea-a025-380c90e4e717&threadId=19_meeting_Y2EyYzc0NzEtNmUzNi00NTdlLWEwNjktYzVlODQ0ZTgwYzZl@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

<< Disclaimer >>

Persoansgegevens en privacy
De provinsje Fryslân giet sekuer mei jo persoansgegevens om en hannelet neffens de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet
Algemene verordening gegevensbescherming. Lês hjir <https://www.fryslan.frl/home/persoonsgegevens-privacy_42911/> ús Privacyferklearring.

Persoonsgegevens en privacy
De provincie Fryslân gaat zorgvuldig om met uw persoonsgegevens en handelt overeenkomstig de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet
Algemene verordening gegevensbescherming. Lees hier <https://www.fryslan.frl/home/persoonsgegevens-privacy_42911/> onze Privacyverklaring.

Onderwerp: GS stuk wolf

Begin: ma 29-11-2021 13:30

Einde: ma 29-11-2021 17:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: [redacted]

MeetingCreateSource: TeamsMiddleTier_OBO_desktop

Onderwerp: Werkgroep Monitoring Natuur
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: do 2-12-2021 14:00
Einde: do 2-12-2021 16:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]@overijssel.nl
Optionele deelnemers: [redacted]

Vergaderdata Werkgroep Monitoring Natuur 2021:

* Donderdag 11 februari
* Donderdag 25 maart
* Donderdag 20 mei
* Donderdag 8 juli
* Donderdag 2 september
* Donderdag 21 oktober
* Donderdag 2 december

De vergaderingen zijn in eerste instantie online gepland. De link om deel te nemen staat hieronder.

Indien weer mogelijk zullen de vergaderingen weer in Utrecht plaatsvinden, jullie ontvangen dan een vervangend agenda verzoek.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted] Monitoring

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl <http://www.bij12.nl/>

T +31 (0)6 [redacted] | F +31 (0)85 486 22 22 | E [redacted] @bij12.nl
<mailto:[redacted] @bij12.nl>

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZWViM2QyYzMtOTRhYS00MDVhLWE1MzAtZWRhNzg1NTkzNTY0%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%22623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=623c9356-0a98-4b40-9fc2-5fca519ea262&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_ZWViM2QyYzMtOTRhYS00MDVhLWE1MzAtZWRhNzg1NTkzNTY0@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Ronde Tafel gesprek Wolf - GS kamer

Begin: wo 23-5-2018 17:00
Einde: wo 23-5-2018 20:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Onderwerp: Overleg Versnellen Draaiboek Wolf

Begin: ma 4-6-2018 14:00
Einde: ma 4-6-2018 14:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: Jordan Jumelet; [redacted]

Correctie

Onderwerp: Wie Doet Wat nav Ronde Tafelbijeenkomst
Locatie: flex COM

Begin: ma 4-6-2018 15:00
Einde: ma 4-6-2018 15:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

Hai [redacted] en [redacted]

Overleg ingepland om af te stemmen wie wat doet nav ronde tafelbijeenkomst Wolf.

Groeten,

[redacted]

Onderwerp: Actiepunten Ronde tafel

Begin: ma 18-6-2018 13:00
Einde: ma 18-6-2018 13:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Hey [redacted]

Ik zou met jou nog een momentje prikken om te kijken naar de actiepunten nav het ronde tafel gesprek over de wolf.

Door onze combinatie van agenda's is dat volgende week niet meer mogelijk, daarom zou ik dit momentje willen voorstellen.
Pas dat jou?

Met Vriendelijke Groet,

[redacted]
Onderwerp: Werkzaamheden Wolf
Locatie: D Vlek

Begin: di 26-6-2018 15:00
Einde: di 26-6-2018 15:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Jordan Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

Categorieën: Categorie Blauw

Onderwerp: Verkenning Wolf

Begin: di 17-7-2018 08:00
Einde: di 17-7-2018 17:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Onderwerp: wolvenfilm
Locatie: flex comm

Begin: do 19-7-2018 15:30
Einde: do 19-7-2018 16:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

Collega's,

Ik heb onlangs een verzoek doorgestuurd om te participeren in een film over de terugkeer van de wolf naar Nederland. Het lijkt me goed om hierover even een half uurtje van gedachten te wisselen, volgens de agenda's zou donderdagmiddag voor ons allen moeten passen.

Inmiddels heb ik er ook al wat meer informatie over.

De film heeft een begroting van 1,1 miljoen euro, daarvan is inmiddels in Hilversum al 7,5 ton hard vastgelegd. De provincie Limburg is ook benaderd. We hebben het verzoek besproken in de IPO Lupus werkgroep en vastgesteld dat er voor de provincies zeker voordelen aan kunnen zitten om te participeren. Het kan een goede communicatietool zijn voor bredere begripsvorming over de wolf. Als we participeren kan er (tot op zekere hoogte) ook worden meegepraat over inhoud en afspraken worden gemaakt over het (rechtenvrij) gebruik van beelden voor informatie/voorlichting door de provincies. De provincie Gelderland heeft zo een film over de Veluwe eerder ondersteund met 2 ton omdat dit ook vanuit promotiedoeleinden gebruikt kon worden.

De kwaliteit van de filmbeelden zal hoog zijn, zie ook de link naar de teaser in de eerder ontvangen bijlage; zeker het bekijken waard!

Groet,

Onderwerp: Bijpraten Wolf
Locatie: Coffee & more?

Begin: do 25-10-2018 14:00
Einde: do 25-10-2018 15:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator:
Verplichte deelnemers:

Hey Heb je hier een momentje om bij te praten over de wolf?

Onderwerp: Thuis werken

Begin: vr 26-10-2018 08:00
Einde: vr 26-10-2018 17:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

To do;

* Webtekst
* Planning activiteiten wolf.
* Berekening (hobby vs beroeps)

* Planning PI's en workflow presentatie

* Shapefile [redacted]

Onderwerp: Wolvenzaken

Begin: di 30-10-2018 15:00
Einde: di 30-10-2018 17:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

* Def uitnodiging
* Def tekst
* VTH
* Plannen bijeenkomst wolf
* Plannen POHO bijpraten wolf 5 november
* Camera's

Onderwerp: [redacted] iz. wolf + [redacted]
Locatie: Kamer Henk

Begin: wo 31-10-2018 13:00
Einde: wo 31-10-2018 13:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

Onderwerp: Doorspreken Wolf
Locatie: kamer Henk Jumelet

Begin: wo 31-10-2018 13:00
Einde: wo 31-10-2018 14:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator:

Onderwerp: POHO

Begin: ma 5-11-2018 10:00
Einde: ma 5-11-2018 11:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator:

Bijpraten Wolf
Onderwerp: GS-standpunt Wolf

Begin: ma 12-11-2018 10:30
Einde: ma 12-11-2018 11:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator:
Verplichte deelnemers:

Hey

Henk Jumelet wil een gezamenlijk standpunt met GS vormen over de wolf, om in te brengen in de besluitvorming omtrent het wolvendraaiboek.

Heb je hier een momentje om daarover te sparren?

Met vriendelijke groet,

Onderwerp: Overleg Wolf en Staatsbosbeheer

Begin: di 13-11-2018 09:30
Einde: di 13-11-2018 10:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator:

Onderwerp: Wolf

Begin: ma 28-1-2019 08:00
Einde: ma 28-1-2019 08:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Check GW988f nog steeds op noord veluwe => F2
Onderwerp: Uitnodiging Wolf

Begin: do 21-2-2019 00:00
Einde: vr 22-2-2019 00:00
Tijd weergeven als: Vrij

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Categorieën: Afgedaan

Onderwerp: afstemmen wolf
Locatie: Projectruimte C2-42

Begin: wo 8-1-2020 13:00
Einde: wo 8-1-2020 14:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Voorlopig geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

Onderwerp: Wolf notitie
Locatie: com of telefoon

Begin: do 16-1-2020 11:00
Einde: do 16-1-2020 11:30
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

HOi,

Ik prik hier maar even, t kan voor mij ook nog wel op een later moment.

Groet,

[redacted]

Onderwerp: [redacted] inzake gebiedsproces wolf
Locatie: kamer Jumelet

Begin: do 23-1-2020 11:00
Einde: do 23-1-2020 11:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

Dd 20.1 bevestiging ontvangen, zie mail

Dd 20.1 [redacted] gebeld en gemaild, word teruggemaild

Onderwerp: Vierde ronde tafelgesprek wolf
Locatie: Vergaderzaal A. 004

Begin: di 11-2-2020 19:00
Einde: di 11-2-2020 21:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: Henk Jumelet

Verplichte deelnemers: [redacted] Jordan Jumelet [redacted]

Dd 3.2 koffie/thee/water en koek besteld voor 14 personen via [redacted]

Dd 31.1 save the date verzonden

Dd 23.1 uitgezet bij [redacted] 06[redacted]

Onderwerp: POHO notitie Wolf

Begin: di 18-2-2020 08:00
Einde: di 18-2-2020 12:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Onderwerp: kwartaaoverleg wolf

Begin: di 3-3-2020 13:00
Einde: di 3-3-2020 16:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Onderwerp: bijpraten WOlf
Locatie: C2/D flex

Begin: di 10-3-2020 13:30
Einde: di 10-3-2020 14:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

HO [redacted],

Graag bijpraten over de GS-nota en de communicatie die daaromheen moet komen.

Groet,

Onderwerp: inzake noodrasters/wolf
Locatie: Hooghalen

Begin: di 10-3-2020 15:30
Einde: di 10-3-2020 17:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers:

Dd 3.2 via 06

E-mail: @hotmail.com <mailto @hotmail.com>

heeft noodrasters van de provincie te leen en heeft Henk uitgenodigd om eens koffie te drinken en bij te praten over de wolf in Drenthe.

Vanaf dit adres nog even rijden naar de plek met de roosters.

Onderwerp: Voorbespreken Call reactie ronde tafel wolf

Begin: vr 3-4-2020 09:15
Einde: vr 3-4-2020 10:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator:
Verplichte deelnemers: Jordan Jumelet

Zie dat de call voor morgen met Henk verschoven is, bij deze maar even een momentje in de agenda voor het voorbespreken;

Via Zoom;

Meeting ID: 686 108 653
Password: 046348

Onderwerp: Overleg wolf gedeputeerde Peter Drenth + [redacted]
Locatie: Provinciehuis Utrecht, IJsselstijnzaal (9) uitegsteld tot nader order

Begin: do 9-4-2020 00:00
Einde: vr 10-4-2020 00:00
Tijd weergeven als: Vrij

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

Dd 10/3 verzet door overleg met minister op 26.3 in Den Haag

Dd 14.2 via [redacted] 026 [redacted]

Utrecht zaal, via [redacted]

Onderwerp: POHO wolf

Begin: ma 11-5-2020 10:00
Einde: ma 11-5-2020 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Onderwerp: Voorbereiding Gebiedscommissie wolf / Kwartaaloverleg

Begin: vr 29-5-2020 00:00
Einde: za 30-5-2020 00:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Onderwerp: Ged. Jumelet/Bgm. Oosterman - voorbespreking gebiedscie. Wolf 5 juni a.s.
Locatie: Via Teams - link in vergaderverzoek

Begin: wo 3-6-2020 10:00
Einde: wo 3-6-2020 11:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]@ooststellingwerf.nl; [redacted]
Optionele deelnemers: Jordan Jumelet

OnlineMeetingConfLink:
conf:sip:[redacted]@drenthe.nl;gruu;opaque=app:conf:focus:id:teams:2:0!19:meeting_ZGNiOThhNjItNTVkMi00ZTdhLTlmYjgtYTUzOGRiOWU2YmYy-thread.v2!10835fd7d88f49cd819ef3643e7c79ac!c79a514efddd4604a413d82f1aa74b13
SchedulingServiceMeetingOptionsUrl:
https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=10835fd7-d88f-49cd-819e-f3643e7c79ac&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_ZGNiOThhNjItNTVkMi00ZTdhLTlmYjgtYTUzOGRiOWU2YmYy@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL
SchedulingServiceUpdateUrl: https://scheduler.teams.microsoft.com/teams/c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13/10835fd7-d88f-49cd-819e-f3643e7c79ac/19_meeting_ZGNiOThhNjItNTVkMi00ZTdhLTlmYjgtYTUzOGRiOWU2YmYy@thread.v2/0
SkypeTeamsMeetingETag: "35002b5b-0000-0c00-0000-5ed6552b0000"
SkypeTeamsMeetingUrl: https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZGNiOThhNjItNTVkMi00ZTdhLTlmYjgtYTUzOGRiOWU2YmYy%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%2210835fd7-d88f-49cd-819e-f3643e7c79ac%22%7d
SkypeTeamsProperties:
{"cid":"19:meeting_ZGNiOThhNjItNTVkMi00ZTdhLTlmYjgtYTUzOGRiOWU2YmYy@thread.v2","private":true,"type":0,"mid":0,"rid":0,"uid":null}

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZGNiOThhNjItNTVkMi00ZTdhLTlmYjgtYTUzOGRiOWU2YmYy%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%2210835fd7-d88f-49cd-819e-f3643e7c79ac%22%7d>

Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=10835fd7-d88f-49cd-819e-f3643e7c79ac&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_ZGNiOThhNjItNTVkMi00ZTdhLTlmYjgtYTUzOGRiOWU2YmYy@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

2-6 AS: Ingepland in overleg met . Link toegevoegd.

Cp. M.i.v. 2-6 0516- @ooststellingwerf.nl
<mailto @ooststellingwerf.nl>

Met vriendelijke groet,?

en

Bestuurssecretariaat GS

gedeputeerde Henk Jumelet

<https://www.provincie.drenthe.nl/>

+31 592 <tel:+31592 >

@drenthe.nl <mailto @drenthe.nl>

Westerbrink 1

|

Postbus 122, 9400 AC Assen

+31 592 365555 <tel:+31592365555>

|

post@drenthe.nl <mailto:post@drenthe.nl>

www.provincie.drenthe.nl <https://www.provincie.drenthe.nl/>

Volg ons op

<https://www.facebook.com/provinciedrenthe/>

<https://twitter.com/ProvDrenthe>

<https://www.instagram.com/provdrenthe/>

<https://www.youtube.com/user/drenthenl>

Onderwerp: Gebiedscommissie wolf

Begin: vr 5-6-2020 13:00
Einde: vr 5-6-2020 15:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Onderwerp: Bellen werkbudget gebiedscommissie wolf

Begin: do 11-6-2020 13:00
Einde: do 11-6-2020 13:15

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

Hey [redacted]

Een poosje geleden heb je geholpen met het reserveren van een werkbudget voor de gebiedscommissie wolf (waarvoor nog heel erg dank! Vooral gezien de termijn waarop alles geregeld moest worden).

We zijn op dit moment bezig met de aanstelling voor de commissie, waarna ik vermoed dat zij aan de slag willen met het budget. Zouden we even kort bij kunnen kletsen over wat dat precies de randvoorwaarden en procedures voor zijn vanuit de financiën kant?

Groetjes,

[redacted]

Onderwerp: Afronden stukken Gebiedscommissie Wolf

Begin: wo 17-6-2020 09:00
Einde: wo 17-6-2020 17:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Onderwerp: OGB debat wolf

Begin: wo 17-6-2020 09:30
Einde: wo 17-6-2020 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Onderwerp: Geannuleerd: Overleg iz. de wolf; gebiedscommissie, communicatie en hoe om te gaan met de wolf tijdens het zomerreces
Locatie:Teams ; link in notities

Begin: di 30-6-2020 17:00
Einde: di 30-6-2020 17:30
Tijd weergeven als: Vrij

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]@drenthe.nl [redacted]

Urgentie: Hoog

Net met Henk afgestemd ; de afspraak komt eerst te vervallen.

[redacted] en [redacted] stemmen morgen met Henk af en zullen er op terug komen.

Onderwerp: BLOKKEN: afronden voor vakantie

Begin: vr 3-7-2020 08:00
Einde: vr 3-7-2020 17:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Afronden wolf
Beoordeling [redacted]

Onderwerp: Overleg Wolf-[redacted]/Jordan
Locatie:Kamer A.0.02

Begin: ma 27-7-2020 11:00
Einde: ma 27-7-2020 11:45

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Jordan Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]
Optionele deelnemers: [redacted]

Hallo [redacted],

Op verzoek van Jordan een overleg voor jullie ingepland.

5.1.2e [redacted] moest ik deze datum kiezen.

Groetjes [redacted]

Onderwerp: Bijeenkomst wolf - Gebiedscommissie

Begin: ma 31-8-2020 08:00
Einde: ma 31-8-2020 13:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Onderwerp: Teamsessie DE WOLF
Locatie: Beginpunt-Westerbroeken, Elp (Inclusief Lunch)

Begin: do 3-9-2020 11:00
Einde: do 3-9-2020 13:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Jordan Jumelet
Verplichte deelnemers: Jordan Jumelet; [redacted]
Optionele deelnemers: [redacted]

Beste mensen,

Buiten reikwijdte [redacted]

[redacted]

Tijdens een korte wandeling langs een aantal relevante locaties neem ik jullie mee in het verhaal van de wolf in Drenthe; het beest zelf, onze rol vanuit de provincie, wat de komst van de wolf betekent voor de inwoners van Drenthe en hoe we daarop anticiperen. Daarnaast wil ik heel graag met jullie in gesprek over de dilemma's die de komende tijd gaan spelen; bijvoorbeeld hoe pakken we het aan als we vanuit de provincie aan de ene kant gaan sturen op meer natuurbegrazing, terwijl we aan de andere kant ook verantwoordelijk zijn voor de wolf die in datzelfde gebied rondloopt. Maar boven alles is het de bedoeling dat we een gezellige ochtend hebben met z'n allen en bijpraten over wat ons bezig houdt.

Buiten reikwijdte

Tot dan!

buiten reikwijdte

Onderwerp: Wob Wolf
Locatie: E.0.72 Brainstormruimte

Begin: do 3-9-2020 15:00
Einde: do 3-9-2020 16:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator:
Verplichte deelnemers:
@drenthe.nl);

Wil je reageren met kennisgeving aan mij.

Als je liever via teams wil vergaderen dan hoor ik dat graag, dan stuur ik een uitnodiging.

Onderwerp: WOB wolf doorlopen

Begin: ma 7-9-2020 09:00
Einde: ma 7-9-2020 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator:
Verplichte deelnemers:

Onderwerp: Geannuleerd: Geannuleerd: Overleg iz. wolf/gebiedscommissie ;
Jordan en
Locatie: Kamer Henk

Begin: ma 7-9-2020 15:30
Einde: ma 7-9-2020 16:30
Tijd weergeven als: Vrij

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: Jordan Jumelet

Onderwerp: WOB wolf/Drentse Boermarken/brieven contact Gco

Begin: di 8-9-2020 08:00
Einde: di 8-9-2020 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator:

Onderwerp: wob wolf

Begin: do 10-9-2020 08:00
Einde: do 10-9-2020 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator:

Onderwerp: WOB wolf

Begin: ma 14-9-2020 08:00
Einde: ma 14-9-2020 13:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Onderwerp: onderzoeksverslag wolf
Locatie: assen

Begin: di 15-9-2020 11:00
Einde: di 15-9-2020 12:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

Onderwerp: Voorbereiding wolf RTV

Begin: ma 21-9-2020 10:00
Einde: ma 21-9-2020 10:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers [redacted]

Onderwerp: Aanpak wolf

Begin: ma 21-9-2020 14:00
Einde: ma 21-9-2020 15:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Onderwerp: Beoordeling inhoud Wob Wolf
Locatie: A0.0.3

Begin: wo 23-9-2020 10:30
Einde: wo 23-9-2020 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator:
Verplichte deelnemers:

Onderwerp: Overleg Aanpak Wolf (Gewijzigde versie)
Locatie: Kamer A.0.06 (LET OP wijziging kamer)

Begin: wo 23-9-2020 13:00
Einde: wo 23-9-2020 13:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Jordan Jumelet
Verplichte deelnemers:

Hallo Ladies,

21-09; Half uurtje eerder en kamer gewijzigd.

Tevens een MS-teams link in de afspraak gezet voor

21-09; gewijzigde datum op verzoek, tevens wijziging kamer.

Groetjes

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_Mzk3NjJjYmQtMmU1NC00NzA4LWJjZTEtYjU1NzQ2YzJiNjkz%40thread.v2/0?co

ntext=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%2278bd5dc4-b0b9-4649-80d8-da8a89e5a880%22%7d>

Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=78bd5dc4-b0b9-4649-80d8-da8a89e5a880&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_Mzk3NjJjYmQtMmU1NC00NzA4LWJjZTEtYjU1NzQ2YzJiNjkz@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: wob wolf

Begin: do 24-9-2020 13:00
Einde: do 24-9-2020 17:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator:

Onderwerp: WOB WOLF

Begin: vr 25-9-2020 08:00
Einde: vr 25-9-2020 17:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator:

Onderwerp: HENK RTV Uitzending Wolf

Begin: vr 25-9-2020 08:00
Einde: vr 25-9-2020 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator:

Onderwerp: Agenda PR Gr Wolf

Begin: ma 5-10-2020 16:00
Einde: ma 5-10-2020 17:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator:

Onderwerp: Projectoverleg Wolf
Locatie:MS Teams

Begin: do 8-10-2020 11:00
Einde: do 8-10-2020 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator:
Verplichte deelnemers:

N.a.v. overleg. 23 september.

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_MTk5N2U1MWItOTYxZi00MjhlLTliYTQtOTdhMjVjNmJmZDE5%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22187baf9b-865b-4607-a2c0-069183f5552a%22%7d>
Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=187baf9b-865b-4607-a2c0-069183f5552a&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_MTk5N2U1MWItOTYxZi00MjhlLTliYTQtOTdhMjVjNmJmZDE5@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: subsidieregeling compensatie maatregelingen gevolg vestiging Wolf
Locatie:Teams

Begin: vr 9-10-2020 11:00
Einde: vr 9-10-2020 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator:
Verplichte deelnemers:

Onderwerp: Check in Wolf

Begin: do 22-10-2020 13:00
Einde: do 22-10-2020 15:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator:

Onderwerp: Reservering Kennismaking Gebiedscommissie Ronde Tafel Wolf
Locatie: digitaal

Begin: do 19-11-2020 19:30
Einde: do 19-11-2020 21:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator:
Verplichte deelnemers: Henk Jumelet; @staatsbosbeheer.nl;
@upcmail.nl; @ nl
Optionele deelnemers: @gmail.com

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NzljMDIxMmMtZGI4YS00MTdiLWFmZmQtZGU2YmRkM2FhMjY4%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_NzljMDIxMmMtZGI4YS00MTdiLWFmZmQtZGU2YmRkM2FhMjY4@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Belmoment met
Locatie: Henk belt op 06

Begin: do 3-12-2020 10:00
Einde: do 3-12-2020 10:30
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

2/12 [redacted]

Hey [redacted], zou jij een moment kunnen zoeken waarop ik even kan bellen met Henk de komende dagen?

Ik heb zojuist even met Jordan afgestemd maar er doet zich een situatie voor in de gebiedscommissie wolf waar we het over moeten hebben.

Alvast bedankt,

Groet,

[redacted]

Onderwerp: afstemmen wob wolf
Locatie:ik bel je

Begin: ma 18-1-2021 09:30
Einde: ma 18-1-2021 10:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

Onderwerp: Overleg gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe
Locatie:Microsoft Teams-vergadering

Begin: wo 3-3-2021 13:00
Einde: wo 3-3-2021 15:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator:
Verplichte deelnemers:
staatsbosbeheer.nl

Goedemiddag allemaal,

Bij deze de vergader link voor de vergadering van de gebiedscommissie morgen. Ik zal zorgen dat ik jullie even een update kan geven over de subsidie & voorlopersregeling.

Daarnaast deel ik een brief van over wisselingen van de vertegenwoordiging van de TBO's in de gebiedscommissie. Haar vervanger, , sluit morgen ook aan bij de vergadering.

Tot morgen,

Met vriendelijke groet,

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZGJkOGVmMGUtNzE2Yy00ZGNmLWIyYWItMDc0ODYzYjZiZjY1%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722%22%7d>

Join with a video conferencing device

867217344@t.plcm.vc

Videovergaderings-id: 128 600 236 6

Alternatieve instructies voor bellen <https://dialin.plcm.vc/teams/?key=867217344&conf=1286002366>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-

d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_ZGJkOGVmMGUtNzE2Yy00ZGNmLWIyYWItMDc0ODYzYjZiZj
Y1@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Voorbereiding wolf bijeenkomst 22 maart
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: wo 17-3-2021 16:00
Einde: wo 17-3-2021 17:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]@wur.nl; [redacted]

Dag allen,

Op maandag 22 maart staat de bijeenkomst over de wolf gepland voor Drentse schapen-en geitenhouders. Het lijkt me goed om vóór die tijd even samen af te stemmen wie wat gaat vertellen en hoe. Zodat we alle aanwezigen goed kunnen voorzien van de juiste informatie. Daarom stuur ik jullie deze uitnodiging voor een overleg.

Hartelijke groeten,

[redacted]

Provincie Drenthe

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NWY5NTA4N2ItMjQ5OC00NjRmLTgxNDctYTQ2NjVjYjI1MWYz%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%2208e4167c-81cc-4337-b0c6-d6efe55676c9%22%7d>

Join with a video conferencing device

867217344@t.plcm.vc <mailto:867217344@t.plcm.vc>

Videovergaderings-id: 125 779 819 4

Alternatieve instructies voor bellen
<https://dialin.plcm.vc/teams/?key=867217344&conf=1257798194>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering
<https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=08e4167c-81cc-4337-b0c6-d6efe55676c9&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_NWY5NTA4N2ItMjQ5OC00NjRmLTgxNDctYTQ2NjVjYjI1MWYz@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Geannuleerd: Geannuleerd: Communicatie wolf
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: wo 7-4-2021 10:00
Einde: wo 7-4-2021 10:30
Tijd weergeven als: Vrij

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

Urgentie: Hoog

Microsoft Teams meeting

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NmI0YWIwYzctYTVjMy00ZTJjLThhY2MtZWFkY2RmYTY0YmNl%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%2208e4167c-81cc-4337-b0c6-d6efe55676c9%22%7d>

Join with a video conferencing device

867217344@t.plcm.vc <mailto:867217344@t.plcm.vc>

Videovergaderings-id: 126 575 969 6

Alternatieve instructies voor bellen
<https://dialin.plcm.vc/teams/?key=867217344&conf=1265759696>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering
<https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=08e4167c-81cc-4337-b0c6-d6efe55676c9&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_NmI0YWIwYzctYTVjMy00ZTJjLThhY2MtZWFkY2RmYTY0YmNl@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Overleg Werkzaamheden Wolf-
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: di 18-5-2021 09:30
Einde: di 18-5-2021 10:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator:
Verplichte deelnemers:

Hallo

Op verzoek van Jordan een overleg voor jullie ingepland, i.v.m. de werkzaamheden Wolf.

Groetjes

Microsoft Teams meeting

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_MTMxZDE4NDktYmUyZC00MzhmLThlNjMtYjJkMzJmYzFkMjI3%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22eca416d5-a039-4992-a0ae-fb31d7906f22%22%7d>

Join with a video conferencing device

867217344@t.plcm.vc <mailto:867217344@t.plcm.vc>

Videovergaderings-id: 124 110 067 7

Alternatieve instructies voor bellen
<https://dialin.plcm.vc/teams/?key=867217344&conf=1241100677>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering
<https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=eca416d5-a039-4992-a0ae-fb31d7906f22&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_MTMxZDE4NDktYmUyZC00MzhmLThlNjMtYjJkMzJmYzFkMjI3@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Geannuleerd: Geannuleerd: Aanvraag wolfwerend raster

Begin: wo 19-5-2021 11:00
Einde: wo 19-5-2021 11:30
Tijd weergeven als: Vrij

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator:
Verplichte deelnemers:

Urgentie: Hoog

Hoi en

Een beetje rommelig dit, maar het overleg is niet meer nodig. Ik heb zojuist contact gehad met de aanvrager en ik ben er toch nog met hem uitgekomen. Er was een foutje in de berekening gemaakt. En daardoor komen wij nu beide op hetzelfde bedrag uit en is er geen probleem meer.

Groetjes,

Onderwerp: Overleg Bijpraten Wolf
Locatie: Provinciehuis

Begin: do 10-6-2021 10:15
Einde: do 10-6-2021 11:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Jordan Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

Hallo [redacted],

Op verzoek van Jordan een overleg voor jullie ingepland. Onderwerp bijpraten Wolf.

De afspraak vindt fysiek plaats in het Provinciehuis.

Groetjes [redacted]

Onderwerp: Werkzaamheden Wolf
Locatie:K.A.1.14

Begin: ma 15-11-2021 10:30
Einde: ma 15-11-2021 11:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

Microsoft Teams-vergadering

Deelnemen op uw computer of via de mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZDg2ZTU4YjQtNjZhOC00NTY0LWFiZmYtM2E4Y2ZlYTg3NjYw%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22763486b0-d556-456d-acc6-3ec0fc22dd21%22%7d>

Deelnemen met een apparaat voor videovergaderingen

867217344@t.plcm.vc <mailto:867217344@t.plcm.vc>

Videovergaderings-id: 128 867 324 9

Alternatieve VTC-instructies <https://dialin.plcm.vc/teams/?key=867217344&conf=1288673249>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=763486b0-d556-456d-acc6-3ec0fc22dd21&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_ZDg2ZTU4YjQtNjZhOC00NTY0LWFiZmYtM2E4Y2ZlYTg3NjYw@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Vooroverleg gebiedscie. wolf
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: di 16-11-2021 14:30
Einde: di 16-11-2021 15:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator:
Verplichte deelnemers:

Hopelijk is dit moment ook goed, woensdag is mijn deeltijd dag en ik heb verschillende afspraken staan? Lukt het niet laat me het even weten, dan moet ik even schuiven.

Microsoft Teams-vergadering

Deelnemen op uw computer of via de mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NDkzNjFhMzktYmM1ZC00OTkyLTkwOGEtNDU0Mzk5ZTUxM2Qw%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22763486b0-d556-456d-acc6-3ec0fc22dd21%22%7d>

Deelnemen met een apparaat voor videovergaderingen

867217344@t.plcm.vc <mailto:867217344@t.plcm.vc>

Videovergaderings-id: 128 378 514 0

Alternatieve VTC-instructies <https://dialin.plcm.vc/teams/?key=867217344&conf=1283785140>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=763486b0-d556-456d-acc6-3ec0fc22dd21&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_NDkzNjFhMzktYmM1ZC00OTkyLTkwOGEtNDU0Mzk5ZTUxM2Qw@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Buiten Reikwijdte

[redacted]

Microsoft Teams-vergadering

Deelnemen op uw computer of via de mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZTJiNmRkYWEtYzdmMS00NmE1LThkYjItNWVlMmIwZmE1Njcw%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22b26b290e-a42d-406b-a95f-df4956c29edf%22%7d>

Deelnemen met een apparaat voor videovergaderingen

867217344@t.plcm.vc <mailto:867217344@t.plcm.vc>

Videovergaderings-id: 123 369 690 8

Alternatieve VTC-instructies <https://dialin.plcm.vc/teams/?key=867217344&conf=1233696908>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=b26b290e-a42d-406b-a95f-df4956c29edf&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_ZTJiNmRkYWEtYzdmMS00NmE1LThkYjItNWVlMmIwZmE1Njcw@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Overleg WOLF-rollen/taken (Gewijzigde versie)
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: wo 15-12-2021 12:30
Einde: wo 15-12-2021 13:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Jordan Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

Hallo [redacted] en Jordan,

09-12; Helaas moet ik het overleg verplaatsen naar volgende week. Helaas is er geen ander moment waarop jullie agenda's overeenkomen.

Op verzoek van [redacted] een overleg Wolf ingepland. MS-teams link is bijgevoegd.

Groetjes [redacted]

Microsoft Teams-vergadering

Deelnemen op uw computer of via de mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_MTE4YzBiNWQtMDg2ZS00ZTI2LWJiZDEtYWQ5NDhjOGQxZDk4%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%2278bd5dc4-b0b9-4649-80d8-da8a89e5a880%22%7d>

Deelnemen met een apparaat voor videovergaderingen

867217344@t.plcm.vc <mailto:867217344@t.plcm.vc>

Videovergaderings-id: 126 802 358 1

Alternatieve VTC-instructies <https://dialin.plcm.vc/teams/?key=867217344&conf=1268023581>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=78bd5dc4-b0b9-4649-80d8-da8a89e5a880&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_MTE4YzBiNWQtMDg2ZS00ZTI2LWJiZDEtYWQ5NDhjOGQxZDk4@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: PoHo Jumelet
Locatie:MS-Teams

Begin: ma 31-5-2021 10:30
Einde: ma 31-5-2021 13:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: Wekelijks
Type terugkeerpatroon: Vindt elke maandag plaats van 10:30 tot 13:00 geldig vanaf 11-1-2021 tot 10-12-2021.

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]; Henk Jumelet; [redacted]; Jordan Jumelet; [redacted]
Arnout Venekamp; [redacted]; [redacted]; [redacted]
Optionele deelnemers: [redacted]

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZWY1MzI1ZDYtMjRmNi00MTUxLTlmMzEtNDczYmYwNDFmODg0%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22187baf9b-865b-4607-a2c0-069183f5552a%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=187baf9b-865b-4607-a2c0-069183f5552a&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-

d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_ZWY1MzI1ZDYtMjRmNi00MTUxLTlmMzEtNDczYmYwNDFmODg0@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Uitnodiging: bijeenkomst lupus overleg op di 21. aug 2018 13:00 - 16:00 (CEST)
[redacted]@drenthe.nl)
Locatie:k. 0.68 provinciehuis Assen

Begin: di 21-8-2018 13:00
Einde: di 21-8-2018 16:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]

meer informatie »

bijeenkomst lupus overleg
Wanneer di 21. aug 2018 13:00 – 16:00 Midden-Europese tijd - Amsterdam
Waar k. 0.68 provinciehuis Assen (kaart)
Agenda [redacted]@drenthe.nl
Wie • [redacted] - organisator
• [redacted]@bij12.nl
• [redacted]@gelderland.nl
• [redacted]@drenthe.nl
• [redacted]@overijssel.nl
• [redacted]@brabant.nl
• [redacted]@prvlimburg.nl
• [redacted]@bij12.nl
• [redacted]@drenthe.nl
• [redacted]@provinciegroningen.nl

extra overleg voor afronding concept wolvenplan voor as woensdag
Deelnemen? Ja - Misschien - Nee meer opties » Uitnodiging van Google Agenda
Je ontvangt dit e-mailbericht in het account [redacted]@drenthe.nl omdat je een deelnemer bent voor deze afspraak.

buiten reikwijdte

[redacted]

Onderwerp: Wolvenkwartaal overleg
Locatie:Op de rivier

Begin: di 3-3-2020 13:45
Einde: di 3-3-2020 15:45
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Voorlopig geaccepteerd

Organisator: [redacted]

Beste allen,

Zoals in het laatste kwartaal overleg afgesproken is er 3 maart een volgend wolven kwartaal overleg.

Voor de provinciale mensen geldt dat zij naar eigen inzicht kunnen bepalen wel of niet aanwezig te zijn. Mede afhankelijk of er op dat moment wat in uw provincie heeft gespeeld.

Met de allerbeste wensen voor het nieuwe jaar! Een gezond, gelukkig en goed 2020 gewenst.

Met vriendelijke groeten,

[redacted]

Onderwerp: Geannuleerde afspraak met notitie: Wolven in Nederland overleg op di 31. mrt 2020 10:00 - 12:00 (CEST) ([redacted]@drenthe.nl)
Locatie: Staatsbosbeheer, Smallepad 5, 3811 MG Amersfoort, Nederland

Begin: di 31-3-2020 10:00
Einde: di 31-3-2020 12:00
Tijd weergeven als: Vrij

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]@zoogdiervereniging.nl

Deze afspraak is geannuleerd met deze opmerking:
"Zie mijn mail, dit overleg gaat niet door"

Wolven in Nederland overleg

Wanneer
di 31. mrt 2020 10:00 – 12:00 Midden-Europese tijd - Amsterdam
Waar

Staatsbosbeheer, Smallepad 5, 3811 MG Amersfoort, Nederland (kaart <https://www.google.com/maps/search/Staatsbosbeheer,+Smallepad+5,+3811+MG+Amersfoort,+Nederland?hl=nl>)
Agenda
[redacted]@drenthe.nl
Wie
(Gastenlijst is verborgen op verzoek van de organisator)
Uitnodiging van Google Agenda <https://www.google.com/calendar/>

Je ontvangt dit e-mailbericht in het account [redacted]@drenthe.nl omdat je een deelnemer bent voor deze afspraak.

buiten reikwijdte

[redacted]

Onderwerp: Zoom meeting invitation - Voorbespreken confcall wolven
Locatie:https://us04web.zoom.us/j/686108653?pwd=VVhWbWxYM2hCclR2TUZKWXZuT0pRUT09

Begin: vr 3-4-2020 09:15
Einde: vr 3-4-2020 09:45

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: [redacted]

[redacted] is inviting you to a scheduled Zoom meeting.

Join Zoom Meeting
https://us04web.zoom.us/j/686108653?pwd=VVhWbWxYM2hCclR2TUZKWXZuT0pRUT09

Meeting ID: 686 108 653
Password: 046348Onderwerp: Kort Overleg Wolvenstukken
Locatie:Via Teams?

Begin: wo 8-4-2020 12:00
Einde: wo 8-4-2020 12:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: [redacted]

Verplichte deelnemers: [redacted]; Jordan Jumelet

SkypeTeamsProperties:
{"cid":"19:meeting_OWY1ZjU0NTQtZWRhNC00ZTUxLTg3NWYtYTI3OGRmOWUzNDhh@thread.v2","rid":0,"mid":0,"uid":null,"private":true,"type":0}
SkypeTeamsMeetingUrl: https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_OWY1ZjU0NTQtZWRhNC00ZTUxLTg3NWYtYTI3OGRmOWUzNDhh%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722%22%7d
SchedulingServiceUpdateUrl: https://scheduler.teams.microsoft.com/teams/c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13/ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722/19_meeting_OWY1ZjU0NTQtZWRhNC00ZTUxLTg3NWYtYTI3OGRmOWUzNDhh@thread.v2/0
OnlineMeetingConfLink:
conf:sip[redacted]@drenthe.nl;gruu;opaque=app:conf:focus:id:teams:2:0!19:meeting_OWY1ZjU0NTQtZWRhNC00ZTUxLTg3NWYtYTI3OGRmOWUzNDhh-thread.v2!ecf7725a12664f02bbbdf5716d297722!c79a514efddd4604a413d82f1aa74b13
TeamsVtcTenantId: c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13

Jullie krijgen zo nieuwe stukken nav inout van subsidies en GS advisering

---

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_OWY1ZjU0NTQtZWRhNC00ZTUxLTg3NWYtYTI3OGRmOWUzNDhh%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722%22%7d>
Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_OWY1ZjU0NTQtZWRhNC00ZTUxLTg3NWYtYTI3OGRmOWUzNDhh@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Wolvenoverleg
Locatie:Via Teams

Begin: do 23-4-2020 10:00
Einde: do 23-4-2020 10:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]; Jordan Jumelet; [redacted]

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_MmYwZWYwMTctNGUwNy00OGU0LThlZDItYzA3ZjQ5MjRmYmNj%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%2210835fd7-d88f-49cd-819e-f3643e7c79ac%22%7d>
Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=10835fd7-d88f-49cd-819e-f3643e7c79ac&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_MmYwZWYwMTctNGUwNy00OGU0LThlZDItYzA3ZjQ5MjRmYmNj@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: KWARTAALOVERLEG WOLF
Locatie: BIJ12 UTRECHT

Begin: di 2-6-2020 13:00
Einde: di 2-6-2020 15:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]

Beste allen,

Zoals de vorige bijeenkomst afgesproken is er op 2 juni een wolvenkwartaaloverleg gepland. Theoretisch (COVID-19 maatregelen NL) lijken wij ook fysiek bijeen te kunnen komen. De vraag is of dit praktisch kan (zaal, afstand etc.), of het mag (beleid deelnemende organisaties) en of ieder dat ook wil.

Toch stuur ik dit vergaderverzoek, nader informatie volgt zodra meer bekend. Voor alle zekerheid de oproep om rekening te houden met een digitale bijeenkomst via TEAMS.

Heeft iedereen dit programma ter beschikking? Zo niet laat mij dit even weten.

Met vriendelijke groeten,

[redacted]

Onderwerp: Info en comm wolven ([redacted] belt)

Begin: do 18-6-2020 15:00
Einde: do 18-6-2020 16:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator:
Verplichte deelnemers:

Onderwerp: IPO WOLVEN WERKGROEP
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: wo 22-7-2020 10:30
Einde: wo 22-7-2020 11:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator:

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NmZlNWEyODMtMTZmNi00ZmIzLTgxY2QtNDU0Zjc0YjcyNDRm%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_NmZlNWEyODMtMTZmNi00ZmIzLTgxY2QtNDU0Zjc0YjcyNDRm@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: IPO wolvenwergroep
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: wo 12-8-2020 10:00
Einde: wo 12-8-2020 11:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NjcwZWE3N2EtMjIyOS00MzFmLWFjZDQtZjFkZmM4ZWE3YjVj%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_NjcwZWE3N2EtMjIyOS00MzFmLWFjZDQtZjFkZmM4ZWE3YjVj@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: IPO wolvenwerkgroep
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: wo 19-8-2020 13:00
Einde: wo 19-8-2020 14:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NWE0NmFkYTktYjMwNy00Y2Y1LTlhMGUtOWFlMzgxZGVhNmU1%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_NWE0NmFkYTktYjMwNy00Y2Y1LTlhMGUtOWFlMzgxZGVhNmU1@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: IPO wolven werkgroep
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: wo 26-8-2020 10:00
Einde: wo 26-8-2020 11:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_Y2UzZGVmZjgtNGE3Ni00ZDhiLWIwZDItMDViMDQzMzhhMDA1%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_Y2UzZGVmZjgtNGE3Ni00ZDhiLWIwZDItMDViMDQzMzhhMDA1@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: IPO Wolvenwerkgroep
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: wo 9-9-2020 13:30
Einde: wo 9-9-2020 14:30
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]

Beste mensen, om het maar ingepland te hebben. Agenda en evt. stukken volgen t.z.t. m.v.g [redacted]

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_OTkxYmNmOGQtZWM0Ny00OTNkLThiNjctNTA5NDU3NWVjOTU3%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_OTkxYmNmOGQtZWM0Ny00OTNkLThiNjctNTA5NDU3NWVjOTU3@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Vervolgstappen opstarten landelijke wolvencommissie
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: di 22-9-2020 11:00
Einde: di 22-9-2020 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]

Snelheidshalve plan ik deze vast in. Alleen van [redacted] heb ik nog geen reactie ontvangen. Daarnaast heeft [redacted] aangegeven dat hij niet kan.

Groet,

[redacted]

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_MzMyMTMyODUtNWRlNC00OGZiLWE4MGQtZDI3OTZjY2MxMzZl%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%226c7136eb-6295-48c8-9ead-1bdf1020345c%22%2c%22Oid%22%3a%22cdcd4c8e-c33f-4eba-95f2-0d3cbfa96715%22%7d>

Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=cdcd4c8e-c33f-4eba-95f2-0d3cbfa96715&tenantId=6c7136eb-6295-48c8-9ead-1bdf1020345c&threadId=19_meeting_MzMyMTMyODUtNWRlNC00OGZiLWE4MGQtZDI3OTZjY2MxMzZl@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: IPO WOLVEN WERKGROEP
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: wo 21-10-2020 14:00
Einde: wo 21-10-2020 15:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]@gelderland.nl; [redacted]@prvlimburg.nl; [redacted]@provinciegroningen.nl [redacted]@provinciegroningen.nl; [redacted]@brabant.nl; [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@fryslan.frl; [redacted]@fryslan.frl; [redacted]@drenthe.nl; [redacted]@drenthe.nl; [redacted]@minlnv.nl; [redacted]@minlnv.nl; [redacted]
Optionele deelnemers: [redacted]; [redacted]@Brabant.nl

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_Mzk2ODBlMDItNjdmOC00NmFjLWE1OTUtZTc2N2NhYzAxZDNm%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_Mzk2ODBlMDItNjdmOC00NmFjLWE1OTUtZTc2N2NhYzAxZDNm@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Kennismaken Ronde Tafel en Gebiedscommissie Preventie Wolvenschade Drenthe

Begin: ma 9-11-2020 20:15
Einde: ma 9-11-2020 21:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator:
Verplichte deelnemers:

SkypeTeamsProperties:
{"cid":"19:meeting_NTk5NzU3NzAtY2ZkZi00Zjc3LTk0NjAtZTI1OTUzOTU3YTZh@thread.v2","rid":0,"mid":0,"uid":null,"private":true,"type":0}
SkypeTeamsMeetingUrl: https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NTk5NzU3NzAtY2ZkZi00Zjc3LTk0NjAtZTI1OTUzOTU3YTZh%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722%22%7d
SchedulingServiceUpdateUrl: https://scheduler.teams.microsoft.com/teams/c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13/ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722/19_meeting_NTk5NzU3NzAtY2ZkZi00Zjc3LTk0NjAtZTI1OTUzOTU3YTZh@thread.v2/0
OnlineMeetingConfLink:
conf:sip @drenthe.nl;gruu;opaque=app:conf:focus:id:teams:2:0!19:meeting_NTk5NzU3NzAtY2ZkZi00Zjc3LTk0NjAtZTI1OTUzOTU3YTZh-thread.v2!ecf7725a12664f02bbbdf5716d297722!c79a514efddd4604a413d82f1aa74b13
TeamsVtcTenantId: c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13

Geachte meneer/mevrouw

In samenwerking met de gebiedscommissie heeft Henk Jumelet u uitgenodigd voor een digitaal overleg om kennis te maken met de gebiedscommissie preventie wolvenschade. Het tijdstip is iets verschoven ten opzichte van de uitnodiging die u in de eerste instantie heeft gekregen.

Bij verdere vragen kunt u contact opnemen met mij via @drenthe.nl.

Met vriendelijke groet,

Microsoft Teams-vergadering
Neem deel via uw computer of mobiele app
Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NTk5NzU3NzAtY2ZkZi00Zjc3LTk0NjAtZTI1OTUzOTU3YTZh%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722%22%7d>
Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_NTk5NzU3NzAtY2ZkZi00Zjc3LTk0NjAtZTI1OTUzOTU3YTZh@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Bespreken concept subsidieregeling Wolvenschade

Begin: di 10-11-2020 08:30
Einde: di 10-11-2020 09:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

SkypeTeamsProperties:
{"cid":"19:meeting_ODQyOWQ3ZDgtYmNiZS00NTllLThlMDEtNDdkY2MwNzUyZjRi@thread.v2","rid":0,"mid":0,"uid":null,"private":true,"type":0}
SkypeTeamsMeetingUrl: https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ODQyOWQ3ZDgtYmNiZS00NTllLThlMDEtNDdkY2MwNzUyZjRi%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%220169f711-6478-4918-ba15-2c9428b4f4f3%22%7d
SchedulingServiceUpdateUrl: https://scheduler.teams.microsoft.com/teams/c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13/0169f711-6478-4918-ba15-2c9428b4f4f3/19_meeting_ODQyOWQ3ZDgtYmNiZS00NTllLThlMDEtNDdkY2MwNzUyZjRi@thread.v2/0
OnlineMeetingConfLink:
conf:sip[redacted]@drenthe.nl;gruu;opaque=app:conf:focus:id:teams:2:0!19:meeting_ODQyOWQ3ZDgtYmNiZS00NTllLThlMDEtNDdkY2MwNzUyZjRi-thread.v2!0169f71164784918ba152c9428b4f4f3!c79a514efddd4604a413d82f1aa74b13
TeamsVtcTenantId: c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13

Microsoft Teams-vergadering
Neem deel via uw computer of mobiele app
Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ODQyOWQ3ZDgtYmNiZS00NTllLThlMDEtNDdkY2MwNzUyZjRi%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%220169f711-6478-4918-ba15-2c9428b4f4f3%22%7d>
Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=0169f711-6478-4918-ba15-2c9428b4f4f3&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_ODQyOWQ3ZDgtYmNiZS00NTllLThlMDEtNDdkY2MwNzUyZjRi@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: IPO WOLVEN WERKGROEP
Locatie:Microsoft Teams-vergadering

Begin: di 10-11-2020 14:00
Einde: di 10-11-2020 15:30
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator:
Verplichte deelnemers: @gelderland.nl; @prvlimburg.nl; @provinciegroningen.nl @provinciegroningen.nl; @brabant.nl; @brabant.nl; @overijssel.nl; @overijssel.nl @fryslan.frl; @fryslan.frl; @drenthe.nl @drenthe.nl @minlnv.nl; @minlnv.nl;

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NGY3MDEzZTYtMmI3Yi00NTNiLTlkOTUtM2VhZTNiOWUyNjkw%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_NGY3MDEzZTYtMmI3Yi00NTNiLTlkOTUtM2VhZTNiOWUyNjkw@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: IPO wolvenwerkgroep
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: di 24-11-2020 14:30
Einde: di 24-11-2020 16:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator:
Verplichte deelnemers: @gelderland.nl; @prvlimburg.nl; @provinciegroningen.nl @provinciegroningen.nl; @brabant.nl; @overijssel.nl; @overijssel.nl @fryslan.frl; @fryslan.frl; @drenthe.nl; @drenthe.nl; @minlnv.nl; @minlnv.nl;

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_MGQyYjNmNzYtMDk2Yy00NWE1LTgzZjgtYmU3MzZlNmUwZmFl%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_MGQyYjNmNzYtMDk2Yy00NWE1LTgzZjgtYmU3MzZlNmUwZmFl@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Kwartaaloverleg wolf
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: di 1-12-2020 14:00
Einde: di 1-12-2020 16:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]@zoogdiervereniging.nl; [redacted]@wur.nl; [redacted]@gelderland.nl [redacted]@prvlimburg.nl; [redacted]@provinciegroningen.nl; [redacted]@overijssel.nl [redacted]@fryslan.frl; [redacted]@drenthe.nl; [redacted]@minlnv.nl; [redacted]@brabant.nl; [redacted]@drenthe.nl; [redacted]@provinciegroningen.nl; [redacted]@fryslan.frl;
Optionele deelnemers: [redacted]@minlnv.nl [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@zoogdiervereniging.nl; [redacted]

Beste allen,

Bij deze de uitnodiging voor het Kwartaaloverleg wolf op 1 december van 14:00-16:00 via Teams. Hieronder staat de link om deel te nemen aan het overleg.

Agenda volgt tzt.

_____

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NmE4Y2U4ZjEtZjZiNC00N2FmLWE4ZTEtYjFmYmI2NzM3MjI4%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%22f7ccb207-1aab-4104-90a1-7bb6babf0f77%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=f7ccb207-1aab-4104-90a1-7bb6babf0f77&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_NmE4Y2U4ZjEtZjZiNC00N2FmLWE4ZTEtYjFmYmI2NzM3MjI4@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

_____

Groeten,

[redacted] Natuurmonitoring

Werkdagen: maandag – donderdag

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.BIJ12.nl <http://www.bij12.nl/>

T +31 (0)6 [redacted] [redacted]@bij12.nl <mailto[redacted]@bij12.nl>

_____

Onderwerp: IPO WOLVENWERKGROEP
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: di 19-1-2021 14:00
Einde: di 19-1-2021 16:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]@gelderland.nl; [redacted]@prvlimburg.nl; [redacted]@provinciegroningen.nl; [redacted]@provinciegroningen.nl; [redacted]@brabant.nl; [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@fryslan.frl; [redacted]@fryslan.frl; [redacted]@drenthe.nl [redacted]@drenthe.nl; [redacted]@minlnv.nl [redacted]@minlnv.nl; [redacted]
Optionele deelnemers: [redacted]@flevoland.nl; [redacted]

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NjZmOWEzODQtNzM3OC00ZWI5LTk1M2MtNzhjYTMyZGQyMzg3%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_NjZmOWEzODQtNzM3OC00ZWI5LTk1M2MtNzhjYTMyZGQyMzg3@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: IPO WOLVENWERKGROEP
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: di 16-3-2021 10:00
Einde: di 16-3-2021 12:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator:
Verplichte deelnemers: @gelderland.nl; @prvlimburg.nl @provinciegroningen.nl @provinciegroningen.nl; @brabant.nl; @brabant.nl; @overijssel.nl; @overijssel.nl; @fryslan.frl @fryslan.frl; @drenthe.nl; @drenthe.nl; @flevoland.nl; @minlnv.nl; @minlnv.nl;
Optionele deelnemers: - Zoogdiervereniging;

In de vorige bijeenkomst is op verzoek van een aantal leden van de wolvenwerkgroep dit overleg naar de ochtend verplaatst. Agenda en stukken volgen volgende week. M.v.g.

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_MWNkNGRjZTgtMTViYy00MTA3LWJlMDctNzhiMTI5NjBmZGEx%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_MWNkNGRjZTgtMTViYy00MTA3LWJlMDctNzhiMTI5NjBmZGEx@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Geannuleerd: Geannuleerd: IPO WOLVENWERKGROEP
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: di 27-4-2021 13:30
Einde: di 27-4-2021 15:30
Tijd weergeven als: Vrij

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator:

Verplichte deelnemers: @gelderland.nl @prvlimburg.nl; @provinciegroningen.nl @provinciegroningen.nl; @brabant.nl; @overijssel.nl @overijssel.nl; @fryslan.frl; @fryslan.frl; @drenthe.nl; @drenthe.nl; @flevoland.nl; @minlnv.nl; @minlnv.nl;

Urgentie: Hoog

Microsoft Teams meeting

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NmJmNjA0ODgtM2RhYS00ZTIwLWI5MjctMGZmZGZhNTNkOTYw%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_NmJmNjA0ODgtM2RhYS00ZTIwLWI5MjctMGZmZGZhNTNkOTYw@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: IPO WOLVEN WERKGROEP
Locatie:Microsoft Teams-vergadering

Begin: di 18-5-2021 13:30
Einde: di 18-5-2021 15:30
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator:
Verplichte deelnemers: @gelderland.nl; @prvlimburg.nl; @provinciegroningen.nl; @provinciegroningen.nl; @brabant.nl; @overijssel.nl @overijssel.nl; @fryslan.frl; @fryslan.frl; @drenthe.nl; @drenthe.nl; @flevoland.nl; @minlnv.nl @minlnv.nl

Optionele deelnemers: [redacted]

Microsoft Teams meeting

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZDJlNDdkODQtODljMi00NTE5LTk5NmQtYmU3M2VmMWJlNGRl%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_ZDJlNDdkODQtODljMi00NTE5LTk5NmQtYmU3M2VmMWJlNGRl@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Geannuleerd: Geannuleerd: Bijpraten voortgang monitoring Drenthe
Locatie:Teams

Begin: do 10-6-2021 11:00
Einde: do 10-6-2021 11:45
Tijd weergeven als: Vrij

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Voorlopig geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]@zoogdiervereniging.nl; [redacted]
Optionele deelnemers: [redacted]

Urgentie: Hoog

Beste allen,

10.2e [redacted] bij te praten over de voortgang van de monitoring in Drenthe. Graag verplaats ik daarom het overleg naar een ander moment. Ik stem hierover nog met jullie af.

Groet,

[redacted]

Hallo allemaal,

Graag plan ik dit moment in om het samen over de voortgang van de wolvenmonitoring in Drenthe te hebben. Jullie hebben aangegeven op 10 juni, 11:00 te kunnen. De link voor het Teams-overleg vind je onderaan deze mail.

Er is geen formele agenda; bespreekpunten kunnen desgewenst voorafgaand aan dit gesprek rondgestuurd worden.

In ieder geval kunnen we stilstaan bij:

* Wat is de stand van zaken,
* Waar zijn de camera's ingezet,
* Wat zijn de resultaten tot zo ver (ondanks afwezigheid territoriale wolf),
* Hoe lopen de contacten,
* Etc.

Tot dan!

Met vriendelijke groeten,

[redacted]

[redacted] Natuurmonitoring

Werkdagen: maandag – donderdag

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.BIJ12.nl <http://www.bij12.nl/>

T +31 (0)6 [redacted] | [redacted]@bij12.nl <mailto[redacted]@bij12.nl>

Microsoft Teams meeting

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NWExMWY2N2YtOGNiOC00NGRhLWExMjgtYWViZTg3NjgxNGRk%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%22f7ccb207-1aab-4104-90a1-7bb6babf0f77%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=f7ccb207-1aab-4104-90a1-7bb6babf0f77&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_NWExMWY2N2YtOGNiOC00NGRhLWExMjgtYWViZTg3NjgxNGRk@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: IPO WOLVENWERKGROEP
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: di 15-6-2021 13:30
Einde: di 15-6-2021 15:30
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]@gelderland.nl; [redacted]@prvlimburg.nl; [redacted]@provinciegroningen.nl [redacted]@provinciegroningen.nl; [redacted]@brabant.nl [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@fryslan.frl; [redacted]@fryslan.frl; [redacted]@drenthe.nl; [redacted]@drenthe.nl; [redacted]@flevoland.nl; [redacted]@minlnv.nl; [redacted]@minlnv.nl; [redacted]

Optionele deelnemers: [redacted]@minlnv.nl; [redacted]

Microsoft Teams meeting

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZjIyNTMzMDEtYjA0NS00ZTBkLThjM2YtYjk2ZDNlZDA0NzIz%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_ZjIyNTMzMDEtYjA0NS00ZTBkLThjM2YtYjk2ZDNlZDA0NzIz@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: IPO WOLVEN WERKGROEP
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: di 6-7-2021 13:30
Einde: di 6-7-2021 15:30
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]@gelderland.nl; [redacted]@prvlimburg.nl [redacted]@provinciegroningen.nl; [redacted]@provinciegroningen.nl; [redacted]@brabant.nl; [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@fryslan.frl; [redacted]@fryslan.frl; [redacted]@drenthe.nl; [redacted]@drenthe.nl; [redacted]@flevoland.nl; [redacted]@minlnv.nl; [redacted]@minlnv.nl; [redacted]
Optionele deelnemers: [redacted]@minlnv.nl [redacted]@wur.nl; [redacted]

Microsoft Teams meeting

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_MTJlYzIyN2UtODIxZi00MmI2LTk4ZjMtNzQ1MTRlNDU1NWY0%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_MTJlYzIyN2UtODIxZi00MmI2LTk4ZjMtNzQ1MTRlNDU1NWY0@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: EXTRA IPO WOLVEN WERKGROEP
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: ma 4-10-2021 10:00
Einde: ma 4-10-2021 12:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]@gelderland.nl [redacted]@provinciegroningen.nl; [redacted]@provinciegroningen.nl [redacted]@fryslan.frl [redacted]@fryslan.frl; [redacted]@drenthe.nl [redacted]@drenthe.nl; [redacted]@drenthe.nl [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@overijssel.nl; [redacted]@brabant.nl [redacted]@prvlimburg.nl; [redacted]@flevoland.nl [redacted]@zeeland.nl [redacted]@minlnv.nl [redacted]@minlnv.nl

Beste allen, deze maandagochtend kwam als kansrijk uit de inventarisatieronde. De bedoeling is dan te spreken over de te maken beleidskeuzes voor het wolvenplan 2022.

M.v.g. [redacted]

Microsoft Teams-vergadering zOALS

Deelnemen op uw computer of via de mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ODA1MDAyZmUtYTBjYi00NTZmLTk5MGItYWNiM2RmZWU5YjFh%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_ODA1MDAyZmUtYTBjYi00NTZmLTk5MGItYWNiM2RmZWU5YjFh@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Geannuleerd: Geannuleerd: Vooroverleg IPO overleg wolven

Begin: wo 13-10-2021 10:00
Einde: wo 13-10-2021 11:00
Tijd weergeven als: Vrij

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator:
Verplichte deelnemers:

SkypeTeamsProperties:
{"cid":"19:meeting_NzgwOWFlOTUtNmI4ZS00NWFjLWJhYzktMjgyNzA5ODQ5Yjg3@thread.v2","rid":0,"mid":0,"uid":null,"private":true,"type":0}
SkypeTeamsMeetingUrl: https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NzgwOWFlOTUtNmI4ZS00NWFjLWJhYzktMjgyNzA5ODQ5Yjg3%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22763486b0-d556-456d-acc6-3ec0fc22dd21%22%7d
SchedulingServiceUpdateUrl: https://api.scheduler.teams.microsoft.com/teams/c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13/763486b0-d556-456d-acc6-3ec0fc22dd21/19_meeting_NzgwOWFlOTUtNmI4ZS00NWFjLWJhYzktMjgyNzA5ODQ5Yjg3@thread.v2/0
OnlineMeetingConfLink:
conf:sip:@drenthe.nl;gruu;opaque=app:conf:focus:id:teams:2:0!19:meeting_NzgwOWFlOTUtNmI4ZS00NWFjLWJhYzktMjgyNzA5ODQ5Yjg3-thread.v2!763486b0d556456dacc63ec0fc22dd21!c79a514efddd4604a413d82f1aa74b13
TeamsVtcTenantId: c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13
TeamsVtcConferenceId: 1247930392
MeetingCreateSource: TeamsMiddleTier_OBO_desktop

Microsoft Teams-vergadering
Neem deel via uw computer of mobiele app
Klik hier om aan de vergadering deel te nemen <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NzgwOWFlOTUtNmI4ZS00NWFjLWJhYzktMjgyNzA5ODQ5Yjg3%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22763486b0-d556-456d-acc6-3ec0fc22dd21%22%7d>
Join with a video conferencing device
867217344@t.plcm.vc
Videovergaderings-id: 124 793 039 2
Alternatieve instructies voor bellen <https://dialin.plcm.vc/teams/?key=867217344&conf=1247930392>
Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=763486b0-d556-456d-acc6-3ec0fc22dd21&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_NzgwOWFlOTUtNmI4ZS00NWFjLWJhYzktMjgyNzA5ODQ5Yjg3@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: IPO WOLVEN WERKGROEP
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: di 19-10-2021 13:30
Einde: di 19-10-2021 15:30
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator:
Verplichte deelnemers: @gelderland.nl; @prvlimburg.nl; @provinciegroningen.nl; @provinciegroningen.nl; @brabant.nl; @overijssel.nl; @overijssel.nl; @fryslan.frl; @fryslan.frl @drenthe.nl; @drenthe.nl; @flevoland.nl; @minlnv.nl;
Optionele deelnemers:

Microsoft Teams meeting

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZDU1NjNiNTYtNDY0NS00Yjg0LTljM2ItMzkwY2Y5ZjhhYWUw%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_ZDU1NjNiNTYtNDY0NS00Yjg0LTljM2ItMzkwY2Y5ZjhhYWUw@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Geannuleerd: Geannuleerd: Vooroverleg IPO overleg wolven

Begin: do 18-11-2021 13:00
Einde: do 18-11-2021 14:00
Tijd weergeven als: Vrij

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator:
Verplichte deelnemers:

SkypeTeamsProperties:
{"cid":"19:meeting_NDdhNTFlMDEtMmFhMy00OWFhLTlhOGUtMjE5ODQ2MjA0MzAz@thread.v2","rid":0,"mid":0,"uid":null,"private":true,"type":0}
SkypeTeamsMeetingUrl: https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NDdhNTFlMDEtMmFhMy00OWFhLTlhOGUtMjE5ODQ2MjA0MzAz%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22763486b0-d556-456d-acc6-3ec0fc22dd21%22%7d
SchedulingServiceUpdateUrl: https://api.scheduler.teams.microsoft.com/teams/c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13/763486b0-d556-456d-acc6-3ec0fc22dd21/19_meeting_NDdhNTFlMDEtMmFhMy00OWFhLTlhOGUtMjE5ODQ2MjA0MzAz@thread.v2/0
OnlineMeetingConfLink:
conf:sip: @drenthe.nl;gruu;opaque=app:conf:focus:id:teams:2:0!19:meeting_NDdhNTFlMDEtMmFhMy00OWFhLTlhOGUtMjE5ODQ2MjA0MzAz-thread.v2!763486b0d556456dacc63ec0fc22dd21!c79a514efddd4604a413d82f1aa74b13
TeamsVtcTenantId: c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13
TeamsVtcConferenceId: 1271135472
MeetingCreateSource: TeamsMiddleTier_OBO_desktop

Microsoft Teams-vergadering
Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om aan de vergadering deel te nemen <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NDdhNTFlMDEtMmFhMy00OWFhLTlhOGUtMjE5ODQ2MjA0MzAz%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22763486b0-d556-456d-acc6-3ec0fc22dd21%22%7d>
Join with a video conferencing device
867217344@t.plcm.vc
Videovergaderings-id: 127 113 547 2
Alternatieve instructies voor bellen <https://dialin.plcm.vc/teams/?key=867217344&conf=1271135472>
Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=763486b0-d556-456d-acc6-3ec0fc22dd21&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_NDdhNTFlMDEtMmFhMy00OWFhLTlhOGUtMjE5ODQ2MjA0MzAz@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: IPO WOLVENWERKGROEP
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: di 23-11-2021 13:30
Einde: di 23-11-2021 15:30
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator:
Verplichte deelnemers: @gelderland.nl @prvlimburg.nl; @provinciegroningen.nl; @provinciegroningen.nl; @brabant.nl; @overijssel.nl @overijssel.nl @fryslan.frl; @fryslan.frl; @drenthe.nl @drenthe.nl; @flevoland.nl; @minlnv.nl;
Optionele deelnemers:

Microsoft Teams meeting

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_Y2U3MDNkMTMtMmQ3Yi00ODBiLWJhMGItYTlkZmY2NWQ1MTJk%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-

cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_Y2U3MDNkMTMtMmQ3Yi00ODBiLWJhMGItYTlkZmY2NWQ1MTJk@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Subsidieregeling voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Begin: vr 26-11-2021 11:30
Einde: vr 26-11-2021 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]
Optionele deelnemers: [redacted]@[redacted].nl

Microsoft Teams-vergadering
Deelnemen op uw computer of via de mobiele app
Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_MjJiMmQxYTgtNzJiZC00ZDhlLThlMzYtODlhZWYzMGU0MTBl%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22c082176c-075a-41ef-a8b3-65754a9f052f%22%7d>
Deelnemen met een apparaat voor videovergaderingen
867217344@t.plcm.vc
Videovergaderings-id: 123 927 449 7
Alternatieve VTC-instructies <https://dialin.plcm.vc/teams/?key=867217344&conf=1239274497>
Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=c082176c-075a-41ef-a8b3-65754a9f052f&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_MjJiMmQxYTgtNzJiZC00ZDhlLThlMzYtODlhZWYzMGU0MTBl@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Wijziging Subsidieregeling Voorkomen schade door wolven provincie Drenthe

Begin: di 30-11-2021 13:30
Einde: di 30-11-2021 14:30
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]

Verplichte deelnemers:
Optionele deelnemers: @ .nl

Microsoft Teams-vergadering
Deelnemen op uw computer of via de mobiele app
Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_MGQzZjE4MzktZjIzNi00NWY2LTlmZjYtMTVkN2MzNTYzZTY5%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22c082176c-075a-41ef-a8b3-65754a9f052f%22%7d>
Deelnemen met een apparaat voor videovergaderingen
867217344@t.plcm.vc
Videovergaderings-id: 125 408 220 2
Alternatieve VTC-instructies <https://dialin.plcm.vc/teams/?key=867217344&conf=1254082202>
Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=c082176c-075a-41ef-a8b3-65754a9f052f&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_MGQzZjE4MzktZjIzNi00NWY2LTlmZjYtMTVkN2MzNTYzZTY5@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: IPO Wolvenwerkgroep (extra bijeenkomst 22 december)
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: wo 22-12-2021 13:30
Einde: wo 22-12-2021 15:30
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator:
Verplichte deelnemers: @gelderland.nl; @provinciegroningen.nl; @provinciegroningen.nl; @fryslan.frl; @fryslan.frl; @drenthe.nl; @drenthe.nl; @drenthe.nl; @drenthe.nl; @overijssel.nl; @overijssel.nl; @brabant.nl; @prvlimburg.nl; @prvlimburg.nl; @flevoland.nl; @zeeland.nl @provincie-utrecht.nl; minlnv.nl @minlnv.nl

Beste collega’s Zie separate mail. M.v.g.

Microsoft Teams-vergadering

Deelnemen op uw computer of via de mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_MGIzZmY3MTQtYTIxZS00MDZmLThlYjQtYTE5N2I1YmM4MDBk%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%223e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8%22%2c%22Oid%22%3a%2287324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=87324d29-7546-4295-9d39-cec8c041b15f&tenantId=3e59eba2-be15-48b7-a6f5-90ea332822f8&threadId=19_meeting_MGIzZmY3MTQtYTIxZS00MDZmLThlYjQtYTE5N2I1YmM4MDBk@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: vervolg organiseren studiereis Polen

Begin: ma 5-2-2018 12:00
Einde: ma 5-2-2018 12:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

Excuses voor het tijdstip, de eerstvolgende gelegenheid dat we allemaal kunnen wordt anders pas in maart.

buiten reikwijdte

[redacted]

Onderwerp: Wolvendraaiboek?

Begin: do 14-6-2018 08:00
Einde: do 14-6-2018 15:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Onderwerp: wolvenfilm
Locatie: flex comm

Begin: do 19-7-2018 15:30
Einde: do 19-7-2018 16:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

Collega's,

Ik heb onlangs een verzoek doorgestuurd om te participeren in een film over de terugkeer van de wolf naar Nederland. Het lijkt me goed om hierover even een half uurtje van gedachten te wisselen, volgens de agenda's zou donderdagmiddag voor ons allen moeten passen.

Inmiddels heb ik er ook al wat meer informatie over.

De film heeft een begroting van 1,1 miljoen euro, daarvan is inmiddels in Hilversum al 7,5 ton hard vastgelegd. De provincie Limburg is ook benaderd. We hebben het verzoek besproken in de IPO Lupus werkgroep en vastgesteld dat er voor de provincies zeker voordelen aan kunnen zitten om te participeren. Het kan een goede communicatietool zijn voor bredere begripsvorming over de wolf. Als we participeren kan er (tot op zekere hoogte) ook worden meegepraat over inhoud en afspraken worden gemaakt over het (rechtenvrij) gebruik van beelden voor informatie/voorlichting door de provincies. De provincie Gelderland heeft zo een film over de Veluwe eerder ondersteund met 2 ton omdat dit ook vanuit promotiedoeleinden gebruikt kon worden.

De kwaliteit van de filmbeelden zal hoog zijn, zie ook de link naar de teaser in de eerder ontvangen bijlage; zeker het bekijken waard!

Groet, [redacted]

Onderwerp: Presentaties Wolven (15 & 16 aug)

Begin: ma 13-8-2018 10:00
Einde: ma 13-8-2018 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Onderwerp: Voorbereiden casus wolvenbeleid
Locatie: Projectruimte C2-42

Begin: di 2-10-2018 12:00
Einde: di 2-10-2018 13:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

Even projectruimte ivm gevoeligheid dossier. Lunch mee nemen naar boven

Onderwerp: Overleg iz. Wolvendraaiboek; Jordan Jumelet, [redacted] en [redacted]
+[redacted]
Locatie: Kamer Henk

Begin: wo 17-10-2018 09:00
Einde: wo 17-10-2018 10:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: Jordan Jumelet; [redacted]

10/10 afspraak o.v.v. Henk. Graag inpassen in jullie agenda's. Gr. [redacted]

Onderwerp: Vragen jordan

Begin: ma 29-10-2018 10:00
Einde: ma 29-10-2018 11:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

* Wolvenplan langs GS
* Verspreiden concept PS, vaststellen datum.

Onderwerp: Wolvenzaken

Begin: di 30-10-2018 15:00
Einde: di 30-10-2018 17:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

* Def uitnodiging
* Def tekst
* VTH
* Plannen bijeenkomst wolf
* Plannen POHO bijpraten wolf 5 november
* Camera's

Onderwerp: GS-standpunt Wolf

Begin: ma 12-11-2018 10:30
Einde: ma 12-11-2018 11:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

Hey [redacted],

Henk Jumelet wil een gezamenlijk standpunt met GS vormen over de wolf, om in te brengen in de besluitvorming omtrent het wolvendraaiboek.

Heb je hier een momentje om daarover te sparren?

Met vriendelijke groet,

[redacted]

Onderwerp: Overleg Wolvenwerk

Begin: ma 19-11-2018 11:30
Einde: ma 19-11-2018 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator:

Onderwerp: Wolvenoverleg?

Begin: di 14-1-2020 14:00
Einde: di 14-1-2020 16:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator:

Onderwerp: Kort vooroverleg schaapskuddes (beheermaatregelen)
Locatie: ergens plekje zoeken

Begin: di 4-2-2020 09:00
Einde: di 4-2-2020 09:45

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator:
Verplichte deelnemers:

Even ter voorbereiding van 10 februari.

Dan hebben we weer vervolg overleg over de beheermaatregelen met aantal vertegenwoordigers van de schaapskuddes.

schuift ook even aan (ivm bijpraten wolvenproblematiek)

Groetjes

Onderwerp: Overleg
Locatie: C2-zelf plekje zoeken

Begin: di 11-2-2020 13:30

Einde: di 11-2-2020 14:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Jordan Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

Hallo [redacted],

Op verzoek van Jordan een overleg voor jullie ingepland.

Onderwerp is dossier wolven.

Groetjes [redacted]

Onderwerp: Bila wolventafel

Begin: do 13-2-2020 10:00
Einde: do 13-2-2020 11:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

Heheheh even met een formele titel

Onderwerp: Conference call wolventafel
Locatie: via easyconference 0900 1970

Begin: vr 3-4-2020 10:00
Einde: vr 3-4-2020 10:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: Jordan Jumelet; [redacted]

Code 1953

Onderwerp: Geannuleerd: Geannuleerd: Res. wolventafel
Locatie: nnb

Begin: di 12-5-2020 19:00
Einde: di 12-5-2020 21:00
Tijd weergeven als: Vrij

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

Urgentie: Hoog

7.5 MJ: bericht van [redacted] ontvangen dat het overleg niet doorgaat.

29.4 MJ: Mail gestuurd naar [redacted] of dit overleg door gaat in welke vorm

Dd 17.3 via [redacted]

Onderwerp: Wolvenstukken

Begin: di 23-6-2020 09:00
Einde: di 23-6-2020 10:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Onderwerp: BLOKKEN; afronden wolvenwerkzaamheden

Begin: di 30-6-2020 08:00
Einde: di 30-6-2020 17:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Onderwerp: Burgemeester Oosterman iz. gebiedscommissie preventie wolvenschade + [redacted]
Locatie: Gemeentehuis Ooststellingwerf, 't Oost 11 8431 LE Oosterwolde

Begin: vr 28-8-2020 09:00
Einde: vr 28-8-2020 10:00

Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

Cp. Intern: [redacted]

18/8 overleg bevestigd; def. ingepland

Onderwerp: Burgemeester Oosterman iz. gebiedscommissie preventie wolvenschade + [redacted]
Locatie: Gemeentehuis Ooststellingwerf, 't Oost 11 8431 LE Oosterwolde

Begin: vr 28-8-2020 09:00
Einde: vr 28-8-2020 10:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]; Henk Jumelet

Cp. Intern [redacted]

18/8 overleg bevestigd; def. ingepland

Onderwerp: Gebiedscommissie Preventie Wolvenschade
Locatie: [redacted]

Begin: wo 2-9-2020 09:30
Einde: wo 2-9-2020 11:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator:
Verplichte deelnemers: @staatsbosbeheer.nl;
Harry Oosterman; @upcmail.nl
Optionele deelnemers: @gmail.com

Goedemiddag,

Naar aanleiding van de datumprikker is dit het moment waarop iedereen heeft aangegeven dat ze bij elkaar konden komen voor overleg van de gebiedscommissie.

We vergaderen bij Harry Oosterman, zijn adres staat in de beschrijving. De stukken zal ik op een later moment toesturen.

Met vriendelijke groet,

Onderwerp: Teamsessie DE WOLF
Locatie: Beginpunt-Westerbroeken, Elp (Inclusief Lunch)

Begin: do 3-9-2020 11:00
Einde: do 3-9-2020 13:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Jordan Jumelet
Verplichte deelnemers: Jordan Jumelet;
Optionele deelnemers:

Beste mensen,

Om 11 uur beginnen we onze teamsessie bij de uitkijktoren Holmers-Halkenbroek. buiten reikwijdte

Tijdens onze sessie wil ik met jullie andere ogen naar dit gebied kijken; namelijk die van de wolf.

Tijdens een korte wandeling langs een aantal relevante locaties neem ik jullie mee in het verhaal van de wolf in Drenthe; het beest zelf, onze rol vanuit de provincie, wat de komst van de wolf betekent voor de inwoners van Drenthe en hoe we daarop anticiperen. Daarnaast wil ik heel graag met jullie in gesprek over de dilemma's die de komende tijd gaan spelen; bijvoorbeeld hoe pakken we het aan als we vanuit de provincie aan de ene kant gaan sturen op meer natuurbegrazing, terwijl we aan de andere kant ook verantwoordelijk zijn voor de wolf die in datzelfde gebied rondloopt. Maar boven alles is het de bedoeling dat we een gezellige ochtend hebben met z'n allen en bijpraten over wat ons bezig houdt.

Het is de bedoeling dat we rond 12 uur weer terug zijn bij ons startpunt om een lunch te genieten.

En geen zorgen dat we wolvengebied in gaan; zolang niemand een rode jas aandoet en een mand met koekjes meeneemt zijn we helemaal veilig ??

Tot dan!

buiten reikwijdte

Onderwerp: Gebiedscommissie preventie Wolvenschade

Locatie:E.0.067

Begin: wo 23-9-2020 14:00
Einde: wo 23-9-2020 16:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator:
Verplichte deelnemers: ; Oosterman, Harry; ; ;
Optionele deelnemers: @gmail.com

Goedemorgen allen,

Bij deze de officiële agenda-afspraak voor de komende vergadering. Ik heb een ruimte weten te reserveren op het provinciehuis.

Groet,

Onderwerp: Wolvenoverleg
Locatie:MS-Teams

Begin: do 5-11-2020 13:00
Einde: do 5-11-2020 14:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator:
Verplichte deelnemers:

Vervolg van overleg 8 oktober

Microsoft Teams-vergadering
Neem deel via uw computer of mobiele app
Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_Y2QzMzZmNjgtZDJkOC00YWFmLWIzZDAtNWM3NGYwNTU0Yjky%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22187baf9b-865b-4607-a2c0-069183f5552a%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=187baf9b-865b-4607-a2c0-069183f5552a&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_Y2QzMzZmNjgtZDJkOC00YWFmLWIzZDAtNWM3NGYwNTU0Yjky@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Stuk WOB wolven

Begin: di 19-1-2021 10:00
Einde: di 19-1-2021 11:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator:

Onderwerp: Stuk WOB wolven 2?

Begin: wo 20-1-2021 11:00
Einde: wo 20-1-2021 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator:

Onderwerp: Wolvenstukken

Begin: di 2-2-2021 08:00
Einde: di 2-2-2021 14:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator:

Onderwerp: Voorkomen schade door wolven
Locatie: Telefonisch

Begin: di 2-2-2021 10:00
Einde: di 2-2-2021 10:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator:
Verplichte deelnemers:

Hoi ,

Ik heb nog een aantal vragen over de regeling voorkomen schade door wolven.

Groetjes [redacted]

Onderwerp: Overleg gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: wo 3-3-2021 13:00
Einde: wo 3-3-2021 15:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]; Harry Oosterman; Oosterman, Harry; [redacted]@staatsbosbeheer.nl

Goedemiddag allemaal,

Bij deze de vergader link voor de vergadering van de gebiedscommissie morgen. Ik zal zorgen dat ik jullie even een update kan geven over de subsidie & voorlopersregeling.

Daarnaast deel ik een brief van [redacted] over wisselingen van de vertegenwoordiging van de TBO's in de gebiedscommissie. Haar vervanger, [redacted], sluit morgen ook aan bij de vergadering.

Tot morgen,

Met vriendelijke groet,

[redacted]

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZGJkOGVmMGUtNzE2Yy00ZGNmLWIyYWItMDc0ODYzYjZiZjY1%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722%22%7d>

Join with a video conferencing device

867217344@t.plcm.vc

Videovergaderings-id: 128 600 236 6

Alternatieve instructies voor bellen <https://dialin.plcm.vc/teams/?key=867217344&conf=1286002366>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_ZGJkOGVmMGUtNzE2Yy00ZGNmLWIyYWItMDc0ODYzYjZiZjY1@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Voorkomen schade door wolven
Locatie: Telefonisch

Begin: vr 5-3-2021 13:00
Einde: vr 5-3-2021 13:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

Hoi [redacted],

Ik zou je graag nog een paar vragen stellen over een aantal aanvragen die ik heb binnen gekregen. Heb jij tijd om deze met mij door te nemen?

Groetjes [redacted]

Onderwerp: Voorkomen schade door wolven

Begin: di 11-5-2021 13:00
Einde: di 11-5-2021 13:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

Hoi [redacted]

Ik zou graag even met jou willen sparren over een subsidieaanvraag.

Groetjes, [redacted]

Onderwerp: MEMO StaVaZ wolven

Begin: wo 26-5-2021 08:00
Einde: wo 26-5-2021 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: [redacted]

Onderwerp: Vooroverleg IPO Wolvenwerkgroep
Locatie: Op provincie?

Begin: di 6-7-2021 11:00
Einde: di 6-7-2021 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]

Hallo [redacted] en [redacted]

Bij deze een uurtje om het IPO wolvenoverleg voor te bespreken.

Ik ben op dat moment op het provinciehuis, jullie ook? Laat maar even weten.

Groetjes,

[redacted]

Onderwerp: Vooroverleg IPO overleg wolven
Locatie: E0.66

Begin: di 31-8-2021 10:30
Einde: di 31-8-2021 11:30
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]
Resources: E0.66

MeetingCreateSource: TeamsMiddleTier_OBO_desktop

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om aan de vergadering deel te nemen <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_YWI5OTUwNzQtMDhlMi00NDkzLWE2MzEtYTk2OTg1ZTJkOTY1%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22763486b0-d556-456d-acc6-3ec0fc22dd21%22%7d>

Join with a video conferencing device

867217344@t.plcm.vc <mailto:867217344@t.plcm.vc>

Videovergaderings-id: 124 944 117 9

Alternatieve instructies voor bellen
<https://dialin.plcm.vc/teams/?key=867217344&conf=1249441179>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering
<https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=763486b0-d556-456d-acc6-3ec0fc22dd21&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_YWI5OTUwNzQtMDhlMi00NDkzLWE2MzEtYTk2OTg1ZTJkOTY1@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Agenda gebiedscommissie Drenthe

Datum; 3 maart, 13:00 – 15:00
Locatie; digitaal
Aanwezig; Harry Oosterman, [redacted]

1. Opening & Stand van zaken

2. Discussiepunten schadepreventieplan
Eerder is een discussietabel ingevuld bij het concept schadepreventieplan. In deze tabel lopen principiële vraagstukken en tekstuele opmerkingen door elkaar. In de nota zijn de belangrijkste vraagstukken eruit gefilterd.
Bijlage 1. Discussiepunten schadepreventieplan
Bijlage 2. Discussietabel schadepreventieplan
Bijlage 3. Concept schadepreventieplan

3. Rondvraag en sluiting

Agenda gebiedscommissie Drenthe

Datum; 23 september
Locatie; digitaal
Aanwezig; Harry Oosterman,

1. Opening & Stand van zaken
Bijlage1. Kwartaaalrapportage sept 2021

2. Discussiepunten schadepreventieplan
Op basis van eerdere feedback is het concept schadepreventieplan bijgewerkt. In het bijgevoegde document zijn de opmerkingen weergeven om samen te bespreken. De uitkomsten van de discussie tijdens het vorige overleg zijn bijgevoegd als bijlage 3.
Bijlage 2. Werkversie schadepreventieplan
Bijlage 3. Uitkomsten discussiepunten schadepreventieplan

3. Rapportage subsidieaanvragen
Het is wenselijk dat we een goed inzicht krijgen de ontwikkeling van het aantal aanvragen.
Hieruit zou een standaard kwartaalrapportage uit kunnen volgen. Mogelijk synchroon aan de kwartaalrapportage van BIJ12.
Ik heb in Gelderland hetzelfde punt geagendeerd. Zie bijlage.

4. Wolvenconsulent
Ik stel voor om ook in Drenthe een wolvenconsulent aan te stellen.
In Gelderland is aan de gang gegaan. Zie bijgaand functieprofiel.
In Overijssel wordt binnenkort een wolvencoördinator met een tweetal assistenten met dezelfde taken in het pakket aangesteld

5. Gebiedsgericht preventieplan
De belangrijkste onderwerpen van het preventieplan zijn inmiddels uitgevoerd of worden elders (b.v. LOW) opgepakt:
subsidieregeling: is er al
eisen aan wolfwerende afrasteringen: is er al, BIJ12 norm
escalatieladder: opgepakt door het LOW, uitwerking in nieuw IPO wolvenplan
vergoeding arbeid: opgepakt door de Gelderse wolvencommissie (LTO, VGSN)

Graag zou ik met de overige commissieleden van gedachten willen wisselen of het nog nodig is om een compleet gebiedsgericht preventieplan voor Drenthe op te stellen.

Het enige echte open punt is de aanwijzing van het risicogebied waarvoor de subsidieregeling geldt. Wat mij betreft kan de commissie hier een apart advies over geven. Dit zou ook een hogere attentiewaarde hebben.

6. **Werkplan**
Ik stel voor om een werkplan te maken met de onderwerpen die wij verder gaan aanpakken.
Onderwerpen:
Communicatie over de subsidieregeling om de deelname te bevorderen.
Etc.

7. **EU toestemming voor uitkering hoger dan 20.000 Euro**
Dit moet via LNV geregeld worden. Afspraak maken dat de provincie dit in gang zet.

8. **Functioneren wolvencommissie en ambtelijke ondersteuning**
Afspraken over vergader frequentie
Concept verslag binnen 1 week na vergadering. (niet vlak voor volgende vergadering)
Uitbetaling vacatiegelden en reiskostenvergoedingen (nog steeds niets ontvangen)
Doorgeven van documentatie LOW (vergaderstukken, verslagen, etc.) In LOW is afgesproken dat dat via de provinciale ambtenaren naar de provinciale commissie zou gaan.

9. **Rondvraag en sluiting**

Agenda gebiedscommissie Drenthe

Datum; 23 september
Locatie; digitaal
Aanwezig; Harry Oosterman,

1. Opening & Stand van zaken
Bijlage1. Kwartaaalrapportage sept 2021

2. Discussiepunten schadepreventieplan
Op basis van eerdere feedback is het concept schadepreventieplan bijgewerkt. In het bijgevoegde document zijn de opmerkingen weergeven om samen te bespreken. De uitkomsten van de discussie tijdens het vorige overleg zijn bijgevoegd als bijlage 3.
Bijlage 2. Werkversie schadepreventieplan
Bijlage 3. Uitkomsten discussiepunten schadepreventieplan

3. Rondvraag en sluiting

Agenda gebiedscommissie Drenthe

Datum; 26 november, 9:30 – 11:30
Locatie; digitaal
Aanwezig; Harry Oosterman, [redacted]

1. Aandachtspunten ontmoeting ronde tafel en gebiedscommissie (Ter goedkeuring)
Verslag van de aandachtspunten van de digitale bijeenkomst ronde tafel en de gebiedscommissie, plus presentatie.
Bijlage 1. Aandachtspunten ontmoeting ronde tafel en gebiedscommissie
Bijlage 2. Presentatie digitale bijeenkomst

2. Voorstel tijdlijn (ter goedkeuring)
Naar aanleiding van de digitale bijeenkomst is er een concept streefbeeld opgesteld met tijdlijn om naar toe te werken in januari.
Bijlage 3. Voorstel tijdlijn

3. Rapport Wageningen + subsidieregeling
Wageningen is gevraagd om advies te geven over welke gebieden in Drenthe het hoogste risico lopen op schade. GS zal op 8 december besluiten dit gebied aan te wijzen. Gelijktijdig zullen zij, in overeenstemming met de brief van de gebiedscommissie van september, een subsidieregeling openstellen gelijk aan die in Gelderland. De gedeputeerde heeft toegezegd dat de gebiedscommissie hier vooraf advies over uit mag spreken.
Bijlage 4. Advies Wageningen
Bijlage 5. Concept subsidieverordening

4. Discussiepunten schadepreventieplan
Eerder is een discussietabel ingevuld bij het concept schadepreventieplan. In deze tabel lopen principiële vraagstukken en tekstuele opmerkingen door elkaar. In de nota zijn de belangrijkste vraagstukken eruit gefilterd.
Bijlage 6. Discussiepunten schadepreventieplan
Bijlage 7. Discussietabel schadepreventieplan

5. Bezetting gebiedscommissie (mondeling)
Tijdens de ontmoeting met de ronde tafel is nog eens toegezegd het al dan niet toevoegen van leden van de ronde tafel aan de bezetting van de gebiedscommissie te overwegen.

6. Opvolging Shetlandponyfokvereniging Drenthe
Het bestuur heeft een brief gestuurd over de bedenkingen van de verenigingen van de wolf. Voorstel van [redacted] is dat vertegenwoordiging van de gebiedscommissie eens bij het bestuur op visite gaat.
Bijlage 8. Brief shetlandponys.

Agenda gebiedscommissie wolf Drenthe
Datum: 19 november 2021
Locatie: Kamer A.002 provinciehuis Assen

1. **Opening en stand van zaken**

2. **Verslag 23 september 2021**

3. **Rapportage subsidieaanvragen**
   - actuele stand van zaken; hoeveel budget is er al aangevraagd etc.
   - begrenzing gebied loslaten
   - actuele stand van aanwezigheid wolf in Drenthe
   - hoe verder communiceren om schapenhouders te activeren hun dieren te beschermen

4. **Houtskoolschets Rapportage wolvencommissie/ Gebiedsgericht preventieplan**

5. **Aanstelling wolvenconsulent**

6. **Werkplan**

7. **EU toestemming voor uitkering hoger dan € 20.000,00**
   Dit moet via LNV geregeld worden. Afspraak maken dat de provincie dit in gang zet.

8. **Landelijke ontwikkelingen**

9. **Functioneren wolvencommissie en ambtelijke ondersteuning**

10. **Terugkoppeling herdersdag VGSN 12 november 2021 in Ruinen**
    Wat kan de gebiedscommissie Drenthe oppakken

11. **Brief [redacted] “impact wolf” (bijlage)**

12. **Rondvraag en sluiting**

Onderwerp: Online bijeenkomst: preventie tegen wolf aanvallen

Begin: ma 22-3-2021 19:15
Einde: ma 22-3-2021 21:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator:
Verplichte deelnemers: ; Henk Jumelet; @Staatsbosbeheer.nl; @upcmail.nl; @home.nl; @gcsix.nl; @gmail.com; @wur.nl; @staatsbosbeheer.nl
Optionele deelnemers: @ooststellingwerf.nl; ; @gmail.com

SkypeTeamsProperties:
{"cid":"19:meeting_ZDMxMDlmZmQtNTZmNS00ZTAyLTlhZmMtYjA1Y2RlYmVmN2Zm@thread.v2","rid":0,"mid":0,"uid":null,"private":true,"type":0}
SkypeTeamsMeetingUrl: https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZDMxMDlmZmQtNTZmNS00ZTAyLTlhZmMtYjA1Y2RlYmVmN2Zm%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%2208e4167c-81cc-4337-b0c6-d6efe55676c9%22%7d
SchedulingServiceUpdateUrl: https://api.scheduler.teams.microsoft.com/teams/c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13/08e4167c-81cc-4337-b0c6-d6efe55676c9/19_meeting_ZDMxMDlmZmQtNTZmNS00ZTAyLTlhZmMtYjA1Y2RlYmVmN2Zm@thread.v2/0
OnlineMeetingConfLink:
conf:sip @drenthe.nl;gruu;opaque=app:conf:focus:id:teams:2:0!19:meeting_ZDMxMDlmZmQtNTZmNS00ZTAyLTlhZmMtYjA1Y2RlYmVmN2Zm-thread.v2!08e4167c81cc4337b0c6d6efe55676c9!c79a514efddd4604a413d82f1aa74b13
TeamsVtcTenantId: c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13
TeamsVtcConferenceId: 1297973207

Microsoft Teams-vergadering
Neem deel via uw computer of mobiele app
Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZDMxMDlmZmQtNTZmNS00ZTAyLTlhZmMtYjA1Y2RlYmVmN2Zm%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%2208e4167c-81cc-4337-b0c6-d6efe55676c9%22%7d>
Join with a video conferencing device
867217344@t.plcm.vc
Videovergaderings-id: 129 797 320 7
Alternatieve instructies voor bellen
<https://dialin.plcm.vc/teams/?key=867217344&conf=1297973207>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=08e4167c-81cc-4337-b0c6-d6efe55676c9&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_ZDMxMDlmZmQtNTZmNS00ZTAyLTlhZmMtYjA1Y2RlYmVmN2Zm@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Bijeenkomst gebiedscommissie Wolf
Locatie: (Statenzaal) Provinciehuis, Westerbrink 1 9405 BJ Assen

Begin: vr 8-1-2021 13:30
Einde: vr 8-1-2021 15:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: Jordan Jumelet [redacted]@upcmail.nl; [redacted]@home.nl; [redacted].nl; [redacted]@staatsbosbeheer.nl; [redacted]@ooststellingwerf.nl
Optionele deelnemers: [redacted]

Categorieën: Telefonische afspraak

Geachte leden van de gebiedscommissie,

De vergadering van morgen zal plaatsvinden op het provinciehuis in de Statenzaal van 13:30-15:30 uur.

De agenda ziet er als volgt uit:

1. Opening & mededelingen

2. Terugblik op proces tot nu toe door provincie en daarna reactie gebiedscommissie

3. Volgende stappen/toekomst, inclusief vervolgafspraken

4. wvttk

5. Sluiting

Namens de voorzitter van de gebiedscommissie,

Met vriendelijke groet,?

Werkdagen: ma, di, do en vrij

<https://www.provincie.drenthe.nl/>

+31 592 <tel:+31592 >

@drenthe.nl <mailto @drenthe.nl>

Westerbrink 1

|

Postbus 122, 9400 AC Assen

+31 592 365555 <tel:+31592365555>

|

post@drenthe.nl <mailto:post@drenthe.nl>

www.provincie.drenthe.nl <https://www.provincie.drenthe.nl/>

Volg ons op

<https://www.facebook.com/provinciedrenthe/>

<https://twitter.com/ProvDrenthe>

<https://www.instagram.com/provdrenthe/>

<https://www.youtube.com/user/drenthenl>

Onderwerp: Harry Oosterman, Jordan Jumelet en Henk Jumelet iz. gebiedscie. Wolf
Locatie: Teams

Begin: do 7-1-2021 09:00
Einde: do 7-1-2021 10:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers [redacted]@ooststellingwerf.nl; Jordan Jumelet

Categorieën: Telefonische afspraak

Microsoft Teams-vergadering
Neem deel via uw computer of mobiele app
Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_OTUyYzUxMjEtNjdkMC00NWU2LTg4MjktYTExNThiYzM1NzIy%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%2210835fd7-d88f-49cd-819e-f3643e7c79ac%22%7d>
Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=10835fd7-d88f-49cd-819e-f3643e7c79ac&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_OTUyYzUxMjEtNjdkMC00NWU2LTg4MjktYTExNThiYzM1NzIy@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Stand van Zaken wolf + Voorbereiding ontmoeting Ronde Tafel
Locatie: Teams; link in notities

Begin: wo 4-11-2020 11:00
Einde: wo 4-11-2020 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator:
Verplichte deelnemers: @home.nl; .nl; @ooststellingwerf.nl; @upcmail.nl; Henk Jumelet; @staatsbosbeheer.nl
Optionele deelnemers: @gmail.com

Categorieën: Telefonische afspraak

SkypeTeamsProperties:
{"cid":"19:meeting_YTk1MzBlZjItYWZlMy00YTZiLWFkYjEtZDg5MzgzOWM5OWM5@thread.v2","rid":0,"mid":0,"uid":null,"private":true,"type":0}
SkypeTeamsMeetingUrl: https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_YTk1MzBlZjItYWZlMy00YTZiLWFkYjEtZDg5MzgzOWM5OWM5%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722%22%7d
SchedulingServiceUpdateUrl: https://scheduler.teams.microsoft.com/teams/c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13/ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722/19_meeting_YTk1MzBlZjItYWZlMy00YTZiLWFkYjEtZDg5MzgzOWM5OWM5@thread.v2/0
OnlineMeetingConfLink:
conf:sip @drenthe.nl;gruu;opaque=app:conf:focus:id:teams:2:0!19:meeting_YTk1MzBlZjItYWZlMy00YTZiLWFkYjEtZDg5MzgzOWM5OWM5-thread.v2!ecf7725a12664f02bbbdf5716d297722!c79a514efddd4604a413d82f1aa74b13
TeamsVtcTenantId: c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13

Goedemiddag allen,

Na overleg met Henk en Harry bij deze de uitnodiging voor een digitaal overleg over de stand van zaken van de wolf in Drenthe en ter voorbereiding van het overleg met het ronde tafel gezelschap.

Met vriendelijke groet,

Microsoft Teams-vergadering
Neem deel via uw computer of mobiele app
Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_YTk1MzBlZjItYWZlMy00YTZiLWFkYjEtZDg5MzgzOWM5OWM5%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722%22%7d>
Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_YTk1MzBlZjItYWZlMy00YTZiLWFkYjEtZDg5MzgzOWM5OWM5@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Cassata iz. de wolf
Locatie: RTV Drenthe, Beilerstraat 30, 9401 PL Assen

Begin: za 21-4-2018 12:00
Einde: za 21-4-2018 13:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Cp
Onderwerp: DvhN spoeddebat iz. Wolf
Locatie: De Schaapskooi, Crabbeweg 2, 9458 TE Balloo

Begin: ma 16-4-2018 19:45
Einde: ma 16-4-2018 21:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Onderwerp: Overleg Harry Oosterman iz. gebiedscommissie wolf
Locatie: Kamer Henk

Begin: wo 24-11-2021 14:00
Einde: wo 24-11-2021 15:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Onderwerp: Telefonisch contact Henk Staghouwer iz. de wolf
Locatie: Henk belt Staghouwer 06.

Begin: wo 13-1-2021 11:30
Einde: wo 13-1-2021 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Categorieën: Telefonische afspraak

Onderwerp: Telefonisch contact Klaas Fokkinga iz. de wolf
Locatie: Henk belt: +316

Begin: di 12-1-2021 15:00
Einde: di 12-1-2021 15:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Categorieën: Telefonische afspraak

Onderwerp: Telefonisch contact Gert Harm ten Bolscher iz. de wolf
Locatie: Henk belt ten Bolscher: 06

Begin: di 12-1-2021 13:30
Einde: di 12-1-2021 14:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Categorieën: Telefonische afspraak

Onderwerp: Belmoment me
Locatie: Henk belt op 06

Begin: do 3-12-2020 10:00
Einde: do 3-12-2020 10:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

2/12 [redacted]

Hey [redacted] zou jij een moment kunnen zoeken waarop ik even kan bellen met Henk de komende dagen?

Ik heb zojuist even met Jordan afgestemd maar er doet zich een situatie voor in de gebiedscommissie wolf waar we het over moeten hebben.

Alvast bedankt,

Groet,

[redacted]

Onderwerp: Kennismaking Gebiedscommissie Ronde Tafel Wolf
Locatie: digitaal

Begin: do 19-11-2020 19:30
Einde: do 19-11-2020 21:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: Henk Jumelet; [redacted]@staatsbosbeheer.nl; [redacted]@upcmail.nl; Oosterman, Harry; [redacted].nl
Optionele deelnemers: [redacted]@gmail.com

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_NzljMDIxMmMtZGI4YS00MTdiLWFmZmQtZGU2YmRkM2FhMjY4%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722%22%7d>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_NzljMDIxMmMtZGI4YS00MTdiLWFmZmQtZGU2YmRkM2FhMjY4@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Ronde tafel iz. de wolf
Locatie: Digitaal

Begin: ma 9-11-2020 20:15
Einde: ma 9-11-2020 21:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Categorieën: Telefonische afspraak

Cp. [redacted]

Onderwerp: De Staat van Drenthe iz. de wolf
Locatie: RTV Drenthe

Begin: vr 25-9-2020 10:30
Einde: vr 25-9-2020 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Cp. [redacted]

Genoteerd n.a.v. agendaoverleg ;
Afhankelijk van het programma van LTO Noord of Henk hierheen kan.
14/9 [redacted] gevraagd wat het programma is voor BO LTO.

Optie: BO van 09.00 – 10.30 uur, dan Henk naar RTV Drenthe ; dan moet Henk later in de schmink
Onderwerp: Telefonisch overleg Burgemeester Oosterman, Ooststellingwerf, iz. kort bijpraten wolf
Locatie: Hij belt jou

Begin: vr 3-7-2020 10:30
Einde: vr 3-7-2020 10:45

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Categorieën: Telefonische afspraak

2/7 bij akkoord nog even ambtelijk uitzetten.
Onderwerp: Gebiedscommisie Wolf (inloop 12.30 uur, aanv. 13.00 uur)
Locatie:E0.67

Begin: vr 5-6-2020 12:30
Einde: vr 5-6-2020 14:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Categorieën: Stukken te volgen

3.6 : stukken op iBabs gezet
26-5 : Reservering statenzaal omgezet naar E0.67.
25-5 : Telefonisch contact opgenomen met servicedesk en statenzaal gereserveerd.
20-5 : Telefonisch beschikbaarheid Henk aan doorgegeven. Zij zet verder uit.
Onderwerp: Ged. Jumelet/Bgm. Oosterman - voorbespreking gebiedscie. Wolf 5 juni a.s.
Locatie:Via Teams - link in vergaderverzoek

Begin: wo 3-6-2020 10:00
Einde: wo 3-6-2020 11:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: @ooststellingwerf.nl;
Optionele deelnemers: Jordan Jumelet

Categorieën: Telefonische afspraak

OnlineMeetingConfLink:
conf:sip: @drenthe.nl;gruu;opaque=app:conf:focus:id:teams:2:0!19:meeting_ZGNiOThhNjItNTVkMi00ZTdhLTlmYjgtYTUzOGRiOWU2YmYy-thread.v2!10835fd7d88f49cd819ef3643e7c79ac!c79a514efddd4604a413d82f1aa74b13
SchedulingServiceMeetingOptionsUrl:
https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=10835fd7-d88f-49cd-819e-f3643e7c79ac&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-

d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_ZGNiOThhNjItNTVkMi00ZTdhLTlmYjgtYTUzOGRiOWU2YmYy@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL
SchedulingServiceUpdateUrl: https://scheduler.teams.microsoft.com/teams/c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13/10835fd7-d88f-49cd-819e-f3643e7c79ac/19_meeting_ZGNiOThhNjItNTVkMi00ZTdhLTlmYjgtYTUzOGRiOWU2YmYy@thread.v2/0
SkypeTeamsMeetingETag: "35002b5b-0000-0c00-0000-5ed6552b0000"
SkypeTeamsMeetingUrl: https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZGNiOThhNjItNTVkMi00ZTdhLTlmYjgtYTUzOGRiOWU2YmYy%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%2210835fd7-d88f-49cd-819e-f3643e7c79ac%22%7d
SkypeTeamsProperties:
{"cid":"19:meeting_ZGNiOThhNjItNTVkMi00ZTdhLTlmYjgtYTUzOGRiOWU2YmYy@thread.v2","private":true,"type":0,"mid":0,"rid":0,"uid":null}

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZGNiOThhNjItNTVkMi00ZTdhLTlmYjgtYTUzOGRiOWU2YmYy%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%2210835fd7-d88f-49cd-819e-f3643e7c79ac%22%7d>

Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=10835fd7-d88f-49cd-819e-f3643e7c79ac&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_ZGNiOThhNjItNTVkMi00ZTdhLTlmYjgtYTUzOGRiOWU2YmYy@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

2-6 AS: Ingepland in overleg met [redacted]. Link toegevoegd.

Cp. M.i.v. 2-6 [redacted] 0516-[redacted]@ooststellingwerf.nl <mailto[redacted]@ooststellingwerf.nl>

[redacted]

Met vriendelijke groet,?

[redacted] en [redacted]

[redacted]

[redacted]

<https://www.provincie.drenthe.nl/>

+31 592 [redacted] <tel:+31592[redacted]> [redacted]

[redacted]@drenthe.nl <mailto:[redacted]@drenthe.nl>

Westerbrink 1

|

Postbus 122, 9400 AC Assen

+31 592 365555 <tel:+31592365555>

|

post@drenthe.nl <mailto:post@drenthe.nl>

www.provincie.drenthe.nl <https://www.provincie.drenthe.nl/>

Volg ons op

<https://www.facebook.com/provinciedrenthe/>

<https://twitter.com/ProvDrenthe>

<https://www.instagram.com/provdrenthe/>

<https://www.youtube.com/user/drenthenl>

Onderwerp: Telefonische afspraak met bgm. Oosterman i.v.m. Gebiedscie. Wolf
Locatie: Henk belt naar +316

Begin: wo 27-5-2020 10:15
Einde: wo 27-5-2020 10:45

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Categorieën: Telefonische afspraak

26-5 : Op verzoek van Henk afspraak ingepland. Gesproken met bestuurssecretariaat:
Onderwerp: Telefonische afspraak met | Bijpraten wolf
Locatie: Ged. Jumelet belt naar +316

Begin: di 26-5-2020 15:00
Einde: di 26-5-2020 15:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: .nl

Categorieën: Telefonische afspraak

25-5 AS: N.a.v. verzoek Henk/ afspraak ingepland. Telefonisch gesproken me

Met vriendelijke groet,?

<https://www.provincie.drenthe.nl/>

+31 592 <tel:+31592 >

@drenthe.nl <mailto @drenthe.nl>

Westerbrink 1

|

Postbus 122, 9400 AC Assen

+31 592 365555 <tel:+31592365555>

|

post@drenthe.nl <mailto:post@drenthe.nl>

www.provincie.drenthe.nl <https://www.provincie.drenthe.nl/>

Volg ons op

<https://www.facebook.com/provinciedrenthe/>

<https://twitter.com/ProvDrenthe>

<https://www.instagram.com/provdrenthe/>

<https://www.youtube.com/user/drenthenl>

Onderwerp: Telefonische afspraak met [redacted] | Bijpraten wolf
Locatie: Henk belt naar +316[redacted]

Begin: di 26-5-2020 13:30
Einde: di 26-5-2020 14:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]@home.nl

Categorieën: Telefonische afspraak

26-5[redacted]: N.a.v. verzoek Henk/[redacted] afspraak ingepland. Telefonisch gesproken met [redacted].

Onderwerp: Overleg wolf gedeputeerde Peter Drenth +[redacted]
Locatie: Provinciehuis Utrecht, IJsselstijnzaal (9) uitegsteld tot nader order

Begin: do 9-4-2020 00:00
Einde: vr 10-4-2020 00:00
Tijd weergeven als: Vrij

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

Dd 10/3 verzet door overleg met minister op 26.3 in Den Haag

Dd 14.2 via [redacted] 026 [redacted]

Utrecht zaal, via [redacted]

Onderwerp: [redacted] inzake noodrasters/wolf
Locatie: [redacted]

Begin: di 10-3-2020 15:30
Einde: di 10-3-2020 17:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

Dd 3.2 via [redacted] 06 [redacted]

E-mail [redacted]@hotmail.com <mailto[redacted]@hotmail.com>

[redacted] heeft noodrasters van de provincie te leen en heeft Henk uitgenodigd om eens koffie te drinken en bij te praten over de wolf in Drenthe.

Vanaf dit adres nog even rijden naar de plek met de roosters.

Onderwerp: Vierde ronde tafelgesprek wolf
Locatie:Vergaderzaal A. 004

Begin: di 11-2-2020 19:00
Einde: di 11-2-2020 21:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]; Jordan Jumelet; [redacted]

Dd 3.2 koffie/thee/water en koek besteld voor 14 personen via [redacted]
Dd 31.1 save the date verzonden
Dd 23.1 uitgezet bij [redacted] 06[redacted]

Onderwerp: [redacted] inzake gebiedsproces wolf
Locatie:kamer Jumelet

Begin: do 23-1-2020 11:00
Einde: do 23-1-2020 11:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

Dd 20.1 bevestiging ontvangen, zie mail

Dd 20.1 [redacted] gebeld en gemaild, word teruggemaild

Dd 29.08 opgegeven
Onderwerp: Derde rondetafel iz. de wolf met stakeholders
Locatie: A0.05

Begin: di 7-5-2019 19:00
Einde: di 7-5-2019 21:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Cp. [redacted]

7.5 [redacted]: kamer 0.05 gereserveerd bij servicedesk incl. koffie en koek, doorgegeven aan receptie en beveiling
6.5 [redacted] op verzoek van [redacted] Memo + bijlage op iBabs gezet
Onderwerp: RTV Drenthe iz. wolf
Locatie: Kamer Henk

Begin: do 24-1-2019 15:45
Einde: do 24-1-2019 16:15

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Cp. [redacted]
Onderwerp: Telefonisch interview Trouw iz. wolf
Locatie: Henk belt zelf; [redacted] 06[redacted]

Begin: di 22-1-2019 15:00
Einde: di 22-1-2019 15:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Categorieën: Telefonische afspraak

Onderwerp: Informatie bijeenkomst PS iz. Wolf
Locatie: PH

Begin: wo 16-1-2019 13:00
Einde: wo 16-1-2019 14:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Cp. [redacted]
Onderwerp: Interview iz. wolf
Locatie: Kamer Henk

Begin: do 22-11-2018 12:30
Einde: do 22-11-2018 13:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Onderwerp: [redacted] (DvhN) iz. Wolf
Locatie: Kamer Henk

Begin: wo 21-11-2018 15:30
Einde: wo 21-11-2018 16:15

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

Cp. [redacted] 06 [redacted]

Onderwerp: * Opvolging Ronde Tafel iz. Wolf
Locatie: GS kamer

Begin: ma 12-11-2018 19:00
Einde: ma 12-11-2018 21:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Cp. [redacted]

Onderwerp: [redacted] iz. wolf + [redacted]
Locatie: Kamer Henk

Begin: wo 31-10-2018 13:00
Einde: wo 31-10-2018 13:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers:

Onderwerp: Afgemeld: Lunch + wolf (12.00 - 14.00 uur)
Locatie:

Begin: vr 5-10-2018 00:00
Einde: za 6-10-2018 00:00
Tijd weergeven als: Vrij

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Onderwerp: Overleg en Jordan Jumelet iz. taken en rollen wolf +
Locatie:Kamer Henk

Begin: di 12-6-2018 14:30
Einde: di 12-6-2018 15:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: ; Jordan Jumelet

7/6 Afspraak ingepland o.v.v. Henk.

Onderwerp: Jij belt: Telefonisch contact , vakblad het schaap iz. de wolf (uitkomst ronde tafel)
Locatie: 06

Begin: do 24-5-2018 15:00
Einde: do 24-5-2018 15:15

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Categorieën: Telefonische afspraak

Onderwerp: Ronde tafel bijeenkomst iz. de wolf
Locatie: GS kamer

Begin: wo 23-5-2018 20:30
Einde: wo 23-5-2018 22:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Cp. [redacted]

26/04RH Uitnodiging verstuurd

Aanmelding ontvangen:
[redacted] (introducé van [redacted])

Afmelding:
[redacted]

Onderwerp: Inloop ronde tafel bijeenkomst iz. de wolf
Locatie: GS kamer

Begin: wo 23-5-2018 20:00
Einde: wo 23-5-2018 20:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Onderwerp: [redacted] iz. de wolf
Locatie: Kamer Henk

Begin: wo 4-4-2018 15:00
Einde: wo 4-4-2018 15:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

03/04[redacted] Afspraak o.v.v. Henk. Hoop dat het past in jouw agenda [redacted]. Gr. [redacted]

Onderwerp: RTV Drenthe iz. wolf
Locatie: Kamer Henk

Begin: ma 26-3-2018 15:45
Einde: ma 26-3-2018 16:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Onderwerp: Opening tentoonstelling over de wolf - rol Henk?? - Inloop 15.30/start 16.00 uur
Locatie: St. Het Drentse Landschap, Assen

Begin: di 20-12-2016 15:30
Einde: di 20-12-2016 17:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

c.p. [redacted]
Onderwerp: Persconferentie 'De Wolf'
Locatie: Duurzaamheidscentrum

Begin: vr 25-11-2016 11:30
Einde: vr 25-11-2016 12:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

c.p. [redacted]
Onderwerp: Presentatie Wolf van [redacted]

Begin: ma 21-3-2016 09:00
Einde: ma 21-3-2016 09:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Onderwerp: Wolvenoverleg
Locatie: Via Teams

Begin: do 23-4-2020 10:00
Einde: do 23-4-2020 10:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

Categorieën: Telefonische afspraak

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_MmYwZWYwMTctNGUwNy00OGU0LThlZDItYzA3ZjQ5MjRmYmNj%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%2210835fd7-d88f-49cd-819e-f3643e7c79ac%22%7d>
Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=10835fd7-d88f-49cd-819e-f3643e7c79ac&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_MmYwZWYwMTctNGUwNy00OGU0LThlZDItYzA3ZjQ5MjRmYmNj@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Bijeenkomst preventie wolvenschade West Drenthe
Locatie: Zoom: https://us06web.zoom.us/j/87637202261

Begin: do 11-11-2021 19:30
Einde: do 11-11-2021 20:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Henk Jumelet

Categorieën: Telefonische afspraak

Cp. [redacted]
Onderwerp: Burgemeester Oosterman iz. gebiedscommissie preventie wolvenschade + [redacted]
Locatie: Gemeentehuis Ooststellingwerf, 't Oost 11 8431 LE Oosterwolde

Begin: vr 28-8-2020 09:00
Einde: vr 28-8-2020 10:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

Cp. Intern: [redacted]

18/8 overleg bevestigd; def. ingepland

Onderwerp: Conference call wolventafel
Locatie [redacted]

Begin: vr 3-4-2020 10:00
Einde: vr 3-4-2020 10:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: Jordan Jumelet; [redacted]

Categorieën: Telefonische afspraak

Code 1953

Onderwerp: * Overleg iz. Wolvendraaiboek; Jordan Jumelet, [redacted] en [redacted]
[redacted] + [redacted]
[redacted] Henk

Begin: wo 17-10-2018 09:00
Einde: wo 17-10-2018 10:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: Jordan Jumelet; [redacted]

10/10 afspraak o.v.v. Henk. Graag inpassen in jullie agenda's. Gr [redacted]

17/10/st Stukken op ibabs

Onderwerp: KPI sessie _ LNV
Locatie: Microsoft Teams Meeting

Begin: wo 30-6-2021 15:30
Einde: wo 30-6-2021 17:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator:)
Verplichte deelnemers:); @necker.nl'; @wur.nl';
@cml.leidenuniv.nl'; @boerenverstand.nl'; @bayer.com';
@ .nl'; @dsm.com';
@dierenbescherming.nl'; @natuurenmilieu.nl'; @agrifirm.com';
@cosunbeetcompany.com'; @cosunbeetcompany.com';
@rabobank.nl'; @royal-aware.com'; @drenthe.nl';
@ah.nl'; @forfarmers.eu';
Optionele deelnemers: @minlnv.nl';

Categorieën: Niet naar toe laten staan in agenda

Beste allen,

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

[redacted]

[redacted]

[redacted]

[redacted]

Microsoft Teams meeting

Join on your computer or mobile app

Click here to join the meeting <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_MDM2YmQyOGMtOTlkZi00MzRhLWEwZTUtYjk5ODdhODNkMGI4%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%227a061f9b-6449-470f-9a68-ae5929da0007%22%2c%22Oid%22%3a%22a8de1023-8712-4054-96c1-0b1eb185d99b%22%7d>

Join with a video conferencing device

65466603@t.plcm.vc <mailto:65466603@t.plcm.vc>

Video Conference ID: 122 550 879 2

Alternate VTC dialing instructions <https://dialin.plcm.vc/teams/?key=65466603&conf=1225508792>

Or call in (audio only)

+31 20 [redacted] ,, [redacted] # <tel:+3120 [redacted] #> Netherlands, Amsterdam

Phone Conference ID: 732 904 524#

Find a local number <https://dialin.teams.microsoft.com/58f761b0-3b54-45e5-8061-f4b9f3afd8ef?id=732904524> | Reset PIN <https://mysettings.lync.com/pstnconferencing>

Learn More <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Meeting options <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=a8de1023-8712-4054-96c1-0b1eb185d99b&tenantId=7a061f9b-6449-470f-9a68-ae5929da0007&threadId=19_meeting_MDM2YmQyOGMtOTlkZi00MzRhLWEwZTUtYjk5ODdhODNkMGI4@thread.v2&messageId=0&language=en-US>

Disclaimer: The information in this e-mail (including any attachments) is strictly confidential and may be legally privileged. If you are not the intended recipient of this message, please delete it including any attachments and immediately notify the sender. Any disclosure, copying, distribution or use either whole or partial of its contents is strictly prohibited except with formal approval. FrieslandCampina cannot guarantee that e-mail communications are secured and error-free and does not accept any liability for damages resulting from the use of e-mail. The general terms and conditions of purchase <https://www.frieslandcampina.com/en/terms-and-conditions> respectively sale and delivery <https://www.frieslandcampina.com/en/terms-and-conditions> of Royal FrieslandCampina N.V., are applicable to all transactions and undertakings resulting therefrom.

De informatie in deze e-mail (inclusief bijlagen) is strikt persoonlijk en vertrouwelijk en mogelijk juridisch geprivilegieerd. Indien u niet de bedoelde ontvanger van dit bericht bent verzoeken wij u het bericht inclusief bijlagen te vernietigen en ons hiervan onmiddellijk op de hoogte te stellen. Openbaarmaking, vermenigvuldiging of verspreiding van (een gedeelte van) dit bericht is, zonder formele toestemming, strikt verboden. FrieslandCampina kan niet garanderen dat e-mail communicatie veilig en foutloos is en accepteert geen enkele aansprakelijkheid voor schade voortvloeiende uit het gebruik hiervan. Op alle transacties en daaruit voortvloeiende verbintenissen zijn de algemene inkoopvoorwaarden <https://www.frieslandcampina.com/nl/algemene-voorwaarden> respectievelijk verkoopvoorwaarden <https://www.frieslandcampina.com/nl/algemene-voorwaarden> van Koninklijke FrieslandCampina N.V. van toepassing.

Onderwerp: Harry Oosterman, Jordan Jumelet en Henk Jumelet iz. gebiedscie. Wolf
Locatie:Teams

Begin: do 7-1-2021 09:00
Einde: do 7-1-2021 10:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers [redacted]@ooststellingwerf.nl; Jordan Jumelet

Categorieën: MS-teams

Microsoft Teams-vergadering
Neem deel via uw computer of mobiele app
Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_OTUyYzUxMjEtNjdkMC00NWU2LTg4MjktYTExNThiYzM1NzIy%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%2210835fd7-d88f-49cd-819e-f3643e7c79ac%22%7d>
Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=10835fd7-d88f-49cd-819e-f3643e7c79ac&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_OTUyYzUxMjEtNjdkMC00NWU2LTg4MjktYTExNThiYzM1NzIy@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: belafspraak [redacted] /Jordan Jumelet
Locatie: [redacted] belt

Begin: do 7-2-2019 13:30
Einde: do 7-2-2019 13:45

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]

buiten reikwijdte

[redacted]

?
Interprovinciaal Overleg

Herengracht 23
2511EG
Tel:

Email:
Den Haag
+316

@ipo.nl

<http://ipo.nl/>

Onderwerp: Overleg WOLF-rollen/taken (Gewijzigde versie)
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: wo 15-12-2021 12:30
Einde: wo 15-12-2021 13:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Jordan Jumelet
Verplichte deelnemers:

Categorieën: MS-teams

Hallo en Jordan,

09-12; Helaas moet ik het overleg verplaatsen naar volgende week. Helaas is er geen ander moment waarop jullie agenda's overeenkomen.

Op verzoek van een overleg Wolf ingepland. MS-teams link is bijgevoegd.

Groetjes

Microsoft Teams-vergadering

Deelnemen op uw computer of via de mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_MTE4YzBiNWQtMDg2ZS00ZTI2LWJiZDEtYWQ5NDhjOGQxZDk4%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%2278bd5dc4-b0b9-4649-80d8-da8a89e5a880%22%7d>

Deelnemen met een apparaat voor videovergaderingen

[redacted]@t.plcm.vc <mailto [redacted]@t.plcm.vc>

Videovergaderings-id: 126 802 358 1

Alternatieve VTC-instructies <https://dialin.plcm.vc/teams/?key=867217344&conf=1268023581>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=78bd5dc4-b0b9-4649-80d8-da8a89e5a880&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_MTE4YzBiNWQtMDg2ZS00ZTI2LWJiZDEtYWQ5NDhjOGQxZDk4@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Overleg Bijpraten Wolf
Locatie: Provinciehuis

Begin: do 10-6-2021 10:15
Einde: do 10-6-2021 11:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Jordan Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

Categorieën: in Provinciehuis

Hallo [redacted],

Op verzoek van Jordan een overleg voor jullie ingepland. Onderwerp bijpraten Wolf.

De afspraak vindt fysiek plaats in het Provinciehuis.

Groetjes [redacted]

Onderwerp: Interview ikv analyse jaarrekening 2020
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: do 18-2-2021 16:30
Einde: do 18-2-2021 17:15

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted] Jordan Jumelet; [redacted]@icloud.com

Categorieën: MS-teams

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_YTdiZmE3ZTEtZGUzZC00YWU2LThjMDEtOTdkMDM0NWY3OTkw%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22b88c281e-74a4-4727-9acf-4d14f414d277%22%7d>

Join with a video conferencing device

867217344@t.plcm.vc <mailto:867217344@t.plcm.vc>

Videovergaderings-id: 129 464 132 1

Alternatieve instructies voor bellen
<https://dialin.plcm.vc/teams/?key=867217344&conf=1294641321>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=b88c281e-74a4-4727-9acf-4d14f414d277&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_YTdiZmE3ZTEtZGUzZC00YWU2LThjMDEtOTdkMDM0NWY3OTkw@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Interview ikv analyse jaarrekening 2020
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

Begin: do 18-2-2021 15:30
Einde: do 18-2-2021 16:15

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]@icloud.com; Jordan Jumelet; Josée Woertman

Categorieën: MS-teams

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Klik hier om deel te nemen aan de vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_ZmI2N2MzZGUtMDNhMS00MTFjLWFjMTQtNmFhNjlkNzE3Nzg0%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22b88c281e-74a4-4727-9acf-4d14f414d277%22%7d>

Join with a video conferencing device

867217344@t.plcm.vc <mailto:867217344@t.plcm.vc>

Videovergaderings-id: 123 675 769 6

Alternatieve instructies voor bellen <https://dialin.plcm.vc/teams/?key=867217344&conf=1236757696>

Meer informatie <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=b88c281e-74a4-4727-9acf-4d14f414d277&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_ZmI2N2MzZGUtMDNhMS00MTFjLWFjMTQtNmFhNjlkNzE3Nzg0@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Bijeenkomst gebiedscommissie Wolf
Locatie: (Statenzaal) Provinciehuis, Westerbrink 1 9405 BJ Assen

Begin: vr 8-1-2021 13:30
Einde: vr 8-1-2021 15:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: Jordan Jumelet; [redacted]@upcmail.nl; [redacted]@home.nl; [redacted]@gcsix.nl; [redacted]@staatsbosbeheer.nl; [redacted]@ooststellingwerf.nl
Optionele deelnemers: [redacted]

Categorieën: MS-teams

Geachte leden van de gebiedscommissie,

De vergadering van morgen zal plaatsvinden op het provinciehuis in de Statenzaal van 13:30-15:30 uur.

De agenda ziet er als volgt uit:

1. Opening & mededelingen

2. Terugblik op proces tot nu toe door provincie en daarna reactie gebiedscommissie

3. Volgende stappen/toekomst, inclusief vervolgafspraken

4. wvttk

5. Sluiting

Namens de voorzitter van de gebiedscommissie,

Met vriendelijke groet,?

[redacted]

[redacted]

Werkdagen: ma, di, do en vrij

<https://www.provincie.drenthe.nl/>

+31 592 <tel:+31592 >

@drenthe.nl <mailto @drenthe.nl>

Westerbrink 1

|

Postbus 122, 9400 AC Assen

+31 592 365555 <tel:+31592365555>

|

post@drenthe.nl <mailto:post@drenthe.nl>

www.provincie.drenthe.nl <https://www.provincie.drenthe.nl/>

Volg ons op

<https://www.facebook.com/provinciedrenthe/>

<https://twitter.com/ProvDrenthe>

<https://www.instagram.com/provdrenthe/>

<https://www.youtube.com/user/drenthenl>

Onderwerp: Wolf

Begin: wo 6-1-2021 11:00

Einde: wo 6-1-2021 13:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Jordan Jumelet

Categorieën: VRIJHOUDEN

Onderwerp: Overleg Aanpak Wolf (Gewijzigde versie)
Locatie:Kamer A.0.06 (LET OP wijziging kamer)

Begin: wo 23-9-2020 13:00
Einde: wo 23-9-2020 13:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Jordan Jumelet
Verplichte deelnemers:

Categorieën: in Provinciehuis; Afgehandel

Hallo Ladies,

21-09; Half uurtje eerder en kamer gewijzigd.

Tevens een MS-teams link in de afspraak gezet voor

21-09; gewijzigde datum op verzoek, tevens wijziging kamer.

Groetjes

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_Mzk3NjJjYmQtMmU1NC00NzA4LWJjZTEtYjU1NzQ2YzJiNjkz%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%2278bd5dc4-b0b9-4649-80d8-da8a89e5a880%22%7d>

Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=78bd5dc4-b0b9-4649-80d8-da8a89e5a880&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-

d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_Mzk3NjJjYmQtMmU1NC00NzA4LWJjZTEtYjU1NzQ2YzJiNjkz@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: Teamsessie DE WOLF
Locatie: Beginpunt-Westerbroeken, Elp (Inclusief Lunch)

Begin: do 3-9-2020 11:00
Einde: do 3-9-2020 13:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Jordan Jumelet
Verplichte deelnemers: Jordan Jumelet; [redacted]
Optionele deelnemers: [redacted]

Categorieën: extern

Beste mensen,

buiten reikwijdte [redacted]

[redacted] Tijdens onze sessie wil ik met jullie andere ogen naar dit gebied kijken; namelijk die van de wolf.

Tijdens een korte wandeling langs een aantal relevante locaties neem ik jullie mee in het verhaal van de wolf in Drenthe; het beest zelf, onze rol vanuit de provincie, wat de komst van de wolf betekent voor de inwoners van Drenthe en hoe we daarop anticiperen. Daarnaast wil ik heel graag met jullie in gesprek over de dilemma's die de komende tijd gaan spelen; bijvoorbeeld hoe pakken we het aan als we vanuit de provincie aan de ene kant gaan sturen op meer natuurbegrazing, terwijl we aan de andere kant ook verantwoordelijk zijn voor de wolf die in datzelfde gebied rondloopt. Maar boven alles is het de bedoeling dat we een gezellige ochtend hebben met z'n allen en bijpraten over wat ons bezig houdt.

Het is de bedoeling dat we rond 12 uur weer terug zijn bij ons startpunt om een lunch te genieten.

En geen zorgen dat we wolvengebied in gaan; zolang niemand een rode jas aandoet en een mand met koekjes meeneemt zijn we helemaal veilig ??

Tot dan!

[redacted]

buiten reikwijdte [redacted]

[redacted]

[redacted]

Onderwerp: Terreinbezoek met Het Drentse Landschap
Locatie: Schaapskooi Hijkerveld, Hijkerweg 14 9414 AH Hooghalen.

Begin: vr 14-8-2020 12:00
Einde: vr 14-8-2020 15:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: Henk Jumelet; [redacted]; Arnout Venekamp; Jordan Jumelet; [redacted]; Wim Brenkman
Optionele deelnemers: Sonja van der Meer [redacted]

Categorieën: extern

Cp. [redacted]

Programma:

12 uur ontvangst en welkom door Sonja van der Meer (directeur-bestuurder Het Drentse Landschap)

12.15 – 12.45 uur lunch/picknick

12.45 – 13.15 uur rondleiding Schaapskooi door [redacted] ([redacted]

13.15 – 14.30 uur wandeling Hijkerveld/Kortewegsbos; toelichting beheer door [redacted] ([redacted]) en

[redacted] ([redacted]

14.30 – 14.45 uur afronding en afsluiting bezoek bij de Schaapskooi

Namens Het Drentse Landschap zijn aanwezig:

Sonja van der Meer Directeur-bestuurder

[redacted] [redacted] afdeling Onderzoek & Planning

[redacted] [redacted] [redacted]

[redacted] [redacted]

Onderwerp: Staatsbosbeheer ; op locatie + afsluitend borrel
Locatie: Beheerkantoor Hart van Drenthe, Ieberen 1, 9442TJ Elp

Begin: do 13-8-2020 13:30
Einde: do 13-8-2020 17:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]; Jordan Jumelet; [redacted]

Categorieën: extern

Cp. [redacted] Jordan

Onderwerp: Overleg Wolf- /Jordan
Locatie:Kamer A.0.02

Begin: ma 27-7-2020 11:00
Einde: ma 27-7-2020 11:45

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Jordan Jumelet
Verplichte deelnemers:
Optionele deelnemers:

Hallo ,

Op verzoek van Jordan een overleg voor jullie ingepland.

5.1.2e
, moest ik deze datum kiezen.

Groetjes

Onderwerp: Voorbespreken Call reactie ronde tafel wolf

Begin: vr 3-4-2020 09:15
Einde: vr 3-4-2020 10:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Voorlopig geaccepteerd

Organisator:
Verplichte deelnemers: Jordan Jumelet;

Zie dat de call voor morgen met Henk verschoven is, bij deze maar even een momentje in de agenda voor het voorbespreken;

Via Zoom;

Meeting ID: 686 108 653
Password: 046348

Onderwerp: Ronde Tafel Wolf

Begin: di 11-2-2020 19:00
Einde: di 11-2-2020 21:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Jordan Jumelet

Onderwerp: Bijeenkomst wolf (IBABS)
Locatie:A. 00.02

Begin: di 11-6-2019 10:00
Einde: di 11-6-2019 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Jordan Jumelet

Onderwerp: Ronde tafel wolf
Locatie:A.0.05

Begin: di 7-5-2019 19:00
Einde: di 7-5-2019 21:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Jordan Jumelet

Onderwerp: Vooroverleg Agenda AACVP
Locatie:Kamer A.0.05

Begin: di 12-3-2019 11:30
Einde: di 12-3-2019 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator:
Verplichte deelnemers: ; Arnout Venekamp; ; Foppe Jan Voogd; ; Jordan Jumelet; ;

Categorieën: Belangrijk

Beste mensen,

Hierbij worden jullie uitgenodigd voor het vooroverleg van de Agenda van de AACVP.

Het AACVP vind plaats op Donderdag 14 maart 2019.

Groetjes [redacted]

Onderwerp: Proces Wolf
Locatie: Provinciehuis

Begin: di 26-2-2019 10:00
Einde: di 26-2-2019 11:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Jordan Jumelet

Weusthuis
Onderwerp: Statenbijeenkomst Wolf
Locatie: Ontvangstzaal

Begin: wo 16-1-2019 13:00
Einde: wo 16-1-2019 14:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Jordan Jumelet

Jordan je bent van harte welkom en aanmelden is niet nodig!!!
Onderwerp: Telefonisch contact met [redacted]
Locatie: 06 [redacted]

Begin: vr 23-11-2018 12:00
Einde: vr 23-11-2018 12:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Jordan Jumelet

Onderwerp: Persconferentie wolf
Locatie: kamer Henk Jumelet

Begin: wo 21-11-2018 15:30
Einde: wo 21-11-2018 16:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Jordan Jumelet

Onderwerp: AACVP
Locatie: Tweebaksmarkt 52-Provincie Friesland

Begin: do 6-9-2018 08:00
Einde: do 6-9-2018 15:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Jordan Jumelet

Categorieën: extern

Onderwerp: Werkzaamheden Wolf
Locatie: D Vlek

Begin: di 26-6-2018 15:00
Einde: di 26-6-2018 15:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Jordan Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

Onderwerp: Lunchbijeenkomst Presentatie over Polen
Locatie: A. 0.06

Begin: ma 25-6-2018 12:00
Einde: ma 25-6-2018 13:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: Johanna Tolsma; Jordan Jumelet

Onderwerp: Overleg [redacted] en Jordan Jumelet iz. taken en rollen wolf + [redacted]
Locatie: Kamer Henk

Begin: di 12-6-2018 14:30
Einde: di 12-6-2018 15:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted] Jordan Jumelet

7/6[redacted] Afspraak ingepland o.v.v. Henk.

Onderwerp: Overleg Versnellen Draaiboek Wolf

Begin: ma 4-6-2018 14:00
Einde: ma 4-6-2018 14:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: Jordan Jumelet; [redacted]

Correctie

Onderwerp: Kort Overleg Wolvenstukken
Locatie: Via Teams?

Begin: wo 8-4-2020 12:00
Einde: wo 8-4-2020 12:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]; Jordan Jumelet

Categorieën: Bellen

SkypeTeamsProperties:
{"cid":"19:meeting_OWY1ZjU0NTQtZWRhNC00ZTUxLTg3NWYtYTI3OGRmOWUzNDhh@thread.v2","rid":0,"mid":0,"uid":null,"private":true,"type":0}
SkypeTeamsMeetingUrl: https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_OWY1ZjU0NTQtZWRhNC00ZTUxLTg3NWYtYTI3OGRmOWUzNDhh%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722%22%7d

SchedulingServiceUpdateUrl: https://scheduler.teams.microsoft.com/teams/c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13/ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722/19_meeting_OWY1ZjU0NTQtZWRhNC00ZTUxLTg3NWYtYTI3OGRmOWUzNDhh@thread.v2/0
OnlineMeetingConfLink:
conf:sip[redacted]@drenthe.nl;gruu;opaque=app:conf:focus:id:teams:2:0!19:meeting_OWY1ZjU0NTQtZWRhNC00ZTUxLTg3NWYtYTI3OGRmOWUzNDhh-thread.v2!ecf7725a12664f02bbbdf5716d297722!c79a514efddd4604a413d82f1aa74b13
TeamsVtcTenantId: c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13

Jullie krijgen zo nieuwe stukken nav inout van subsidies en GS advisering

---

Deelnemen aan Microsoft Teams-vergadering <https://teams.microsoft.com/l/meetup-join/19%3ameeting_OWY1ZjU0NTQtZWRhNC00ZTUxLTg3NWYtYTI3OGRmOWUzNDhh%40thread.v2/0?context=%7b%22Tid%22%3a%22c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13%22%2c%22Oid%22%3a%22ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722%22%7d>
Meer informatie over Teams <https://aka.ms/JoinTeamsMeeting> | Opties voor vergadering <https://teams.microsoft.com/meetingOptions/?organizerId=ecf7725a-1266-4f02-bbbd-f5716d297722&tenantId=c79a514e-fddd-4604-a413-d82f1aa74b13&threadId=19_meeting_OWY1ZjU0NTQtZWRhNC00ZTUxLTg3NWYtYTI3OGRmOWUzNDhh@thread.v2&messageId=0&language=nl-NL>

Onderwerp: bespreken o.a. schematisch werkplan werkgroep landbouw
Locatie: De buitensociëteit; Stationsplein 1, 8011 CW Zwolle (IBABS) + nagekomen bijlages

Begin: di 9-10-2018 13:00
Einde: di 9-10-2018 16:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]

Categorieën: extern

De locatie in Zwolle.

Beste Jordan en [redacted]
Zoals afgesproken tijdens de tweedaagse een moment om bij te praten over de werkgroep landbouw, een werkplan en voorbereiding van de werkgroepvergadering (18 oktober)
Locatie voor allen enigszins goed/snel te bereiken zoeken we nog naar.
Groet [redacted]
Onderwerp: AAC VP 2-daagse (inclusief Programma)
Locatie: Terschelling

Begin: do 4-11-2021 11:00
Einde: do 4-11-2021 20:30

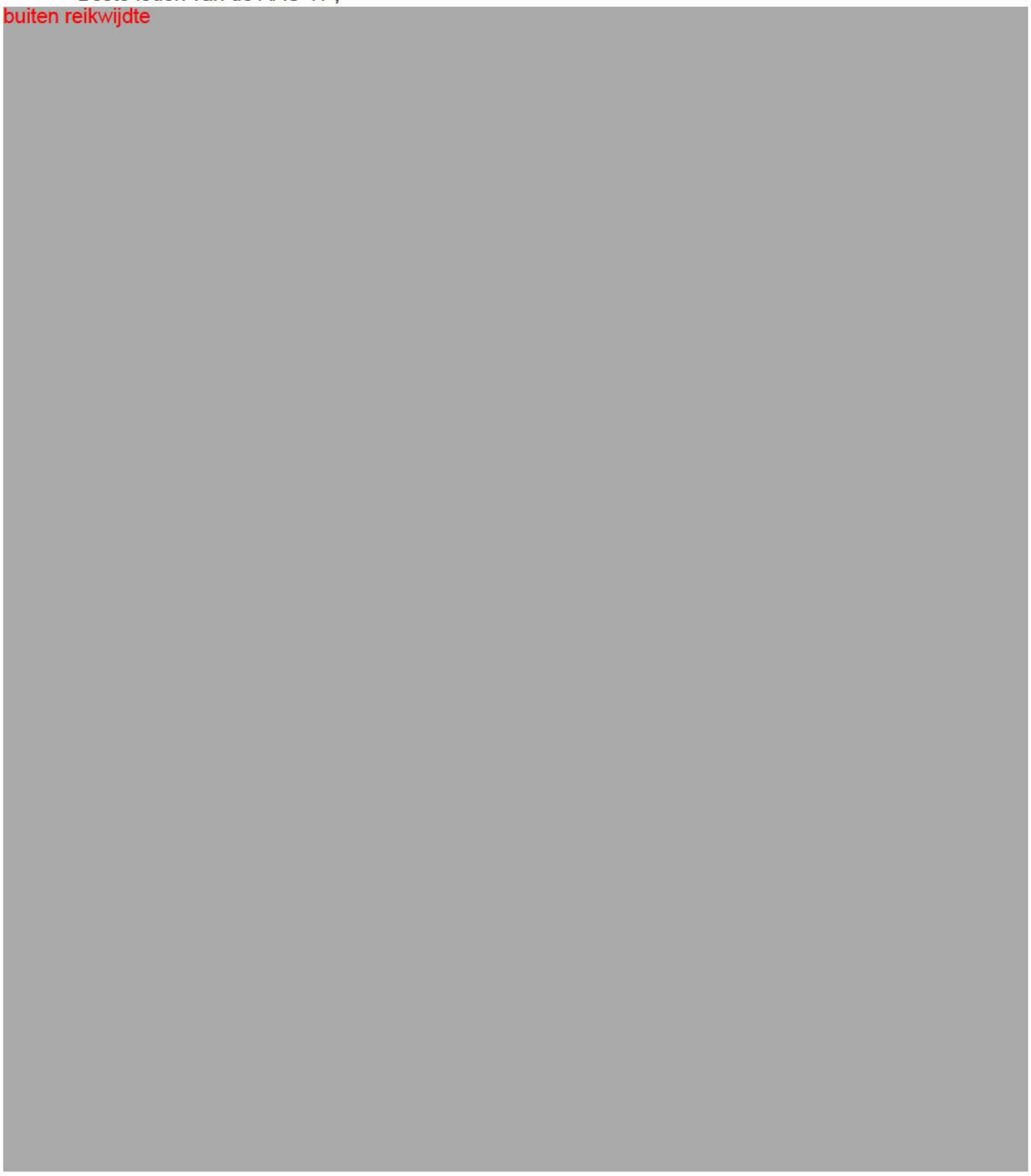
Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Jordan Jumelet

Categorieën: extern

Beste leden van de AAC VP,

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

Met vriendelijke groet,

Beste leden van de AAC VP

buiten reikwijdte

* buiten reikwijdte

Met vriendelijke groet,

Onderwerp: Teamsessie DE WOLF
Locatie: Beginpunt-Westerbroeken, Elp (Inclusief Lunch)

Begin: do 3-9-2020 11:00
Einde: do 3-9-2020 13:30

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Jordan Jumelet
Verplichte deelnemers: Jordan Jumelet;
Optionele deelnemers:

Categorieën: extern

Beste mensen,

buiten reikwijdte

Tijdens onze sessie wil ik met jullie andere ogen naar dit gebied kijken; namelijk die van de wolf.

Tijdens een korte wandeling langs een aantal relevante locaties neem ik jullie mee in het verhaal van de wolf in Drenthe; het beest zelf, onze rol vanuit de provincie, wat de komst van de wolf betekent voor de inwoners van Drenthe en hoe we daarop anticiperen. Daarnaast wil ik heel graag met jullie in gesprek over de dilemma's die de komende tijd gaan spelen; bijvoorbeeld hoe pakken we het aan als we vanuit de provincie aan de ene kant gaan sturen op meer natuurbegrazing, terwijl we aan de andere kant ook verantwoordelijk zijn voor de wolf die in datzelfde gebied rondloopt. Maar boven alles is het de bedoeling dat we een gezellige ochtend hebben met z'n allen en bijpraten over wat ons bezig houdt.

buiten reikwijdte

Tot dan!

buiten reikwijdte

Onderwerp: Terreinbezoek met Het Drentse Landschap
Locatie: Schaapskooi Hijkerveld, Hijkerweg 14 9414 AH Hooghalen.

Begin: vr 14-8-2020 12:00
Einde: vr 14-8-2020 15:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Henk Jumelet

Verplichte deelnemers: Henk Jumelet; [redacted]; Arnout Venekamp; Jordan Jumelet; [redacted]; Wim Brenkman
Optionele deelnemers: Sonja van der Meer; [redacted]

Categorieën: extern

Cp. [redacted]

Programma:

12 uur ontvangst en welkom door Sonja van der Meer (directeur-bestuurder Het Drentse Landschap)

12.15 – 12.45 uur lunch/picknick

12.45 – 13.15 uur rondleiding Schaapskooi door [redacted]

13.15 – 14.30 uur wandeling Hijkerveld/Kortewegsbos; toelichting beheer door [redacted]) en

[redacted]

14.30 – 14.45 uur afronding en afsluiting bezoek bij de Schaapskooi

Namens Het Drentse Landschap zijn aanwezig:

Sonja van der Meer Directeur-bestuurder

[redacted] [redacted] afdeling Onderzoek & Planning

[redacted] [redacted]

[redacted] [redacted]

Onderwerp: Conference call wolventafel
Locatie: via easyconference 0900 1970

Begin: vr 3-4-2020 10:00
Einde: vr 3-4-2020 10:30
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: Jordan Jumelet; [redacted]

Categorieën: Bellen

Code 1953

Onderwerp: Overleg [redacted]
Locatie: C2-zelf plekje zoeken

Begin: di 11-2-2020 13:30
Einde: di 11-2-2020 14:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Jordan Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

Hallo [redacted],

Op verzoek van Jordan een overleg voor jullie ingepland.

Onderwerp is dossier wolven.

Groetjes [redacted]

Onderwerp: Werkgroep Preventie Wolvenschade
Locatie: Projectruimte D2-52

Begin: di 10-9-2019 10:00
Einde: di 10-9-2019 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]; Jordan Jumelet; [redacted]
'[redacted]@natuurkoe.nl; [redacted]

Categorieën: Niet naar toe laten staan in agenda

Goedemiddag,

Namens Jordan Jumelet nodig ik jullie uit voor een overleg.

Datum 10-9-19

Tijdstip 10.00-12.00

Onderwerp Werkgroep Preventie Wolvenschade

Locatie Provincie Drenthe, Westerbrink 1 Assen

Hartelijke groet,

Provincie Drenthe

team Ruimtelijke Ontwikkeling

team Natuur&Water

Westerbrink 1, 9405 BJ Assen

Postbus 122, 9400 AC Assen

M : 06 of tst.

E : @drenthe.nl <mailto @drenthe.nl>

Aanwezig: maandag, dinsdag en woensdag

Onderwerp: Bijeenkomst wolf (IBABS)
Locatie: A. 00.02

Begin: di 11-6-2019 10:00
Einde: di 11-6-2019 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Jordan Jumelet

Onderwerp: AAC VP (IBABS)
Locatie: Provinciehuis Utrecht

Begin: do 11-4-2019 15:00
Einde: do 11-4-2019 17:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: Jordan Jumelet

Categorieën: extern

Onderwerp: Vooroverleg Agenda AACVP
Locatie: Kamer A.0.05

Begin: di 12-3-2019 11:30
Einde: di 12-3-2019 12:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: [redacted]; Arnout Venekamp; [redacted] Foppe Jan Voogd; [redacted]; Jordan Jumelet; [redacted]

Categorieën: Belangrijk

Beste mensen,

Hierbij worden jullie uitgenodigd voor het vooroverleg van de Agenda van de AACVP.

Het AACVP vind plaats op Donderdag 14 maart 2019.

Groetjes

Onderwerp: Statenvergadering
Locatie: Begroting

Begin: wo 14-11-2018 09:30
Einde: wo 14-11-2018 16:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Johanna Tolsma

Provinciale Staten PS, 14 november 2018 09:30 uur
Content overslaan <https://www.drentsparlement.nl/Vergaderingen/Provinciale-Staten-PS/2018/14-november/09:30/alle-documenten>
Selecteer de bestanden die u wilt downloaden, deze zullen dan samengevoegd worden in een enkel pdf-bestand dat u kunt downloaden en printen. Let op: alleen bestanden van de formaten doc, txt, rtf en pdf kunnen worden samengevoegd.
Bovenkant formulier

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

* A7.Beantwoording vragen van de Statenfractie D66 over Bescherming van schapen tegen wolven (brief van 1 november 2018) <https://www.drentsparlement.nl/Vergaderingen/Provinciale-Staten-PS/2018/14-november/09:30/PS141118-A7-beantw-schr-vr-D66-01-11-2018-bescherming-schapen-COMPL.pdf> (pdf)

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

[redacted]

Onderwerp: Overleg iz. Wolvendraaiboek; Jordan Jumelet, [redacted] en [redacted]
+ [redacted]
Locatie: Kamer Henk

Begin: wo 17-10-2018 09:00
Einde: wo 17-10-2018 10:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: Henk Jumelet
Verplichte deelnemers: Jordan Jumelet; [redacted]

10/10 afspraak o.v.v. Henk. Graag inpassen in jullie agenda's. Gr. [redacted]

Onderwerp: Kort overleg met [redacted]-Wolven (Gewijzigde versie)
Locatie: C2

Begin: di 16-10-2018 13:30
Einde: di 16-10-2018 14:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Organisator van vergadering

Organisator: Jordan Jumelet
Verplichte deelnemers: [redacted]

Onderwerp: AACVP
Locatie: Tweebaksmarkt 52-Provincie Friesland

Begin: do 6-9-2018 08:00
Einde: do 6-9-2018 15:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Organisator: Jordan Jumelet

Categorieën: extern

Onderwerp: Lunchbijeenkomst Presentatie over Polen
Locatie: A. 0.06

Begin: ma 25-6-2018 12:00
Einde: ma 25-6-2018 13:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]
Verplichte deelnemers: Johanna Tolsma; Jordan Jumelet

Onderwerp: 2-daagse Heidag voor CMT en TL's
Locatie: Abdij de Westerburcht, Hoofdstraat 7, 9431 AB WESTERBORK

Begin: wo 23-5-2018 13:00
Einde: do 24-5-2018 14:00

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Geaccepteerd

Organisator: [redacted]

Verplichte deelnemers: Leendert Maarleveld; Mirjam Koekoek; Willemien Meijering; Mike Hacking; Reinalda Kosse; Carola de Keijzer; Jordan Jumelet; Elly van der Goot; Erik Bos; Foppe Jan Voogd; Hanneke Snoek; Hein Hardholt; Henk Jan Schimmel; Huib van den Eerenbeemt; Ida Hut; Ingrid Schotanus; Johanna Tolsma; Josee Woertman; Liesbeth Brouwer; Mariska Joustra; Marjo Kosters; Martin Rasker; Arnout Venekamp; Martien Haasjes; Eddy Diekema; @2engage.nu; @gmail.com

Aanvang 13.00uur.

Agenda Lupus-overleg 3 april 2018

3 april 2018, 13.30 – 16.00 uur
Achter de Dijk (BIJ12)

1 Vaststellen agenda

2 Mededelingen en korte bespreekpunten

- Bespreking in IPO-werkgroep Natuurwetgeving brief LTO
- Bespreking IPO-werkgroep uitbreiding capactiteit monstername
- Bespreking IPO-werkgroep kostendekking BIJ12
    - IPO-werkgroep akkoord: afspreken hoe nu verder
- Stand van zaken (mogelijke) wolvenmeldingen

3 Offertes Zoogdiervereniging

4 Afspraken uitwisseling analyseresultaten Alterra

- Overeenkomst Alterra: conform procedure uit draaiboek
- Bespreking IPO-werkgroep Communicatie over analyseresultaten

5 Adviezen en oproep Kerngroep Wolven in Nederland

- Een nieuwe stap
- Monitoring (zie ook agendapunt 7)

6 Raadpleging betrokkenen

7 Aanvullingen Operationeel draaiboek wolf volgende fases

- Schade en preventie
- Wilde prooidieren
- Monitoring en rapportage

8 Rondvraag

Ontmoeting Ronde Tafel en Gebiedscommissie Drenthe

Tijd, datum; 19 november 19:30 – 21:00
Locatie; Digitaal
Genodigden; Henk Jumelet, Harry Oosterman, [redacted]

Agenda

1. Welkom en kennismaking
2. Stand van Zaken
3. Uitgangspunten schadepreventieplan Drenthe
4. Rondvraag en sluiting

Agenda Gebiedscommissie preventie wolvenschade

Aan; Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe
Datum; 2 september 2020,
Tijd; 9:30 – 11:30
Locatie;
Aanwezig; Harry Oosterman (voorzitter) (SBB) (LTO) Drentse schaapskuddes), (KSG),
Afwezig; **-**

1. Opening

2. Stand van zaken
a. Offertevraag onderzoek beinvloedingsgebied wolven Drenthe
Bijlage 1. Offertevraag beoordeling beinvloedingsgebied gevestigde & zwervende wolven

3. Besteding werkbudget
Mondeling; een deel van de aanvragen zijn uitgewerkt met een kaartje en overzicht van wat de gewenste situatie is die nagestreefd zal worden en naar de provincie gestuurd, daar worden deze aanvragen verwerkt.
De belangrijkste vraag voor nu; hoe om te gaan met dierhouders die hun aanvraag niet uitgewerkt hebben en de nieuwe aanvragen die zijn binnengekomen.

4. Inspraak
Ter bespreking; Er komen verschillende vragen binnen van instanties om aan te sluiten/in te spreken bij de gebiedscommissie. Naar aanleiding van de vorige vergadering is een adviesstuk opgesteld.
Bijlage 2. Bespreeknotitie Inspraak

5. Verslag vorige bijeenkomst
Ter instemming
Bijlage 3. Concept verslag bijeenkomst gebiedscommissie 26 juni 2020

6. Rondvraag en sluiting

Agenda Gebiedscommissie preventie wolvenschade

Aan; Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe
Datum; 23 september 2020,
Tijd; 14:00 – 16:00
Locatie; Ruimte E0.067 Provinciehuis Assen
Aanwezig; Harry Oosterman (voorzitter) [redacted] (SBB) [redacted] (LTO) [redacted] (Drentse schaapskuddes), [redacted] (KSG), [redacted]
Afwezig; **-**

1. Opening

2. Stand van zaken
a. Kwartaalbericht bij12
Bijlage 1. Eindconcept Tussenrapportage Wolf september 2020
b. Brief Gedeputeerde Staten
Bijlage 2. Brief advies vereiste actie preventie wolvenschade

3. Gelderse Model
Ter bespreking; de vorige vergadering is afgesproken om het Gelderse schadepreventieplan door te werken.
Bijlage 3. Concept gebiedsgericht preventieplan wolvenschade Drenthe 29 mei 2020

4. Verslag vorige bijeenkomst
Ter instemming
Bijlage 4. Concept verslag bijeenkomst gebiedscommissie 26 juni 2020

5. Rondvraag en sluiting

Agenda Gebiedscommissie preventie wolvenschade

Aan; Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe
Datum; 26 juni 2020,
Tijd; 13:00 – 14:30
Locatie;
Aanwezig; Harry Oosterman (voorzitter), (SBB), (LTO), (Drentse schaapskuddes), (KSG),
Afwezig; **-**

1. Opening

2. Stand van zaken
a. Aanwijzing gebiedscommissie
Bijlage 1. Aanwijzingsbesluit Gebiedscommissie
b. Verschijning van de kwartaalrapportage wolf
Bijlage 2. Kwartaalrapportage kwartaal 2 2020

3. Besteding werkbudget
Ter bespreking; Met de randvoorwaarden van de provincie en de lijst belangstellenden die aangeleverd is door is een voorzet gemaakt voor de inzet van het werkbudget.
Bijlage 3.1 Memo voorzet besteding werkbudget
Bijlage 3.2 Randvoorwaarden Provincie Drenthe
Bijlage 3.3 Lijst belangstellenden preventie wolvenschade

4. Communicatieaanpak
Ter bespreking; De provincie gaat gedurende de zomer werken aan een overkoepelend communicatieplan. Op verzoek van de commissie is een discussiedocument over de korte termijn acties opgesteld.
Bijlage 4. Bespreeknotitie Communicatie

5. Verslag vorige bijeenkomst
Ter instemming
Bijlage 5. Concept verslag bijeenkomst gebiedscommissie 5 juni 2020

6. Rondvraag en sluiting

Agenda overleg Gebiedscommissie Drenthe

De deelnemers van het ronde tafel overleg hebben kandidaten aangedragen voor het voorzitterschap van de gebiedscommissie. Harry Oosterman is bereid gevonden het voorzitterschap op zich te nemen en zal daarom deze vergadering bijwonen.

Datum, tijd; 5 juni 2020, 13:00 – 14:30
Aanwezig; [redacted] (SBB) [redacted] (LTO) [redacted] (Drentse schaapskuddes), [redacted] (KSG), Henk Jumelet (provincie Drenthe), [redacted]
Voorzitter; Harry Oosterman

1. Opening
2. Voorstelronde
3. Stand van zaken
    Bijlage 1. Statenbrief
    Bijlage 2. Concept gebiedsplan Drenthe
4. Vervolgproces en taken
5. Rondvraag en sluiting

Agenda overleg Gebiedscommissie Drenthe

De deelnemers van het ronde tafel overleg hebben kandidaten aangedragen voor het voorzitterschap van de gebiedscommissie. Harry Oosterman is bereid gevonden het voorzitterschap op zich te nemen en zal daarom deze vergadering bijwonen.

Datum, tijd; 5 juni 2020, 13:00 – 14:30
Aanwezig; [redacted] (SBB) [redacted] (LTO/VGZN) [redacted] (Drentse schaapskuddes), [redacted] (KSG), Henk Jumelet (provincie Drenthe), [redacted]
Voorzitter; Harry Oosterman

1. Opening
2. Voorstelronde
3. Stand van zaken
    Bijlage 1. Statenbrief
    Bijlage 2. Concept gebiedsplan Drenthe
4. Vervolgproces en taken
5. Rondvraag en sluiting

- Voorstelronde: hoe zit iedereen aan tafel: snelheid van schadeafhandeling bij Bij12 wordt genoemd als belangrijk punt. [redacted]: voldoende bescherming bieden voor schapen. Henk Jumelet geeft aan dat we hiervoor al in gesprek zijn met B12. [redacted] geeft aan graag ook mensen uit de praktijk bij gebiedscommissie te betrekken. Afspraak: kijken of dat mogelijk is.
- Voortrekkersregeling: prioritering maken, plus inzichtelijk maken dat het niet toereikend is. Punt 2 plafond omghoog, wordt al gesproken rond 5 milj
- GS voorstel voor officiele ingebruik name van gebiedscommissie.
- HJ: afspraak: bijeenkomst in het gebied zelf voor ervaringen delen

Drie sporen

1. Voorzorgsregeling: priotering aanbrengen inzichtelijk maken dat het niet toereikend is
2. Schade uitkering versnellen Bij12
3. Communicatie richting partijen en betrokkenen
4. Onderzoek: naar de maatregelen bijv zijn die handzaam?

Afspraken
- [redacted]: zorgt voor priotering voortrekkersregeling binnen twee weken
- Communicatie: voor de volgende keer: inhoudelijk richting aanvragers maar ook kernboodschap, waar gaan we mee aan de slag
-

Agenda volgende bijeenkomst (nog voor de zomer)

1. Voorwaarden voortrekkersregeling
2. Brief voor ophogen kosten regeling

3. Communicatie

Agenda Gebiedscommissie preventie wolvenschade

Aan; Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe
Datum; 26 juni 2020,
Tijd; 13:00 – 14:30
Locatie;
Aanwezig; Harry Oosterman (voorzitter) (SBB) (LTO) Drentse schaapskuddes), (KSG),
Afwezig; **-**

1. Opening

2. Stand van zaken
a. Aanwijzing gebiedscommissie
Bijlage 1. Aanwijzingsbesluit Gebiedscommissie
b. Verschijning van de kwartaalrapportage wolf
Bijlage 2. Kwartaalrapportage kwartaal 2 2020

3. Besteding werkbudget
Ter bespreking; Met de randvoorwaarden van de provincie en de lijst belangstellenden die aangeleverd is door is een voorzet gemaakt voor de inzet van het werkbudget.
Bijlage 3.1 Memo voorzet besteding werkbudget
Bijlage 3.2 Randvoorwaarden Provincie Drenthe
Bijlage 3.3 Lijst belangstellenden preventie wolvenschade

4. Communicatieaanpak
Ter bespreking; De provincie gaat gedurende de zomer werken aan een overkoepelend communicatieplan. Op verzoek van de commissie is een discussiedocument over de korte termijn acties opgesteld.
Bijlage 4. Bespreeknotitie Communicatie

5. Verslag vorige bijeenkomst
Ter instemming
Bijlage 5. Concept verslag bijeenkomst gebiedscommissie 5 juni 2020

6. Rondvraag en sluiting

Aantekeningen

- Zo snel mogelijk extra 50.000 aanvragen voor voorlopersregeling
- Discussie over samenstelling: verbreding van de commissie richting schapenhouders. Ronde tafel behouden? Of elk commissielid geeft terugkoppeling naar achtergrond. Geen Farmers Defence Force. Volgende keer samenstelling bespreking, nu voorkeur aan planning.

- Q en A maken met meestgestelde vragen: vragen: waarom ik niet?/planning/afvaardiging commissie/regeling + bericht als vergoedingsregeling klaar is (persbericht/persmoment), wat

doen we richting de staten (ook schakelen met [redacted]), moment met Henk in augustus: start moment. Begin september: advies + budget voor vervolg

- Er schijnt ook een kaart te zijn van alle aanvallen in Drenthe
-
-

Agenda Gebiedscommissie preventie wolvenschade

Aan; Gebiedscommissie preventie wolvenschade Drenthe
Datum; 23 september 2020,
Tijd; 14:00 – 16:00
Locatie; Ruimte E0.067 Provinciehuis Assen
Aanwezig; Harry Oosterman (voorzitter), [redacted] (SBB), [redacted] (LTO), [redacted] (Drentse schaapskuddes), [redacted] (KSG), [redacted]
Afwezig; **-**

1. Opening

2. Stand van zaken
a. Kwartaalbericht bij12
Bijlage 1. Eindconcept Tussenrapportage Wolf september 2020
b. Brief Gedeputeerde Staten
Bijlage 2. Brief advies vereiste actie preventie wolvenschade

3. Gelderse Model
Ter bespreking; de vorige vergadering is afgesproken om het Gelderse schadepreventieplan door te werken.
Bijlage 3. Concept gebiedsgericht preventieplan wolvenschade Drenthe 29 mei 2020

4. Verslag vorige bijeenkomst
Ter instemming
Bijlage 4. Concept verslag bijeenkomst gebiedscommissie 26 juni 2020

5. Rondvraag en sluiting

Ontmoeting Ronde Tafel en Gebiedscommissie

Tijd, datum; 2 november 19:00-21:00
Locatie; Digitaal
Genodigden; Henk Jumelet, Harry Oosterman, [redacted]

Agenda

1. Welkom door Henk Jumelet

2. Voorstelronde en kennismaking met de gebiedscommissie

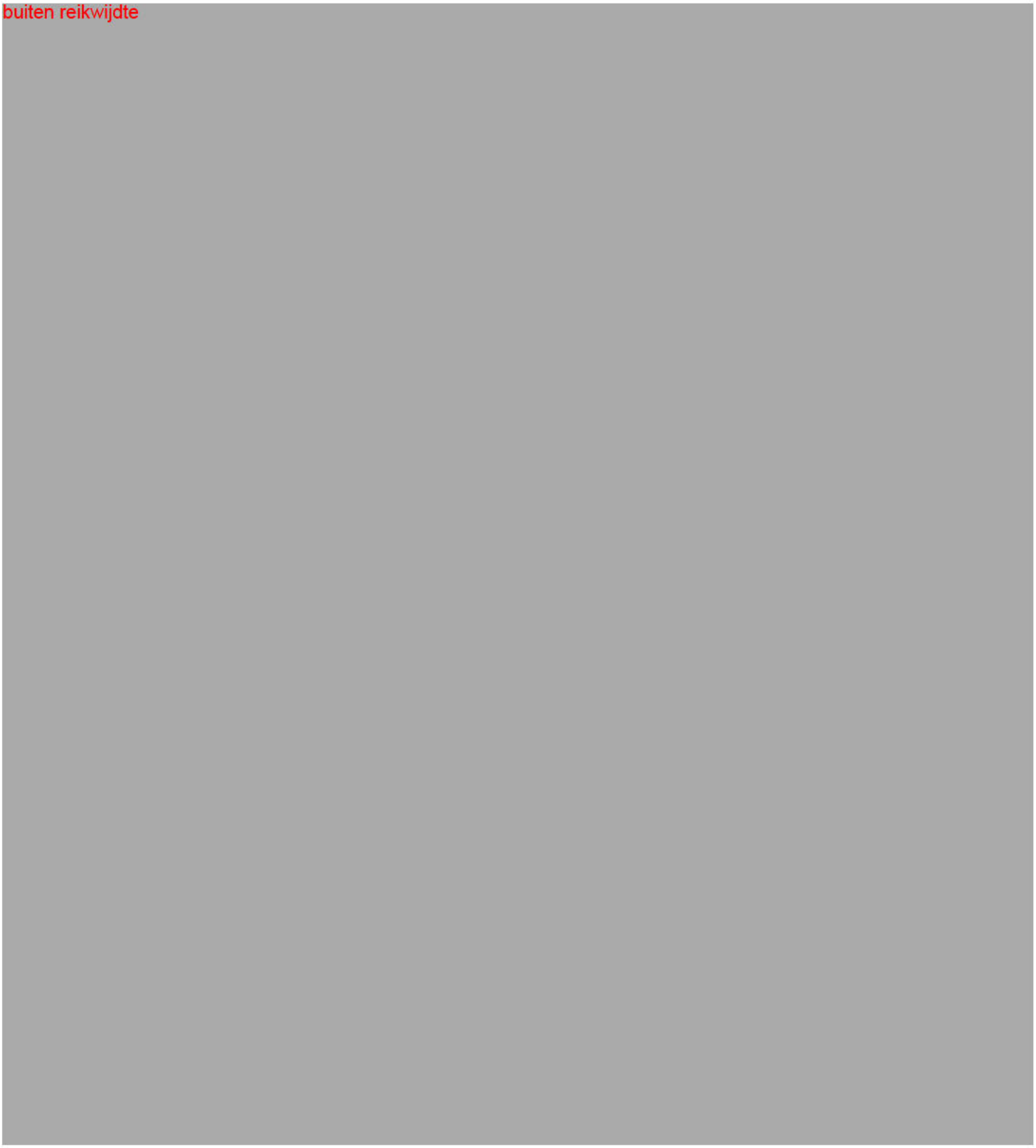
3. Stand van Zaken en vervolgproces

4. Ervaring schadepreventieplan Gelderland

4. Rondvraag en sluiting

Agenda PoHo – Jumelet

Datum	01-03-2021
Tijd	10:15 – 13:00
Locatie	MS Teams
Voorzitter	Henk Jumelet
Toelichting	Aangepaste aanvangstijd, door volle agenda.

buiten reikwijdte

1.12 **STAVAZA Wolf (11.40 uur)**

Mondeling/ter bespreking. Contactpersoon .

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

Agenda PoHo – Jumelet

Datum	01-10-2018
Tijd	9:30 – 12:15
Locatie	Kamer C 1.44
Voorzitter	Foppe Voogd
Toelichting	buiten reikwijdte

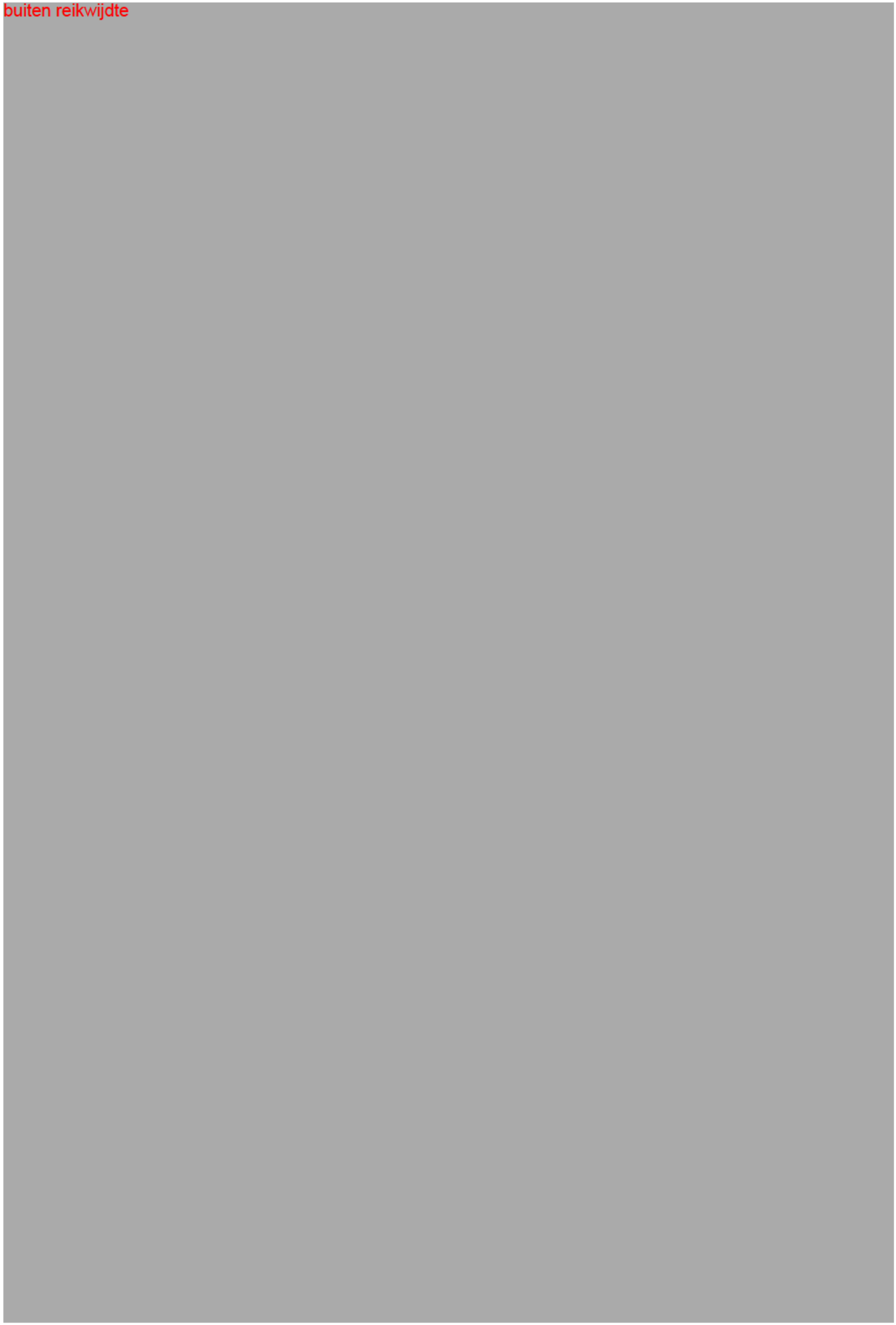
buiten reikwijdte

4.2 **Statenvragen over de wolf**

bespreken. Jordan Jumelet en [redacted] aanwezig

buiten reikwijdte

[redacted]

buiten reikwijdte

Agenda PoHo – Jumelet

Datum	03-02-2020
Tijd	10:30 – 12:30
Locatie	C.1.45 (GS lunchkamer)
Voorzitter	Henk Jumelet
Toelichting	buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

2.9 Vierde Ronde Tafel Wolf

Ter bespreking, [redacted] aanwezig

[redacted]

Agenda PoHo – Jumelet

Datum	06-12-2021
Tijd	10:30 – 12:30
Locatie	Ms Teams
Voorzitter	Henk Jumelet
Toelichting	Bijlage agendapunt 1.3 wordt nagestuurd.

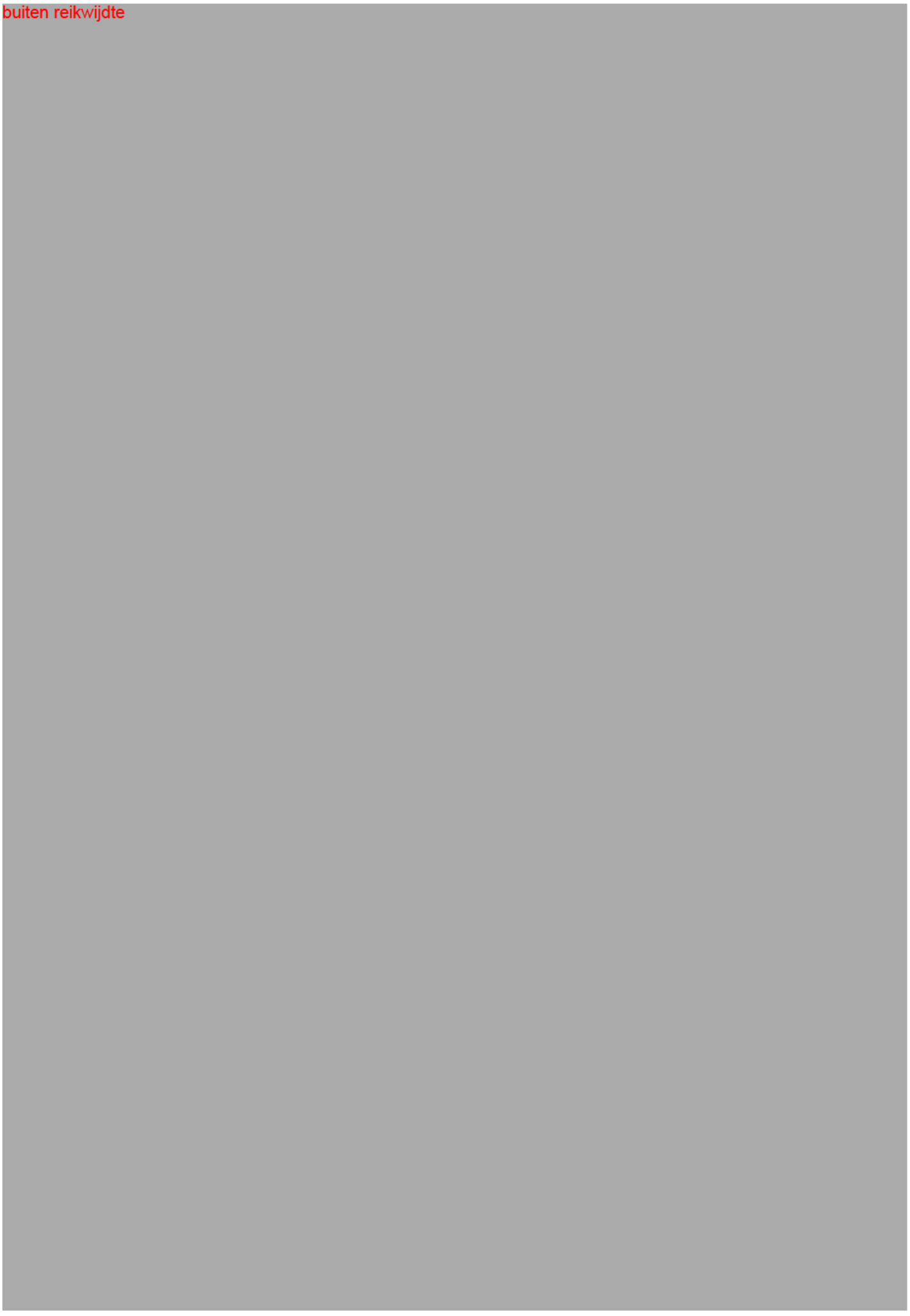
buiten reikwijdte

2 **NATUURLIJK PLATTELAND**

2.1 **GS-stuk vergroten subsidiegebied wolf (11.05 uur)**

Ter bespreking. Contactpersoon .

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

Agenda PoHo – Jumelet

Datum	07-09-2020
Tijd	10:40 – 13:00
Locatie	C.1.45 (GS lunchkamer)
Voorzitter	Henk Jumelet

buiten reikwijdte

2.3 **Wolf (11.20 uur)**

Ter bespreking. Graag akkoord op het afstemmen van deze teksten met de gebiedscommissie. Contactpersoon .

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

Agenda PoHo – Jumelet

Datum	08-02-2021
Tijd	10:30 – 13:00
Locatie	MS Teams
Voorzitter	Henk Jumelet

1	**NATUURLIJK PLATTELAND**
1.1	**Wolf (10.30 uur)**

Ter bespreking/info. Contactpersoon [redacted].
dd 6.2 nieuwe versie document vervolg subsidieregeling toegevoegd.

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

Agenda PoHo – Jumelet

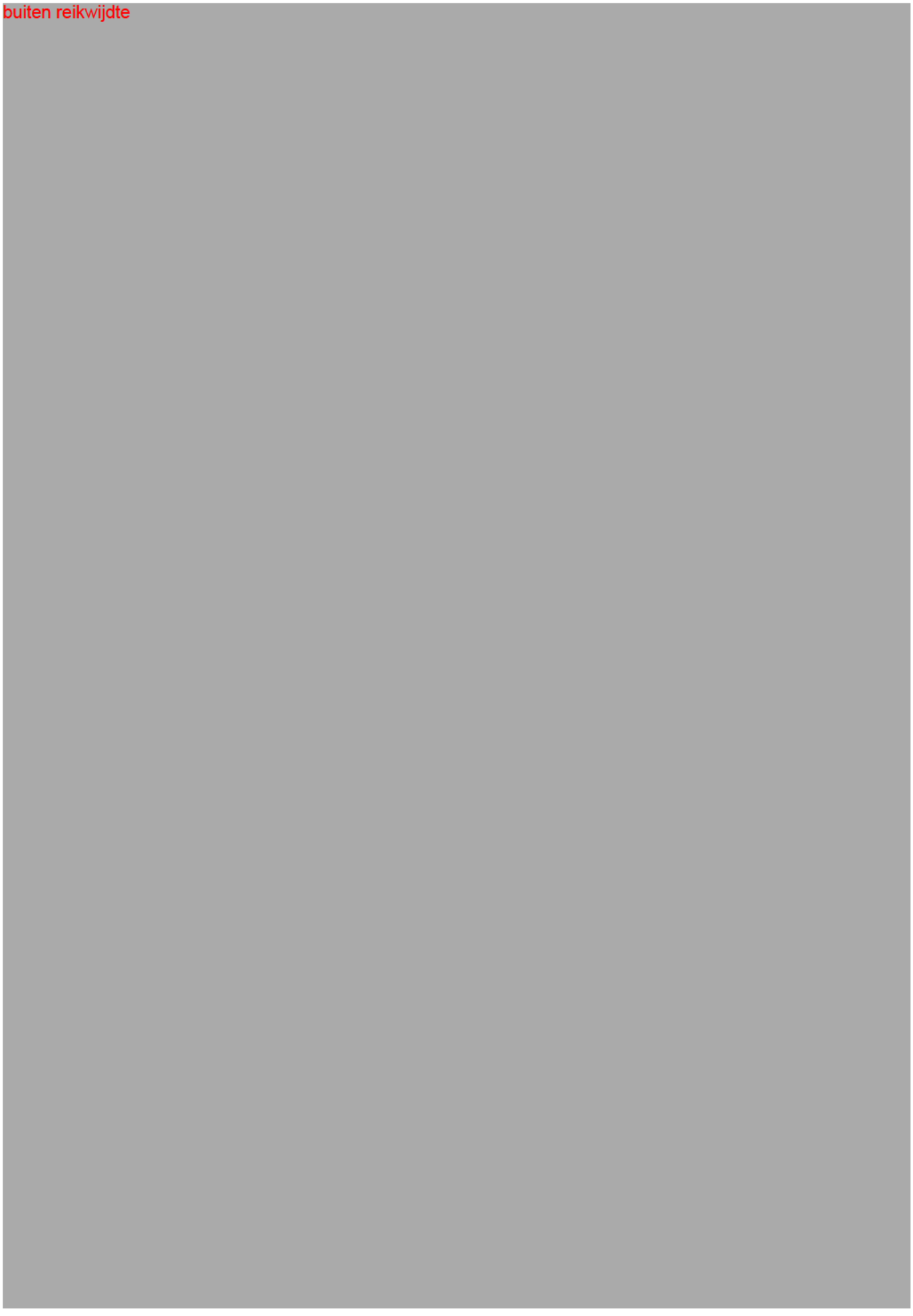
Datum	08-10-2018
Tijd	9:30 – 13:00
Locatie	Kamer C 1.44
Voorzitter	Foppe Voogd
Toelichting	buiten reikwijdte [redacted]

buiten reikwijdte [redacted]

3.2 **MEMO voortgang Wolven + terugkoppeling BACVP 4/10**

bespreken. [redacted] en Jordan Jumelet aanwezig

buiten reikwijdte [redacted]

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

Agenda PoHo – Jumelet

Datum	10-02-2020
Tijd	10:30 – 12:30
Locatie	C.1.45 (GS lunchkamer)
Voorzitter	Henk Jumelet
Toelichting	buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

1.3 **Ronde tafel Wolf**

Ter informatie, beschikbaar

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

Agenda PoHo – Jumelet

Datum	14-12-2020
Tijd	10:30 – 13:00
Locatie	MS Teams
Voorzitter	Henk Jumelet

buiten reikwijdte

1.6 **Wolf (11.20 uur)**

Ter informatie. Contactpersoon .

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

Agenda PoHo – Jumelet

Datum	14-01-2019
Tijd	9:30 – 12:45
Locatie	Kamer C 1.44
Voorzitter	Foppe Voogd
Toelichting	buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

3.12 **Statenbijeenkomst over de wolf**

mondeling. [redacted] aanwezig

buiten reikwijdte

Agenda PoHo – Jumelet

Datum	14-05-2018
Tijd	9:00 – 12:00
Locatie	Kamer C 1.44
Voorzitter	Foppe Voogd
Toelichting	buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

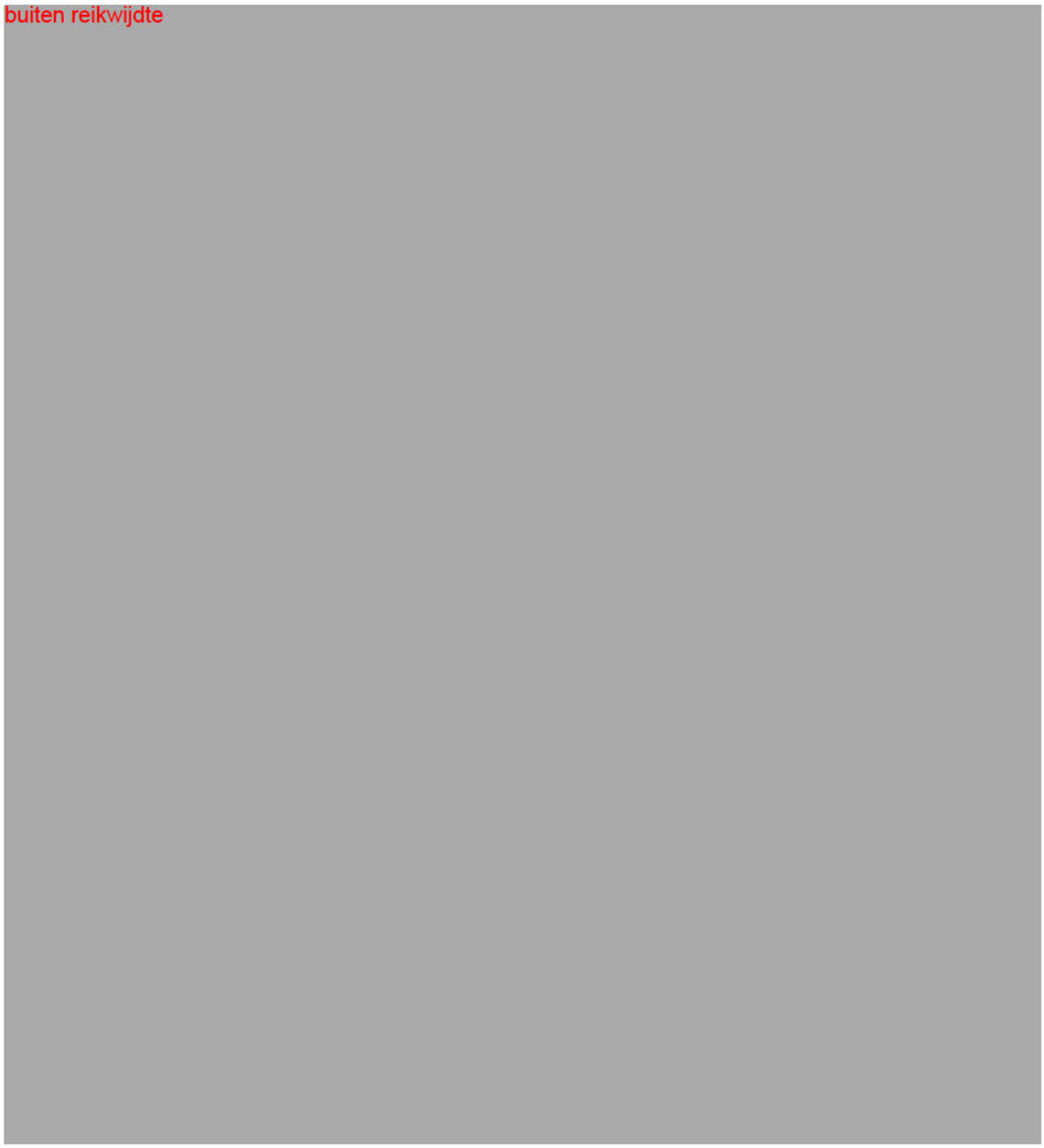

3.4 Voorbereiding Rondetafel bijeenkomst over de wolf

bespreken. aanwezig

buiten reikwijdte

Agenda PoHo – Jumelet

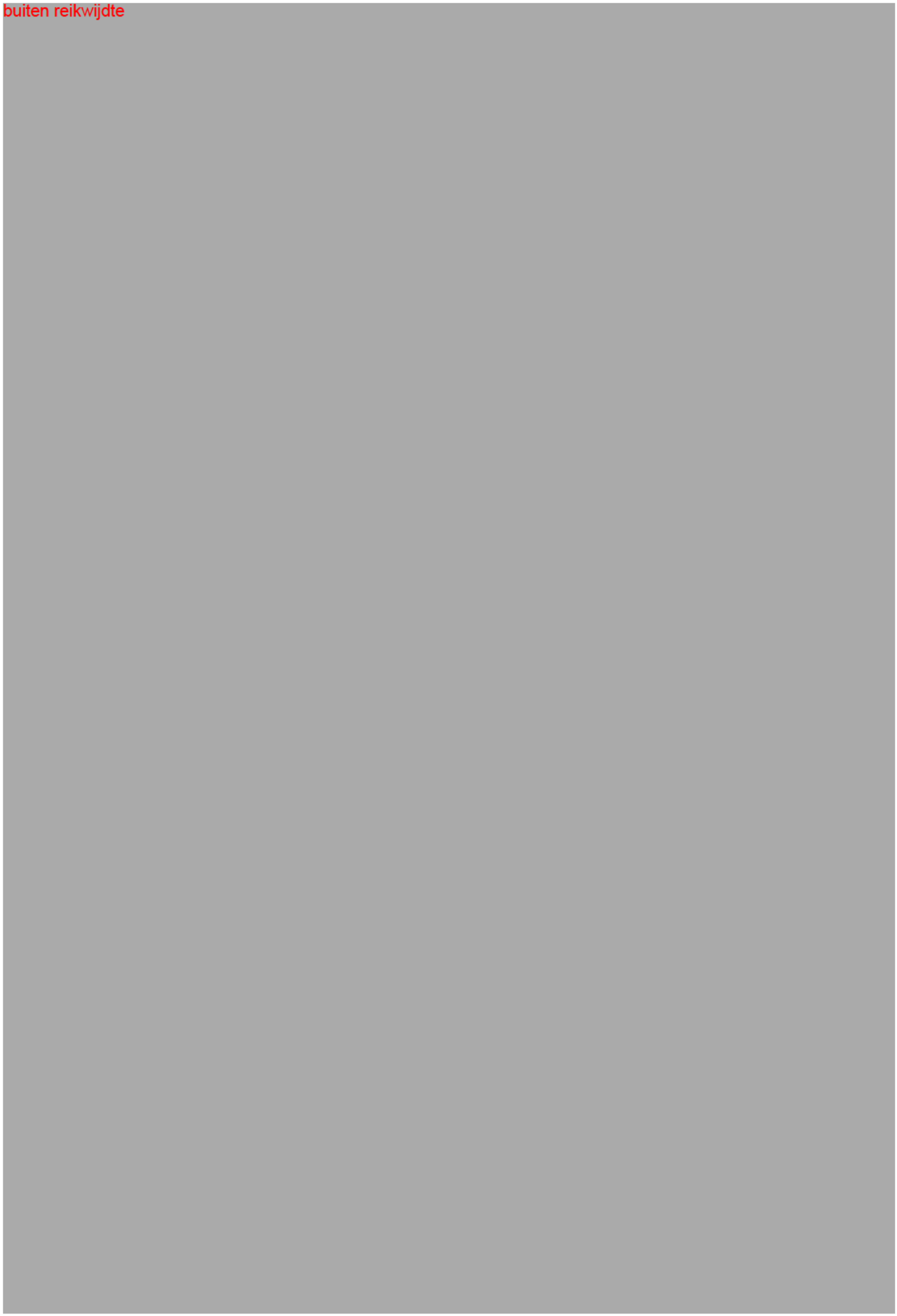
Datum	15-04-2019
Tijd	9:00 – 12:15
Locatie	Kamer C 1.44
Voorzitter	Foppe Voogd
Toelichting	buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

1.2.1 **Memo gebiedsproces wolf**

Jordan Jumelet eventueel beschikbaar

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

Agenda PoHo – Jumelet

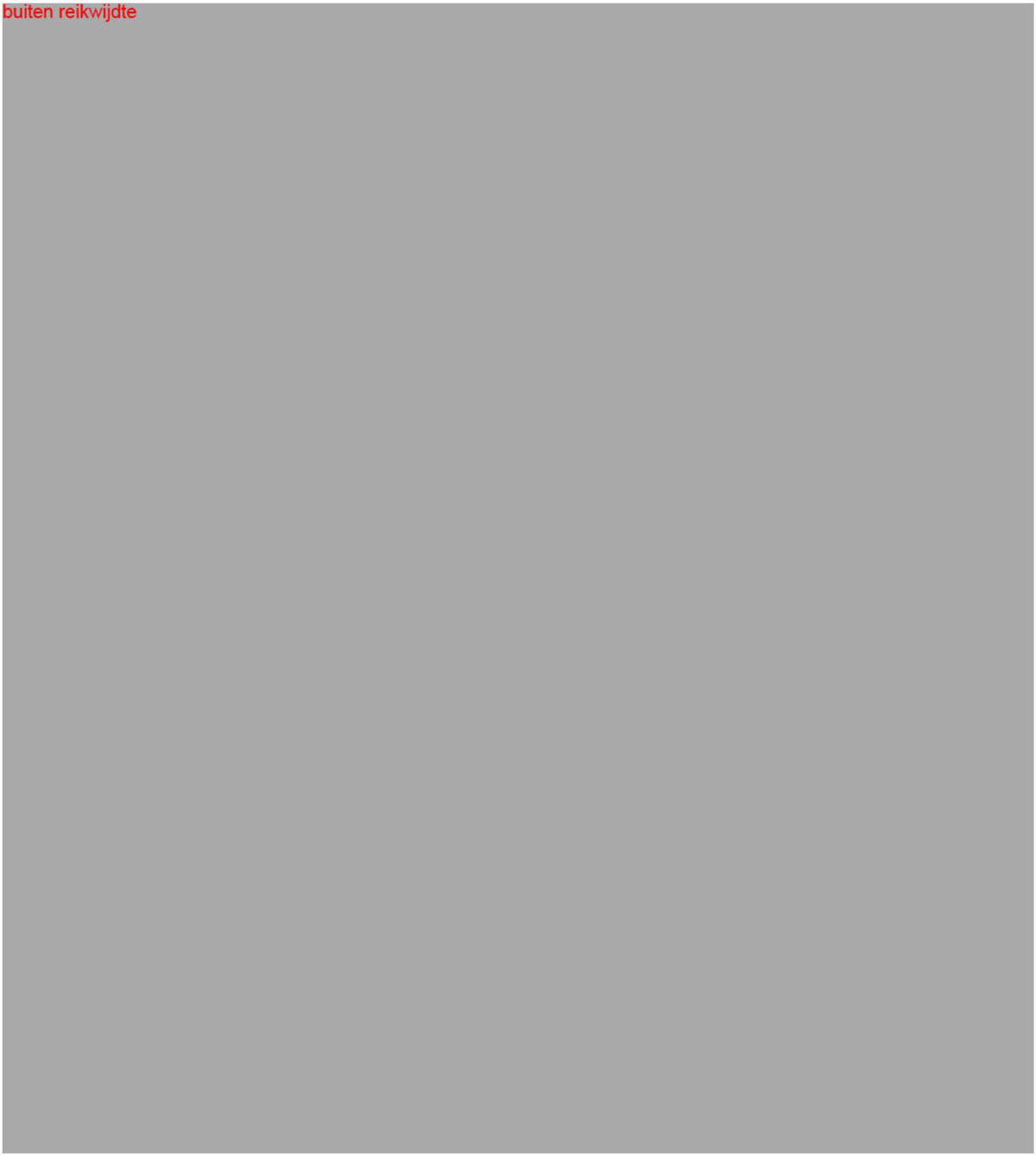
Datum	15-06-2020
Tijd	10:30 – 12:30
Locatie	A.0.05
Voorzitter	Henk Jumelet
Toelichting	Bij vraag om toelichting wordt er telefonisch contact opgenomen.Vaste commissie vergadert op PH. Update 12.6 17.00 uur op agendapunt 2.3, 2.4, 5.3

buiten reikwijdte

2.3 **Wolf (11.10 uur)**

Ter informatie. Contactpersoon

buiten reikwijdte

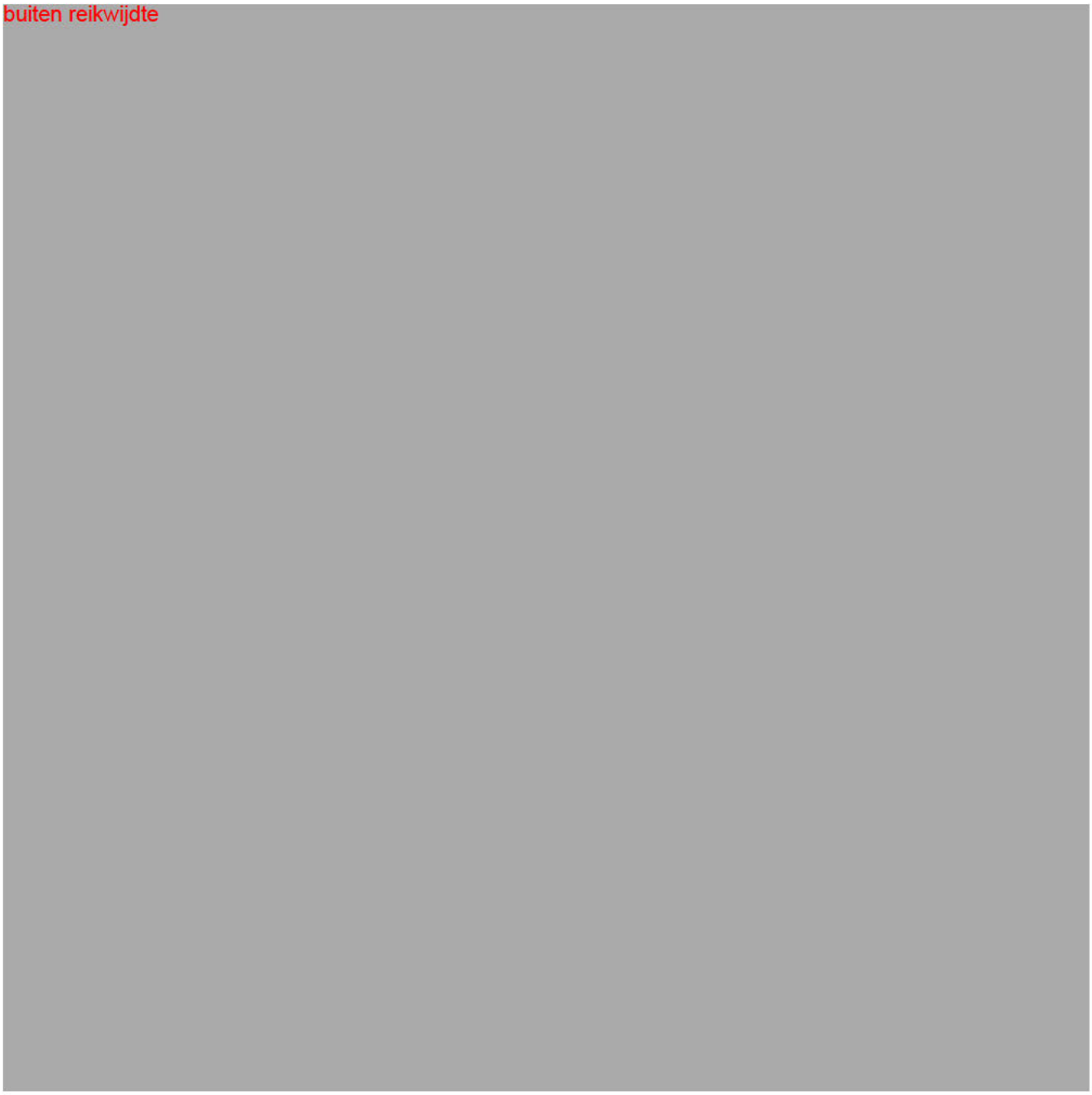

buiten reikwijdte

Agenda PoHo – Jumelet

Datum	16-04-2018
Tijd	9:45 – 13:00
Locatie	Kamer C 1.44
Voorzitter	Foppe Voogd
Toelichting	buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

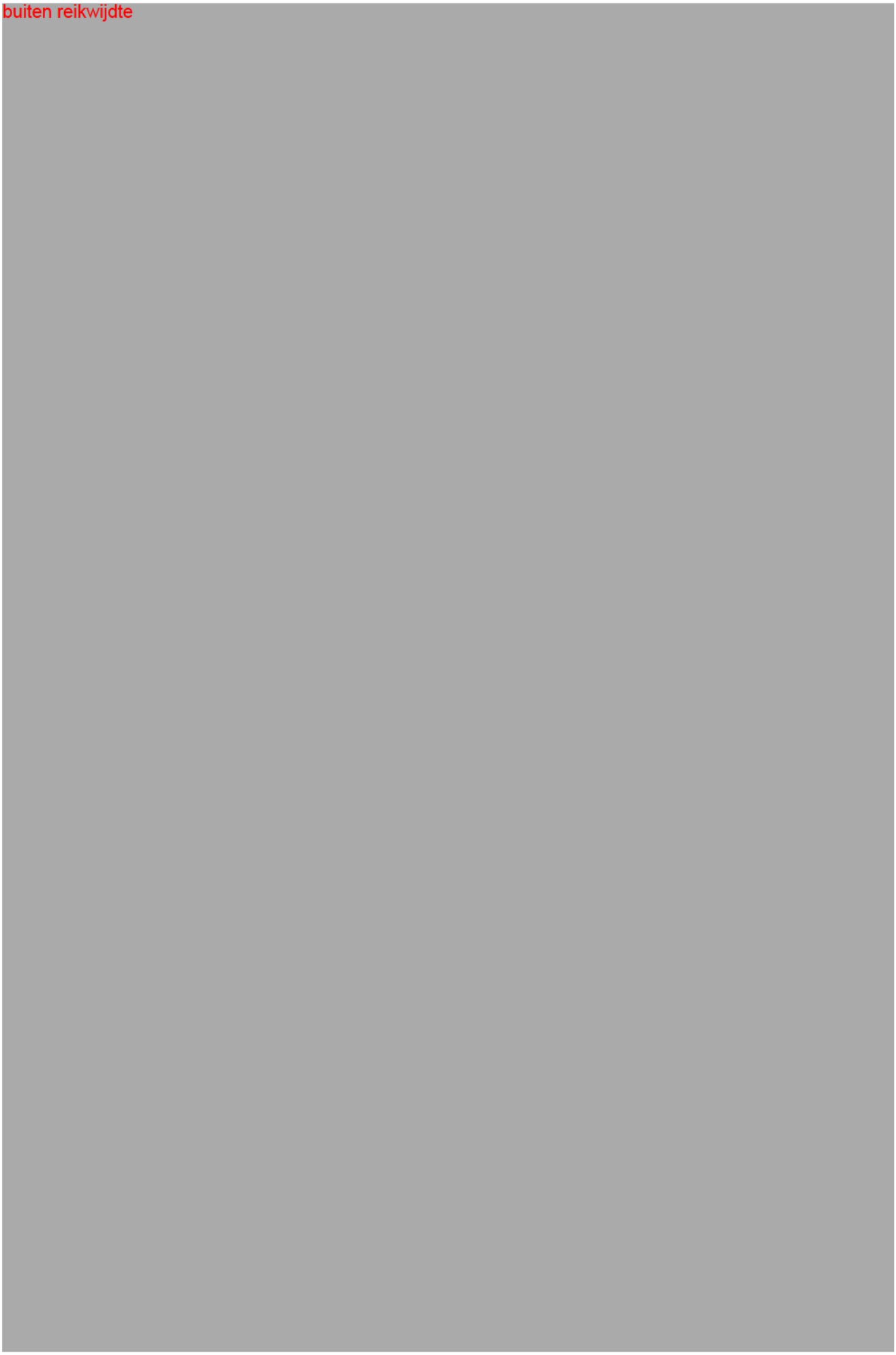

5.5 **Het wolven spoeddebat**

bespreken. aanwezig

buiten reikwijdte

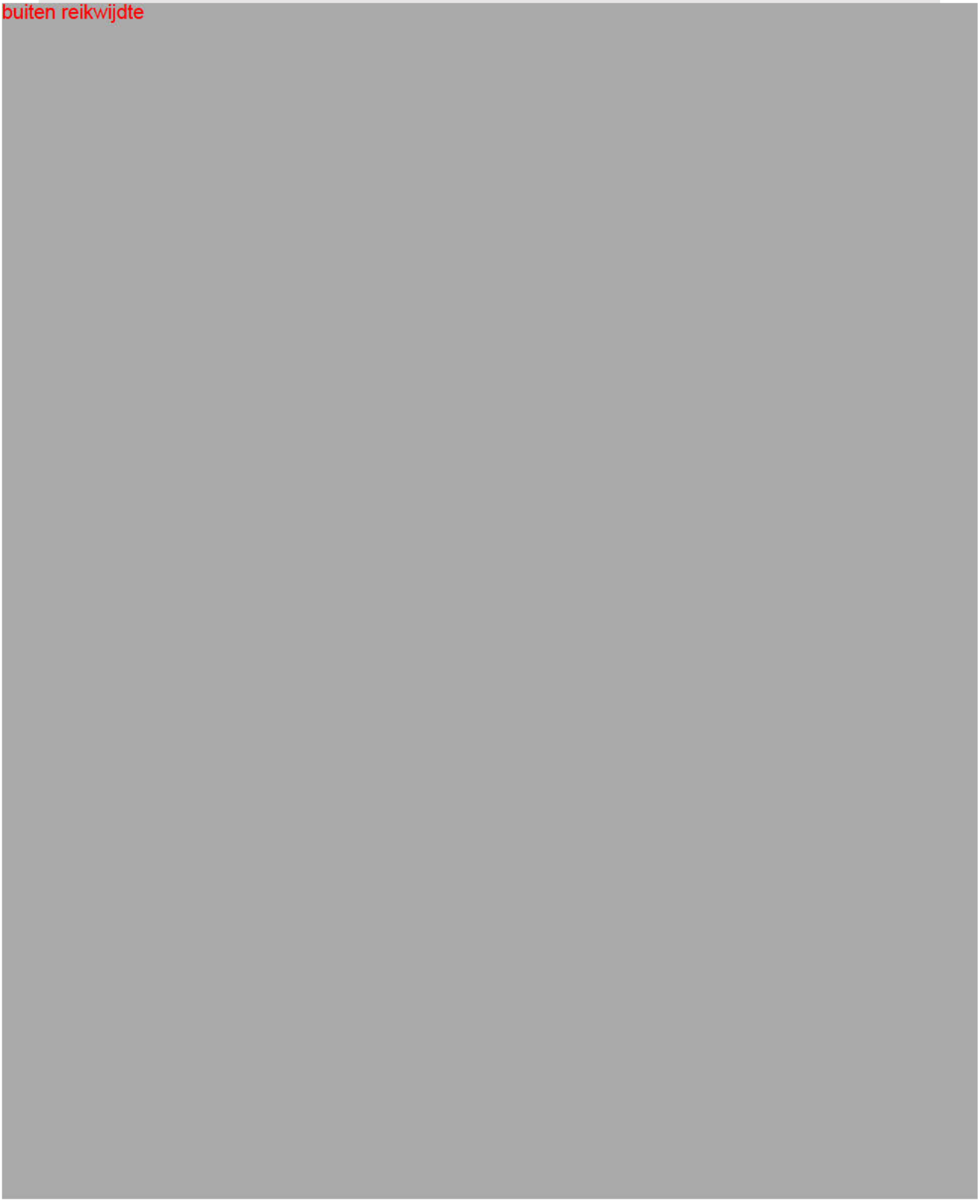

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

Agenda PoHo – Jumelet

Datum	18-06-2018
Tijd	9:00 – 12:00
Locatie	Kamer C 1.44
Voorzitter	Foppe Voogd

buiten reikwijdte

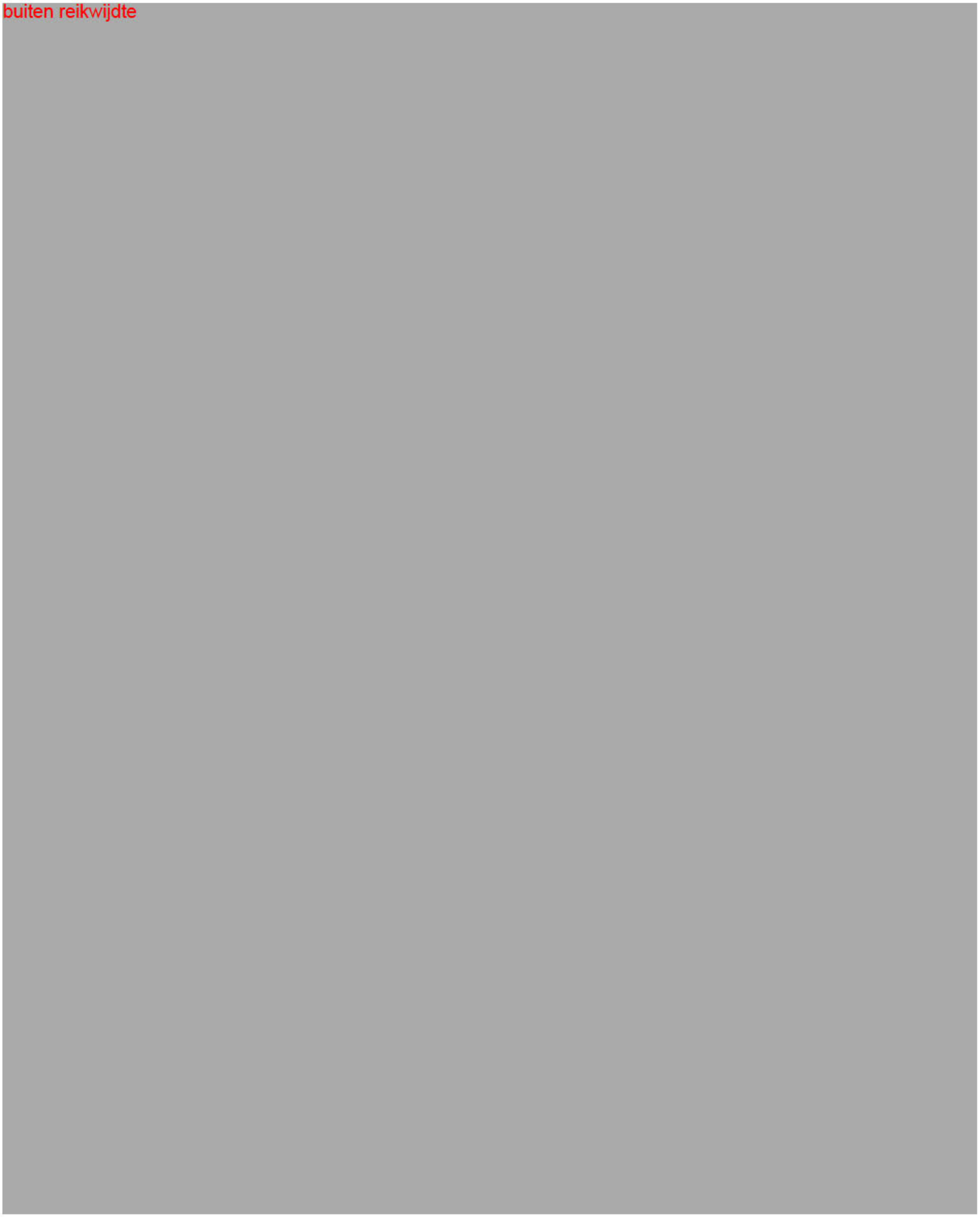

buiten reikwijdte

3.9 Wolf

Bespreken: en aanwezig

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

Agenda PoHo – Jumelet

Datum	21-09-2020
Tijd	10:40 – 13:00
Locatie	C.1.45 (GS lunchkamer)
Voorzitter	Henk Jumelet
Toelichting	buiten reikwijdte

Bijlage 1.4 Ontvangen brief gebiedscie Wolf toegevoegd

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

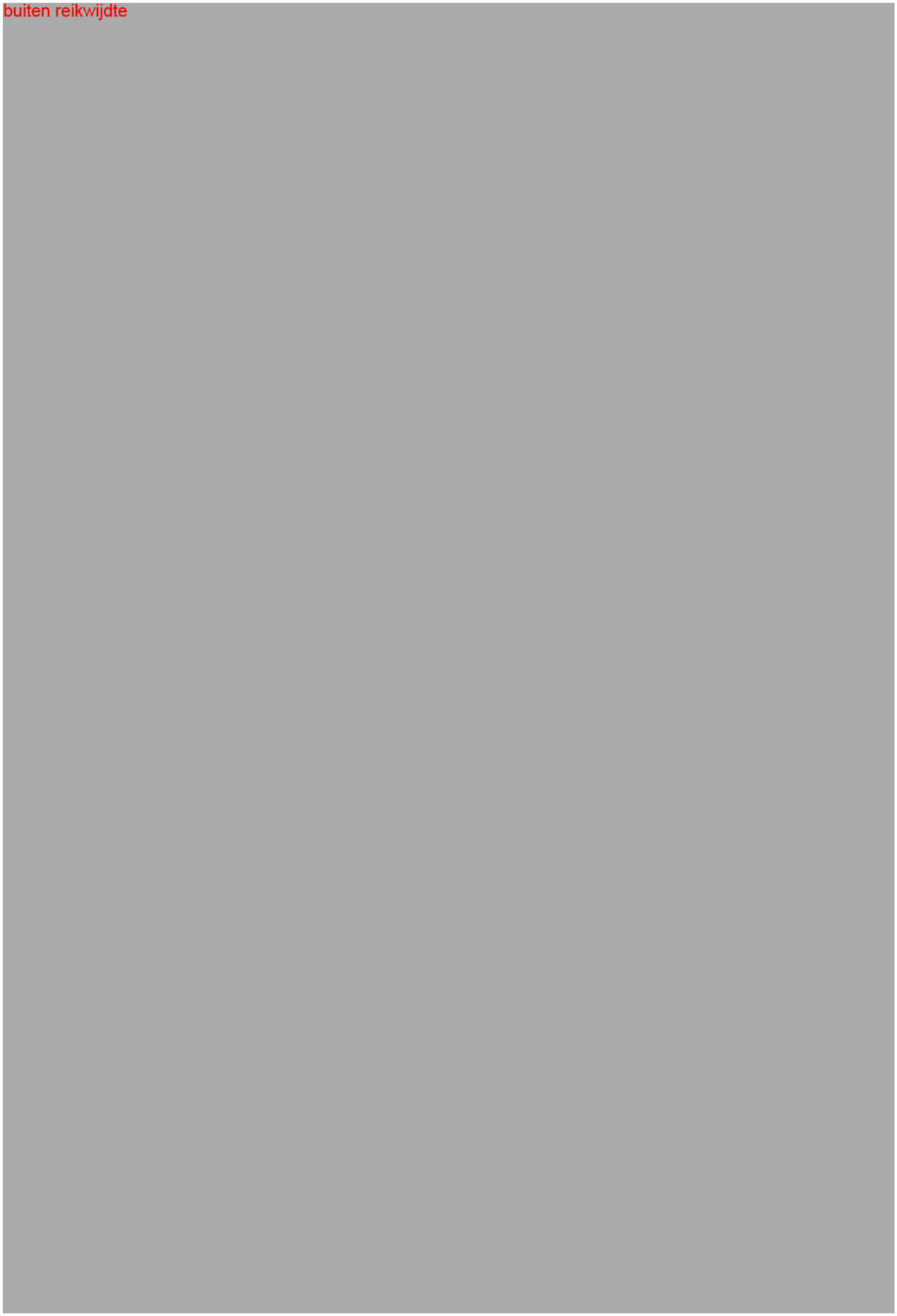

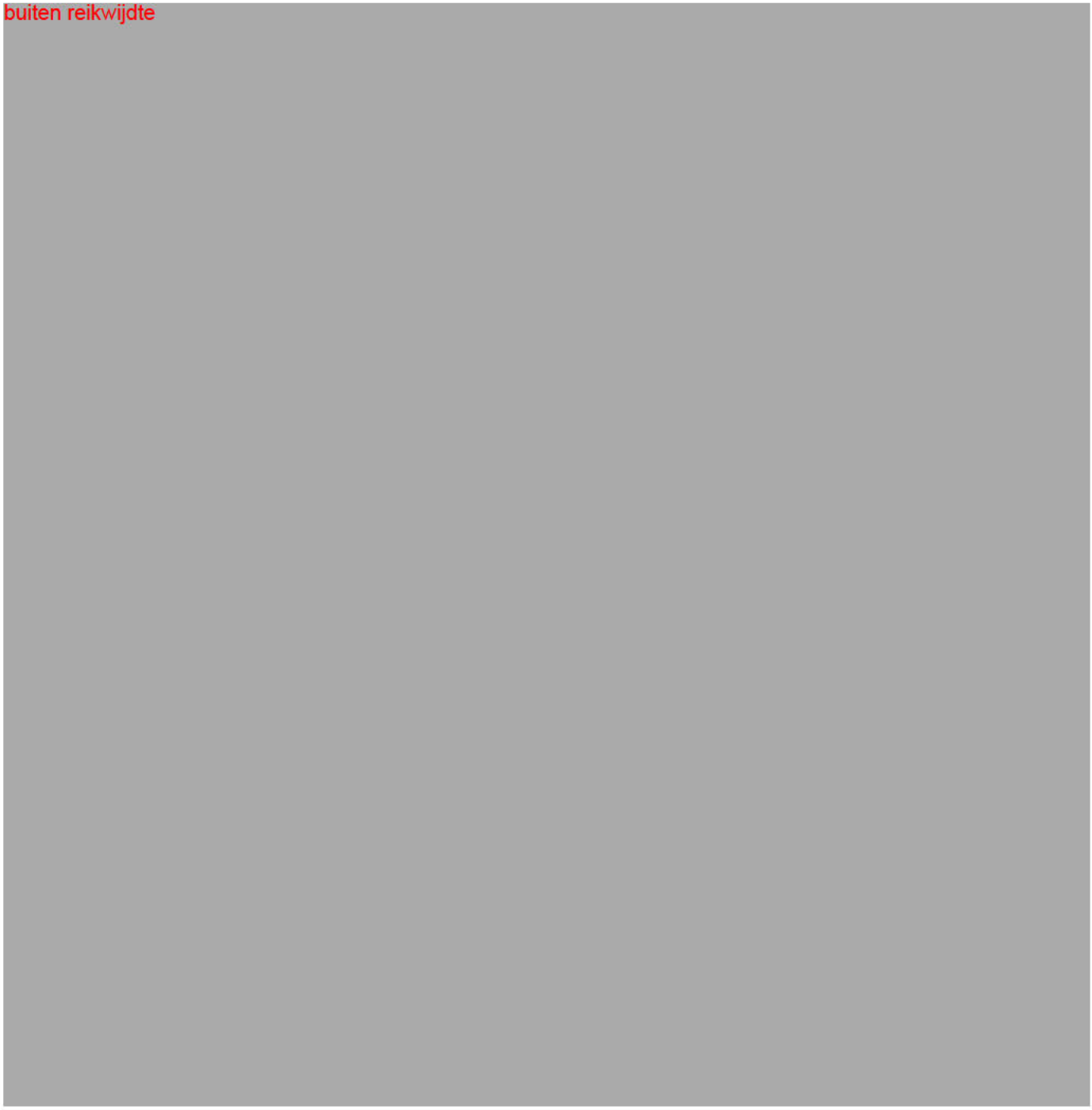
1.4 Gebiedscommissie preventie wolvenschade (11.10 uur)

Ter bespreking. Contactpersoon 06

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

Agenda PoHo – Jumelet

Datum	22-06-2020
Tijd	10:35 – 12:45
Locatie	A.0.05
Voorzitter	Henk Jumelet
Toelichting	Bij vraag om toelichting wordt er telefonisch contact opgenomen. Vaste commissie vergadert op PH.

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

2.6 **Voorbereiding wolvencommissie (11.45 uur)**

Ter bespreking. Contactpersoon [redacted] en [redacted] (06 [redacted])

buiten reikwijdte

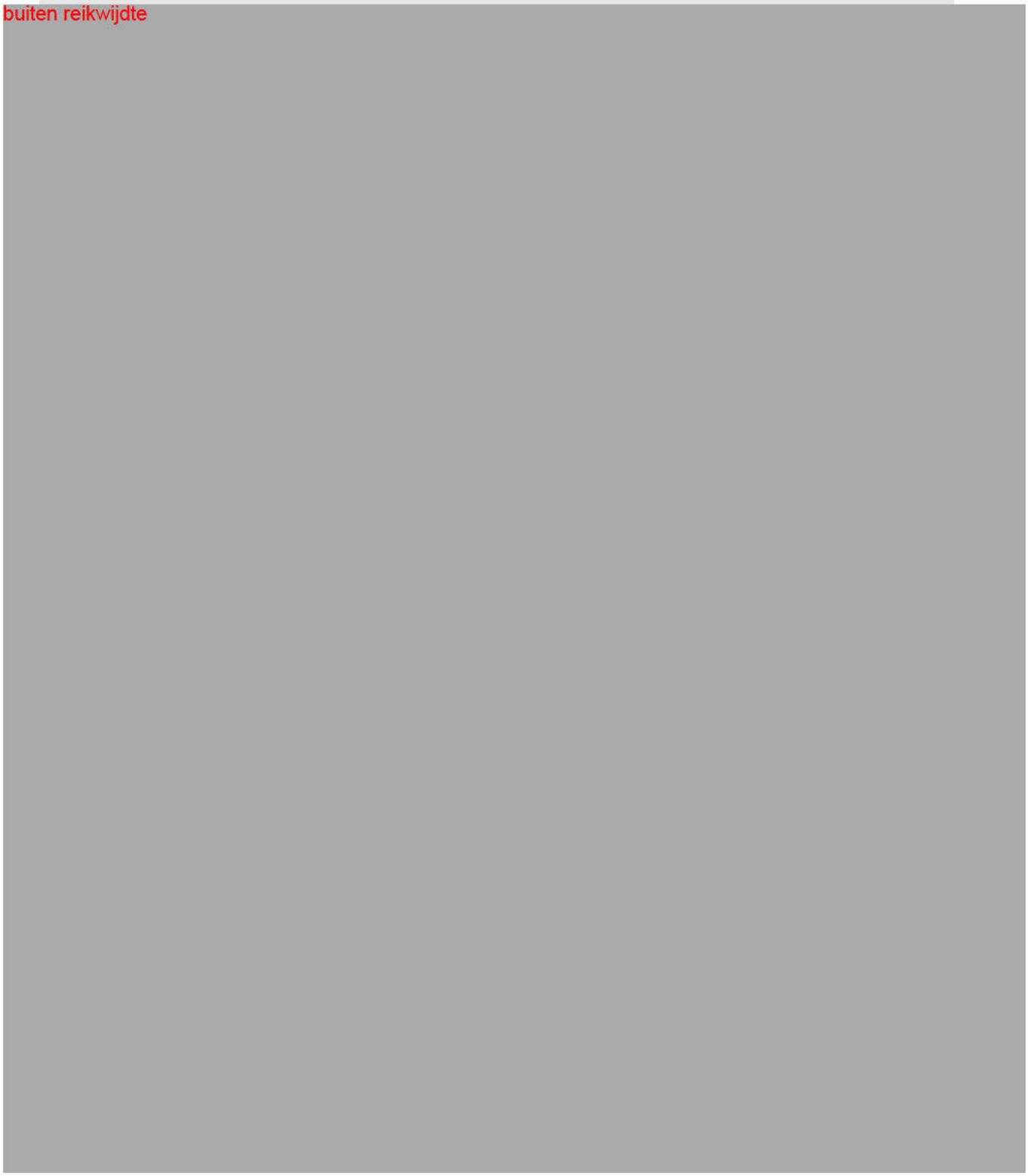
[redacted]

buiten reikwijdte

Agenda PoHo – VTH

Datum	20-09-2021
Tijd	9:00 – 10:30
Locatie	GS kamer/MS Teams
Voorzitter	Henk Jumelet
Toelichting	buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

AAC Vitaal Platteland

op 11 april 2019

Interprovinciaal Overleg
van en voor provincies

ANNOTATIE DRENTHE

conceptagenda

Vergaderdatum en -tijd	11 april 2019 van 15.00 – 17.00 uur
Locatie	CROW (zaal Metro), Jaarbeursplein 22 Utrecht
Deelnemers	– Wim Brenkman, voorzitter; (IPO), – (Gr); (Fr), Jordan Jumelet (Dr), Ov), (Gld), (Fl), (Utr), (NH), (ZH), (Zld), (NB), (Li) – (IPO) – Jolinda van der Endt (BIJ12)
Verhinderd	

buiten reikwijdte

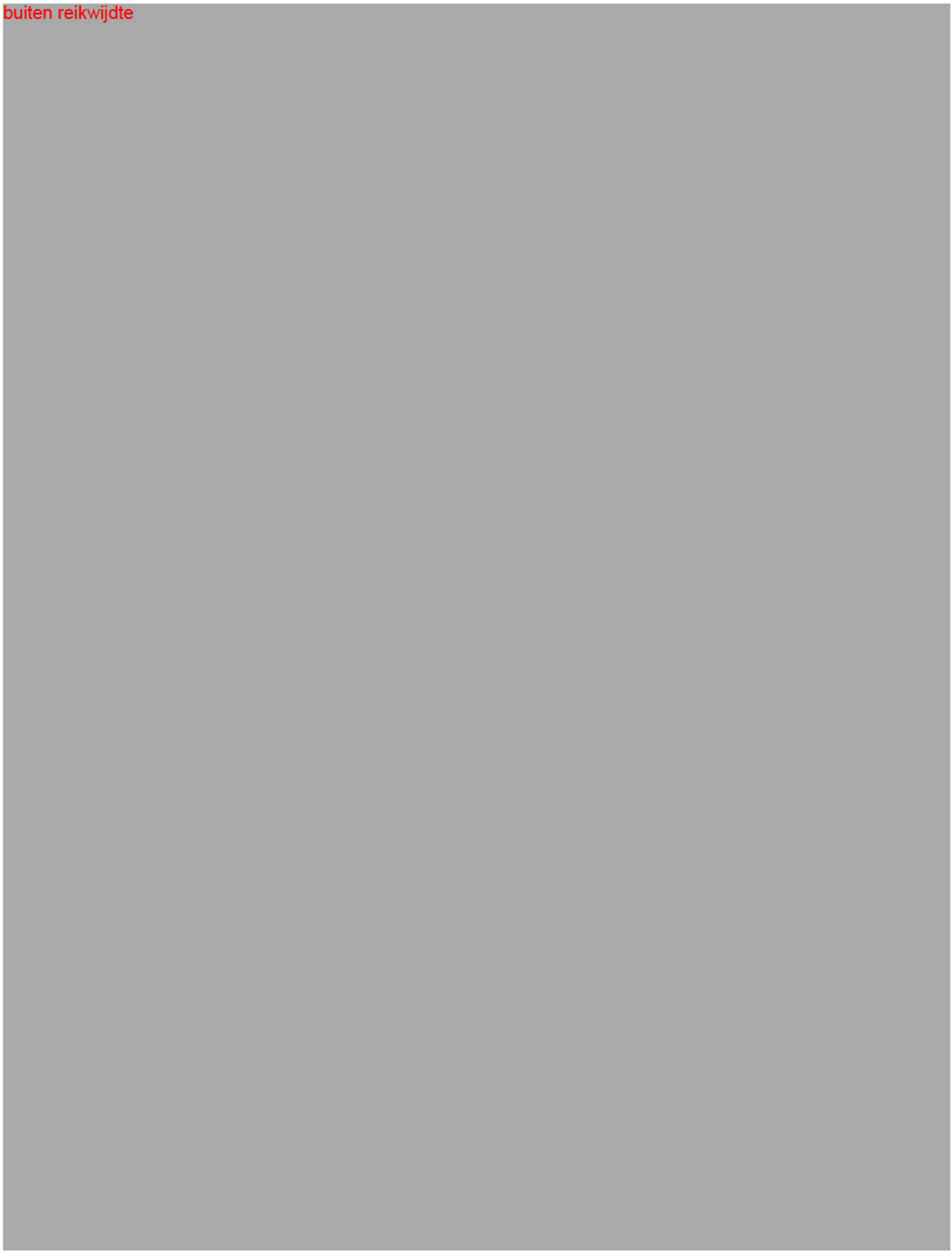
conceptagenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van en voor provincies

Vergaderdatum en -tijd: 11 april 2019 van 15.00 – 17.00 uur
Locatie: CROW (zaal Metro), Jaarbeursplein 22 Utrecht

buiten reikwijdte

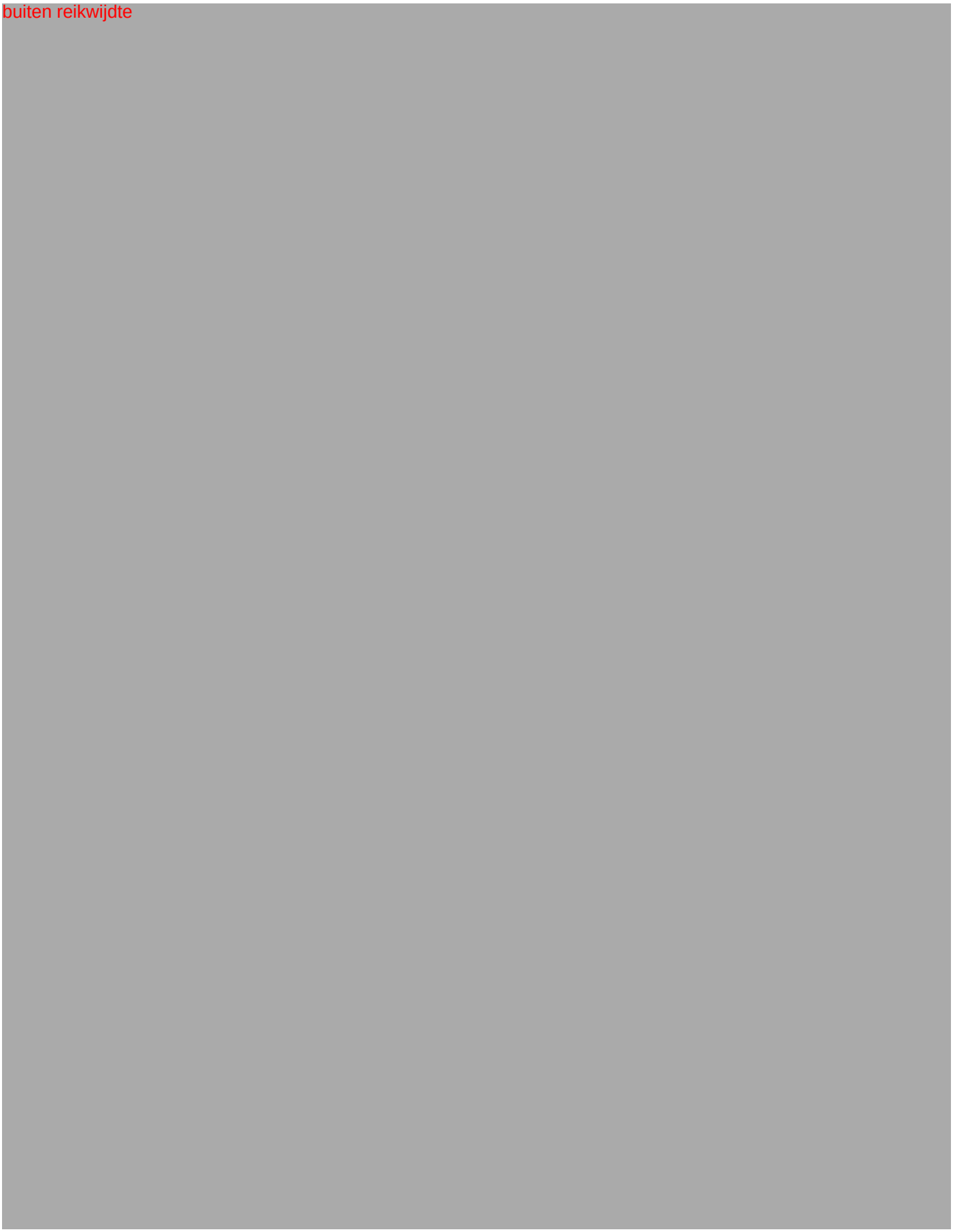
conceptagenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van en voor provincies

Vergaderdatum en -tijd: 11 april 2019 van 15.00 – 17.00 uur
Locatie: CROW (zaal Metro), Jaarbeursplein 22 Utrecht

buiten reikwijdte

conceptagenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van en voor provincies

Vergaderdatum en -tijd: 11 april 2019 van 15.00 – 17.00 uur
Locatie: CROW (zaal Metro), Jaarbeursplein 22 Utrecht

buiten reikwijdte

3. Lopende dossiers

a. Verkenning vervolgacties Wolvenplan

Kern van het onderwerp

De IPO-werkgroep Natuurwetgeving heeft geconstateerd dat na goedkeuring van het Wolvenplan vervolgacties resteren die om een (vervolg)opdracht vragen. Na vaststelling vervolgacties door AACVP zal voor volgende AAC VP een plan van aanpak opgesteld worden.

Voorstel/gevraagd besluit:

1. Vaststellen of onderstaande vervolgacties Wolvenplan compleet zijn.
2. De IPO-werkgroep Natuurwetgeving verzoeken deze acties uit te werken in een concreet plan van aanpak.

Opmerking Drenthe ( ):

1. Voor zover nu te overzien wel.
2. In het stuk wordt mijn naam genoemd als voorgestelde trekker. Een grove inschatting van de klussen voor 2019 komt uit op een benodigde inzet voor de korte termijnklussen van circa 250-300 uur en voor de lange termijnklussen van circa 450 uur. Ook als dat wordt verdeeld over meerdere mensen is het een behoorlijke inzet. Voor het (opstellen van een) plan van aanpak is nog geen tijd begroot maar het is zeker geen klus van maar een paar uurtjes.

buiten reikwijdte

conceptagenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van en voor provincies

Vergaderdatum en -tijd: 11 april 2019 van 15.00 – 17.00 uur
Locatie: CROW (zaal Metro), Jaarbeursplein 22 Utrecht

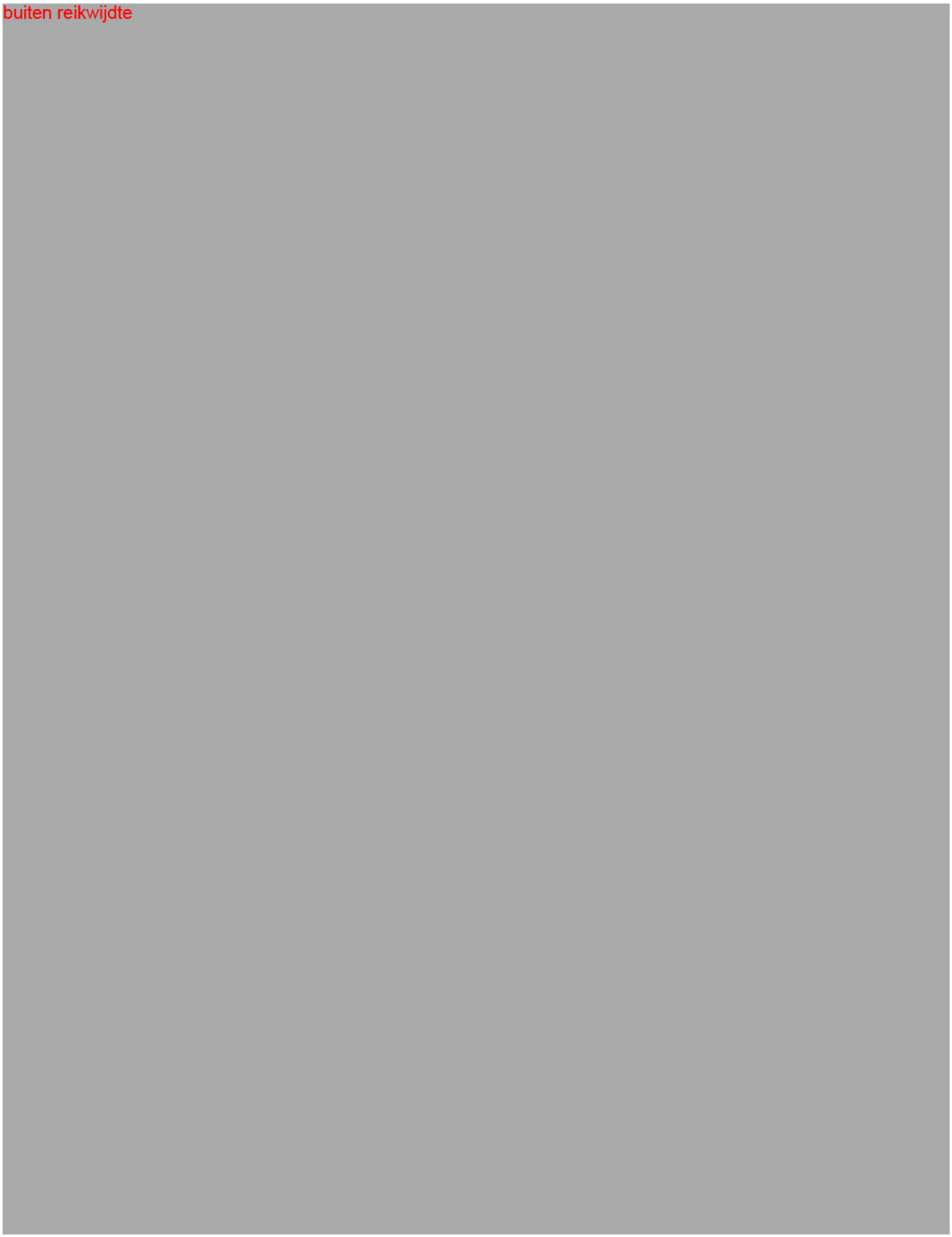
buiten reikwijdte

conceptagenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van en voor provincies

Vergaderdatum en -tijd: 11 april 2019 van 15.00 – 17.00 uur
Locatie: CROW (zaal Metro), Jaarbeursplein 22 Utrecht

buiten reikwijdte

Interprovinciaal Overleg

conceptagenda

Betreft	AAC Vitaal Platteland
Vergaderdatum en -tijd	14 maart van 10.00 tot 13.00 uur (met lunch)
Locatie	Domstad, Koningsbergerstraat 9 Utrecht
Deelnemers	– Wim Brenkman, voorzitter; [redacted] – [redacted] (Gr); [redacted] (Fr), Jordan Jumelet (Dr), [redacted] (Ov), [redacted] (Gld), [redacted] (Fl), [redacted] (Utr), [redacted] (NH), [redacted] (ZH), [redacted] (Zld), [redacted] (NB), T[redacted] (Li) – [redacted] (IPO) – Jolinda van der Endt (BIJ12)
Verhinderd	–

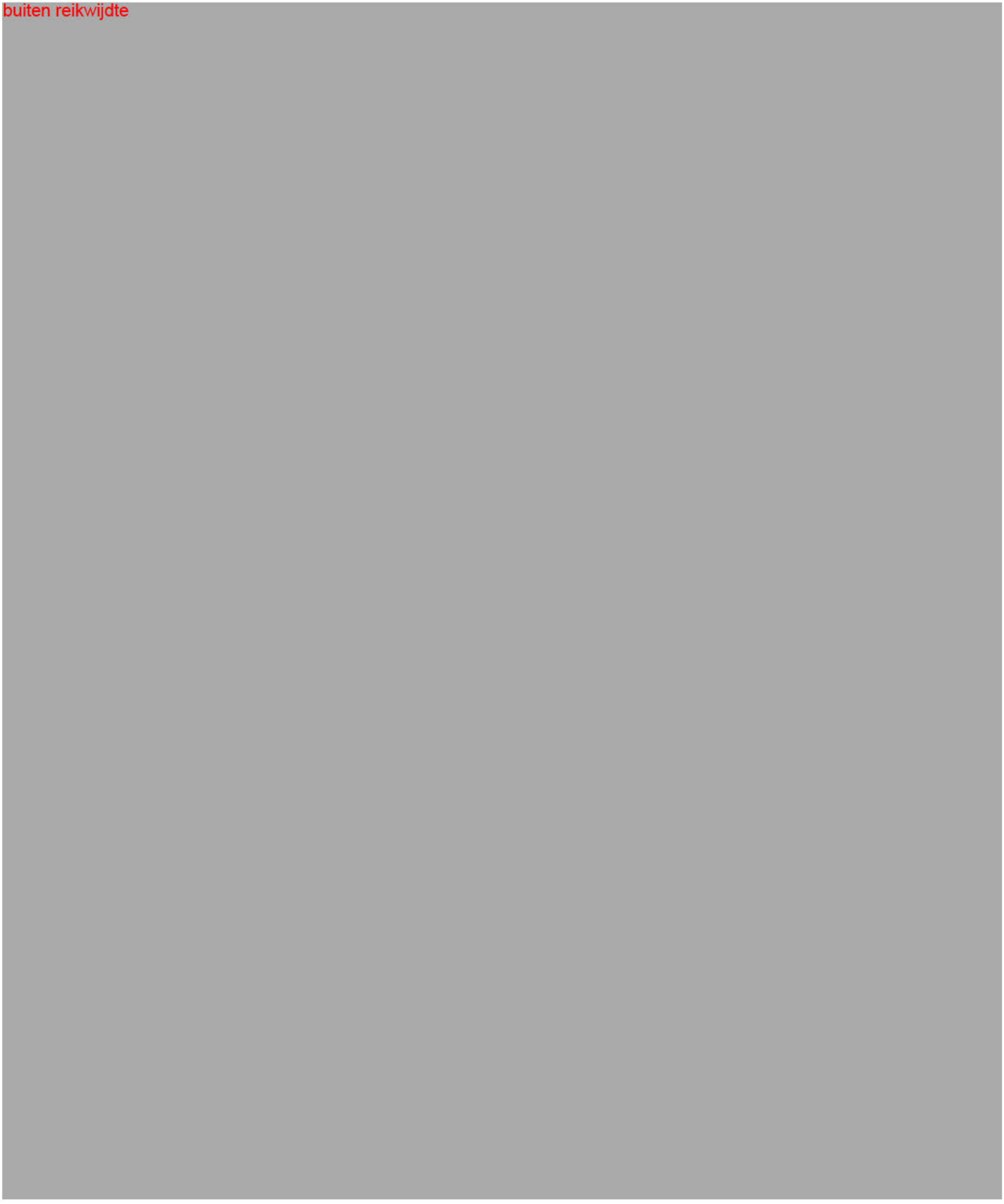
buiten reikwijdte

[redacted]

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

3. **Stand van zaken wolf**

Kern van het onderwerp
Met de vaststelling van het Interprovinciale Wolvenplan ligt de uitwerking van het wolvenbeleid nu in belangrijke mate bij de individuele provincies. Voor een aantal acties blijft een gezamenlijke aanpak echter noodzakelijk. Wat staat provincies (de IPO-werkgroep Natuurwetgeving) en BIJ12 nog (in samenhang) nog te doen na vaststelling Interprovinciaal Wolvenplan in IPO Bestuur 24 januari 2019?

Voorstel/gevraagd besluit
Kennis nemen van onderstaande zaken, die zullen leiden tot een concreet voorstel tot opdrachtverlening in de hiernavolgende AAC VP (11 april 2019).

Opmerking Drenthe ( ):
Advies: instemmen.

Het stuk geeft procesinformatie. heeft in de voorbereiding nauw overleg met mij gevoerd. Relevant is dat we in de IPO werkgroep (ook op 14 maart) proberen om een heldere opdracht te formuleren voor het vervolg. Het is positief dat er op dit dossier meer opdrachtverzakelijking komt.
Relevant is dat het IPO bestuur de inbreng vanuit Drenthe (beheerplan) geen prioriteit heeft gegeven, feitelijk heeft terugverwezen naar de BACVP, met de afspraak dat proefondervindelijk gaandeweg het traject wordt bezien of een beheerplan noodzakelijk is en wat daar dan in moet komen.'

buiten reikwijdte

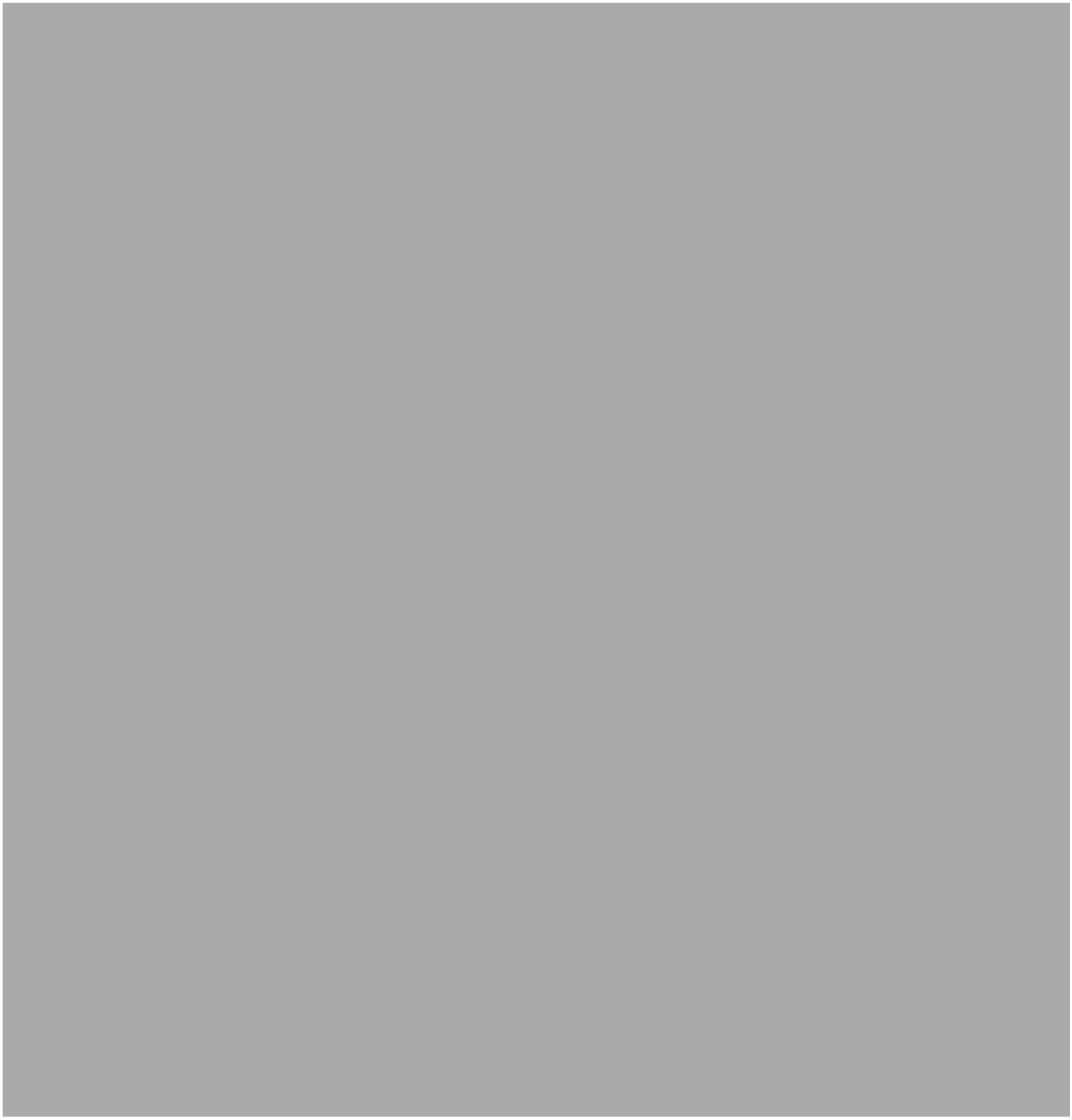
Agenda

Betreft	AAC Vitaal Platteland
Vergaderdatum en -tijd	9 december van 09:30 tot 12:00
Locatie	Digitaal via Teams
Deelnemers	– Wim Brenkman, voorzitter; (IPO), – Gr); (Fr), Jordan Jumelet (Dr), (Ov), (Gld), (Fl), (Utr), (NH), (ZH), (Zld), (NB), Li) – (IPO) – Jolinda van der Endt (BIJ12)
Verhinderd	-

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

3. Hamerstukken

a. Planning Oplevering Interprovinciaal wolvenplan 2022

Kern van het onderwerp
Om tot een gedegen en goed afgestemd wolvenplan te kunnen komen zullen provincies meer dan voorheen inzet moeten leveren en zal de geplande oplevering van het wolvenplan een kwartaal later worden opgeleverd. In de aangepaste planning is rekening

gehouden met de gevraagd inzet vanuit provincies en BIJ12 voor het komende half jaar om het geheel tijdig op te kunnen leveren. Met andere woorden: zonder inzet van provincies komt ook de aangepaste planning in gevaar.

Voorstel/gevraagd besluit:

1. Kennisnemen van de hoge capaciteitsvraag die de wolf met zich meebrengt voor provincies en BIJ12;
2. Bevestigen dat provincies de komende periode meer dan voorheen de benodigde inzet leveren;
3. Kennisnemen van de vertraging van oplevering Interprovinciaal wolvenplan 2022 derde kwartaal 2022 in plaats van juni 2022 en de bijgestelde planning.

Advies Drenthe ( ):
Instemmen met de punten 1-3. Vanuit Drenthe leveren wij met twee medewerkers voldoende inzet om serieus bij te dragen aan de actualisatie. Deze actualisatie heeft op korte termijn vooral nodig dat er keuzes gemaakt worden; wanneer ingrijpen, hoe lang blijven we alle schade betalen, alleen schapen en geiten of ook overig vee, wat te doen met aangereden wolf. Nadat keuzes zijn gemaakt is het een kwestie van uitschrijven. Extra inzet van BIJ12 zal niet noodzakelijk zijn.

buiten reikwijdte

Agenda

Vergaderdatum en -tijd	Woensdag 30 september 2020, 10:00 tot 12:00 uur
Locatie	Teamsoverleg
Deelnemers	– Wim Brenkman, voorzitter; [redacted] (IPO), [redacted] – [redacted] (Gr); [redacted] (Fr), Jordan Jumelet (Dr), [redacted] (Ov), [redacted] (Gld), John Visbeen (Fl), [redacted] (Utr), [redacted] (NH), [redacted] (ZH), [redacted] (Zld), [redacted] (NB), [redacted] (Li) – [redacted] (IPO) Jolinda van der Endt (BIJ12)
Verhinderd	

buiten reikwijdte

[redacted]

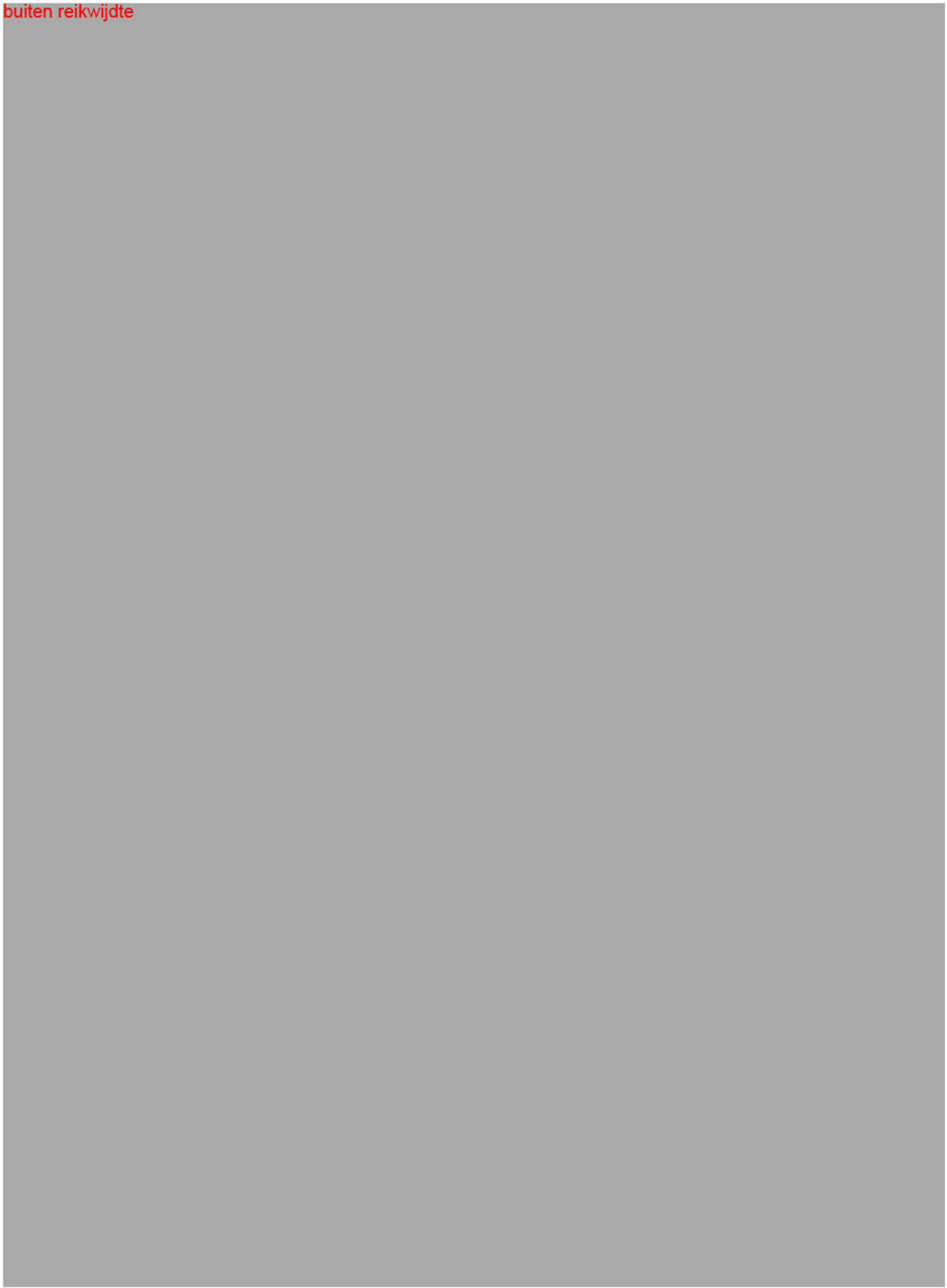
Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: Woensdag 30 september 2020, 10:00 tot
Locatie: Teamsoverleg

buiten reikwijdte

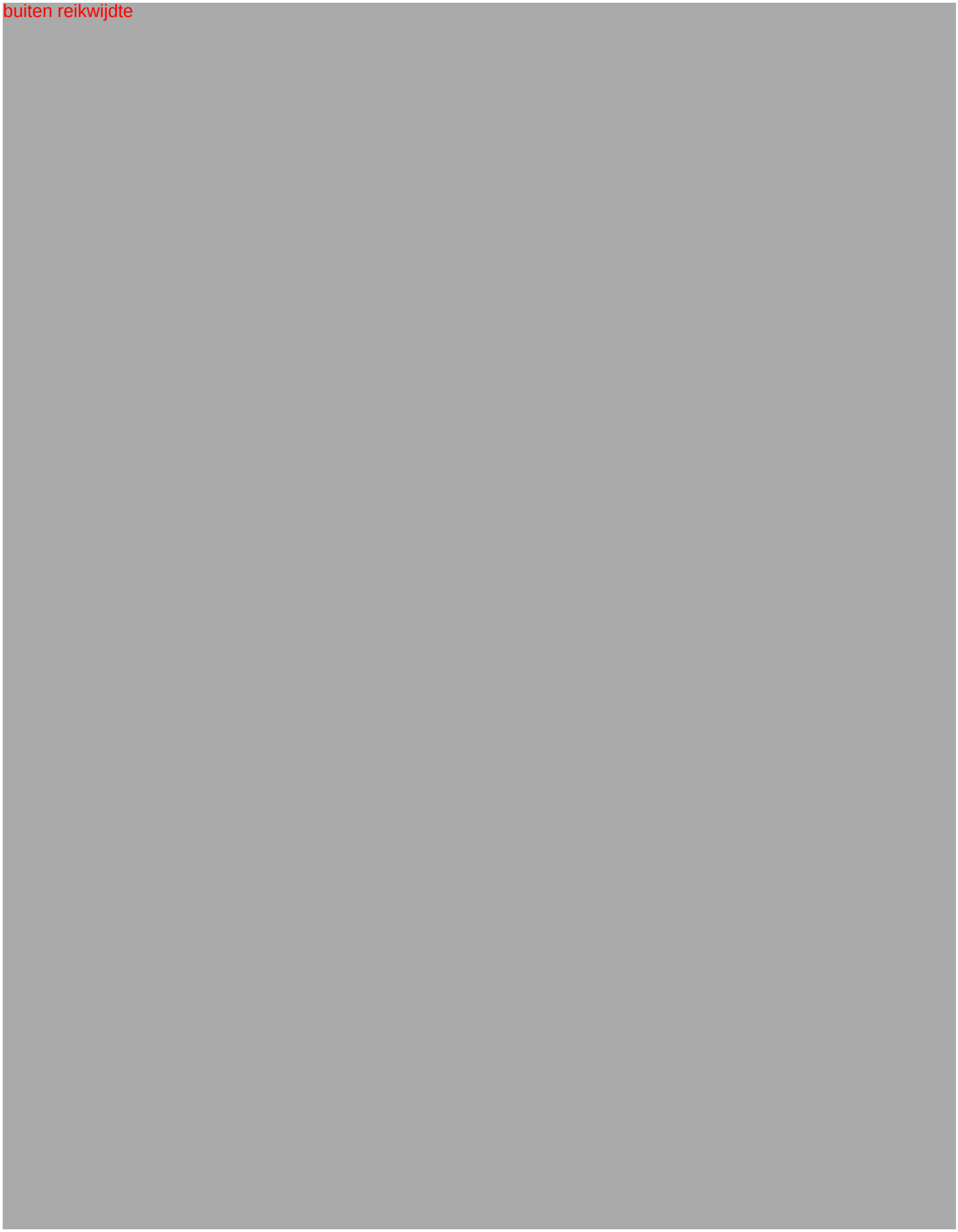
Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: Woensdag 30 september 2020, 10:00 tot
Locatie: Teamsoverleg

buiten reikwijdte

a. Vervolgproces Wolvendossier

Kern van het onderwerp
Op verzoek van de BAC VP 9 juli 2020 worden voorstellen gedaan tot actualisatie (doorontwikkeling) van het Interprovinciaal wolvenplan. Daarnaast worden voorstellen gedaan ter implementatie van het Communicatie-framework Wolf door BIJ12, waaronder de tijdelijke aanstelling van een 'dedicated' communicatieadviseur wolf.

Voorstel/gevraagd besluit:
De AAC VP wordt gevraagd:

1. In te stemmen met advies aan de BAC VP, zoals verwoord in bijlage 3, om nu nog niet over te gaan tot actualisatie Interprovinciaal wolvenplan, en eind 2020 met een voorstel te komen voor actualisatie, op basis van een actualisering van de 'fact finding-studie wolf';
2. In te stemmen met voorstellen m.b.t. het Communicatie wolvendossier door BIJ12 (oa aanstellen tijdelijke communicatieadviseur wolf (0,5 fte voor 1 jaar).

Advies Drenthe [redacted]):

1. Akkoord; de meest urgente zaken (handelingsperspectief + beheermogelijkheden + etc) worden nu al in aparte trajecten uitgewerkt. Het zou ook logisch zijn dat deze uitgewerkt zijn vóór een volledige update van het plan. Voorwaarde zou wel zijn de vaart op deze trajecten te behouden. (Je zou je zelfs kunnen afvragen of het wolvenplan met de toevoegingen in de aparte trajecten dan nog nodig is. De belangrijkste/meest verouderde paragrafen zijn immers die over beheer etc.) Het is wel goed om dan wel publiekelijk aan te geven dat die vervolgacties wel gedaan worden.

2. Akkoord-ish; het valt me wel op dat het nu alsnog heel stevig ingekleed is voor een klankbordsessie en dat het bij de terugkoppeling van de BACVP ook nog de term commissie genoemd staat; volgens mij kan er echt nog wel wat gedaan worden aan het downgraden. In de notitie staat dat ze LTO op de hoogte willen stellen van een in te stellen overleg, je kunt ze ook laten weten dat ze tzt uitgenodigd zullen worden voor een (klankbord)bijeenkomst. En ze willen [redacted] aanstellen als voorzitter; maar ze kunnen hem ook (1 keer of meerder keren) inhuren als dagvoorzitter.

   Qua taakformulering staat het er zo wel prima in – en heb ik er wel vertrouwen in dat er een goede poging gedaan wordt om de regionale commissies niet te snijden. (Als [redacted] echt voorzitter wordt van die club moeten we wellicht een gesprek met hem en Henk plannen om te zorgen dat hij ook goed op de hoogte is van de ontwikkeling/belangen van Drenthe; zowel Gelderland als NBrabant/Limburg vallen onder voorzitterschap van Van Geel dus wat dat betreft vallen we wat buiten de boot).

3. Akkoord; ik denk dat de communicatievraag alleen maar groter wordt dus dat het goed is een gerichte communicatieadviseur te hebben. Ik zie wel een aandachtspuntje bij de neutrale positie van bij12; vraag me af of het voorzien van algemene informatie & draagvlakvergroting iets is wat je als Bij12 zou moeten willen doen, of dat je niet hier een ZV of Wolven in Nederland een aanvullende opdracht voor geeft.

Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: Woensdag 30 september 2020, 10:00 tot
Locatie: Teamsoverleg

buiten reikwijdte

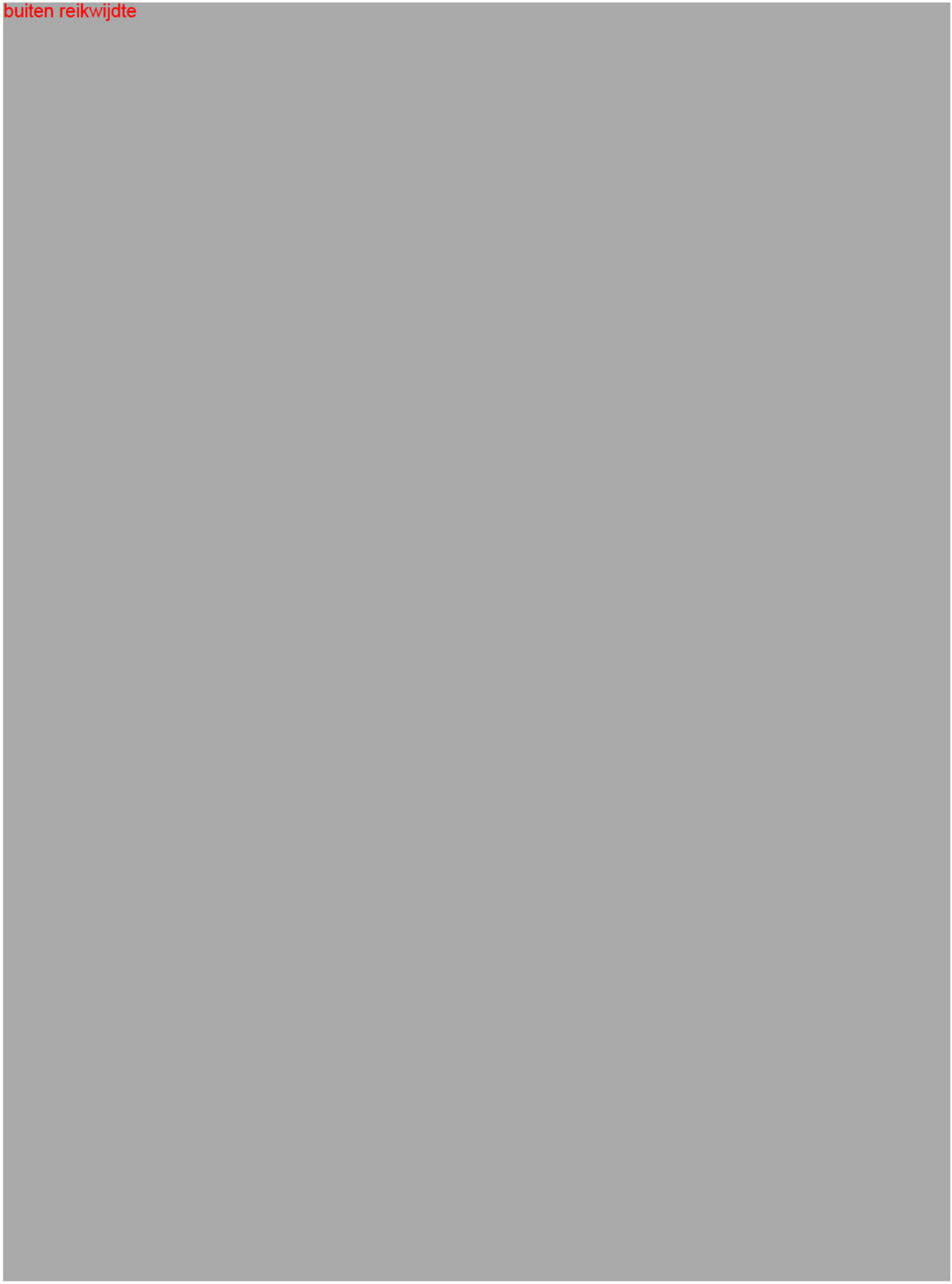
Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: Woensdag 30 september 2020, 10:00 tot
Locatie: Teamsoverleg

buiten reikwijdte

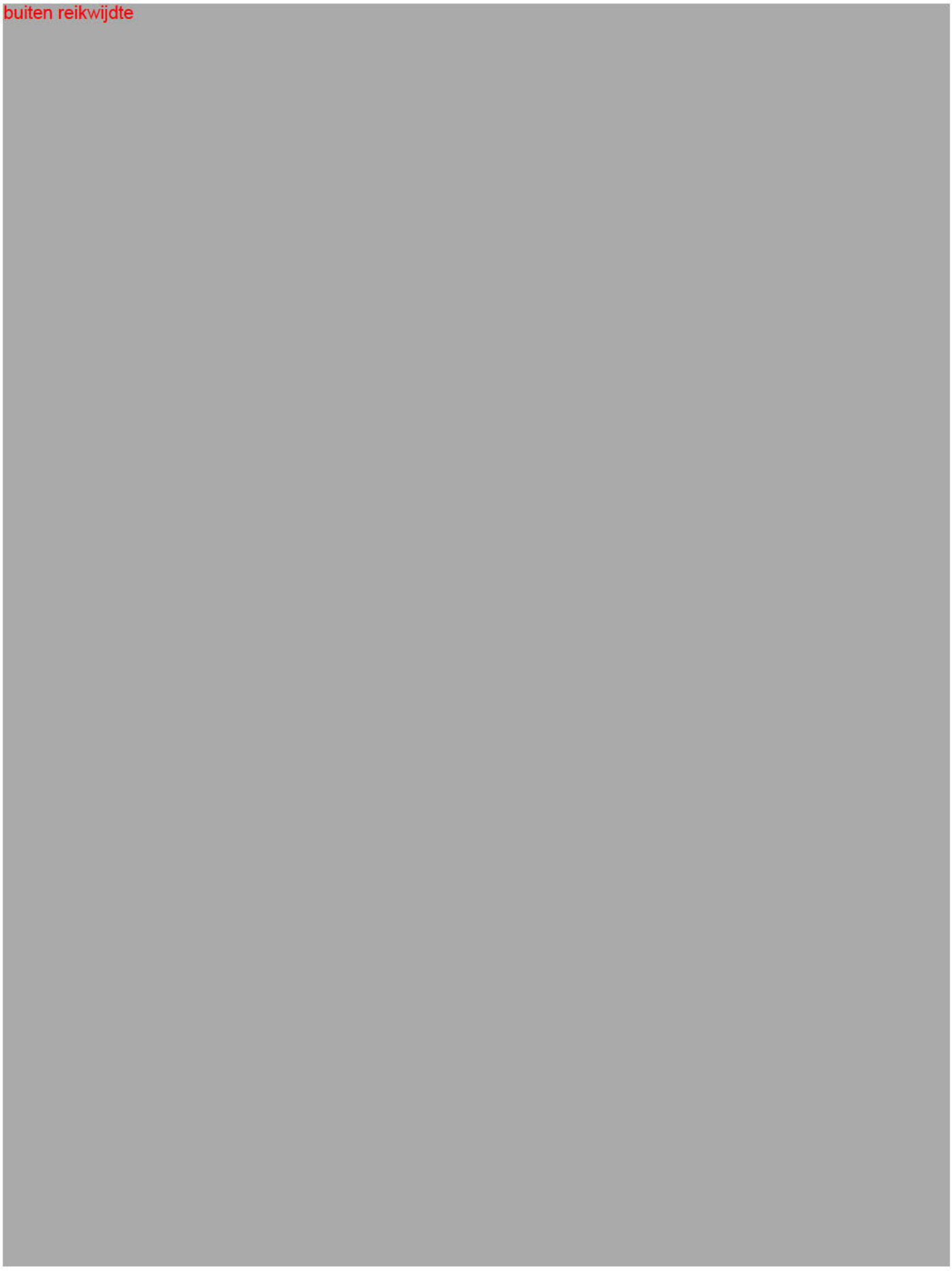
Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: Woensdag 30 september 2020, 10:00 tot
Locatie: Teamsoverleg

buiten reikwijdte

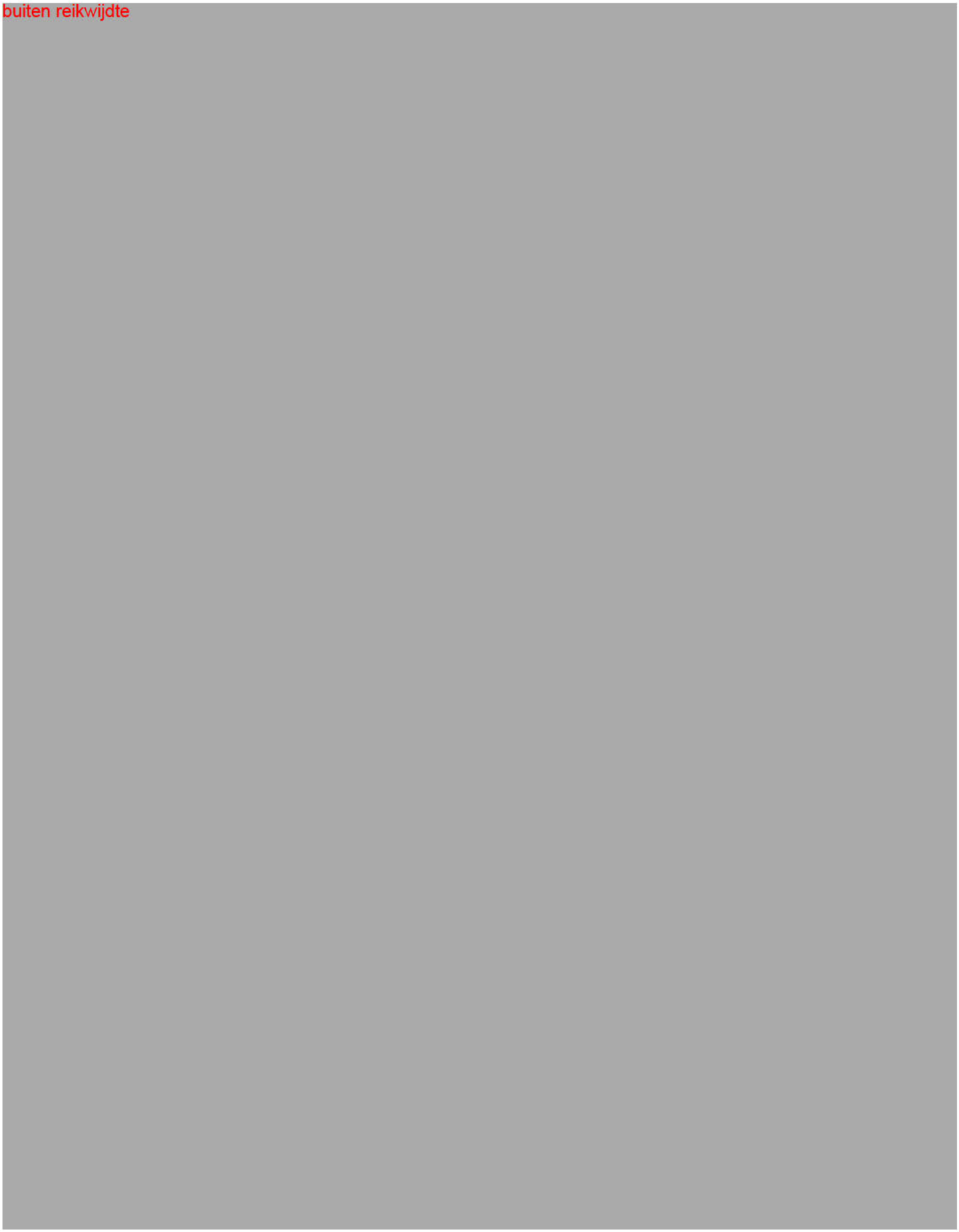
Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: Woensdag 30 september 2020, 10:00 tot
Locatie: Teamsoverleg

buiten reikwijdte

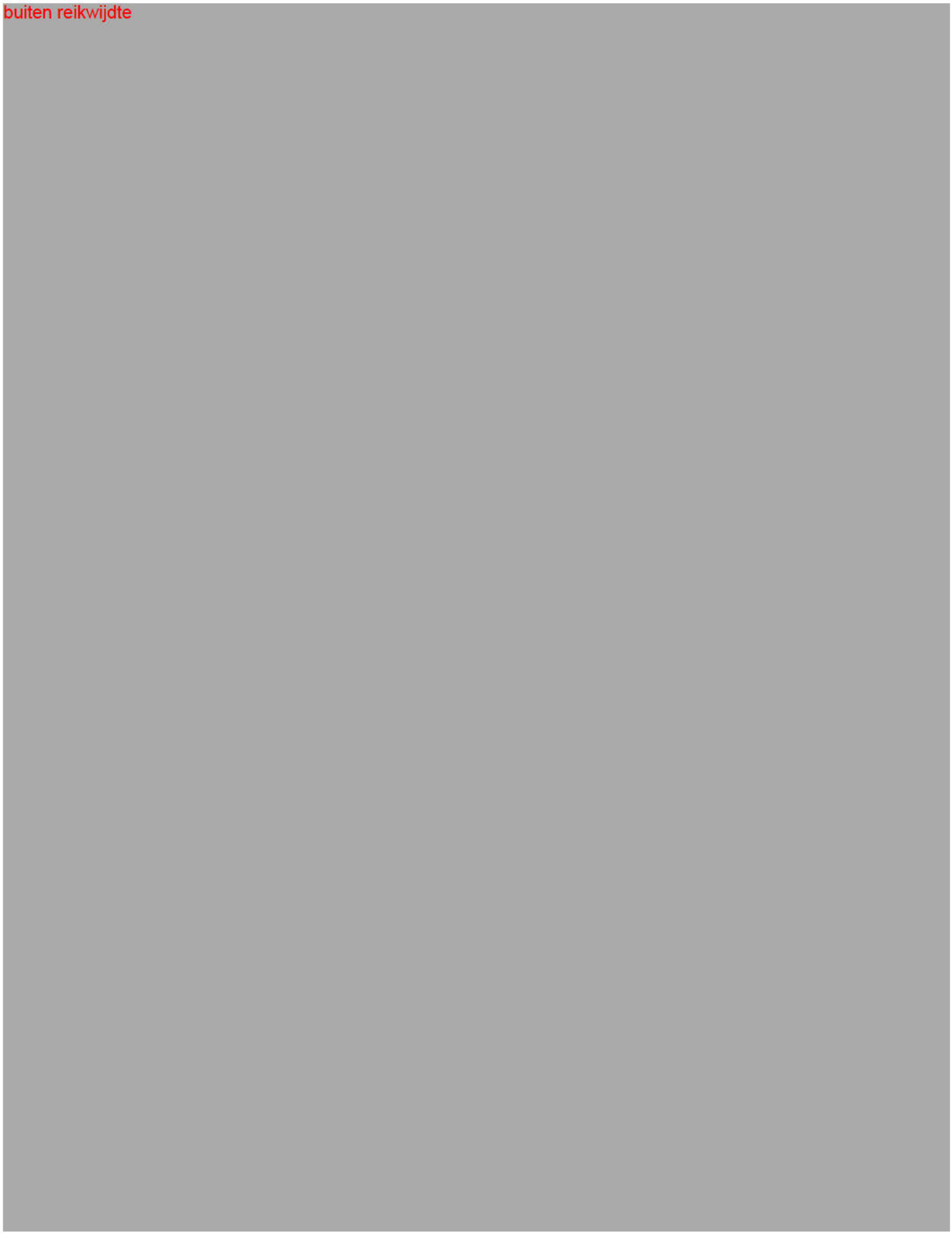
Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: Woensdag 30 september 2020, 10:00 tot
Locatie: Teamsoverleg

buiten reikwijdte

Vergaderdatum en -tijd: Woensdag 30 september 2020, 10:00 tot
Locatie: Teamsoverleg

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Op 12 november 2020

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

ANNOTATIE DRENTHE

Portefeuillehouder : H. Jumelet

Agenda

Vergaderdatum en -tijd	12 november 2020, 10:00 – 12:00 uur
Locatie	Teams
Deelnemers	– Peter Drenth (Gld), voorzitter – Henk Staghouwer (Gr), Douwe Hoogland (Fr), Gert Harm ten Bolscher (Ov), Henk Jumelet (Dr), Harold Hofstra (Fl), Hanke Bruins Slot (Utr), Esther Rommel (NH), Berend Potjer (ZH), Anita Pijpelink (Zld), Ellies Lemkes-Straver (NBr), Hubert Mackus (Li) – Wim Brenkman, voorzitter AAC VP – [redacted] (IPO) – Jolinda van der Endt (BIJ12)

buiten reikwijdte

[redacted]

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 12 november 2020, 10:00 – 12:00 uur
Locatie: Teams

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 12 november 2020, 10:00 – 12:00 uur
Locatie: Teams

3. Beslisstukken

a. Vervolgproces Wolvendossier

NB: Oplegnotitie Vervolgproces wolvendossier (201112 3a 0) is aangescherpt naar aanleiding van BAC VP 29 oktober 2020.

Kern van het onderwerp
Voorstel tot actualisatie/doorontwikkeling van het Interprovinciaal wolvenplan.

Voorstel/gevraagd besluit:
Instemmen met tijdlijn voor actualisatie Interprovinciaal wolvenplan (onder voorbehoud van financiering):

- Voor BAC VP 17 december 2020 uitgewerkt voorstel actualisatie wolvenplan (inclusief begroting), op basis van actualisering van 'fact finding-studie wolf';
- Voor BAC VP 17 december 2020 -*vooruitlopend op actualisatie*- voorstel aanvulling tav handelingsperspectief voor wolven die bovenmatige schade veroorzaken, zoals eerder dit jaar de wolf bij Heusden.
- In 2021 eerste conclusies en voorbereiding voorstellen tbv actualisatie van wolvenplan;
- Begin 2022 (3 jaar na vaststellen in 2019) balans opmaken welke aspecten van wolvenplan actualisatie behoeven.

buiten reikwijdte

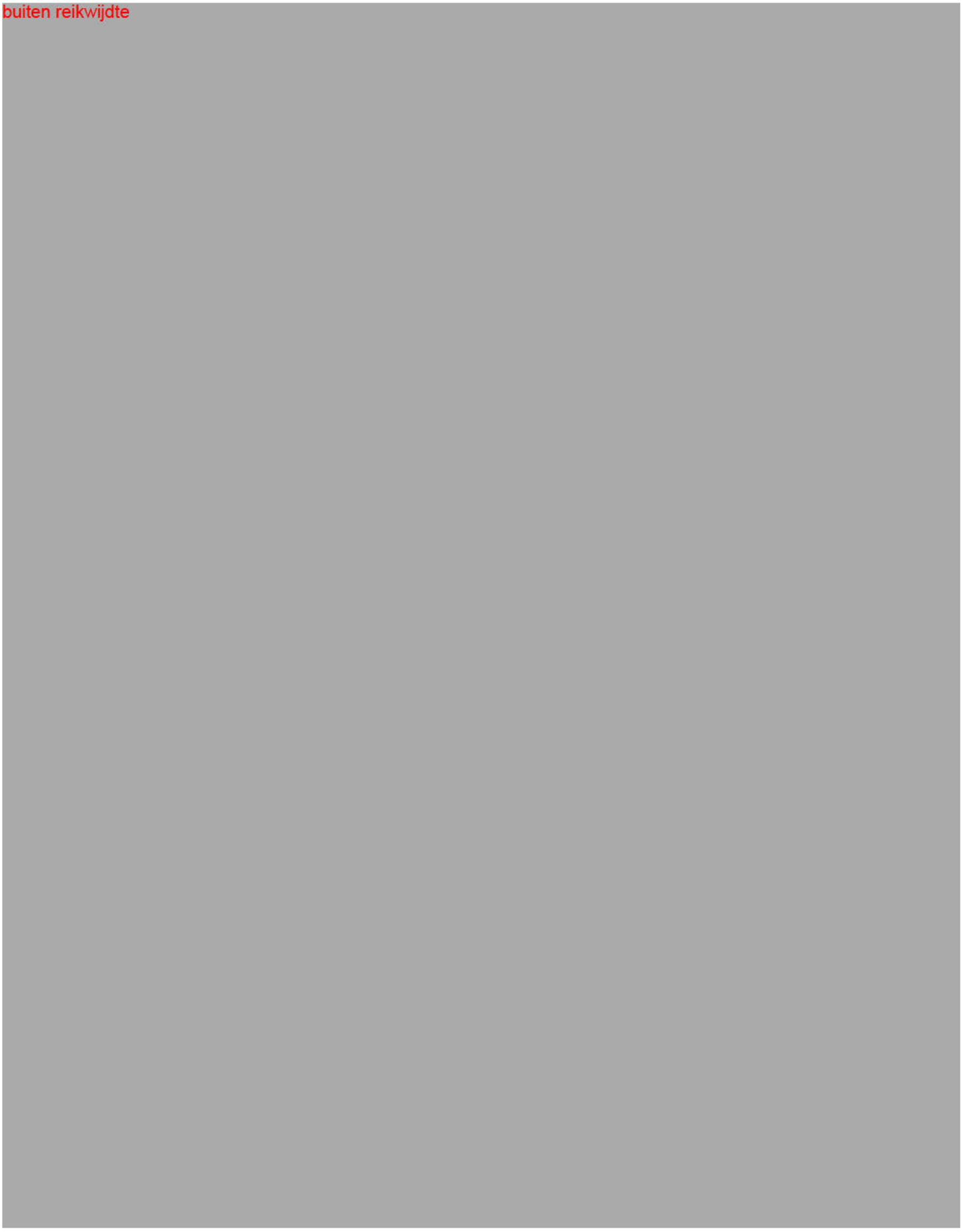

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 12 november 2020, 10:00 – 12:00 uur
Locatie: Teams

buiten reikwijdte

Interprovinciaal Overleg

conceptagenda

Betreft	BAC Vitaal Platteland
Vergaderdatum en - tijd	6 december 2018 van 16.30 tot 18.45 uur
Locatie	Rijnauwenzaal, provinciehuis Utrecht
Deelnemers	– Peter Drenth (Gld), voorzitter – Henk Staghouwer (Gr), Johannes Kramer (Fr), Henk Jumelet (Dr), Hester Maij (Ov), Mirjam Maasdam-Hoevers (Utr), Adnan Tekin/Jaap Bond (NH), Han Weber (ZH), Carla Schönknecht (Zld), Hubert Mackus (Li) – [redacted] (IPO) – Jolinda van der Endt (BIJ12)
Verhinderd	– Harold Hofstra (Fl), Johan van den Hout/Anne-Marie Spierings (Noord-Brabant)

buiten reikwijdte

[redacted]

buiten reikwijdte

b. **Interprovinciaal Wolvenplan**

Kern van het onderwerp
Voorleggen geüpdatete Interprovinciaal Wolvenplan aan het IPO-Bestuur. Voornaamste aanpassing t.o.v. de versie die in oktober in uw commissie voor lag, wordt nu niet generiek gesproken over al dan niet subsidiëren van preventieve maatregelen. Conform de bespreking op 4 oktober hebben PS de mogelijkheid om aan de hand van pilots het gebruik van preventieve middelen te subsidiëren.

Voorstel/gevraagd besluit
1. Bespreken van het resultaat van de consultatie bij Provinciale Staten en maatschappelijke organisaties.
2. Instemmen met bijgevoegde notitie voor het IPO-bestuur.

Opmerking Drenthe ([redacted]***):***
Instemmen met het interprovinciaal wolvenplan.
Namens Drenthe inbrengen:
- *Instemmen met ongewijzigd schadebeleid mbt zwervende wolven (alle schade compenseren, geen eigen risico, geen onderscheid tussen beroepsmatige en hobbydierhouders).*
- *Instemmen met het voorgestelde schadebeleid voor territoriale wolven voor de komende drie jaren (alle schade compenseren, geen eigen risico, geen onderscheid tussen beroepsmatige en hobbydierhouders).*
- *Aan geven kansen te zien in de voorgestelde mogelijkheid om middels een gebiedsproces een pilot te starten t.b.v. schadepreventie.*

5.2.1

Daarnaast is het wel van belang dat ook provincies die nog niet met de wolf in aanraking zijn gekomen dat zij zich achter het plan scharen.

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Op 11 maart 2021

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

ANNOTATIE DRENTHE

Agenda

Portefeuillehouder: H. Jumelet

Betreft	Vul in
Vergaderdatum en -tijd	11 maart 2021 van 12:30 tot 14:30
Locatie	Digitaal via Teams
Deelnemers	– Peter Drenth (Gld), voorzitter – Henk Staghouwer (Gr), Douwe Hoogland (Fr), Gert Harm ten Bolscher (Ov), Henk Jumelet (Dr), Harold Hofstra (Fl), Hanke Bruins Slot (Utr), Esther Rommel (NH), Berend Potjer (ZH), Anita Pijpelink (Zld), Ellies Lemkes-Straver (NBr), Hubert Mackus (Li) – Wim Brenkman, voorzitter AAC VP – [redacted] (IPO) - Jolinda van der Endt (BIJ12)
Verhinderd	Vul in

buiten reikwijdte

[redacted]

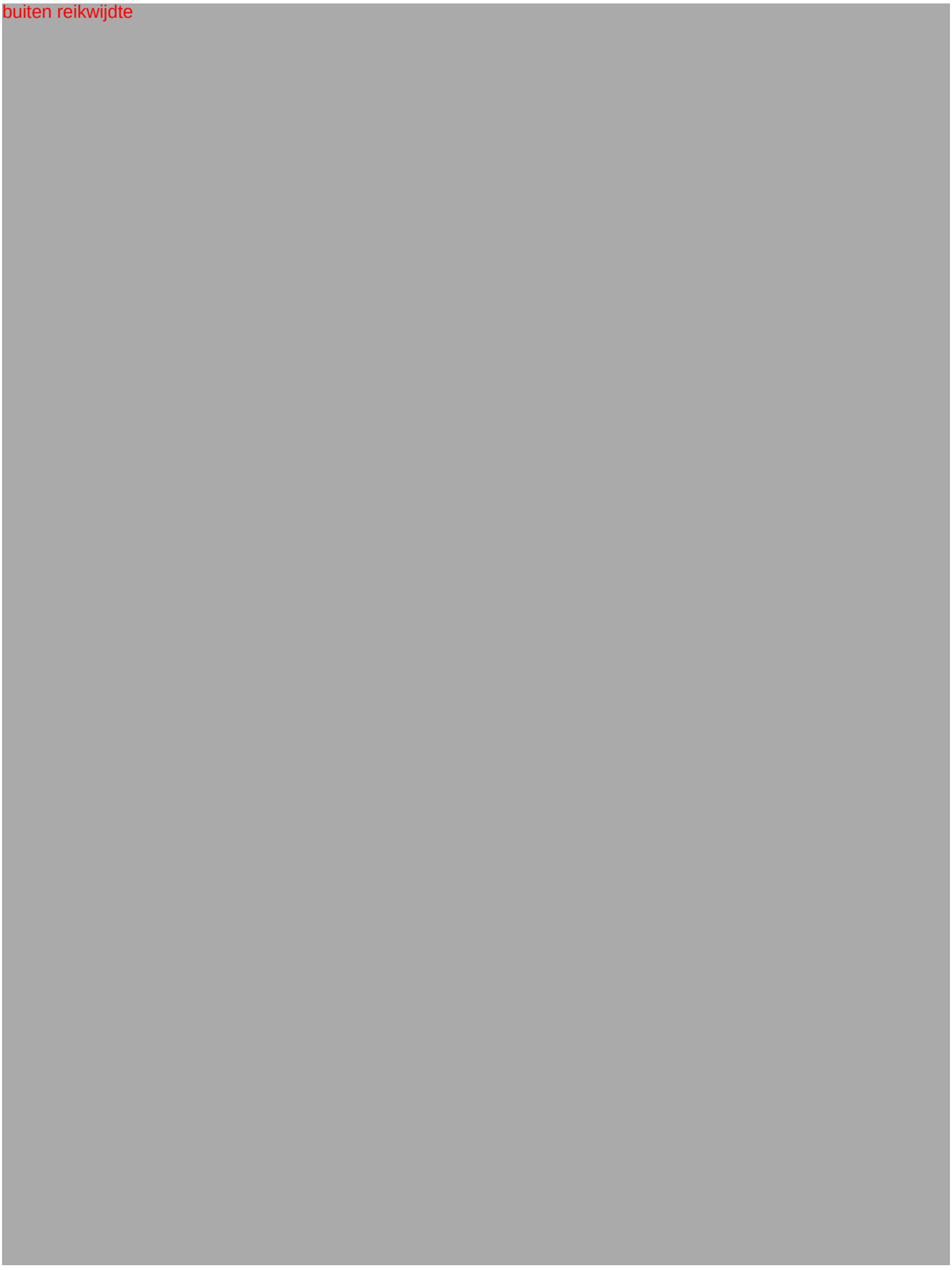
Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 11 maart 2021 van 12:30 tot 14:30
Locatie: Digitaal via Teams

buiten reikwijdte

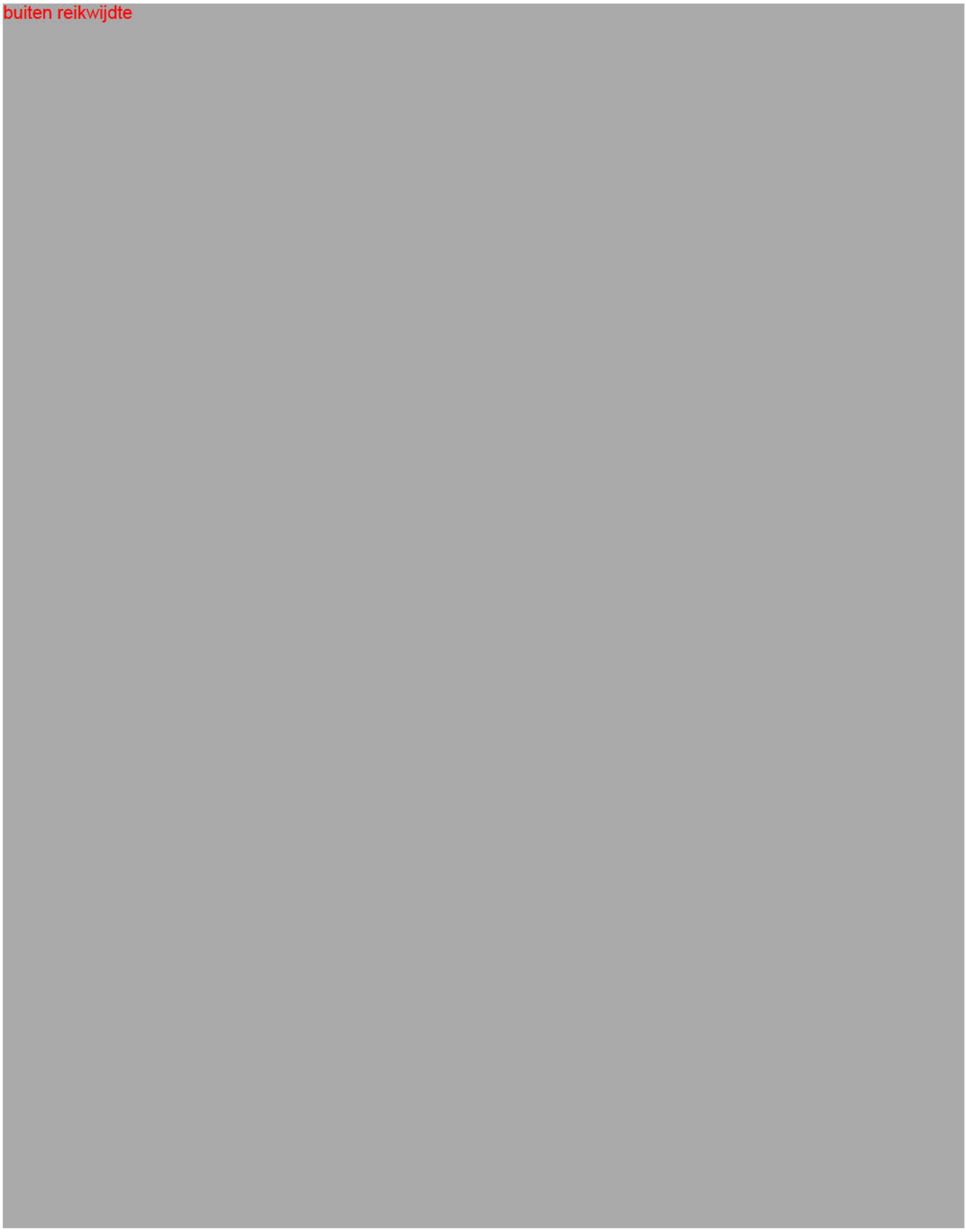
Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 11 maart 2021 van 12:30 tot 14:30
Locatie: Digitaal via Teams

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

b. Vaststellen notities t.b.v. actualisatie Interprovinciaal Wolvenplan

Kern van het onderwerp

Ter aanvulling en actualisatie van het Interprovinciaal wolvenplan zijn de notities handelingsperspectief voor zwervende wolf die bovenmatige schade veroorzaakt (zoals de wolf in Heusden) en uitwerking actualisatie (inclusief begroting), voorgelegd aan het Landelijk Overleg Wolf. Nu daaruit geen wezenlijke opmerkingen gekomen zijn, kunnen beide notities definitief vastgesteld worden.

Voorstel/gevraagd besluit:

1. Vaststellen van notitie Handelingsperspectief voor zwervende wolf die bovenmatige schade veroorzaakt (zoals de wolf in Heusden), bijlage 1 alsmede van notitie uitwerking actualisering wolvenplan, inclusief daartoe benodigde begroting, bijlage 2)

Agenda

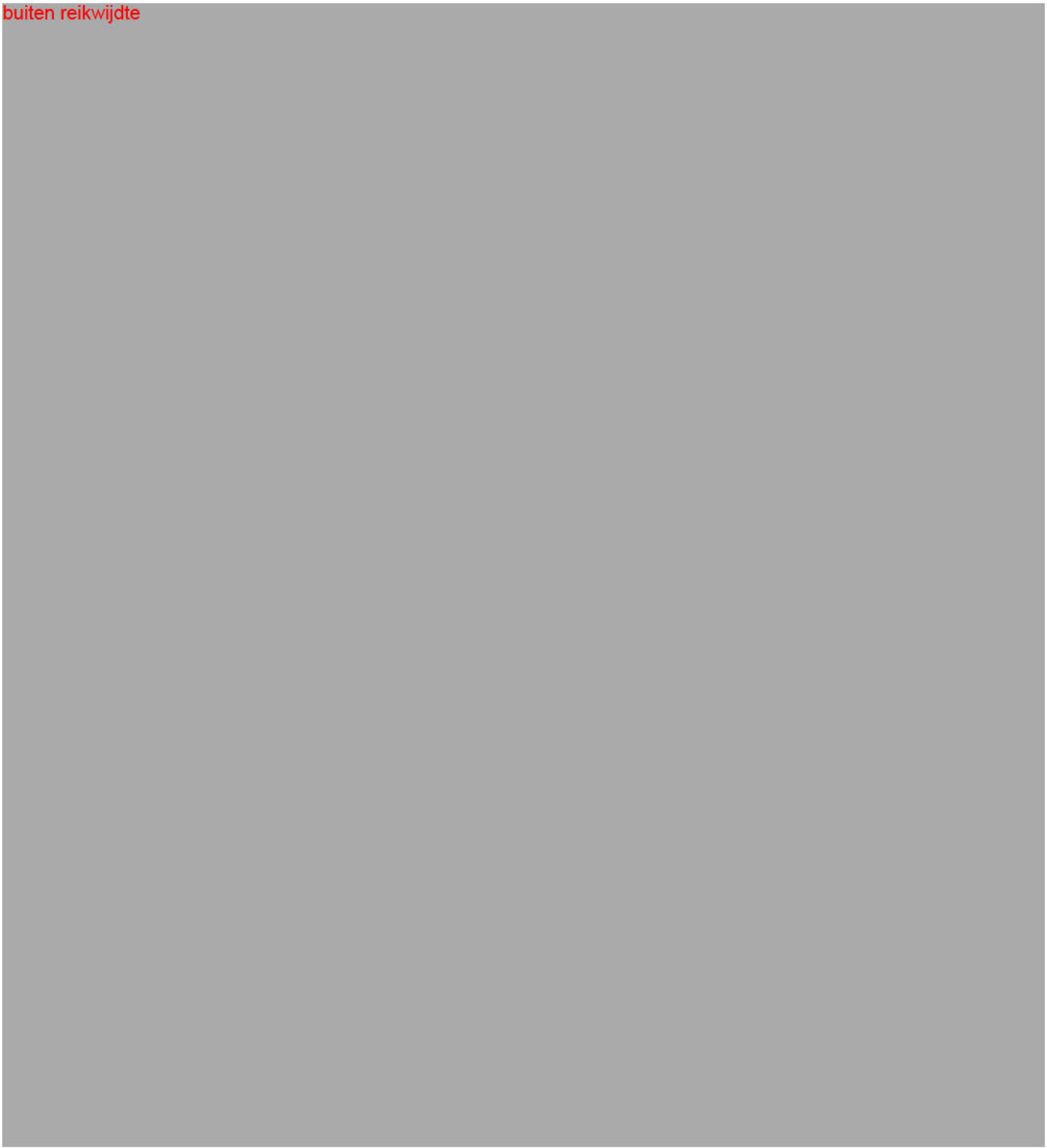
Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 11 maart 2021 van 12:30 tot 14:30
Locatie: Digitaal via Teams

Advies Drenthe ( ):
Akkoord, stukken zijn inhoudelijk besproken in de BAC van 17 december. De acties die uit het handelingskader volgen, zijnde gebruik van noodrasters en communicatie lijnen in het geval van een noodsituatie, zijn we als provincie op voorbereid. Met de voorgestelde acties onder het vervolgproces van het wolvendraaiboek wordt ook het onderzoek naar de betekenis van de komst van de wolf in interprovinciaal verband opgepakt, dit was nog een openstaande toezegging die gedaan is aan de ronde tafel.

buiten reikwijdte

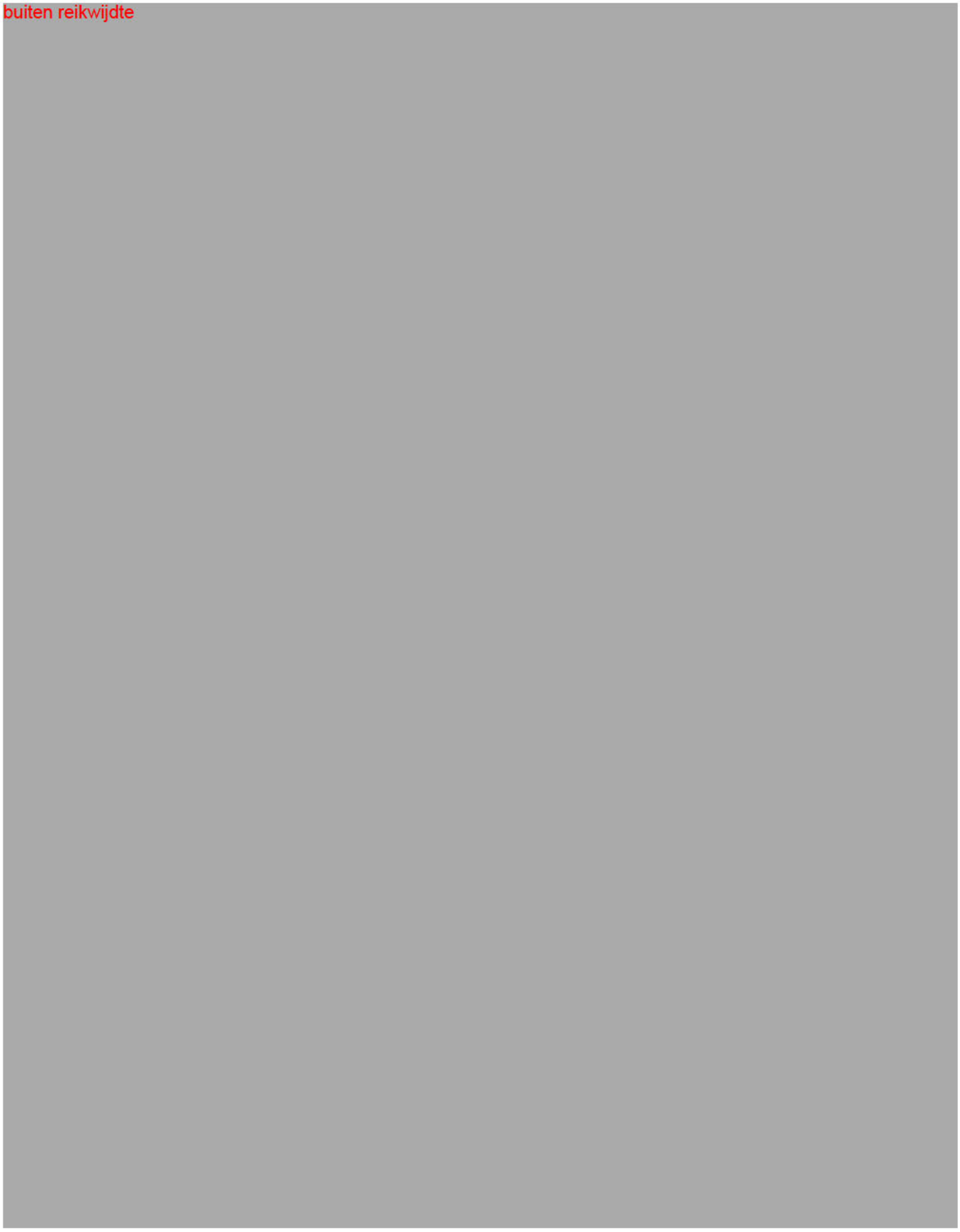
Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 11 maart 2021 van 12:30 tot 14:30
Locatie: Digitaal via Teams

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 11 maart 2021 van 12:30 tot 14:30
Locatie: Digitaal via Teams

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Op 17 september 2020

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

ANNOTATIE DRENTHE

Portefeuillehouder: H. Jumelet

Agenda

Betreft	
Vergaderdatum en -tijd	17 september, 12.30 uur tot 14.30 uur
Locatie	Teamsoverleg
Deelnemers	– Peter Drenth (Gld), voorzitter – Henk Staghouwer (Gr), Klaas Fokkinga / Douwe Hoogland (Fr), Gert Harm ten Bolscher (Ov), Henk Jumelet (Dr), Harold Hofstra (Fl), Hanke Bruins Slot (Utr), Esther Rommel (NH), Berend Potjer (ZH), Anita Pijpelink (Zld), Ellies Lemkes-Straver (NBr), Hubert Mackus (Li) – Wim Brenkman, voorzitter AAC VP – [redacted] (IPO) Jolinda van der Endt (BIJ12)
Verhinderd	

buiten reikwijdte

[redacted]

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 17 september, 12.30 uur tot 14.30 uur
Locatie: Teamsoverleg

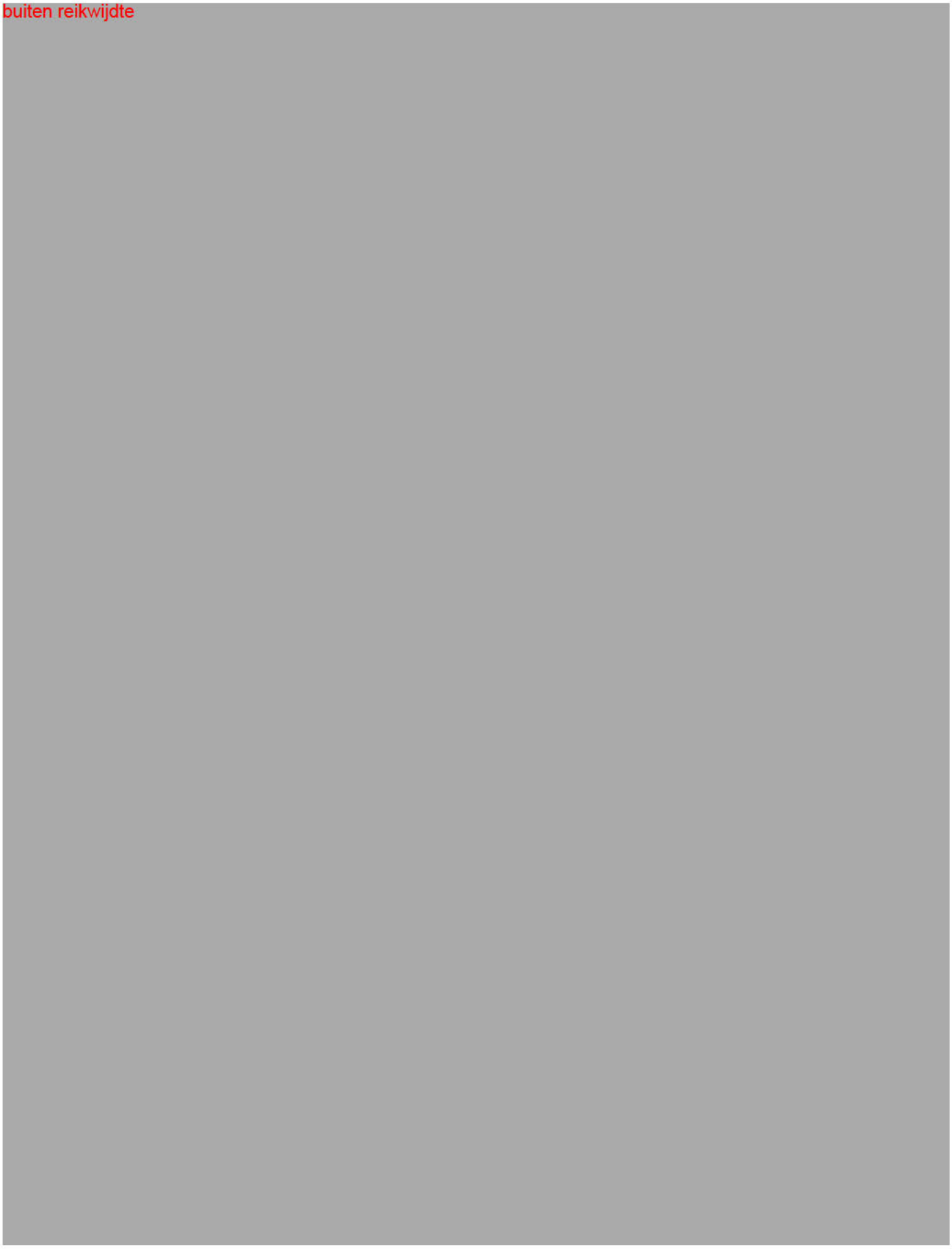
buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 17 september, 12.30 uur tot 14.30 uur
Locatie: Teamsoverleg

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 17 september, 12.30 uur tot 14.30 uur
Locatie: Teamsoverleg

-

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte [redacted]

3. Hamerstukken

a. Stand van zaken Wolvendossier

Kern van het onderwerp
Vooruitlopend op de BAC VP 22 oktober 2020, waarin de werkgroep natuurwetgeving/AAC VP de BAC VP zal adviseren ten aanzien van een aantal aspecten ten aanzien van de wolf (o.a. instellen landelijk wolvenoverleg, actualisatie Interprovinciaal wolvenplan) wordt de BAC VP nu geïnformeerd over de (tussen)stand van zaken. Daarnaast wordt de BAC VP verzocht in te stemmen met het opstarten van een landelijk wolvenoverleg.

Voorstel/gevraagd besluit
De BAC VP wordt gevraagd:
1. In te stemmen met:
   a. het instellen van een landelijk wolvenoverleg en dit aan betrokken stakeholders als o.a. LTO te communiceren;
   b. uitwerken van nadere voorstellen ten aanzien van taakopvatting, samenstelling en voorzitterschap;
2. Kennis te nemen van de stand van zaken van uitwerking opgaven en vraagstukken inzake het wolvendossier.

NB: na het verzenden van de vergaderstukken voor de BAC VP 17 september 2020 vindt nog de werkgroep natuurwetgeving plaats waar deze geagendeerd is. Eventuele uitkomsten daaruit die voor de BAC VP relevant zijn, zullen op passende wijze met de BAC VP gedeeld worden.

Advies Drenthe ([redacted]):
1. Instemmen met:
a. Het instellen van een landelijk wolvenoverleg en dit aan betrokken stakeholders als o.a LTO te communiceren
b. De AACVP verzoeken nadere voorstellen ten aanzien van taakopvatting, samenstelling en voorzitterschap uit te werken voor de BACVP-vergadering van 22 oktober.

1 a (op dit moment) niet akkoord.
1 b Akkoord; Gezien het bestuurlijk belang en het risico dat een dergelijk landelijk overleg de regionale gebiedscommissies in de vingers snijdt is het verstandig éérst over de taakopvatting en samenstelling te besluiten, en daarna over te gaan tot het informeren en uitnodigen van de stakeholders. Hiermee wordt voorkomen dat er verkeerde verwachtingen gewekt worden bij de betrokken partijen en kan de BACVP beslissen over het instellen van een dergelijk overleg op het moment dat alle risico's daarvan inzichtelijk zijn.

2. Kennisnemen van de stand van zaken van uitwerking opgaven en vraagstukken inzake het wolvendossier

Is kennis van genomen.

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 17 september, 12.30 uur tot 14.30 uur
Locatie: Teamsoverleg

buiten reikwijdte

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Op 23 september 2021

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Portefeuillehouder: H. Jumelet

ANNOTATIE DRENTHE

Agenda

Betreft	Reguliere vergadering
Vergaderdatum en -tijd	23 september 2021 van 15:00 tot 17:00
Locatie	Nader te bepalen
Deelnemers	– Henk Staghouwer (Gr), Douwe Hoogland (Fr), Gert Harm ten Bolscher (Ov), Henk Jumelet (Dr), Harold Hofstra (Fl), Hanke Bruins Slot (Utr), Esther Rommel (NH), Berend Potjer (ZH), Anita Pijpelink (Zld), Elies Lemkes-Straver (NBr), Jo-Annes de Bat (Zld), Hagar Roijackers (NBr), Lia Roefs (Li) – Wim Brenkman, voorzitter AAC VP – [redacted] (IPO) - Jolinda van der Endt, [redacted] (BIJ12)
Verhinderd	- Meindert Stolk (ZH), Peter Drenth (Gld)

buiten reikwijdte

[redacted]

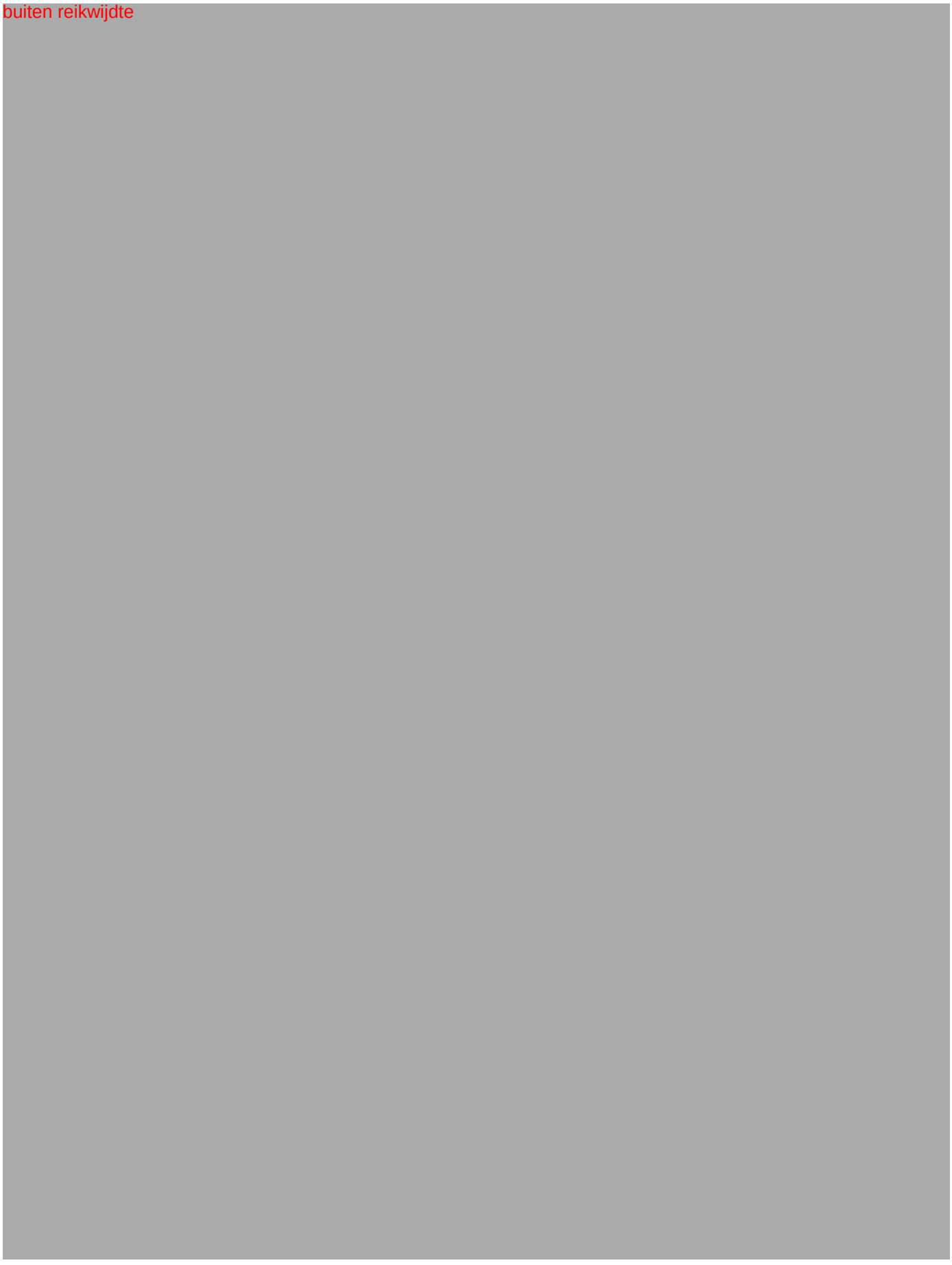
Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 23 september 2021 van 15:00 tot 17:00
Locatie: Nader te bepalen

buiten reikwijdte

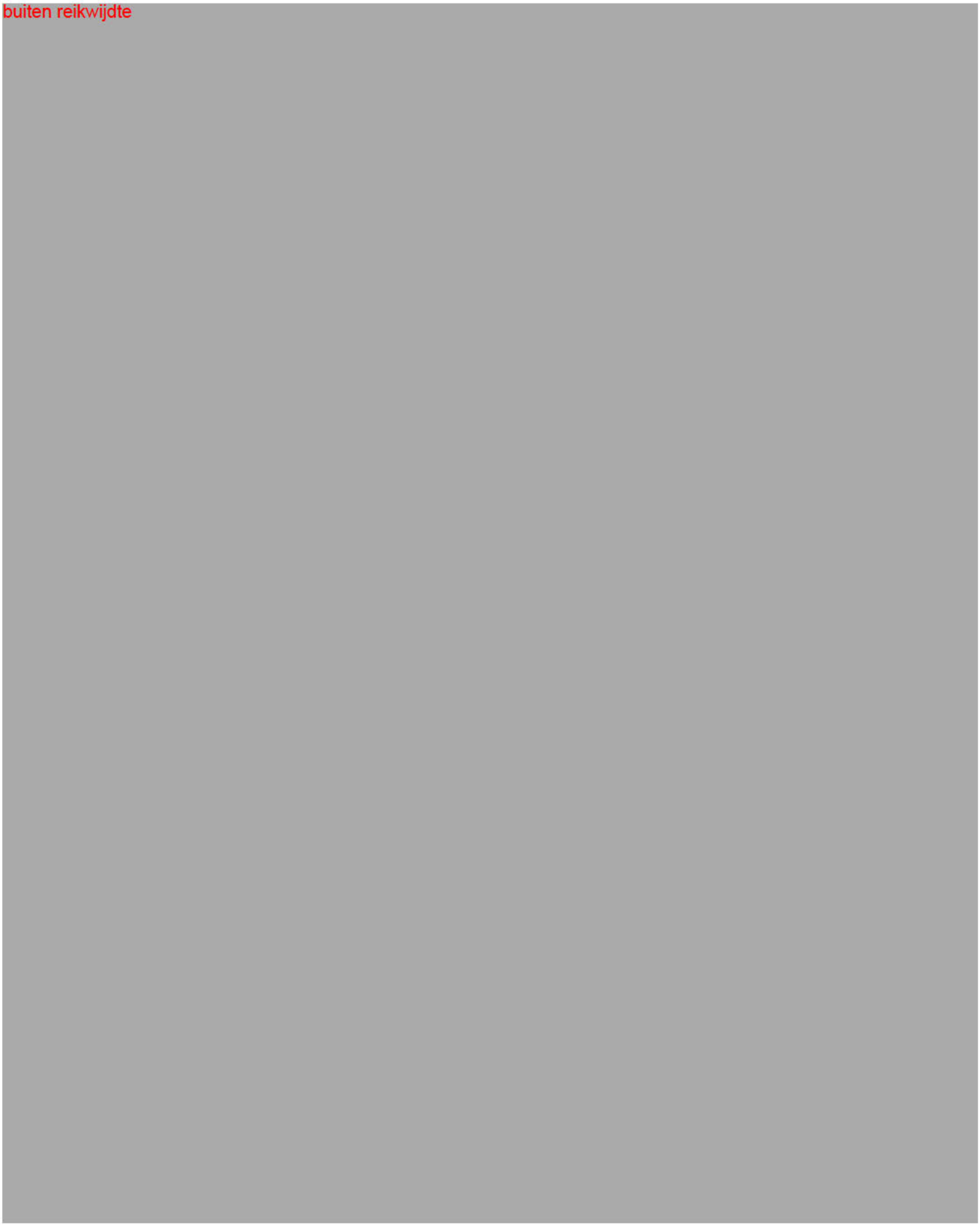
Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 23 september 2021 van 15:00 tot 17:00
Locatie: Nader te bepalen

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 23 september 2021 van 15:00 tot 17:00
Locatie: Nader te bepalen

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 23 september 2021 van 15:00 tot 17:00
Locatie: Nader te bepalen

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

[redacted]

c. Tegemoetkomingsregeling wolf

Kern van het onderwerp
Uit het Interprovinciale wolvenplan volgt dat tot 1 januari 2022 een tegemoetkoming in de schade wordt verstrekt voor wolvenschade. Op dat moment zou dit beleid kunnen worden heroverwogen, in het kader van de actualisering van het Interprovinciaal wolvenplan. Voorgesteld wordt om de huidige tegemoetkomingsregeling wolvenschade voor één jaar voort te zetten en de heroverweging gelijk op te laten lopen met het vaststellen van het nieuwe wolvenplan in 2022.

Voorstel/gevraagd besluit:
1. Kennisnemen van de huidige tegemoetkomingsregeling wolvenschade respectievelijk de stand van zaken hiervan (zie bijlage 1 en 2);
2. Te besluiten tot voortzetting van de tegemoetkomingsregeling tot 1 januari 2023;
3. Ermee instemmen dat de betreffende provincies hiertoe een GS-besluit voorbereiden;
4. Uitwerking van een eventueel herziene tegemoetkomingregeling te laten plaatsvinden in 2022 en dit na of gelijk met de vaststelling van het nieuwe wolvenplan te laten lopen.

Advies Drenthe ([redacted]):
Instemmen met het verlengen van de huidige regeling van schadevergoedingen bij wolvenschade. Het is nu niet het juiste moment om de regeling aan te passen.

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 23 september 2021 van 15:00 tot 17:00
Locatie: Nader te bepalen

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 23 september 2021 van 15:00 tot 17:00
Locatie: Nader te bepalen

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 23 september 2021 van 15:00 tot 17:00
Locatie: Nader te bepalen

buiten reikwijdte

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Op 9 juli 2020

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

ANNOTATIE DRENTHE

Agenda

Portefeuillehouder: H. Jumelet

Betreft	
Vergaderdatum en -tijd	9 juli van 10.00-12.00 uur
Locatie	Teamsoverleg
Deelnemers	– Peter Drenth (Gld), voorzitter – Henk Staghouwer (Gr), Klaas Fokkinga / Douwe Hoogland (Fr), Gert Harm ten Bolscher (Ov), Henk Jumelet (Dr), Harold Hofstra (Fl), Hanke Bruins Slot (Utr), Esther Rommel (NH), Berend Potjer (ZH), Anita Pijpelink (Zld), Ellies Lemkes-Straver (NBr), Hubert Mackus (Li) – Wim Brenkman, voorzitter AAC VP – [redacted] (IPO) Jolinda van der Endt (BIJ12)
Verhinderd	

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 9 juli van 10.00-12.00 uur
Locatie: Teamsoverleg

buiten reikwijdte

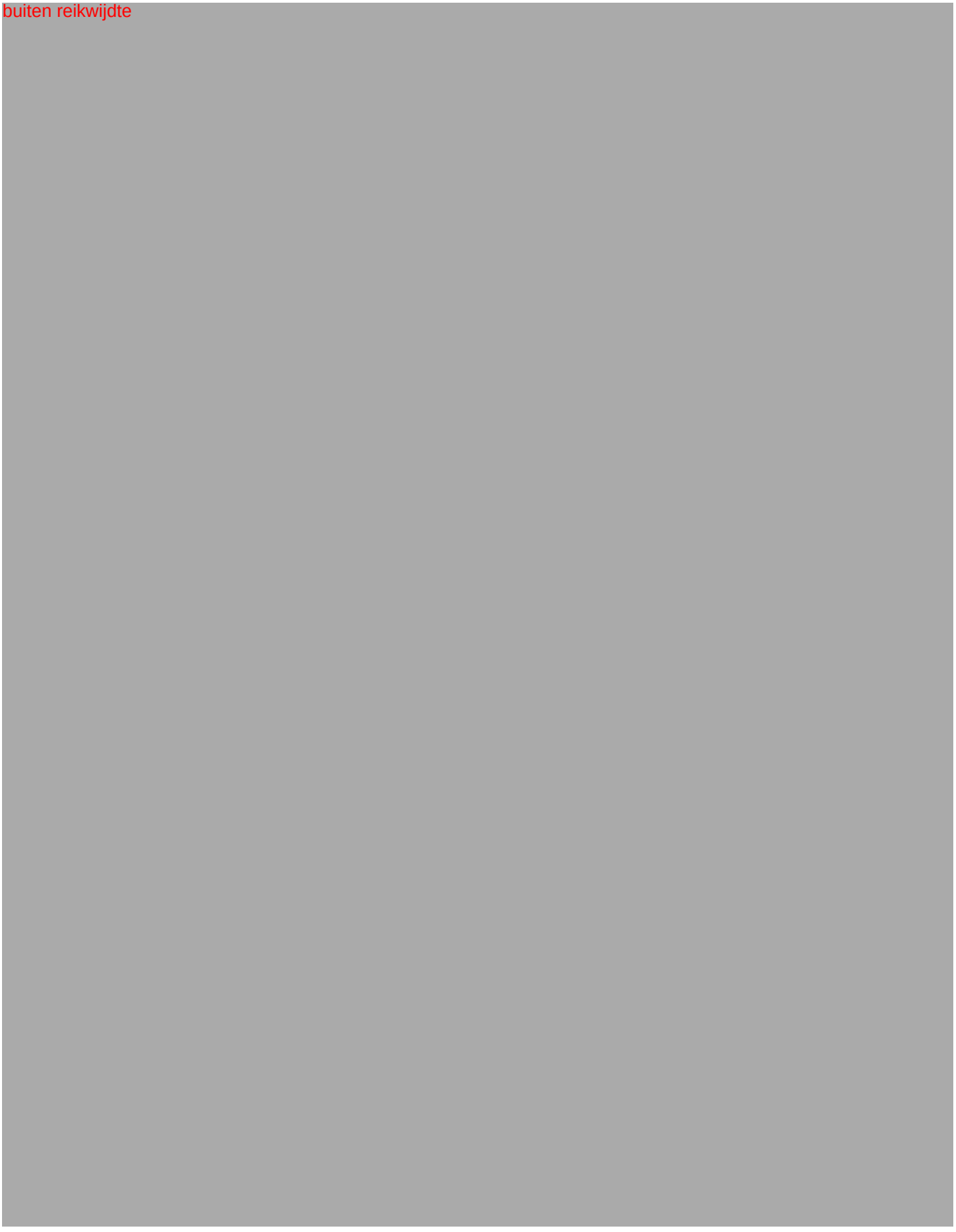
Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 9 juli van 10.00-12.00 uur
Locatie: Teamsoverleg

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

[redacted]

d. Wolven

Kern van het onderwerp

Op verzoek van vorige BAC VP worden enkele actuele vraagstukken ten aanzien van de wolf voorgelegd. Speciale aandacht gaat daarbij uit naar het advies van de 'Gebiedscommissie preventie wolvenschade Gelderland' *dat verder reikt dan alleen Gelderland.*
De AAC VP adviseert op grote lijnen ten aanzien wat reëel te verwachten is en langs welke lijnen een en ander door de IPO-werkgroep verder uitgewerkt kan worden.

Voorstel/gevraagd besluit:

De BAC VP wordt gevraagd:

1. In te stemmen met advies van AAC VP dat vaststellen wat wel en niet geschikt leefgebied voor wolf is (zoals Gebiedscommissie adviseert) geen begaanbare weg is (op grond van (Europeesrechtelijk) juridisch kader;
2. In te stemmen met advies van AAC VP dat ook ten aanzien van een bredere inzet van gebiedscommissie voorzichtigheid/terughoudendheid betracht dient te worden;
3. In te stemmen met advies van AAC VP om met LNV in overleg te treden zoals door de minister van LNV verzocht;
4. In te stemmen met advies van AAC VP om het interprovinciaal wolvenplan aan te vullen met scenario's voor situaties als de zwervende wolf die onlangs voor onrust zorgde bij Heusden;
5. De IPO-werkgroep natuurwetgeving opdracht te geven de voorgaande punten uit te werken c.q. voorstellen/adviezen voor te doen en waar nodig van onderbouwing te voorzien;

6. De IPO-werkgroep natuurwetgeving opdracht te geven een voorstel te doen voor beantwoording van de brief van LTO langs bovenstaande lijnen.

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 9 juli van 10.00-12.00 uur
Locatie: Teamsoverleg

buiten reikwijdte

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Op 29 oktober 2020

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

ANNOTATIE DRENTHE

Agenda

Portefeuillehouder: H. Jumelet

Vergaderdatum en -tijd	29 oktober 2020, 15:00 – 18:00 uur
Locatie	Teams
Deelnemers	– Peter Drenth (Gld), voorzitter – Henk Staghouwer (Gr), Douwe Hoogland (Fr), Gert Harm ten Bolscher (Ov), Henk Jumelet (Dr), Harold Hofstra (Fl), Hanke Bruins Slot (Utr), Esther Rommel (NH), Berend Potjer (ZH), Anita Pijpelink (Zld), Ellies Lemkes-Straver (NBr), Hubert Mackus (Li) – Wim Brenkman, voorzitter AAC VP – [redacted] (IPO) – Jolinda van der Endt (BIJ12)

buiten reikwijdte

[redacted]

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 29 oktober 2020, 15:00 – 18:00 uur
Locatie: Teams

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 29 oktober 2020, 15:00 – 18:00 uur
Locatie: Teams

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 29 oktober 2020, 15:00 – 18:00 uur
Locatie: Teams

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 29 oktober 2020, 15:00 – 18:00 uur
Locatie: Teams

buiten reikwijdte

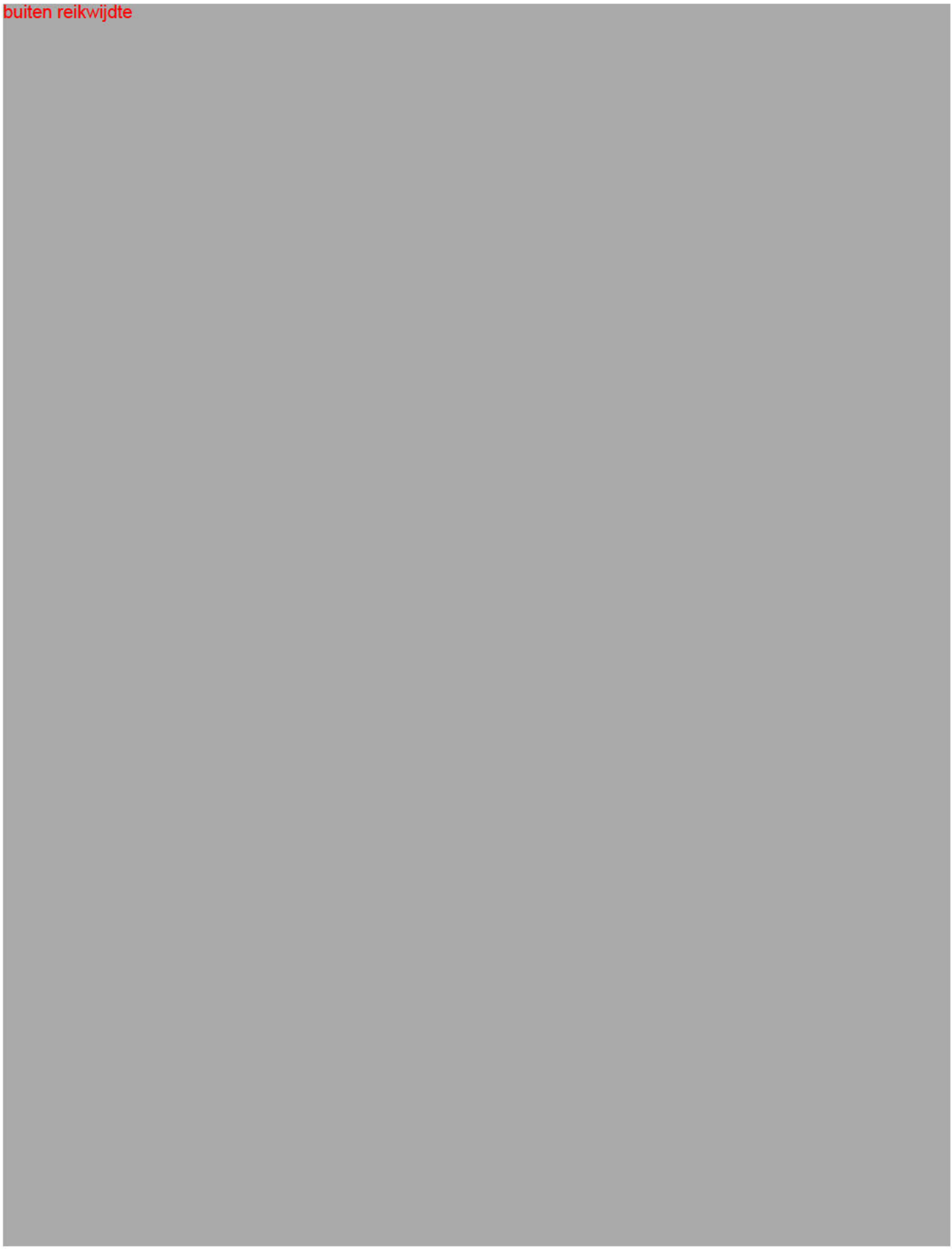
Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 29 oktober 2020, 15:00 – 18:00 uur
Locatie: Teams

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 29 oktober 2020, 15:00 – 18:00 uur
Locatie: Teams

buiten reikwijdte

buiten reikwijdte

b. Vervolgproces Wolvendossier

Kern van het onderwerp
Voorstel tot actualisatie/doorontwikkeling van het Interprovinciaal wolvenplan.

Voorstel/gevraagd besluit:
Instemmen met voorstel tot actualisatie Interprovinciaal wolvenplan langs de volgende tijdlijn:

- Eind 2020 met een voorstel te komen voor actualisatie, op basis van een actualisering van de 'fact finding-studie wolf';
- In 2021 eerste conclusies en voorbereiding voorstellen ten behoeve van eventuele actualisatie van wolvenplan;

- Begin 2022 (3 jaar na vaststellen in 2019) balans opmaken ten aanzien van voorliggende wolvenplan en beslissen over wenselijkheid/noodzaak van actualisatie.

Advies Drenthe ( ):
Akkoord; In essentie wordt er besloten dat eind 2020 een plan aan de AAC/BACVP voorgelegd wordt voor de actualisatie van het wolvendraaiboek en te starten met een nationaal overleg voor belanghebbenden. In de notitie over het wolvenoverleg wordt duidelijk als kader meegegeven dat de nationale en provinciale taken uit elkaar moeten worden gehouden – hiermee worden de grootste zorgpunten van de vorige keer ondervangen. Het voorstel is om aan te wijzen als voorzitter, hij zit de commissies in Gelderland en Noord-Brabant voor en is bekend met het onderwerp. Hij weet hoe de verdeling tussen nationale en provinciale vraagstukken zit.
NB. In de oplegger is kort toelichting gegeven over de situatie in Nedersaksen; waar het leek alsof het mogelijk was om wolven in bepaalde gebieden uit kon sluiten.

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 29 oktober 2020, 15:00 – 18:00 uur
Locatie: Teams

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 29 oktober 2020, 15:00 – 18:00 uur
Locatie: Teams

buiten reikwijdte

Agenda

Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 29 oktober 2020, 15:00 – 18:00 uur
Locatie: Teams

buiten reikwijdte

AAC Vitaal Platteland

Op 25 juni 2020

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

ANNOTATIE DRENTHE

Agenda

Betreft	
Vergaderdatum en -tijd	25 juni 2020, 12.30 – 14.30
Locatie	Teams vergadering
Deelnemers	– Wim Brenkman, voorzitter; Mark Hoevenaars (IPO), secretaris – Anco Hoogerwerf (Gr); Maaike van Alphen (Fr), Jordan Jumelet (Dr), Hennie Schuman (Ov), Albert Thijssen (Gld), John Visbeen (Fl), Martijn van Wijk (Utr), Gerben Biermann (NH), Erik Buijserd (ZH), Kees van Rabenswaaij (Zld), Arno Teunissen (NB), – [redacted] (IPO) Jolinda van der Endt (BIJ12)
Verhinderd	Cecile Salomons (Li)

buiten reikwijdte [redacted]

2. Strategische agenda/bespreekpunten

a. Wolven: voorstel bespreekpunten BAC VP 9 juli 2020

Kern van het onderwerp

Op verzoek van vorige BAC VP worden enkele actuele vraagstukken ten aanzien van de wolf voorgelegd. Aan de hand hiervan kan verkend worden hoe provincies hier in zitten, langs welke lijnen een en ander door de IPO-werkgroep verder uitgewerkt kan worden en langs welke lijnen overleg met LNV gevoerd kan worden. Speciale aandacht gaat daarbij uit naar het advies van de 'Gebiedscommissie preventie wolvenschade Gelderland' *dat verder reikt dan alleen Gelderland.*

Voorstel/gevraagd besluit

De AAC VP wordt gevraagd:

1. Standpunten te vormen over belangrijkste vraagstukken:
   - Wel of niet aanwijzen leefgebied? Zitten haken en ogen met precedentwerking;
   - Hoe staan AAC en BAC VP tegenover overleg met LNV over de vraag of huidige instrumentarium nog wel toereikend is en of aanvullende strategie nodig is?[1]
   - Hoe staan AAC en BAC VP tegenover een landelijke commissie voor preventie wolvenschade, zoals door LTO gewenst?
2. In te stemmen met de discussie-notitie wolf voor BAC VP 9 juli 2020
3. Kennis te nemen van de input op procedurele hoofdlijnen t.b.v. afstemming Kamervragen

[1] Uit concept-Kamerbrief aanbieding draagvlakmeting wolf -*op moment van verzending aan AAC VP nog niet verzonden*- volgt dat minister LNV hierover wil spreken met provincies

Advies Drenthe [redacted]):

1. Standpunt over de belangrijkste vraagstukken

Leefgebied

De nota geeft aan dat er haken en ogen zijn, deze zouden eerst uitgewerkt moeten worden voordat er een keuze wordt gemaakt. Hier zit ook een rol voor LNV als systeemverantwoordelijke. Het aanwijzen van leefgebied heeft ook financiële gevolgen voor de betrokken provincies, gaat LNV/de andere provincies daarin ondersteunen?

5.2.1 [redacted]

Instemmen met de discussienotitie

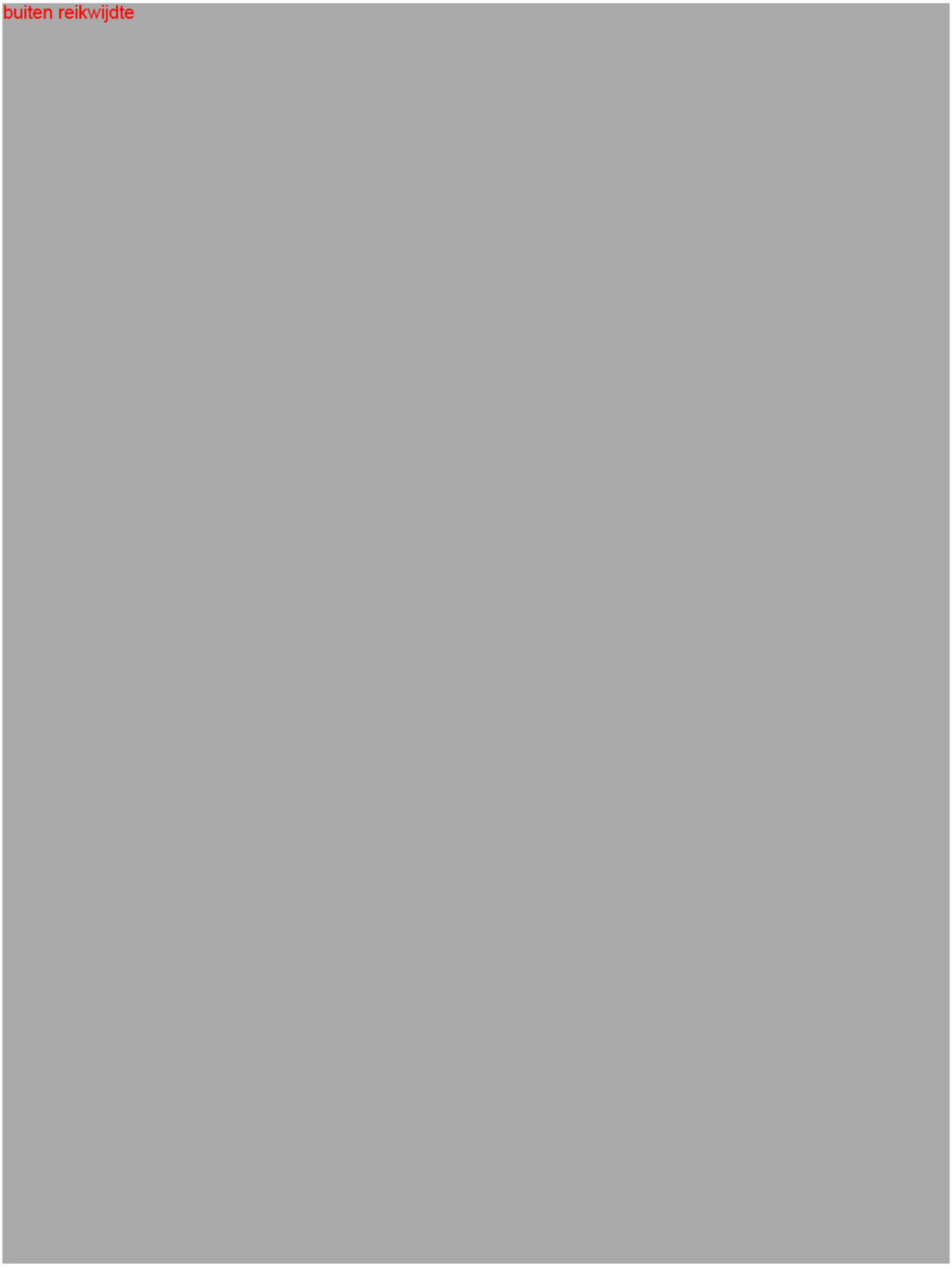
Zie bovenstaand met aandacht voor de gevolgen voor Capaciteit. Los van het in goede banen leiden van zaken binnen en tussen eigen provincies en de vervolgacties van het wolvendraaiboek, krijgen “wolvenprovincies” een enorm klussenpakket met deze notitie. Het aanvullen van het instrumentarium en mogelijkheden tot leefgebieden, en alle maatschappelijke discussie en besluitvorming die daarbij komt kijken, gaan veel tijd en energie vragen. We kunnen niet instemmen met deze notitie, en vervolgens de bal afhouden en de andere “wolvenprovincies” het op laten lossen – dus het zal ook gevolgen hebben voor eigen capaciteit.

Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 25 juni 2020, 12.30 – 14.30
Locatie: Teams vergadering

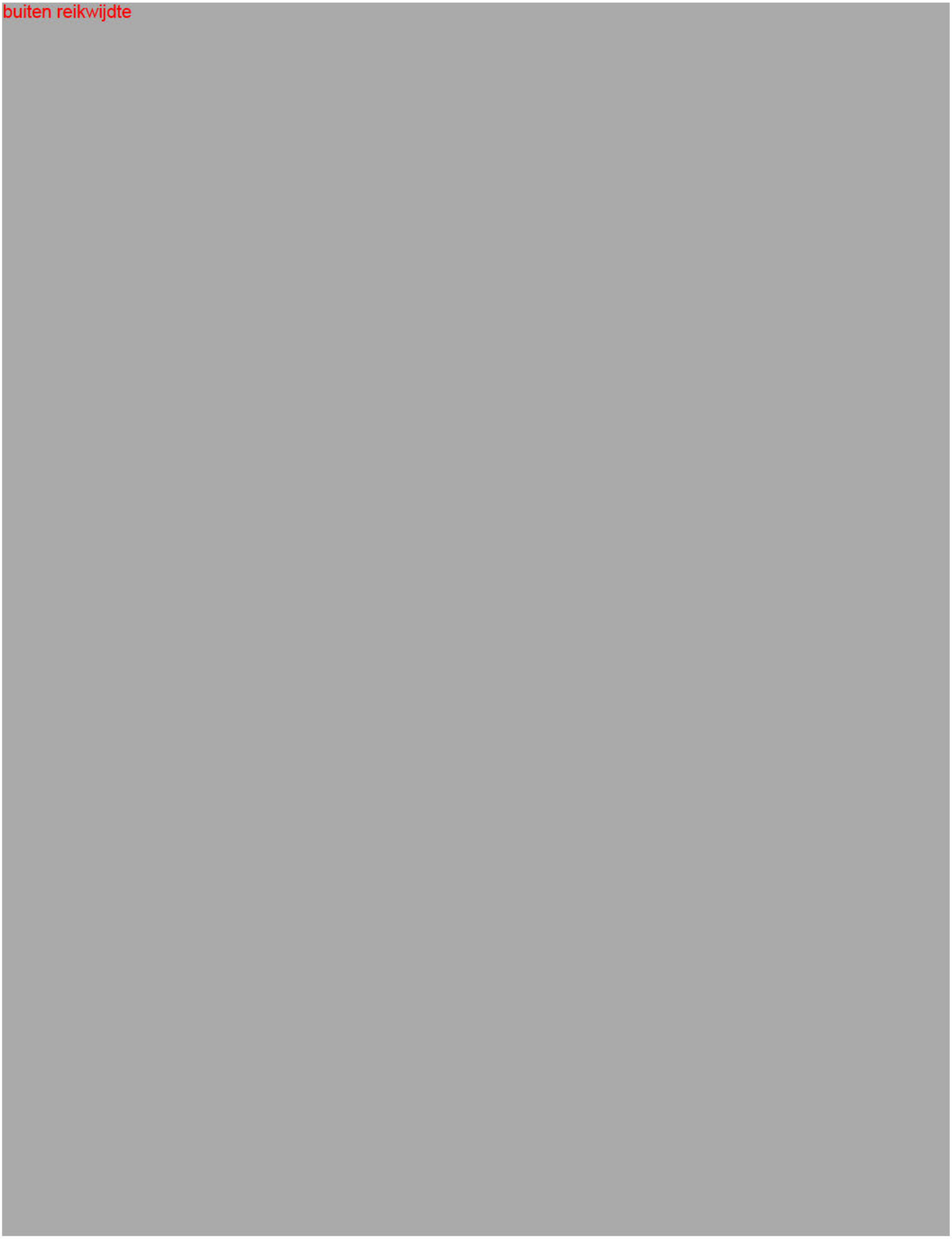
Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 25 juni 2020, 12.30 – 14.30
Locatie: Teams vergadering

buiten reikwijdte

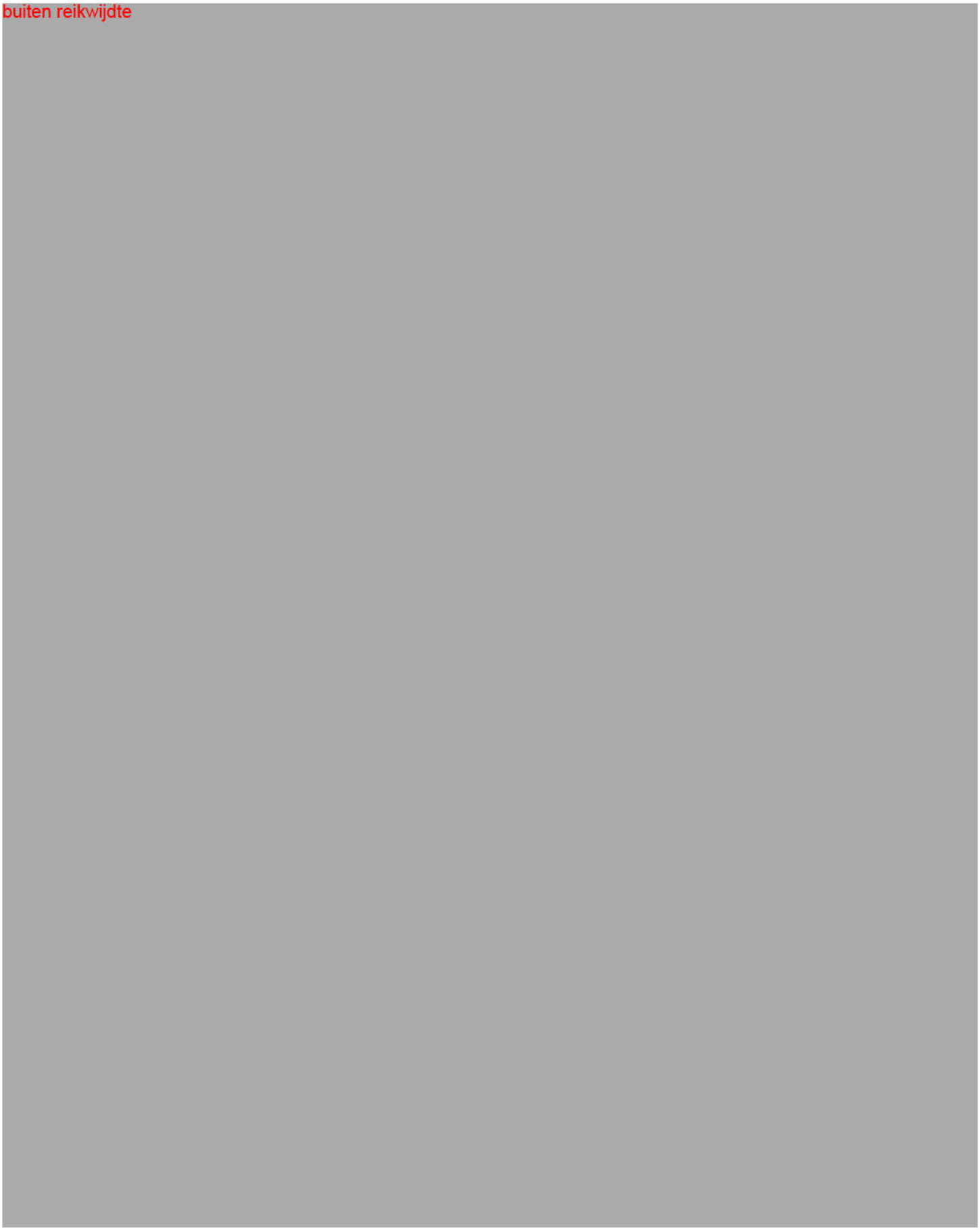

Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 25 juni 2020, 12.30 – 14.30
Locatie: Teams vergadering

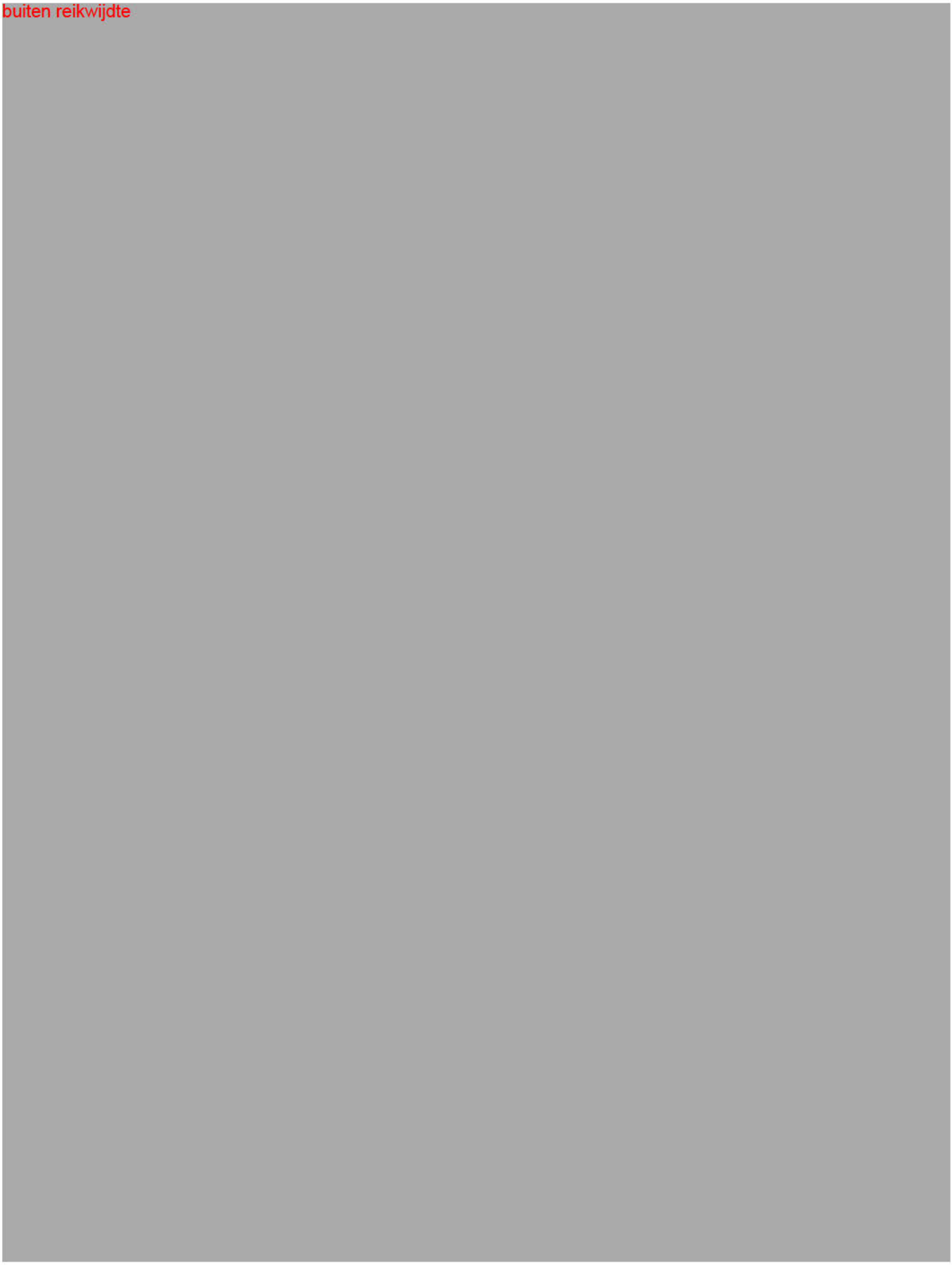
Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 25 juni 2020, 12.30 – 14.30
Locatie: Teams vergadering

buiten reikwijdte

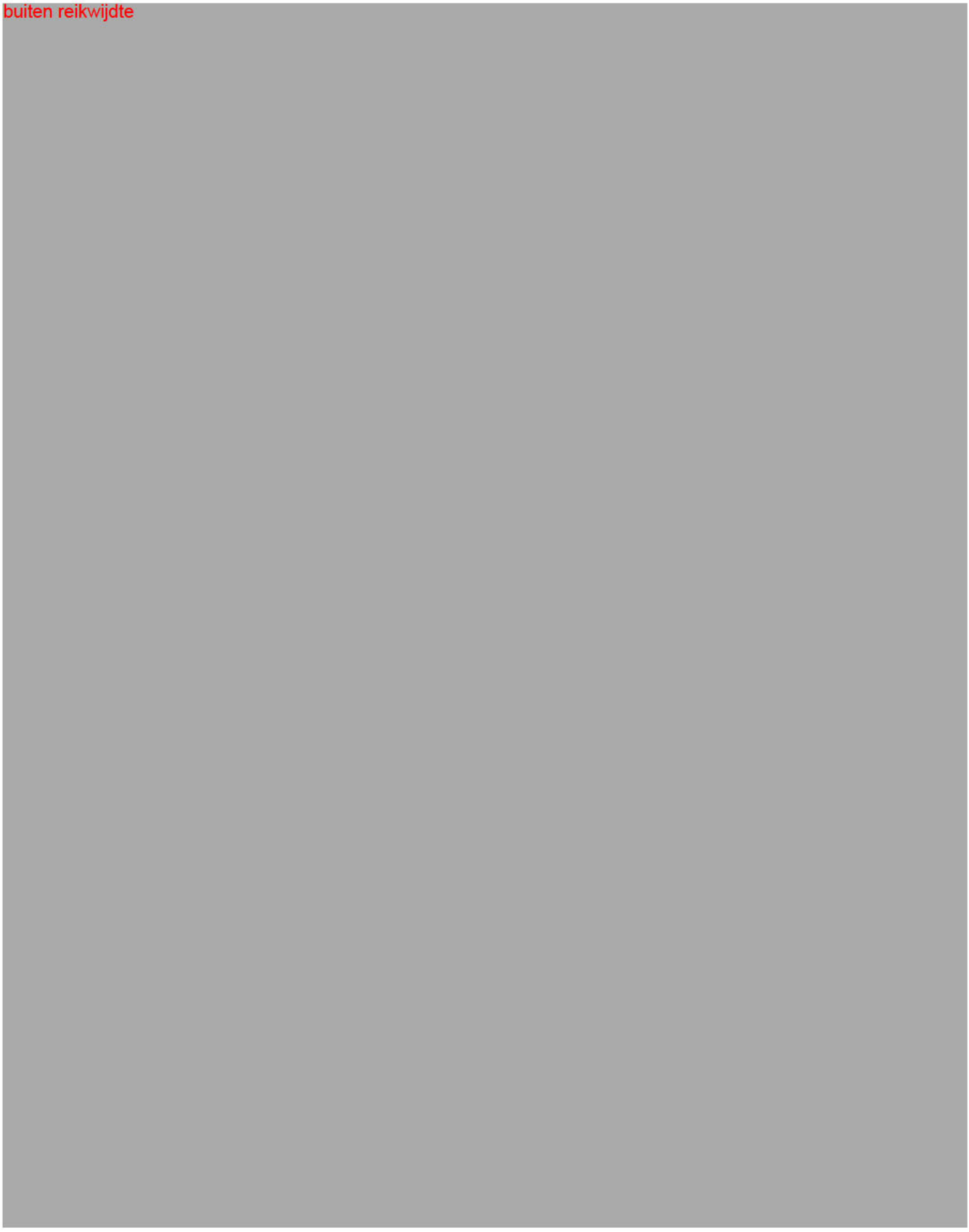
Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 25 juni 2020, 12.30 – 14.30
Locatie: Teams vergadering

buiten reikwijdte

Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 25 juni 2020, 12.30 – 14.30
Locatie: Teams vergadering

buiten reikwijdte

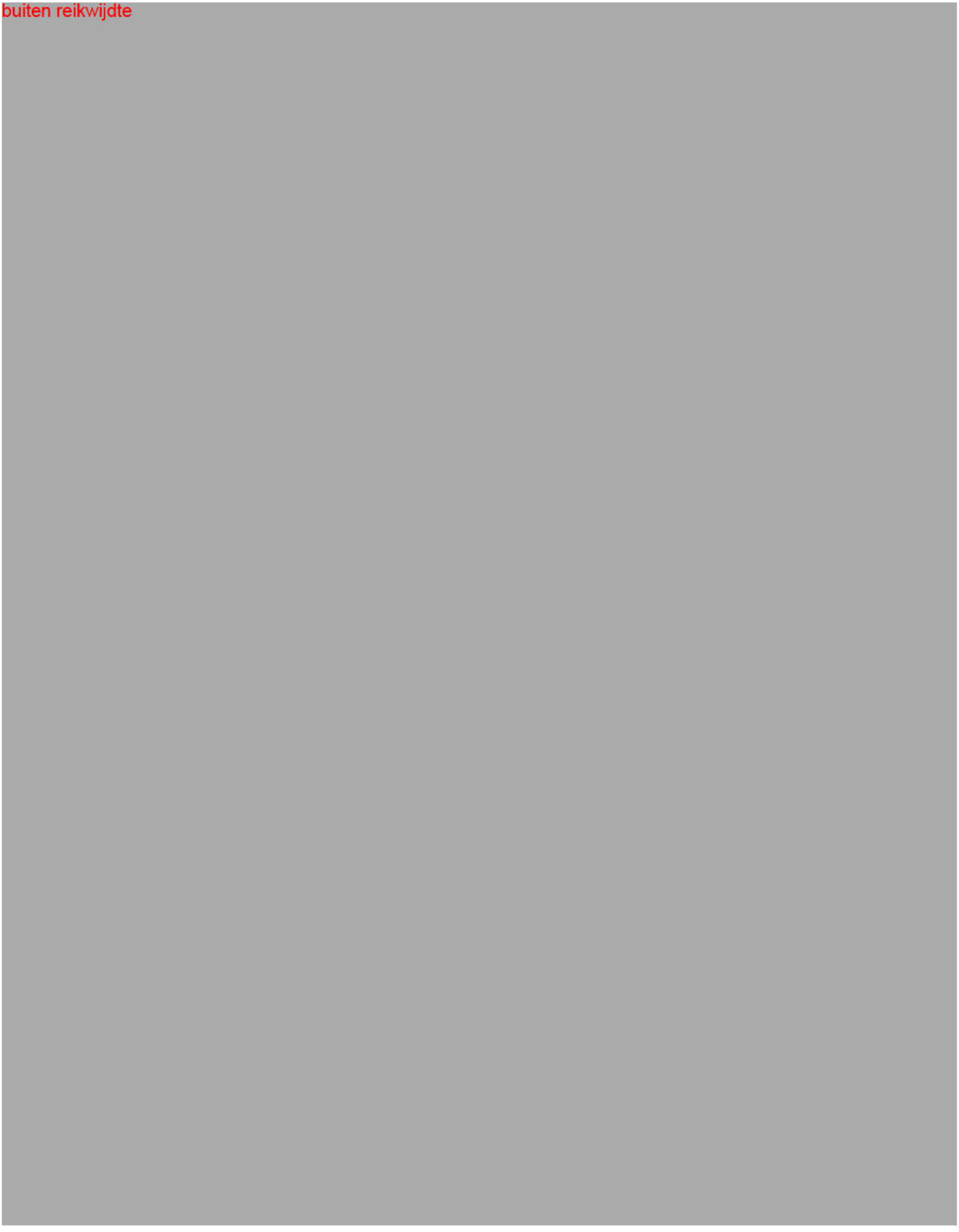
Agenda

AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 25 juni 2020, 12.30 – 14.30
Locatie: Teams vergadering

buiten reikwijdte

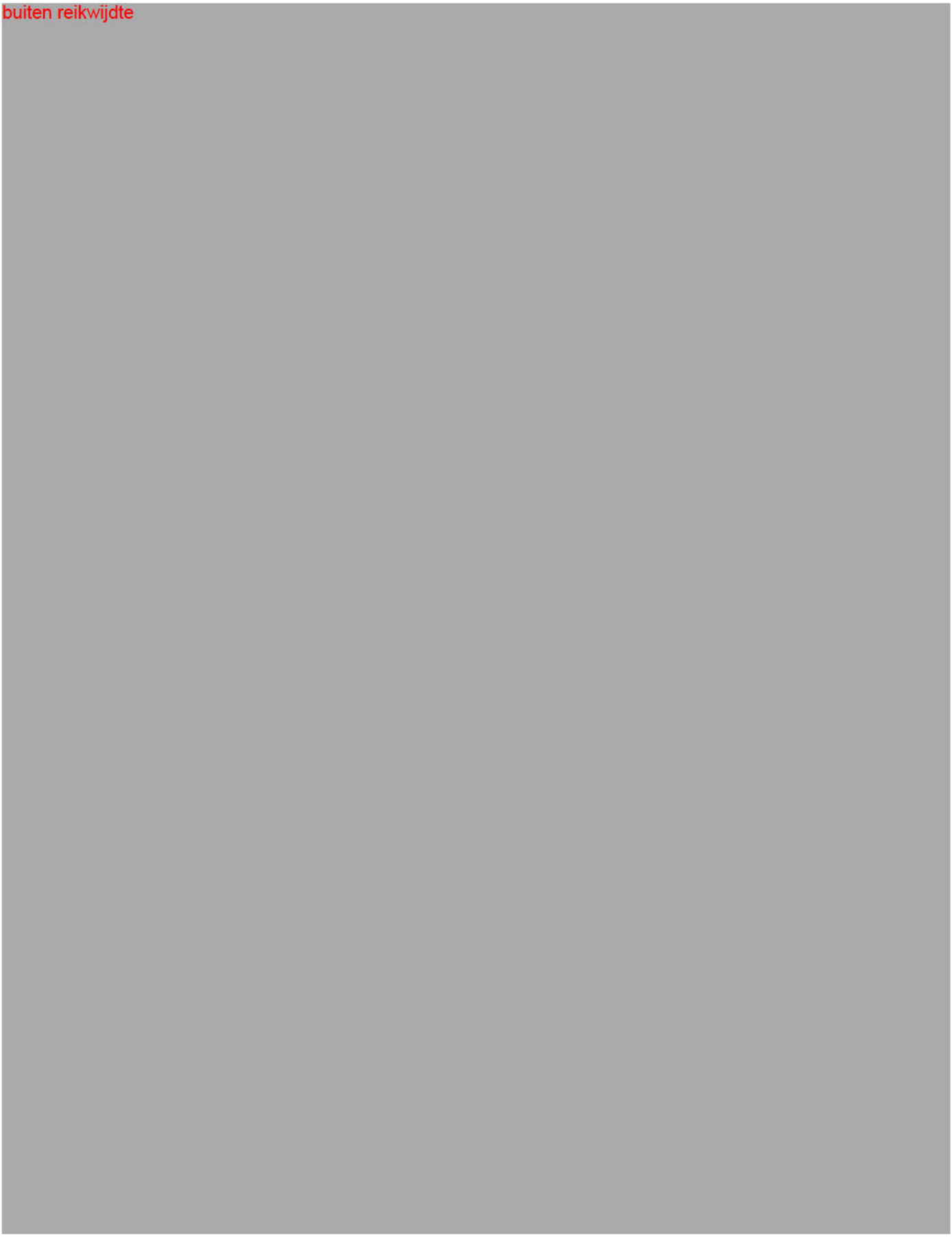
Agenda

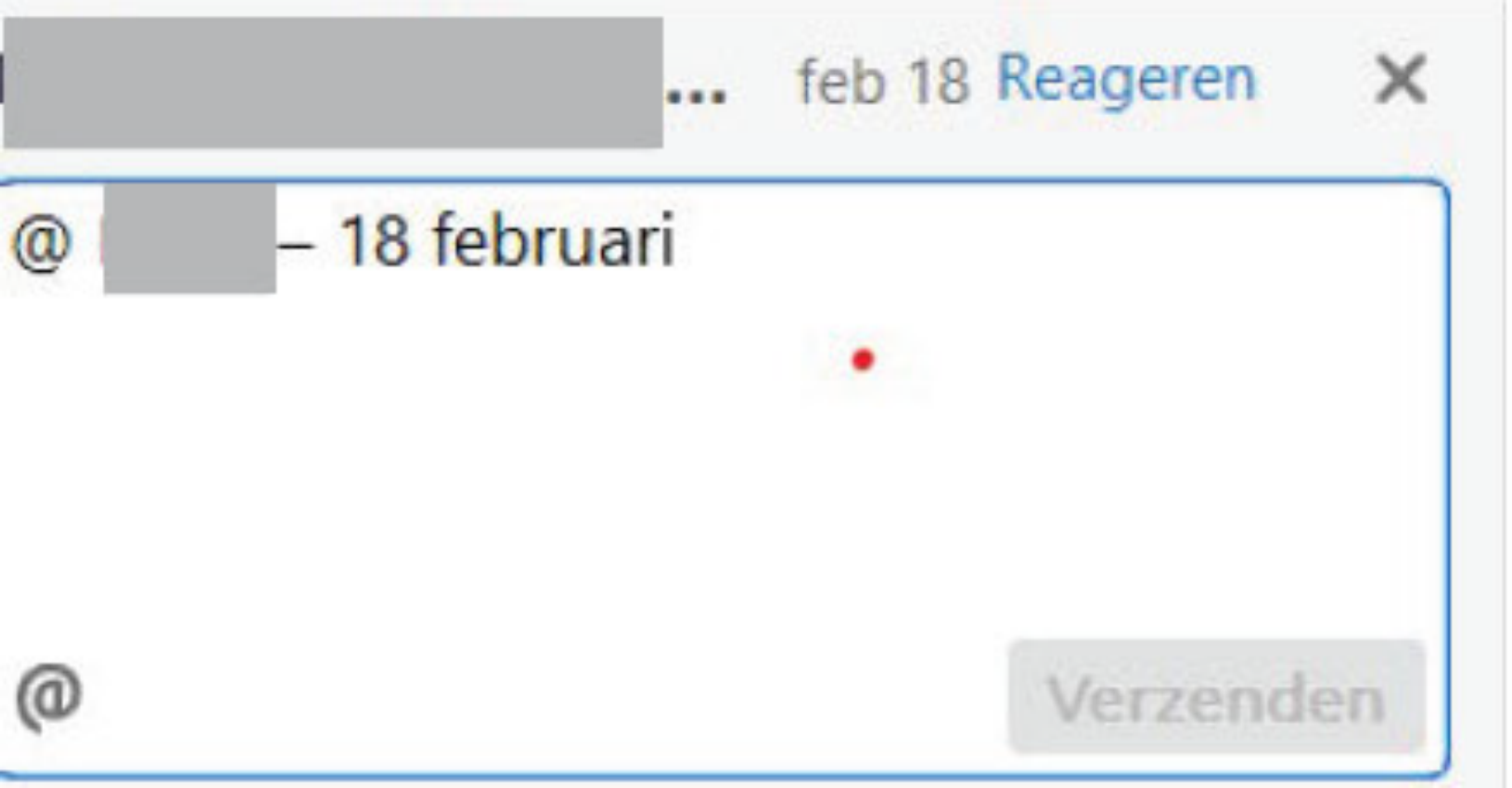
AAC Vitaal Platteland

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Vergaderdatum en -tijd: 25 juni 2020, 12.30 – 14.30
Locatie: Teams vergadering

buiten reikwijdte

...
feb 18
Reageren
@
– 18 februari
@
Verzenden

[redacted]. feb 18 Reageren ×

@[redacted] 18 februari

@

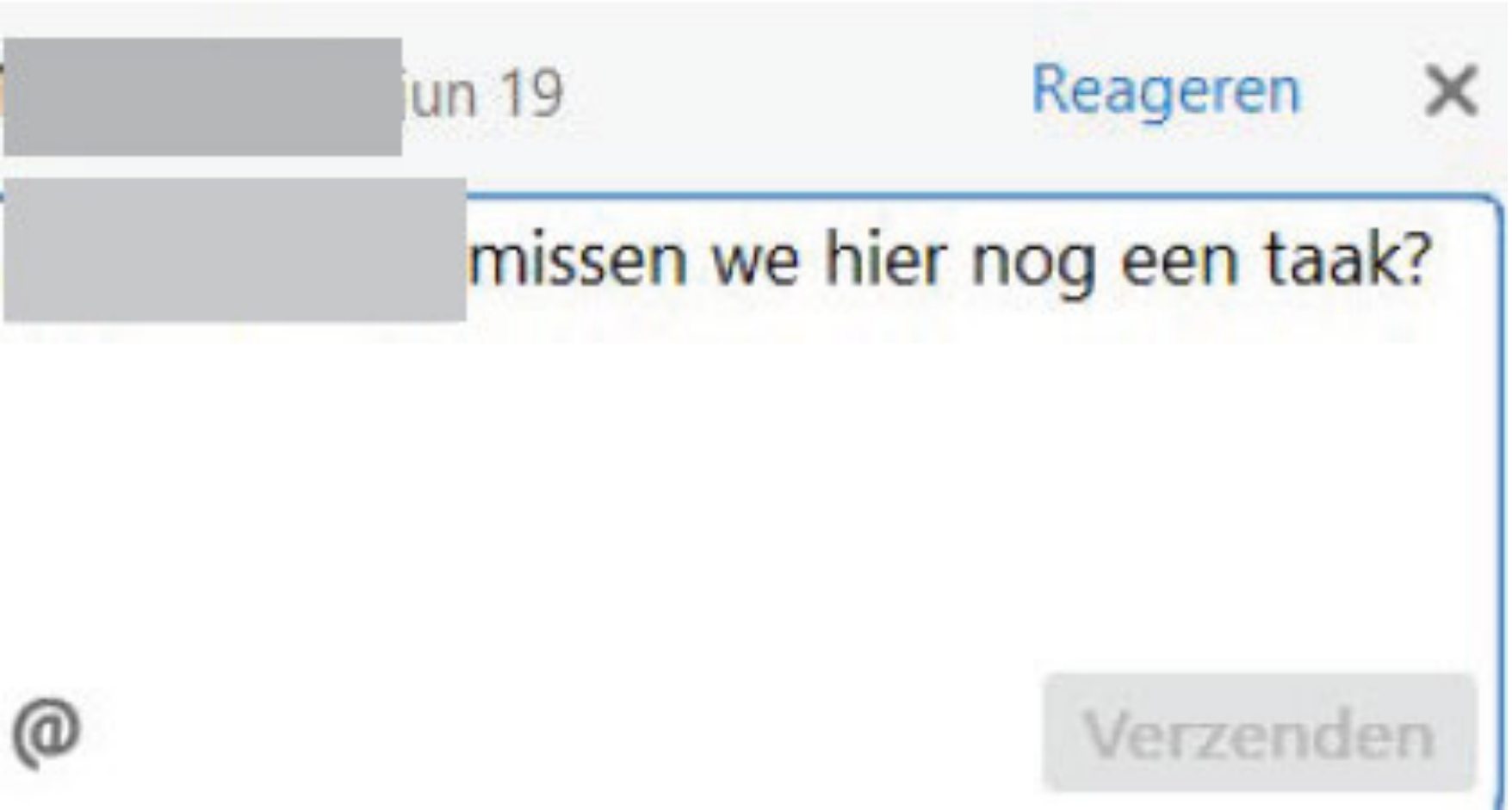
Verzenden

[redacted]... feb 18 Reageren ×

@[redacted] – 18 februari

@

Verzenden

un 19
Reageren
missen we hier nog een taak?
@
Verzenden

[redacted] jun 19 Reageren ×

Klopt dit?

@ Verzenden

an 18 Reageren

Worden alle bijlagen (telefoonnummers, etc.) ook gepubliceerd? Lijkt me namelijk niet wenselijk, omdat er een aantal directe en privénummers tussen staan.

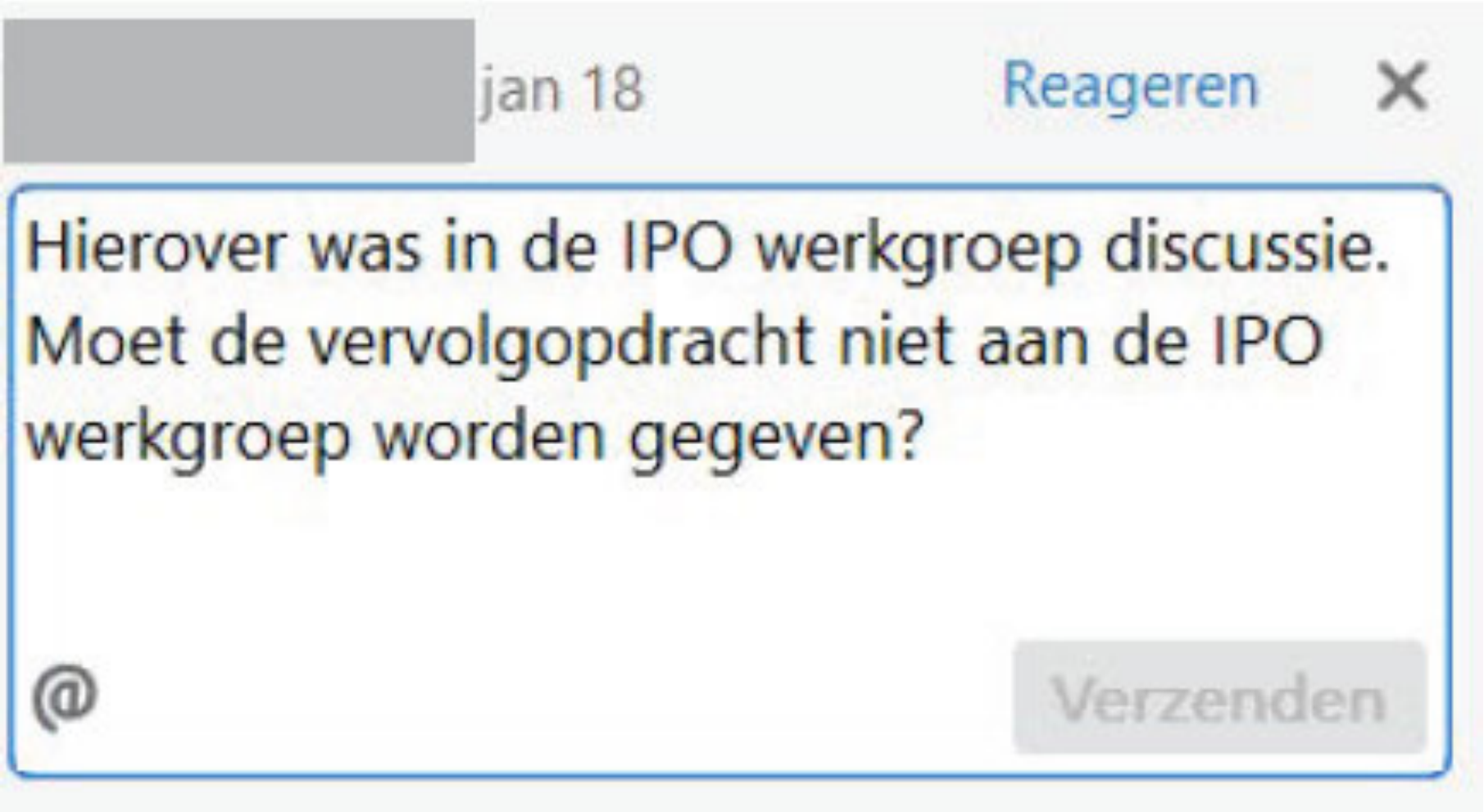
Reactie toevoegen...

jan 18 Reageren

Kort “fase 1” uitleggen. Voor een buitenstaander is nu niet duidelijk wat hiermee wordt bedoeld.

@ Verzenden

jan 18
Reageren
Hierover was in de IPO werkgroep discussie. Moet de vervolgopdracht niet aan de IPO werkgroep worden gegeven?
@
Verzenden

jan 18 Reageren

In uitwerking toelichten.

@ Verzenden

an 18 Reageren

De meest correcte werkwijze lijkt me om het bestuur van het Faunafonds te verzoeken om hier onderzoek naar te laten doen.

@ Verzenden

[redacted] jan 18 Reageren ×

Hierover was in de IPO werkgroep discussie. Moet de vervolgopdracht niet aan de IPO werkgroep worden gegeven?

Reactie toevoegen...

[redacted] jan 18 Reageren ×

In uitwerking toelichten.

Reactie toevoegen...

[redacted] hei 7 Reageren ×

Vos valt onder landelijke vrijstelling; schade wordt niet geregistreerd

Reactie toevoegen...